Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Sechster Theil

enthält:

Chanuka-Midrasch III. Recension; Megillat Antiochos aramäisch; Petrus-Legende II. u. III. R.; Hagada von Moses' Nachkommen; Geschichte der zehn Mærtyrer II. u. III. R.; neue Pesikta; Midrasch vom Ableben Moses' II; Jelamdenu-Fragmente; Tanchuma-Fragmente; Midrasch al jithallel; Dæmono- u. Angelologie; Capitel des R. Joschija; Messias-Kriege; Erzæhlungen; Hagada-Fragmente über Auferstehung, Liwjatan, Paradies und Weltgericht.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Dr. Ad. Jellinek.

Zweite Auflage

Bamberger & Wahrmann

Jerusalem 1938

וילך ר' שמעון כיפא עם הנוצרים והראה לפניהם כאלו הודבק באמונתם מאד מאד, ובכל יום ויום הוא מחזיק באמונתם הכוזבת וידים הרפות באמונה יחזיק וברכים כושלות יְאַמֵּץ ויזרזם ויזהירם על התורה ועל העבודה החדשה אשר נתן להם יוחנן ואבא שאול והזהירם שיתרחקו מעדת ישראל מרחק רב ושלא יבאו לבתי כנסיות ומדרשות, ושלא ימנעו את ישראל מעבודתם כי בזה אתם מורידים אותם לבאר שחת כי מאוס בעיני ישו״ תורת משה ועבודתו זר מעשהו.— והנוצרים שמעו לכל פקודתו כי האמינו בו מאד והיה נראה בעיניהם למאמין הגדול באמונתם יותר מכל המאמינים. באמונה הכוזבת.—

ברבות הימים אשר נתאמץ ר' שמעון ביניהם וחשוב בעיניהם למאמין הגדול ודבוק גדול באמונתם צוה ר' שמעון לבנות לו בית ומגדל על הסלע ולהצוב בתוך הסלע חררים, כי אמר כן צוה ישו״ שיהי׳ לי מקום המיוחד אשר שם יתועד עמי לצות על ידי לעמי כחפצו, גם צוה אלי שלא אשא אשה כל הימים פן פתאום יבא לדבר אלי ואני לא מטוהר משכבת זרע, לכן לא יבא שום אדם למגדל הזה, וכל מחשבות ר״ש היו להתבודד מהם לבל יתגעל במאכלם ובמשתיהם ולבל ישתחוה לצלמיהם כי לבבו נאמן בה׳ ובתורת משה עבדו, וישמעו אליו הנוצרים כי האמינו בו מאד ויבנו לו את המגדל ויחצבו לו בנקיקי הסלע בית מושב לו, וישב שם ר' שמעון במגדל הזה כל הימים היה מתבודד עם קונו בתורת משה כל היום וכל הלילה, ופעם אחת בשנה יצא לפני שער המגדל ויתקבצו אליו הנוצרים וישתחוו לו ארצה וישמיעם חקות ותורות חדשות, ויאמר תמיד כי צוני ישו״ לצות עליכם וללמד אתכם תורה ומצות וחקים אשר לא טובים, ולא היה מצוה אחת אשר לא היה לטובת ישראל, והם האמינו בו מאד ויקבלו עליהם עול חקיו ומצותיו לשמרם דור דורות, ומנעם מכל מצות תורת משה ע״ה חקים ומשפטים, אך הסיבו את שם ר' שמעון כיפא פוטר, ע״ש שפטרם לגמרי מכל תורת משה כי רבים המה, וישב שם במגדל הסלע כל הימים, ועל שם הסלע אשר שם בו קינו קראו היהודים את שמו ר' שמעון כיפא.—

ור' שמעון בהיותו סגור ומסוגר במגדל הסלע היה עובד ה' בכל נפשו וחבר כמה פיוטים ויוצרת וקרובץ ואופנים וזולתות על כל השנה כמו שעשה הקליר, גם לקצת פיוטי ר״ה הוא חברם במגדל הסלע וישלחם ע״י איש עתי נאמן ביתו, ובטחבו למסרם ביד חכמי ישראל לבבל שיתפללו ההזנים אותן הפיוטים, והחכמים מסרו אותן הפיוטים לר' נתן הבבלי שהיה ראש אב לכל הגולה ומשם נפוצו בכל תפוצות ישראל ונתקבלו בכבוד, וישימוה לחוק לישראל להתפלל בכל הגולה ע״פ אלה הפיוטים והם יגינו ויליצו בעד המחבר ע״ה.

הוספה לאגדתא דשמעון כיפא. (נוסחא ג׳).

לא רחוק מזמן ההוא היה בין חכמי ישראל חכם גדול מאד ושמו שמעון ובלשונם כיפא ע״ש סופו. והאיש ההוא היה גדול ליהודים ומשמש בב״ק עד אשר לגודל חכמתו קנאין פוגעין בו כי קנאו בו כל החכמים. ומחמת הקנאה לא נהגו בו כבוד כראוי עד שהיה מוכרח להתרחק מירושלים. וישב לו מנגד. וכשמוע הנוצרים מחכמת ר׳ שמעון הנקרא כיפא מגודל הלחץ אשר לחצו אותו החכמים, ויתקבצו עם רב מהנוצרים ויבואו פתאום ירושלימה בחרבות שלופות בידם ונכנסו פתאום אל הבית אשר היה שם ר׳ שמעון כיפא כי בא לירושלים לחוג שם את חג הסוכות. ויאמרו אליו האתה זה החכם ר׳ שמעון כיפא עד מתי תהיה מושנא מן החכמים אשר תכלית שנאה שונאים אותך ואתה ביניהם לקוץ מכאיב. נתור לך מנוחה כי תפנה לבבך אל אמונתנו העולה ומוצלחת יום אחר יום. ואתה תהיה לנו לשר ומושל כאות נפשך. ואם לא תשמע אלינו מטוב רצונך הנה החרבות שלופות לבלתי נשאיר לכם שריד ופליט. וישליכו חרבותם עליו ויאמרו אליו השיבנו דבר כי לא נפרד ממך. כי אם מכת החרב והרג יפריד בינינו.

ויתבונן ר׳ שמעון בחכמתו וצדקתו ויאמר חלילה לי בן ע׳ שנה אנכי היום ואיך אחלל שיבתי באמונה חדשה ואמר אליהם רצונכם לעשות עמי עשו בי ואלה הצאן מה עשו שארית ישראל מה חטאו כי דלקתם אחריהם חנם על לא חמס בכפם.

ויאמר ר׳ שמעון בחכמתו וצדקתו תנו לי זמן עד אשר אחקור ואדרוש אחר אמונתכם למען כי אאמין בה לא יהיה אמונה הכרחית ויאמרו הננו נותנים לך זמן כיום תמים. ואז נכנסו ונתקבצו כל בית ישראל אשר בירושלים אצל ר׳ שמעון ויפלו לפניו ארצה בבכי ובתחנונים ויאמרו עלינו תחול האשמה אם תלך עמהם למען החיות עם רב כל אומה ישראלית. הן בחרב יצאו לקראתנו ומאתנו אזלת יד ועונינו גרמו כי גברו ידם ומי יעמוד נגד עם הקשה והכבד הזה אשר כלי חרב בידיהם. ואתה ראה בחכמתך שלא תגעל נפשך בגעוליהם ובתעבותיהם והצל את שארית הפלטה. וביום השני שלח ר׳ שמעון לקרא לזקני הנוצרים אליו ויאמר אליהם הנני למצותכם לילך עמכם ולעשות רצונכם חפצתי אך גם אתם לא תחליפו את דבריכם כאשר אמרתם לעשות אותי לרב ומושל עליכם. ויענו ויאמרו כן נעשה כאשר דברנו, והאיש אשר ימרה את פיך יומת רק אין דבר לך עמנו והשבנו לך.

לנהרי ברד לאוצרות שלג למלאכי השרת. כמה מלאכי שרת לכל מבוי ומבוי וכל בריה ובריה ועומדים בתוכם כל שבילי שמים ומה עושה רוזי"י ה' אלהי ישראל.

אמר ר' ישמעאל אמרתי לר' עקיבא כמה שיעור בין גשר לגשר אמר לי בין גשר לגשר י"ב רבוא פרסאות בעליתן ובירידתן י"ב רבוא בין נהרי אימה לנהרי יראה כ"ב פרסאות בין נהרי ברד לנהרי חשך ל"ו רבוא פרסאות בין סדרי ברקים לענני נחומא מ"ב פרסאות בין ענני נחומא למרכבה פ"ד רבוא פרסאות בין מרכבה למרכבה קס"ה רבוא פרסאות בין כרובים לאופנים כ"ד רבוא פרסאות בין חדרי חדרים לחיות הקדש מ' אלפים רבוא פרסאות מחיות הקדש לכסא הכבוד ומרגל כסא הכבוד עד מקום שהוא יושב עליו מלך קדוש מלך רם ונשא אנפר"א ה' אלהי ישראל מ' אלפים רבוא פרסאות ושמו הגדול מתקדש שם.

זה תלמוד· בא מי שיש בידו תלמוד הקב"ה אומר לו בני הואיל ונתעסקת בתלמוד צפית במרכבה צפית בגאוה שאין הנייה בעולמי אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבין ועוסקין בדברי תורה ומציצין ומביטין ורואין והוגין המון התלמוד הזה כסא כבודי היאך הוא עומד· רגל הראשונה במה היא משתמשת, ב׳ במה היא משתמשת, ג׳ במה היא משתמשת, ד׳ במה היא משתמשת, חשמל היאך הוא עומד ובכמה פנים הוא מתהפך בשעה אחת, לאיזה רוח הוא משמש. הברק היאך הוא עומד, כמה פנים של זוהר נראין בין כתפיו, לאיזה רוח הוא משמש· כרוב היאך הוא עומד, לאי זה רוח הוא משמש. גדולה מכולן עיון כסא הכבוד, היאך הוא עומד, עגול הוא כמין מלבן, מתוקן הוא כמין גשרים, כמה [גשרים] יש בו, כמה הפסק יש בין גשר לגשר וכשאני עובר באיזה גשר אני עובר, באיזה גשר האופנים עוברין, באיזה גשר גלגלי המרכבה עוברין· גדולה מכולן מצפרני ועד קדקדי היאך אני עומד, כמה שעור בפסת ידי כמה שעור אצבעות רגלי· גדולה מכולן כסא כבודי היאך הוא עומד, לאי זה רוח הוא משמש [כאחד בשבת לאיזה רוח הוא משמש בבי׳] בשלישי בשבת לאיזה רוח הוא משמש, ברביעי בשבת לאיזה רוח הוא משמש, [וכן בה׳ בו׳], וכי לאו זהו הדרי זהו גדולתי, זוהר הדר יפיי שבני מכירין את כבודי במדה הזאת, עליו אמר דוד (תהלים ק"ד) מה רבו מעשיך ה׳, מכאן היה ר׳ ישמעאל אומר אשרי ת"ח שמשומר למודו בידו כדי שיהא לו פתחון פה להשיב להקב"ה ליום הדין.

אמר אהרן: אעתיק כאן ענין גשרים הנזכרים לעיל במאמר יום הדין מתוך ס׳ מרכבה רבה כ"י מינכן נו׳ כ׳ ומ׳ וז"ל: אמר ר׳ ישמעאל והיאך עומדים עליהם מלאכי השרת כגשר שהוא מונח על הנהר ועוברין בו כל העולם כך מונח גשר מראש המבוי ועד סופו ומלאכי השרת סובבין אותו עליו ואומרין שירה זריזי אימה שלישי יראה אלף אלפי אלפים ורוב ריבי רבבות ונותנין שבח לפני כסא זה. חוצ"א ה׳ אלהי ישראל, כמה גשרים הם כמה נהרי אש הם כמה נהרי ברד הם כמה אוצרות שלג הם כמה גלגלי אש הם כמה מלאכי השרת י"ב אלפים רבוא ו׳ למעלן ו׳ למטן י"ב אלפים אוצרות שלג ו׳ למעלן ו׳ למטן כ"ד רבוא גלגלי אש י"ב למעלן י"ב למטן, וסובבים לגשרים לנהרי אש

ומקרא ותלמוד ודרך ארץ וכל הנשים הישרות הן באות ונוטלות שכר מאת הקב״ה ויושבות במחיצתו של הקב״ה וכל האנשים רואים פניהן ופניהן כזיז שכינה מבהיק ושומעים תורה חדשה מפי המקום. ועומד זרובבל בן שאלתיאל ומתרגם ומפרש כל דבור ודבור מפי הקב״ה.

(יום הדין) אמר ר' ישמעאל בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב״ה לדין את כל העולם כולו בעמק יהושפט וכיון שתלמיד חכם בא לפניו אומר לו כלום עסקת בתורה אמר הן. אמר לו הקב״ה הואיל והודית אמור לפני מה שקרית ומה ששנית מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יהא תפוש בידו שלא תשיגהו בושה וכלמה ליום הדין. היה ר' ישמעאל אומר אוי לאותה בושה אוי לאותה כלמה. ועל זה בקש דוד מלך ישראל בתפלה ובתחנונים לפני המקום ואמר (תהלים ל״ח) י״י בקר תשמע קולי וגו'. בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה הקב״ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברין בו כזאבי ערב והם נוטלין אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני סדרים או שלשה הקב״ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם. אם אומר להם הניחוהו מוטב ואם לאו עושין לו כמדרשו הראשון (של ראשון). בא מי שיש בידו הלכות אומר לו בני תורת כהנים *) למה לא שנית שיש בו טומאת שרצים טומאה וטהרה טומאת נגעים וטהרת נגעים טומאת נתקים וטהרת נתקים טומאת בתים וטהרת בתים טומאת זבים וטהרת זבים טומאת לידה וטהירת לידה טומאת מצורע וטהרת מצורע סדר ויהוי של יום הכפורים וגזרה שוה ודיני ערכים וכל דיני ישראל שהן דנין מתוכו. בא מי שיש בידו תורת כהנים הקב״ה אומר לו ה' חומשי תורה למה לא שנית שיש בהם קריאת שמע ותפלין ומזוזה. בא מי שיש בידו חמשה חומשי תורה אומר לו למה לא למדת הגדה ולא שנית בשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהן של ישראל ולא עוד אלא בשעה שהן עונין אמן יהא שמיה רבא אפילו אם נחתם גזר דינם אני מוחל להם ומכפר עונותיהם. בא מי שיש בידו הגדה הקב״ה אומר לו בני תלמוד למה לא למדת שכל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא (קהלת א') ואיזה זה

---

*) עיין ס' כתב תמים לר' משה תקו באוצר נחמד ח״ג צד 73.

להושיבני׳ באותו שעה פתח הקב״ה בשבחו של שלמה ומחזיק לו טובה בפני הצדיקים וא״ל מה עשה בנה בית שלו בי״ג ושלי בשבע [שנים] ולא עוד אלא שהקדים מלכותי למלכותו שנאמר חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצבי נותן לו מקום לישב שנאמר אלהים משפטך למלך תן וצדקתך לבן מלך׳ לאחר שיושבין כל אחד ואחד במקומו ומשה רבנו מתקן להם סעודה לצדיקים שנאמר חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים׳ באותה שעה עומד מלכי צדק ונותן שכרו על כל צדיק וצדיק ואומר פלוני ופלוני יסעוד סעודה למחר׳ שנאמר אז נדברו יראי ה׳ באותה שעה עומד הקב״ה על רגליו ומשקה כל אחד ואחד מן הצדיקים וא״ל מאיזה יין אתם מבקשין של תפוחים או של רמונים או מיין המשומר בענבים מששת ימי בראשית ואני בעצמי ובכבודי אשמח אתכם׳ באותה שעה באין כל הרשעים ורואין כל הצדיקים אחד ואחד בכבודו וביקרו אברהם יצחק ויעקב בראשם וברקים של אש יוצאים מפיהם וקרני הוד בראשם וזיום מבהיק מסוף העולם עד סופו ואומרים הרשעים מי אלו אשר הקב״ה עושה להם כל הכבוד הזה׳ וא״ל הם צדיקי ישראל׳ באותה שעה אומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה׳ אלהיו׳ אשרי שזה מלכם׳ אשרי מלך שאלו עמו ואשרי עם כלו שהקב״ה עושה להם הכבוד הזה׳ באותה שעה שולח הקב״ה למלאך המות שהיה מקטרג על ישראל בסנגוריא ויצר הרע שהיה מושך לבו של אדם לעברה ופרשו הקב״ה מעליהם והורגו באשו של נהר די נור ושורפו ובולעו מן העולם שנאמר ובלע המות לנצח׳ ולא ימצא עוד׳ ויהי הקב״ה לישועה ולנחמה ולשמחה לצדיקים שנאמר ואמר ביום ההוא וגו׳.

(סדר גן עדן) אמרו הכמים חצר גדולה יש למתים וכו׳ [כמו שנדפס בביהמ״ד ח״ה צד 43 ואח״כ מוסיף :] ועוד כתב בפרקים דר׳ יאשיהו א״ר אליעזר *) בית מדרשו של הקב״ה לעתיד לבא י״ח אלפי רבבות פרסאות על י״ח אלפים פרסאות והקב״ה יושב על כסא דין וכסא דוד כנגדו שנאמר כסאו כשמש נגדי וכל הנשים השאננות הנותנות שכר ללמוד את בניהם תורה

---

*) עיין פרקי משיח בבהמ״ד ח״ג צד 75.

ימותו עד שיביאם לחיי עולם הבא שנ׳ כימי העץ ימי עמי ואין עץ אלא אדם שנ׳ כי האדם עץ השדה׃

(סעודת לויתן) לעתיד לבא *) מביא הקב״ה הצדיקים לג״ע ואומר לגבריאל לך ותן שלום לצדיקים בשמי׳ מיד הולכין מיכאל וגבריאל שרי ישראל ועומדין על פתח ג״ע ואומרים לצדיקים קבלו שלום ממלך מלכי המלכים הקב״ה׳ באותה שעה משיבים הצדיקים ואומרים מיכאל וגבריאל לכו ואמרו להקב״ה אם רצונו יבא ויסעוד עמנו בסעודה המתוקנת לנו בג״ע שנאמר דודי ירד לגנו [יבא דודי לגנו] ויאכל פרי מגדיו׳ ואז הולכין מיכאל וגבריאל ואומרין רבש״ע כך אומרין הצדיקים שתלך לסעוד עמהם׳ מיד ישמע הקב״ה להם ויכנס עמהם בג״ע ותיכף שיבא שם הקב״ה הצדיקים עומדין על רגליהן ויתמלא כל העולם אורה שנאמר אל ה׳ ויאר לנו׳ וא״ל שלום לכם הצדיקים מפני מה אתם עומדים על רגליכם שבו איש תחתיו׳ והוא עצמו יושיבם במקומם׳ וא״ל שתו בטוב ואכלו וגם אני לא באתי אלא כדי לסעוד עמכם שנאמר באתי לגני אחותי כלה וגו׳׳ א״ל בני מיום שבראתי את עולמי לא הייתי מונע מכם אלא כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו׳ ועכשו אני מנחיל אתכם מכסא כבודי שנאמר וכסא כבוד ינחילם׳ מיד מכריז הקב״ה כל פרנסים טובים לישראל ומכניסם לפניו ומשחקים לפניו עמו כאדם המשחק עם חברו שנאמר והקימותי לכם שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם׳ ואלו הן הז׳ רועים: אדם שת אנוש מתושלח בימינו׳ אברהם יצחק יעקב משמאלו׳ ואלו הן הח׳ נסיכי אדם: ישי שאול שמואל [עמוס] צפניהו חזקיהו אליהו משיח׳ ודוד מסב כנגד השכינה ששה טפחים שנאמר כסאו כשמש נגדי׳ משה רבנו רחוק מן השכינה ששה טפחים כאורך הלוחות. באותה שעה שאול עומד על רגליו ואין לו מקום לישב׳ באותה שעה עומד דוד מלך ישראל ואומר רבש״ע שאול מלך ישראל מלך לפני והוא צדיק גמור תן לו מקום לישב׳ מיד יתן לו הקב״ה מקום לישב׳ ויהיה שלמה משמח לפני אביו ואומר על שאול בקשת רחמים ובקשת לו מקום לישב עלי לא כ״ש שיש לך לבקש רחמים

---

*) עיין פרקי משיח בבהמ״ד ח״ג לד 75—76.

ק"נ מן הארץ ונחשוב אותם אמות במל פרסה ג' מילין ובכל מיל ד' אלפים אמה באמת כושי שכל אמה אמתים וחצי ושליש מאילו האמות של זה הדור יפול א"כ לכל אחד במקומו רוחב מאתים ופ"ח אמות ואיזה דבר יש בזה שיתבלבלו בו המפרשים.]

רביעית, אם כל אחד ואחד יכיר את קרובו א"ל שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם יחזרו כל אחד ואחד למשפחתו שנאמר והגבול אשר תתנחלו את הארץ לשנים עשר שבטי ישראל.

חמישית, מי שמת סומא או מוכה שחין מה יהיה ממנו א"ל יעמדו ויקומו במומם ואח"כ מתרפאין *) שנאמר אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא, הקדים תחיה לרפואה, וכתיב אז תפקחנה עיני עורים, וכתיב אז ידלג כאיל פסח.

הששית, אם יאכלו ואם ישתו ואם ישאו נשים, א"ל כמה מצינו בבן השונמית שהחיה אליהו ובן הצרפתית שהחיה אלישע שאכלו ושתו ונשאו נשים כן יהיה.

השביעית, לאחר ימות המשיח איך יהיו לחיי העוה"ב בלא אכילה ושתיה ובלא פריה ורביה, א"ל מצינו במשה רבנו שלא אכל מ"ם ימים שהיה בהר סיני וחי ונהנה מזיו השכינה כן יחיו גם הם.

השמינית, אם המתים שעתיד להחיות הם ובניהם הנולדים אם יהיו כולם צדיקים או יהיו מהם רשעים. א"ל גלוי וידוע לפני המקום קודם תחיתם שלא יהיה אחד בהם רשע אלא כולם צדיקים שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ.

התשיעית, אם באותן צדקות שיעשו לימות המשיח אם יהיה להם שכר פעולתם, א"ל כשם שבעולם הזה מי שעשה צדקה שכרו ספון לימות המשיח, כך העושה צדקה או מצוה לימות המשיח שכרו ספון ונצור לעולם הבא.

העשירית, אם כשהישועה באה החיים שהיו חיים בימים ההם מה יהיה בהם, א"ל לא ימותו שלא יהיה עוד מיתה לעולם שנאמר ובלע המות לנצח, ויש אומרים שהקב"ה ימיתם ואח"כ יחיה אותם להשוותם אל חחיים באותו הזמן, ויש אומרים יחיו שנים רבות ימים ארוכים כשנותיו של אדם הראשון ויותר ואח"כ

---

*) עיין חזר"ע לד 17.

שאלות ר' אליעזר, סעודת לויתן, סדר גן עדן ויום הדין.

(שאלות ר' אליעזר) ואלו עשר שאלות ששאל ר' אליעזר בתחית המתים וזו היא

הראשונה. אם יחיה הקב"ה קצת מישראל או כולם. ואמרו כל מי ששב בתשובה לפני בוראו קודם מיתתו אפילו עבר כל מצות עשה ולא תעשה. כריתות ב"ד וחילול שם שמים בכולם. מיתה מכפרת לו עם התשובה שנאמר הנני פותח את קברותיכם עמי. מכאן שתחית המתים לכל ישראל.

שנייה. אם לאחר שיחיה את כולם אם ימותו עוד. וא"ל שוב לא ישובו לעפרם שנאמר לא תקום צרה פעמים אלא הקב"ה מוליכם לחיי עולם הבא.

שלישית. אחר שיחיו כולם איך יספיק להם ארץ ישראל וא"ל משיצאו ישראל לעולם כ"ה מאות שנה וט"ו שנים מימות יוסף הצדיק שהתחילו להפרות ולהרבות עד אלף שנה לחרבן בית שני שהיה כשיעור ל"ב דורות כמאה ועשרים רבוא אנשים ונשים בכל דור ודור. אעפ"י שהיו כולם צדיקים ובעלי תשובה יגיע לכל זוג וזוג מאתים וארבע מאות [אמות] וחצי טפח על מאתים וארבע מאות [אמות] וחצי טפח הן יותר לפי שעתידה א"י שתרחב ותאריך בכל הישוב שהוא מהלך קס"ו שנה וח' חדשים לאדם בינוני שהוא עשר פרסאות ליום ומי שיבקש יותר מזה השיעור בין בית שדה וכרם ולמאן דתני שתרחב כל העולם יהיה לכל אחד פי שלשה

[אמר אהרן: נוסחת התשובה הזאת במאמר ז' של ס' אמונות ודיעות לר' סעדיה גאון היא לפי ההעתקה הנדפסת במנטובה בזה הלשון: משעה שיצאו ישראל והתורה אל בני אדם אלפים ומאתים שנה שהיו ל"ב דור וכל דור ק"כ רבוא אנשים ונשים ואם אמרנו שכולם יעשה תשובה לא ימלאו הרבה מן העולם אלא אחד מן ק"נ מן העולם כשינתן לכל אחד ואחד יותר מן מאתים אמה לשכון הוא ובהמתו במה שיזרעו כי אנשי הדורות היו ק"כ רבוא בשלשים ושנים במשורה יהיו ג' אלפים רבוא וח' מאות ומ' רבוא וכשנתן להם מן הארץ מאתים פרסה על מאתים פרסה אשר הם חלק מן

וידקור את בעלה, והוא היה מִתְיָרֵא והלך לו מחוץ לבית, ומרוב הצער שלו הלך ושכב בשוק ויישן שם. ובאותו הלילה נגנב מהמלך של אותה העיר אוצר אי ולקח הגנב מאתו כל האבנים טובות של המלך והיתה צעקה גדולה בארמון המלך, וצוה המלך לחפש בכל הדרכים ובכתים חיפוש אחר חיפוש והלכו עבדי המלך בכל העיר ההיא ומצאו להאיש שוכב ויישן על הרחוב ואמרו כלבם שהוא הגנב ותפשו אותו ונגמר דינו למיתה אחר העינויים הקשים שנפסקו לו, ואח״כ כשהיו מוליכין אותו לתלותו על העץ הלך כומר אחד עמו כסדר האומות, ואותו הכומר היה חשוב גדול אצל המלך, והיה הכומר מדבר על לבו שימיר דתו, ואח״כ היו מוליכין אותו ברחוב אחד שהיה שם אשפה והיו תולעים יוצאין מהאשפה על הארץ ואמר הכומר להתליון שיסבב את האיש סביב להתולעים שלא ימית את התולעים מאחר שהתורה הזהירה ורחמיו על כל מעשיו, אמר האיש בלבו, אף הכומר הוא מן הצבועים של וצדקתך, אמר האיש לעבדי המלך שהוא והכומר היו עושין הגנבה בחצר המלך, ומיד תפשו השומרים גם לאותו הכומר וצוה המלך לחפש בחדר הכומר הגדול ומצאו שם כל הגנבה, ואח״כ שאל המלך את האיש מה שייכות היתה לו אצל הכומר, התחיל האיש לספר להמלך מצוואת אביו ומה שאירע לו עם אשתו הזונה ומה שאירע לו עם הכומר, ולכן היה נוקם ונוטר להכומר שהיה רוצה להיות צדיק הרבה, וצוה המלך תיכף לתפוס את אשתו הזונה ומצא שכדבריו כן הוא, וצוה המלך להושיב את האיש בביתו כבראשונה ואשתו צוה להסיר את ראשה עם הזנאי, ואת הכומר צוה לתלותו על העץ.

יארע לך שום רעה. ויקח המוהל הקישור של המפתחות והלך בשמחה לביתו. וכבואו לביתו נהפך לבבו ונעשה לאיש אחר, ותיכף בנה בנין של אבנים בית הכנסת גדולה מפוארה מאד, ועשה צדקה ופרנס את העניים והיה מלביש את הערומים והפליא לעשות עד יום מותו ונפטר בשם טוב.

טו) מעשה שהיה איש זקן עשיר גדול והיה לו רק בן יחיד בחור יפה עינים וחכם מאד. ויהי היום ויקרבו ימי הזקן למות וקרא לבנו הבחור וצוה לו קודם מותו ואמר לו בני הנני אני מנחיל לך ממון רב, אוצרות גדולים שיהיה לך כל טוב כל ימי חייך ואני מצוה לך שתשמור א"ע מן הצבועים ומן אנשים שהמה עוסקים בחסידות הרבה חוץ לטבע הבריות, כי כך מראים את עצמם שהם חסידים אבל שבע תועבות הן בלבם, והזהר מן וצדקתך, ואז יהיה לך ולזרעך כל טוב כל הימים, ומת האיש הזקן, ואח"כ נשא הבחור בתולה יתומה ענייה אחת יפת תאר מאד באשר שישרה בעיניו, ואחר הנשואין שמח באשתו, ואשתו היתה צנועה וחסידה בעיני בעלה, וכמו שנים ארבע או חמש אמר הבעל לאשתו באי עמי לטייל ברחובות ובשוקים לראות בטוב הארץ, ואמרה לו אשתו לא אלך פן אשא עיני אל אנשים אחרים או אנשים אחרים תנו עיניהם בי ואני מכשלת אותם, אז אמר בעלה בלבו, אף את היא נראית כצדקת וזכר את צוואת אביו ושתק והלך בעצמו לשוק יחידי, מה עשה האיש הנ"ל, כמו חצי שנה אחר זה המעשה הלך וצוה לעשות לכל החדרים שבביתו שתי מפתחות ונתן מפתח א' לכל חדר וחדר לאשתו, ומפתח אחד לקח לעצמו ולא הגיד לאשתו שיש לו עוד מפתח, ויהי היום אמר הבעל לאשתו שהוא צריך לילך למרחקים לקנות סחורות, להכין לו צדה לדרך, וכן עשתה אשתו, כי היתה סבורה שבעלה יסע ממנה כדרך כל הארץ, וליום מחרת נסע הבעל ממנה והיא סברה שילך בעלה למרחקים, אבל הבעל עשה בערמה, וכשהיה חצי פרסה מחוץ לעיר צוה לעגלון לשוב ולילך לעיר ולא שב לביתו כי אם לבית האושפז אשר אורחים שמה, וכאשר הגיע החשך בלילה הלך העשיר לביתו ופתח פתח ראשון בביתו ואח"כ הלך מחדר אל חדר עד שבא לחדר אשתו שהיתה ישנה וערל אי היה שוכב עמה במטה, וכשראתה האשה שבעלה היא בחדר אמרה להערל שיקח חרב

היום אמר הבעל הבית באשר שהמוהל הטריח את עצמו לילך יותר מי"ב פרסאות למצות מילה לכן בשבילו תהיה הסעודה בלילה אחר תעניתו וכל כַּוָּנַת' בעה"ב היתה שיהנה המוהל מפתו ומפרנסתו ואז תהיה לו שליטה עליו ולא ידע מאומה שאשתו גלתה שהוא היה שד ומשחית. ויהי לעת ערב היתה סעודת ברית מילה ואע"פ כן לא אכל ולא שתה המוהל אִתָּם ואמר שראשו ואבריו כבדים עליו והמה אכלו ושתו כל מעדני עולם. ויהי כטוב לבם ביין אמר הבעל הבית להמוהל קום ולך עמדי לחדר א' אז נִתְיָרֵא המוהל ואמר בדעתו שהגיע זמן קצו למות. והלך עמו לחדר אחד והראה לו בעל הבית כלים שונים מכלי כסף. ואח"כ היה מוליך אותו לחדר שני והראה לו כלי זהב ואמר לו טול כלי אחד לזכרון. אמר לו המוהל יש לי כלים של זהב ושל כסף ויש לי כל טוב שבעולם אבנים טובות ומרגליות וטבעות ואצעדות וענקים. אמר לו בעל הבית טול אחת מן הטבעות או כלי חפץ שיקר הוא בעיניך ואת כלם לא רצה המוהל ליקח והשיב שיש לו ג"כ אבנים טובות ומרגליות לרוב. אח"כ היה מוליך אותו לחדר א' שהיו מפתחות הרבה סביב החדר והיו תלוין המפתחות במסמורות הרבה מאד. ויתמה האיש המוהל על הדבר הזה וראה בעיניו כמדומה לו שיש קישור מפתחות ביחד כמו שיש לו בביתו לכל החדרים ולכל הארגזים שלו. ושאל הבעל הבית את המוהל ואמר לו אדוני הראיתיך כל כך כלי כסף וזהב וכל כך אוצרות אבנים טובות ולא היית מתמיה עליהם ועל אוצר זה אתה הוא מתמיה שהוא רק ברזל שהן המפתחות היה כלן של ברזל. והשיב לו המוהל אני מתמיה על קישור זה של מפתחות שהן דומות כלן לבתים ואוצרות וחדרים שלי כאשר יש לי בבית היו תולין פה במסמר זה. ויאמר אליו בעל הבית באשר שגמלת חסד עמדי והלכת עמי ערך י"ב פרסאות למול את בני. וראיתי שהי' הוא אתך שלא אכלת ולא שתית ולא לקחת מאומה מרשותי לכן אני מגלה אותך שאני הוא ראש הממונה של השדים שהן ממונים על קצת אנשים שהמה בטבעם קמצנים אזי הוא מסור בידינו כל המפתחות שלהן כדי שלא יהא בהם כח ורשות לעשות בהן איזה צדקה וגמילות חסד ואף לעצמם אין רשות בידם להתענג לקנות איזה מאכל טוב או מיני מגדים. ובאשר שאתה גמלתני חסד גדול קח הקישור של המפתחות הללו ואל תירא חי ה' שלא

ויהי היום בא אליו משחית אחד בדמות איש ויאמר אליו אשתי ילדה לי בן זכר והברית מילה יהיה ביום פלוני, ע״כ אני מבקש מאתו שיבא על הברית למול את בני, ותיכף הלך המוהל לביתו ולקח הסכין שימול בו התינוק עמו וישב על העגלה לילך עם האיש המבקש מאתו למול את בנו כי הוא סבר שזהו איש אנושי ולא ידע שהיה אחד מן החיצונים, והלכו שניהם יחד בעגלה, וכשהגיעו אל היער היה המזיק מוליך אותו בארץ אשר לא עבר בה איש כי אם ארץ הרים וגבעות ומדבר זה שני ימים רצופים. ויהי ביום השלישי היה מוליך אותו לביתו, והיה שם כמו כפר קטן ערך עשרים בתים, אבל הבתים יפים היו מאד, וכשבא לביתו ראה המוהל שהאיש בעל הבית הוא עשיר גדול וכל טוב היה בביתו בשר ודגים גדולים, ולקח בעל הבית הסוס שלו ונתן ליד עבדו ליתן מספוא כפי דרך כל הארץ ולא הרגיש המוהל שזהו בעל הברית היה שד ומזיק. ויהי כאשר פנה בעל הבית לעסקיו הלך המוהל לחדר אשר היולדת שמה, ויהי כראות היולדת את המוהל שָמחה שמחה גדולה ותקרא לו לשלום ומדברת אליו, בא אלי אדוני ואני מגלה אותך סוד גדול, ואמרה דע שבעלי הוא שד ומשחית ואני אני באה מזרע אנשים כשהייתי קטנה לקחו אותי השדים ואני כאשר אבדתי אבדתי אצלם, באשר שכל מעשיהם הבל וריק ומעשה תעתועים, והנה אני מזהירה אותך למול את בני הנולד לי מהם, ועוד אני מזהירה אותך להציל את נפשך שתהיה נזהר לבלתי לאכול שום מאכל ולשתות שום משקה ולא ליקח שום מתנה לא מבעלי ולא משום אחד מהם. ויהי כאשר שמע המוהל הדבר הזה חרד לבו ונתירא מאד, ויהי לעת ערב באו הרבה אנשים ונשים מכפרים בסוסים ובעגלות כדמיון אנשים והיו כלם מזיקים ומשחיתים, והגיע זמן הסעודה והפצירו באיש המוהל ליטול את ידיו ולישב עמהם לסעודת מצוה, וימאן המוהל לאכול ולשתות כי אמר ע״ף אנכי מן הדרך, ולא אכל ולא שתה בלילה ההוא. ויהי ממחרת וילכו אל בית הכנסת ויתפללו שמה והוכרח המוהל להתפלל ולשיר בקול וכרת עמו הברית כדרך המוהלים. ואחר התפלה היו מביאים את התינוק ומל את התינוק כמנהג כל בית ישראל, ואח״כ היה מבקש הסנדק כל הקהל כמנהג המדינה על יין שרוף ומיני מתיקה, והוכרח המוהל לילך אל הסנדק ולא אכל ולא שתה שמה באמרו שיש לו תענית חלום, ואחר חצי

נפתחו. עוד שמענו כי אמר משה הנביא . . . אליהו הנביא זכור לטוב שביום ראש חדש ניסן ידעו ישראל מתי יבוא וישישו וישמחו כולם שמחת עולם. עוד שמענו כי ערל אחד בצרפת אמר למלך צרפת דע כי היהודים כבר קבלו כל הצרות שבאו עליהם ומעתה לא יבוא עליהם רעה ועוד כי מיום ראשון של . . . הבא בשבת תרום מעלתם וישובו על מקומם והמלך שם אותו בבית הסהר עד אותו זמן והשם יקיים דבריו ודברי כל המליץ טובה על ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. ועוד שמענו שאמרו החכמים שהיו בעיר שהנביא שם אמרו כי אנו רוצים לדון אותו והיו אומרים לו כי בן מות הוא עד שהביאו אותו בבית ואמרו לו תן לנו מופת ואם אין דע כי מות תמות אמר להם אם לא יתנו לי מן השמים מה אתן לכם. אז רצו לפסוק עליו מיתה ואביו ואמו היו בוכים מחוץ, ענה הנביא ואמר לדיינים תנו לי זמן ואשיב לכם ויהיו דנים אותי לבהכ״נ הלך ונכנס בהיכל והתפלל והיו הדיינים מחוץ ושומעים קול המלאך שהיה מדבר עמו ולא היו מבינים דברי המלאך לבד קול הומיה. אז יצא אליהם וראו והנה קרן עור פניו ונשא שתי ידיו וכסה פניו ובידו הימנית כתוב שם המפרש ובידו השמאלית כמראה הקשת בענן ועל ראשו אופן כמראה הקשת מיד נפלו הדיינים על פניהם ואמרו ה׳ הוא האלהים ה׳ הוא האלהים. אחרי כן אמרו לו אין זה אות אלא תן אות אחר מיד יצא פס ידא מן השמים וכתבה במשקוף ההיכל ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה והיו אותיות מזה הפסוק מבהיקות ומאירות ככוכבים על זה הָעִנְיָן מאד עד שנשאו ונתנו בדבר וצירפו האותיות המבהיקות ועלו נוטריקון שלהם ש׳נ׳ב׳ר׳ש והוא שם העיר שהנביא שם. אז אותו לשלום.

יד) מעשה באדם א׳ שהיה לו עשר גדול ואוצרות זהב וכסף בידו ואבנים טובות, והיה האיש ההוא קמצן גדול שאין כמהו בכל העולם. ואף ביום ב׳ או ביום ה׳ לא הלך לביהכנ״ס שהיה מתירא ליתן פרוטה לכיס של צדקה, רק חדא מצוה היה לו. והיא שעמדה לו להציל אותו מיום הדין דינא רבא וגם אח״כ נעשה ותרן גדול, כי האיש ההוא היה מוהל. ואם היתה נזדמנת לו מילה למול תינוק אחר, אף שהיה מביתו כמה פרסאות היה הולך לשם לקיים מצות מילה ולא היה נוטל ישום ישכר הן מעני והן מעשיר.

מעניי הוא אמת והקהל הקדש קהל בורגיש שהיא בספרד כתבים
כי הוא אמת כי העידו עליו כי ממשה ועד משה לא קם כמשה
ובא אליו אליהו הנביא ז״ל ומשח אותו בשמן המשחה ואמר
לו ישראל כי בניסן יהיו לכם אותות ומופתים גדולים. ומלך
ספרד שלח אחריו הישר שלו ואמר שיתן לו אות אמר לו שילך
לביתו וימצא בנו מת, הלך לביתו ומצא בנו מת כמו שאמר לו
הנביא, חזר ואמר לו המות והחיים מהשמים. אמר לו שיחזור עוד
לביתו וימצא בנו האחר מת ולא האמינו בו אמר לו שישוב עוד
לביתו וימצא שמתה אשתו. וכן היה חזר אליו עוד. אמר כשילך
לביתו ימות גם הוא בעצמו וכן היה. והמלך היה מדבר עם הנביא
והנה כסהו הענן והיו שומעין המלאך שהיה מדבר עמו תוך הענן
ועשה אותות ומופתים גדולים בעיניהם והעידו עליו ממשה
ועד משה לא קם כמשה. אחר כן אמר לו המלך אם הוא
אמת כי אתה נביא אני רוצה לשרוף אותך באש וכן עשה.
מיד צוה ועשו כבשן אש והסיקוהו ג׳ ימים וג׳ לילות והשליכוהו
בתוך כבשן האש ויצא ממנו שמח וטוב לב. באותה שעה ראו
ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו ונביאו. והוא היה בן חמש ועשרים שנה
ומתחלה לא היה יודע לשון הקדש בצחות ועתה שלמדו אליהו
הנביא זכור לטוב יודע לדבר לשון הקדש והוא עָנָו ושפל רוח
צדיק וישר שלם במדותיו חכם ועשיר וגבור וחסיד בכל מעשיו
נקי כפים ובר לבב בן טובים זרע אנשים ראוי והגון לשכון עליו
רוח ה׳ עד כאן העתקנו מן דכתב שבא אלינו מטונים. ופתאום
יבוא אל היכלו הארון ככתוב אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה
כי בא מועד. עוד שמענו כי אמר הנביא שיראה אות ומופת
בירושלים מאת הש׳. עוד שמענו שבת קול יוצאה מבית המקדש
ואומרת צאו מביתי ויבואו בני ונפל פחד גדול על הישמעאלים
ומתוכם קם אחד וירד בבור אחד שהוא שם ואמר שראה שלשה
זקנים מעוטפים ונפל על פניו והם אמרו עמוד על עצמך ויעמוד
וישאל מי ומי אתם ענו ואמרו מבני ישראל אנחנו ועתה לך
ואמ״ת לישמעאלים שיניחו המקום כי הגיע קצם וזמנם. והשיב
להם ואם לא יאמינו לי מה אומר אליהם אמרו לו אמור להם כי
אברהם העברי ומשה בן עמרם ואליהו הנביא אמרו לך כך ויעל
הישמעאלי מן הבור ההוא ויספר הדברים האלה לחביריו ונפל פחד
גדול עליהם ואומרין כי ננעלו דלתות בית המקדש ועדיין לא

אם יצילוך מידי, לאי אמנם לא יוכלו להצילך, איש בליעל. כי מה עשיתי לך רעה בכל ימי, כי באת מזאלצבורג אל רעגענשבורג למען הכות אותי נפש! נקם אלהים היום את נקמתי ממך. ויאמר הרשע בלב חָרֵד: אהה רבי הגדול! אנא חנני אך הפעם כי חטאתי לך ואני מיחל לחסדך. אנא אל תתנני למות מות נבל! ואם יושיעני אלהים היום ושבתי לעירי ולארצי, אז נדרתי נדר להשיב את היהודים אשר גרשתים וגם טובות רבות אגמול להם כל ימי חיי, וגם לשאר היהודים אעשה חסד כאשר תמצא ידי את זאת תראה ותדע, רק תנני לשוב בשלום למקומי! וכאשר הרבה כן להתחנן אמר לו החסיד: הכה, תקע לי ידך והשבע בֶּאֱמֻנָתְךָ כי תקים את נדרך ולא תרע עוד ליהודים כאשר נדרת, ועשיתי אף אני עמך חסד. הלא ידעתי כי מאתים אנשים לא יכלו להצילך, ואני אוציאך מחֶרמי לשלחך לנפשך בעבור אמונתי בדבריך, יען כי בישוף תקיף אתה, ולך יאתה לשמור מצא שפתיך מֵחללו ואשר דברת דבר אותו תקים. ואתה עוד תִזָהֵר בזה יותר מאיש אחר כי בן גדולים הנך. ואך אם תחלל את דבריך, ואם תתעמר עוד ביהודים כאשר התעמרת בם עד כה, ידע תדע כי לא תנקה וגם בביתך לא תשב לבטח מפני נקמתי, כי תמצא ידי לך בכל אשר תהיה כאשר מצאה לך פה בביתי! — וישבע לו ההגמון באמונתו, אשר בעיניו יראה החסיד את כל הטובה אשר יעשה ליהודים מהיום הזה והלאה, ובכן הניח לו החסיד ללכת ממנו, וכשובו אל אנשיו המחכים עליו והם שאלוהו: האמנם יָכֹלְתָּ וגם הֵמַתָּ את היהודי? ענה הוא ויספר להם את כל קורותיו בביתו, ויתמהו כלם וישתוממו על גדולות החסיד ונפלאות מעשיו, ויקם ההגמון ואנשיו וירכבו על סוסיהם וישובו לדרכם, וכשוב ההגמון לביתו, שלח ויקרא ליהודים העניים אשר גרשם ויושיבם עוד במושבותם כאשר לפנים, ולא יסף עוד להציקם וגם היטיב עמם ויהי שלום בינו ובינם, ואחרי ימים סר מאמונתו ויתגיר ויהי תמים עם דת ישראל ויקראו לו „צדיק“.

יג) ויהי בשנת חמשת אלפים ומאה וחמשים ושלש לבריאת עולם ויהי בשנת אלף ושלש מאות וחמש ועשרים לחרבן בית המקדש שיבנה במהרה בימינו, כסליו בהיותנו בקורפו, הגיעו אלינו כתבים ששלח ר׳ חסדאי קְרֶשְׂקָשׂ מטוגים דעו לכם כי

גם אותנו ישחית, ע"כ הוה זהיר במעשך למען תצלח. אולם לא שמע ההגמון לדבריהם ולא שָׁעָה להם, ויקח שכין ויסתירהו במנעלו, כי בו יזם לדקור את החסיד ויאמר לאנשיו: אני ושנים מכם נלך אל היהודי, ואתם אם קול עֲנות תשמעו, מהר תמהרו לשבת על סוסיכם למען נוכל להמלט משם ולהנצל מיד חזקה. ואולם עוד יעץ ההגמון את מְזִמתו כבר ידע החסיד את הדבר ויאמר לבחוריו: איך יזיד הרשע לבא ובלבבו ידמה כי תמצא ידו לקחת את נפשי. בהיות ההגמון בדרך ובבואו העירה, אמר החסיד שנית לבחוריו: עתה יבא הרשע לביהמ"ד והיה כי ישאלכם, איזה הוא הרבי, אז תַראו לו עלי למען אשר לא יקרה אתכם כל רע, ואתם תראו את אשר אעשה לו . . . החסיד טרם כלה את דבריו וההגמון בא לביהמ"ד וישאל: מי בכם הרבי? ויראוהו הבחורים על החסיד, וכראות החסיד את הרשע ויעשהו חסר כח מבלי יכלת לעשות לו מאומה. וישאל ההגמון את החסיד לשלום, והוא השיב לו תודה. אז החל ההגמון לדבר את החסיד דברים אחרים ויאמר לו: רבי נכבד! רב מאד שמעתי עליך ועל נפלאות מעשיך, כי אין כמוך בכל הארץ, ואני לכן עתה באתי אליך הִנה לבקשך, כי תואיל להראות לי מקצת מעשיך הנפלאים, למען אהללך גם אני בתוך שרים ורוזנים. ויען החסיד: כן אעשה אדוני, בכל חפצי, רק אל יהיו מעשי נפלאותי רעים בעיניך. הן רק יהודי דל אני ודעתי הלא מצער היא, ובכל זאת אראך נפלאותי למען תוכל לספר ממני גם אתה. ויקח החסיד את ההגמון ואת יועציו השנים ויביאם בחדר ויאמר להגמון: פה אראך נפלאותי, ועתה הבא ראשך בחלון והבט החוצה וראית נפלאות. ויעש הרשע כן, ויהי אך הכנים את ראשו בחלון, ויעש החסיד בשמות והחלון החל להתארך לארכו ולהתקצר לרחבו, עד כי לא יכל הרשע להשיב את ראשו וכמעט אשר נחנק. ושני יועציו אשר באו עמו עמדו מחרישים ולא יכלו לזוז ממקומם, ויראו את אדונם ברעתו מאין הושיע לו. ויאמר החסיד: הוי רשעים, מות תמותו כלכם! אתה, הכי בישוף אתה ע"כ תנשא את נפשך להרגני? אך לא כי תָעית מאד, יי' אלהים הראני את לבך הרע ואת רשעת זממותיך, ואני ידעתי כי הכינות לך סכין במנעלך לדקרני בו, אבל אותי הלץ אלהים, ואותך הביא תחתי, ואיפוא מה אעשה לך, כי מות תמות, יבאו עתה מאתים אנשיך אשר הבאת עמך,

מקבלך עלי ותהיה בן עולם הבא. אמר לו באיזה ענין אעשה. אמר לו תזמין כל ממשלתך המלכים הדוכסים וההגמונים אז תקדש שמו של הקב"ה, ועשה וטיהר את עצמו ועלה לראש המגדל וקרא שמעו כלכם למה נזדמנתם כי עד עתה לא רציתי לגלות לכם, אך עתה אני מגלה לכם כי אין ממשות בישו הנוצרי כי נולד מן האשה כאחד האדם ולכן אין תקוה לאחריתכם שאתם מאמינים בו. אמרו הגלחים היועצים שלו שמא נשתטה. אז אמר להם אתם סבורים שרוח שטות נכנס בי. חי נפשי כי רוח אלהים בי ואתם שוטים. נתיעצו הגלחים להרגו פן יסיר העם מתרופתם. וכשראה כך אז קפץ מן המגדל לארץ ואמר שחלילה שיהרגוני אותם טמאים כי אני מאמין באלהי אבי. ומיד ששמע אביו רבנו שמעון הגדול שקדש את השם נתן שבח והודיה למקום וקבעו ע"ש בנו יוצר מיום ב' של ר"ה „מלך אמון מאמרך" וכתב בעניות שם בנו: „אל חנן" נחלתו בנועם להשפר° כי כך היה שמו אלחנן.

יב) מעשה שהיה בימי ר' יהודה החסיד.

ויהי הגמון בעיר זאלצבורג והוא רשע גדול. ויהי היום ויאמר ליועציו: הנה שמעתי כי בעיר רעגנשבורג ישנו איש יהודי גדול ויודע דעת הרבה. אף שמו נכבד מאד בעיני היהודים והנוצרים גם יחד. ואני לא אוכל שאת כי כה יגדל איש יהודי. ע"כ אקום עתה אלכה שם. ארהיב עז בנפשי ואהרגנו בידי. לא אבקש מאיש לעשות זאת. כי קדוש הוא בעיני כל האנשים. וכל אשר ישאלו אותו הוא פותר להם. וגם כי נביא הוא. לכן לא טוב הדבר אשר יהודי כזה חָיֹה יחיה ועד כה יגדל. ואתם עושי דברי הנאהבים. הֵחָלצו והִכּוֹנו לעת קראי אתכם וכלי נשקכם בידכם. לא יחסר דבר. כי לא אוכל להרע ליהודים רעה גדולה מזאת. אשר אהרוג את נביאם. ולכם אראה לדעת כי כל חכמתו כאין נחשבה. ואלהיו לא יוכל להצילו מידי. לא ארכו הימים ויקם הרשע ויקח את עוזרי רעתו הרבים ויסע לרעגנשבורג. וכאשר קרב לפני העיר חָצָה את מחנהו לשנים ויאמר: עתה אבא העירה ואלכה אל בית היהודי הזה אשר ברחוב היהודים וַהֲמִתיו. ורק בשלשה אלך. אני ועוד שנים עמי. ויאמרו לו יועציו: אדוננו הנשיא. אמנם חַיָבִים אנחנו לשמוע בקולך לכל אשר תצונו. רק שָׁמֹעַ שמענו. כי רב פלאים הוא האיש הזה. אולי לא תוכל לו. ואז גם אותך

וסוף עלה לגדולה עד שנעשה אפיפיור. ומרוב חכמתו אשר היה בלבו נתקבצו מלכים ודוכסים ושלטונים ליקח עצה ממנו ונתן לכל אחד ואחד עצה לפי חכמתו. וסוף בעבור אשר שואלים עצה ממנו כל כך קרא לטפלים שלו אותן הגלחים שהם שמנוהו להיות אפיפיור ואמר להם מה זה שכל המלכים ודוכסים ושלטונים באים אצלי לקבל עצה ממני ואין שום אחד מהם שהיה אומר לי שהוא אבי או אמי או קרובי שהוא ממשפחתי. וכי מן האבן נולדתי שאין לי שום קרוב בעולם. ודעו אם לא תגידו לי אהרוג את כלכם. ונתן לבו על שלא היה ממש כישו הנוצרי. אמרו לו אדוננו אחרי שגזרת עלינו להגיד לך אז נגיד לך כי יהודי היית ובן אדם גדול שבכל היהודים אתה וגנבוך כשהיית נער קטן ומן השם נגזרה לך זו הגדולה שבאים אליך רוב מלכי אומות העולם ושואלים ממך עצה ונראה להם שאתה במקום ישו הנוצרי, ובן אדם גדול שבאת ממנו הוא דר באלמניא ושמו ר׳ שמעון הגדול. אמר להם שלחו אחריו והביאו אלי ואל תניחו בשום ממון שיהיה פה באותו יום. ושלחו גדולי רומי לרבי שמעון באלמניא שיבא לאפיפיור ביום הנועד שקבעו לו. והיה ר׳ שמעון הגדול נרתע מאד מאד שהיה ירא משום עלילה מן האפיפיור למה שלח אחריו. ולבסוף הגביה את עצמו ובא אל האפיפיור. וכשראה אותו האפיפיור אז קרא אותו אל החדר וראה שהיה נרתע בפניו. אמר לו אל תירא רק תגיד לי אמתות מה שאשאל לך. אמר לו הן, אמר לו כמה בנים יש לך, אז הזכיר לו בשם כל בניו ובנותיו שהיה לו עתה. אמר לו האפיפיור עדיין היה לך בן אחר. אז שתק שהיה ירא שמא יאמר לו להביאו לפניו. עד שאמר לו האפיפיור למה אתה שותק תאמר לי האמת. אמר לו ר׳ שמעון אדוני בן אחד קטן היה לי ונגנב ממני כשהיה נער קטן ואיני יודע אנה הוא אם הוא חי או מת כי לא ראיתיו עד הנה. אמר לו האפיפיור זכור אתה מה סימנים היו בגופו. אמר לו אלו סימנים היו לו על גבו ואלו על ידו. אז הבין האפיפיור שהוא בנו כי אותם סימנים עליו. אמר לו אבי אבי אני הוא בנך, הרי עלי הסימנים שאמרת. אז נבהל רבנו שמעון הגדול ולא היה יכול לענות אותו דבר. אז הפשיט בגדיו והראה לו הסימנים ואמר אבי אבי מה אעשה שאהיה בן עוה״ב כי יודע אני שתורת ישו הבל היא ואינו כלום. אמר לו אביו חללת שם הקב״ה ברבים. קדש שמו ברבים ואני

הסוחר אוהבו אשר בא זה באהבתו לבבלי ויראה זה הסוחר אותו ויכירהו ויאמר בלבו כי זה הוא אוהבו אשר היה במצרים ויזכור את כל הטובות אשר עשה לו וידע כי לא יוכל לשלם לו גמוליו ויאמר לשופטים מדוע תעשו זה כי אין לו משפט מות ואנה תוליכוהו, כי לא זה הרגו' כי אני הרגתיו. ויהי כשמעם הדבר ההוא ויאסרוהו במקומו ויוליכוהו אל העץ. ויהי הרוצח בין העם ולא הכירוהו, ויבט אל כל אשר יעשה ויאמר בלבו אני הרגתי זה, וזה יענש שלא הרגו ויתלה ואני שהרגתי אנצל מן המות, אין זה כי אם סבה מאת ה', אבל הש"י ויתעלה הוא הצדיק ואין בדרכיו עול ולא יתר הרשע' וירא אני שמא יביאני ה' למיתה קשה מזאת, ולכן אודה על פשעי ואמות עתה ואתכפר ואציל זה מן המות, ויבא הרוצח לפני השופטים ויקרא בקול גדול: אתם בעלי היֹשר והאמונה, לא תעשו עול במשפט ולא יֵהָרֵג נקי במקום חַיָב, ובאמת תדעו כי לא זה ולא זה הרגו לנרצח, ולא זה אמר שהוא הרגו אלא אולי בחר במותו מחייו, וגם לא זה אמר לכם להניחו ואמר שהוא הרגו אלא מפני שהוא אוהב אותו ונפשו קשורה בנפשו. ואכן אדונינו הניחו לזה ולא יֵהָרֵג נקי, כי אני הרגתיו וטוב מותי בעולם הזה ולא אמות בעולם הבא. ויהי כשמעם דברי הרוצח ויניחו הסוחר ויאסרו זה ויוליכוהו אל העץ ויתלוהו, ואחרי כן בא הסוחר הבבלי וַיָבֵא הסוחר המצרי אל ביתו ויתן לו חליפות שמלות וילבישהו וישאלהו על הקורות אותו ויספר לו כל קורותיו, ויכבדהו וישימהו לאב ולאדון לכל ביתו וכל אשר יש לו נתן בידו.

יא) מעשה ברבנו שמעון הגדול שבא מבית דוד ובא בעיר אחת ששמה מגענצא ונשא שם אשה מגדולי המלכות ושמע רבנו גרשום והלך גם הוא למגענצא, וגם רבנו גרשום יסד סליחות הרבה על הגזרות וגם רבנו שלמה הבבלי היה בדו ם, והיה דר באספמיא רבתי בגזרת סליוס הרשע שהיו לוקחים היהודים וכותשים בגתות ונעשה נס בימיו שלקחו זקן מת ונתנוהו בגת ונשמטה הקורה והרגה כל סביביה ונתבטלה הגזרה ויסד על זה סליחה "אני יום איראי" וכשבא רבנו גרשום אצל רבנו שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד, ולרבנו שמעון הגדול היה לו בפעם הזה בן קטן ושמו היה „אלחנן" ונגנב ממנו ועשאוהו גלח

הֻגַּד לי כי היו שני סוחרים. הא׳ במצרים והאי בבבל ויכירו איש את אחיו לשמע אזן וישלחו איש אל אחיו כל משאלותם ע״י שליח. ויהי היום וילך הסוחר היושב בבבל בסחורה אל מצרים, ויהי כשמוע הסוחר היושב במצרים את שמע אוהבו ונאמנו וילך לקראתו ויחבקהו וינשקהו ויביאהו אל ביתו ויכבדהו ויעש לו משתה שמנה ימים ויראהו את כל בית נכתה ושרים ושרות וכל מיני זמר אשר היו לו בביתו. ויהי ביום השמיני ויחלה הסוחר הבבלי ויעצב הסוחר עד מאד על חלי אוהבו נאמנו ויביא כל חכמי מצרים והרופאים. ויהי כי ראוהו הרופאים וימששוהו בזרועו ובראשו ויביטו אל מימי רגליו ולא הכירו לו שום חולי בעולם, וידעו הרופאים כי באהבה אשר חלה. ויהי כאשר ידע הסוחר בעל הבית כי באהבה אשר חלה אוהבו, ויבא לפניו וישאלהו אם היה לו אשה בביתו שיאהבי ויען הסוחר החולי הראה לי כל בני ביתך והחשוקה בלבי אראך, ויראה לו הסוחר כל נערות ביתו והשרות אי זו מהן יבחר, אחרי כן הראה לו כל בנותיו ולא בחר בכל אלה, ותהי לסוחר נערה בתולה בביתו יפה עד מאד אשר גְדלה מקטנותה להיות לו לאשה, ויראה לו. ויהי כראות הסוחר החולה אותה אמר בזאת הנערה חיי ומותי. ויהי כאשר שמע הסוחר בעל הבית דבריו ויתנה לו לאשה על כל מהר ומתן שהיה לו לתת לה כמהר הבתולות ותהי לו לאשה, אחרי כן שב הסוחר אל ארצו אל בבל עם אשתו בשלום. ויהי אחרי כן לימים ויתגלגל הזמן על הסוחר המצרי ויאבד כל ממונו ויתרושש ויאמר בלבו אלכה לי אל אוהבי הנאמן אשר כבדתיו בביתי ומלאתי חפציו ואתחנן לפניו שירחם עלי. וישם מגמת פניו ללכת אל בית אוהבו ערום ויחף וחסר כל טובה, ויבא לבבל בלילה ויתבושש ללכת אל בית אוהבו אולי לא יכירהו ויגער בו ויוציאהו מביתו, שיראהו עני ורש, וישאר מחוץ לעיר בבית אחד, ויהי הוא שוכב במקומו ונותן אל לבו כל הקורות אותו והנה שני אנשים נִצים בעיר ויהרוג אחד את חברו, ויברח הרוצח ויצא מן העיר. אז יצאו מן העיר אנשים רבים וירדפו אחרי הרוצח ויבאו אל הבית לראות אם היה שם הרוצח וימצאו שם הסוחר לבדו ויאמרו לו מי רצח לאישי ויאמר אני, כי בחר מותו מחייו בעֹני ובצער, ויתפשוהו ויניחוהו במשמר. ויהי בבקר ויביאוהו לפני השופטים וישפטוהו למות לתלותו על העץ, ויוליכוהו אל העץ. ויצאו אנשים רבים מן העיר לראות המשפט כמנהג, וביניהם היה

מכאן ואילך אין לך כלום שהגיע זמנך למות׃ א״ל א״כ המתן לי עד שאלך לספר בשבחו של מקום שנעשה עמי׃ א״ל מאחר שאתה מבקש לספר שבחו של מקום תוסיף שנותיך לקיים מה שנאמר והלך לפניך צדקך׃ חברו לא עשה צדקה אלא לסומא אחד ונתוספו לו כמה שנים׃ העושה צדקה בכל יום ובכל שעה עאכ״ו לקיים מה שנאמר והלך לפניך צדקך׃

י) ארוּוש הפילוסוף צוה את בנו לפני מותו ויאמר לו׃ בני כמה אוהבים קנית בחייך׃ ענהו בנו כבר קניתי אוהבים עד מאה׃ אמר לו בני׃ אמר הפילוסוף אל תאהב ואל תהלל האוהב טרם שתנסהו ותבחנהו׃ ותדע באמת כי אני שנולדתי לפניך לא קניתי בכל חיי כי אם חצי אוהב ואתה איך קנית מאה׃ ועתה לך ובחנם אם תמצא בכלם אחד. אמר לו אבי ואיך תיעצני שאבחנם׃ אמר לו בני לך וקח עגל אחד ומותתהו ונתחהו לנתחים ושימהו בשק והשק יהיה מגולגל בדמו מבית ומחוץ ולך אל אחד מאוהביך ואמור לו אלופי ורעי הנני מפיל תחנתי לפניך שתקבור לי בביתך זה האיש אשר הרגתי ואיש אל ידע מאומה והצילני מן הצרה הזאת. וילך בנו ויעש כן׃ וילך אל אחד מאוהביו ויאמר לו ככל אשר צוהו אביו׃ ויענהו האוהב׃ אוהבי לך ושא המת על כתפך וקברהו וסבול הצרה כאשר עשית הרעה כי בביתי לא תכנס. וילך לכל אחד ואחד מאוהביו׃ וכאשר ענהו הראשון כן ענהו השני וכן כלם׃ וישב אל אביו ויגד לו אשר מצא אותו מכל אוהביו׃ ויאמר לו אביו קרה לך כאשר אמר הפילוסוף׃ רבים האוהבים במספר ולעת הצורך הם מעטים׃ ועתה לך אל האיש אשר אמרתי לך שהוא חצי אוהבי ודע מה יענך דבר. וילך ויאמר לו כאשר אמר אל אוהביו. ויענהו האיש ויאמר לו׃ בא עמי אל ביתי בסתר שלא יראוך השכנים. ויוציא כל איש מעליו ואשתו וכל בני ביתו׃ ויחפור הקבר בביתו. ויהי כי ראה הנער הבין הכל וידע את לבו ויוציא העגל מן השק ויראהו לו מנותח ויודה לו על אמונתו הטובה ואהבתו הנכונה עם אביו׃ וילך ויספר לאביו אשר קרה לו עם חצי אוהבו. ויאמר לו אביו על זה האוהב אמר הפילוסוף׃ זה אוהב נאמן העוזר אותך בעת ישטמך הזמן׃ ויאמר אל אביו. ראית מעולם אשר קנה אוהב שלם. ויאמר לו לא ראיתי אבל הֻגַּד לי, אמר לו בנו ספר נא לי אולי אמצא אוהב כמוהו. אמר לו הַגֵּד

בואו וראו אם לכל העיר הוא מקיף או לבית זה הוא מקיף. באותה שעה בא מלאך המות לפני שפיפון ואמר לו תן לי פקדון שיש בידך, א״ל שפיפון איזה פקדון יש לך אצלי, א״ל חייך ובן סברי א״ל שפיפון לך לך למלאכתך אין לך אצלי כלום. הלך מלאך המות והשיב הדברים לפני השכינה ואמר לפניו רבש״ע אין מניח אותי שפיפון ליכנס לביתו שהשביעני בשמך הגדול, אמר לו לך אמור לו חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן סבר, הלך לו מלאך המות אמר לו חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן סבר. והשיב שפיפון כבראשונה. באותה שעה יצאת ב״ק ואמרה מה אעשה לשני הצדיקים אלו שאנו גוזרין גזרה ואי אפשר לקיימה, שנאמר ותגזור אמר ויקם לך. וכתיב צדיק מושל יראת אלהים. ומי מושל בי שאני גוזר גזרה וצריך לבטלה, צדיק, ובשבילו אני מבטלה, א״ל לכו והוסיפו ע׳ שנים לכל א׳ מהם על שנותם.

ט) מעשה באדם אחד שהיה הולך בדרך בסחורה ראהו אדם אכסנאי א״ל רבי ומורי אם רצונך אבא עמך. א״ל בא עמי בשלום. הלך עמו. כשהיו הולכים בדרך פגעו באדם אי שהיה סומא בשתי עיניו והיה יושב קרוב לעיר. מיד הוציא סלע אחד ונתן לו. אמר לאכסנאי שהיה הולך עמו. תן לו גם אתה כמו שנתתי אני. אמר לו איני נותן לו כלום שאיני מכירו כמו שאתה מכיר אותו לפיכך נתת לו ויפה עשית. א״ל אם אתה [אינך רוצה] לתת לו הרשות בידך. הניחוהו לאותו סומא והם הלכו לדרכם. כשהיו הולכים בדרך פגעו במלאך המות. אמר להם להיכן אתם הולכים. אמרו לו לסחורה. והם לא ידעו שהוא מלאך המות. מיד כשנגלה אליהם ואמר אני מלאך המות והם נפלו על פניהם. ואמר מלאך המות אתה נפדה ממות. וקרא עליו המקרא הזה: והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך. אמר לו הואיל והקדמת צדקה מממונך בדרכך. מכאן ואילך תחיה חמשים שנה. ואח״כ אמר לחברו כבר סופך בידי והגיע יום מיתתך. מיד ענה ואמר לו אני וחברי באנו יחד והוא חוזר לביתו ואני אמות בכאן. א״ל הן זה קדם ועשה צדקה משלו. א״ל אם כן הניחה לי ואלך ואעשה צדקה. א״ל שוטה שבעולם. אדם פורש בים בספינה אם לא תקן אותה מן הארץ מה עושה בפלגים ובתהומות כשבאים עליה גלי הים. כי מי שלא תקן עצמו בחייו מה יעשה במיתתו ועכשיו מה שעשית עשוי

שכן אמר בן סירה, באחד מבין תתיישב העיר. אף אתה אם ראית רשע שהשעה מצחקת לו. דע שאינו לטובתו. ואם ראית אדם טוב בצרות ובחסרון אינו לרעתו אלא לכפרת נפשו. וביום חטאתו עשה עמלו בטוב. כי אדם לעמל יולד. ואם תזכה לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך מצוי כי כנפים יש לו ופורח שנאמר כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף בשמים. פתח תפתח את ידך כי הניחך בכל מעגל טוב ויצילך ממות וחיית ורבית וברכך ה׳ אלהיך אמן.

ח) מעשה בן סבר שהיה רודף לעשות צדקה כל ימיו. פ״א נודע לו שיש יתום במדינה א׳ קרובה אליו קרוב לישא אשה ולא היה בידו לא כסף ולא זהב במה להכניסה לחופה. מה עשה בן סבר. נטל כל מה שמצא בביתו והלך ונתן לאותו יתום. ויהי בחזרתו לביתו פגע בנהר א׳ שהיה ארכו ארבעה פרסאות והיה שם תנין א׳ שהיה מזיק לכל עובר ושבי. כיון שהגיע בן סבר לאותו תנין עשה עצמו כמין גשר ועבר עליו בן סבר ולא הזיקו. כיון שעבר מן הנהר פגע באדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו אתה בן סבר, אמר לו הן. אמר לו מאין באת. והוא הסיח לו כל מה שאירע לו. אמר לו האיש ההוא פנקסך עמי שהגיע זמנך ליפטר מן העולם. באותה שעה נשתנו פניו לירקון ונשא עיניו כלפי שמיא ואמר רבש״ע מי שהתעסק בתורה ובגמילות חסדים ימות בשנים מועטות. זו תורה וזו שכרה. וגזרה עלי שאמות חוץ מדירתי כבהמות ולא יתעסקו בי אנשי ביתי. באותה שעה יצאת ב״ק ואמרה לו. הרי לך זמן עד שתלך על מטתך. כיון שעבר ממלאך המות פגע בעיר א׳ ובני אדם יוצאין משם. אמר להם בן סבר יש כאן חכם או מלמד אחד ואקבל פניו. אמרו לו יש כאן חכם גדול ושמו שפיפון בן לישי. הלך אצלו בן סבר. כיון שראה אותו שפיפון שמח בו והביאו אליו וראה שפניו מוריקות. אמר לו שפיפון מה לך בן סבר. שמא לפת אתה צריך, או כלום אתה צריך. אמר לו בן סבר לא לפת אני צריך ולא לכלום אני צריך, הרי כל טוב עמי. א״ל שפיפון אם כן למה פניך מוריקות. והוא סיפר לו כל מה שאירע לו בדרך. א״ל שפיפון חזק עצמך, מובטח אני שהקב״ה יציל אותך מן המיתה. כיון שעברו חמשה ימים בא ענן גדול והקיף את כל ביתו של שפיפון בן לישי. אמרו לו תלמידיו אין אתה רואה ענן גדול שמקיף את ביתך. אמר להם

בחצי הלילה ויקם אליהו והכה את הפרה והרגה, כיון שראה ר׳
יהושע כך, אמר ח״ו אין זה אליהו • וכי אליהו הורג בהמות בני
אדם העניים, ועוד שזה העני האכילנו והשקנו. א״ל אם תשאל
ממני מיד אני פורש ממך. הלכו למקום שני ומצאו שם עשיר
גדול שהוא עוסק בבנין, וכשראה אותם לא קם ולא זע מפניהם
ולא האכילם ולא השקם. בחצי הלילה עמד אליהו ואמר לר׳
יהושע בן לוי עמוד, ועמד, א״ל תפוש על ראש חבל זה, ותפש
ר׳ יהושע בראש החבל ואליהו בראש האחר, ומדד את הכותלים
ובנו שם פלטרין גדולים מאה ושמונים בתים, אמר ר׳ יהושע בן
לוי מי ראה תמיהא גדולה כזו, האיש העני שכבדנו בביתו הרגת
פרתו, וזה שלא עשה עמנו שום טובה ואפילו הסברת פנים בנית
לו פלטרין גדולים, הלכו להם במקום שלישי והיו כלם עשירים
כיון שראו אותם מרוב גאותם וגובה לבם לא רצו לראותם אפילו
בסבר פנים ולא האכילום ולא השקום ולא עשו להם שום טובה
והנאה, בבקר השכים אליהו ז״ל וא״ל הקב״ה יעשה שתהיו כלכם
ראשים. הלכו למקום רביעי, כיון שראו אותם הסבירו להם פנים
יפות והאכילום והשקום וכבדום כבוד גדול מתוך דחקם ועניותם.
בבקר השכים אליהו וא״ל לא יתן הקב״ה לכם אלא ראש א׳. אמר
לו ר׳ יהושע איני יכול לעמוד על דבריך ועל מעשיך ואיני סובל
את מעשיך, ועתה אמור לי מה הדבר הזה אשר אתה עושה, א״ל
אליהו אם אני מפרש לך מיד אני פורש ממך, א״ל אעפ״כ אמור
לי, האיש העני אשר עשה עמנו חסד למה הרגת פרתו ענה
אליהו ואמר אותה הלילה היתה אשתו ראויה למות והיא חביבה
עליו יותר מאלף דינרי זהב, לפיכך קדמתי והרגתי פרתו כדי
שתהיה כפרתה ונכנס נפש תחת נפש, אותו עשיר צר עין שלא
עשה עמנו חסד למה בנית לו כל הבנין הגדול ההוא, א״ל אם
היה חופר ב׳ אמות תחת הבית היה מוצא שם ממון הרבה לכך
הקדמתי ובניתי לו את הבית, וזה הבנין אין לו קיימא כי מעשה
נסים הוא ויפול פתאום ולא ימצא הממון לעולם. ואותם עשירים
שלא כבדו אותנו למה ברכת אותם שיהיו כֻלם ראשים, א״ל
חרבן התפללתי עליהם שכל מקום שיש שם ראשים הרבה סופו
ליחרב, שכן משל בני אדם, ספינה שרבו ראשיה ומנהיגיה סופה
ליטבע. ואותם העניים שכבדו אותנו אמרת שיהיה להם ראש
אחד, א״ל כל מקום שאין להם אלא ראש אחד לסוף מתיישב,

שנשלח אותך אצל המלך ומה שהוא רוצה לעשות יעשה, אמר לו עשה כל מה שאתה חפץ. מיד שלח את רבנו הקדוש ואת אמו והלכו כל היום בדרך. לערב הגיעו למלון בית אביו של אנטונינוס ואותו הזמן נולד אנטונינוס, נכנסה אמו של רבנו הקדוש אצל אמו של אנטונינוס. אמרה לה מה טיבך, אמרה לה כך וכך גזרו עלינו שלא למול ועכשיו מלתי את בני ולכך מוליכין אותנו אל המלך כאחר. כיון ששמעה ממנה כן אמרה לה אם רצונך קחי את הילד שלי שאינו מהול ותני לי את הילד שלך ולכי ומלטי את נפשך ואת נפש בנך מאת המלך, מיד עשתה כן והלכה למלך. נכנס אותו השר למלך אמר לו אדוני המלך זו עברה על גזרתך ומלה את בנה ועכשו הבאתי אותה אצלך ומה שתרצה לעשות עשה. אמר להם המלך ראו בנה אם הוא מהול, נמצא שאינו מהול. באותה שעה כעס המלך על אותו השר אמר ליה אני גזרתי על מהול ואתה הבאת לי שאינו מהול. באותה שעה היו גדולים יושבין לפני קיסר ואמרו אדוננו המלך אנו מעידין בודאי שבנה של זו מהול היה אלא אלהיהם של אלו קרוב הוא להם וכיון שהם קוראים אליו מיד היא עונה להם שנאמר (דברים ד׳) אשר לו אלהים קרובים אליו כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו. מיד צוה המלך ונהרג אותו השר ובטל את הגזרה, ושלח את רבנו הקדוש ואת אמו לשלום. כיון שחזרו לביתו של אנטונינוס אמרה אמו הואיל ועשה לך הקב״ה נס על ידי ולבנך על יד בני יהיו שושבינים לעולם. בשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבנו הקדוש זכה ולמד תורה ושימש את רבנו הקדוש ונעשה מלך לאומתו וירש העולם הזה והעולם הבא.

ז) מעשה ברבי יהושע בן לוי שהיה מתאוה ללכת עם אליהו ז״ל ישב בתפלה ובתחנונים כמה ימים עד שנתקבלה תפלתו לפני הקב״ה ונתן לו רשות. מיד נגלה אליו אליהו ז״ל אמר לו. ר׳ יהושע מה אתה מבקש. א״ל מבקש אני ללכת עמך ולראות מה אתה עושה בעולם. א״ל אין אתה יכול ללכת עמי, למה, א״ל לפי שתראה דברים שאין אתה יכול לסבול. א״ל אעפ״כ אני רוצה לבא עמך, א״ל לך. מיד הלכו שניהם, בלילה הראשון לנו עם אדם אחד עני עם אשתו ולא היה להם אלא פרה אחת, כיון שראה אותם האכילם והשקם וכבדם כבוד גדול הראוי להם, ויהי

טיבך כאן, אמרה לו באתי לעשות לך נס. מיד אמר ר' שמעון רבש"ע להגר המצרית זימנת לה חמשה מלאכים, ולי שֵׁדָה. אמרה לו אמור לי ומה איכפת לך כיון שעושין לך נס. ומה אתה מבקש אמר לה איזה נס את עושה לי. אמרה לו אלך ואכנס בבטן בתו של מלך והיא צווחת ואומרת הביאו לי ר' שמעון בן יוחי ואתה בא ולוחש עליה באזניה ואני יוצא ממנה. אמר לה מה סימן יש לי כשאת יוצאת ממנה, אמרה לו באותה [שעה] ישתברו כל כלי זכוכית שבביתו של מלך *). אמר לה לכי ועשי ככל [אשר] אמרת הלכה ונכנסה בה והיתה צווחת ואומרת הביאו לי רשב"י, שלחו אחריו לארץ ישראל, אמרה להם הרי הוא לפניכם בספינה. באו ומצאו והוליכוהו לפני המלך, אמר לו אתה רשב"י, אמר לו הן, ואתה תרפא את בתי. אמר לו הן, ומה אתה עושה לה. אמר לו אני לוחש לה באזניה והיא תתרפא. מיד אמר לו באותה שעה ישתברו כל כלי זכוכית שבביתך. באותה שעה לחש ר' שמעון בן יוחי על אזניה והוא נתרפאה ויצאה השדה ושברה כל כלי זכוכית שבבית המלך, אמר לו מה אתה רוצה שאתן לך, אמר לו איני מבקש שתתן לי אלא שתצוה לבטל כל הגזרות שכתוב בהן כל מי שיוליכם לארץ ישראל יהרג, מיד צוה המלך לבטל אגרות הראשונות וכתב אגרות האחרונות והלכו לארץ ישראל ובטלו הגזרות.

ו) ת"ר פעם אחת גזרה מלכות יון גזרה על ישראל שלא לימול את בניהם ובאותו זמן נולד רבנו הקדוש, ואמר רשב"ג אביו הקב"ה צונו למול ורשעים הללו גזרו עלינו שלא נמול, כיצד אנו מבטלים גזרתו של הקב"ה ונקיים גזרתו של אותו רשע, מיד עמד רשב"ג ומל את בנו, כשהודיעו הדבר בפני השר שהיה בעיר שלח וקרא את רשב"ג, א"ל מפני מה עברת על גזרתו של מלך ומלת את בנך. אמר לו כך צונו הקב"ה, אמר לו אותו השר הרבה כבוד יש לך עלי שאתה ראש לאומתך אלא גזרתו של מלך היא ואיני יכול להניחך, אמר ליה ומה אתה מבקש. אמר לו אני רוצה

---

*) במס' מעילה דף י"ז מביא רש"י בשם אגדה אחרת המשונה מנוסחת התלמוד כדברים האלה: א"ל בן תמליון אנא קדימנא ועאיל בברתיה דקיסר ואשתגע ולא לשתכחו אסא דנסי לה עד דתיתון אתון ותימרון לי פוק ונפקינא ובההוא עבדו לכו מאי דבעיתו וזה יהיה לכם אות דכי נפקינא מינה מתברן כל כלי זכוכית של בית קיסר. ומכאן ראיה שהאגדה הזאת היתה כתובה בלשון ארמית.

מהם בן מכיאו וחותם את בשרו לשמנה ימים ותשש כחו ואין בו כח, ואם אתה מבטל אותה מילה מהם מתגברין כמותכם ואתה משלח אוכלוסין עליהן והם מורדין [בך]. אמר לו יפה אמרת תבטל להם [גזרה] זו. שוב אמר לו מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו עניים או עשירים, אמר לו עניים, אמר לו הללו יהודים אינן עניים אלא מפני שמקיימין את השבת, אחד מהן עושה מלאכה כל השבוע כולה ומוציאו לצורך השבת, ויש מהם שאינו מסתפק לכל השבת כולה ילוה לשבת אחרת, ואם אתה מבטל להם השבת יהיו עשירים כמותכם ואתה משלח אוכלוסין עליהם והם מורדין בך אמר לו תבטל להם גזרה זו, שוב אמר לו מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו מרובין או מועטין, אמר לו מועטין, אמר לו הללו יהודים אינן מועטין אלא מפני שמקיימין את הנדה, אחת מהן יושבת שבעה וארבעה עשר וארבעים ושמונים, ואם אתה מבטל להם הנדה הם משמשין מטותיהן וירבו כמותכן ואתה משלח אוכלוסין עליהם והם מורדים בך. אמר לו יפה אמרת תבטל להם גזרה זו, ואמר אם כן כתוב אגרות ושלח לארץ ישראל, מיד צוה המלך לכתוב אגרות ויצא רבי ראובן בן אצטרובלי ונכנסו גדולי רומי אצל המלך ומצאו בו דברים הפוכים, אמרו א צ ב ע יה ו ד י נ כ נ ס ל כ א ן, אמרו לו חזור בך אמר להם אין המלך חוזר בדברו. א״כ כתוב אגרות כאלו כל מי שיוליכם לא״י יהרג, צוה המלך ועשה כן. שמע ר׳ ראובן שלח לא״י כך וכך היה מעשה ועכשיו אם יש בכם אדם מלומד בנסים יבא ויטול האגרות. נתנו חכמים עיניהם על ר׳ שמעון בן יוחי, אמר להם איני הולך לבדי, נתן עיניו על ר׳ אליעזר ב״ר יוסף, אמר לו ר׳ יוסף נתת עיניך בבבת עיני, אמר לו ר׳ שמעון אילו היה אבי קיים לא היה אומר עלי כן, אמר לו אם כן השבע לי שאין אתה מענישו בהלכה, נשבע לו ר׳ שמעון בן יוחי, הלכו וישבו בספינה, ישב עמהם תלמיד אחד ושמו ר׳ מתתיה בן חרש והיה שואל אותם בהלכה, אמר להם מנין לדם השרץ שהוא טמא בבשרו, אמר לו רשב״י זה טמא וזה טמא, אמר לו ר׳ אליעזר דמו טמא מבשרו, עמד מתתיה לר״א ונשקו על פיו, א״ל ר״ש ומה מהנישקתו, א״ל לא נשקתיו אלא עריכת שפתים, באותה שעה נתן עיניו בו ונפל והיה מטורף למות ונזכר השבועה שנשבע לאביו ונתישבה דעתו עליו, באותה שעה תלה ר״ש עיניו לתורן של ספינה וראה שֵׁדָה יושבת עליו, אמר לה מה

מושיע ויער ה׳ רוח דניאל ויצעק ויאמר ה׳ אלהי נקני ממיתת הצדקת. וישמע העם ויאמרו מי קול המדבר דניאל הוא והוא היה נער בבית סרים כשאל מלהתגאל בפת בג המלך׳ ושאל העם למה אתה מדבר כזאת׳ ויאמר אליהם כך ממיתים ישראל בלא חקור דין נקי וצדיק להרוג שלא כתורה שובו אלי ואחקור הדבר׳ וישובו האשה וכל העם ויבאו העדים הזקנים ויאמרו למה ידבר אדוני בלי למות האשה כזאת וכזאת עשתה. ויאמר דניאל לכל העם והזקנים שבו פה׳ וישבו׳ ויאמר להם הפרידו הזקנים העדים זה מזה׳ וישאל האחד לבד ויאמר לו׳ אמור לי זקן אשמאי האמת וראה שאתה מומת והמלאך עומד לגזרך במגרה באיזה אילן מצאת אותם אמר לו באלון׳ אמר דניאל לכל העם הרי אתה מת שאין אלון בגן הפרדס הזה׳ הביא השני אמר לו זרע קינן שאין אתה מזרע יהודה׳ שכך הייתם עושים בארצנו לפתות בערות שקרכם הנערות היפות׳ עד שבאנו הנה להרפה ולקלס לשבי ובזה׳ הרי אתה מת ואין בך נפש, אמור לפני העם באיזה אילן מצאת אותם׳ אמר לו בתוך דלבי׳ אמר לו הרי מלאך ה׳ עומד וחרבו שלופה בידו לגוזרך במגרה במתניך שאין בגן לא אילן זה ולא זה׳ והלכו וראו האמת. אז דניאל הסיתם בחכמתו ויעשו להם כאשר זממו לעשות לאחותם. ומהיום הזה נתגדל דניאל בעיני העם והודו והללו לה׳ אלהי אבותם׳ וכן אלתיאל אבי שושנה ואמה וכל קרוביה וכל יודעיה ומכיריה ובעלה ירויכין נתנו שבח והודיה ופאר רון ועז ותגבורת לה׳ אלהי הצבאות׳ השם יראנו נסים ונפלאות אמן.

ה) תנו רבנן *) שלש גזרות גזרה מלכות הרשעה על ישראל בימי ר׳ שמעון בן יוחי׳ שלא לקיים את המילה ושלא לקיים את השבת ושלא לקיים את הנדות׳ והיה שם זקן אחד ושמו ר׳ ראובן בן אצטרובלי והיה יוצא ונכנס לפני המלך בלא רשות׳ נכנס לפני המלך ומצאו לבדו ואמר לו אדוני המלך מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו גבורים או חלשים, אמר לו חלשים, אמר לו יהודים הללו אינן חלשים אלא מפני שמקיימין את המילה, כיון שיהיה לאחר

---

*) עיין תפלת ר׳ שמעון בן יוחאי בביהמ״ד חלק ד׳ צד 117—11 ומסכת מעילה דף י״ז.

בתוכו ורוחצת בצינה. אז מִנו שנים זקנים שופטים אל העם בשנת שיצא דבר ה׳ על חמס הזקנים ומתדירים בכל יום השכם והערב בבית יהויכין לשפוט את כל העם. וכשראו יפיות שושנה ויבער לבם עליה לרעה ולקחו תקותם משמים וחלקם מן הצדיקים ולא פרסמו זה לזה רוע לבם. וכשהלכו הקהל לביתם נתנו דברים זה לזה והלכו אף הם ומרוב יקוד יצר הרע חזרו באותה שעה ולא יכלו לעצור רוחם יותר. אז הודיעו זה לזה הרהור רוע לבבם ונתנו עצה זה לזה איך להרעותה ונתיאשו מנפשם והיו בכל יום ויום מרבים למעלה ולא שקטו ולא נחו בחטא. ויהי יום אחד והלכו כל העם בביתם והם נשתיירו כמנהגם ולא סרו רוע לבבם ועיניהם מרבות על הרעה. וכשנכנסה שושנה בגן ושתי אמהותיה עמה לרוח צח מן השרב ותשגר אמהותיה להביא לה שמן לסוך ותאמר להן נעלו הדלת אחריכן. ותלכנה ותצאנה ונעלו הדלת אחריה. והזקנים נסתרים אל גנת הביתן. וכשפשטה בגדיה לרחוץ יצאו ותחשוה לאמר שכבי עמנו. ואם לא נעיד עליך כי שכבת עם בחור. ותפחד ותרעד ואמרה מה אעשה. איני יכולה לצאת מידי האנשים האלה. מוטב לי ואפלה ביד ה׳ הטוב והצדיק הגדול הגבור והנורא מציל ומושיע גואל וחזק ה׳ צבאות שמו. מיד צעקה בקול גדול הושיעני אלהי ישראל מיד הרשעים המורדים בך ואף צעקו והעידו עליה עד שקר ולקולם באו עבדים ופתחו הדלת ונכנסו בגינת הביתן בין המסדרונה וראו שהזקנים מעידים עליה עזות זה ותמהו הם וכל קרוביה ויודעיה ומכיריה וכל אנשי ביתה כי לא נשמע ולא נראה עליה כזאת. וביום מחר נתקבצו כל הקהל לבית יהויכין כתמול שלשום והזקנים עמהם ומיד קמו והעידו כי ראינו [האשה] הזאת נכנסת בגנת הביתן ושתי אמהותיה עמה ושלחה אמהותיה ובא בחור ושכב עמה והלכנו ותפשנו וברח הבחור מידינו. והאמינו העם בדבריהם כי נראו הזקנים לעיניהם טובים ויראי חטא. שלחו והביאו האשה ההיא וקרוביה ומכיריה והיא היתה מפונקת מאד ומכוסה באה. מיד צעקו בכעס הסירו הבגדים מפניה מרוב הרהורם הרע להשביע עינם הזונה ממנה ודנו עליה משפט מות והיו מוציאים אותה לסקלה ונשאה עיניה למרום ואמרה אי דיין אמת שופט צדק עד נאמן מכיר האמת הושיעני ממיתת שקר ואל אהיה כחוטאת לפני הבריות ואל יתקיימו דברי הרשעים. מיד וישמע ה׳ לקולה וישלח לה

עליהם משמרת כל הלילה ולא יכלו לברוח להמלט על נפשם. ויהי בבקר וַיושב המלך את הסנהדרין ובניהו בחיר יועציו גם הוא בתוכם. ויבא המלך וישב בראשם ויען ויאמר: אתם הסנהדרין, חכמי אמת, יודעי דת ודין, דינו נא דין צדק מה יֵעָשה לגנב כי נמצא בגנבתו, ומאת אשר למלך גָנב כשמוע בניהו את דברי המלך בא מורא בלבו וכל עצמותיו רחפו. כי חשב. אכן נודע למלך מעשה האבן אשר עשיתי לו ועתה מסר דיני להסנהדרין, והיה אם אחריש עד אשר יחרצו משפט אז עָנש אֵענש כבן עולה, טוב לי כי אודה למלך על מעלי אשר מעלתי בו, אתרפס לפניו ובקשתי סליחתו, אולי ירצני, יעביר חטאתי ויסלח לי! גם לא אֵחר בניהו עד בוש וימהר ויפוֹל לפני המלך אפים ארצה ויתחנן ויאמר: אני ארוני המלך! אני הגנב! במשחק השאך האחרון, בראות עיני המלך בעד החלון החוצה, ערבתי את לבי והסירותי מאבני המלך אבן אחת מעל המערכה, וע״י המעשה הזה נצחתי אני, אנא מלכי וארוני בפי התודיתי עתה באזניך ובאזני הסנהדרין היושבים לפניך, ובכן העבר נא חטאתי ונקני מדין קשה! שמע המלך דברי ידידו וישחק ויאמר: הרגע בניהו ידידי! לא עליך הנני היום ולא בשלך הושבתי הסנהדרין למשפט, כבר שכחתי אשר עשית לי וגם סלחתי לך, רק זה הדבר אשר קראתי לסנהדרין היום, כי אמנם שני גנבים תפשתי בלילה הזה בחדרי היכלי אשר באו בהם להריק את אוצרותי, ועתה אתם הסנהדרים בינו ודינו!

ויבינו הסנהדרין במשפט וישפטו לתלות הגנבים על העץ.

והמלך שלמה שמח מאד כי מצא חפצו בדבר הגנבים להתעות את בניהו בפחד חנם כי יורה על האבן אשר הסיר והחסיר מאבניו וידע כי לא סר כחו בחכמת השאך מעליו כאשר מלפנים. וגם לו לא הודה בניהו, גם אז לא הכירו הסנהדרין דבר, כי משפט הגנבים נמצא לו דבר בעתו לנסות בחכמתו גם בפעם הזאת.

ד) ויהי איש אחד בארץ בבל ושמו יהויכין ולקח אשה ושמה שושנה יראת ה׳ בת צדיקים וטובים ויגדלו אותה בדרכי ה׳ כצווי תורת ה׳ ביד משה. והאיש הזה יהויכין יחיד ומכובד מכל דורו והיו מתמידים כל היהודים אל ביתו כי לא נמצא כמוהו בעם ה׳. ויהי לו גנת בתן בצד ביתו ואשתו שושנה יוצאת בגן והולכת

לבו׳ אולי בעת עמדתי אל החלון ועיני היו רואות החוצה׳ אז הערים בניהו והחסיר לי את האבן הזאת ואנכי לא ידעתי׳ על כן גבר הוא עלי וינצחני. אמנם מאן אנכי לשאת עליו חרפה כזאת אך כלתה נפשי לדעת את האמת. אין דבר רק אתחכם לו לסבב כן פני הדבר אשר בטרם יבין ערמתי יודה לי כי רִמָּנִי להונות אותי מנצחוני. עתה התאפק שלמה ויהי כלא שם על לב את הדבר ולא זכר אותו עוד. ויהי היום והוא נשקף לעת ערב בעד חלונו וירא שנים אנשים הולכים בלאט ושקים להם על הכתף, ויבן למזמותיהם כי יצאו לגנוב בלילה הזה ולשום את הגנבה בשקיהם הם אומרים. וימהר המלך ויסר מעליו את בגדי מלכותו ויתחפש בבגדי עבדיו וירץ אל האנשים החוצה ויאמר להם: יברככם ה׳ רֵעִים נאהבים! את מעשה ידכם לָמדתי גם את אצבעותי. וראו בידי מפתחות לחדרי המלך אשר שם אוצרותיו מונחים, כי ימים רבים תרתי אחרי תחבולות למצא חפצי׳ והנה יגעתי ומצאתי, אבל אין את נפשי לעשות אשר יזמתי רק אני לבדי, על כן אם יש את נפשכם לכו אחרי ונעשיר שלשתנו עֹשר רב יחדו. ויאותו הגנבים׳ כי לא הכירוהו ויענו, רק הגד אתה מה נעשה והיה לנו גם לעינים׳ ועלינו להחל ולכלה את הכל ביד חרשי משחית. ויאמר המלך, אבל עוד רב האור, נאחר עוד בנשף עד אשר יישנו כל אדם ואיש לא יראנו על דרכינו. ויהי בעצם הלילה ויאמר המלך: הבה באו כי עתה העת לעשות. ויקחם ויביאם אל חדר אחד, ויאבו הגנבים לקחת את אשר מצאו. אך הוא אמר להם׳ אספו ידיכם מכל זה׳ כי טוב מזה תמצא ותקחו לכם, וינהגם ויביאם אל חדר אחר אשר יקרות רבות נמצאו בו, ולא נתנם לגעת גם בהן באמרו. עוד טוב גם מאלה נכון לנו ולא יהיה לכם משא כבד לשאתו מזה אִתכם. אז הביאם אל החדר אשר שם אבניו הטובות אצורות, ויען ויאמר: עתה הואילו וקחו דֵיֵכֶם. והנה בעוד אתם ממלאים את השקים אצא אנכי לשמור את הדרך אשר נשוב בה כי לא ידעו עקבותינו ונצא בשלום. הפתאים נפתו להאמין בחלקת לשונו ולא ידעו כי הוא המלך. ובנפשם הם עושים מעשיהם. אך הוא יָצֹא יצא ויסגור דלתי החדר אחריו והם נשארו כלואים כנאחזים במצודה׳ אז שב המלך וילבש בגדי מלכותו ויקרא לעבדיו ויאמר: שיתו לבכם, כי כגנבים נראו לי בחדרי׳ ואתם שמרו בנפשותיכם כי לא ימלט מהם איש, וישם

השׂדה אמר: ואֵת אחזי בידיו, ועתה משוכנה שתיכן בכֹּחכן, אשה אשה כאשר תוכלי את הילד אליה, והיה אשר תמשוך את הילד מן הקו והלאה אליה ראשונה, היא אמו, ולה ינתן.

השדה שמעה ותשמח בלבה, בדעתה כי לא ככחה כח בת אדם, ותתצב הכן למשוך את הילד בחמת כחה, ואולם האם, בדעתה כי גדול יהיה כאב הילד בְּהִמָּשְׁכוֹ, נכמרו רחמיה עליו ותבך ותאמר: לא, לא, תקח לה את הילד! לא אוכל לראות בְּעֻנוּתוֹ.

אז ענה הנביא ואמר לעומדים לפניו: זאת אשר רחמה על הילד, היא אמו, תנו לה את הילד! ויהללו כלם בקול גדול את חכמת נביאם ויתהללו בו, והוא שם פניו בשׂדה ויאמר לה: ראי דרכך בזויה וחוטאת! ידעתי כי שֵׁדָה אַתְּ, כי עיניך אדומות כְּזֵרַע סנורים ואין נוגה להן, (אות הוא להכיר ברוחות רעות) לְכִי לך, רק היטיבי דרכך למען לא תלכדי ביד פשעיך ובאה עליך רעה גדולה, כה הראה הנביא את חכמתו.

ג) עוד בחכמה אחת הגה שלמה המלך ותהי שעשועיו, כאשר מודעת זאת לכֹּל כי הוא המציא את משחק השאך ויאהבהו.

ויהי היום וישב לצחק בו את בְּנָיָהוּ היועץ הראש אשר לו, כאשר הסכין עד כה, אבל לא יכול לו בניהו, כי הוא המלך ממציאו, גם הוא ידע להשכיל ולהטיב לצחק יתר מכל האדם, ע"כ גם עתה גבר על יועצו כפעם בפעם ועוד מעט ומלך בניהו נעצר. והנה שאון גדול עלה באזניהם מחוץ, ויקם שלמה וימהר אל החלון לראות מה יֵּעָשֶׂה וירא לפני בית המלכות על הרחוב נצו שני אנשים ויבקשו להכות איש את רעהו, בין כה וכה בראות בניהו כי עיני המלך צופיות החוצה ויקח אבן אחת "פרש" מאבני המלך וַיְסִירֶהָ מעל המערכת. ובשוב שלמה וישב למשחק לא זכר ולא הכיר דבר. אך עתה אזלת ידו ולא יכול לנצח את בניהו, וגם נהפך הענין והמנצח היה לְמְנֻצָּח, ויתעצב שלמה בלבו וגם חרה לו על דבר אשר גוחלה חכמתו עתה בפעם הזאת, ונפשו יודעת כי איש אין בארץ אשר יתפאר בחכמה הזאת יותר ממנו, אח"כ נתן את לבו לחקור אחרי סבת נפלו, וַיֵּשֶׁב ויצב את אבניו במערכה ויתבונן בתהלוכותיהן ובמסעיהן, והנה בכח חכמתו הכיר כי אבן אחת אבדה לו בלא ראותו, ויאמר אל

העיר יום יום ואשוירוש המלך ישפוט את הארץ יום בשנה בעת אשר יצא להראות. ויקח רקיון פרעה את מלכות מצרים בחזקה ובערמה וַיפרע מס מכל יושבי מצרים על כן קראו שמו פרעה. ויאהבו מאד כל יושבי מצרים את רקיון פרעה ויכתבו מכתב וחק לקראת לכל מלך אשר ימלוך עלֵיהם ועל זרעם במצרים פרעה. ע"כ כל מלכי מצרים אשר ימליכו במצרים מהיום ההוא והלאה יקראו את שמם פרעה עד היום הזה.

ב) (*ויהי היום ותרד אשה עניה אחת לרחוץ את עולה על יד נהר, ותרחצהו ותלבישהו ותושיבהו להשתעשע. ואחר כן ירדה אל המים לרחוץ את בשרה גם היא. ויהי היא רוחֶצת, ושֵדה אחת בדמות אחת הנשים כערך האשה הרוחצת באה ותרא את הילד בריא ושמן וַתִּתְאַו תאוה לאכלֵהו. אתם הלא ידעתם כי השדים אוכלי אדם הם, כל אכל לא תתעב נפשם למלא בטנם, את הכל יאכלו כל הבא בידם, ופעמים רבות יפתחו את קברות המתים למלא נפשם בבשר אדם. וכאשר תָאבה השדה הזאת לילד הזה, התכחשה ותקרא לאמו: האח אחותי, הַאם לא תתניני לחבק את יַלדך בזרועותי? וַתּוֹאֶל האם לתתה לעשות כדברה, ותמהר השֵדה ותשא את הילד ותברח עמו. ותמהר גם האם ותקפוץ מתוך הנהר ותרדוף אחריה בצעקה ויללה, ובקול המולה גדולה קרבו ובאו עד לפני האולם אשר שם הנביא.

בימים ההם היה בּוּדא על הארץ, אחר הוָלדו בגלגולו להיות נביא גדול. ויהי דרכו להתהלך באולם אנה ואנה לשמוע דברי ריבות, אשר יקריבו אליו בעלי ריב וישפוט בֵיניהם. ותקרבנה אליו שתי הנשים אשר להן ריב הילד למשפט, ויקשב וישמע מה שתיהן דוברות, זאת אומרת בתום לבבה כי היא אם הילד, וזאת אומרת בתום לבבה כי היא אם הילד. ויעש הנביא קו על הארץ ויעמידן אשה לקראת רעותה, את השֵדה מעבר מזה ואת אם הילד מעבר מזה ויאמר לה: החזיקי בילד ואחזי ברגליו. ואל

---

*) כדברים האלה מספרים יושבי צֵילון ונמצאים בספר קוּזַא יאַטאַקאַצאַ לטומאס סטיל בלשון אנגלי, ועיין מאמר של רב ברים שה"ס רבה ששתים נשים זונות אשר עמדו לפני שלמה המלך רוחות היו.

וכסף וזהב ואבני שהם ובדלח לאין מספר, ויקן רקיון סוסים ובהמות לרוב וישכור עוד אנשים ויתן להם סוסים ויהיו עמו. ויהי לתקופת השנה לעת צאת המלך אל העיר ויתקבצו כל יושבי מצרים ויועדו יחדו אל יום צאת המלך לדבר אליו על מעשה רקיון ואנשיו. ויצא המלך ביום המועד ויבאו לפניו כל מצרים ויצעקו אליו לאמר: יחי המלך לעולם! מה הדבר הזה אשר תעשה לעבדיך בעיר לבלתי תת איש מת להקבר עד נתון עליו כסף וזהב. הנהיה כדבר הזה בכל הארץ גם מימי המלכים הראשונים אשר היו לפנינו בארץ מימי אדם עד היום הזה לבלתי קבור את המת כ״א במחיר. ידענו כי משפט המלך לקחת מס מן החיים שנה שנה ואתה לא כן תעשה כ״א גם מאת המתים תקח את המס יום יום. ועתה המלך לא נוכל עוד לדבר מזה כי נשחתה כל העיר בדבר הזה ואתה לא ידעת. ויהי כשמוע המלך את כל דבריהם ויקצוף מאד וחמתו בערה בו בדבר הזה כי לא ידע דבר. ויאמר המלך מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן הדבר הרע הזה בארצי אשר לא צויתיו הלא תגידו לי. ויגידו לו כל מעשה רקיון ואנשיו ויחר אף המלך וישלח להביא רקיון ואנשיו לפניו. ורקיון לקח כאלף ילדים בנים ובנות וילבישם שש ומשי ורקמה וירכיבם על סוסים וישלחם למלך ביד אנשיו ויקח גם הוא מנחה למלך כסף וזהב ואבני שהם ובדלח לרב וסוס עצום מאד וטוב ויבא לפני המלך וישתחו למלך ארצה. ויתמה המלך ועבדיו וכל יושבי מצרים ממעשה רקיון ויראו את כל עשרו ואת מנחתו אשר הביא אל המלך וייטב בעיני המלך מאד ויפלא ממנו וישב רקיון לפני המלך וישאלהו המלך על כל מעשיו וידבר רקיון את כל דבריו בחכמה לפני המלך ואנשיו וכל יושבי מצרים. ויהי כשמוע המלך את דברי רקיון וחכמתו וימצא רקיון חן וחסד לפניו ולפני כל עבדי המלך ויושבי מצרים נשא חן וחסד על חכמתו ועל טוב דבריו. ויאהבהו אהבה עזה מהיום ההוא והלאה. ויען המלך ויאמר לרקיון לא תקרא עוד רקיון כי אם פרעה יהיה שמך אחרי אשר פרעת מס מן המתים ויקראו את שמו פרעה. והמלך ועבדיו אהבו את רקיון על חכמתו ויתיעצו עם כל יושבי מצרים להמליכו תחת יד המלך. ויעשו כן כל יושבי מצרים וחכמיה ותנתן דת במצרים וימליכו עליהם את רקיון פרעה תחת יד אשוירוש מלך מצרים. וימלוך רקיון פרעה על מצרים כל השנה לשפוט את כל

מעשיות

א) בימים ההם (בימי אברהם) היה בארץ שנער איש חכם ומשכיל בכל חכמה ויפה תאר מאד אך עני ורש הוא אין כל ושמו רקיון, ויצר לאיש מאד על מחיתו ויועץ ללכת מצרימה אל אשוירש בן ענם מלך מצרים להראות למלך את חכמתו אולי ימצא חן בעיניו לגדלו ולתת לו את מחיתו ויעש רקיון כן.

ויהי כבוא רקיון מצרימה וישאל את יושבי מצרים בעבור המלך. ויגידו לו יושבי מצרים את משפט מלך מצרים כי משפט מצרים בימים ההם לא יצא המלך מהיכלו מארמון המלך ולא יראה בארץ כ"א יום אחד בשנה. אח"כ יבא עוד המלך אל היכלו לשבת שם. והיה ביום ההוא אשר יצא המלך ושפט את כל הארץ ביום ההוא וכל איש אשר לו דבר יבא לפני המלך ביום ההוא ועשה לו כל אשר ישאל מאת המלך. ויהי כשמוע רקיון את משפט מצרים וכי לא יוכל לבא לפני המלך ויתעצב מאד ויחר לו על ככה. ויהי בערב וילך רקיון וימצא בית חרב מבתי האופים אשר למצרים וילן שם במר נפש וברעב ותדד שנתו מעיניו. וידבר רקיון אל לבו מה יעשה בעיר עד ראות המלך ואיך יוכל לכלכל נפשו בעיר. ויקם בבקר ויתהלך בעיר ויקר מקרהו במוכרי ירק וישאל אליהם ויגידו לו אשר הם מכלכלים נפשם בירק ובזרעונים אשר יקנו וימכרו ליושבי הארץ. ויחפוץ רקיון לעשות כמעשיהם בעבור החיות את נפשו בעיר אך לא ידע את משפט אנשי הארץ ויהי כסומא בתוכם. וילך ויקח ירקים הוא למכור למחיתו ויתקבצו עליו בני בליעל וילעגו בו ויחטפו ממנו את כל הירק לא השאירו לו דבר ויקם שם במר נפש ואנחה וילך אל בית האופים אשר לן בו וישכב שם בלילה השנית. ויתיעץ עוד בחכמתו בלילה ההוא איכה יוכל להמלט את נפשו וימצא עלילה מה לעשות על ככה. וישכם בבקר ויעש בחכמה וילך וישכור שלשים איש גבורי חיל ובני בליעל וכלי מלחמתם בידם ויוליכם אל מעלות קברי מצרים ויושיבם שם. ויצו לאמר כה אמר המלך התחזקו והיו לבני חיל ואל תעזבו כל איש מת להקבר פה עד נתנם מאתים כסף ואח"כ יקבר, ויעשו האנשים כדבר רקיון לכל אנשי מצרים כל השנה ההיא. ויהי לשמנה חדשים ויאספו רקיון ואנשיו עשר רב

הקב"ה להגלות לישראל עין בעין שנאמר ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר יחדו, ועיד לעשות כל ישראל נביאים שנאמר בהושע והיה אחרי כן אתן רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם וגו׳. עשירית עתיד הקב"ה להסיר יצר הרע וכל דבר רע מישראל שנאמר ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר. [בכ"י פריש נאמר בסופו: סליק מלחמות מלך המשיח. ובס׳ אבקת רוכל: סליקו מלחמות המשיח **לבנו** מיראתך אל תקשיח].

כופל שבעתים שבעה על שבעה נמצאו תשעה וארבעים הכפל אותם על שבעה שנאמר כאור שבעת הימים נמצא שלש מאות ושלשה וארבעים. וכן הצדיקים עתיד הקב"ה להזהירם כמנין הזה שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ומתרגמינן ועבדוהי צדיקיא עתידין לזיהרא כזיהור יקרא על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזיהור שמשא בתוקפיה. הרי אלו שבעה שעתיד הקב"ה להחזירן, והכתרים שנאבדו בסיני שכולם זכה בהם משה ונטלם שנאמר ומשה יקח את האהל ועתיד הקב"ה להחזירן דכתיב ושמחת עולם על ראשם, עוד תעדי תֻפיך ויצאת במחול משחקים, וברכת הדגן לשוויין [בכ"י פריש: ושומן] הפירות, הרי עשרה, וכנגדן עשרה גאולי הנחמות [בכ"י לפסיא: גדומות נחמות וענפים שלהם] וההבטחות שהבטיח הקב"ה לישראל שהן עיקר הנחמות והשאר ענפים שלהם, ראשונה ביאת הגואל שנאמר הנה מלכך יבא לך וגו'. שניה קבוץ גליות שנאמר בירמיה הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתים מירכתי ארץ בם עִוֵר ופִסֵחַ וגו' [בכ"י פריש מתחיל כאן שלישית תחה"מ וגו'] מהו עִוֵר ופִסֵחַ מלמד שכל צדיק חוזר כמו שהיה נפטר מזה העולם, מי שהוא עור חוזר בתחייתו עִוֵרי מי שהוא פִסֵחַ חוזר בתחייתו פִסֵחַ, וכן כל המומין בשביל שיהיה כל אחד ואחד מכיר את חברו [בכ"י לפסיא: מכיר אוהביו ובני משפחתו] שלא יאמרו בריות אחרים הם אלה ואח"כ מרפא הקב"ה אותם שנאמר אז ידלג כאיל פסח ותרן לשון אלם. שלישית תחיית המתים שנאמר בדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגו'. רביעית בנין בית המקדש ובנינו כמראה בנין שראה יחזקאל בגבורתו. חמישית שעתידים ישראל למלוך על כל העולם כולו משפה לשפה שנאמר כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבד וגו' וחוזרין כל העולם כולו על דינו של הקב"ה ולתורתו שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה'. ששית שעתיד הקב"ה לאבד את כל אויבי עמו ויעשה בהם נקמות שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. שביעית שהקב"ה יסיר כל מחלה וכל נגע מישראל שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון. שמינית שהקב"ה מאריך ימיהם של ישראל כעץ שנאמר כימי העץ ימי עמי, וכתיב בישעיה כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יְקֻלל, וכתיב בלע המות לנצח ומחה אֲדֹנָי ה' דמעה מעל כל פנים. תשיעית שעתיד

למעלה עד שהוא מגיע לזו המעלה הגדולה המעולה מכולם. שאם היה זהיר מה שכרו הקב"ה ממלטו מכל צרה וצוקה ומכל מיני משחית ומכל מיני פורעניות שנאמר והוא נזהר נפשו מלט. ואם הוא זריז במצות מה שכרו הקב"ה מרחיב את לבו ומאיר עיניו במאור התורה שנאמר דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי. ואם היה פרוש מה שכרו הקב"ה עושה אותו סגולתו שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. ואם היה נקי מה שכרו הקב"ה שובר אויביו לפניו ומשמחו במפלתן שנאמר יראו ישרים וישמחו ונקי ילעג למו. ואם היה טהור מה שכרו נקרא אוהבו של הקב"ה שנא' אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך. ואם היה קדוש מה שכרו הקב"ה מכינו [נ"א מזכהו] לחיי העוה"ב שנאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ואם היה עָנָו מה שכרו הקב"ה מבינו סודי תורה ומבאר לו גנזי חכמתו שנאמר סוד ה' ליראיו. ואם היה חסיד מה שכרו הקב"ה משרה עליו רוח הקדש. ומדבר אליו כלכל הנביאים שנאמר אז דברת בחזון לחסידך. וכנגד עשר דברות ועשר מעלות הללו עתיד הקב"ה לעשות עשרה אותות קודם ביאת הגואל שימהר הקב"ה לפדות את בניו ולגאול אותם מן השעבוד בחיינו בקרוב בימינו. ואלו הן: [עשרה האותות כבר נדפסו בביהמ"ד חלק ב'].

וכנגד עשר אותות אלו עתיד הקב"ה ליסד את ירושלים בעשרה מיני אבנים טובות. ואלו הן: אודם פטדה וברקת. תרשיש שהם וישפה. נפך ספיר ויהלום וזהב. הרי עשר. והקב"ה מוסיף עליהם בבנין בית המקדש שנים והם כדכד ואקדח. שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח. וכנגדן עתיד הקב"ה להשיב לישראל עשרה דברים שֶׁאִבדן הקב"ה מהם וְחִסרן בבנין בית שני שנאמר וארצה בה ואכבדה. ה"א חסר ואלו הן: ארון וכרובים ושמן המשחה ועצי המערכה ואורים ותומים ורוח הקדש. וחמשה אחרים שעתיד הקב"ה להוסיף על מאור חמה שלש מאות ושלשה וארבעים כאורה של עכשיו שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא. ומנין מצינו שהוא שלש מאות ושלשה וארבעים שכן מפורש על ידי יהונתן בן עוזיאל: ויהא זיהור סיהרא כזיהור שמשא וזיהור שמשא עתיד לזוהרא כזוהר על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזוהר שבעת יומיא. וכשאתה

מלחמות מלך המשיח [1]

יתברך שמו של הקב״ה שבחר בישראל משבעים אומות, שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. וחפץ להצדיק ולזכותם ונתן להם תורה מרובה שנאמר ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. והנחילם אמריו והשמיעם עשר דברות שהם גופי תורה ועיקר המצות והתם בדבור לא תחמוד שכולם תלויים בו לרמוז כי כל המקיים מצוה זו כאלו קיים כל התורה כולה, וכל העובר עליה כאלו עובר על כל התורה כולה. יתברך שמו של הקב״ה שהפליא עצה והגדיל תושיה. וכנגד עשר דברות הללו מנו חכמים י׳ מעלות לצדיקים כל אחת ואחת גדולה מחברתה והקלה מביאה לידי חמורה ואדם מתעלה בהם עד שמגיע למעלה מכולם [בכ״י לפסיא מוסיף: עד שאין למעלה הימנו] שהקב״ה למעלה מכולם והוא שאמרו רז״ל זהירות מביאה לידי זריזות. זריזות מביאה לידי פרישות. פרישות מביאה לידי נקיות. נקיות מביאה לידי טהרה. טהרה מביאה לידי קדושה. קדושה מביאה לידי ענוה. ענוה מביאה לידי יראת חטא. יראת חטא מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי רוח הקדש. ראשונה זהירות שצריך האדם להיות זהיר מן החטא ומכל דבר המביא לידי עברה, והדבר ההוא מביאו עד שיהיה זהיר במצות ובגמילות חסדים ובמעשים טובים וכל מדות טובות ואם יהיה זריז במצות ועוסק בתורה וזריז במעשים טובים הדבר הזה מביאו עד שיהיה בר ונקי מכל חטא ומנוקה מכל טומאה ומכל פשע ואשמה. ואם עשה כן הדבר הזה מביאו עד שיהיה טהור לפני הקב״ה ונקי כף וזך, ואם היה טהור הדבר הזה מביאו עד שיהיה קדוש וגדול לפני בוראו. ואם היה קדוש הדבר הזה מביאו עד שיהיה ירא שמים עָנָו ושפל רוח לפני קונו. ואם היה עָנָו הדבר הזה מביאו עד שיהיה ירא שמים ואהוב למקום. ואם היה עושה כך מביאו עד שיהיה חסיד וגומל חסדים לכל הבריות. ואם היה כך שכינה שורה עליו. וזו היא המעלה העליונה שאין למעלה הימנה. והצדיק מתעלה ממעלה

1) בכ״י פרים נכנס: אותות עשר מלחמות מלך המשיח, ובכ״ לפסיא: וזו היא מלחמת גוג ומגוג ומשיח בן יוסף ומשיח בן דוד ואליהו הנביא במהרה יבא אמן.

והלחמו בישראל· ואותה השעה יצא מלך ישמעאל עם כל בני קדר מזויינים בכלי זיין לקראת ישראל ובאותה השעה ישראל אומרים למלך המשיח לא היה טוב לנו לישב כאן אלא באת ליגרות בנו כל העולם, והוא אומר להם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה׳ עומד משיח לפנים ונופח בם ברוח פיו ונמצא כלם נופלים פגרים מתים· ומנין שמתים ברוח פיו של משיח דכתיב והכה ארץ בשבט פיו וגו׳ (ישעיה י״א ד׳) ובאותה השעה תהיה חרדה גדולה בכל העולם כולו ומבשר לישראל· וכן כתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו׳ והשיב לב אבות על בנים (מלאכי ג׳ כ״ג).

כלים של בית המקדש ומלך משיח יצא עליהן והן באין לירושלים ומלך ערביים יצא לפני ישראל ואומר להם מה לכם בירושלים וישראל אומרים המקדש לנו והכלים לנו קח לך זהב וכסף והנח בית המקדש, ומלך ערביים אומר לישראל אין לכם חלק בעוה״ז אלא אם אתם רוצים בחרו לכם דבר אחד. כראשונה הייתם עוסקין בקרבן ועכשיו באו ונקריב קרבן ומי שנתקבל קרבנו נהיה כלנו אומה אחת וישראל מקריבין ואינן מתקבלין מפני שהשטן מקטרג עליהם לפני הקב״ה ובני קדר מקריבין ומתקבלין וכן כתיב כל צאן קדר יקבצו לך וגו׳ (ישעיה ס׳ ז׳) באותה שעה אמרו ישמעאלים לישראל באו ועשו כמותנו ונהיה אומה אחת וישראל אומרים להם אם אנו נהרגין אין אנו כופרין בעיקר באותה שעה חרבות שלופות וקשתות נדרכות וחצים נזרקים ויפלו (בשר) חללים משער הפנה עד שער אפרים. ומשנמלטו יברחו לארץ בני עמון ולמדבר מואב וכן כתיב יגורו בך נדחי מואב (ישעיה ט״ז ד׳) ומעשה נסים נעשה להם ומעין יצא להם מתהומות ויצמחו להם שרש רתמים ארבעים וחמשה יום לצדיקים שבישראל ויהיו הרתמים מתוקים כדבש ולרשעים שבישראל יהיו מרים כלענה וביום מ״ה אליהו זכור לטוב יצמח עליהם ומלך המשיח עמו ומשם יבשר ויאמר להם מה לכם פה וישראל אומרים אבדנו ספנו ותרכנו [נ״א ונחרבנו] אמר להם קומו שאני אליהו ומלך המשיח ואינם מאמינים. אמר להם פעם שלישית מבקשים אתם לעשות לכם אותות כמשה וישראל אומרים הן. אליהו ז״ל עושה ז׳ נסים באותה שעה. נס הראשון מביא משה ודורו מן המדבר הה״ד אספו לי חסידי (תהלים נ׳ ה׳). נס שני מעלה קרח וכל עדתו דכתיב תשוב תחיינו (שם ע״א כ׳). נס שלישי מעמיד נחמיה בן חושיאל שנהרג בשער ירושלים. נס הרביעי מגלה להם גניזת הארון וצנצנת המן והמנורה הטהורה ושבעה גרותיה עליה וצנצנת משמן המשחה. נס החמישי יתן לו הקב״ה מטה עז בידו שנאמר מטה עזך וגו׳ (שם ק״י ב׳). נס ששי יטחן כל הרי ישראל כקמח דכתיב אחריב הרים וגבעות וגו׳ (ישעיה מ״ב ט״ו) עמד וימודד ארץ (חבקוק ג׳ ו׳). נס השביעי מגלה להם הסוד דכתיב זאת הברית אכרות את בית ישראל וגו׳ (ירמיה ל״א ל״ב) וכיון שרואין מואב כל הנסים האלו משלחים ואומרים השודדים והבוזזים שבירושלים [נ״א לכל השרים הבוזזים לירושלים] באו

תעדה כליה] (ישעיה ס״א י׳)· ואלו עשרה מלבושים, ה׳ מלך גאות לבש (תהלים צ״ג א׳) בבריאתו של עולם, לבש ה׳ עז (שם) ביום מתן תורה, וילבש צדקה כשריון (ישעיה נ״ט י״ז) ביום שמקטרגין או״ה לישראל, וילבש בגדי נקם תלבושת (ישעיה שם) במפלתה של אדום, חמוץ בגדים מבצרה (שם ס״ג א׳) ביום שלחם הקב״ה על כל האו״ה, זה הדור בלבושו (שם שם) במלחמות גוג ומגוג, ויז נצחם על בגדי (שם שם ג׳) במלחמת איטליה, הוד והדר לבשת (תהלים ק״ד א׳) אולי שהקב״ה לובש שני לבושים ביום תחיית המתים. מדוע אדום ללבושיך (ישעיה ס״ג ב׳) ביום שהקב״ה עושה מלחמתו, וכה״א אשכיר חצי מדם (דברים ל״ב מ״ד)· ד״א אמר הקב״ה אוי לך עשו הרשע שני נביאים נתנבאו עליך עובדיה ויחזקאל, עובדיה אמר קומו ונקומה עליה למלחמה (עובדיה א׳ א׳) ויחזקאל אמר ונתתי את נקמתי באדום וגו׳ (יחזקאל כ״ה י״ד) שותפו של ישמעאל אוי לך עשו וישמעאל, וכה״א אהלי אדום וישמעאלים וגו׳ (תהלים פ״ג ז׳) אלו גבורי צען אדירי עריצי אדום שרי גדולי תימן כולהם בחרב ובשבי, וכ״כ וחתו גבוריך תימן וגו׳ (עובדיה א׳ ט׳).

תנו רבנן קודם שתפול אדום הרשעה יו״ד מקומות יחרבו ועשרה שופרות יתקעו וי׳ קולות ישמעו וחמש עשרה מדינות יקטלו זועות וי׳ קרנות מלכות נהפכו [בפרקי משיח צד 71 גורס בזה״ל: וט״ו מדינות יקטלו וי׳ רעות יהיו וי׳ רעות נובעות] ומלך עז פנים יעמוד וגזרות רעות יגזרו במלכותו ומלך אדום יצא ועל אלכסנדריה יצא, ורעה גדולה בעולם יהיה ושלש שנים ימרוד ושרי מואב [נ״א אדום] יפולו ועשר מלחמות יהיו וישראל באותה שעה מתגברין וכל או״ה ינתנו ביד ישראל ההי״ד ונתתי את נקמתי באדום (יחזקאל כ״ה י״ד), עתידין תשעים ספינות מארץ מצרים לילך לאדום וכל ספינה וספינה תשעים אלף מישראל וכשנכנסין בים יאמרו ישראל מה לנו באדום מי יובילני עיר מצור וגו׳ (תהלים ס׳ י״א) וישראל הולכים וחונים על צור מ׳ יום וביום מ׳ עומדין בעת קריאת שמע ואומרים בקול רם שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד וחומת המדינה נופלת והמדינה נכבשת וכל הגוים שבתוכה מתים ואין לאחד מהן רוח מפני פחד ישראל וישראל נכנסין במדינה ובוזזין מתוכה כל כסף וזהב שלהם והשאר עושין אותו חרב מתוכה, ומשם ילכו לאדום [נ״א לרומי] ומביאין

היכן היה יוסף קבור אלא אמרו חכמים סרח בת אשר שהיתה באותו הדור הלכה ואמרה למשה, משה רבי בנילוס הנהר יוסף קבור, הלך משה ועמד על נילוס נהר ואמר יוסף יוסף הגיע אותה שעה שהקב״ה גואל את בניו והשכינה מעכבת לך וענני הכבוד מעכבין לך, ואם את מודיע את עצמך הרי מוטב ואם לאו הרי אנו נקיים משבועתך אשר השבעתנו, מיד צף ארונו של יוסף. ויש אומר כתב [על] ציץ הזהב שם המפורש והיה תחתיו כצורת העגל וזרקו בנהר נילוס ואמר עלה שורי מיד צף ועלה ארונו של יוסף. ויש אומר בקבורת מלכים היה קבור הלך משה ועמד על קבורת מלכים ואמר, יוסף הגיעה שעה שהקב״ה גואל את בניו, וכן את מוצא כשיצאו ישראל ממצרים היו שני ארונות מהלכין עם ישראל במדבר, ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף, והיו או״ה אומרים לישראל מה טיבן של ב׳ ארונות הללו, והיו ישראל אומרים זה ארונו של חי העולמים וזה ארונו של יוסף, והיו או״ה אומרים וכי דרכי ארונו של מת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים, והיו ישראל אומרים להם המת שהוא מונח בארון זה קיים את כל הכתוב ומונח בארון זה לפיכך זכה להלוך עמו [עיין מכילתא בשלח סוטה י״ג תנחומא ושמ״ר פ׳ בשלח]. וכן הוא אומר לריח שמניך טובים (שה״ש א׳ ג׳). ד״א לריח שמניך טובים זה דורו של חזקיהו מלך יהודה, ר׳ דוסתאי בר ינאי אמר משום ר׳ מאיר מפני מה שלח הקב״ה שחין רע על חזקיהו מפני שפשט ידו על דלתות בית המקדש וקפלן ושגרן למלך אשור, וכה״א בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל ה׳ וגו׳ ויתנם למלך אשור שחד (מלכים ב׳ י״ח ט״ז). על כן עלמות אהבוך (שה״ש א׳ ג׳) אלו שני עולמות העוה״ז והעוה״ב.

ונתתי את נקמתי באדום (יחזקאל כ״ה י״ד) א״ר שמואל בר נחמן עתיד הקב״ה ללבוש בגדי נקם להנקם משבעים אומות, והקב״ה לובש עשרה לבושים כנגד עשרה שמות, שנקראו כלה [עיין פסיקתא שוש אשיש א׳] ואלו הן׳ באתי לגני אחותי כלה (שה״ש ה׳ א׳) אתי מלבנון כלה (שם ד׳ ח׳) גן נעול אחותי כלה (שם י״ג) מה יפו דודיך אחותי כלה (שם י׳) נפת תטופנה שפתותיך כלה (שם י״א) לבבתני אחותי כלה (שם ד׳ ט׳), קול חתן וקול כלה (ירמיה ל״ג י״א) ותקשרים ככלה (ישעיה מ״ט י״ח) ומשוש חתן על כלה (ישעיה ס״ב ה׳) כחתן יכהן פאר [וככלה

פרק ר' יאשיהו.

ר' יאשיהו אמר מפני שלשה דברים מאריך הק' שנים עם הרשעים בעוה"ז שמא יולידו בנים כשרין או שמא יעשו תשובה ויתקבלו בתשובה, או כדי שישלם להם הק' שכר מצוה קלה שבידם, שכך מצינו שהק' האריך פנים עם אמון ויצא ממנו יאשיהו, האריך פנים עם אחז ויצא ממנו חזקיהו, האריך פנים עם שמעי ויצא ממנו מרדכי. הכל באין לעולם בשיפוי, הצדיקים באין לעולם בשיפוי ונפטרין מן העולם בקולי קולות, וכן את מוצא כשבא אברהם בעו"הז בא בשיפוי וכנפטר מן העו"הז הרעיש את כל העולם כולו, וכן את מוצא ביצחק וכן ביעקב וכן במשה וכן בשמואל וכן בדוד וכן בשלמה, ועליהם ועל הדומה להם ועל העושה כמעשיהם הוא אומר טוב שם משמן טוב (קהלת ז' א') שמותן של צדיקים בעולם הזה יותר ממלכים רשעים שנמשחו בשמן המשחה, ר' מאיר אומר מעולה ריחם של צדיקים מריח ארון הברית שריח ארון הברית לא היה אלא מהלך ג' ימים הה"ד ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' וגו' (במדבר י' ל"ג) אבל ריחן של צדיקים מאיר מסוף העולם ועד סופו הה"ד אור צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום (משלי ד' י"ח) וכן הוא אומר . . . מכאן שריחן של צדיקים ניכר בחייהם, ומניין אף במותם כן שכן כתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות י"ג י"ט) תמה גדול וכי יש לך אדם שהוא מכיר בין עצמות אביו לעצמות אמו או בין עצמות ישראל לעצמות גוים, אמור מעתה את מוצא כיון שנכנס משה לפלטירן של מלכים היה מריח ארונו של יוסף כריח ארון הברית ואמר בודאי אילו עצמות של יוסף, וכן הוא אומר ובני ישראל פרו וישרצו (שמות א' ז') תרין אמוראין אם לגדול שבשרצים את מדמה אותם הרי עכברה יולדת ששה, ואם לקטן שבשרצים את מדמה אותם הרי עקרבא יולדת ששים, להודיע שבחו של משה שכל ישראל היו עוסקין בבזת מצרים ומשה היה עוסק בעצמות יוסף וכן כתיב ויקח משה את עצמות יוסף (שמות י"ג י"ט) ומי הודיע למשה

לנפשתא דהוו מטנפן בגווי דרשיעיא ומתרחצן ומטבלן במוי דזיעתא דאבני שיש דר' עקיבא וחברוי דהן זיען מארבע חיוותא קדישתא בשעתא דמתדבקן ומתקרבן דא עם דא לפולחנא דמרא עילאה ודין רזיא דמשיקות אשה אל אחותה. בהיכלא חמישאה גוריאל נהר די נור נפיק מן קדמוי די מאשתא ומנהורא דמלאכיא דתמן מתחדשן זיו נהורא דאטרין תושבחתא עלמא דאיתבריאו ומתעלמין ודין רזיא מרזי דאינון מתקרבין לכתר דמתקדשן לכמה זימנין דאינון תלתין ותרין מכצבצין מזיוא לזיוא ואוירא די זיוון קול כותן ומטו עד דמטיין לזיווא דאמרי בתרא דמלכותא עילאה והן גשמתיא דנביאיהו וכל תלמידאי דנביאי קדישיא וחסלן ולחכרנא לסגואי במילי באלה שמיא ולגלויי מה דלא איפשר ולא ארשאו לנא רבותא קדמאי ז"ל. בהיכלא ישתיתאה חנוך דאתלבש בלבוש זיוא דנהורא ושני שמיה וגופיה ושמיה מטטרון כשם רביה וחותמיה בגשמיה והוא רבא בהיכלא שתיתאה והוא מטרת לכל נפשתא דסלקן מארעא לרום רקיעא ומצרפן ומתלבשן ומתפשטן מכל מושבי טנוף גופתא ומתלבשן בגופיה זזויה קרניאתה דמטמין ומצטיירן בזיוא דהב"ה דהוא הי עלמיא דמתמן פרחין נפשתיא וסלקן מעלמא לעלמא רבא הוא עלמא דזיויה ביזוי טפהקא לישתא עלמי ותמן מתפנקן ומתעדנן נפשתא וגויאתא במה מתמן בה שעתא דאיתבריאו ואנן לית לן רשותא לגלוי פתגמין ורזין דאינון כבשונן של עולם בהיכלא שביעאה סנדלפון ברירא יציבא מלתא דעובד גבורתיה בשמיא וארעא ואבא ותרין רברבין גברין שליטין בצורתא דעוברין במעי אמהון והוא דיהב להו רוחא דחיי והוא דאמית לברייתא דארעא בחרבא שליפא דאישתא דלא מתנפחא וכל ברייתא דארעא וכל דישליטן באוירא דרקיעא תחות ישולטניה ובידוהי מלבושי דנהורא דמלכא עילאה די לביש לנביאיא בעידנא דמתנבאן ורוחיהון מזיוא דרוחיה וגופיהון טנגדא דגופיה והוא פומא ומללן לרוחיא דישפתיהון ופיו ולישניה מסדר גבריאל למרי נבואתא כמה דאתפקד ממארי עלמא שכינתא דישראל. עד כאן סידרא דישמושא רבא סדרי היכלות ובכולהון מטא זכותיה דר' עקיבא סבא למחזי בראות עינא ובחזו דלבא ומה דאורשינא על מימרא דרבותא. מדרשנא לכון חברין תכעין אולפנא דיוצר בראשית ושלמא לכון ולכל דעסקין באורייתא דמשה וישראל.

לארעא דילן לזבוניכין חגא דפסחא לשבועייא עם סימני קטורתא בצרא חדא שחיקין ומעורבבין בדמא דשעירא ובדמא דתרנגולא דהוו שחוטין בערבא דיומא דכפוריא ובעיגלא דאתעבד ביה ביומא חמשה אמין ארכיה וחמשה אמין פותיה ובקילפא ד א י ל א כתובין ביה עשרה שמיא קדישין, ושדיאל מלכא במציעות כולהון ושמיה דשריה לארבע רוחין בעגולא דאי וחצא עשרה זימני במשחא דזיתא ואשתא הרקלייא מ ת ל ק ת א בגו עגולא, וסימניה קטורתא דליקין באשתא ומן תלתא ועד ארבעה סביא חכימיא מחמשין שנין ולעילא דמתענן חמשה עשר יומין בימטא ובלילא ולא אכלין לבר תלתא לילי לסוף שבעה יומי ולסוף עשרה יומי ולסוף תלתא עשר יומי ותלתא סבי או ארבעה סבי מאדי זכוותא וחכימי אולפן אוריתא דאתפרישו תלתן יומי מאתתא ובליליא דכפוריא קאים סבא רבא בר עובדין עטיף בטליתא דעמרא בגו עגולא ושאר סביא סחור סחור דעגולא עטיפין בטליתות כתנא וסבא דקאים בגו עגולא דרחיץ רישיה במשחא דזיתא וקילפא וכתובין ביה שמא קדישיא בידיה דימינא על רישיה ובאמצעות ליליא דכפוריא בעלי כרתיה שדיאל אתי במאה ותלתין וחד גובריא פרחין מאוירא ואפיקון זקיקי דנורא וספרא רבא די שמיה יפיפירון דיליה כתיב וחתים בידא דשדיאל מלכא כל חיא דרקיעא דשליט על אוירא ומודע להו לסביא ושמיהון קדישיא דכתיבין בקלפא דאילא לא איתמסרון כרם לקשישי קדישי דאשתמשו ב ש מ ו ש א ז ו ט ר א תלתא זימני בחמשה עשר שנין כסדרא דקבילו נחוניה בן הקנה וחברוי ובינגא ועמנא כם בדרא דילן דרגילן לאשתמושי בסדרא ובשימושא כרם בשמושא רבא דהוא רזיא דכרוביא הוא שמושא דאשתמישי ביה תנוי ואמוראי קדמאי כגון ר' עקיבא וחבריו ויונתן בן עוזיאל וחברי חבריהון בסדרי היכלות על מיטרא דרזיאל שרא רבא ביומא דעצרתא, וגמירנא ד ש ב ע ה ה י כ ל ו ת דרקיעא, בהיכלא קמא כנסיאל והיכלי מקרי כנסייא רבתא ותמן מצלן מלאכיא קדישא תלתא זימני ביומא, בהיכלא תנינא קבציאל דעתיד למיכנש כנשתא דישראל מגלותא, בהיכלא תליתאה דנקיאל דנשמתהון דיונקתא דמיתו מבר שתא ועד שבעה ילפון וגמרין קדמוי והשכינה מחבקתן וחלקין נשמתהון כזיוא דשכינתא תתאה עד אתרא דכהנא רבא ומתקרבין קרבנא על גבי מדבחא דשכינה עלאה, בהיכלא רביעאה טהריאל הוא מטהר ומצהר

סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות.

תרין מתיבתי הוו בבבל ותרין סמוכין עלה׳ חדא רב נטרונאי הגאון ז״ל וחדא מתיבתא רב נחשון ז״ל ולתרויהו איבעיא על פום מעין מגנתא דעדן ובאילן חייא די בגויה ומאי כרכוביא ושלהובי שתא דחרבא, ושדרו להון בעיא דא לא איתיהיבת למיתב עליה דהיא חייא באולפן דאוריתא ברם ידעינן דאתון חברוי שתותו מיא זכיא ממאמרי שמעתא מזרע דדוד משיחא רבנא שרירא ורבנא האי ז״ל חברין וחברי חבריא אולפינא דגמירנא ליה מסבי סביא חכימיא חסידיא מרי רזיא דאולפן אוריתא כזיוי דשמשא בגלגלי רקיע נהירו לן בגנתא דעדן היא ז׳ מ ל כ ו ו ן ועל שבע מלכוון תלתא מלכוון שליטי דשלטן עילויהו דאיקרון אילן חייא ובהך גנתא היא דעדן אישתמישו ביה נביאיא כל חד וחד מנהון לפום גבורתיה ומעליותיה ברם אילן חייא לא יכיל לאשתמשא ביה בריא דרקיעא ולא בני אנשא דארעא והוא מאי דבעי למחזי מרוי דנביאיא ולא יתיהיב תזותא משום דהני אבריין והני לא אבריין דאנשא... מניה ברם טעים ואטעימו ליה מגנתא דאכלי פירוהי מתחכמין כטב גדיש ערברביך דאית בין אוירא דרקיעא דנחתו מרום רקיעא במראה דעלן במציעותא דלילית מלכתא אמא דרוחיא ושידי כלתא דסמאל שרא דאדומא רשיעא וזימנין כלתיה נחלת בת ישמעאל עמימא משמושא זוטרי ומשמושא רבא דלילית משמעותא לישנא דלילת ולישנא דלילה וקבילנא כפירושא דרסותא ואגמרנון בה שעתא דמחלת בת ישמעאל נפקא מיקרקרא ומירוקקא לאקדומי דסמאל בארבע מאה ושבעין ותמניא במושבנא דילה רברבניא דכל זני זמרא קדישיא בלישנא דהבה, לילית נפקא מיללא בפלגות דליליא במדברא רבא ודחילה ובהדה ארבע מאה ותמנין במושבנא דילה הילולא בחדא ובההיא שעתא מתגרין אילין באילין עדרי מאלמלא רום .רקיעא ומזדעיעא א׳עא וביומא דכפוריא מתנצחן דנן עם דנן כי היכי דלא לקטרגא לאומתא קדישתא ודין רזיא דעזזאל ואיש עתי דכתיב באוריתא דילן ומאן דידע לאישתמושי בשמושא זוטרא דהוא שלהוביתא דסרבא והוא שדיאל מלכא רבא דשמאי [דשדאי ?] דשליטין באוירא ברמא דשעידא ובדמא דתרנגולאי קרבלתאי דמתילדו בטוב רע הבאי מייתין ומנהון

כך וכך עשה לי אהרן; בא קרח אצל אהרן ואמר לו מה לך
אצל האלמנה הזאת לקחת לה הצמר, אמר לו שלי הוא מן התורה
שנאמר וראשית גז צאנך תתן לו, נטל קרח ארבעת כספים ונתן
לה, לימים ילדה הרחילה בן בכור, שמע אהרן ונטל הבן, הלכה
ובכתה לפני קרח, אמר קרח לאהרן מה לך ולאלמנה הזאת לקחת
לה בן הרחילה, אמר לו שלי הוא מן התורה שנאמר כל הבכור
אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך, הלך לו קרח
מלא חמה. וכראות האלמנה כן, הלכה ושחטה הרחילה, שמע
אהרן, ובא ונטל הזרוע והלחיים והקבה אמר לו קרח מה לך
אצל האלמנה הזאת, אמר לו שלי הם מן התורה, שנא' ונתת
לכהן הזרוע והלחיים והקבה, וכראות האלמנה כן עמדה והחרימה
הבשר, שמע אהרן ונטל הבשר, אמר לו קרח, לא די כל מה
שלקחת לה, אלא אף הבשר, אמר לו שלי הוא מן התורה שנאמר
כל חרם בישראל לך יהיה, אמר לו, למה תשתרר עלינו בן עמרם
ותתגאה עלינו, אמר לו משה, לבקר משפט, בבקר נתקבצו אצל
קרח מאתים וחמשים איש במחתות וקטרת, מיד עמד משה לפני
הקב"ה ואמר לפניו, רבש"ע נבואה זו ששלחתני אמת היא, אמר
לו אמת, ועתה תראה מה אעשה לקרח, ולמה נקרא שמו קרח
שבימיו נעשה קרחה בישראל, מיד רמז הקב"ה לארץ ובלעתם עד
טבורם, צעק קרח ואמר, משה רחם עלינו, אמר להם משה, רב
לכם בני לוי, מיד נבלעו והשאר נשרפו, ואותם שנבלעו סברו שלא
לעלות לעולם, עד שבאת חנה ונתנבאת עליהם שנאמר ה' ממית
ומחיה מוריד שאול ויעל, ובכל זאת לא היו מאמינים עד שחרב
בית המקדש, ונבלעו שערי בית המקדש, ובאו אצל קרח ותפשם,
ואמרו כשיעלו אלו השערים אף אנו נעלה עמהם, ונתמנו
שומרים על השערים עד שיעלו, לכך נאמר אל יתהלל עשיר
בעשרו, שכל העושר של הקב"ה הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב
אמר צבאות, ואומר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד.

על לבו. אמר להם וכי שם אחד יכול לכמה שמות מיד הלך עמהם בניהו ונטל בניהו החרב והכהו את אשמדיי מכה גדולה ונטל החותם מידו וביקש להורגו. יצתה בת קול ואמרה, אל תגעו בו כי ממני יצא הדבר. ומפני שעבר שלמה על מה שכתוב בתורה מיד חזרו את שלמה בכסאו. וחותמו בידו. ונדמה כדמותו. וחזר ליופיו. אמר שלמה איה מלכותי איה גבורותי לא הועילוני כלום אלא כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה.

אל יתהלל הגבור בגבורתו זה דוד מלך ישראל, שבשעה שהיה נלחם, היה הורג ה' מאות חלל בפעם אחת. ונתגאה ואמר אין כמותי בעולם, מיד זימן לו הקב"ה צבי אחד ורץ הצבי. וברח מלפניו ומשכו אחריו והארץ קפצה לפניו, עד שהביאו אצל ישבי נוב מיד אחזו ונטלו ושמו תחת המרתף ונשען עליו לשוברו מיד אמר תרחיב צעדי תחתי ונעשתה הארץ כבאר תחתיו. כיון שכילה לאכול ישבי בנוב נטלו דוד והיה זורק אותו באויר, כדי לקבלו בראש הרומח. ובין כך באת יונה מטרפת לפני אבישי בן צרויה, ויש אומרים שנהפכו בידיו המים לדם. אמר בלבו ודאי המלך שרוי בצער מיד הלך לבית המלך ולא מצאו. אמרו לו שכבר הלך לצוד בשדה כחוק המלכים. מיד רכב על הפרדה של מלך עד שהביאתו אצל ישבי נוב שהיה מטיב ומשחק בדוד עם הרומח. מיד ירד מן הפרדה. ונלחם עם ישבי נוב עד שהמיתהו ודוד נשאר חלש ותש כח מרוב פחד וצער. ואבישי רצעו והביאו בירושלם ברגליו. ולא רכב על הפרדה אלא ברגליו. ומיד נשבעו לו ישראל שלא יצא עוד עמהם, שנא' לא תצא עוד אתנו ולא תכבה את נר ישראל אז אמר דוד, איה גבורתי וכחי אלא אלהים ה' חילי מגני וקרן ישעי וכו'.

אל יתהלל עשיר בעשרו, זה קרח בן לוי שהיה לו שלש מאות פרדות לבנות טעונות מפתחות גנזיו, עושרו עאכו"כ שהיה נפלא וגדול מאד. ומנין היה לו כל זה. הממון שקיבץ יוסף במצרים שמילא שלש מגדלים. וכל מגדל עמוק מאה אמה. ורחוק מאה אמה וכיון שמצא קרח אחת מן המגדלים. נתגאה בעושרו. ואחת נתגלה לאנטונינוס. והשלישית גנוזה לע"ל. תחלת מחלוקת קרח היה באלמנה אחת. שהיתה לה רחילה אחת. כשבאתה לגוזזה. שמע אהרן ובא ונטל לה הצמר. הלכה לקרח ובכתה לפניו ואמרה לו

מדרש אל יתהלל.

כה אמר ה׳ אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו. אל יתהלל חכם בחכמתו זה שלמה מלך ישראל, בשעה שישב על כסא מלכותו נשתבח ונתגאה ועבר על מה שכתוב בתורה לא ירבה לו נשים, אמר אני ארבה נשים ולא אסור מן הדרך, מה עשה יו״ד של ירבה, עמד לפני הקב״ה ואמר לפניו רבש״ע כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה, אמר לו לאו, אמר לפניו הרי שלמה בטלני ונשא לו אלף נשים ועבר על תורתך אמר הקב״ה ליו״ד, עלי לריב את את ריבך ולדון דינך, מיד אמר הקב״ה לאשמדיי מלכא דשידי, לך אצל שלמה, וטול חותמו מידו, ונדמה כדמותו וישב על כסאו, והיה סבורים ישראל שהוא היה שלמה, והיה שלמה משוטט בעיירות ובכפרים, ואומר אני קהלת הייתי מלך, עד שעברו עליו ג׳ שנים, ובני אדם משיבין זה לזה, כמה שוטה הוא זה, המלך יושב על כסאו, והוא אומר אני קהלת הייתי מלך, אמר הקב״ה כבר עשיתי דין יו״ד, מה עשה אשמדיי אותם ג׳ שנים עבר על נשיו של שלמה, עד שבא אצל אחת מהן והיא פירסה נדה, כיון שראתה אותו אמרה לו למה שניתה מנהגך אשר היית נוהג בו מיד שתק, אמרה לו, אין אתה שלמה, ועוד הלך לבת שבע אם שלמה ואמר לה כך וכך אני רוצה ממך, מיד הלכה אצל בניהו, אמרה לו כך וכך תבע ממני שלמה בני, מיד נזדעזע בניהו וקרע את בגדיו ואמר, אם כן ח״ו אין שלמה בנך זה, אלא אשמדיי הוא, ואותו הנער היה משוטט ואומר אני קהלת הוא שלמה בעצמו, מיד שלח וקרא לאותו הנער, אמר לו בני מי אתה אמר לו שלמה בן דוד אני, אמר לו בני כיצד היו הענינים, אמר לו, יום אחד הייתי יושב במקומי ובא רוח סערה והשליכני, ומאותו היום ועד עכשיו ניטלה דעתי ממני, ולפיכך הייתי משוטט, אמר לו כלום סימן יש לך, אמר הן, שבשעה שמלכתי נטל אבי ידי אחת והניחה בידך וידי אחרת ביד נתן הנביא, ועמדה אמי ונשקה על ראש אבי, כיון ששמע בניהו דבריו, קרא לסנהדרין, ואמר כך וכך המעשה, אמר להם כתבו שם המפורש וקבעוהו על לבבכם הלכו וקבעו ובאו אצל בניהו, אמרו לו מתיראין אנו מן השם החקוק

כשלקו בשטים אמר להם הקב״ה חייכם במה שחטאתם בו אתם מתרפאים שנא׳ ויעש בצלאל את הארון עצי שטים. מה כתיב למעלה מן הענין ויעש את הפרכת׳ פרכת עביה טפח ועל שבעים ושנים נימין היתה נארגת ועל כל נימא ונימא כ״ד חוטין׳ אורכה מ׳ אמה ורחבה כ׳ אמה ולא היתה בה קשרי ושתים עושין בכל שנה ושנה ושני [בשמ״ר הגירסא ושי] כהנים מטבילין אותה׳ וכיצד היו מטבילין אותה׳ כל הכהנים היו עולין ומטבילין אותה ושוטחין אותה בחילי ומשעשה משה את הפרכת שהיתה נתונה לפני הארון אח״כ אמר לבצלאל שיעשה את הארון׳ את מוצא כל מה שהיה במשכן על הסדר היו עשוי וכו׳׳ כמו בנדפס עד עשיתם לפני ארון הייכם שאני מאיר לכם לעוה״ב שני והיה א״ר הלבנה וגו׳׳ ואומר אור זרוע לצדיק (תהלים צ״ח י״א).

פ׳ פקודי׳ אלה פקודי המשכן וגו׳• איש אמונות רב ברכות (משלי כ״ה כ׳) אתה מוצא כל מי שהוא נאמן הקב״ה מביא ברכה על ידו׳ ומי שאינו נאמן ואץ להעשיר לא ינקה׳ ד״א איש אמונות כמו בנדפס נוסחא ב׳ עד וסלחתי כדבריך ולא עוד אלא שאני אשרה עליהם וביניהם שכינתי והכל יודעים שמחלתי להם שנאמר ועשו לי מקדש׳ ר״א אלה פקודי המשכן׳ בשעה שנכנס אדריינוס לבית קה״ק היה מתגאה שם ומחרף לפני הקב״ה׳ א״ר חייא בר אבא אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע וכו׳ כמו בנדפס נוסחא ב׳ עד אלהים באו גוים בנחלתך׳ אלה פקודי המשכן׳ כל מה שהיה משה עושה היה עושה ע״י אחרים שנאמר פקודת הלוים בני איתמר׳ לא עשה [פי׳ הוא בעצמו] אלא משנגמרה מלאכת המשכן אמר להם באו ונעשה לפניכם חשבון נכנסו כל ישראל וכו׳ כמו בנדפס עד כי תעבור במים אתך אני ואח״כ נאמר: ויביאו את המשכן אל משה והוא שאמר הכתוב (תהלים ל״א י״ט) תאלמנה שפתי שקר מדבר במשה בשעה שאמר לו הקב״ה לעשות משכן וכו׳ כמו שנדפס בילקוט בשם תנחומא פ׳ פקודי רמז ת״ז עד תודה וקול זמרה׳ ועיין ג״כ שמ״ר פנ״ב.

פ׳ ויקהל, תנחומא ויקהל משה את כל עדת וגו׳ ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה׳ בשם, זש״ה (קהלת ז׳ ועיין שמ״ר פרשה זו) טוב שם משמן טוב, כמה ריחו הולך מיל אחד או שני מילין אבל השם הטוב מסוף העולם ועד סופו הרי טוב שם משמן טוב, ויום המות מיום הולדו, יום מיתתו של אדם מיום שנולד בו למה ביום שהוא נולד אין אדם יודע אם מעשיו יפין אם לאו אבל כשהוא מת הוא מודיע מעשיו לבריות, ויום המות מיום הולדו, א״ר לוי למה הדבר דומה לשתי ספינות שהיו בים מלאות סחורה אחת באה ואחת הולכת אותה שהיתה באה היו מקלסים אותה עמדו להם תמהים אמרו למה אתם מקלסים לזו ולזו אין אתם מקלסים, שאנו יודעים שהלכה לשלום ובאה בשלום אבל זו אין אנו יודעים מה היא עתידה לעשות, כך כשאדם נולד אין בני אדם מכירין מעשיו כשנפטר מן העולם הם יודעין מה היו מעשיו הרי טוב יום המות מיום הולדו, ד״א טוב שם, טוב שם של חנניה מישאל ועזריה משמן הטוב שנמשחו נדב ואביהו למה בני אהרן נכנסו להקריב ונשרפו חנניה מישאל ועזריה הושלכו לכבשן האש וניצלו הוי טוב שם משמן טוב, ד״א טוב שם טוב היה שמו של בצלאל למה שפרסמו הקב״ה שנאמר ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה׳ בשם, זש״ה (ישעיה מ׳ כ״ה) ואל מי תדמיוני ואשוה, שאו מרום, אמר הקב״ה ואל מי תדמיוני בשר ודם אם יהיה מהלך בחשכה ואדם בא ומאיר לו אין צריך להחזיק לו טובה, ואתם ישנים בלילה ואני מעלה לכם את האורה אין אתם צריכין להחזיק לי טובה, שאו מרום וגו׳ בזכות ואלה שבטי בני ישראל, ואלה בזכות אלה העדות וגו׳ כמו בנדפס עד מבין פתאים.

שאל ר׳ שמעון בן יהוצדק את ר׳ שמואל בר נחמן היאך ברא הקב״ה את העולם וכו׳ א״ל כשבקש הקב״ה לבראת עולמו נתעטף אורה וברא את העולם כמו בנדפס עד והוא התחיל בארון שנאמר ויעש בצלאל את הארון, א״ר ירמיה כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך (ירמיה ל׳) מלך בו״ד מכה באיזמל ומרפא ברטיה אבל הקב״ה אינו כן אלא בדבר שמכה בו מרפא שנאמר [ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים וגו׳ ועיין שמ״ר פ״נ] — א״ר לוי למה כי מרים הם הדור היה מר במעשיו ויצעק אל ה׳ נתן לו הקב״ה עץ ונתן לתוך מר וימתקו, הוי ממכותיך ארפאך, אף ישראל

זה שאמר שלמה (משלי כ"ט י"א) כל רוחו יוציא כסיל מי היה זה פרעה [עיין ילקוט משלי שם בשם תנחומא] ביום שהלכו משה ואהרן אצלו אמר הקב"ה עד שלא תלכו אצלו אני אומר לכם מה שהוא עתיד לעשות ולשאול לכם, כי ידבר אליכם פרעה אלא הויו (?) ואמר אל אהרן קח את מטך והשלך כיון שהלכו אצל פרעה אמר להם תנו לכם מופת מיד וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין. שחין [שחק] פרעה אליהם אמר להם משה ואהרן וכי אתם שבאתם לשחוק עלי שמתיירא אני מן הדברים האלו, כל מצרים מלאה כשפים יש מוליכין תרין כתם לרקים [בשמ"ר הגירסא: תבן לעפרוים] מה עשה ויקרא פרעה אין כתיב כאן אלא ויקרא גם פרעה. אמר ר' לוי שקרא לאשתו ואמר לה ראי איך באו היהודים לשחוק בי שנאמר (בראשית ג' ד') ותתן גם לאישה ואף גם כן ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלטיהם, כן באו חרטומי מצרים וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים. עשו כמו שעשה אהרן מה כתיב ויבלע מטה אהרן את מטותם. הוי כל רוחו יוציא כסיל זה פרעה וחכם באחור ישבחנה זה משה ויבלע מטה אהרן, ד"א כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת, אמר הקב"ה למחר אני מוציא בני ממצרים ונותן להם את התורה דכתיב ביה כי יקום בקרבך נביא בדין הוא שיהיה תובע אתכם ואמר תנו לכם מופת, בתחלה הוא ידבר עמכם בקושי שאין לשון ידבר אלא לשון קושי כמה דאיתא דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות, אמר לו אהרן יהא עושה את הדברים האלו ואתה עומד כנשיא שהוא גוזר על הזקנים והן עושין. כי נרפים אתם א"ר יהודה בר סימון מהו נרפים אתם נרפים קדושים אתם ע"כ אתם אומרים נזבחה לאלהינו, הקב"ה אמר למשה השכם בבקר והודע לפרעה שאינו כלום, הנה יוצא המימה, כה אמר ה' שלח עמי ויעבדוני ואם לא כי בפעם הזאת וגו', כתיב (איוב ל"ו כ"ב) מי כמוהו מורה לרשעים שיעשו תשובה, אמר לפרעה שלח העז את מקנך למה הנני ממטיר כעת ולאחריו אני מביא הארבה שנאמר הנני מביא מחר ארבה בגבולך וגו', וכסה את עין הארץ אמרו רבותינו [עיין ילקוט פ' בא בשם תנחומא ושם נאמר אדם תמורת אשה] כשם שיש ראש לאשה כך יש לארץ שנאמר ראש עפרות תבל וכו' עד כולם נקבצו באו לך כמו בילקוט.

ריחנו וגו'. וישב משה אל ה' ויאמר למה הרעות לעם הזה וגו' ומאז באתי לדבר אל פרעה וגו' ויאמר ה' אל משה עתה תראה (כמו שפירש"י), באותה שעה בקש הקב"ה לישב עליו בדין שנא' וידבר אלהים אל משה, ואין אלהים אלא דיין שנאמר אלהים לא תקלל, נכנסה סנגוריא ולמדה עליו זכות שנאמר ויאמר אליו אני ה' ואין ה' אלא רחמים שנאמר ה' ה' אל רחום וחנון. [בילקוט ריש פ' וארא מביא לשון התנחומא כמו שנמצא כאן]. ד"א וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם, לא פרסמתי להם אם מפורש הוא ולך גליתי אותו שאתה הולך לגאול ישראל כדי שתצליח, אמר הקב"ה בעולם הזה גליתי [לך] את שמי אבל לעו"ה לכל ישראל אני מודיע את שמי שנאמר (ישעיה נ"ב ו') לכן ידע עמי שמי וגו'. ואת המטה הזה תקח בידך וגו' א"ר יהודה בר אמי המטה משקלו ארבעים סאה ושל סנפיר היה ועשר מכות חקוקות עליו נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב, אמר הקב"ה המטה הזה יביא עליו המכות, ר' אליעזר בן פדת אומר כל צור שכתוב במקרא משון על אומה הרשעה הוא מדבר [בשמ"ר הגירסא: כל צר שבמקרא חסר במלכות הרשעה הכתוב מדבר ובתנחומא נאמר כל צר חסר שבמקרא במלכות אדום הכתוב מדבר] מה מצריים לקו בדם אף מלכות הרשעה הזו שנאמר (ישעיה ל"ד ט') ונהפכו נחליה לזפת, א"ר תנחומא זו סיברושותו ציטש [צ"ל תיברוש ותוצינוש פי' נהרות הנקראים עד היום טיבר וטיטשינו ועיין ילקוט ישעיה רמז ש"ד בשם תנחומא] שהן נותנין על שפת רומי וכתיב (שם י') לילה ויום לא תכבה למה שבטלו ישראל מן התורה שהם יגעים בה ביום ובלילה, האש שאני מביא עליהם אינו כבה לעולם אלא לעולם יעלה עשנה לפי ששרפו את ביתי והיה העשן עולה ממנו, וכן אומר (שם ס"ו ו') קול שאון מעיר, אמר להם הקב"ה אלי קול מהיכל בא ואין אתם זכורים מה עשיתם בהיכל, קול ה' משלם גמול לאויביו ואמיתי משלם גמול לעוה"ב שהוא פודה את ישראל שנאמר (שם ל"ה ד') גמול אלהים הוא יבא ויושיעכם ויאמר ה' אל משה שלח ידך ואחוז בזנבו, וחזר ונעשה מטה, כשם שהנחש מתעקם כך פרעה עתיד להתעקם עליכם, הוי מגיד מראשית אחרית וגו'. אלא כשיבא ויאמר תנו לכם מופת כשם שעשיתי לך עשו לפניו. כי ידבר אליכם פרעה לאמר.

ד"א עסוקים שעסק שלמה כדברים שלא היה צורך בהם הטעו אותו שנאמר (מלכים א׳ י א ד׳) ויהי לעת זקנת שלמה וגו׳ כדאי׳ בתנחומא הוי כי העשק יהולל חכם וגו׳ לא תאמר שלמה בלבד אלא אפילו משה בשעה שהלך אצל פרעה מה כתיב ואחר באו משה ואהרן וגו׳. א"ר חייא בר אבא יום פרוסבטיא של פרעה היה והיו כל המלכים באים ומעטרים אותו שהיה קוזמוקרטור והיו משה ואהרן עומדים על פתח פלטין נכנסו אצל פרעה ואמרו לו שני זקנים עומדים על פתח פלטין שלך, אמר להם ויש בידם עטרות אמרו לו לאו. אמר להם באחרונה יכנסו, נכנסו אצל פרעה ואמר להם מה אתם מבקשים אמר לו ה׳ אלהי העברים שלחני אליך וגו׳ ואמר לך שלח עמי ויחוגו לי במדבר, אמר להם מי ה׳ אשר אשמע בקולו ולא היה יודע לשלוח לי עטרה משלו אלא בדברים בא אלי בקולות בא ומי ה׳ אשר אשמע בקולו. א"ר לוי באותה שעה הוציא דפתרא של אלהות קרא אלהי אדום ומואב וצדון ואמר להם הרי קראתי ואיני מוצא מה שאתם אומרים כאן א"ר לוי למה הדבר דומה לכהן שהיה לו עבד יצא הכהן מן המדינה הלך עבדו לבקשו בין הקברות התחיל לצווח אדוני אמרו לו מי הוא אדונך אמר להן פלוני כהן אמרו לו שוטה שבעולם׳ כהן אתה מבקש בין הקברות, כך אמרו משה ואהרן לפרעה שוטה שבעולם אלהים שבידיך מתים אבל אלהינו חי וקים הוא שנאמר וה׳ אלהים אמת וגו׳, ד"א מי ה׳ אמר הקב"ה אתה אמרת מי. חייך במי אתה לוקה. מי ים למפרע, בים אתה יודע מי אני שאמרת לא ידעתי את ה׳ למחר אתה אומר ה׳ הצדיק, אתה אמרת וגם בני ישראל לא אשלח חייך למחר אתה אוחז ביד כל אחד ואחד לשלחו. לכך נאמר ה׳ אלהי העברים. אמרו משה ואהרן [שמא תאמר] בשביל ששנינו את הלשון הקשה עלינו חזרו ואמרו אלהי העברים. ר"ש בן יוחי אמר התחיל מחרק בשניו כנגדם ואמר טפשים אתם וגו׳ כדאיתא בתנחומא. ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם אלו דתן ואבירם שכתוב בהם יצאו נצבים ויאמרו אליהם ירא ה׳ עליכם וישפוט. א"ר יהודה הלוי בר שלום אמרו לו ישראל למה אנו דומין לשה אחת ובא הזאב ונטלה מהעדר והיה הרועה רץ אחריו. מה עשה הזאב בקש לבקע את השה מבין העדר. הגיע השה בסנה. כך אמר משה לפני הקב"ה רב"שע . . . פרעה אנו מתים שנאמר אשר הבאשתם את

שלח לפניו וגו' אמר ר' נחמיה להתקין לו בית תלמוד שיהיו השבטים הוגים בתורה, תדע שהוא כך כיון שהלך לו יוסף מאצלו היו שניהם יודעים באיזה פרק פירש זה מזה וכשנאמר לו עוד יוסף חי ויפג לבו כי לא האמין להם, אמר להם מה אתם נותנים לי סימן באיזה פרק פירש ממני, מה עשה יוסף נתן להם עגלות ללמרך שבכל מקום שהלך היה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו ועד עכשיו לא נתנה תורה והרי כתיב וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי, ומכאן למדנו שאברהם למד את התורה, א"ר שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן נעשו לו כליותיו כשני כדים נובעות תורה במעיים שנאמר (תהלים ט"ז ז') אף לילות יסרוני כליותי אפי' עירובי תבשילין היה יודע ובן שלש שנים הכיר בוראו והיה מלמד לבניו תורה שנאמר כי ידעתיו וגו' אמר לו הקב"ה אתה למדת בניך תורה בעו"הז ובכבודי אלמדם לעו"הב שנאמר (ישעיה נ"ד י"ג) וכל בניך למודי ה' וגו'.

פ' וארא תנחומא וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם וגו' זש"ה [עיין פסיקתא בחדש השלישי] שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך (תהלים נ' ז') א"ר יוסי בר סימון עד שלא עמדתם בהר סיני וקבלתם את תורתי ישראל הייתם נקראים [כשמותם של אוה"ע ומשקבלתם את התורה] עמי שנאמר שמעה עמי ואדברה, א"ר פנחס הכהן בר חמא שמעה עמי שיהא לי פתחון פה להשיב לעולם, ישראל ואעידה בך, ר' יוסי אומר אלהים אני דיין אני פטרונך אני. ר' אליעזר אומר אלהים ור' יהודה בר שלום אומר בשופטים הוא מדבר אומר להם [לא משום] שקראתי אלהים אתם שנאמר אלהים לא תקלל אלא הוו יודעים על גביכם. אלהים אלהיך אנכי, א"ר פנחס הכהן בר חמא אמר הקב"ה למשה לא בשביל שקראתי אותך אלהים שנאמר נתתיך אלהים לפרעה אלה אלהיך אנכי לכך נאמר וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה', כי העשק יהולל חכם וגו' (קהלת ז' ז') כשהחכם מתעסק בעסוקים הרבה הם מערבבין אותו מן החכמה, ויאבד לה מתנה, בשעת שנקראת מתנה היא ומאבד מלבו שנא' (במדבר כ"א י"ט ממתנה נחליאל. ד"א כי העשק יהולל וגו' עיסוק שהחכם מתעסק בצרכי צבור משכחים אותו מן החכמה. א"ר יהושע בן לוי ששים הלכות למדתי מן יהודה בן פדיה בחרישת הקבר ובשנים שהייתי עוסק בצרכי צבור [נשתכחו ממני] הוי כי העשק.

לעוה"ב, העורים מתרפאים שנאמר (שם ל"ה ה') אז תפקחנה עיני עורים והפסחים מתרפאים שנאמר (שם ו') ידלג כאיל פסח, ואלמים מתרפאים שנאמר (שם) וְתָרֹן לשון אִלם, הכל מתרפאים אלא האדם כמו שהוא הולך הוא כא, הולך עִוֵר ובא עור וכן כולם כשם שהוא הולך לבוש כך הוא בא לבוש שנא' (איוב ל"ח י"ד) תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש, ממי אתה לָמֵד משמואל כשהעלה אותו שאול אמר לאשה מה את רואה, ותאמר איש זקן עולה והוא עוטה מעיל.(שמואל א' כ"ח י"ד) שם היה לבוש שנא' (שם ב' י"ט) ומעיל קטן תעשה לו אמו, ולמה כשהאדם הולך כך הוא בא שלא יאמרו רשעי עולם משמת ריפא אותן הקב"ה ואח"כ הביא אותן בדומה שאין אלו אותן אלא אחרים, אמר הקב"ה א"כ יעמדו בניו כמו שהלכו ולאח"כ אני מרפא ואח"כ אף החיות מתרפאות שנאמר זאב וטלה ירעו כאחד וגו', ואשר הביא מכה על הכל אינו מתרפא שנאמר (ישעיה ס"ה כ"ה) ונחש עפר לחמו ולמה שהביא את הכל לעפר, ד"א זאב וטלה ירעו כאחד זה בנימין דכתב בנימין זאב יטרף, וטלה אלו השבטים שנאמר (ירמיה נ' י"ז שה פזורה ישראל, ירעו כאחד אימתי כשירד בנימין עמהם והיה אומר להם יעקב לא ירד בני עמכם, כיון שהגיע השעה וירד עמהם היו ממצעין אותו ומשמרים אותו, וכן יוסף וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו וגו', אריה זה יהודה גור אריה יהודה, בבקר זה יוסף שנאמר בכור שורו וגו', יאכל תבן שנמצאו אוכלין כאחת שנאמר וישבו לפניו הבכור כבכורתו וגו', ויבך אותו אביו מה כתיב אחריו והמדנים מכרו אותו אל מצרים, אמר הקב"ה ליהודה אין לך בנים לכך אין אתה יודע צערן של בנים והטעית את אביך ואמרת לו טת בנך, חייך שתטול אשה ותקבר את בניך כדי שתדע צערן של בנים שכתוב אחריו ויהי בעת ההיא וגו' וכתב וימת ער ואונן, וכל אותן השנים שהיה יוסף חוץ מאביו היה [בלבו] של יעקב על יהודה, מנין אתה למד מבנימין שאמר [יהודה] ליוסף כי עבדך ערב את הנער, וכיון שנתן דעתו [בתנחומא גורם נפשו] על בנימין ונתודע יוסף נמצא יוסף מוצא יהודה נקי לפיכך ואת יהודה שלח, זש"ה (מלאכי ג' א') הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני וגו', בא וראה כל מה שאירע ליוסף אירע לציון, ביוסף כתיב וישראל אהב את יוסף ובציון כתיב (תהלים פ"ז ב') אוהב ה' שערי ציון כו' כדאיתא בתנחומא. ד"א ואת יהודה

שהשליכוהו לבור שנאמר וישליכו אותו הבורה, ולא במכירה שמכרוהו לישמעאלים ולא בטבילה שטבלו את הכתנת בדם, שלא נתנו לי עצה ולא נגעתי בגביע. אמר יוסף מי יודיע לי שאת נשבעת על אחיך באמת, אמר לו משמותן של בני אתה יודע כמה [אני] מחכבו שהוצאתי את שמותן על מה שאירע לו, אמר לו ומה שמותן של בניך, אמר לו: בלע ובכר אשבל גֵרא וגו׳ . אמר לו למה בלע, ע״י שנבלע אחי ובכר ע״ש שהיה בחור לאמו ואשבל שנשבה אחי גֵרא שהוא גר באכסניא נעמן שהיו דבריו נעמנים, אֵחי שלא היה לי אח מאמי אלא הוא וראש שהוא גדול ממני, מֻפִּים שהיה לומד תורה מפי אבינו ומלמדה לי והיו כל אחיו חוזרים ורועים והוא יושב אצל אבי ולומד ממנו המסורה מה שקבל מן שם ומן עבר וְחֻפִּים שנחפה עד היום הזה, ד״א וחֻפים שלא ראיתי בחופתו והוא לא ראה בחֻפתי. ד״א וחֻפים. עד עתה אני מתאבל עליו והולך יחף, וָאָרְדְ שהוריד את בלע כאן, ד״א וָאָרְדְ כי ארד אל בני (בראשית ל״ז ל״ה) אלא בבקשה ממך לא תוריד את אבי ביגון שאולה וכך [אמר] יהודה כי איך אעלה אל אבי וגו׳ כיון ששמע יוסף כך לא יכול לכבוש רחמיו שנאמר ולא יכל יוסף להתאפק מיד ויתן את קולו בבכי וגו׳ ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף כיון שאמר להם אני יוסף אחיכם לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו, ר׳ אלעזר בר׳ שמעון בשם ר׳ אליעזר בן עזריה ומה יוסף על שאמר להם אני יוסף וידעו מה שעשו בו ולא יכלו אחיו לענות כשיבא הקב״ה לעתיד לבא להוכיח כל אחד ואחד מן הבריות ולומר לו מעשיו מה שכתוב (עמוס ד׳ י״ג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה ישחו על אחת כו״כ אין בריה יכולה לעמוד. ד״א ויגש אליו יהודה נגש להלחם אתו ואין הלשון הזה אלא לשון מלחמה שנאמר (שמואל ב׳ י׳) ויגש יואב וכל העם וגו׳, אמרו רבותינו כשהיה יהודה כועס היה שערותיו עומדות ובוקעות את כליו ויוצאות, וי״א שהיה נוטל אפונים של ברזל ונותן לתוך פיו ומכסכס בהם וחמתו עולה לכך נאמר ויגש. כי עבדך ערב את הנער אימתי פרע יהודה ערבותו בימי גלית הפלשתי כדאיתא בתנחומא, ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף זש״ה (ישעיה ס״ה כ״ה) זאב וטלה ירעו כאחד וגו׳ בא וראה שכל מה שהכה הקב״ה בעו״הז מתרפאין

הקב"ה אלא אתה דומה לפרעה שנאמר כי כמוך כפרעה הרי את
ביה [פי' זעקהעל עול ועוות דין] מעביר עלינו. אמר לו אין אתה
דוננו לא בדיני מלכות ולא בדיני שמים, בדיני שמים מי שהוא
נמצא גנב משלם כפלים שנאמר אם ימצא הגנב ישלם שנים ואם
אין לו מה לשלם נמכר בגנבתו, בדיני מלכות נוטלין כל מה שיש
לו, אם בדיני מלכות את תופשנו טול כל מה שיש בידינו, ואם
בדיני שמים אין אנו יכולין לפרוע דמין הננו לך לעבדים, בי
אדוני, ביה אתה מעביר עלינו. ד"א בי אדוני בנוהג שבעולם מי
שלוקח עבד ומוצא אותו גנב מחזירו וזה שנמצא גנב אתה מבקש
להנותו, חשוד אתה לדברים רעים, אם לשמש אתה מבקשו
אני יודע לשמש יותר ממנו, אם למלחמה אתה מבקשו אני יודע
להלחם יותר ממנו, ישב נא עבדך תחת הנער. ידבר נא
עבדך דבר א"ר ירמיה בן שמעיה אמר אם אשמיע קולי דֶבֶר
תבא במצרים, ידבר נא עבדך, אין נא אלא מִצְרים שנא' התיטבי
מנא אמון (נחום ג' ח' ועיין ריש מדרש ב"ר). באזני אדוני אמר
לו יכנסו דברי באזניך שנים קטנים נכנסו לכרך גדול והחריבוהו
שנאמר (בראשית ל"ד כ"ה) ויקחו שני בני יעקב וגו' סלע
כאן אין אני נפש כאן (?). כי כמוך כפרעה אמר כשם
שפרעה גדול כאן ואתה שני לו כך אבא גדול בארץ כנען ואני
שני לו, אמר נשבע אני כך אשלוף חרבי מתערה בך אני מתחיל
ובפרעה אסיים, כתיב (משלי כ"ז י"ז) ברזל בברזל יחד. נאה לשנים
זה עומד כנגד זה נאה למלך מתגאה כנגד יהודה, מלך שכתב בו
וירכב אותו במרכבת המשנה וגו' לפיכך היו מנגחים זה את זה
לפיכך נאמר בי אדוני. ד"א כיון שראה ליוסף שאינו מתפיים
התחיל אומר לאחיו מה אנו עומדים מזה נתחיל ובפרעה נסיים והם
לא היו יודעין כי יוסף מבין לשונם שנאמר והם לא ידעו וגו' כי
המליץ בינותם. כיון שראה יוסף כך התחיל לדבר להם בתחנונים
ובלשון רפה אמר להם [עיין ילקוט ויגש רמז קנ"א בשם תנחומא]
איני רוצה לידע אלא שבנימין הזה מי נתן לו עצה לגנוב את
הגביע, כיון ששמע בנימין אמר לו לא הם נתנו לי עצה ולא
אני נגעתי בגביע, אמר לו השבע לי התחיל לשבע לו ובמה נשבע
לו בפרישתו של יוסף אחיו ממנו, לא נגעתי בו ולא בשלוח חצים
שנשתלחו בו שנאמר וישטמוהו בעלי חצים ולא בהפשט
שהפשיטוהו שנאמר ויפשיטו את יוסף את כתנתו, ולא בהשלכה

לפניו אמרה לפניו על מה אתה מצטער אני אותה האשה שנזקקת עמי ורוח הקדש אני אלא בשביל שהיית חולק על דברי חכמים שאמרו אל תאמן בעצמך עד יום מותך. [אמר אהרן: בירושלמי מס׳ שבת פ״א מ״ג מספר המעשה בזה הלשון: מעשה בחסיד אחד שהיה יושב ושונה אל תאמן בעצמך עד יום זקנותך כגון אני אתא חדא רוחא ונסיתיה ושרי תהי ביה אמרה ליה לא תצוק רות אנא אזיל ואשתוי לחברך] אף דוד הסכים לומר צריך אדם להתפלל על יציאת נפשו. וכך לעת מְצֹא שאדם צריך להיות מקוה לדבר עד שיודע סופו. מי היה זה זה יעקב. אעפ״י שאמר טָרֹף טֹרַף יוסף מְקַוֶּה היה להקב״ה ובסוף הודיעו שיוסף חי שנאמר ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש.

פ׳ ויגש. ויגש אליו יהודה זש״ה (קהלת ט׳ י״ד) עיר קטנה ואנשים בה מעט. עיר קטנה זו מצרים. ואנשים בה מעט זו אחי יוסף, ובא אליה מלך גדול. זה יוסף. ובנה עליה מצודים גדולים. אמר להם מרגלים אתם. ומצא בה איש מסכן וחכם זה יהודה ומלט העיר בחכמתו.

ויגש אליו יהודה. ד״א ויגש אליו יהודה זש״ה (איוב מ״א ח׳) אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם זה יוסף ויהודה שכל מה שנתגאה יוסף בא יהודה ונצח אותו שנאמר ולא יכול יוסף להתאפק, למה הדבר דומה לשור שהיה יוצא והיו כל החיות בורחות מפניו והיה בועט בזה ומנגח לזה ובא האריה ולא עמד לפניו לא עשה אלא נראה ארי בקשו לשור ולא נמצא כך נמשל יוסף בשור שנאמר (דברים ל״ג י״ז) בכור שורו הדר לו. והשבטים נמשלו בחיות היה יוסף מתגאה עליהם ומבעט אותם ומתנכר אליהם ומנגח לזה ויקח מאתם את שמעון לא עשה אלא כיון שיצא הארי גור אריה יהודה בקשו לשור ולא נמצא אלא ולא יכול יוסף להתאפק למה: ליש גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל (משלי ל׳) אפילו מפני שכתוב בו ויכלכל. ויגש אליו אף לעתיד לבא משוח מלחמה עתיד לעמוד מיוסף. ומשיח העומד מיהודה קשה ממנו שנאמר (זכריה י׳ ו׳) וגברתי את בית יהודה. ד״א ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני אמר לו ביה אתה מעביר עלינו [עיין ערוך ערך ביאה בשם ילמדנו ויגשו ובערוך דפוס ויניציאה הרצ״א ערך ביאה נמצא לפני ערך בי אבידן] למה שאמרת לנו זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא. אין אתה מתיירא מן

המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. מנין לפני המזון תני ר' חייא בשם ר' עקיבא כתב קדש הלולים לה' מלמד שהיה טעון ברכה לפניו ולאחריו. אמר הקב"ה כשם שאני זקוק להוריד גשמים ולהשיב רוחות ולהוריד טללים אף אתה היה זקוק לברכני וזהיר להתפלל לפני לא תהא רואה עצמך בשעת הרוחה ובזה את התפלה [כתנחומא גורס ולא תאמר אני בריוח מה אני מתפלל] וכשתגיעך הצרה תהא עומד ומתפלל אלי, לא תעשה אלא קודם שתבא תהא מקדים ומתפלל שנאמר (איוב ל"ו י"ט) היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח תדע שיעקב אבינו עדיין היה בנימין עמו ואינו יודע מה עתיד להגיעו התחיל להקדים ולהתפלל שנא' ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש. ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין; וכן הוא המשל [בתנחומא גורס: כתוב בס' בן סירא] אוקיר [לאסיא] עד דלא תצטרך ליה, מהו וכן כל מאמצי כח: שכך היו עושין [הצדיקים] מאמצי כח, [הגבורה] זש"ה על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מְצֹא וגו' (תהלים ל"ב ו') זבדי בן לוי ור' יוסי בן פיטיו [פייטרס בפסיקתא פ' שובה] ור' יהושע בן לוי אחד קרא (שם ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ואחד קרא (שם ה' י"ב) וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ואחד קרא על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מְצֹא מהו לעת מְצֹא היום. [בב"ר פ' צ"ב הגירסא לעת מצוי היום ושם נאמר שנ' בעלי הגדה אמרון אלין קריא כד דמכין] ד"א לעת מְצֹא לעת מְצוי הנפש. א"ר ישמעאל צריך אדם שיהא מתפלל על יציאת נפשו שאין לך דבר קשה מיציאת הנפש. [היאך] היא יוצאה ר' יוחנן אומר כפיטורי [כפי] וֶשֶׁט כך הנפש בשעה שהיא יוצאה מן האדם שאין אדם צריך להאמן בעצמו עד יום מותו. לכן שנו רבותינו אל תאמן בעצמך עד יום מותך. והיה חולק על דברי רבו. אמר הקב"ה זה בא לחלוק על התורה מה עשה לו נִסָּה אותו יצא ביום הכפורים לתוך גנה אחת ובאה ריבה אחת מקושטת ומשובחת ונאה. עמדה לו כנגדו הסיח עמה ובקש להזקק לה אמרה לו אשת איש אני אמר לה מקובלני ולא זז עד שנזקק לה. הלך וישב לו בביתו . . . לומר מה עבר עליו והיו רבים עולין ומבקרין אותו ומוציאין אותו בחוץ והוא לא היה חולה. כך עשה חדש אחר חדש לומר מה עשיתי. מה עשה הקב"ה ראה שהוא מצטער נתן לה הקב"ה רשות לאותה רוח הלכה ועמדה

תתראו׳ אלא היו הולכים בצינעא שנאמר (מיכה ו׳ ח׳) והצנע לכת עם אלהיך. ד״א וירא יעקב כי יש שבר במצרים זש״ה (איוב ל״ב ט׳ועיין ילקוט שם בשם תנחומא) לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט לא כל העוסק בתורה מתחכם אלא אכן רוח הוא באנוש מי אמר הפסוק הזה אליהוא אימתי בזמן שהיו אוהביו של איוב מוכיחין אותו והיו משיבין [צ״ל והוא היה משיבן] כיון שסילקו איוב ראה אליהו שלא היו יכולין להשיבו שנאמר וירא אליהוא כי אין מענה וגו׳ ואותה שעה אמר לא רבים יחכמו. לא כל מי שעוסק בתורה מתחכם אלא אכן רוח הוא באנוש אלא א״כ נתן בו הקב״ה רוח כדי שיהא רגיל בתלמודו שנאמר אכן רוח הוא באנוש. שאלה מטרוניתא לר׳ יוסי בן חלפתא אמרה לו והלא כל שבחו של הקב״ה שהוא נותן חכמה לחכמים וכתב (דניאל ב׳ כ״א) יהב חכמתא לחכימין לא היה צריך לומר אלא יהב חכמתא לטפשין, אמר לה יש ליך קוזמין פי׳ תכשיטי עדיים׳ אמרה לו הן, אמר לה אם בא אדם לשאול קוזמין שלך משאלת את אותם אמרה לו אם יהיה אדם איקנום פי׳ חכם [אמר אהרן: צ״ל איקנוֹס פי׳ בלשון יון מספיק בעצמו ואח״כ ג״כ עשיר ובתנחומא ריש פ׳ ויקהל ובקהלת רבה א׳ ח׳ נאמר עשיר במשל זה ועקילס הגר תרגם אֵל שַׁדַי איקנוס כלומר אֵל אשר די לעצמו ואינו צריך לאחרים, ומה שמפרש כאן ובילקוט איוב חכם טעות הוא] אני משאלת לו קוזמין שלי, אמר לה קוזמין שלך אין את משאלת אלא לאדם איקנוס הקב״ה יתן החכמה אף לטפשא לפיכך יהב חכמתא לחכימין, אמר אליהוא כל מה שהוא מבקש הוא נותן חכמה הוי לא רבים יחכמו אלא אכן רוח הוא באנוש, ד״א לא רבים יחכמו מדבר ביעקב אמר יעקב לבניו לא בשביל שאתם [רבים] תחכמו שאתם עשרה ואני אחד שאני אומר לכם רדו למצרים ואין אתם מבקשים לירד רואה אני ברוח הקדש שיש שם שבר שנאמר אכן רוח הוא באנוש ראיתי שיש שם יוסף שנאמר וירא יעקב מהו אומר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים [בילקוט איוב גורס: אכן רוח הוא באנוש זה יוסף שני שמעתי כי יש שבר זה שברו של יוסף] רדו שמה ירידה היא לכם רדו וכבשו את הארץ לפני בניכם, רדו שמה ושברו לנו מעט אכל לפני אותם שכתב בהם (דברים ז׳ ז׳) כי אתם המעט מכל העמים, ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש. ילמדנו רבנו מנין התקינו לברך על

אומר הבא נבא אני ואמך ואחיך וגו׳ וכשנמכר לא היו יודעים היכן הוא הרי האומר לחרס ולא יזרח למה כך אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתנבאים [צ״ל מתגאים] לפיכך הודיע להם הקב״ה כחו והודיע להם שאינן כלום וכן אתה מוצא בגדול הנביאים על דבר שאמר (דברים א׳ י״ז ועיין ספרי שם) והדבר אשר יקשה מכם אמר לו הקב״ה אתה יכול לפתור [דין] קשה חייך שאני אראה לך דבר וכיון שהגיע לפניו עסק של בנות צלפחד התחיל מתקשה בו ולא היה יודע מה לומר והקריב משפטן לפני ה׳ אמר לו הקב״ה והדבר אשר יקשה מכם וגו׳ הרי מה שהנשים יודעות אין אתה יודע בו. 1) כן בנות צלפחד דוברות אילו דעת [ידעו] יפה אמר [אמרו]. ואף שמואל שהיה שקול כנגד משה ואהרן על שאמר לשאול (ש״א ט׳ י״ט) אנכי הראה אמר לו הקב״ה אתה אמרת אנכי הראה חייך למחר אראה לך אם רואה אתה שנא׳ (שם י״ו א׳) מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך. כיון שהלך מה כתב ויהי בבואם וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה׳ משיחו. אמר לו הקב״ה אם אתה הוא שאמרת אנכי הראה אל תבט אל מראהו וגו׳. ואף יעקב ובניו היו נביאים וחכמים ולא היה נטמן מהם כיון שנמכר יוסף לא היו יודעים עד שבקש הקב״ה לפיכך האומר לחרס ולא יזרח. ד״א וירא יעקב כי יש שבר וגו׳ א״ר יהושע בן לוי בא וראה יעקב אדם גדול וזקן ויושב בביתו וראה מה שיש במצרים ועשרת בניו היו נכנסין ויוצאין ולא היו יודעין. ד״א וירא יעקב כי יש שבר וגו׳ זש״ה (תהלים קמ״ו ה׳) אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה׳ אלהיו הראה לו הקב״ה שהיה שברו קיים. וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו. אמר יעקב לבניו בבקשה מכם היו מצניעים אתכם שאין דבר קשה מעין הרע וכן אתה מוצא הלוחות הראשונות ע״ש שנתנו בגדולה נשתברו שנאמר (שמות כ׳ י״ח) וכל העם רואים את הקולות וגו׳ אבל האחרונות כשנתנו לא ראה אותן כי אם משה שנאמר (שם ל״ד) ואיש לא יעלה עמך וגו׳. וירושלים לא נחרבה אלא מפני עין הרע שנ׳ (איכה ב׳ ט״ו) הזאת העיר שאמרו כלילת יפי וגו׳ ואומר (שם ג׳ נ״א) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. לפיכך אמר יעקב לבניו למה

1) אמר המכין: לכך נכתב ויקרב משה את משפטן בנו״ן רבתי לרמוז על מדרש זה.

ידי שדבר בשפתותיו ואמר כי אם זכרתני אתך אמר הקב"ה דברת בשפתיך דברים שלא כהוגן חייך שאתה עושה בבית האסורין עוד שתי שנים שנאמר ויחי מקץ שנתים ימים. מה כתוב למעלה מן הענין ולא זכר שר המשקים. א"ר ברכיה הכהן ולא זכר זכור והיה נשוי אלא וישכחהו היה אומר בחוץ לכנס ואומר לפרעה עליו מיד וישכחהו עד שהגיע קצו לצאת. כיון שהגיע קצו לצאת הביא הקב"ה עלילות עליו כדי להוציאו שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים. [ופרעה חלם] א"ר חייא חלם כל בהמת חלום אלא לפי השעה ע"י הצדיקי. והנה עומד על היאר הרשעים [מתקיימין] על אלהיהם אבל חצדיקים [מתקיימין] על בוראם. והנה מן היאר וגו' מה באחו אלא כשהשנים טובות באות כל הבריות נעשית אחים לחבריהם שכן כתוב שבע פרות אחרות. מהו אחרות שהיו רואות אלו לאלו והופכים פניהם מהם. כך הבריות כשהשנים הרעות באות רואין אלו לאלו והופכין פניהן מהן.

וירא יעקב כי יש שבר במצרים זש"ה (משלי כ' י"ב) אזן שמעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם. מה ראה שלמה לומר כן וכי כל הגוף לא עשה הקב"ה שאמר עשה על העין ועל האזן. אלא כל האברים של אדם עתידין ליתן דין חוץ מן האזן והעין. למה אלא העין הזה רואה שלא בטובתו של אדם והאזן שמעת שלא בטובת האדם. אבל הידים אם אין רצונו אינן גונבות והרגלים כך. לכך נאמר עין רואה ואזן שומעת וגו' בא וראה כל אותו הזמן שהיה נמכר יוסף לא היו יודעין יעקב ובניו שהיה יוסף קיים וכשהגיע הקץ נתן הקב"ה רשות לעינים ולאזנים שנאמר וירא יעקב כי יש שבר וגו' ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר וגו'. זה שאמר הכתוב (איוב ט' ז' ועיין ילקוט שם בשם מדרש) האומר לחרס ולא יזרח וגו' הלא כל חכמתו של איוב ומי אינו יודע שאם אומר הקב"ה לשמש או לכוכבים שלא יזרחו אינן זורחין שאמר האומר לחרס ולא יזרח. לא אמר אלא כנגד יעקב ובניו שנמשלו בהם שנאמר והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי. האומר לחרס ולא יזרח כ"ב שנה שעשה יוסף במצרים חוץ מאביו ננש [נגנז] רוח הקדש מאביו (בילקוט איוב מוסיף ומבניו) ולא היה רחוק מהם אלא מהלך ד' ימים או ה' ימים ולא היו יודעין שבמצרים היה וקודם לכן נביאים גדולים היו יעקב ובניו, רצונך לידע כמו שאמר יוסף את החלום מהו

פרשיות ממדרש תנחומא כ״י.

פרשת מקץ. ויהי מקץ שנתים וגו' זש״ה (איוב כ״ח ג׳ ועיין ילקוט שם בשם תנחומא) קץ שם לחשך וגו' לכל יש קץ להרים ולגבעות ולרוח ולמים אפילו לדברי הבאי ואפילו לחשך. להרים מנין שנאמר (ישעיה מ׳) ושקל בפלס הרים. לרוח מנין שנאמר (איוב שם) לעשות לרוח משקל. ולמים מנין שנאמר (שם) ומים תכן במדה. ולחשך מנין שנאמר קץ שם לחשך. כל דבר ודבר שהוא בא על האדם אפילו היסורים יש להם קץ שנאמר (שם) לכל תכלית הוא חוקר שהקב״ה יושב וחוקר אם מתבקשין לו יסורין אם לאו שנאמר לכל תכלית הוא חוקר. ר״ש בן לקיש אומר מי גרם לו לאדם הזה שבאו עליו יסורין ואפלה זה יצר הרע שהוא משול באבן שנאמר (יחזקאל ל״ו כ״ו) והסירותי את לב האבן הוי אבן אפל וצלמות. ד״א קץ שם לחשך. כל היסורין הבאין על האדם קץ יש להם שנאמר ולכל תכלית הוא חוקר. מדבר ביוסף בשעה שנאסר בבית האסורין היה שם עשר שנים והיה לו לצאת באחת עשרה שנה הוי קץ שם לחשך. מהו לכל תכלית הוא חוקר שכשעה שהגיע עונתו לצאת ישב הקב״ה וחקר וראה שמתבקש לצאת נשתהא עוד בבית האסורין שתי שנים ע״י שבטח בשר המשקים שאמר לו שתי פעמים כי אם זכרתני אתך. אמר לו הקב״ה אתה הבטחת עליו שתי זכירות חייך אתה עושה עוד שתי שנים שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים. (עיין תנחומא סוף פ' וישב) זש״ה (משלי י״ד כ״ג ועיין ילקוט שם בשם תנחומא) בכל עצב יהיה מותר. אמרו רבותינו אפילו צונן ועשה אותו חמין הנייה הן לגוף זהו בכל עצב יהיה מותר. מדבר בעמלי תורה. כל מה שנצטער אדם בתורה יותר מחברו הרי מותר ויתרון יש לו. ודבר שפתים אך למחסור. (שם) מי שהוא חושך שפתיו שלא יגע בתורה אך למחסור. מעשה בתלמיד אחד שהיה ותיק וכו' כדאיתא בתנחומא עד חלה ושכח תלמודו. מי גרם לו שלא היה יודע בשפתיו לכך נאמר ודבר שפתים אך למחסור. ד״א בכל עצב יהיה מותר זה היה יוסף שנצטער בבית האסורין והיה לו יתרון ויוסף הוא השליט. ודבר שפתים אך למחסור על

ברמז, אמרו לו מזה אתה מתיירא בשנה הזאת הוא מת שנאמר לו לכן לא תביאו הקהל הזה (במדבר כ׳ י״ב) א״ל אפילו הוא מת היום לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה, דמו ודם בלק. וירא ראשית לו (שם) זה קבורתו שנבראת בתחלת ברייתו של עולם. כי שם חלקת מחוקק (שם) זה משה שהיה סופר. ויתא ראשי עם (שם) עם כל חבורה וחבורה נוטל שכר עמהם, וכן הוא אומר לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל (ישעיה נ״ג י״ב) וכ״כ למה תחת אשר הערה למות נפשו (שם) שנאמר ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות ל״ב ל״ב).

אבנים טובות שלחנות ומנורות של זהב, רץ האוהב לקלקל ההצעות ולהעביר המנורות והשלחנות מפני שהיה מתבייש, ידע המלך מה בלבו, א"ל חייך שעשית כפי כחך, הוי זהיר בה שתהא דולקת יפה, כך הקב"ה אמר ועשו לי מקדש עמדו ועשו לפי כחם מיד ירד הקב"ה בכבודו ומלא את המשכן, באותה שעה בקש אהרן להתעצל מהמנורה, א"ל למשה דבר אל אהרן בהעלותך, למה ז' נרות כנגד ח'נ'כ'ל' ש'צ'ם', ד"א כנגד ז' ימי בראשית. ד"א למה עשה משה שבעת נרות ושלמה שבעים נרות אלא משה עקר ז' אומות מלפני ישראל אבל שלמה היה מושל על שבעים אומות. אמר הקב"ה בעולם הזה אע"פ שהיתה במשכן אורה מכבודי הנרות היו דולקין לתוכו אף לעתיד לבא אע"פ שאני ממלא ירושלים מכבודי אני מדליק לתוכה נרות שנאמר אחפש את ירושלים בנרות (צפניה א' י"ב).

נ"ד) וביום הקים את המשכן כסה הענן (במדבר ט' ט"ו) אותו הענן שנגלה עליו על הר סיני להי"ד למלך שהיה לו אוהב שלח לו התקן עצמך שאני בא אצלך יום פלוני, לא האמין אותו האוהב, חזר ואמר אפילו הוא בא אצלי בדמות הדיוט או בלילה, ידע המלך מה אמר אוהבו שלח לו חייך ביום אני בא אצלך בפרהסיא והסוס שרכבתי עליו ביום שנעשיתי מלך אני רוכב ופורפירא שנזרקה עלי ביום שנעשיתי אוגוסטוס אני לובש ובא אצלך כדי שידעו הכל מהו חבתך עלי, כך כיון שנגלה הב"ה בסיני בענן נגלה שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן (שמות י"ט ט') ואמרו נעשה ונשמע, ונטל הב"ה מלכות לאחר זמן א"ל ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שם כ"ה ח') היו ישראל תמהים האמנם ישב אלהים על הארץ (מ"א ח' כ"ז) אמר להם חייכם בפרהסיא אני בא אליכם דכתיב וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדות (במדבר ט' ט"ו). אמר רשב"י העדות לשון סהדו אל תקרא אלא תורה, אלה העדות והחקים, (דברים ד' מ"ה), א"ר לוי מה עדות יש כאן שויתר להן לישראל.

ב ר ו ך מ ר ח י ב ג ד (שם ל"ג כ') מהו מרחיב גד שנקבר משה בתחומו של גד, אותו שקבל התורה שכתב בה ורחבה מני ים (איוב י"א ט'), כ ל ב י א ש כ ן, זה משה שהיה זריז כארי, ובלעם רואה אותו וצווח שאינו יוצא מן העולם עד שהוא צובע

מזון אלפים היה המן יורד להן לישראל בכל יום ויום שנאמר דבר יום ביומו, ואומר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול (תהלים צ' ד').

נ"ב) דרש רשב"ל שבע חנוכות הן 1) חנוכה הראשונה בראשית ברא, יהי אור הרי נר אחד, ביום שני ויהי ערב ויהי בקר לארכיטקטון שהיה מבקש לקבוע תלמיוס ונטל נר והאירה כך האירה התורה, כי נר מצוה ותורה אור (משלי ז' כ"ב). ביום ג' נבראו האילנות ושמן זית מאירה, ביום ד' נבראו המאורות וכסאו של דוד כשמש נגדי (תהלים פ"ט ל"ז) וכן ערכתי נר למשיחי (שם קל"ב י"ז), ביום ה' נבראו ברקים, קול רעמך בגלגל (שם ע"ז י"ט) ביום ו' נברא אדם שנאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי כ' כ"ז).

נ"ג) בהעלותך (במדבר ח' ב') א"ר יהודה ברבי שלום 2) מצינו שהיה המשכן שקול כנגד מעשה בראשית, ביום א' נבראו שמים וארץ וכתיב בהן נוטה שמים כיריעה (תהלים ק"ד ב') ובמשכן כתיב ועשית יריעות (שמות כ"ו ז') בשני יהי רקיע ויהי מבדיל, ובמשכן והבדילה הפרוכת (שם שם ל"ג) בשלישי יקוו המים ובמשכן ועשית כיור נחשת וגו' ונתת שמה מים (שם ל' י"ח) בד' יהי מאורות, ובמשכן ועשית מנורה (שם כ"ה ל"א). בחמישי ועוף יעופף, ובמשכן והיו הכרובים פורשי כנפים (שם). בששי תוצא הארץ נפש חיה, ובמשכן אדם כי יקריב (ויקרא א' ב') בשביעי היה כולו אור ובמשכן כיון שנכנס האל בתוכו מבהיק מן השכינה לכך סמך ובבא משה וגו' בהעלותך. ד"א בהעלותך לה"ד למלך בשר ודם שהיה יושב ברומי והיה לו אוהב בסוריא שלח לו המלך התקן לי חצר אחת והביא לתוכו לפי כוחך מטות של אבליגא, שלחן של שיש, מנורה של ברזל, קונכי של נחשת 3) הציע המטות ביקטאות ובטפיטין. בא המלך ליכנס למדינה, יצא אוהבו לאנפטי שלו והוא רואה עם המלך מטות של זהב ושל

---

1) עיין פסיקתא רבתי סוף פ"ב שמונה שם ז' חנוכות אחרות וכאן חסר מספר ז'.

2) עיין ילקוט ריש פרשת בהעלותך.

3) עיין ערוך ערך קונבי שמביא בשם ילמדנו בריש בהעלותך המלות: מנורה של ברזל קונכי של נחשת ומאמר הנשנה כאן בשם ד"א חסר בילקוט ריש פ' בהעלותך.

מ"ז) **שלש שנים יהיה לכם ערלים** (ויקרא י"ט כ"ג) א"ל הקב"ה אם שעברו בכם שלש מלכיות לא תצפו לגאולה. לא יאכל אין לכם גאולה אלא בשנה הרביעית תאכלו את פריו שבמלכות רביעית יש לכם גאולה. א"ר ינאי הוא שכתיב תחת שליש רגזה ארץ וגו' (משלי ל' כ"א) לא יוכל שאת (שם) כביכול אין הקב"ה יכול להטה את ישראל. אלא מיד הוא גואלם ונוטעם בארצם שנאמר ונטעתים על אדמתם (עמוס ט' ט"ו)

מ"ח) **איש אשר יתן מזרעו למלך** (ויקרא כ' ב') זש"ה חכו ממתקים (שה"ש ה' ט"ז) הקב"ה מצוה את ישראל להנאתן ולטובתן לעשות מצוה ונותן להם שכר כיצד מזהיר שלא יאכלו שקצים ורמשים שנאמר אל תשקצו נפשותיכם ונותן להם שכר. יש חיך מתוק מזה וכן הדם אינו אלא מאכל לכלב ואומר וכל דם לא תאכלו הרחיקם מן הנבלות וטרפות. וכן ושרט לנפש לא תתנו וגו' וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' (שם י"ט כ"ח) ליתן לכם שכר יש חיך מתוק מזה. וכן אומות העולם מעבירין את בניהם באש וכתיב לא ימצא בך מעביר בניו ובתו באש (דברים י"ח י').

מ"ט) **והכהן הגדול מאחיו** (ויקרא כ"א י') זה גדול ממיכאל השר הגדול שנאמר בעת ההיא יעמוד מיכאל השר (דניאל י"ב א') שמיכאל סניגור בדברים וכהן גדול עושה מעשים שהוא נכנס בבית קדש הקדשים ואינו זז עד שאני מוחל עונות ישראל. ד"א והכהן הגדול שגדול ממשה רבנו. לשני סניגורין אחד מהם עומד [בפני] הדיין מ' יום ומבקש על אוהבו ולא פנה אותו עד שהכנים עמו עוד שלשה סניגורין והשני נכנס שעה אחת לפני הדיין ופינה את אוהבו הוי אומר השני גדול מן הראשון. כך משה ואתנפל לפני ה' ארבעים יום (דברים ט' י"ח) ולא אמר סלחתי עד שהכנים עמו ג' סניגורין שנאמר זכור לאברהם וגו' (שם ישם כ"ז) וכהן גדול נכנס שעה אחת וכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו וגו' (ויקרא ט"ז י"ז).

נ') **שור או כשב או עז כי יולד והיה** שבעת ימים תחת אמו (שם כ"ב כ"ז) שאם נשחט באחד מן הימים הוא סבור שהוא שוחט לשם אחד שנברא בו' ימי בראשית אלא ימתין ז' ימים שידע שאני בראתי עולמי בששה ימים ונחתי בז' ולי הוא מתקרב שנאמר ירצה לקרבן אשה לה' (שם).

נ"א) **ויצא העם ולקטו הבר יום ביומו** (שמות ט"ז ד') ארשב"י

נפלה על רגליו. א"ל איני זזה מכאן עד שתגיירני עמדה ופירשה בספינה והלכה למקום אחר.

[מ"ג] שלשה לקו בצרעת קין ואיוב ועוזיהו על שהיו אוהבין את הנכסים ולא תורה שנאמר וקין היה עובד אדמה (בראשית ד' ב') ואכל ושבע ודשן והביא מותרו. ויהי מקץ ימים ויבא קין (שם) ולא קרא בתורה ראשית בכורי אדמתך (שמות כ"ג י"ט) ויצא אל מחוץ למחנה. נע ונד תהיה בארץ (ברא' ד' י"ב) ולקה בשחין שנא' וישם ה לקין אות (שם שם ט"ו) וכתיב בחזקיהו מה אות (ישעיהו ל"ח כ"ב) וכתיב וימרחו על השחין (שם כ"א). ואיוב ויהי מקנהו וגו' (איוב א' ג' והיה רועה אותם בארץ ישראל וכתיב ויך את איוב בשחין רע (שם ב' ז') ועוזיהו כי אוהב אדמה היה ויהי מצורע עד יום מותו (מ"ב ט"ו ה').

מ"ה) ולקח למטהר שתי צפרים (ויקרא י"ד ד') כשם שהוציא דברים של רוח מתוך פיו כך מכפר עליו בצפרים שהן טסין על פני רוח שהן מודיעות לשמים דברים שאמר כי עוף חשמים יוליך את הקול (קהלת י' כ'). ועץ ארז למה שנמשלה תורה לעץ שנאמר עץ חיים היא (משלי ג' י"ח) וכן מרפא לשון עץ חיים (שם ט"ו ד'). ושני תולעת למה בשביל ששינה דבריו וחזר בו מתכפר בשני תולעת, בזכות יעקב אל תיראי תולעת יעקב (ישעיה מ"א י"ד). ואזוב למה על שם תחטאני באזוב ואטהר (תהלים נ"א ט).

מ"ו) אחרי מות וגו' (ויקרא ט"ז א') התשובה חביבה מן התפלה שהתפלה מבטלת חצי גזרה והתשובה מבטלת את הכל. קין נגזר עליו נע ונד התפלל גדול עוני מנשא וביטל ממני חצי גזרה וישב בארץ נוד. והתשובה מבטלת את הכל. מאנשי ענתות דכתיב ושארית לא תהיה להם לפליטה (ירמיה י"א כ"ג) וכיון שעשו תשובה כתיב אנשי ענתות קי"ב [קכ"ח] (נחמיה ז' כ"ז) וכן כתב ובאהרן התאנף ה' לחשמידו (דברים ט' כ') ואין השמדה אלא כלוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב' ט') עמד משה ונתפלל עליו שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן (דברים ט' כ') א"ל הב"ה הריני מבטל ממנו חצי גזרה. ממה שקרינן בענין אחרי מות שני בני אהרן. ד"א אחרי מות ראה מה היו חביבין בניו של אהרן שאחר מיתתן מזכירן הכתוב שמתו כשם שהזכיר למשה אחר מיתתו. משה עבדי מת (יהושע א' ב').

בספינה נטל אחד מקדח והתחיל קודח תחתיו א"ל שוטה אתה קודח תחתיך והמים נכנסין וכולן אבודין, כך נפש כי תחטא.

ל"ט) זאת תורת העולה היא העולה (ויקרא ו' ב') שלא תזוז מן המזבח מפני שהיא חביבה מכל הקרבנות, לה"ד למלך שהיתה לו שמחה והיו אריסין ובני ביתו ואוהביו מביאין לו דורונות והיה מקבלן, א"ל מי אתה א"ל אריסו של מלך וכן לשני וכן לשלישי. בא אחר טעון דורון. א"ל לכבד את המלך באתי אמר המלך דורון שהביא זה לא יהא זז מן השלחן, א"ל מרי למה חבבת דורון זה מכל הדורונות, אמר כל אלו שהביאו דורונות הן חייבין לי וחייבים בכבודי אבל זה שאינו לא אריסי ולא בן ביתי אלא כבדני חנם דורון זה חביב עלי מכל הדורונות, כך אם חטא אדם מביא קרבן חטאת ואם אשם מביא קרבן אשם אבל העולה נדבה היא לפיכך חביבה היא לפני.

מ) קח את הבגדים (שם ח' ב') שהן כבודו של אדם, בן סירא אומר הדרים [הדר אלהים] בני אדם והבגדים מכבדין האדם, מעשה בחסיד אחד כשהיה עולה מן השוק היה נוטל בגדיו ומקפלן, א"ל כמה תלמידים יש לך ועבדים ובני בית לקפלם, א"ל הבגדים מכבדים אותי בשוק אף אני מכבד אותם בבית, כי מכבדי אכבד (ש"א ב' ל').

מ"ב) אשה כי תזריע (ויקרא י"ב ב') זש"ה אדם ילוד אשה (איוב י"ד א') אדם רואה עמוד נאה ואומר מה נאה עמוד זה ומה משובח וחברו אומר לו על העמוד אתה תמוה אילו ראית המחצב שנחצב ממנו היאך היית תמוה וכן רואה קורח גדולה וכו' ואם ראה אדם נאה ומשובח וקווץ הוא משבחו וחברו אומר לו לזה אתה משבח אילו ראית מאיזו טומאה וסירויות יצא לא היית יכול להסתכל בו נמצא האבן והעץ יפין מן האדם. שכן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו'. מעשה בטרנוסרופוס שהיה מבקש לשלוט ברבי עקיבא ולא היה מוצא עלילה היאך לשלוט בו. א"ל אשתו הריני עושה עלילה היאך תשלוט בו עמדה וקישטה עצמה ועמדה על פתח מדרשו כיון שראה אותה רבי עקיבא מיד רקק בארץ כעסה ואמרה לו אתה הוא גדולן של יהודים ואתה רוקק בצלם האל, א"ל אף אני לא רקקתי אלא אמרתי כל הנוי הזה בידו ואת מכעסת אותו, כיון ששמעה כך

כ"ט י') שנסתלקה ממנו רוה"ק כשנמכר יוסף וכן יצחק כשהיו נשיו של עשיו מכוערות דכתיב ותכהין עיניו (בראשית כ"ז א') וכן אחיה השלוני מפני צרת ירבעם ואחיה לא יכל לראות (מ"א י"ד ד') כיון שראה יוסף שלא שרתה עליו רוה"ק הוציאם מעם ברכיו והשתחוה לפני האל ומבקש רחמים על בניו, באותה שעה שרתה רוה"ק על יעקב וברכם.

ל"ה) גור אריה יהודה (בראשית מ"ט ט') אתה שהודית כך אמך והודית במעשה תמר וכל השבטים יודוך, מטרף בני עלית, מטרפה של תמר נתעלית שכבר היתה טרופה היא ושני בניה אלא שהודית והצלת אותה אף בניך חנניה מישאל ועזריה ניצולין.

[ל"ו] יהי דן נחש (שם שם י"ז) זה היה שמשל כשם שהנחש יוצא לעצמו כך שמשון יוצא והורג, כשם שהנחש אם לקה בזנבו אינו מת כיון שהוא לוקה בראשו הוא מת שנאמר הוא ישופך ראש (בראשית ג' ט"ו) כך שמעון אסרו אותו בידיו וברגליו ולא מת כיון שגלחו ראשו והוא לא ידע כי ה' סר מעליו (שופטים ט"ז כ') ואעפ"כ הנושך עקבי סוס שאחז בבי העמודים והפיל הבית.

ל"ז) גד גדוד יגודנו (שם שם י"ט) זה אליהו ז"ל שמגדד שרשן של אומות.

ל"ח) ונפש כי תחטא (ויקרא ה' א') אמר הב"ה חביבה הנפש הזו לפני אפילו הוא חולה והנפש בגופו מטלטלין אותו בשבת, מת כאבן הוא מושלך ואי אפשר לטלטלו אפילו הוא רשע והנפש עולה ויורדת בו שמטלטלין אותו מצפין לו שהוא עושה תשובה, כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהלת ט' י') עד שיש בך כח, עד שהנר דולק תן לו שמן עד שלא יכבה, כבה הנר אין השמן מועיל לו, כי אין מעשה וחשבון, (שם) ואם היה לך ממון עשה ממנו מצוה עד שאתה בחיים שהיא מכפרת עליך שנאמר כפר נפש איש עשרו (משלי י"ג ח') וצדקה תציל ממות (שם י' ב') ואם חטאתם ושבתם לפני אני מעלה עליכם כאילו בשגגה חטאתם שנאמר ונפש כי תחטא. דבר אחר למה אינו אומר נפשות כי יחטאו שכל ישראל נקראו נפש אחת שנאמר כל איש ישראל כלם כאיש אחד (שופטים כ' י"א) ואם חטא אחד מהם כלם ערבים זה בזה, לה"ד לבני אדם שהיו באין

ויגש אליו יהודה (שם שם י"ח). אמרו רבותינו צריך אדם להחניף לאשתו משום שלום ביתו ולבעל חובו שלא ילחצנו ולרבו שילמדנו תורה אבל מי שהוא מחניף אחרים אינו רואה בישועה שנאמר גם הוא לי לישועה, כי לא לפניו חנף יבא (איוב י"ג י"ו) ולא עוד אלא שהוא גורם למטר שאינו יורד שנאמר וחרה אף ה' וגו' (דברים י"א י"ג) וכן מצינו שלא החניף מרדכי להמן ויהודה לא בקש להחניף את יוסף מפני שנמשל כאריה וכתיב ליש גבור בבהמה לא ישוב מפני כל (משלי ל' ל')„

כ"ט) אמר ר' יצחק העבד עשה כעבודתו ובן חורין עשה כחירותו, העבד וישם העבד את ידו תחת ירך בראשית כ"ד ט') ובן חורין ויאמר אנכי אעשה כדבריך וישבע לו על הדבר הזה (שם מ"ז ל').

ל') ועשית עמדי חסד ואמת (שם שם כ"ט) אמר ר' כרוספדאי אמר רבי שתעשה דבריה של הב"ה אמת שאמר לו הוא קוברך שנאמר ויוסף ישית ידו על עיניך (שם מ"ו ד').

ל"א) הנה אביך חולה (שם מ"ח א') זש"ה רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח י"ד) אדם שהוא מטורף מנערותיו ובא לידי חולי אין בו כח לקבל את החולי כך יעקב עשו רודפו וכן לבן ונתפגש עם המלאך, צרת דינה צרת יוסף לפיכך בא לידי זקנה חלו אבריו עליו לכך כתיב בו חולי.

ל"ב) ויהי אחר הדברים האלה (בראשת מ"ח א') יוסף הרהר ואמר שיעקב עושה אותי בכוד ודוחף את בנימין מן הבכורה ושהוא מצוה שתכנס רחל אמי עמו במערה ונטל שני בניו עמו, להן שהלך לגורן ונטל שני בניו עמו להודיע שיש להם חלק כמותו, מי הגיד לו אסנת אשתו שמשעה שירד אביו יעקב למצרים היתה משמשת אותו וכיון שראתה אותו חולה מיד שלחה ואמרה ליוסף.

ל"ג) ויתחזק ישראל וישב (שם שם ב') חזק עצמו וישב לו, שלא יברך אותם מיסב ויאמרו שכיב מרע היה ולא היה יודע מה עשה, ואקברה שם, כענין שנאמר וימת שם משה (דברים ל"ד ה') מה להל על פי הדבור אף כאן עפ"י הדבור.

ל"ד) ועיני ישראל כבדו (בראשית מ"ח ה') מן הנבואה שנאמר כי נסך ה' עליהם תרדמה ויעצם את עיניחם ולא יוכל לראות [כי נסך עליכם ה' ות תרדמה ויעצם עיניכם] (ישעיה

לכך נאמר לבדו. ד״א לבדו לבדו במערה עם האבות. ד״א לבדו בצדקות אף בניו הן עם לבדד ישכון (במדבר כ״ג ט׳) וכשם שאני עתיד להיות לבדי ונשגב ה׳ לבדו (ישעיה ב׳ י״א) כך ישראל ה׳ בדד ינחנו (דברים ל״ב י״ב).

כ״ד) **היה** רועה את אחיו (בראשית ל״ז ב׳) עם אחיו אינו אומר אלא את אחיו שהיה שומע הלכה מפי אביו והולך ומלמדה לאחיו. והוא נער שהיו מזלזלין בני השפחות ויוסף עומד ומשמשן כעבד.

[כ״ה] **כי** בן זקונים (בראשית שם ג׳) שהיה משמש שני מדרשות של יעקב ושל יצחק.

[כ״ו] **בחלומי** והנני עומד על שפת היאור (בראשית מ״א י״ז) לא בקש פרעה לאמר ליוסף החלום כשם שראה אותו אלא החליף הדברים היאך ראה תחלה יפות מראה ובריאות בשר ולא אמר לו אלא בריאות בשר ויפות תאר וכן ראה רעות מראה ודקות בשר ולא אמר לו אלא דקות ורעות תאר. מה אמר תחלה ותאכלנה הפרות הרקות והרעות ולא ראה כן אלא ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקות הבשר ראה תחלה והנה שבע שבלים בריאות וטובות ולא אמר אלא מלאות וטובות מה ראה תחלה צנומות דקות שהיה מבקש לבודקו ולא הועיל לו כלום אלא כשם שראה פרעה כך פתר לו יוסף א״ל פרעה אני מבקש להטעות אותך וכשם שראיתי כך פתרת לי שמא אחרי היית כשהייתי חולם. אחרי הודיע אלהים אותך וגו׳.

כ״ז) **וירא** יעקב כי יש שבר (בראשית מ״ב א׳) משל לתפוח שהיה עומד בפרדסו של מלך בקשו האריסין לקצצו א״ל בן המלך אם יודע המלך נוטל את ראשיכם. לאחר ימים בא השמש עליהם ולא היו יודעים היכן לילך. הלכו וישבו אצל התפוח בצלו ואוכלים מפירותיו. כך אחי יוסף נטלו עצה להורגו אמר להם יהודה מה בצע כי נהרוג את אחינו (שם לז כ״ו) בא הרעב והם יורדים אצלו והוא מקבלם. ויכלכל יוסף (שם מ״ז י״ב).

כ״ח) **ויכר** יוסף את אחיו (שם מ״ב ח׳) בקש לקבלם בסבר פנים יפות בא מלאך וקטרגן ואמר ליוסף אינן באין אלא להורגך שמע לו יוסף מיד ויתנכר אליהם. ואיזו המלאך זה שמצאו בדרך שנאמר וימצאהו איש (שם ל״ז ט״ו) חזרו ואמרו לאביהם אדם אחד היה מקטרגנו לפני השלטון אמר להם ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש (שם מ״ג י״ג).

כך הוא עושה לי בשנת בצורת לא ידאג (ירמיה י״ז ח׳) אף לעתיד לא ירעבו ולא ימצאו (ישעיה מ״ט י׳).

י״ח) כתיב וילך עשו אל ישמעאל (בראשית כ״ח ט׳) כתיב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע (מלאכי ג׳ י״ח) למטרונא שהיתה לה שפחה כושית עמדה בלילה והיתה מריבה כנגדה ואומרת אני לבנה ממך אמרה לה יבא הבקר ואנו יודעים מי שחור מי לבן אמר שומר אתא בוקר. באותה שעה ושבתם וראיתם וגו׳. משל לצייד שהיו בידו שני מיני עופות ולא נודע איזה טמא ואיזה טהור מה עשה נטל שניהם והפריחם באויר והלך לו עוף טמא אצל הטמאים והטהור אצל הטהורים, כך עשו ויעקב לא היו הבריות יודעים איזה צדיק ואיזה רשע מה עשה הקב״ה הפריח שניהן בעולם הלך לו עשו אל ישמאעל ויעקב הלך לו לחרן אצל לאה ורחל צדקניות.

[י״ט] כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית ל״ב י״א) כיון משהגיע לירדן לא היה יודע מה לעשות תלה עיניו להקב״ה אמר רבוני אתה יודע שאין עמי כלום אלא המקל הזה א״ל הכה את הירדן ועבור וכן עשה, א״ל זה סימן לבניך כשם שנקרע הירדן מלפניך כך עתיד ליקרע לפני בניך.

כ׳) יוסף ה׳ לי בן אחר (בראשית ל׳ כ״ד) בן אחרונו של עולם מכאן שמשוח מלחמה עתיד לעמוד מיוסף כשם שהוא אומר כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד׳ כ״ה) שמשיח עתיד לעמוד ממנו. אסף אלהים את חרפתי (שם) נתנבאית שמשיח עומד ממנה ובימיו והחזיקו שבע נשים באיש אחד וגו׳ אסוף את חרפתנו (ישעיה ד׳ א׳).

כ״א) וילך לבן למקומו (בראשית ל״ב א׳) אלא לעיר אהרת הלך מהו למקומו שחזר לעניותו שבאו לסטין ונטלו כל מה שהיה לו ואמר יעקב ותבט עיני בשורי 1) (תהלים צ״ב י״ב).

כ״ב) וישלח יעקב מלאכים (בראשית ל״ב ד׳) היה מבקש לשלוח שלוחים אצל עשו ולא היה אדם רוצה לילך שהיו מתייראים עמד ושלח מלאכי השרת.

כ״ג) ויותר יעקב לבדו (בראי׳ שם כ״ה) יחדתי שמי על אברהם ויצחק ועוד עליך יש לי ליחד מכאן ואילך איני מייחד שמי על בריה

1) עיין ב״ר במקום הזה.

מפני המילה אנו יודעין שהמילה גדולה מן השבת, וכן אברהם לא הניח מצוה שלא עשאה שנא׳ עקב אשר שמע אברהם וגו׳ ואומר כי ידעתיו וגו׳ ואעפ״כ לא נקרא שלם עד שמל עצמו שנאמר התהלך לפני והיה תמים.

י״ג) ימצאהו בארץ מדבר (דברים ל״ב ח׳) זה היה אברהם מה מדבר הזה אינו עושה פירות כך היה בית אביו של אברהם בלא מצות. ובתהו ילל ישמון שהיו בבית אביו צלמים שלא הועילו שנא׳ הבל המה מעשה תעתועים. יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו. עין אין כתיב כאן אלא עינו וכתיב כי לה׳ עין אדם (זכריה ט׳ א׳) אמר דוד רבש״ע אמרת לאברהם כל מי שהוא משמר תורתי אני נוצרו כעין, ואדברה בעדותיך (תהלים קי״ט מ״ו) אף אתה שמרני כאישון בת עין וכתיב (תהלים ל״ג י״ח) הנה עין ה׳ אל יראיו.

י״ד) ותכחש שרה (בראשית י״ח ט״ו) מכאן פסלו רבותינו את הנשים מן העדות ואלולי שאמר הב״ה לאברהם שהוא נותן לו בן משרה לא היתה יולדת שלא האמינה.

ט״ו) והאלהים נסה את אברהם (בראשית כ״ב א׳) עשרה נסיונות בזכות עשרה דברות ועשרה מכות לשונאיהם ועשרה נסים בבית המקדש ושכינה בעשרה שנא׳ אלהים נצב בעדת אל (תהלים פ״ב א׳) ומתכפרים בעשרה בתשרי ונגאלו בחדש עשירי. בחדש טבת והכהנים רוחצים בעשרה כיורות.

י״ו) העשירי יהיה קדש (ויקרא כ״ז ל״ב) אֲשר היה שמח אני נעשה כהן גדול שאני העשירי אמר הקב״ה איני מתחיל מן הגדולים אלא מן הקטנים והעשירי זה לוי. ותלך לדרוש את ה׳ (בראשית כ״ה כ״ב) הלכה למדרשו של שם, א״ל מרי אש וקש אכלני א״ל שם והיה בית יעקב אש ובית עשו לקש (עובדיה א׳ י״ח). שני גוים בבטנך עשו מעמיד גוי, ריבה ריבי מגוי לא חסיד (תהלים מ״ג א׳) ויעקב מעמיד גוי מי כעמך ישראל גוי אחד (ד״ה א׳ י״ז). ד״א שני גוים יעקב שנאוי למטה בין האומות ועשו שנאוי מלמעלה ואת עשו שנאתי (מלאכי א׳ וג׳).

י״ז) ויאמר יעקב לבניו למה תתראו (בראשית מ״ב א׳), למה אתם מתייראים מן הרעב אל תתייראו למוד הוא הקב״ה לעשות נסים לצדיקים בימי הרעב כבר עשה כך בימי אבותי אברהם ויצחק

קונדרים אחרון ממדרש ילמדנו

לר׳ שמעון הדרשן בעל הילקוט.

וירק את חניכיו (בראשית י״ד י״ר) א״ל אם לבכם לשמים אתם יוצאים והקב״ה עושה לפניכם שונאיכם כירק הזה שהוא תלוש כירק עשב נתתי לכם את כל.

ז׳ ח׳) אנכי מגן לך (שם ט״ו א׳) כשם שאדם הולך למלחמה והמגן בידו היא מקבלת הכל כך אנכי מגן לך. ד״א היה מתיירא שמא נתקבל שכרו של עולם הבא א״ל אל תירא כל אלו מַגָּן [כלומר בחנם] לך אבל שכרך קיים לעה״ב. שכרך הרבה מאד אמר הקב״ה לישראל כשם שאכל אברהם אביכם פירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא אף אתם הנה ה׳ בחזק יבא וזרעו מושלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו (ישעיה מ׳ י׳).

ט׳) ילמדנו רבינו בשעה שקורין בתורה בשבת העבד עולה ממנין שבעה וכן אליעזר עבד אברהם מפני שהיה צדיק נשתווה לאדונו. בא ברוך ה׳. וכן בני השפחות נמנו עם השבטים וכן ציער הקב״ה לאברהם ושרה ולא נתן להם בנים בשביל הגר שהיתה צדקת שתכנס לאברהם ויעמיד הימנה בן דכתיב ושרי אשת אברם.

י׳) בא וראה שרי היתה עקרה שנאמר ותהי שרי עקרה ולא אמרה לו שהיא עקרה אלא עצרני ה׳ מלדת. ולמה שמע לה שהיה רוצה לבדוק את עצמו אם הוא עקר אם שרי עקרה.

י״א) ביום השמיני ימול 1) (ויקרא י״ב ג׳) את מוצא השבת והמילה מדיינות זו את זו. אמרה שבת אני גדולה ממך שבי שכלל עליונים ותחתונים שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי. אמרה לה המילה אני גדולה ממך שאלולי אני לא נברא העולם שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל״ג כ״ה). א״ר יהודה ב״ר שלום לשתי מטרונא שלא היה יודע להפריש איזה מהם גדולה מחברתה כיון שהעביר אחת לפני חברתה ידעו הכל שאותה שעברה לפני חברתה היא הקטנה כך השבת נדחת

---

1) אולי צ״ל ובן שמונת ימים ימול (בראשית י״ז י״ב).

ומלאכי השרת בוכין ואומרין והחכמה מאין תמצא והשמים בוכין ואומרין אבד חסיד מן הארץ, והארץ בוכה ואומרה וישר באדם אין, וכל סדרי בראשית בוכין ואומרין הצדיק אבד ואין איש שם על לב, ויהושע היה חובק משה וצועק ובוכה הושיעה ה' כי גמר חסיד. וכל ישראל בוכין ואומרין צדקת ה' עשה, והקב"ה מקלס אותו ואמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, א"ל הקדוש ב"ה אתה אמרת עלי אין עוד, כדכתיב אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו, אף אני כתבתי בתורתי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. (מיתת משה מזבח כפרה לכל ישראל כמו שארז"ל א"ר יצחק וגו').

מטה אלהים שחקוק עליו שם המפורש והכה לסמאל וגער בו בכל כחו בקול גערה גדולה עד שנס מלפניו. ע"כ עלתה לו חצי רגע. יצתה ב"ק ואמרה לו משה למה תצער עצמך כי הגיע סוף שעת מיתתך, מיד עמד משה בתפלה לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע זכור יום שנגלית עלי בסנה, זכור את יום שעליתי לפניך על הר סיני וקבלתי תורתך ונתתיה לעמך ישראל, בבקשה ממך אל רחום וחנון אל תמסרני ביד מלאך המות. באותו שעה יצתה ב"ק ואמרה לו כבר קבלתי תפלתך אני בעצמי מטפל בך בקבורתך. מיד עמד משה רבנו וקדש עצמו כשרפי הוד וירד הקב"ה משמי השמים העליונים לקבל נשמתו של משה, כיון שראה הקב"ה נפל על פניו וא"ל רבש"ע במדת רחמיך בראת עולמך ובמדת רחמיך אתה מנהיגו הנהיג עמי במדת רחמיך. יצתה ב"ק ואמרה משה אל תירא כי ילך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. ג' מלאכים ירדו עם הקב"ה באותו שעה, מיכאל גבריאל וגנעאל, [נוסחאות אחרות זגזיאל או זגזגאל או זגנזגיאל] גבריאל הציע מטתו של משה, מיכאל פרש בגד ארגמן וגנעאל הניח כר של מילת למראשותיו. עמד הקב"ה במראשותיו וגנעאל במרגלותיו וגבריאל מצד זה ומיכאל מצד אחר, א"ל הקב"ה הקף שתי רגליך זו לזו, הקי · שוב א"ל הנח שתי ידיך על החזה והניחם. שוב א"ל השקע עפעפי עיניך זו על גב זו והשקיעם, באותו שעה קרא הקב"ה לנשמתו של משה וא"ל בתי מאה ועשרים שנה קבצתיך [קצבתיך] בגופו של משה, צאי ואל תאחרי שהגיע קצך לצאת, מיד השיבה להקב"ה יודעת אני שאתה אלהי הרוחות והנשמות ובידך נפש החיים והמתים ואתה בראתני ואתה יצרתני ונתתני בגופו של משה ק"כ שנה, מי הוא שיש לו גוף טהור כמשה, איני רוצה לצאת ממנו. שוב א"ל אל תאחרי כי בא קצך הרי אני מעלה אותך לשמי השמים העליונים ואושיבך בכבוד תחת כה"כ. כיון שראה משה שנפשו מתקשה לצאת ממנו א"ל תאמרי שישלוט מה"מ, א"ל לא יעשה הקב"ה כי הצלת נפשי ממות תאמרי שאני נדחת לגיהנם. א"ל ואת רגלי מדחי א"ל ולהיכן את עתידה לילך, א"ל אתהלך לפני ה' בארצות החיים. כיון ששמע ממנה כך נתן לה רשות וא"ל שובי נפשי למנוחיכי וגו'. כיון שראה הקב"ה כך נשקו ונטל נשמתו בנשיקת פה שנאמר וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'. באותה שעה בכה הקב"ה ואמר מי יקום לי עם מרעים וגו' בשעה שיהיו חוטאים מי יבקש עליהם רחמים,

אמר ה׳ לרשעים, מה אתה עושה, מה אתה עומד לנגדי, א״ל הגיע זמנך להפטר מן העולם תן לי את נשמתך, א״ל מי שלחך אצלי א״ל מי שברא העולם והנשמות, א״ל איני נותן לך נשמתי, א״ל והלא כל הנשמות של באי עולם בידי מסורות, א״ל יש בי כח גדול מכל באי עולם א״ל איזה כחך ומה הוא, א״ל אני בן עמרם שיצאתי מהול ממעי אמי (וכן ארז״ל במס׳ סוטה ותרא אותו כי טוב הוא שנולד מהול וחכ״א בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית אורה כתיב הכא כי טוב וכתיב וירא אלהים את האור כי טוב) ובו ביום דברתי עם אבי ואמי, וכשהייתי בן ג׳ חדשים נתנבאתי ואמרתי אני עתיד לקבל התורה מתוך להבי אש, (ולזה רמזו רז״ל שאמרו ותפתח ותראהו את הילד ותרא מיבעי ליה, א״ר יוסי בר חנינא שראתה עמו שכינה וזה היה בסוף ג׳ חדשים וכן כתב ותצפנהו ג׳ ירחים) ובן שמנים שנה עשיתי אותות ומופתים במצרים והוצאתי משם ששים רבוא וקרעתי הים לי״ב קרעים והפכתי מי מרה למתיקה ופסלתי שני לוחות אבנים ועליתי לרקיע וראיתי שכינה ודברתי עמה פנים בפנים וקבלתי את התורה מתוך להבי אש מימינו ומשמאלו של הקב״ה וכתבתי מפיו תרי״ג מצות ולמדתי אותן לישראל, מי יש בכל באי עולם יכול לעשות כמוני, רשע לך מפני שאין אני נותן לך את נשמתי, עד כאן עלה לו למשה רגע, יצתה בת קול ואמרה לו למשה למה תצער עצמך שאין לך חיים אלא רגע אחד, מיד חזר סמאל לדבר לפני הגבורה, באותה שעה קצף ה׳ עליו וא״ל צא והבא לי נשמתו של משה השיב סמאל ואמר רבש״ע אם אתה אומר לי צא לגיהנם והפוך תחתונה לעליונה ברגע אחד אעשה ולא אאחר לעשות דבריך, אבל לפני בן עמרם איני יכול לעמוד, א״ל הקב״ה מפני מה א״ל מפני שדומה לשרף של מרכבה שלך וזיקוקין יוצאין מפיו בדברו עמי וזוהר פניו דומה לזוהר השכינה, בבקשה ממך אל תשלחני אצלו, שאיני יכול לעמוד לפניו בדבר זה קצף הקב״ה עליו וא״ל מאש של גיהנם נבראת ולאש אתה עתיד לחזור, בתחלה יצאת מלפני בשמחה גדולה וכשראית שבחו וגדלו אתה אומר לי איני יכול לעמוד לפניו גלוי וידוע לפני שאתה עתיד לחזור לפניו בבקשה גדולה, מיד הלך סמאל ועמד לפני משה וא״ל משה כך אמר לי הקב״ה צא והבא לי נשמתו של משה מה עשה סמאל באותו שעה נטל חרבו מתערה ועמד על משה, מיד עמד באימה גדולה וקצף עליו ונטל

כאברהם יצחק ויעקב שהיו עצומים בתורה ובמצות, תחת אשר הערה למות נפשו. שמסר עצמו למיתה בשביל ישראל שנאמר ואם אין מחני נא וגו׳ והוא חטא רבים נשא, לכפר במעשה העגל, ולפושעים יפגיע, לבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה ואין פגיעה אלא תפלה שנא׳ אל תפגע בי. עד כאן עלתה לו רגע וחצי. מה עשה משה נטל את המגלה וכתב עליה שם המפורש ומסר ליהושע ולא מלא לכתוב עד שהגיע שעה אשר בה ימות. באותה שעה אמר הקב״ה לגבריאל הָבֵא לי נשמתו של משה. השיב גבריאל לפניו ואמר רבש״ע מי שהוא שקול כנגד ששים רבוא היאך אני יכול לעשות לפני חציפות. מיד אמר למיכאל לך והָבֵא לי נשמתו של משה, מיד בכה מיכאל אמר [לו לגנעאל] הָבֵא לי נשמתו של משה. אמר לפניו רבש״ע אני הייתי רבו והוא היה תלמידי איני יכול לטול נשמתו. בא סמאל ועמד לפני הקב״ה ואמר רבש״ע כלום משה רבן של ישראל גדול מאדם הראשון שבראת בעולמך בצלמך וכדמותך, כלום הוא גדול מאברהם אוהבך שהושלך לכבשן האש על קדושת שמך, כלום הוא גדול מיצחק שנעקד על גבי המזבח ומיעקב בנך בכורך ומשנים עשר בניו נטיעיך וכולם לא נמלטו מידי, תן לי רשות ואטול נשמתו. א״ל הקב״ה כולם לא היו בדמות זה. א״ל מהיכן אתה יכול לטול נשמתו. אם מפניו הפנים שהיו כנגד פני שנאמר ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים היאך אתה יכול להתקרב אליהם. אם תאמר מידיו. הידים שקבלו את הלוחות היאך אתה יכול להתקרב עליהם. אם תאמר מרגליו כבר נגשו אל הערפל שלי היאך אתה יכול להתקרב אליהם, אין לך רשות בכל אבריו. אמר רבש״ע אעפ״כ תן לי רשות לטול נשמתו, א״ל הרשות בידיך. מיד יצא סמאל בשמחה גדולה מלפני הקב״ה וחגר את חרבו ולבש אכזריות ונתעטף בכעסו והלך אל משה בחמתו. כיון שנסתכל שהיה יושב וכותב שם המפורש וזיקוקין של אש יוצאין מפיו וזוהר מאמרו מבהיק כשמש והיה דומה למלאך ה׳ צבאות היה סמאל מזדעזע. אמר בלבו ודאי אמרו המלאכים אמת שאין יכולין לטול נשמתו. מיד חשכו עיניו של סמאל מזוהר עיניו של משה וכשראה סמאל זוהר פני משה מיד נפל על פניו ביראה ופחד ואחזו חיל כיולדה ולא מצא פתחון פה לדבר בפניו. עד שאמר לו משה רבינו סמאל סמאל אין שלום

ותלש את זקנו ופלש ראשו בעפר ונטל את מעילו וכסה את ראשו כאבל ונכנס לאהלו בקול זעקה ומרה והיה בוכה ומספיק בשתי ידיו ואמר אוי לי שבאת עלי זעקה, אוי לרגלי שלא דרכו בארץ ישראל, אוי לידי שלא קטפו מפירותיה, אוי לגרוני שלא אכל מפירות של ארץ זבת חלב ודבש. ואל יעלה על לב איש שמשה רבינו היה מצטער על אכילת הפירות, כי הכל רמז לקיום המצות הנוהגות בה יותר משאר הארצות לפי שהיא חביבה מכל הארצות שנאמר אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד וגו' והיא נבראת תחלה שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות אלו מדברות וראש עפרות תבל זה ארץ ישראל שנקראת ארצו של הקב"ה שנאמר משחקת בתבל ארצו, ולמה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת בכל דבר, שבכל הארצות יש בזו מה שאין בזו אבל א"י אינה חסרה כלום שנאמר לא תחסר כל בה. ד"א למה נקרא שמה תבל על שם תבלין שבתוכה זו תורה שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב, וכן ארז"ל בבראשית רבה שם האחד פישון הוא הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב, א"ר יהושע בן לוי ח ו י ל ה זו ארץ ישראל, ולמה נקרא שמה חוילה מפני שמיחלת להקב"ה שנאמר הוחילי לאלהים כי עוד אודנו, א ש ר ש ם ה ז ה ב זו תורה שנאמר וזהב הארץ ההיא טוב, א"ר יוחנן מכאן שאין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל, שם הבדלח ואבן השהם, יכול כבדלח של פטמים דכתב ועינו כעין הבדלח, יגיד עליו רעו ואבן השהם, מה שהם אבן טובה דכתב אבני שהם אף בדלח אבן טובה, שם הבדלח שם תלמוד תורה והגדות תקיפות וגמטריאות, לכך היה משה רבנו מתאוה לראותה והיה אומר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה זו ארץ ישראל, ההר הטוב הזה והלבנון זה בית המקדש שנקרא לבנון על שם שמלבין את עונותיהם של ישראל שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים וגו', וכן ארז"ל (סוטה י"ד) מפני מה נתאוה משה לכנוס לארץ וכי לאכול מפריה היה צריך או לשבוע מטובה, אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו לעשות ואין מתקיימות אלא בארץ, אכנס לארץ כדי שיתקיימו כולם על ידי א"ל הקב"ה משה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר עליהם מעלה אני עליך כאלו עשיתם וקיימתם כולן, יכול כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת עצומים יחלק שלל א ח ל ק ל ו ב ר ב י ם שאני נותן לו שכרו

ביום הרביעי ברא הקב"ה מאורות שנאמר ויברא אלהים את שני המאורות וגו׳ וכתב בהן לכלם בשם יקרא ובמשה כתב ויקרא אל משה, הרי שוים. משל למלך שהשיא את בתו בא העבד להאיר את הפנים לפני הכלה, ולא הניחו החתן, כך אמר משה לפני הקב"ה אין רצוני שיאירו שמש וירח אלא אתה שנאמר וה׳ הולך לפניהם יומם, הרי משה גדול מן האורות.

בחמישי ברא ה׳ בהמות ועופות והביאן משה ושחטן לישראל שנאמר הצאן ובקר ישחט להם, איזה גדול השוחט או הנשחט [כאן חסר בכ"י פריש נו׳ 710 מדף ק"ו עד דף קכ"ב וצריך להוסיף כאן ע"פ נוסחא הא׳ בבהמ"ד ח"א: התחיל לברך משה] כל שבט ושבט בפני עצמו כיון שראה שקצרה השעה כללן כולן בברכה אחת ואמר להם לישראל הרבה צערתי אתכם על התורה ועל המצות, עכשיו מחלו לי. א"ל אדוננו משה רבנו מחול לנו, הרבה הכעסנוך והרבינו עליך טרח מְחַל לנו, א"ל מָחול לכם יצתה ב"ק ואמרה אין לך חיים בעולם אלא חצי שעה, א"ל בבקשה מכם כשתכנסו בארץ זכרו אותי ואת עצמותי ואמרו אוי לבן עמרם שרץ לפנינו כסוס ונפלו עצמותיו במדבר, באותה שעה בכו ישראל במרר וא"ל משה רבנו אם אתה פורש ממנו מה יהיה עלינו, השיב להם בני כל אותן הימים היה הקב"ה עמכם אף עתה הוא היה עמכם, שמא תאמרו כל אותם הנסים והנפלאות שנעשו לכם על ידי בשבילי נעשו, לא נעשו אלא בשביל רחמיו של הקב"ה שנאמר טוב ה׳ לכל וגו׳, כל מה שעשה בשביל כבודו עשה, אם תבטחו בו באמת הוא יעשה כל רצונכם, באותה שעה פתחו ישראל פיהם ואמרו אלהים לנו מחסה ועז וגו׳, עד כאן עלתה לו רביעית שעה יצתה ב"ק ואמרה לו משה למה תצער עצמך אין לך חיים בעולם אלא רביעית שעה, מיד עמד משה וברך כל ישראל וערך להם ברכות בפני עצמן ותוכחות בפני עצמן, כיון שראה משה ברוח הקדש מדת העולם שכר טוב ותשועות גדולות שעתיד הקב"ה לעשות להם לעתיד לבא, א"ל אשריך ישראל מי כמוך וברכן בשלום ועמד על רגליו ונתן את קולו בבכי ובכה במר נפש ואמר לישראל בשלום אראה אתכם בתחיית המתים לעתיד לבא אראה אתכם. ויצא מלפניהם בבכיה גדולה, ונתנו קולם ובכו במר נפש וזעקו זעקה גדולה ומרה עד שעלתה בכייתם לשמי מרום, מה עשה משה קרע את חלוקו

ונסתכל בדמותו של הקב"ה שנאמר ודבר ה' אל משה פנים בפנים ומה כתב ומשה בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נס לֵחו הרי משה גדול מיצחק.

יעקב ומשה למה הן דומין לשני בני אדם שירדו לקיניגין אחד מהן תפש את הארי ועשה עמו מלחמה ונצחו הכישו הארי ואחד מהן ירד לקיניגין שהיה מלא אריות, כשראו אותו הלכו ועטרו אותו עטרות ונפלו לפני רגליו, איזה מהן גדול, לא זה שנפלו לפני רגליו, כך יעקב ירד מלאך אחד ועשה עמו מלחמה ואעפ"י שנצחו הכישו שנאמר ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו, אבל משה עלה למרום וראו המלאכים וברחו מפניו שנאמר עלית למרום שבית שבי, הרי משה גדול מיעקב.

יוסף ומשה למה הן דומין לנזיר ושַכְּרן, נזיר היה לו חבית של יין בתוך ביתו פקדון, ושכרן היה לו חבית של יין בתוך ביתו בא יוה"כ ונתענו שניהם מן היין איזה מהן גדול לא זה השכרן כך היה יוסף נזיר מאשת אדוניו שנאמר ואיך אעשה הרעה הגדולה וגו', אבל משה היתה אשתו עמו ולא שכב עמה הרי משה גדול מיוסף.

ולא עוד אלא ששקלו הקב"ה עם כל מעשי בראשית שברא בששת ימי בראשית והיה משה מכריע, כיצד ביום הראשון ברא הקב"ה אור שנאמר ויקרא אלהים לאור יום ובמשה כתב ויקרא אל משה, כך התורה נמשלה לאור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור, עלה משה למרום ושבה אותו שנאמר עלית למרום שבית שבי, איזה גדול השביה או מי ששבה אותה, הרי משה גדול מן האור.

ביום השני ברא הקב"ה רקיע וכתב ביה ויקרא אלהים לרקיע שמים, ובמשה כתב ויקרא אל משה, הרי שניהם שוים, משל לשני בני אדם, האחד היה לו רשות לילך בתוך חצרו של חברו והאחד אין לו רשות לילך, כך הרקיע אין לו רשות לילך בארץ אבל משה עלה לרקיע, הרי משה גדול מן הרקיע.

ביום הג' ברא את המים שנאמר ולמקוה המים קרא ימים ובמשה כתב ויקרא אל משה, הרי שוים, משל לשני איפרכין שהיו מהלכין בדרך אחד מהם הטמין לגיונותיו מפני חברו והאחד עבר כך משה כשראה אותו הים ברח שנאמר הים ראה וינס הרי משה גדול מן הים.

מדרש פטירת משה רבינו ע״ה.

(נוסחא ב׳)

כתיב 1) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה (משלי ל״א כ״א) כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד משה רבנו ששקל הקב״ה כל הצדיקים כנגדו והיה משה מכריע את כולם, מה עשה הקב״ה מרוב חבתו של משה הביא כל מעשה בראשית ונתנם בכף מאזנים ומשה בכף מאזנים השני והיה משה מכריע את כולן.

אדם ומשה למה היו דומין לשני רופאים גדולים, אחד מהם נשכו נחש ולא היה יורע עיקרון לרפא את עצמו ומת, ואחד מהם כל מי שהנחש נושכו היה מרפא אותו, איזה גדול לא זה שהוא מרפא את הכל, כך אדם הראשון מה כתב בו, הנחש השיאנו אוכל, ומת מעטיו של נחש, אבל משה עשה נחש נחשת וכל מי שהנחש נושכו היה מביט בו ומתרפא שנאמר והיה כל הנשוך וגו וראה אותו וחי, הרי משה גדול מאדם הראשון.

נח ומשה למה הם דומים לשני בני אדם שהביאו דורין למלך נכנס הראשון ונטל המלך מידו והריח לו ולא נתקבל עליו נכנס השני וכיון שנטל המלך מידו א״ל הוי יודע שנסעוד אצלך בכל יום שני פעמים ערבית ושחרית, כך היה נח כשהיה מקריב קרבן לפני הקדוש ברוך הוא כתב וירח ה׳ את ריח הנחוח וגו׳. אבל משה כשהקריב קרבן א״ל הקב״ה הוי יודע שנסעוד אצלך בכל יום שני פעמים שנאמר את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, הרי משה גדול מנח.

אברהם ומשה למה הן דומין למטרונה אחת שהיו לה שני בנים אחד מהם נטל כלי קוזמריאה והלך ומשכנן לאחר, ואחד מהם הלך ופדה אותן, איזה מהן חביב לא זה שפראם, כך אברהם אבינו בשביל דבר אחד משכנן והשכין את ישראל במצרים שנאמר ויאמר לאברם ידע תדע וגו׳ אבל משה הלך ופראן שנאמר שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו.

יצחק ומשה למה הן דומין לנר ועששית, הנר כבה מהערב והעששית היתה דולקת עד הבקר, איזה גדול לא עששית, כך יצחק בשביל שהביט בשכינה כהו עיניו, אבל משה עלה למרום

1) עיין דברים רבה פי״א.

הזהירם הנביא ואמר שובו וגו׳. האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. האומר אחטא ויוה״כ מכפר אין יוה״כ מכפר ועבירות שבין אדם לחברו אין יוה״כ מכפר עד שירצה את חברו. א״ר יצחק כל המקניט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו שנא׳ אם ערבת לרעך וגו׳ (משלי ו׳ א׳) עשה זאת בני והנצל (שם) וצריך לפייסו בג׳ שורות של ג׳ בני אדם והמבקש צריך יותר מג׳ פעמים [ביומא פ״ח הגירסא: כל המבקש מטו מחברו אל יבקש ממנו יותר מג׳ פעמים] שנא׳ כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו׳ (בראשית נ׳ י״ז) אם מת מוליך עשרה בני אדם על קברו ואומר חטאתי לה׳ אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו. ואמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו. ומהא דא״ר יוחנן כל ת״ח שאינו נוקם ונוטר איבה כנחש אינו ת״ח לא תקשי לרבא הא בדפייסו ליה והא דר׳ יוחנן איירי בדלא פייסי ליה.

כתיב אשרי נשוי פשע (תהלים ל״ב א׳) וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ״ח) לא קשיא כאן בחוטא מפורסם וכאן בחוטא שאינו מפורסם. איכא דאמרי כאן בעברות שבין אדם לחברו וכאן בעברות שבין אדם למקום (יומא פרק ח).

הרואה קרי ביוה״כ ידאג כל השנה כלה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העוה״ב ותרע שכל העולם רעב והוא שבע.

ת״ר י׳ פעמים היה מזכיר כה״ג את השם בו ביום. ג׳ פעמים בווידוי ראשונה וג׳ פעמים בשניה וג׳ בשעיר המשתלח ואחד בגורלות. המצנפת של כה״ג היתה מכפרת על גסי הרוח 1) יבא דבר שבגבוה ויכפר על דבר גבוהי. אבנט היה מכפר על הרהור הלב. חשן על הדינים דכתיב ועשית השן משפט (שמות כ״ח ט״ו אפוד היה מכפר על עבודה זרה דכתיב ויעש אותו גדעון לאפוד (שופטים ח׳ כ״ז) מעיל היה מכפר על לה״ר שנאמר ונשמע קולו בבאו אל הקדש (שמות כ״ח ל״ה) יבא דבר משמיע קול ויכפר על הקול. ציץ היה מכפר על עזי פנים. כתיב והיה על מצחו תמיד (שם כ״ח ל״ח) וכתיב ומצח אשה זונה היה לך (ירמיה ג׳ ג) מכנסים היו מכפרים על הערוה. כתונת היתה מכפרת על שפיכת דמים כדכתיב ויטבלו את הכתנת בדם (בראשית ל״ז ל״ו) ועכשיו שאין בהיים תשובה תפלה וצדקה מכפרין שנא׳ עשה משפט וצדקה נבחר לה׳ מזבח (משלי כ״א ג) ואמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳.

1) ע׳ ערכין דף ט״ז.

ויסורים ממרקים שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (תהלים פ"ט ל"ג) אבל מי שיש בידו חלול השם כגון שעשה עונות בפרהסיא לפי שאחרים למדים ממנו ונמצא הוטא ומחטיא אחרים אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורים למרק אלא כלם תולים ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באזני וגו' אמר ה' אם יכפר וגו' (ישעיה כ"ב י"ד) והיכי דמי חלול השם כגון מאן דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר לפי כשמאחר לפרוע הטבח הוא גזלן ולמד ממנו לגזול. ולא אמרו אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה, ואמר רבי יוחנן כגון אנא דמסגידנא ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין לפי דאין הכל יודעים דנחלשתי בגרסתי ולמדים ממני בת"ת, ור' נחמן בר אבורומי [אבדימי] אמר כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו פי' מחמת שם רע היוצא עליו שאחרים למדים ממעשיו, אביי אמר כדתניא ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו' ה') כדי שיהיה ש"ש מתאהב על ידך שיהא אדם קורא ומשמש ת"ח ודבורו בנחת עם הבריות ומקחו ומתנתו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה מה הבריות אומרים עליו אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו חכמה אוי להם לבריות שלא למדו תורה, ראו פלוני שלמד תורה כמה נאין מעשיו וכמה מתוקנין דרכיו ועליו הכתוב אומר ואמר לך עבדי אתה ישראל אשר בחרתיך [צ"ל ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר] (ישעיה מ"ט ג') ובזמן שקרא ושמש ת"ח ואין דבורו בנחת עם הבריות אומרים עליו אוי לפלוני שלמד תורה ולרבו שלמדו חכמה ראו כמה מקולקלים דרכיו ועליו כתיב באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו (יחזקאל ל"ו כ').

מפרסמים החנפים מפני חלול השם שנאמר ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול כל צדקותיו לא תזכרנה לו עוד (יחזקאל ל"ג י"ו) והטעם שלא יאמרו בני אדם שאינם יודעין מעשיו ראו זה חסיד מה אירע לו וכל אותן דאמרינן (סנהדרין פ' חלק) אין להם חלק לעה"ב כגון המינים והאפיקורסים והאומרים אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים והקורא בספרים החיצונים וזה הלוחש על על המכה ואומר כל המחלה וגו' והפורק עול והמפר ברית בבשר והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים והבא על אשת איש ורבים כאלה הוו, ודוקא בשלא עשו תשובה שאין להם חלק לעוה"ב אבל אם עשו תשובה יש לכלם חל"ה, לכך

כדי שיירשו העוה״ב שנאמר והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד (איוב ח׳ ז׳) והרשעים דומים לאילן שעומד במקום טומאה כולו ומשפיע להם הקב״ה טובה כדי להורידם למדרגה התחתונה שנאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (משלי י״ד י״ב) וכן אמר קהלת יש צדיק אובד בצדקו (קהלת ז׳ ט״ו). ר׳ יעקב סבר שכר מצות בהאי עלמא ליכא שהרי מי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא גוזלות ועלה ועשה צווי אביו ושלח האם ונטל הבנים וברדתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה וטובתו שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים. אלא למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך זה העוה״ב ושמא תאמר כלום מעח״ב הוי [במס׳ קדושין גורס ודלמא לאו הכי הוי] ר׳ יעקב [מעשה] חזא ורבנן סברי שכר מצות בהאי עלמא נמי איכא והאי שעלה לבירה ונפל ומת סולם רעועה הוי דקבועה הזיקא וכל היכא דקביע הזיקא לא סמכינן אניסא דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני (ש״א ט״ז ב׳) ואותו שזכיותיו מרובים על עונותיו מטיבין לו ואמר אביי דעבדי ליה יום טוב ויום ביש אבל בצדיק גמור לעולם מטיבים לו והא דאמר צדיק ורע לו ויש צדיק אובד בצדקו איירי בצדיק שאינו גמור ומביאים עליו רעות לצורפו להביאו לחיי העה״ב. ורשע וטוב לו ברשע שאינו גמור או שמא מקבץ ממון בשביל בניו או יורשיו ויהיו טובים ומשגמר יחזור לענין תשובה. וכח התשובה עדיפא דהרי תנינא עבר אדם על כל עבירות שבתורה בין שעשה תשובה בין לא עשה תשובה יה״כ מכפר חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בבשר שאם עשה תשובה יוה״כ מכפר לא עשה תשובה אין יוה״כ מכפר. ותניא על מה תשובה מכפרת על עשה ולא תעשה. ועל מה התשובה תולה ויוה״כ מכפר על כריתות ומיתות ב״ד ועל לא תעשה גמר דתניא (יומא פ״ו ע״א ומכילתא יתרו פ״ז) ר׳ אלעזר אומר אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר נקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים בתשובה. ור׳ ישמעאל היה דורש ארבעה חלוקי כפרה ותשובה עם כל חד וחד. אדם עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו שנא׳ שובו בנים (ירמיה ג׳ י׳) עבר על לא תעשה תשובה תולה ויו״כ מכפר שנא׳ כי ביום הזה יכפר וגו׳ (ויקרא י״ו ל׳) עבר על כריתות ומיתות ב״ד ועשה תשובה, תשובה ויוה״כ תולין

המתחבר לרשע טורד עצמו מן העולם, הנושא פנים לרשע הרי זה ממרגיזי אל, המרמה בדרכיו מתחכל בגופו, המסית חברו ומטחו מדרך טובה לדרך רעה הרי זה מנאץ, המלעיג על המצות אין מרחמין עליו מן השמים, המלעיג על תלמידי חכמים אין רפואה אל מכתו, והמלעיג על עניים לסוף ימות בעוני, לפיכך מה הנאה יש לאדם לחטוא כי בעל כרחו ימות ויצא מן העולם הזה לעוה"ב וידינו לשם במלאכים אכזרים אם לא ישוב ויכנע רום לבבו, וראה כמה עשירים שיצאו מן העולם בפחי נפש ונצרכו לבריות וכמה גבורים יצאו מן העולם חלשים, כמה חכמים היה בהם וחכמתם לתקלה, כמה נולדו להם בנים ולא שמחו בבניהם ותקלה אירע להם, וכמה חתנים לא שמחו בחופתן, וראה דרכך לפניך וחכם ואת מצות אלהיך שמור כי זה כל האדם, וכן הוא אומר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכן הוא אומר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע (דברים ל' ט"ו) באיזה דרך שיחפוץ האדם לילך הרשות בידו, הגביר עליו יצרו והלך בדרכי לבו לא יוסיף עוד לעשותו וישוב על מה שעשה ומן השמים ישמעו לו ומוחלין לו, כמ"ש ויתפללו ויבקשו וישובו מדרכם הרעה ואני אשמע מן השמים (דהי"ב ו' י"ד), וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנא' שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע י"ד ב') וגדולה תשובה שמארכת ימיו של אדם שנא' ובשוב רשע מרשעתו (יחזקאל י"ח כ"ז) והיכי דמי בעלי תשובה א"ר יהודה אמר רב כל שבא דבר עבירה לידו וניצל ממנה, א"ר יהודה אמר רב כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס"ד ג') ופליגי דר' אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שנא' שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נ"ז י"ט) רשב"י אומר 1) אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה זוכר [אבד] הראשונות שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו (יחזקאל ל"ג י"ב) ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו הראשונות שנא' ורשעת הרשע וגו' ביום שובו מרשעו (שם ל"ג י"ב) א"ר אלעזר ב"ר צדוק למה צדיקים גמורים דומים בעוה"ז לאילן שכלו עומד במקום טהרה וגופו נוטה במקום טומאה, נקצץ נופו נופל למקום טהרה, כך הקב"ה מביא יסורים על הצדיקים בעוה"ז

1) עיין קדושין פ"א דף מ' ע"ב.

כיצד אדם יוצא לשוק ונשבע לשקר על מקח וממכר, רואה נשים ומהרהר נכנס לפני השלטון ואינו מתנקה מלספר לשון הרע ונכנס לביתו מלא עונות, ישן על מטתו ומפקיד רוחו ביד הקב"ה שנא' בידך אפקיד רוחי (תהלים ל"א ו') אמר דוד לפני הקב"ה אם אתה גובה מאדם עני לא יעמוד לעולם ממטתו אלא בראת תשובה בעולמך שאע"פ שחטא כיון שעשה תשובה מוחלין לו ואף לאחר גזר דינו שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד' ז'). המסית בסתר והמחרף בגלוי והמוציא דבה רעה על חבריו שלא ראה בעיניו, הרומזים בעיניהם הקורצים בשפתותיהם עליהם הכתוב אומר ימטר על רשעים פחים וגו' (תהלים י' ז') יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות (שם מ"ב ד').

כתיב מה תעשו ליום פקידה (ישעיה י' ג') שתי פקידות הללו למה אחת ליום המיתה ואחת ליום הדין, ליום המיתה דכתיב ומה אעשה כי יקום אל וגו' (איוב ל"א י"ד) ואין מועיל לא עושר ולא ממון לא אח ורע ולא חכמה ובינה לא עצה וגבורה ומי משיב ליום עברה ומי יכול לפדות את עצמו שנאמר אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו (תהלים מ"ט ח'). אמר הקב"ה לישראל1) בני לא הועיל בכם לא יסורים קשים ולא תוכחות ולא התראה לא גלות, לא עניות, לא הבטחה ולא אריכת רוח ולא צווי ולא שליח ולא ברכות ולא קללות ולא יראה ולא פחד ולא אימת המות ולא חבוט הקבר ולא דין גיהנם ולא בה"מ שחרב ולא שמי המחולל בין הגוים, והוא כל מי שעמד ברשעו נדון [בדינים] משונים וכל הטובות שעשה לא תזכרנה לו, ועליו אמר איוב כל ימי רשע הוא מתחולל (איוב ט"ו כ') פי' הוא מת וחלל, ועתיד ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה על המעשה שעשה בעוה"ז מה תעשו ליום פקודה וליום ה', החוטא בעיניו עיניו כהות, באזניו שומע חרפתו, בפיו אין דבריו נשמעים, בעצה פרנסתו מתמעטת, במחשבה חייו נרחקים, בלשונו יסורים מביא עליו, בידיו יורד מכבודו, בלבו מת בדאגה, ברגליו שנותיו מתקצרים, ביצרו יצרו מעיד עליו, החוטא ומחטיא את אחרים קובר אשתו ובניו, החוטא בליצנות גזר דינו נחתם

1) עיין מרגניתא דבי רב בבה"מ ח"ב צד 120 — 122 וכ"י אלמנלי כו' 251 סימן ה' המתחיל הקב"ה אומר לישראל לא יועילו בכם וכו' וגרסת ע"י החכם שד"ל במזכיר של החכם מש"ש חלק ו' צד 19.

לעלם (שמות ג׳ ט״ו) מה להלן שם המפורש אף כאן. ד״א שם עולם אתן להם כדי שלא יכרת שמם מן העולם ויהיו חיים וקיימים לעולמי עולמים וכשם ששמים וארץ חדשים לא יכלו ולא יפסק שמם כך הצדיקים לא יכרת ולא יפסק שמם לא מזרעם ולא מזרע זרעם.

ליום הכפורים.

בריך שמיה דקודשא בריך הוא שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו כמו שנאמר כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ״א ח׳ כ״ז) קולו 1) חוצב להבות אש מפרק הרים ומשבר סלעים, קשתו אש חציו שלהבת רוחו לפיד ומגנתו ענגים חרבו ברק, יוצר הרים וגבעות ובורא רוח דכתיב כי הנני יוצר הרים וגבעות ובורא רוח (עמוס ד׳ י״ג) וצר העובר במעי אמו, מכסה שמים בעבים, מוריד טל ומטר, זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמים עד בצי כנים דכתיב פותח את ידיך וגו׳ (תהלים קמ״ה י״ו) וכתיב 2) מי ימלל גבורות ה׳ ישמיע כל תהלתו (שם ק״ו ב׳) וכי יש לך אדם שיכול למלל גבורותיו ולהשמיע תהלתו אפי׳ מלאכי השרת אינם יכולים לספר כל שבחו אלא מקצת גבורותיו, והוא אחד ואין שני ואין כמוהו ואין כערכו במלאכים דכתיב כי מי בשחק יערוך לה׳ וגו׳ (תהלים פ״ט ז׳) אשר לשבחו אין קץ ולתהלותיו אין מספר ולנפלאתיו אין חקר ולכך אין לו לאדם לספר בשבחו של מקום, יותר מראוי שכל המספר בשבחו יותר מדאי נעקר מן העולם שנאמר היספר כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (איוב ל״ז כ׳) והוא הטעם כשמזכיר בשבחו יותר מדי נראה כרוצה לספר בכל שבחו וזה אינו יכול להיות כמו שכתוב מי ימלל גבורות ה׳ ישמיע כל תהלתו. וקודם שנברא העולם היה הקב״ה לבדו בגבורותיו ועלה במחשבתו לבראות העולם והיה מחריש וחשב האיך יברא ויתקיים מפני עונותיהם של בני אדם וברא תשובה קודם שברא העולם וע״ז נתן דוד הע״ה שבח להקב״ה ואמר אם עונות תשמר יה ה׳ מי יעמוד (תהלים ק״ל ג׳) ומנין שהקב״ה תופש האדם לפי מעשיו דתנן (אבות פ״ג מי״ט) הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה

---

1) עיין שמות רבה פ״ה ואדר״ע אות קוף. 2) עיין פדר״א פ״ג.

או"ה שהם מכהנים לפני הקב"ה בעה"ז כגון אנטונינוס בן אסוירוס וחבריו. וחסידיך ירננו (שם) אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנאמר אספו לו חסידי וגו' (תהלים נ' ה') וכשנכנסים לפתחי ג"ע נכנסים גבריאל ומיכאל תחלה ונמלכין בהב"ה, וא"ל הניח אותם לכנוס ויראו כבודי וכיון שנכנסו יפלו על פניהם ומשתחוים ומברכים לשמו של הקב"ה ואף הצדיקים הישרים שיושבים לפני הכ"ה יתנו הודאה ושבח להקב'ה שנאמר אך צדיקים יודו לשמך וגו' (תהלים ק"מ י"ד) ויהיו מקובלים כצדיקים גמורים שלא חטאו מכאן ואילך לפי ששברו לבם בתשובה שנאמר קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד י"ט).

כתיב מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעיה מ' י"ב) מלמד שכל הארץ וכל התהומות פרסת רגל אחת ארכן ופרסת רגל אחת רחבן ופרסת רגל אחת קומתן עד רום רקיע ראשון ושמים ושמי השמים זרת אחת ארכם וזרת אחת רחבם וזרת אחת קומתם.

א"ר אבא בר יהודה מום שפסל בבהמה הכשיר באדם, פסל בבהמה עורת שבור חרוץ והכשיר באדם שנאמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (תהלים נ"א י"ט).

כי גדול יום ה' (יואל ב' י"א) זה ראש השנה, ונורא מי יצילנו (שם) זה יוה"כ שספרי חיים ומתים לפניו פתוחים.

כתיב תפלה לדוד שמעה ה' צדק וגו' (תהלים י"ג א') מלפניך משפטי יצא (שם) אומר ישראל רבש"ע אתה יושב לדין אותנו וקטגורים וסנגורים עומדים לפניך, יהי רצון מלפניך עיניך תחזינה מישרים. א"ל חייכם כך אני עושה שאני חפץ בזכותכם שנאמר ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב כ"א.)

תניא ר' אליעזר הגדול אומר אין לך כל דבר שעתיד הבק"ה לעשות לימות המשיח שלא עשה מקצתו בעה"ז ואפילו רוח סערה שעתיד הקב"ה להביא כבר נעשה מקצתו בעה"ז ומאי ניהו אלו המתים שהחיה ע"י יחזקאל ועתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק יד ושם בירושלים שנאמר ונתתי להם יד ושם טוב מבנים ובנות (ישעיה נ"ו ה') ועתיד לגלות להם שם המפורש שבו נבראו שמים וארץ וכל העולם כדי שיהיו חיים וקימים לעד ושיהיו עושים אשר ירצו שנאמר שם עולם אתן להם (שם) מנין שהוא שם המפורש נאמר כאן עולם ונאמר להלן זה שמי

עונות כימי השמים על הארץ אלבינם כשלג [בפסיקתא רבתי פ"מ גורס: אם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביו"כ ואפי' יש עונות מן הארץ ועד השמים אני מלבינם כשלג] כמו שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתלע כצמר יהיו (ישעיה א' י"ח), עשר דברות הללו [פי' י' מלות של פסוק הנ"ל, ובפסיקתא רבתי ובילקוט ישעיה גירסא אחרת] כנגד י' הדברות וי' מאמרות שבהם ברא הקב"ה עולמו שכל העה"ז כולו עמד בדין ובדין נתחייב כליה מפני עונותיו של אדם, והקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומזכה עולמו נמצא הוא כאלו ברא עולמו בו ביום.

כתיב 1) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו ב') אל תקרי אמונים אלא אָמֵנִים שעונים אמן ובשביל אמן שיענו הפושעים יעלו מגיהנם, כיצד הקב"ה יושב בג"ע ודורש ונ"ל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, חמה ומזלות מימינו ולבנה ומזלות משמאלו והקב"ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתיד ליתן להם לישראל ע"י משיח ואח"כ עומד זרֻבָּבֶל על רגליו ואומר קדיש ויהיה קולו הולך מסוף העולם עד סופו וכל העולם באים ועונים אמן, ואף פושעי ישראל וצדיקי א"ה שנשתיירו בגיהנם עונים אמן מתוך גיהנם עד שנתרעש כל העולם כלו ונשמעים דבריהם לפני הקב"ה ושואל מה קול רעש זה ששמעתי ומשיבים מלאכי השרת ואומרים רבש"ע הכל גלוי וידוע לפניך הם רשעי ישראל וצדיקי או"ה שנשתיירו בגיהנם שעונים אמן מתוך גיהנם מיד יתגלגלו רחמיו ונוטל מפתחות של גיהנם בידו ונותנם לגבריאל ומיכאל, וא"ל לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מגיהנם שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים שערי גיהנם ומעלים אותם כמו אדם המעלה חברו מן הבור שנאמר ויעלני מבור שאון מטיט היון וגו' (תהלים מ' ג) ויהיו מיכאל וגבריאל עומדים עליהם ורוחצים אותם וסכין אות ומרפאים אותם ממכות של אש גיהנם ומלבישים אותם מלבושים נאים וטובים ותופשים אותם בידם ומביאים אותם לפני הקב"ה וכל הצדיקים שנאמר כהניך ילבשו צדק (תהלים קל"ב ט') כהניך אלו צדיקי

1) עיין אדר"ע אות ז' בבה"מ ח"ג לד 27.

ד׳ ז׳) והא כתיב דרשו ה׳ בהמצאו (ישעיה נ״ה ו׳) הא ביחיד ואימתי הוא קרוב בי׳ ימי תשובה שבין ר״ה ליוה״כ.

כתיב 1) בענינו של יום וה׳ פקד את שרה וגו׳ (בראשית כ״א א׳) ר׳ אלעזר אמר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו אמרו המלאכים לפני הקב״ה רבש״ע בנות לוט הולכות ושוכבות עם אביהן ומן בעילות ראשונות מתעברות ויולדות ממזרים וכד״ר אלעזר דאמר אעפ״י שאין דרך לאשה להתעבר מביאה ראשונה בנות לוט שלטו בעצמן ונתעברו מביאה ראשונה, ואברהם הצדיק מצטער כל השנים הללו ואין אתה פוקדו, דין הוא שתפקדו, היינו דכתיב וה׳ פקד את שרה וגו׳ ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר (בראשית כ״א א׳) היינו שהחזירה לנערותיה. ר׳ חנין בשם ר׳ שמואל בר נחמן אמר כל העקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועברו עמה וכשילדה ילדו עמה, היינו שאמרה שרה צחוק עשה לי אלהים (בראשית כ״א ו׳) ולא זו בלבד אלא כל פסח נתפשט וכל סומא שהיה בעולם נתפתח וכל שוטה נתרפא בשעה שילדה שרה. ד״א וה׳ פקד את שרה ג׳ מפתחות לא האמין הב״ה לא למלאך ולא לשרף אלא בידו הם נתונים ואלו הן מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ (דברים כ״ח י״ב) ומפתח של תחיית המתים שנאמר הנה אנכי פותח את קברותיכם (יחזקאל ל״ז י״ב) ומפתח של רחם שנאמר וה׳ פקד את שרה׳ וכן הוא אומר ויזכור אלהים את רחל (בראשית ל׳ כ״ב).

כתיב 2) אתם נצבים היום כלכם (דברים כ״ט ט׳) לעתיד לבא כשיבא הקב״ה ליתן שכר לצדיקים הוא מראה להם בהמות ולויתן, בהמות על אלף הרים ואלף הרים מעלים עשבים והוא אוכלם, ומנין שהם בהררי אלף רבוצים שנאמר בהמות בהררי אלף (תהלים נ׳ י׳) וכל מה שסדרן [הירדן] מושך הוא שותה שנאמר יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ׳ כ״ג).

כתיב ועשיתם עלה לריח נחוח לה׳ פר בן בקר אחד ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים וגו׳ ושעיר אחד עזים חטאת (במדבר כ״ט ב׳ ה׳) הרי י׳ קרבנות כנגד י׳ ימי תשובה ואם עשיתם תשובה בהם אתם ב ים לפני ביוה״כ נקיים ואם לאו יש לכם

---

1) עיין פסיקתא רבתי פמ״ג.

2) עיין תנחומא פ׳ נצבים פרשה חדשה.

דכתיב וירא ה׳ את מעשיהם כי שבו וגו׳ וכתיב וינחם האלהים על הרעה (יונה ג׳ י׳) וי״א אף שנוי מקום דכתיב ויאמר ה׳ אל אברם לך לך מארצך וגו׳ והדר ואעשך לגוי גדול ואברכך (בראשית י״ב ב׳) ההוא זכותא דארץ ישראל אהניא ליה.

א״ר יהודה ג׳ ספרים נפתחים בר״ה לפני הקב״ה אחד של צדיקים גמורים והם נכתבים ונחתמים לחיים לאלתר, ואחד של בינונים והם תלויים ועומדים מר״ה עד יוה״כ, זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למיתה. א״ר אבין מאי קרא, ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהילים ס״ט כ״ט) רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. שמא תאמר הא חזינן רשעים מאריכים ימים וצדיקים שאינם מאריכים, א״ר יוחנן בצדיקים גמורים ורשעים גמורים, או שמא אל דין ג״ע וגיהנם קאמר לאחר מיתתם.

תניא בית שמאי [אומרים] ג׳ כתות עוברות ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינונים, צדיקים גמורים נכתבים לאלתר לג״ע רשעים גמורים לאלתר לגיהנם בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלשית באש וצרפתים כצרף הכסף ובחנתים כבחן את הזהב (זכריה י״ג ט׳) ועליהם אמרה חנה ה׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (ש״א ב׳ ו׳). וב״ה אומרים ורב חסד (שמות ל״ד ו׳) מטה כלפי חסד ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני (תהלים קט״ז א׳) אמר רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי, אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה אימתי אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני, אעפ״י שדלה אני במצות לי נאה להושיע.

שאלה מטרוניתא לר״ג כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברים י׳ י״ז) וכתיב ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום (במדבר ו׳ כ״ו) נטפל לה ר׳ יוסי הכהן ואמר לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם לחברו וכאן בעבירות שבין אדם לקונו עד שבא ר״ע ולמד כאן קודם גזר דין וכאן לאחר גזר דין 1).

א״ר שמואל בר אוניא משמיה דרב מנין לגזר דין דצבור שאינו נחתם והא כתיב נכתם עונך (ירמיה ב׳ כ״ב) אלא אעפ״י שנחתם מתקרע שנאמר מי כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו (דברים

1) עיין במדבר רבה פי״ח.

הוא 1) רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש (יחזקאל ג׳ י״ח) כשלא הזהרתם אותו ולא שב מרשעו הוא בעונו ימות — ואתם את נפשכם הצלתם (שם), כיוצא בו בר״ה אם יתקע שופר בר״ה בעיר ועם לא יחרדו מיום הדין שבר״ה ספרי חיים וספרי מתים לפני הקב״ה ובו כיום יוצאת גזרה מי יחיה ומי ימות, אם יחרדו ושוברים את לבם ויעשו תשובה כענין שנאמר יעזוב רשע דרכו (יחזקאל נ״ח ז׳) מוטב שאין הקב״ה חפץ במיתתם של רשעים, כמו שנאמר חי אני נאם ה׳ אם אחפוץ במות הרשע וגו׳ (יחזקאל ל ג י״א)· ואם לא, כתיב אם תהיה רעה בעיר וה׳ לא עשה (עמוס ג׳ ו׳).

שאלו לחכמים 1) נפש החוטאת מה ענשה, אמרו חטאים תרדף רעה (משלי י״ג כ״א) לנבואה החוטא מה ענשו אמרה והנפש החוטאת תמות (יחזקאל י״ה ד׳) שאלו לתורה חוטא מה ענשו אמרה יביא אשם ונתכפר לו דכתיב [ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א׳ ד׳), שאלו להקב״ה חוטא מה ענשו א״ל יעשה תשובה ויתכפר לו דכתיב] טוב וישר ה׳ ע״כ יורה חטאים בדרך (תהלים כ״ה ח׳), פי׳ לעשות תשובה דא״ר יצחק יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין ובין לאחר גזר דין דתניא ר׳ עקיבא אומר מפני מה אמרה תורה הביאו עמר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, ושתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן; ואמרה תורה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בר״ה מלכיות זכרונות שופרות מלכיות שתמליכוני עליכם זכרונות שיבא זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר. א״ר אבהו למה תוקעים ומריעים בר״ה שהרי רחמנא אמרה תקעו גבי ר״ה ולא יותר אלא הוא כדי לערבב השטן.

א״ר יצחק ד׳ דברים מקרעים גזר דינו של אדם ואלו הן: צעקה, צדקה, שנוי השם, ושנוי מעשה, צעקה מנין דכתיב ויצעקו אל ה׳ בצר להם וגו׳ (תהלים ק״ז ו׳) צדקה דכתיב וצדקה תציל ממות (משלי י׳ ב׳) שנוי השם דכתיב ויאמר ה׳ אל אברהם שרי אשתך לא יקרא עוד שמה שרי כי שרה שמה (בראשית י״ז ט״ו) וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי לך ממנה בן (שם) שנוי מעשה

---

1) עיין פסיקתא דסוכה.

2) נ״ל חכמה והיא כנוי לכתובים ובפרט לס׳ משלי הנמלא ברחמם.

מחצתי ואני ארפא (שם) כשם שאדם נפטר מן העולם כך חוזר לעוה"ב שיכירוהו נפטר סומא חוזר סומא חרש חוזר חרש ואח"כ ישוב הקב"ה ומרפא אותו שנאמר בורא ניב שפתים שלום שלום וגו' (ישעיה נ"ז י"ט).

כתיב את הרשום בכתב אמת (דניאל י' כ"א) אדם חוטא כל ימות השנה הקב"ה רשם עליו כיון שבאו י' ימי תשובה אם שב הרשום מתבטל ואם לאו בבת אחת [צ"ל בכתב אמת].

קודם שנברא העולם היה כלו מים ותהו ובהו שנאמר והארץ היתה תהו ובהו וגו' (בראשית א' ב') תהו דומה לקו ירוק המקיף כל העולם וממנו יצא חשך לעולם, ובהו הם אבנים מפולמות ומשוקעות בתהום שמהם יוצאים המים שנאמר ונטה עליו קו תהו ואבני בהו (ישעיה ל"ד י"א) וכשעלה במחשבה לבראות היה הקב"ה מחשב האיך יברא העולם ויעמוד. מפני עונותיו של אדם שעתידים לחטא. והקדים וברא תשובה ואח"כ ברא העולם, וז' דברים נבראו קודם שברא העולם. ואלו הן תורה וכסא הכבוד. וג"ע, וגיהנם, תשובה וב"ה, ושמו של משיח. תורה מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב) כסא הכבוד מנין דכתיב נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג ב') ג"ע מנין דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם (בראשית ב' ח') גיהנם מנין דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל' ל"ג) תשובה מנין דכתיב בטרם הרים יולדו וגו' תשב אנוש עד דכא וגו' (תהלים צ' ג') בית המקדש מנין דכתיב כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז י"ב) שמו של משיח מנין דכתיב יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו (תהלים ע"ב י"ז).

א"ר יאשיהו 1) אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פ"ט י"ו) וכי ישראל יודעים תרועה ואין או"ה יודעים אלא אשרי העם שיודעים לפתות בוראם בתרועה ואימתי בחדש השביעי באחד לחדש.

ר' ברכיה פתח כתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו (תהלים פ"א ד') וכל החדשים אינם חדשים אלא בכסא שיש בו חג ביומו וזה חדש תשרי.

1) עיין פסיקתא דבחדש השביעי.

שככח (שם) שתי שכיכות הללו למה אחת למלכו על עולם ואחת לאחשורוש. דבר אחר אחת של אסתר ואחת של ושתי. וכשם שקלקל ובטל עצת המן כך יבטלו כל מחשבות שוטנינו וישיב גמולם בראשם.

לראש השנה

כתיב מה רבו מעשיך ה׳ כלם בחכמה עשית (תהלים ק״ד כ״ד) ארכו של עולם מהלך ת״ק שנה ורחבו ג״כ ת״ק שנה וגבהו ככה וים הגדול מקיף העולם כמו כפה. הוא ראשון והוא אחרון שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ״ד ו׳) והכל גלוי וידוע לפניו והנסתרות הוא רואה דכתיב אם יסתר איש וגו׳ ואני לא אראנו. נאם ה׳ הלא השמים והארץ אני מלא (ירמיה כ״ג כ״ד) וכתיב אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און (איוב ל״ד כ״ב) ועתיד הקב״ה להחיות המתים. כיצד עושה נוטל שופר גדול ותוקע בו ז׳ פעמים תקיעות. בתקיעה ראשונה העולם כלו יתרעש ויחילו כיולדה. בשניה העפר מתפזר והקברים נפתחים. בשלישית העצמות מתקבצים. ברביעית נמתחים האברים. בחמישית עורות מתהווים. בששית רוחות ונשמות נכנסו בגופן. בשביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם שנאמר ה׳ צבאות יגן עליהם (זכריה ט׳ ט״ו) ועומד הב״ה ומסדר 1) סדרן של באי עולם של צדיקים ושל חסידים ושל מלכים ושל נדיבים ושל כל נשמה ונשמה ומוריד חנוך ששמו מטטרון ואת ד׳ חיות מתחת כסא הכבוד ומעלה קרח וכל עדתו מתהום ומעמידן על רגליהן ומסדר דינם בפני הבריות וא״ל כלום ראיתם אֱלֹהַ מבלעדי בשמים ממעל ובארץ מתחת ואומרים ומי צור זולתי אלהינו וגו׳ (תהלים י״ח ל״ב) אין כמוך באלהים ה׳ ואין כמעשיך (תהלים פ״ו ח׳) מיד אומר הקב״ה לכל באי עולם ראו עתה כי אני אני הוא. פי׳ אני הוא ואין אחר מבלעדי. אני הוא שמחצתי בעה״ז וארפא לעוה״ב. ואין מידי מציל (דברים ל״ב ל״ט) ליום הדין

---

1) עיין אדר״ע אות א׳ בבה״מ ח״ג לד 16.

תדוד שנתו, ירד ונדד שנתו וחבטו בקרקע כמה פעמים ואומר כפוי טובה עשה טובה למי שעשה לך טובה. ויאמר המלך להביא את ספר הזכרונות (שם) והיו י׳ ביני המן סנקטורים למלך 1) וקראו בו כיון שבאו לזכות מרדכי דלגו בו ולא קראו אותו פרחו האותיות ובאו וטורפות על פני אחשורוש והיו התיבות נראות מאליהן, ולא תתמה על זה שהרי לעשות שלום בין שבט לשבט היה הגרל מדבר דכתיב על פי הגורל (במדבר כ״ו נ״ז) ליתן חיים [לאומה שלימה] עאכ״ו. א״ר יהודה ב״ר אלעאי כל אותו הלילה היה אחשורוש רואה המן וחרבו שלופה בידו ומעביר עטרה מעל ראשו ומבקש להורגו, אתער ואמר דין חלמא הוא חזיתי. ויאמר המלך מי בחצר והמן בא וגו׳ ויאמר המלך קח את הלבוש וגו׳ (אסתר ו׳ י׳) אמר לו המן יש כמה מרדכי א״ל היהודי, א״ל יש כמה יהודים ששמם מרדכי, אמר היושב בשער המלך ואל תפל ממנו דבר, כיון שיצא התחיל ממעט בפסיעותיו, אמר בלבו שמא המלך יחזור, כיון דחזא דלא הדר ביה אמר הדא מלכא שטיא הוא א״ר לוי כיון שראה מרדכי המן בא והסוס בידו אמר דומה לי שהרשע בא להרגני׳ בא אצלו ואמר לו לבוש זה המלבוש של מלך ותרכב על סוסו כי כן צוה, באותה שעה פתח ואמר ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל׳ ב׳) שועתי אליך ותרפאני (שם) ואמרו תלמידיו זמרו לה׳ חסידיו והודו לזכר קדשו (שם) ואותו רשע אמר ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם (שם) ואסתר היתה אומרת אליך ה׳ אקרא ואל ה׳ אתחנן (שם) מה בצע בדמי וגו׳ (שם) ישראל היו אומרים שמע ה׳ וחנני וגו׳ הפכת מספדי למחול לי וגו׳ (שם) ואח״כ אמר מרדכי בתענית אני יושב ואיני יכול לעלות על הסוס וגחין הרשע ראשו ודריך מרדכי על צוארו וסליק על הסוס והרכיבו כל שוקיא של שושן ואמר ככה יעשה וגו׳ (אסתר ו׳ ט׳), ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו וגו ויאמרו לו חכמיו (שם) מ״ש הכא דקאמר אוהביו ולהלן חכמיו א״ר יוחנן לומר שכל המספר דבר חכמה אפי׳ מא״ה נקרא חכם.

כתיב והמן נופל על המטה (אסתר ז׳ ח׳) נפל מבעי ליה א״ר אלעזר מלמד שהפילו [מלאך] עליה ואמר [ווי מדברא ווי ממתא] הגם לכבוש את המלכה (שם) מיד נתלה המן וגו׳ וחמת המלך

1) עיין מדרש ילקוט שמעוני.

מכאן בתפלה. א"ל רועה נאמן כבר נכתב ונחתם כליה על צאנך אמר משה לאבות העולם אם בטיט החתימה רחמינו נשמעים ואם בדם החתימה מה שהיה היה אין להשיב. הלך אליהו וראה שהחותם בטיט והלך והגיד למרדכי כל אשר נעשה. הלך מרדכי וקבץ כל התינוקות של בית רבן והלבישן שק ואפר על ראשם וענה אותם מלחם ויין ג' ימים וג' לילות והיה צווח ובוכה עמהם. והיה אותו הרשע הולך לביתו בשמחה וקבץ כל אוהביו וספר כל הכבוד שהיתה אסתר המלכה עושה לו ואמר מה אעשה למרדכי היהודי אשר לא קם ולא זע ממני. ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ (אסתר ה' י"ד) א"ר אלעזר אר"כל הרבה חכמים ויועצים היו לו להמן הרשע ולא היו יודעין עצה כאשתו. אמרה לו אם תשליכהו לכבשן האש כבר עלו חנניה מישאל ועזריה. ואם לגוב אריות כבר עלה דניאל, בבית האסורים כבר עלה יוסף. אם תגלהו למדבר כבר פרו ורבו לשם ואם תנקר עיניו [כבר שמשון] רבים המית אחריו אלא תלהו על עץ שנאמר וייטב הדבר בעיני המן ויעש העץ (אסתר שם) ובשעה שהיה מקיף ומדד אותו נפל עליו השיב גבריאל ואמר לך נאה העץ לעצמך בנית. באותה שעה הלך ומצא מרדכי שהיה יושב בראש התינוקות ושקים במתניהם וסופדים ובוכים ומצאם כ' אלפים, השליך בצואריהם חבלים ושלשלאות ופקד עליהם שומרים ואמר בהללו אשלח יד תחלה ואח"כ יתלה מרדכי על העץ. באותו שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ונשמע בכייתם למרום ותפלתם של האבות ואמר הקב"ה למלאכי השרת בכית קטנים אני שומע כגדיים וטלאים אמר מרע"ה לפני הקב"ה קטני עמך ישראל שיושבים בתענית ג' ימים וג' לילות ואסורים בחבלים ושלשלאות של ברזל ולמחר נשחטים כגדיים וטלאים ולב אויב שמח מחרף ומגדף תורתך, נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ושיבר החותם וקרע האגרת והפיר עצתו והשיב מחשבתו על ראשו ותלו המן על העץ אשר הכין למרדכי. א"ר חלבו ביום שחרב ב"ה אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהן של תינוקות שנאמר מפי עוללים ויונקים וגו' (תהלים ח' ג') ואמר סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכיי (שם ו' ט').

בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו' א') אמר הקב"ה למלאך הממונה על השינה בני בצרה והרשע אחשורוש ישן לך

וכל שרי המלכות אחריו ומרדכי היה בא לפניהם ופגע בג׳ תינוקות יוצאים מבית רבן ואמר להם אמרו לי פסוקיכון, פתח הראשון אל תירא מפחד פתאום (משלי ג׳ כ״ה) פתח השני ואמר עוצי עצה ותפר (ישעיה ח׳ י׳) פתח השלישי ואמר עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אשא ואני אסבול ואמלט (ישעיה מ״ו ד׳) מיד שמח מרדכי. אמר המן למרדכי מה אמרו לך תינוקות הללו ששחקת, אמר בשורות טובות בישרוני וכעס המן ואמר אני שולח תחלה ידי בתינוקות הללו.

א״ר יצחק בר נפחא בעלילות בא המן על ישראל שנאמר ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים וגו׳ משתה (אסתר א׳ ה׳) ואמר המן לאחשורוש אלהיהם של ישראל שונא זמה. עשה משתה ותדבר שכל מי שירצה לבא יבא שלא יהיה פתחון פה למדת הדין לומר על כרחם באו. ונזמן להם זונות ויקלקלו ונוכל להם, ועשה כן המלך משתה גדול והכריז שמי שירצה יבא שנאמר לעשות כרצון איש ואיש (אסתר א׳ ח׳) כיון שראה מרדכי כך וכך עמד והכריז שלא ילך איש לאותו משתה שמא יקלקלו ולא שמעו לו, ועמד השטן והשטין עליהם ואמר לפני הקב״ה עד מתי תדבק באומה זו אם רצונך יאבד אותה, אמר הקב״ה ותורה מה תהא עליה, ואמר תסתפק בעליונים, באותה שעה אמר הקב״ה מה לי באומה זו שבשבילם רבות אנחותי אשביתה מאנוש זכרם (דברים ל״ב כ״ו) ואמר הביאו לי אגרות ואכתוב עליהם כליה, הלך השטן והביא מגלה, כיון שראתה תורה כך לבשה בגדי אלמנותה וצעקו ובכו מלאכי השרת ואמרו אם ישראל יבטלו מן העולם למה אנו, שנאמר הן אראלם צעקו חיצה (ישעיה ל״ג ז׳) כיון ששמעו חמה ולבנה שקים חגרו ונתנו קולם בבכי שנאמר שמש וירח קדרו (יואל ב׳ י׳) שמים וארץ נתאבלו שנאמר אלביש שמים קדרות (ישעיה נ׳ ג׳) ואמרו אם יבטלו ישראל שעוסקים בתורה ובגמילות חסדים ועושים שבת ומצות מילה . . . . . מיד רץ אליהו אצל צדיקי עולם. וא״ל שמש וירח קדרו, שמים וארץ נתאבלו ושרי מעלה בוכים ואתם יושבים ודוממים, אמרו לו למה, א״ל על ישראל שרוצים לאבדם מן העולם שנאמר לכו ונכחידם (תהלים פ״ג ה׳) אמר משה לאליהו כלום יש אדם כשר בדור, א״ל כן ושמו מרדכי. א״ל לך והודיעו שיעמוד משם בתפלה ובתשובה ואנחנו

אריח חוץ משירה זו שהיא אריח על אריח ולבֵנה על גבי ולבֵנה, מ"ט א"ר אבא כדי שלא יהיה מקום למעלתה.

כתיב ויקראו סופרי המלך (אסתר י"ד י"ב) כתוב היה באגרותיו 1). היה אדם בא אצלנו לא ממקומנו הוא ולא מאומתנו והוא מזרע עמלק והמן שמו ושאל ממנו ואמר יש בינינו עם אחד בזוי וגסי רוח וקללת המלך בפיהם, כמו שנאמר ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו (תהלים י' י"ו) ונאמר לעשות נקמה בגוים (שם) וראה מה עשו לפרעה ששלמו רעה תחת טובה שנצלו את מצרים והלכו להם, וכשרדפו המצרים אחר ממונם היה להם נביא אחד ובקש רחמים ולחש על מקלו והכה הים והעבירם בתוכו בחרבה ואיני יודע איך היה וכשבאו המצרים עשו בכשפיהם שחזר הים לאיתנו וטבעו המצרים לכן אם ישר בעיני המלך יכתב לאבדם. והשיב לו אחשורוש אין אנו יכולים להם שאין אלהיהם עוזבם כל עקר וכמה מלכים ראשונים עמדו עליהם לאבדם ולא יוכלו להם ונהפך לחרפה ולקלון על ראשם וכ"ש שאין אנו יכולין להם, חדל מן הדעה הזאת, והיה יום ולילה מטריח אחשורוש ואומר לאבדם, ואמר לו אחשורוש הואיל וכך שלח אל החכמים והחרטומים אם יתרצו בדבר הזה עשה עמהם כטוב בעיניך. מיד שלח וקבץ כל מלכי אומות ואל רצונכם שנאבד אומה זו מן העולם ואמרו כולם מי הוא זה ואיזה הוא שרוצה להשליך עלינו מכשול גדול כזה שאם לא היה ישראל לא היה העולם מתקיים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג כ"ה) ולא עוד אלא שכל האומות נקראים נכרים שנאמר וגם אל הנכרים (מ"א ח' מ"א) וישראל נקרא קרוב שנאמר לבני ישראל עם קרובו (תהלים קמ"ח י"ד) ויש אדם רוצה ליגע בקרובו של הקב"ה, א"ל המן אלהיהם שטבע המצרים בים ושעשה להם מלחמת עמלק והרבה נסים כבר הזקין ואינו יכול לראות ולשמוע שהרי עלה נבוכדנצר והחריב אולמו ושרף ביתו והגלה ישראל לבבל ולא יכול לעשות לו כלום, שנאמר ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב (תהלים צ"ד ד') והיה אותו רשע מפתה אותם בדברים עד שקבלו דבריו וכתבו וחתמו אגרות ברצון המן ונתנו לו והיה המן מהלך

---

1) עיין מדרש רבה על מגלת אסתר.

ורוחו נמוכה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה וגו׳ (תהלים נ״א י״ט) ולא עוד אלא כל שדעתו נמוכה אין תפלתו נמאסת שנאמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (שם) ואין מדה קשה לפני הקב״ה מגסות הרוח, ואמרו חכמים על ז׳ דברים נגעים באים וזו אחת מהם ואמר ה׳ מלך גאות לבש (תהלים צ״ג א׳) נמצא אותו שיש בו גֵאות כגוזל לבוש של הקב״ה.

דרש לחנוכה

[כבר נדפס בבית המדרש ח״א צד 137].

לפורים

יתברך שמו של הקב״ה שהוא אוהב את ישראל מכל או״ה כמו שנאמר והייתם לי סגֻלה (שמות י״ט ה׳) ולא מתוך שהם מרובים כמו שנאמר לא מרֻבכם (דברים ז׳ ז׳) אלא מאהבה שאהב לאברהם ליצחק וליעקב. כמו שנאמר כי מאהבת ה׳ אתכם (שם) וחייבים ישראל להודות ולשבח על כל נס ונס שהקב״ה עושה להם שנאמר מזמור שירו לה׳ שיר חדש כי נפלאות עשה (תהלים צ״ח א׳). וכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים (אסתר ט׳ כ״ח) נזכרים במקרא מגלה ונעשים באכילה ושתיה שנאמר לעשות אותם ימי משתה ושמחה (שם). אמר רבא חייב אדם לבסומי עצמו עד שלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. רבא ור׳ זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי. איבסם רבא קם שחטיה לר׳ זירא, למחר שהפיג יינו בעי רחמים עליו ואחייה לשנה אחרינא א״ל רבא ליקום מר ונעביד סעודה בהדי הדדי, א״ל לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש לי ניסא.

סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא מ״ט ימי משתה ושמחה כתיב (אסתר ט׳ כ״ב).

א״ר אבא בני המן ועשרת [צריך] לאמרן בנשימה אחת מ״ט כלהו בהדי הדדי נפקו נשמתיהו.

א״ר חנינא בר פפא כל השירות אריח ע״ג לבֵנה ולבֵנה ע״ג

גוים ולקבץ ממלכות וגו׳ כי באש קנאתי תאכל כל הארץ (צפניה ג׳ ח׳) והאיך יהיה הדין שלהם יהיו מסורים ביד מלאכים או יהיו נדונים בגיהנם וא״ל לישראל הרשות בידכם להמית אותם במיתה שאתם רוצים שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר ל״ה י״ט) ולא עוד אלא כל מי שעשה עמכם מלחמה בעה״ז כאלו עשה עמי שכך אמר הקב״ה למשה נקם נקמת בני ישראל (במדבר ל״א ב׳) ואחר כך אמר לתת נקמת ה׳ במדין (שם) ואף לעה״ב עומדים כל האומות על ישראל להכחידם שנאמר ונכחידם (תהלים פ״ג ה׳), לא עליכם בלבד אלא גם עלי שנאמר יתיצבו מלכי ארץ וגו׳ על ה׳ ועל משיחו (תהלים ב׳ ב׳) אמסרם בידכם ואתם גובים את נקמתי שנאמר ונתתי את נקמתי באדום (יחזקאל כ״ה י״ד).

כתב וסכה תהיה לצל יומם (ישעיה ד׳ ו׳) א״ר לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעה״ז הקב״ה מסיך עליו מן המזיקין שכן הוא אומר באברתו יסך לך (תהלים צ״א ד׳). ד״א כל מי שמקיים מצות סוכה הקב״ה מושיבו בסוכה של לויתן לעתיד לבא שנאמר התמלא בסוכת עורו ובצלצל דגים ראשו (איוב מ׳ ל״א) ובשעה שיהיו הצדיקים בסוכת עורו של לויתן ויאמר הקב״ה כל מי שעשה מצות רגילות יבא ויאכל מראשו מיד באים וניכרים עליו שנאמר יכרו עליו חברים (איוב מ׳ ל״א) מי שחבר עצמו במצות. ד״א יכרו עליו חברים, חבורות חבורות בעלי משנה בעלי תלמוד ואגדה בעלי מצות ומעשים טובים, כל חבורה וחבורה נוטלת חלקה, שמא תאמר יש ביניהם מריבה ת״ל יחצוהו בין כנענים (איוב מ׳ ל׳) אל תקרי בין כנענים אלא כבין כנענים מה כנענים פרגמטיא [צ״ל פרגמטוטין] לוקחין אבן טובה בשותפות וכשהן מוכרין אותה חולקים דמיה ואין להם תגר זה עם זה כך לעתיד כל אחה מן הצדיקים נוטל חלקו לפי מעשיו לכך נאמר יחצוהו בין כנענים, ואין כנענים אלא פרגמטיא [צ״ל פרגמטוטין] דכתב אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כ״ג ח׳).

כתיב ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך (דברים י״ו י״ד) אמר הקב״ה ד׳ כתי דינים [בני בתים] יש לך בנך בתך עבדך ואמתך וכנגדם יש לי ג״כ ד׳, הלוי הגר היתום והאלמנה, אם תשמח את שלי עם שלך מוטב ואם לאו תבוטל שמחה.

ארבי״ל בא וראה כמה גדולים מכיכי רוח לפני הקב״ה בזמן שבי״המ קיים אדם מקריב קרבן בידו אבל מי שדעתו שפלה

[ובע"ז גורס: ומי מצי למימר הכי] דהא כתב ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו (דברים ל"ג ב') וכתב אֱלֹהַ מתימן יבא (חבקוק ג' ג') מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן אלא א"ר יוחנן מלמד שחזר הקב"ה על כל אומה ואומה אם דעתה לקבל התורה ולא מצא אומה שרצתה לקבל כי אם ישראל באותו שעה יאמרו רבש"ע תנה לנו מראש ונקיימנה ויאמר להם שוטים מי שלא הכין מזונות ביבשה ונכנס בים מה יאכל בים ואעפ"כ יש לי מצוה קלה וסכה שמה שיכול אדם לעשות בקל בלא רב חסרון כים ועשו אותה [מיד כל אחד ואחד] ילך ויעשה סכתו בראש גגו ויוציא הקב"ה חמה מנרתיקה וילהט עליהם ויניחו סכותם ומבעטים ויוצאים, והא אין הקב"ה בא בעלילה עם בריותיו והאיך יוציא החמה מנרתקה זמנין דמשכא תקופת תמוז והייב גמי לישראל ולא מבעטי ובא אחרת [צ"ל והא אמרת] דמצטער פטור מן הסכה נהי דפטור אינהו בעוטא בעטי אבל ישראל שקבלו התורה באהבה וקיימים מתרפאים ונערכים באותו חום.

ר' ינאי ור"ש לקיש תרווייהו אמרו אין גיהנם לעתיד לבא אלא שהרשעים נדונים באותו חום של חמה וילהט אותם שנא' כי הנה יום בא בוער כתנור (מלאכי ג' י"ט) וחכמים אמרו יש גיהנם לעתיד לבא שנאמר נאם ה' אשר א'ר לו בציון ותנור לו בירושלים (ישעיה ל"א ט').

א"ר פנחס הכהן בשעה שהיו ישראל על הים והיו אוכלסין של פרעה זורקין חצים על ישראל הקיפם הקב"ה בענני כבוד וסכך עליהם שלא יזיקו שנאמר סכות לראשי ביום נשק (תהלים ק"מ ח') וכתב וענגך עומד עליהם (במדבר י"ד י"ד) ועתידים כל האומות לכנס בירושלים על ישראל להלחם עמם שנאמר ואספתי כל הגוים אל ירושלים למלחמה (מ"ב י"ו ה') ויצא הקב"ה ונלחם עמהם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם (זכריה י"ד ג') והיינו דכתב הנה יום בא לה' (זכריה י"ד א'). ד"א הנה יום בא לה' למה באים בירושלים אמר שמואל בר נחמני מפני שפתחו של גיהנם בירושלים שנאמר נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים (ישעיה ל"א ט') ויפתח להם הפתח ויעלו לירושלים וידין אותם שם לפי שבמקום שקפחו הלסטים שם צולבים אותם ויאמרו לפני הקב"ה מתי יהיה זה הדין וא"ל אין לכם לידע אלא לחכות לי שנאמר לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד כי משפטי לאסוף

יתברך שמו של הקב"ה שנתן לישראל תורת אמת והלכותיה ודקדוקיה ופירושיה ע"י מצוה והזהיר הקב"ה לישראל כדי שילמדו וישמעו וישאלו את ת"ח ולא יסורו ימין ושמאל מן ההלכות שיאמרו להם חכמים שקבלו ממשה שנאמר לא תסור מן הדבר (דברים י"ז י"א) כתב ושמרתם ועשיתם אותם אני ה' (דברים ז' י"ב) אני נאמן לפרע ממי שאינו מקיים ונאמן אני לשלם שכר טוב למי שמקיים והיינו דאריב"ל כל מצות שישראל עושים בעולם באות ומעידות להם לעו"ה שנאמר יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת (ישעיה מ"ג ט').

דרש 1) ר' הנינא בר פפא לעתיד לבא מביא הקב"ה ס"ת ומניח בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו מיד מתקבצים כל או"ה ובאים שנאמר כל גוים נקבצו יחדו מי בהם יגיד זאת (ישעיה מ"ג ט') ונכנסו מלכי רומי תחלה לפי שהם חשובים דכתב וקטל כל ארעא ותדושנה ותדיקנה (דניאל ז' כ"ג) וא"ר יוחנן זו רומא שיצא לעולם [בע"ז גורס: שטבעה יוצאת בכל העולם] ואמר להם הקב"ה מה מעשיכם ובמאי עסקתם, ואומרים ערי חומה ומרחצאות ושוקים הרבה עשינו וכסף וזהב הרבינו וכלם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, וא"ל כל מה שעשיתם לצורככם עשיתם, ערי חומה ושוקים להושיב בהם זונות ומרחצאות לעצמכם כסף וזהב לי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב (חגי ב' ח') כלום יש לכם מגיד זאת זו התורה דכתב זאת התורה. מיד יוצאים בפחי נפש. ואחריהם מלכי פרס דחשיבא בתריהון וא"ל הקב"ה במה עסקתם וא"ל רבש"ע הרבה גשרים גשרנו וכרכים כבשנו והרבה מלחמות עשינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה, וא"ל כל מה שעשיתם לצורככם עשיתם גשרים לטול מהם מכס, כרכים לעשות מהם אנגריא, מלחמות אני עשיתי שנאמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו ג') כלום יש בכם מגיד זאת, מיד יוצאים וגו' וכן כל אומה ואומה, וכי מאחר מלכות רומי יצא חייב למה נכנסו מלכי פרס, סברי אינהו סתרו בה"מ ואנן בנינן ליה, ומאחר דאלו שנים יצאו בפחי נפש למה נכנסו שאר אומות, סברי אינהו אשתעבדו בישראל ואנן לא משתעבדינן אז יאמרו רבש"ע כלום נתת לנו ולא קיימנו, ועל דא חבר דבריהם

1) עיין בפסיקתא דרב כהנא פסקא אחריתא דסוכות ומס' ע"ז דף ב'.

אימתו על כל דגי הים והוא שנאמר ה׳ בחכמה יסד ארץ (משלי ג׳ י״ט) שברא עולמו בד׳ רוחות 1) מזרח מערב צפון ודרום, מזרח שממנו יצא אור לעולם, מערב שם אוצרות שלג וברד ומשם יצא קר וחום לעולם, צפון משם יצא חשך לעולם, דרום משם יצא גשם וטל ברכה, וכשם שברא ד׳ רוחות לעולם כך ברא ד׳ חיות מסובבים כסא וכסא הכבוד למעלה מהם ולכך סדרם יעקב לבניו בשעה שהיה מצוה אותם ואמר עתיד להיות ד׳ דגלים במדבר, כסדר הזה תהיו מוליכים מטתי ואמר להם כי לצד מזרח יהיה לוי יהודה יששכר וזבלון, לצד דרום ראובן שמעון וגד, לצד צפון דן נפתלי ואשר, לצד מערב בנימן ואפרים ומנשה, וכסדר הזה היו הד׳ דגלים במדבר. מזרח שממנו יצא אור לעולם לוי כנגדו שהוא אור ויהודה שהוא מלך ישראל ויששכר שיודעים התורה שנאמר ובני יששכר יודעי בינה (דה״א י״ב ל״ב). דרום שממנו יצאו גשמי ברכה כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה שבשביל בעלי תשובה הב״ה משפיע ברכה לישראל, וגד שהוא בעל גבורה שגשמי ברכה בגבורה, ושמעון לכפר [במ״ר הגירסא: ושמעון באמצע לכפר עליו ובמדרש כונן גורס: ושמעון דסני זימה הוא ומדתו מדה״ד לכך הרג אנשי שכם] לצד מערב אוצרות שלג וקור וחום כנגדו בנימין אפרים ומנשה, במערב לעולם שכינה שרויה שנאמ׳ לבנימין וגו׳ (דברים ל״ג י״ב). לצד צפון שממנו חשך יצא לעולם כנגדו דן שיצאו בניו שהחשיכו העולם בע״ז שנא׳ ויקימו להם בני דן הפסל (שופטי׳ י״ח ל׳) ועליו בני נפתלי ואשר שמאירים על החשך וכן הוא אומר רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו (דברים ל״ג כ״ד).

כונן שמים בתבונה (משלי ג׳ י״ט) שאף העליונים לא בראם אלא לשבחו, כצד שכל בקר ובקר עומד מלאך לפניו, ואומר ה׳ מלך ה׳ מלך ה׳ ימלוך לעולם ועד, וכל גדודי מעלה עונין אחריו, וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע וישראל שמה ואומרת ברכו את ה׳ המבורך וכל גדודי מעלה עונין אחריה ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד וטרם שיגמרו שרפים עומדים וגומרים אותה ק׳ ק׳ ק׳ וחיות הקדש מתרעשים ומתרעדים ואומרים ברוך כבוד ה׳ ממקומו ואח״כ עומדים כלם ואומרים בפה אחד ימלוך ה׳ לעולם וגו׳ ה׳ אלהיו ה׳ אמת.

---

1) עיין במדבר רבה פ״ב.

(שם קי"ט קס"ה) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (תהלים נ"ד י"ג) 1)

לחג הסוכות

כתב 2) גם את זה לעמת זה עשה האלהים (קהלת ד' י') וכתב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג' י"ט) כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא כנגדו וברא עומת זה. ברא ישראל וברא אומות העולם ולולי רחמיו של הקב"ה ותקנה שתקן לא היו יכולין לעמוד שעה אחת בפני האומות. ואיזה תקנה תקן להם. ברא לאומות העולם שרים ולהם שרים והם מיכאל וגבריאל בזמן שישראל עוברים על רצונו של מקום שרי או"ה עומדים ומקטרגים ושרי ישראל עומדים לפני הקב"ה בתחנה וכיון שמתחברים תחנות ישראל עם תחינות שריהם מיד מתרצה הקב"ה ונותן בהם כח וגבורה ומתגברים ונופלת אימתם על או"ה ומתישים כחם ונכנעים לפניהם. ואלמלא זה לא היה ישראל יכול לעמוד שעה אחת לפני או"ה. ברא בני אדם ברא שדים ואלמלא רחמיו של הב"ה ותקנה שתקן להם לא היתה יכולה בריה לעמוד לפניהם שתקן להם שכל תקופת ניסן שרפים מתגברין ומרוממין ראשיהן ונופלת אימתם על המזיקים וסוככים באברתם על בני אדם כדי להגן מהמזיקים כמו שנאמר באברתו יסך לך וגו' לא תירא וגו' (תהלים צ"א ד—ה'). ברא בהמות וחיות וברא כנגדם דבים ואריות ונמרים ואלמלא רחמיו של הב"ה לא היתה בהמה טהורה יכולה לעמוד מפני הדבים והאריות וזאת התקנה שכל תקופת תמוז נותן הקב"ה כח לשור השוכן בהררי אלף שמגביה עצמו ונופלת אימתו על פני דבים וכו' שאינם מזיקים כ"כ. ברא עופות מדם בישוב ומהם שלא בישוב וברא כנגדם הפרס והעזניה. ואלמלא וכו' שכל תקופת תשרי נותן כח בזיז שדי שמרים ראשו ונופלת אימתו על הפרס והעזניה. ברא דגים גדולים וקטנים ואלמלא וכו' שכל תקופת טבת לויתן מרים ראשו ונופלת

---

1) עיין בה"מ ח"ה צד 45—46

2) עיין מדרש כונן בבה"מ ח"ב צד 37 ומדרש ה' בחכמה יסד ארץ ח"ה צד 64 ופסיקתא רבתי סוף פמ"ו.

מדת הדין מעכבת אותנו שבכל יום אומרת לפני הקב"ה היכן האהבה שישראל אוהבים אותך שאינם מונעים עצמם מלשבע בשמך לשקר ומספרים לשון הרע ומסתכלים בנשים, ואומר הקב"ה אין אומה בעולם כמותה וראה שבכל יום ממליכים אותי על מעשה שמים וארץ וכתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח׳ י׳) והם מברכים אפילו על כזית ועל כביצה ומשכימים ומעריבים בבתי כנסיות ומרביצים תורה ונותנים צדקה לעניים ומקדשים על היין ואומרים ויכלו ומקדשים שמי בעולם, בפתחיהן מזוזה ובראשיהם ובזרועותיהם תפלין ובבשרם מילה ובבגדיהם ציצית ותורה בפיהם. בא וראה אם יש אומה חביבה כזו ועל אותה שעה נאמר ויאמר ה׳ אל השטן יגער ה׳ בך השטן (זכריה ג׳ ב׳).

תנו רבנן מאי דכתיב קדש ישראל לה׳ (ירמיה ב׳ ג׳) אמר הקב"ה לישראל בני היו קדושים לפני ואל תיראו מיום הדין, לעתיד לבא מביא הקב"ה עפר הארץ ועפר מתים ומגבלם זה לזה ונותן בו עור ובשר וגידים ועצמות והמלאך הממונה על הנשמות יבא ויתן בהם נשמה ואח"כ יכנסו לבית המדרש אברהם יצחק ויעקב יושבים לפניו, מלכי ישראל ויהודה מלפניו ומאחריו ודוד יושב ראשון והעגולה י"ח אלפים פרסאות שנאמר סביב שמנה עשר אלף (יחזק׳ מ"ח ל"ה) ודוד רוכב על סוס אש, כיון שראה הקב"ה דוד ומשיח קורא דוד ואומר לו בני שב לימיני שהבאתי עליו יסורים ושבח אותי שנאמר ואני בתומי תמכת בי (תהלי׳ מ"ג) ויושב הקב"ה ומגלה להם טעמי תורה, מפני מה אסר לנו חזיר ודם וחלב ובשר בחלב וכו׳ ואח"כ אומר הקב"ה לצדיקים הכנסו בג"ע ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענבים, ואומרים לו רבש"ע כלום יש סעודה שאין בעלה בתוכה אם ירצה הקב"ה אדוננו ישרה שכינתו בינינו ואומר דוד לפני הקב"ה רבש"ע עשה עמנו לטובה אות ושב עמנו. מיד נכנס הקב"ה וישב וכל הצדיקים עמו ודוד ישב כנגדו שנאמר וכסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט ל"ז) וכל הצדיקים שותים שלש כוסות מיין עסיס שנאמר אשקך מיין הרקח מעסים רמוני (שה"ש ח׳ ב׳) וכוס של ברכה הוא מאתים ועשרים וחד לוג שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רוי"ה (תהלים כ"ג ה׳) מה טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם (תהלים ל"א כ׳) שלום רב לאוהבי תורתך

למען יאריכון ואם לאו אקיים בכם אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז'), אם אתם מקיימים לא תרצח אקיים לכם וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו ו'), ואם לאו אקיים בכם והבאתי עליכם חרב (ש"ם כ"ה) ואם אתם מקיימים לא תנאף אקיים לכם אז תשמח בתולה במחול (ירמיה ל"א י"ד) ואם לאו אקיים נשים בציון ענו (איכה ה' י"א) אם אתם מקיימים לא תגנוב אקיים לכם חלקו את שלל אויביכם (יהושע כ"ב ח') ואם לאו ויעל שישק מלך מצרים וגו' וגו' (דה"ב י"ב ט'), אם אתם מקיימים לא תענה אקיים לכם אתם עדי נאם ה' (ישעיה מ"ג י') ואם לאו אנכי היודע ועד (ירמי' כ"ט כ"ג), אם אתם מקיימים לא תחמוד אקיים לכם לא יחמוד איש את ארצך (שמות ל"ד כ"ד) ואם לאו ומחמדיך וגו' ( ).

בעשרה מאמרות נברא העולם ולא בי"א נגד י' דברים שבהם נתנה תורה לישראל, הא כיצד ביום הראשון ויאמר אלהים יהי אור כנגד אנכי ה' אלהיך, וכתב והיה לך ה' לאור עולם (ישעי' ס' י"ט) ביום השני יהי רקיע בתוך המים כנגד לא יהיה לך ולא תעשה לך וגו' ואשר במים, מאמר השלישי ויאמר אלהים יקוו המים כנגד לא תשא את שם אלהיך לשוא, אשר שמתי חול גבול לים (ירמיה ה' כ"ב), מאמר הרביעי ויאמר אלהים תדשא הארץ כנגד זכור את יום השבת, אם אתם משמרים את השבת כתקנה הק' מזמן לכם יציאת שבת מאמר חמישי ויאמר אלהים יהי מאורות כנגד כבד אביך שכל המכבד אב ואם הקב"ה מאיר לו בעוה"ז ובעוה"ב, מאמר ששי ויאמר אלהים ישרצו המים כנגד לא תרצח כדי שלא תהא שוחט האדם כדרך ששוחט את העוף, מאמר שביעי ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה כנגד לא תנאף כדי שלא תהיה כבהמה שנזקקת לאמה ולאחותה, מאמר שמיני ויאמר אלהים נעשה אדם כנגד לא תגנוב כדי שלא יביא אדם מן האילן ונטרד, מאמר תשיעי ויאמר אלהים הנה נתתי לכם כנגד לא תענה מה הארץ אין דרכה לזרוע פולין ולקצור חטים, ערשים ולקצור שעורים כך לא תענה עדות שקר אלא אמת, מאמר עשירי ויאמר אלהים לא טוב היות האדם לבדו כנגד לא תחמוד מה האדם הראשון לא היה לו אלא אשה אחת ולא חמד אשה אחרת כך לא תחמוד אשת רעך.

דרש ר' פנחס מאי דכתב ואהבת עולם אהבתיך (ירמי' ל"א ג') ית' שמו של הקב"ה שאלמלא כך שהוא אהב אותנו אהבת עולם היה

(משלי ל' כ"ח)· ומפני מה לא תרצח מרובע לומר לך שלא תהיה משתתף עם הרצחנים לא ביד ולא ברגל ולא בפה ולא בדעת· יואב הרג ביד שנאמר אשר פגע בשני אנשים צדיקים (מ"ב ב' ל"ב) דואג בפיו שנאמר בבא דואג האדומי ויגד לשאול (תהלים נ"ב ב') מרגלים ברגליהם, הורג בדעת זה שראה חברו בעבֵרה ואינו מוכיחו· ואם מוכיחו כתב ואתה את נפשך הצלת (יחזקאל ג' י"ט) לא תנאף מרובע לומר לך לא תנאף לא ביד ולא ברגל ולא בעין ולא בלב. לא תגנב מרובע לפי שיש בגנבה ד' דברים ואלו הם· הגונב מזה שגנב אינו משלם אלא הקרן; המודה בקנס פטור· ואם נמצאה הגנבה בידיו משלם הכפל, גנב שור או שה וטבחו או מכרו ישלם ה' בקר תחת השור וד' צאן תחת השה· לא תענה מרובע לומר לך לא תענה שקר נגד בוראך ולא נגד דיין ולא נגד המלוה ולא נגד הלוה· לא תחמוד וכי יש לך אדם שחומד כל הדברים הללו אלא מתוך שבא על אשת חברו ומוליד בן ובעל האשה סבר שהוא בן שלו ומורישו שדהו וכל אשר לו·

כתב וכל העם רואים את הקולות (שמות כ' י"ח) מלמד שהקול היה מתחלף לכמה מיני מ ד ו ת, כקול להבת אש שנאמר קול ה' חצב להבות אש (תהלים כ"ט ו') כקול מים רבים שנאמר כקול מים רבים כקול שדי (יחזקאל א' כ"ד). כקול שאגת אריה דכתב אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא (עמוס ג' ה')· ד"א וכל העם ר ו א י ם מלמד שלא היה אחד מהם סומא· ויענו כל העם מלמד שלא היה אחד מהם אלם· ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ו נ ש מ ע מלמד שלא היו בהם חרשים· וכמה דברות שמעו מפי הקב"ה שתים אנכי ולא יהיה לך הנה הוא דכתב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי (תהלים ס"ב י"ב)· אמר הקב"ה לישראל אם אתם מקיימים אנכי ה' אלהיך מקיים אני אני ה' אלהיכם ואם לאו אקיים בכם אנכי ה' אלהיך אל קנא (שמות ה' ט')· אם אתם מקיימים לא יהיה לך אקיים לכם והייתי לכם לאלהים ואם לאו אקיים בכם שלח מעל פני ויצאו· (ירמיה ט"ו א') ואם אתם מקיימים לא תשא אקיים לכם נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו (ישעיה ס"ב ח') ואם לאו אקיים בכם ויקצף וישבע לאמר אם יראה איש וגו' (דברים א' ל"ה ל"ו)· אם אתם מקיימים זכור אקיים ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם ואם לאו אקיים בכם וראו את כל ערותך (יחזקאל י"ו ל"ז)· אם אתם מקיימים כבד אביך אקיים

אותנו, דכתב זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל (איכה ג׳ כ״א) וכן אמר דוד לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי (תהלים קי״ט צ״ב). למה נאמרו י׳ הדברות בלשון יחיד כלומר שאף היחידים בטלו אותם, אנכי בטל מיכה, לא יהיה בטל ירבעם, לא תשא בטל מקלל, זכור בטל מקושש, כבד בטל אבשלום, לא תרצח בטל יואב, לא תנאף בטל זמרי, לא תגנוב בטל עכן, לא תענה בטל ציבא, לא תחמוד בטל אחאב.

לא יהיה לך (שמות כ׳ ג׳) למה נאמר לא ד׳ פעמים, לא יהיה לך לא תעשה לך לא תשתחוה, לא תעבדם כנגד ד׳ מלכיות שעתידים לעמוד על ישראל, אמר הקב״ה לישראל ראו בני שלא יטעו אתכם האומות בהבליהם כי עתיד אני לנקום מהם לסוף כי אני פוקד עון אבות על בנים על בני בנים וגו׳ (שם) פוקד עון נבוכדנצר על בלשצר. ועל שלשים (שם) זה מדי, ועל רבעים (שם) זה יון, לשונאי (שם) זה אדום הרשע שנאמר ואת עשו שנאתי (מלאכי א׳ ג׳) כיון שפתח הקב״ה לא יהיה לך נפתחו הרקיעים וקלסו לו כל בריות שבעולם.

לא תשא (שם) אמר להם הקב״ה לישראל מה לכם לשבוע בשמי לשוא שבעון זה בנים מתים שנאמר לשוא הכיתי את בניכם (ירמיה ב׳ ל׳). למה זכור מרובע ולא תשא משולש 1) לומר שכל הנשבע לשקר מכחיש בשלישי שביניהם וזכור לומר לך זוכריהו בד׳ דברים: בדבור, בקדוש, בטלטול ובנפישה. כבד משולש לומר לך שכל המואס בכבוד אב ואם מואס בכבוד שמים לפי ששלשה שותפים בו, כיצד האיש מזריע הלובן שממנו עצמות וגידין וצפרנים ולובן שבעינים ומוח שבראשו, והאשה מזרעת אודם שממנו העור והדם והבשר והשחור שבעינים והב״ה נותן בו רוח ונשמה ודעת ובינה ושכל וראיית עין ושמיעת האזן ודבור ומשישת ידים והליך רגלים, נמצא שלשה שותפין בו, ונאמר [והשוה] כבוד הורים לכבוד המקום שנאמר כבד את אביך ונאמר כבד את ה׳ מהונך (משלי ג׳ ט׳), והשוה גם יראת האב ליראת שמים שנאמר איש אביו ואמו תיראו (ויקרא י״ט ג׳) ונאמר את ה׳ אלהיך תירא (דברים ו׳ י״ג), מפני מה זכה עשו למלכות לפי שכבד אביו שנאמר שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך

---

1) מרובע פי׳ בד׳ אותיות ומשולש פי׳ בג׳ אותיות.

כתיב אנכי ה' א' זה הקב"ה שהוא אחד, נ' הרי המשים כ' עשרים אלו ע' אומות שירדו [בפסיקתא רבתי הגירסא: שבעים איותנטיות שברא הקב"ה בעולמו] בעולם. י' אלו ישראל ואחרון חביב, ולא בחר אלא ישראל. ד"א אנכי א' זה זה אברהם נ' לנ' שנה הכיר בוראו. כ' לעשרים דור חתך המילה לאברהם, י' אלו י' נסיונות שנתנסה ועמד בכֻּלם. ד"א א' זה ישראל דכתיב אחת היא יונתי תמתי (שה"ש ד' ט') נ' אלו נ' ימים שבין פסח לעצרת כ' אלו עשרים מכות שהביא הקב"ה על המצרים י' במצרים וי' על הים, י' אלו עשר דברות.

תני ר' שמעון בן יוחאי 1) בשעה שאמר ישראל לעגל אלה אלהי ישראל אשר העלוך (שמות ל"ב ד') בקש הב"ה להשמידם דכתב לולא משה בחירי עמד בפרץ לפניו (תהלים ק"ו כ"ו) ואמר להקב"ה רבש"ע אמרת לי בסיני אנכי ה' אלהיך לכל ישראל היה לך לומר אנכי ה' אלהיכם, א"ל פה למדת סניגוריא על ישראל לשעבר הייתי [אומר] בלשון יחיד מכאן ואילך בלשון רבים אנכי ה' אלהיכם. וארשב"י אין אנכי אלא לשון תנחומים דכתב תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד י') משל למלך שנשא מטרוניתא והלך למדינת הים שהא שם ימים רבים והיו חברותיה אומרת אל תנשאי וסב בעל 2) עד מתי תמתין והיתה הולכת לתוך הבית ונטלה כתובתה וקוראת בה ומתנחמת אחר זמן בא המלך בעלה ואמר בתי תמה אני איך המתנת לי כל אלו השנים, ואמרה לו אדוני המלך לולא כתובתי מרובה היו חברותי מאבדות אותי ממך, כך ישראל בעוה"ז, אומות העולם אומרים להם עד מתי אתם ממתינים הישועה ראו כמה בזוים אתם בינינו וכמה צער ויסורים באים עליכם [שובו לכם אצלינו] ונעשה אתכם דוכסים ושרים וראשים וישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ונוטלין ס"ת וקורין בה ופניתי אליכם והפריתי אתכם (ויקרא כ"ו ט') ובזה מתנחמים, ובשעה שיבא הקץ יאמר הקב"ה לישראל תמה אני היאך המתנתם כ"כ זמן ארוך ויאמרו ישראל, רבש"ע לולא היה הס"ת שנתת לנו היו האומות העולם מאבדים

---

1) עיין פסיקתא רבתי פכ"א ומדרש איכה פסוק זאת אשיב.

2) בפסיקתא רבתי הגירסא היבי ליך בעל עד דאת עלייה עד דאייליך עליך ומדרש איכה גורס הניחך המלך והלך לו למדינת הים ושוב אינו חוזר עליך.

בדברות הרעיש כל העולם כלו והיה הקול יוצא מתחת שבע מרכבות מתוך ברקים מתוך רעמים מתוך חשך ואח"כ נעשה כמין נצוצים וישראל רואים אותם ובשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע זמן הקב"ה לכל אחד מישראל שני מלאכים אחד כנגד נעשה ואחד נשמע, אחד אמר את ה' האמרת (דברים כ"ו י"ז) ואחד אמר והשבות אל לבבך (שם ד' ל"ט) וקושרים כתרים לישראל ואז נתרעשה הארץ וימים ונהרות ונפתחו רקיעים והראה הקב"ה כבודו לישראל שנאמר הן הראנו ה' אלהינו את כבודו (דברים ה' כ"א) אמר להם הב"ה מקבלים אתם התורה, אמרו הן; אמר להם מכם ערבים אני מבקש, אמרו אבותינו יהיו ערבים. אמר יש לי ערעור עליהם, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו ויעקב אמר נסתרה דרכי וגו' (ישעיה מ' כ"ז) אלא ערבים טובים יש לכם בניכם ובנותיכם אם אתם מקיימים התורה אקיים אותם בידכם ואם לאו אטלם מידכם וכן הוא אומר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני (הושע ד' ו') ונתנו בניהם ובנותיהם לערבות וקבלו עליהם באלה ובשבועה, הלא מאז וגו' (ישעיה מ"ד ה') כי את אשר ישנו פה וגו' (דברים כ"ט י"ד) כיון שפתח הב"ה בדבור אנכי הארץ רעדה וימים ונהרות רעדו דכתב הרים נזלו מפני ה' (שופטים ה' ה') והתחילו השמים מנטפים מים שנאמר גם עבים נטפו מים (שם ד') והיו הלפידים נראים לד' רוחות העולם, אמר הב"ה אני הוא שאמר והיה העולם ומנהיג סדר בראשית ועתיד אני לכלות אותה ולחדש אותה כי אנכי ה' אלהיך. ד"א אנכי ה' בלשון זה דאנכי בראתי שמים וארץ שנאמר אנכי עשיתי ארץ וגו' ידי נטו שמים (ישעיה מ"ה י"ב) ובלשון זה אנכי מפחד הים שנאמר אנכי ה' אלהיך רגַעהים (ישעיה נ"א ט"ו) ובלשון זה נגליתי לאברהם שנאמר אל תירא אנכי מגן לך (בראשית ל"ו א') ובלשון זה נגליתי ליעקב שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה (בראשית מו ג') בלשון זה נגליתי למשה שנאמר אנכי אהיה עם פיך (שמות מ' י"ב) בלשון זה גאלתי ישראל ממצרים שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ' ב') ובלשון זה הכרתי האמורי שנאמר אנכי השמדתי האמורי (עמוס ב' ט') ובלשון זה אנכי [עתיד] לשלוח לכם את אליהו ובלשון זה אני עתיד לנחמכם שנאמר אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נ"א י"ב) ובלשון זה אני נותן לכם י' הדברות שנאמר אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב').

צוארו לשחיטה, לא תרצח קים יהודה שנאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו (בראשית ל"ז כ"ו) לא תנאף קים יוסף, לא תגנוב קימו כל השבטים, לא תענה קים יהודה שנאמר ויכר יהודה (בראשית ל"ח כ"ו) לא תחמוד קים אברהם שנאמר אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י"ד ס"ג) ויענו כלם בפה אחד אבותינו קימו התורה ואנחנו לא נְקַיֵם? א"ל הב"ה למחר אני מבקש שיעמוד ענן שלא יאמרו יום עננים היה קולות שמענו מראה לא ראינו.

הנה אנכי בא אליך וגו' (שמות י"ט ט') לך ואמור להם שלא יסתכלו לזיו השכינה כמו שנאמר וידבר ה' אל משה לך רד (שמות ל"ב ז') הלך משה ואמר היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה (שם ט"ו) והב"ה לא אמר לו כך אלא וקדשתם היום ומחר, א"ר יוחנן הקב"ה מסכים עם פיהם של צדיקים, וכן תמצא בזכת בכורות, משה אמר כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים (שמות י"א ד') והב"ה לא אמר כן אלא ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שם י"ב י"ב) אלא הקב"ה הסכים על פיו שנאמר ויהי בחצי הלילה (שם ט"ו) וכן היו נכונים לשלשת ימים הקב"ה הסכים עמו ולא השרה שכינתו עד היום השלישי, שנאמר ויהי ביום השלישי (שם י"ט י"ו) לכך נאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מ"ד כ"ו).

בהיות הבקר א"ר חייא בר אבא כל המקַיֵם ק"ש כאלו קִים י' דברים שבשעת ק"ש נתנו י' דברות, בקשו חכמים לקבוע י' דברות בק"ש ומפני מה לא קבעום לפי שכלם כלולים, אנכי נגד שמע ישראל, לא יהיה לך נגד ה' אחד, לא תשא ואהבת, דרחים ליה למריה לא משתבע בשמיה, זכור למען תזכרו, כבד למען ירבו ימיכם, לא תרצח נגד ואבדתם, לא תנאף אשר אתם זונים, לא תגנוב נגד ואספת דגנך ולא דגן חברך, לא תענה נגד השמרו לכם, לא תחמוד נגד ולא תתורו, וכתב ויהי קולות וברקים י' קולות נשמעו מסוף העולם עד סופו, קול הדבור וקול השופר וקול הרעש וקול אבנים מתפוצצים, קול הדבור מנין שנאמר יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קל"ח ד') קול השופר מנין שנאמר כל יושבי תבל וגו' וכתקוע שופר תשמעו (ישעיה י"ח ג') קול רעש שנאמר נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה (תהלים ע"ה ד') קול אבנים מתפוצצים שנאמר הלא כה דברי כאש וגו' כפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כ"ג כ"ט) כיון שפתח הקב"ה

(תהלים צ"ב ד') עלינו לקבל י' דברות עלי נבל (שם)/עלינו לקבל בימי השמד. ובשעה שהקב"ה ירד על הר סיני ליתן תורה לישראל נדמה להם כזקן שאין תורה נאה אלא א"כ זקן ובשעה שעלה אל הים לעשות מלחמה נדמה להם כבחור שאין מלחמה נאה אא"כ בחור שנאמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו ג')

פתח ר' נהוראי כתיב בחדש השלישי (שמות י"ט א') למה לפי שהיא מזל אדם 1) מכל מזלות אין בהם מזל אדם אלא תאומים לבד וכן הוא אומר שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה (שה"ש ד' ה'). כתב ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ט א') ושם הוא אומר ויושע ה' ביום ההוא (שמות י"ד ל') ללמדך שבכל שנה ושנה חיב אדם לראות את עצמו כאלו עמד על הר סיני לכך נכתב ביום הזה גבי מתן תורה.

ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני (שמות י"ט ב') ה' שמות יש לו מדבר סיני, מדבר קדמות, הר אלהים, הר בשן, הר חורב. סיני שממנו יצאה שנאה לאומות העולם, קדמות שנתנה עליו קדושה לעולם, הר אלהים שכן השרה שכינתו עליו שנאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני (שמות כ"ד י"ו). הר בשן שכל מה שאדם נותן בשנים הוא בזכות אותו הר. הר חורב שממנו יצאה חורבה לעולם שנאמר והגוים חָרֹב יחרבו. (ישעיה ס' י"ב) מהר חורב יחרבו.

ויחן שם ישראל (שמות י"ט ב') ובכל מקום ויחנו כתב אלא מגיד שהשוו כלם כאחד לכך כתוב ויחן לשון יחיד ובשאר מקומות נוסעים במחלוקות וחונים למסעות הרבה [אמר אהרן: מכאן ואילך נשנה הגדת מעין חכמה הנדפסת בבה"מ ח"א 61—58.]

כה תאמר לבית יעקב וגו' (שמות י"ט ג') א"ל הקב"ה כל מה שראית הגד להם, אעשה אותם ראשים שנאמר ועתה אם שמע תשמעו וגו'.

ויבא משה ויקרא לזקני העם (שמות י"ט ז') וא"ל רצונכם לקבל התורה אמרו מה כתב בה אמר להם י' הדברים אמרו לו כבר קיימו אבותינו אנכי ולא יהיה לך קים יעקב שנאמר והיה ה' לי לאלהים (בראשית כ"ח כ"א) וכתב הסירו את אלהי הנכר (בראשית ל"ה ב') ולא תשא וזכור קים יוסף. וטבוח טבח קים יצחק שהושיט

1) עיין פסיקתא רבתי פ"כ.

לחג השבועות

כתיב ה׳ מסיני בא וזרח משעיר למו (דברים ל״ג ב׳) זו היא נאמרת ברוה״ק. ירעם אל בקולו נפלאות (איוב ל״ז ה׳) מה ירעם ה׳ בקילו. בשעה שנתן הכ״ה התורה לישראל הראה להם קולו בפלאי פלאות. כתיב וכל העם רואים את הקולות (שמות ך׳ י״ח) את הקול לא נאמר אלא את הקולות. א״ר יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לז׳ קולות ומז׳ קולות לע׳ לשונות לפי שישמעו כל העולם וכשהיה יוצא הקול לא היה יוצא אצל ישראל אלא לפי כחו של כל אחד ואחד 1) לפי מה שהיה יכול לסבול. מכאן הוא אומר קול ה׳ בכח (תהלים כ״ט ד׳) בכח של כל אחד ואחד. א״ר יוסי בר חנינא אם תמיה למד מן המן שירד לישראל במדבר שהיה טעמו ל כל אחד ואחד לבחורים היה טעמו כמו לחם שנאמר הנני ממטיר לכם לחם (שמות י״ו ד׳) לזקנים היה טעמו כאשישות בדבש שנאמר וטעמו כצפיחית בדבש (שם שם ל״א) ליונקים טעמו [כחלב] משדי אמם. לחולה טעמו כסלת מעורב בה שמן ודבש שנאמר ובשלו בפרור (במדבר י״א ח׳) ואם היה המן משתנה לכמה טעמים כדי שיוכלו לשאת. הקול כדי שלא יזיק עאכ״ו שהיה לפי כה של כל אחד ואחד. אריב״ל 2) בתחלה כשבקש ה׳ ליתן תורה לישראל הלך אצל בני עשו הרשע א״ל רצונכם לקבל התורה אמרו מה כתב אמר לא תרצח אמרו לא הבטיחו אביהם אלא על החרב שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כ״ז מ׳) ונקבל התורה ? הלך אצל בני עמון ומואב א״ל רצונכם לקבל התורה אמרו מה כתב אמר לא תנאף אמרו איננו אלא מזמה שנאמר ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (בראשית י״ט ל״ו) ונקבל ? הלך אצל בני ישמעאל א״ל רצונכם וגו׳ אמר לא תגנוב ולא תגזול אמרו כל אותן האנשים אין חייהם אלא מגנבה וגזל דכתיב והוא יהיה פרא אדם ונקבל התורה ? הלך אצל בני ישראל אמרו נעשה ונשמע. עלי עשור

1) עיין סמ״ך פכ״ה וכ״ע.
2) עיין מכילתא יתרו פ״ה.

ונקרע הים שכן הוא אומר מוליך לימין משה זרע תפארתו (ישעיה ס"ג י"ב), במדה שאדם מודד מודדין לו, כשם שגאו המצרים להשליך הילדים ביאור כך גאה גאה, ר' שליא אומר כל הילדים שהשליכו המצרים ליאור לא מתו אלא היאור פלטן אותן למדבר והיה הקב"ה מביא סלע בפי כל אחד וסלע מצדו, הסלע שבפיו היה מיניקתו דבש וסלע שבצדו מסיכתו שמן וכחיה שמסיכה את בנה שנאמר ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברים ל"ב י"ג) וכשבאו ישראל למדבר הכירוהו וקלסוהו להקב"ה שנאמר זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו ב') באותה שעה ברא להם הקב"ה בריה חדשה לאמר לאלה בראתי העולם, כזה ברא הקב"ה, ביום הראשון ארץ מתוך המים אף הוא קרע להם הים וברא להם ארץ חדשה מן הים, ביום ב' ברא רקיע, אף כאן פרש עליהם ענני כבוד, בשלישי ברא דשאים שנאמר עשב מזריע זרע (בראשית א' י"ב) זו היא החטה אף כאן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות ט"ז ד'), ברביעי היו מאורות אף כאן נתן להם שני עמודי אש אחד מהלך לפניהם ואחד עומד על המשכן, בחמישי ברא עופות, אף כאן נתן להם שליו, בששי דבר עם אדם בג"ע אף כאן דבר עם בני אברהם בהר סיני, בשביעי שבת כתב וינפש.

ואעבור עליך ואראך (יחזקאל י"ו ו') לא נאמר אלא על כנסת ישראל שהיא שמחה בהקב"ה כמו שנאמר שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי (ישעיה ס"א י') והקב"ה ג"כ שמח בה שנאמר וגלתי בירושלים וששתי בעמי (שם ס"ה י"ט) וכי מאחר שישראל חביבים כ"כ למה מסרם ביד אויב, א"ר חנינא לפי שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, בתחלה קודם שירדו למצרים היו מבזין בני השפחות ולא נהגו בהם מנהג אחוה והיה הדבר קשה מאד בעיני הב"ה והיתה רוה"ק צוחת ואומרת כלך יפה רעיתי, אמר הב"ה האיך אעשה להם שיקבלו בני השפחות אורידם למצרים ויהיו כולם עבדים ובשעה שאגאלם אטול להם מצות פסח שיעסקו בה הם ובניהם ובני בניהם ויאמרו כולם עבדים היינו לפרעה, נמצאו כולם שוים, וכל כך למה להודיע גדולתו ושבחו של הקב"ה לכל באי עולם ויודע לעשות שלום בין בריותיו לכך נקרא שמו שלום שנאמר ויקרא לו אלהים שלום (שופטים ו' כ"ד)

בחרדל כדי ללוות המלכה. ואף ר׳ חייא ו ב ן ס י ר א עסקו בו ג׳ שנים ונברא להם אדם. חביבין ישראל לפני הקב״ה יותר ממלאכי השרת שישראל ראוים להזכיר השי״ת לאחר שתי תיבות שנאמר שמע ישראל ה׳ (דברים ו׳ ד׳) אבל מלאכי השרת אינם ראוים להזכיר השם אלא לאחר ג׳ תיבות שנאמר קדוש קדוש ה׳ צבאות (ישעיה ו׳ ג׳) ולא עוד אלא שאין אומרים שירה עד שיאמרו שירה למטה שנאמר ברן יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלהים (איוב ל״ח ז׳) ולא עוד אלא שישראל אומרים שירה כל זמן שירצו ומלאכי השרת אינם אומרים אלא פעם א׳ ביום ואו״ל פעם א׳ בשבוע וא״ל פעם א׳ בחדש וא״ל פעם א׳ בשנה וא״ל פעם א׳ ביובל וא״ל פעם א׳ בעולם. מרוב אהבתו שחבבם ירד הוא בעצמו להצילו ממצרים דכתיב וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג׳ ח׳) וכל שעבוד שהיה מושיע כביכול היה עמהם. א״ר אבהו ויושע ה׳ ביום ההוא (שמות י״ד ל׳) אל תקרא וַיּוֹשַׁע אלא וַיִּוָּשַׁע.

כתיב ופרעה הקריב (שמות י״ד י״ו) מהו הקריב שהקריבם לתשובה. דבר אל בני ישראל ויסעו (שם ט״ו) א״ר ברכיהו יום שביעי של פסח היה והיו מתיראים לירד לים כי יו״ט היה, ומנין שכך אתה מוצא שאמרו לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר (שם ה׳ ג׳) מה עשה פרעה שלח עמהם שומרים, לאחר ג׳ ימים מה עשו ישראל הרגו מהם הרבה ומה שנשתייר חזרו והגידו לפרעה שברחו ישראל שנאמר וַיֻּגַּד למלך מצרים כי ברח העם (שם י״ד ה׳) מה שהלכו ישראל בג׳ ימים חזרו השומרים ביום ומחצה ופרעה הלך ג״כ יום ומחצה הוא ששה כיון שקדש יום שביעי השונא רודף והים סגור ולא היו יכולים לברוח ש ל א י ח ל ל ו ה ש ב ת, א״ל הקב״ה למשה בָּנַי בסכנה ומתיראים לחלל שבת אֱמֹר להם שירדו. ואתה הרם את מטך על הים ונטה (שם ט״ז) מהו הרם את מטך א״ל הקב״ה הסר מטך ונטה ידך שלא יאמרו ישראל לולא המטה הזה לא היה עושה כלום וכיון שאמר למשה שיקרע הים משה אמר רבש״ע שמא לא ישמעוני, א״ל אם לא ישמעו לך טול מטך והך על ראשו, וידו של משה בוקעת הים. א״ר אלעזר המודעי משל למלך בשר ודם שבא גבור להלחם עמו, אמר לבנו צא והרוג אותו, השיב הבן איני יכול לו, אמר לו האב הרכב ידך על הקשת שאני נוטל ויצא החץ מבין שנינו כדי שיאמרו פלוני הרג הגבור, כך הקב״ה הרכיב ידו על ידו של משה

פסיקתא חדתא

לחג הפסח

כתיב ה׳ בחכמה יסד ארץ (משלי ג׳ י״ט) מלמד ששם הקב״ה קרקע וברא אותה מטבורה בתחלה היתה מים ואח״כ שלג ולבסוף אדמה שנאמר כי לשלג יאמר הֱוֵה ארץ (איוב ל״ז ו׳) וברא הקב״ה ממנה אדם ובראו בדמות של אדמה שיש בה קנקנים מהם מים מלוחים ומהם מים מרים ומהם מים מתוקים, מהם עכורים ומהם צלולים מהם חיים, מים מלוחים שבאדם אלו מי העינים 1) מים מרים אלו מי האזנים, מתוקים אלו מי רוק, עכורים אלו מי החוטם׳ צלולים אלו מי רגלים, חיים זה הדם, ופתקין בגופו של אדם, אברים מקצת מרתיעים ומקצת אינם מרתיעים. הידים והרגלים מרתיעים, ושאינם מרתיעים זה האח הכבוד עליו הדם. לכך נאמר ה׳ בחכמה יסד ארץ. ולהגיד גדולתו של הקב״ה אדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, והקב״ה טובע כל העולם בחותם אחד ואין מהם דומה לחברו שנאמר תתהפך כחמר הותם (איוב ל״ח י״ד) ואין פרצופיהן דומין זה לזה כדי שלא יראה אדם לחברו אשה נאה ודירה נאה ויאמר שלי הם שנאמר וימנע מרשעים אורם (איוב ל״ח ט״ו).

כתיב מי ימלל גבורות ה׳ ישמיע כל תהלתו (תהלים ק״ו ב׳) מכאן שאין יכול לדבר גבורותיו של הקב״ה אפילו מלאכי השרת אבל אנחנו חיבים לספר קצת גבורותיו וכשברא הקב״ה עולמו ברא ספר יצירה וצפה וממנו ברא עולמו כיון שסיים מלאכתו הניחו בתורה והראה לו לאברהם ספר יצירה ולא הבין בו דבר, יצאה ב״ק ואומרת האתה רוצה לדמות דעתך עם דעתי כלום אינך יכול להבין בן יחידי לך הלך אצל עבר הלך אצל שם רבו והביטו בו ג׳ שנים עד שידעו לצור עולם. ואף רבא ור׳ זירא עסקו בספר יצירה ונברא להם עגל ושחטוהו, וכן ר׳ חנינא ור׳ אושעיא כל מעלי יומא דשבת אברא להם עגלא תלתא והן אוכלין הלשון

---

1) עיין אדר״נ פל״א.

כמותך, א"ל לאו. מיד גזר להפשיט את ראשו כשהוא בחיים וכיון שהגיעו למקום תפלין בכה, א"ל למה לא בכית עד עכשיו ועכשיו אתה בוכה, א"ל על נשמתי איני בוכה, אלא על מקום שבו נתון שם אל עליון, א"ל עד כאן א"ל הן, א"ל אם יכול יבא ויצילך מידי. באותה שעה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע צדיק זה שהראית לו כל גנזי מעלה נגזרה עליו גזרה זו, א"ל הניחו כדי שיעמוד זכותו לדורות. אחריו ר' חנינא בן תרדיון שהיה יושב ומקהיל וכו'. אחריו ר' יהודה בן בבא. אמרו עליו מבן ח' שנה ועד בן ע' שנה לא היתה שנתו אלא כשנת הסוס ולא טעם טעם חטא מימיו ולא אמר על טהור טמא ועל טמא טהור וישב בתענית כ"ו שנה ולא נכשלו חבריו בדבר הלכה ושמח להם והיה קורא לתלמידו רבו. אותו היום שנהרג בן ע' שנה היה וה' בשבת היה, והיה שם זקן אחד ושמו ר' ראובן בן איסטרוביל שלה והביאו. א"ל ר' יהודה אחי יודע אני שצדיק גמור אתה אבל מה אעשה שמלכות הרשעה הזו העיזה פניה לאבד את המרגליות, א"ל רצונך שאמות אני תחתיך ותנצל אתה, א"ל ראובן אחי אם גזרת בשר ודם אין אדם יכול לבטלה, של מלך מלכי המלכים מי יכול לבטלה, א"ל רצונך שתטעם כלום א"ל עד עכשיו שלא הייתי יודע באיזה דרך אני הולך לא טעמתי כלום, ועכשיו שאני יודע באיזה דרך אני הולך אטעום כלום, אמרו לא טעם כלום עד שנהרג, יצתה בת קול ואמרה לו אשריך ר' יהודה שגופך נקי ויצתה נשמתך בנקיות. אחריו ר' אלעזר בן שמוע, אותו היום שנהרג ע"ש היה והיו מבקשים להרוג אותו בט' שעות. א"ל בחייכם הניחוני עד שאקיים מצות שבת. א"ל עד כאן, א"ל אם אלהיכם גדול הוא למה אינו מציל אתכם מידי, א"ל כבר אמרתי כדי להפרע דמנו מכם, א"ל ויפרע עכשיו. א"ל ומה אם שחרב ביתו ושרף היכלו עשה לו אריכת ימים עכשיו לא כל שכן. לאחר שיצא א"ל תלמידיו, רבנו היה לך להחניף לו, א"ל לא דיו לאלעזר עני להיות כחבריו שמתו על קדוש השם. כיון שהוציאוהו ליהרג התחיל בקדוש השם, כיון שאמר אשר ברא אלהים, יצתה נשמתו, יצתה בת קול ואמרה אשריך אלעזר שיצתה נשמתך באלהים. אחריו ר' ישבב אותו היום שני בשבת היה, אמרו לו תלמידיו רבי רצונך תטעום כלום קודם שתהרג [כאן חסר בכ"י פריש].

אעשה שאמרו חכמים כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. מוטב אמות מיתת עצמי ואל אעבור על דעת חברי, אעפ"כ לא טעם כלום עד שנטל ידיו, וכהוציאו אותו להרגו זמן ק"ש היתה והיו מסרקין את בשרו במסרקות של ברזל והוא היה מקבל מלכות שמים, א"ל תלמידיו רבי עד כאן, א"ל בני, כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, אמרתי אימתי יבא לידי ואקיימנו, ובכל נפשך ואפי' הוא נוטל את נפשך, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, האריך באחד ויצתה נשמתו, יצתה בת קול ואמרה לו אשריך ר' עקיבא שיצתה נשמתך באחד. אמרו כשהיה ר' עקיבא חבוש בבית האסורים היה ר' יהושע הגרס משמשו. פעם אחת יום הכפורים היה, לקח רשות מר' עקיבא והלך לו לביתו, בא אליהו ז"ל ודפק בפתח ביתו, א"ל מי אתה, א"ל אני אליהו, א"ל ומה תרצה, א"ל באתי להודיעך שר' עקיבא רבך מת, מיד הלכו שניהם כל הלילה עד שהגיעו בבית האסורים ומצאוהו פתוח ור' עקיבא בבית האסורים ישן וכל העם ישנים, באותו שעה נתחזק אליהו ונטפל לו ונשאו על כתפו, א"ל ר' יהושע רבי לא כהן אתה, א"ל בני אין טומאה לצדיקים ולא בחכמים ולא בתלמידיהם, כשיצאו מבית האסורים היו כתות כתות של מלאכי השרת מספידין עליו ואמרו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, והדרך מאירה בפניהם כזהר הרקיע, כיון שהגיעו לפלטין של קיסרין ירדו ג' ירידות ועלו שש מעלות ומצאו מערה והיה בה מטה ושולחן וכסא ומנורה, באו לצאת ולא היה ר' יהושע מבקש לצאת, א"ל איני יוצא מכאן עד שתודיעני למי המנוחה הזו, א"ל לאשת טורנוס רופוס הרשע, כשיצאו מפי המערה נסתם פי המערה, מיד פתחו ושבחו והודו למי שאמר והיה העולם ואמרו אשריכם צדיקים אשריכם חסידים אשריכם עמלי תורה מה גנוז לכם מה צפון לכם דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. אמרו לא היתה מיתה קשה בעולם יותר ממיתת רשב"ג, בשעה שהביאו אותו ואת בן זוגו ושחטום וחלקו בשרם במאזנים ועליהם נאמר ועל עמי ידו גורל. אמר הקב"ה בזכותן אני עתיד להושיע את ישראל ולעשות נקמה באויבי ה'. ואחריו ר' ישמעאל בן אלישע שהיה אחד משבעה יפים שנבראו בעולם ואלו הן: אדם הראשון ויעקב ויוסף, שאול ואבשלום ור' אבוהו ור' ישמעאל ובשעה שהביאוהו לרומי כל הנשים שהיו רואות אותו היו שופעות דם. וכשהביאוהו לפני המלך א"ל יש באומתך יפה

אותה שעה אמרה להגמון המתן שעה אחת עד שאכנס אצל אבי נכנסה ואמרה שאלה יש לי אצלך. א״ל המלך בתי כל שאלתך אעשה חוץ מר׳ ישמעאל וחבריו. א״ל כיון שאינך רוצה אם כן הפשיטו עור פניו. מיד צוה לטבחים והפשיטו עור פניו. כיון שהגיעו למקום הנחת תפלין צעק צעקה גדולה ונזדעזע כל העולם כלו. אמר לפניו רבש״ע הראני למה נקנסה עלי מיתה זו. יצתה בת קול ואמרה לו לא קרית גם כל חלי וכל מכה וגו׳. צעק צעקה שניה ונזדעזע כסא הכבוד ובקש הקב״ה להפוך כל העולם כלו לתהו ובהו. מיד ירד מטטרון ואמר לו אם תצעק יותר צעקה שלישית יהפך העולם כלו לתהו ובהו. אשריך ואשרי חבריך. מה גנוז לכם ומה צפון לכם. כיון ששמע כך עמד עד שיצתה נשמתו. מיד פתח הקב״ה ואמר זכר צדיק לברכה. פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו זכרונו לברכה, אשריהם שזכו להתקרב קרבן על גבי מזבח שבמרומים. ועוד פתח הקב״ה והבטיחם ואמר להם ממתים ידך ה׳ ועדיין קלסתר פניו של ר׳ ישמעאל ברומי הרשעה. כל ע׳ שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על חגר. וכתב כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל ויהודה נטע שעשועיו. אמרה מדת הדין לפני הקב״ה רבש״ע בני יעקב מכרו את יוסף בכ׳ כסף, וישראל עבדו אלהות שנאמר ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה׳. אמר הקב״ה אפילו כתורמוס הזה ששולקין אותו י׳ פעמים ואח״כ אוכלין אותו בקנוח סעודה לא עשאוני בני. אמרה לפניו רבונו של עולם הפרע מהם בצדיקים אחד בכל דורו. מיד נגזרה גזרה של עשרת זקנים וגם בימי טורנוס רופוס הרשע שלח להביא לרבן גמליאל. בא אותו הגמון ועמד על פתח ואמר בעל החוטם מתבקש לפני המלכות. שמע רבן גמליאל הלך ונחבא ממנו. הלך אליו בצניעה. א״ל אם אני מציל אותך אתה מביאני לחיי העוה״ב. א״ל הן, א״ל השבע לי נשבע לו, עלה על עלייה ונפל ומת. יצתה בת קול ואמרה אותו ההגמון מזומן לחיי העוה״ב. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים. הביאו את ר׳ עקיבא אמרו כשתפשו את ר׳ עקיבא ושמוהו בבית אסורין היה ר׳ יהושע הגרס משמשו וכל יום היה מכניס לו מים. יום אחד מצאו שומר אסורים א״ל מפני מה מימיך מרובין שמא לחתור הקיר אתה מבקש, שפך חציים ונתן לו חציים. כיון שנכנס אצל ר׳ עקיבא א״ל תן לי מים ליטול ידי. א״ל כדי שתיה אינן מספיקין, א״ל ומה

רבש"ע כלום כתבת בתורתך דבר אחד לבטלה והרי כתיב כי לא דבר רק הוא מכם, וכתיב וגונב נפש מאחיו מבני ישראל וגו' והשבטים מכרו את יוסף ועדיין לא תבעת מידם, מיד גזר שיהרגו י' מאבירי ישראל. א"ל רבי ישמעאל ולא מצא הקב"ה ליפרע דין יוסף אלא ממנו, א"ל אשריכם שלא מצא הקב"ה חסידים כבני יעקב אלא אתכם, מיד א"ל ר' ישמעאל מה זה לפניך, אמר מזבח, א"ל ויש מזבח למעלה, א"ל הן, כל מה שיש למטה יש למעלה דכתב בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים, א"ל ומה אתם מקריבים עליו, יש לכם פרים וכבשים ואילים, א"ל נשמותיהם של צדיקים אנו מקריבין עליו, אמר שמעתי מה שלא שמעתי מעולם, מיד ירד ומצא את חבריו בתענית ובתפלה, אמרו לו מה בידך, אמר להם לכו רחצו והטהרו ולבשו תכריכיכם שגזרה זו מלפני הקב"ה, אמר ר' ישמעאל כשבאתי והערתי מלפני כסא הכבוד עדות . . . שמחו כל חבריו וישבו לפני ר' נחוניא בן הקנה ועשו שמחה ומשתה, שמחין בימין ומתאבלין בשמאל, שמחין ששקולין כבני יעקב ומתאבלין שנקנסה עליהן מיתה משונה, ולא עוד אלא שאמר הנשיא בשמחתן הואיל ועתיד ה' אלהי ישראל לקבל נפשותינו קרבן ולעשות נקמה ברומי הרשעה נגילה בשמחת כנור ועוגב, והיו עוסקים בהלכות הפסח ושונים אלו עוברין בפסח, לא הספיקו לגמור עד שבא הגמון של מלך וחרבו שלופה בידו והוציאן למיתה, א"ל ר' י ש מ ע א ל בחייך אני אהרג תחלה שאני כהן גדול ובן כהן גדול ואל אראה במיתת חברי, ורשב"ג אומר אני נשיא בן נשיא אני אהרג תחלה ואל אראה במיתת חברי, א"ל ההגמון הפילו גורלות הפילו גורל ונפל הגורל על רשב"ג מיד פשט את צוארו ונטל אספקלטור הסייף והתיז את ראשו, מיד נטל ר' ישמעאל ונתנו בחיקו ונתן עיניו על עיניו ופיו על פיו ופניו על פניו וצוח ואמר פה מפיק מרגליות מי יטמינך בעפר, איך נקנסה עליך מיתה משונה זו, אמר עליך הכתוב אמר: חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי, א"ל ההגמון ריקה עד שאתה בוכה על מיתתו בכה על מיתתך שקשה מיתתך מיד התחיל וצווח עד שנשקפה בתו של מלך לקול צעקתו וראתה אותו וחמדה אותו ביפיו, אמרו מימות יוסף לא היה יפה כמוהו

(נוסחא ג')

כתיב כי עליך הרגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה (תהלים מ"ד כ"ג), פעם אחת עלה בלב לוליאנו: קיסר והביא י' חכמים מישראל ופירשו לו את החומש ומצא שם מכירת יוסף ועוד מצא וגונב איש ומכרו, ואותו היום יום חמישי בשבת היה ושלח וקרא לרבן שמעון בן גמליאל וחבריו, א"ל מי שגונב נפש אחת מישראל ומוכרה מה דינו, אמרו לו מות יומת אמר להם התחייבתם מיתה, קבלו על עצמכם דין שמים, אמרו לו למה אמר להם אלמלא אחי יוסף בחיים הייתי תופשן ועושה בהן דין, עכשיו שאינן בחיים אני עושה עמכם דין שאתם שקולין כנגד אחי יוסף בחסידות. בא הדבר לפני ר' נחוניא בן הקנה, אמר להם שאלו מעט זמן, אמרו תן לנו זמן, נתן להם זמן ונתקבצו י' זקנים וקטן שבכולם ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול. אמרו לו [כאן חסר] במרכבה ותודיענו, אמר להם אם תחלקו עוני מן השם אני מזכירו ועולה לרקיע ונדע אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו ואם לאו יכול אני לבטלה בשם, אמרו לו חבריו עונך יהי מופלג עלינו, עמד ר' ישמעאל והזכיר את השם והעלהו רוח סערה עד שעלה למרום, כיון שעלה למרום פגע בו מ ט ט ר ו ן ש ר ה פ נ י ם א"ל מי אתה, א"ל אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול. א"ל אתה ישמעאל שקונך משתבח בך בכל יום ואומר יש לי עבד בארץ כמוך זיוו כזיוך מראהו כמראך, א"ל אני, א"ל ומה עסקך הדר זיוי הנה, מה טיבך במקום טהורים, א"ל גזרה גזרה מלכות הרשעה עלינו שיהרגו י' חכמי ישראל ועליתי כאן לידע אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו ואם לאו אני יכול לבטלה בשם, א"ל אשריכם שגלה לכם הקב"ה סוד זה שלא גלה למלאכי השרת שאתם יכולים לבטל הגזרות בשם המפורש, מיד א"ל מטטרון כבר כתבו בית דין ונתנו לו לסמאל שרה של רומי להכחיד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף, וכך שמעתי מאחורי הפרגוד שיהרגו מחכמי ישראל עשרה אלו. א"ל למה, אמר לפי שהיתה מדת הדין מרובה לפני הקב"ה עם מיכאל ואמר

ואחריו ר' אלעזר [נ"א יודא] בן דמא שנהרג על מצות תפילין.

ואחריו ר' חנינא בן חכינאי.

ואחריו ר' חוצפית המתורגמן שהיה שקול כיונתן בן עוזיאל. אמרו עליו שהיה שונה ק"פ פנים בתורת כהנים והיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים והיה יודע בשבעים לשון ובקי בהם, ותפשוהו עם תלמידיו והרגום כולם עמו. וכשבקשו להרגו לא נשאו פנים לתורתו. יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שחד שנאמר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברים י' י"ג).

ואחריו ר' אלעזר בן שמוע, ואותו היום שנהרג ערב שבת היה והם מבקשין להרוג אותו בט' שעות, אמר להם בבקשה מכם הניחו לי עד שאקיים מצות שבת אמרו לו על שבת אתה בוטח ומהו שבת, אמר להם מצוה קטנה שצונו ה' ושבת שמה שכתוב מחלליה מות יומת, אמרו לו אם אלהיכם מלך גדול הוא בשמים למה אינו מציל אתכם מן המלכות אמר להם כדי שיתבע דמיגו מכם, הלכו ואמרו למלך שלח המלך והביאוהו לפניו, אמר המלך אי עם עזי פנים אפילו בפתחה של מיתה בעזותכם אתם עומדים אמר ליה מוטב לי שאמות על ידך ולא אמות על מיתת שמים שכבר אמרו חז"ל כל המחניף את חבירו סוף נופל לידו, אמר ליה המלך אלהיכם מדוע אינו מציל אתכם מן המלכות, אמר ליה כבר אמרתי לעבדיך ששאלוני הרי כדי ליפרע מכם. אמר ליה ויפרע עכשיו, אמר ליה ומה כשחרבו את ביתו ושרפו את היכלו עשה להם אריכות אפים עמכם לא כ"ש. וצוה הרשע והוציאוהו מעליו ועשו לו דינו לאחר שיצא אמרו ליה תלמידיו רבנו היה לך להחניף בזה הדבר, אמר להם לא די לאלעזר להיות כחבריו שמתו ע"ש שמים, וכשנצטוו עליו להורגו התחיל בקדוש היום אמרו לו לקוסטינר הנח לו שיגמור, כיון שהגיע לאשר ברא אלהים לעשות הכהו ויצאה נשמתו, יצתה ב"ק ואמרה אשריך אלעזר בעולם הזה היית דומה לאלהים ויצאה נשמתך באלהים.

יתברך ויתנשא עילת העילות שלו נתכנו עלילות.

והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. א"ל בתו אבא בנך [וכך] אראך, אמר לה אלמלא אני לבדי נשרפתי היה קשה הדבר עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שיבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני. באו תלמידיו ואמרו לו מסור עצמך לשמים, אמר יכול אני שתצא נפשי שלא בעונתה, מיד נשא עיניו לשמים, א"ל תלמידיו ר' מה אתה רואה, אמר להם רואה אני את הגויל שהוא נשרף והאותיות פורחות באויר, א"ל ואף אתה פתח פיך ותכנס האש ותפטר מהרה, אמר להם מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יקבל הוא בעצמו [נכפלו הדברים וצריך למוחקן]: מה היו עושין לו היו מביאין גיזי צמר וטובלין במים ונותנין. על לבו כדי שלא תצא נפשו במהרה] אמר לו הקוסטינר אם אני מרבה השלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך תביאני לחיי העוה"ב, א"ל הן, מיד ריבה השלהבת ונטל הספוגין מעל לבו ויצתה נשמתו מהרה, ואף הקוסטינר השליך עצמו לתוך האור ונשרף עמו. יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' חנינא בן תרדיון וקוסטינר שלך שאתם מזומנים לחיי העוה"ב, בכה ר' ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים. ואותו היום מת הקיסר ואמרו *) עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהיה יושב על כסאו ו' חדשים והיו רואין אותו ושמחים כסכורין שהוא המלך והמלך נדון תחתיו באש ששה חדשים כסבורין שהיה ר' חנינא בן תרדיון, וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו (משלי י"א ח').

ואחריו ר' ישבב הסופר. אמרו שאותו היום שהרגוהו שני בשבת היה והיה יושב בתענית, א"ל תלמידיו רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתהרג, אמר להם לא דיו לעבד שיהיה כרבו ולא די לי להיות כרבי יהודה בן בבא שנהרג בתענית. והרשע צוה על ר' ישבב הסופר להורגו בשעת ק"ש. כיון שהגיע אל ויאמר ה' אל משה לאמר יצתה נשמתו יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' ישבב שלא הנחת מתורת משה כלום, הרגוהו והשליכוהו לכלבים ולא הוספד ולא הוקבר.

*) עיין היכלות רבתי פרק ו' הלכה ג'.

צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים ל״ג כ״א) והדרך מאירה לפניהם כזוהר הרקיע. כיון שהגיעו לפפליון של קיסרין ירדו שלשה ירידות ועלו שש מעלות ומצאו מערה והיו בה מטה ושלחן כסא ומנורה, בא לצאת לא היה יהושע מבקש לצאת, אמר ליה איני יוצא מכאן עד שתודיעני למי המטה הזאת, אמר ליה לאשתו של טורנוסרופוס הרשע, כיון שיצאו מן המערה נסתם פיה ושבחו והודו למי שאמר והיה העולם ואמרו אשריכם צדיקים אשריכם חסידים אשריכם עמלי תורה מה גנוז לכם ומה צפון לכם דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו׳ (תהלים ל״א כ׳).

ואחריו ר׳ יהודה בן בבא. אמרו עליו מבן ח׳ [נ״א ח״י] שנים ועד ע׳ שנה אפילו כשינת הסוס לא טעם ולא טעם חטא מימיו ולא אמר על טמא טהור ועל טהור טמא ולא היה איש בביהמ״ד שלא האירו וישב בתענית כ״ו שנה והיה בנקיון כל ימי חייו ולא נכשלו חביריו בדבר הלכה עמו ושמח בהן והיה קורא לתלמידו רבי והיה קורא לתלמידיו יומם ולילה ועליו אמר הכתוב ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נ״ז ט״ו) ואותו היום שנהרג בן ע׳ שנה היה ויום ה׳ היה והיה יושב בתענית, והיה שם זקן א׳ ור׳ ראובן בן איצטרוגיל [אצטרובול ?] שמו שלח והביאו א״ל ר׳ יהודה מורי יודע אני שצדיק גמור אתה אבל מה אעשה שמלכות הרשעה העיזה פניה לאבד מרגליותינו אלא אם רצונך אמות אני תחתיך ותנצל אתה. א״ל ר׳ יהודה ר׳ ראובן אחי אם גזרת בו״ד אין אנו יכולין לבטלה גזרת מלך מלכי המלכים הקב״ה מי יכול לבטלה אלא הנח דבריך וברך דיין האמת. א״ל תלמידיו רצונך שתטעם כלום קודם שתהרג, אמר להם ומה עד עכשיו שלא הייתי יודע באיזו דרך הייתי הולך, לא טעמתי כלום ועכשיו שאני יודע באיזו דרך אלך אטעום כלום, אמרו לא טעם כלום וכך נהרג ויצתה נשמתו—יצתה ב״ק אמרה אשריך ר׳ יהודה בן בבא שגופך נקי ויצתה נשמתך בנקיות.

ואחריו ר׳ חנינא בן תרדיון. אמרו עליו על ר׳ חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה וס״ת מונח לו בין חיקו ומקהיל קהלות ברבים, אמרו בשעה שגזרה מלכות הרעה שלא לעסוק בתורה מצאו ס״ת בזרועו וכרכוהו בס״ת והקיפוהו בחבלי זמורות והציתו בהן את האור ושרפוהו והביאו ספוגין של צמר ושורין במים

הביאו את ר' עקיבא וכשחבשו אותו בבית האסורים היה יהושע הגרסי משמשו *) וכל יום ויום היה מכנים מים במדה יום אחד מצאו שומר בית האסורים, אמר ליה היום מימיך מרובים שמא לחתור קיר בית האסורים אתה מבקש, שפך חציים ונתן לו חציים, כיון שנכנס אצל ר' עקיבא אמר ליה תן לי מים לטול ידי אמר ליה רבי כדי שתיה אינן מספיקין ולטול ידיך מספיקין, אמר ליה מה אעשה שארז"ל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם מוטב לי שאמות על דעת עצמי ולא אעבור על דעת חברי [נ"א מוטב לי שאמות מיתת עצמי ואל אמות ב' מיתות] ואעפי"כ לא טעם כלום עד שנטל ידיו, וכשהוציאוהו להרגו זמן ק"ש היה והיו מסרקים את בשרו במסרקות של ברזל והוא היה מקבל עליו עול מלכות שמים, אמרו לו תלמידיו רבנו עד כאן, אמר להם בני כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל לבבך ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך והייתי אומר אימתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, האריך באחד ויצאה נשמתו באחד, יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' עקיבא שגופו טהור ויצתה נשמתך באחד בטהרה ומזומן אתה לחיי העוה"ב, אמרו מלאכי השרת מן [מה בין] דורות הראשונים לדורות האחרונים דורות הראשונים אפילו שהיו בצער היו אוהבים ומיחדים שמו של הקב"ה כגון ר' עקיבא וחבריו שהיו צדיקים גמורים והיו מקבלים עליהם על מלכות שמים באהבה, אמרו עליו כשהיה חבוש בבית האסורים היה יהושע הגרסי משמשו, פעם אחד ערב יוה"כ עמד ונטל רשות מר' עקיבא והלך לו לביתו ופגע בו אליהו ז"ל ודפק בפתח ביתו, וא"ל מי אתה, אמר ליה אני אליהו, ומה תרצה, אמר ליה באתי להודיעך שר' עקיבא רבך מת, מיד הלכו שניהם כל הלילה עד שהגיעו לבית האסורים ומצאוהו פתוח ורב בית האסורים ישן וכל העם ישנים, באותה שעה נתחזק אליהו ונטפל לו ונשאו על כתפו, אמר ליה יהושע, רבי לא כהן אתה, אמר ליה אין טומאה בצדיקים ולא בחכמים ובתלמידים, וכשיצאו מבית האסורים היו כתות כתות של מלאכי השרת מספידין עליו ואומרים

*) עיין מדרש משלי ס"ט.

אחריו וכל או"א כתרו בראשו וכתרו של דוד מובהק ומשונה מכל הכתרים וזיוו הולך עד סוף העולם, וכיון שבא דוד לבית הגדול שברקיע מצא מוכן לו כסא של אש וישב עליו וכל מלכי בית דוד יושבים לפניו וכל מלכי ישראל עומדים מאחוריו, מיד עמד דוד ואמר שירות ותשבחות שלא שמעה אזן מעולם, וכיון שפתח דוד בשירות ותשבחות, פתח מטטרון וכל פמליא של מעלה ואומרים קדוש קדוש, וחיות משבחות ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו, ורקיעים אומרים ימלוך ה' לעולם ועד, והארץ אומרת ה' מֶלך ה' מָלך ה' ימלוך לעולם ועד, וכל מלכי בית דוד אומרים והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד,

אשרי עין שראתה כך, אשרי האם שסבלה אותו, אשרי דדין שינק, זרועות שחבקוהו, אשרי תורה שלמד, אשרי בינה שהשיג, אשריך ר' ישמעאל שזכית לכך,

כתיב כי כרם ה' צבאות בית ישראל ויהודה נטע שעשועיו וכו' (ישעיה ה, ז') אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע בני יעקב מכרו את יוסף בכ' כסף וישראל עבדו שבעה אלהות שנאמר ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו (שופטים י' ו') אמר הקב"ה אפילו כתורמוס הזה לא עשאוני בני ששולקין אותו ז' פעמים ואח"כ אוכלין אותו בקנוח סעודה, אמרה [מדה"ד] לפניו תפרע רבש"ע תפרע מהן צדיק אחד בכל דורו, מיד נגזרה הגזרה על עשרת הזקנים בימי טורנוס רופוס הרשע, מיד שלח הגמון א' להביא רשב"ג, בא אותו הגמון ועמד על הפתח ואמר רשב"ג מתבקש לפני המלכות שמע רשב"ג ונחבא ממנו, הלך אליו בצינעא ואמר ליה אם אני מציל אותך תביאני לחיי העולם הבא, מיד בכה רשב"ג ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת, אמר ליה אתה חפץ בזה, אמר ליה הן, אמר ליה השבע לי, נשבע לו ועלה בעליה ונפל ומת, ואמרו רבנן שבזמן שהיה אחד מגדוליהם מת היו מבטלים את הגזרה, יצאה ב"ק ואמרה אותו הגמון מזומן לחיי העוה"ב.

צרות מצרות משונות זו מזו, אמרתי לו הללו למי, אמר לי לישראל. אמרתי לו יכולין ישראל לעמוד באלה, אמר לי למחר בא ואראך צרות משונות מאלה, למחר הכניסני בחדרי חדרים והראני צרות קשות מהראשונות אשר לחרב לחרב ואשר לרעה לרעב ואשר לשבי ואשר לבזה לבזה. אמרתי לו הדר זיוי בלבד חטאות [צ"ל ישראל בלבד חטאו!] אמר לי בכל יום ויום מתחדשות עליהן גזרות קשות ורעות מאלה וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מבורך אין אנו מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים. ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי ובלשון הזה היה מדבר מקדשא קדישא לחרבא יהא והיכליה לנור דליק וזירתי [ודירתיה] דמלכא תיעור [תנטר] צדיותא ובתולן ועולמין לביזה יהון ובני מלכא לקטלא יהון ואתתא דמלכא תנטר ארמלתא ומדבחא דכיא לאיסתאבא וירושלם לגרים [לעיים] וארעא דישראל לזיע, באותה שעה נזדעזעתי ונפלתי לאחורי עד שבא הדרני"אל והעמידני על רגלי ואמר לי ידידי מה עלתה לך, אמרתי לו הדר זיוי שמא אין להם לישראל תקוה, אמר לו בא ואכניסך בגנזי ישועות ובגנזי נחמות, וראיתי כתות כתות של מלאכי השרת שהן אורגין בגדי ישועות כתרי חיים ואבנים טובות ומרגליות קבועים בהם ומרקחים כל מיני בשמים וממתיקים ייגות לצדיקים לעתיד לבא וראיתי כתר אחד שהיא משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה וי"ב מזלות קבועין בו, אמרתי לו הדר זיוי כתרים הללי למי, אמר לי ישראל, וכתר זה המשובח למי, אמר לי לדוד מלך ישראל, אמרתי לי הדר זיוי הראני הדר כבודו של דוד, אמר לי ידידי המתן לי שלש שעות עד שיבא לכאן ותראה גדולתו. תפשני בידי והושיבני בחיקו אמר לי מה אתה רואה, אמרתי לו שבעה ברקים שהן רצין כאחד אמר לי כבוש עיניך שלא תזדעזע כי הללו יוצאין לקראת דוד מלך ישראל מיד רגשו כל האופנים ושרפים וחיות הקדש וגלגלי המרכבה ואוצרות שלג ואוצרות ברד ועגני כבוד וכוכבים ומזלות ומלאכי השרת ולוהטי זבול ואומרים למנצח מזמור לדוד, ושמעתי קול רעש גדול הבא מעדן ואומר ה' ימלוך לעולם ועד, והנה דוד מלך ישראל בא בראש וראיתי כל מלכי בית דוד באין

אם גדול הוא יבא ויצילך עכשיו, ומן אותה צעקה שצעק ר' ישמעאל נזדעזע כל העולם, א"ר ישמעאל והרי מכמה שהיו לפני וממה שיהיה אחרי [לא] נקנסה בעולם מיתה זו, יצתה בת קול ואמרה לא קרית כתוב בתורה והנני מביאך אשר לא כתוב (עיין דברים כ"ח ס"א) פתחו מלאכי השרת ואמרו לפני הקב"ה רבש"ע צדיק זה שהראית לו גנזי רקיעים גזרה זו נגזרה עליו, אמר להם הקב"ה הניחו לו כדי שתעמוד זכותו לדורות, ועוד זעק שנייה ונזדעזע כסא הכבוד ובקש הקב"ה להפוך את העולם לתהו ובהו, ירד גבריאל ואמר לו לר' ישמעאל אם תצעק שלישית יהפך העולם לתהו ובהו, אלא אשריך ישמעאל ואשרי חבריך מה צפון לכם, כיון ששמע ר' ישמעאל כך הפך פניו עד שיצאה נשמתו, פתח הקב"ה ואמר עליו זכר צדיק לברכה, פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו זכרו לחיי העולם הבא, פתחו חיות הקדש ואמרו תנוח נפשו בצרור החיים, פתחו שרפים ואמרו רוח ה' תנחנו, פתחו המלאכים וכל צבא מעלה ואמרו זכרו לחיי עולם עם הצדיקים [ס"א ועוד פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו אשריהם שזכו להתקרב על גב המזבח שבמרומים, ועוד פתח הקב"ה ואמר להם ממתים ידך ה' ממתים מחלד וגו'] ועדיין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ברומי אדום הרשעה, ובכל שבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על חנר ומלבישין אותו בגדו של אדם הראשון ומביאין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ומניחין אותו על ראשו ומייתי' מתקל ד' זוזי פיתקא ותלי' ליה על צואריה ומביאין כרוז ומכריז לפניו דחטא חטא דלא חטא לא חטא ומסיימין ווי לדין כד יקום דין והקב"ה יאבד אדום הרשעה לקיים מה שכתוב ונתתי נקמתי באדום וגו' (יחזקאל כ"ה י"ד).

א"ר ישמעאל *) אמר לי שר הפנים ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה יהא על ישראל עם קדוש, ישבתי בחיקו והיה מסתכל ובוכה ודמעותיו נוטפות מעיניו ויורדות ונופלות עלי, אמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה, אמר לי ידידי בא ואכניסך בחדרי חדרים ולגנזין ונטל את הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות כהן

*) עיין בס"מ ח"ה, במקום הנרשם למעלה.

אמרו עליו על ר׳ ישמעאל בן אלישע כהן גדול שהיה אחד מז׳ יפים שהיו בעולם ואלו הן אדם הראשון יעקב יוסף שאול ואבשלום ור׳ אבהו ור׳ ישמעאל. ובשעה שהביאוהו לרומי כל נשים שרואות אותו שופעות דם וכשהביאוהו לפני המלך אמר לו יש באומתך כמותך או יפה ממך אמר לו לאו, מיד גזר עליו הריגה. בא אותו הגמון לחתוך את ראשם של רבי ישמעאל ושל רשב״ג אמר לו ר׳ ישמעאל חייך התחל בי שאני כהן גדול ובן כהן גדול מזרע אהרן הכהן הרגני תחלה ואל אראה במיתת חכמים, אמר לו רשב״ג לא כן אלא אני נשיא בן נשיא הרגני תחלה ואל אראה במיתת הברי, אמר להם אותו הגמון נחש הצפעוני אם כן הפילו גורלות, ויפול הגורל על רשב״ג, מיד פשט רשב״ג את צוארו ונטל איספקלטור את החרב והתיז את ראשו, ויאמר לר׳ ישמעאל פשוט את צוארך, אמר ר׳ ישמעאל חייך הנח לי רגע א׳ עד שאבכה על הצדיק, אמר לו עשה, מיד נטל ר׳ ישמעאל את ראשו של רשב״ג ונתנו על ארכבותיו ונתן עיניו על עיניו ופניו על פניו וחוטמו על חוטמו ופיו על פיו [ואמר] אי פה המתגבר בגבורה של תורה עם קדוש וטהור, פה מוציא מרגליות מי יטמינך בעפר, איך נקנסה עליך מיתה משונה זו עליו הכתוב אומר חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי (זכריה י״ג ז׳) אמר לו אותו הגמון ריקה עד שאת בוכה על מיתתו בכה על מיתתך שקשה ממיתתו. מיד התחיל צווח עד שנשקפה בתו של קיסר לקול צעקתו וראתה אותו וחמדה יופיו. אמרו מימות יוסף לא היה יפה כמוהו אמרה לאותו הגמון המתן לי שעה אחת עד שאכנס אצל אבי. נכנסה אצל אביה ואמרה לו שאלה אחת יש לי אצלך, אמר לה המלך שאלתך עשויה חוץ מישמעאל וחבריו אמרה לו אבא היא שאלתי שרציתי לשאול ממך בדבר הזה [אמר לה] לא תעשה שאלתך, אמרה לו אם כן תן לי רשות לפשוט עור פניו, מיד גזר עליו המלך להפשיט עור פניו בעודו חי, כיון שהגיע הפושט למקום תפלין התחיל ר׳ ישמעאל וצעק צעקה גדולה ומרה וישא את קולו ויבך, אמרו לו מפני מה לא בכית עד עכשיו ועכשיו אתה מתחיל לבכות, אמר להם ר׳ ישמעאל על נשמתי איני בוכה אלא על מקום שבו נתון [שם] אל עליון, על תפלין. אמרו לו וכי עדיין אתה בוטח בשם

מסורין למלכות. אמר לו ר' ישמעאל [למה] אמר לו מפני שהיתה מריבה לפני הקב"ה עם מיכאל [סמאל ובנוסחא א' מדה"ד] ואמר לפניו רבש"ע כלום כתבת בכל התורה אות אחת לבטלה והלא כתיב לא נפל דבר אחד וכו'. והנה כתיב וגונב איש ומכרו וגו', ובני יעקב שמכרו את יוסף עדין לא גבית מהם דינם, מיד גזר הקב"ה על עשרה מחכמי ישראל שיהרגו. השיב ר' ישמאל ואמר ולא מצא הקב"ה עשרה שיפרע מהם דינו של יוסף אלא ממנו. אמר לו מטטרון אי ישמעאל חייך לא מצא הקב"ה עשרה ששקולים כבני יעקב כי אם אתם אמר לו ומה זה לפניך, אמר לו מזבח, אמר לו וכי קרבן ומזבח יש למעלה, אמר לו כל מה שיש למטה יש למעלה דהא כתיב בנה בניתי בית זבול לך (מ"א ח' י"ג). אמר לו ומה אתם מקריבים עליו וכי יש לכם פרים אילים וכבשים, אמר לו אין לנו לא אילים ולא פרים וכבשים אלא נשמותיהם של צדיקים אנו מקריבים עליו לפני הקב"ה. כיון ששמע ר' ישמעאל כך אמר הא למדתי מה שלא שמעתי מעולם, וכיון ששמע את דברי מטטרון ירד לארץ ומצא את חבריו בתענית ובתפלה. אמרו לו מה בידך, אמר להם לכו ורחצו והטהרו ולבשו תכריכין שלכם שגזרה זו מלפני הקב"ה. אר' ישמעאל *) כשבאתי העדתי עדות זו מלפני כסא הכבוד. שמחו כל חביריו וישבו לפני ר' נחוניא בן הקנה ועשו משתה ושמחה וישב ר' ישמעאל ור' שמעון בן גמליאל בן זוגו והיו שמחין ומתאבלין, מתאבלין משמאל שנקנסה עליהם מיתה משונה, ושמחין ומרקדין בימין על שהבטיחן הקב"ה שהם שקולין כבני יעקב, ולא עוד אלא שאמר להן הנשיא בשמחתן אלהי ישראל יקבל נפשותינו קרבן לעשות בהן נקם ברומי הרשעה, נגילה ונשמחה בשמחת כנור ועוגב, והיו יושבין ועוסקין בהלכות פסח ושונין אלו עוברין בפסח, כותח הבבלי זה אומר מחמיץ וזה אומר אינו מחמיץ ולא הספיקו לגמור את ההלכה עד שבא הגמון של מלך וחרבו שלופה בידו, אמר להם עדיין לכבכם פנוי בתורה והרי אתם יודעים קצבה שנקנסה עליכם דין מיתה.

---

*) עיין צ"ה"מ ח"ה לד 167—169

ולמה זכה ר׳ ישמעאל לכך מפני שאביו ר׳ אלישע כהן גדול היה ולא היו מתקיימים לו בניו. בשעה שאשתו היתה יולדת בן מיד היה מת אותו הילד. אמרה לו אשתו מפני מה הצדיקים הללו יש להם בנים צדיקים ואנו אין לנו בן אחד. אמר לה מפני שהם נוהגים בנפשם טבילה בשעה שהם עולים למטה. בין בדבר בין שלא בדבר הם ונשיהם. אמרה לו אף אנו ננהוג בעצמנו כך׳ קבלו עליהם לעשות כך מהיום והלאה. פעם אחת הלכה לבית הטבילה טבלה ויצאתה וראתה לפניה חזיר. וחזרה וטבלה וראתה מצרע. חזרה וטבלה וראתה לפניה גמל וכן אירע לה כמה פעמים ובכל זאת חזרה וטבלה. לסוף אמר הקב״ה למטטרון שר הפנים רד לפני צדקת זו שהלילה הזה תתעבר לבן זכר וישמעאל שמו. באותה שעה ירד מטטרון ועמד לפניה בצד אחד ביציאתה וגם גבריאל ירד ועמד בצד השני ונתעטף וקישט עצמו ועמד על פתח בית המקוה. מכאן אתה למד שצריך אדם לקשט עצמו בבגדים נאים וילך ויעמוד לפני האשה בשעה שהיא עולה מבית הטבילה ועמד גבריאל על פתח בית המקוה וראתה אותו ועלתה לביתה ונתעברה אותו הלילה בר׳ ישמעאל והיה דמותו יפה כדמות גבריאל ובזמן שהיה רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם ורוח נושאו שפורח באויר ועולה לרקיע ובא גבריאל לקראתו והיה מספר לו כל דבר שהיה רוצה. ובאותה שעה שהזכיר את השם קבלתו רוח סערה והעלתה אותו לשמים. וכיון שעלה פגע בו מטטרון שר הפנים אמר לו מי אתה. אמר לו אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול. אמר לו אתה ישמעאל שקונך משתבח בך כל היום ואומר יש לי עבד בארץ כמותך זיוו כזיוך ומראתו כמראך. אמר לו אני הוא ישמעאל. אמר לו מה טיבך במקום הזה. אמר לו גזרה גָזרה עלינו מלכות להרוג עשרה מחכמי ישראל ועליתי לידע אם גזרה זו מן השמים נקבלנה עלינו ואם לאו שאינה מן השמים יכולים אנו לבטלה. אמר לו במה אתם יכולים לבטלה אמר לו בשם. אמר לו מטטרון שר הפנים אשריך ישראל שגלה לכם הקב״ה סוד השם שלא גלה אותו למלאכי השרת. שאתם יכולים לבטל את הגזרות בשם המפורש. אך אי ישמעאל בני כך שמעתי מאחורי הפרגוד בת קול צוַחת ואומרת עשרה מחכמי ישראל

שיכירו באיזה דבר מכרו את יוסף שנאמר בעבור נעלים, בדמי נעלים. וכי אדם יפה כיוסף היו מוכרים אותו בכ׳ כסף אלא בשעה שהכניסוהו לבור הפשיטוהו והשליכוהו לבור ערום שנאמר ויפשיטו את יוסף וגו׳ (בראשית ל״ז כ״ג ׃ וכתיב והבור רק אין בו מים (שם) מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. כיון שראה יוסף את נפשו בין אותן החיות נעצב ואמר אוי לי שאיני ניצול מן החיות האלו, ומרוב יראה ופחד אבד תואריו ויפיו ממנו, סגר הקב״ה פי החיות ולא הזיקו לו. וכשראו אחי יוסף ארחת ישמעאלים הוציאוהו מן הבור ערום ומכרוהו כן ערום. אמר הקב״ה צדיק כזה יעמוד ערום לפני הבריות, אמרו *) קמיע א׳ היה תלוי בצוארו ושלח הקב״ה את גבריאל והוציא מאותו קמיע בגד ולבשו כיון שראו אחי יוסף אמרו לאותן הישמעאלים החזירו לנו הבגד הזה שלא מכרנוהו לכם אלא ערום, ויאמרו הישמעאלים לא נחזיר לכם עד שהוסיפו להם עוד ארבעה זוגות מנעלים, ובאותו בגד הביאוהו למצרים ובו מכרוהו ובו אסרוהו ובו הביאוהו לפני פרעה ובו מָלך על מצרים. ואותו קיסר הרשע היה יודע שמכרוהו במנעלים ואמר להם קבלו עליכם דין ישמים. אמרו לו אם אחי יוסף מכרו אחיהם אנו מה פשענו ולמה תהרוג אותנו. אמר להם אם היו אחי יוסף היום בחיים הייתי תופשם ועושה בהם דין עכשיו שאינם בחיים אעשה בכם דין שאתם שקולים כאחי יוסף במכירות. אמרו לו תן לנו זמן ג׳ ימים עד שנדע אם גזרה זו באה מן השמים נקבל עלינו דין שמים. נתן להם זמן ג׳ ימים ונתקבצו הללו הרוגי מלכות. ואלו הן׃ רבן שמעון בן גמליאל ור׳ ישמעאל בן אלישע כהן גדול ור׳ עקיבא בן יוסף ור׳ יאודה בן בבא ור׳ חנינא בן תרדיון ור׳ ישבב הסופר ור׳ אלעזר [נ״א יודא] בן דמא ור׳ חנינא בן חכינאי ור׳ חוצפית המתורגמן ור׳ אלעזר בן שמוע. אלו הן עשרה הרוגי מלכות שנהרגו על שמכרו השבטים את יוסף וקטן שבכולם היה ר׳ ישמעאל בן אלישע כהן גדול אמר להם אם דעתכם שתחלקו עמי בעון שאזכיר השם עכשיו ואעלה לרקיע ונדע אם גזרה זו נגזרה מן השמים מקבלין אנו עלינו ואם אינה מן השמים אני יכול לבטלה בשם, אמרו לו עונך מופלג עלינו.

*) עיין בה״מ ח״ה לד 157.

מעשה עשרה הרוגי מלכות *)

(נוסחא ב׳)

ר׳ תנחומא פתח **) יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (משלי כ׳ ט״ו) בנוהג שבעולם אדם שיש לו כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות וכל חמודות שבעולם ודעת אין בו מה הנאה יש לו. דמתלא אמרי דעה חסרת מה קנית. א״ר יודן אלו ביתאי הכימין למיחסרא [צ״ל אילין כותאי חכימין למיחסדא ועיין וי״ר פ״ה, מדרש ש״ט סוף מזמור י״ט וילקוט תהלים באותו מזמור, וענין המאמר הוא שקיסר רומי דומה לאילין כותאי שציד בפיהם, מתחילין בדברים של מה בכך ומסיימין בעלילות]. חד מנהו אזיל לגבי אתתא אמר לה אית לך חד בצל. [תיתנון לי, מן דיהבה ליה א״ל אית בצל בלא פיתא. מן דיהבה ליה א״ל אית מיכל בלא משתי מתוך כך אכיל ושתי].

כשברא הקב״ה את האילנות גברו וגבהו עד למאד גדולים ושמחו שמחה גדולה, כיון שברא הקב״ה את הברזל נעצבו ואמרו אוי לנו שברא הקב״ה ברזל הקוצץ אותנו. וכן ישראל אלמלא שלמדו לקיסר תורה לא היו באים לידי כך אלא שלמדו תורה לקיסר. פעם אחת היה יושב ועוסק בתורה ומצא כתוב וגונב איש ומכרו וגו׳ (שמות כ״א ט״ז) והלך וטח הבית כלו בנעלים ודבקם בכתלים ושלח אחר רבן שמעון בן גמליאל וחבריו ואמר להם מי שגנב איש מבני ישראל והלך ומכרו מה דינו. אמרו לו חַיָב מיתה, אמר להם אם כן אתם חַיָבים מיתה קבלו על עצמכם דין שמים. אמרו לו למה, אמר להם בשביל אחי יוסף שמכרו את יוסף דכתיב וימכרו את יוסף (בראשית ל״ז כ״ח) וכתיב על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (עמוס ב׳ ו׳), ולכן טח אותו רשע את הבית במנעלים כדי

*) עיין בית המדרש ח״ב. לד 64.

**) עיי תנחומא ריש פרשה ויקרא וילקוט משלי בפסוק זה.

ושבט שמעון וחצי שבט מנשה בארץ כשדים רחוק מב"ח ו' חדשים, והם עד אין חקר ואין מספר ולוקחין מס מכ"ה מלכיות ומקצת ישמעאלים יפרעו להם מס. *)

ושבט אפרים וחצי שבט . . . שם נגד מדינת מאק"ע [מיכח] והם זעומי נפש וקהויי לב, בעלי סוסים [דרכים] יכרתו לכם (צ"ל להם) ולא יחוסו על אדם ואין להם ממון כי אם שלל אויביהם והם גבורי מלחמה א לאלף, אבל שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות הוי ב ן א ח ר לגלות.

---

*) אמר אהרן: על פי עד אחד והנה החכם מש"ש כתב יהושע לורקי לפני שהמיר דת ישראל כדברים האלה: גם באגרות הרמב"ם ז"ל גם משמע הסוחרים העוברים בקצות הארץ היות היום עיקר אמונתנו בארצות בבל ותימן מקום אשר היה שם גלות ירושלים בתחלה אלבד השוכנים בארצות פרס ומדי מגלות שומרון שהם היום עם רב כחול שים מהם תחת שעבוד פרס הנקרא לישמעאלים אל סולטאן אלכבד (אלכביר) ומהם במחוזה שוזין עול אומה אחרת עליהם כאותם השוכנים בקצה הארץ בעל יורש עלא עם השר האדומי הנקרא פרשטי גואן וכורתים ברית עמו והוא עמהם וזה דבר שאין בו שום ספק. עיין ספר של החכם אופערט על פרשטי גואן לד 18 מהדורא ב'. ור' אברהם ז"ל כתב בפ' באר שבע כ"י פכ"ב לפי עדות של החכם הנ"ל: ובאגרות הרמב"ם ז"ל אשר לא באו בדפוס כמלא כתוב וז"ל ואשר שאלתם על ענין השבטים דעו לכם שזה ענין אמתי ואל ביאתם אנו מחכים אשר הם אחרי הרי חשך ונהר גוזן ונהר סמבטיון גנוזים ובאמת מושך חול כל ששת ימי המעשה וביום השביעי הוא נח וכבר הביאו בימי הזקן הצדיק הנגיד אבא ז"ל צלוחית אחת ובה מהחול והיה מקבב כל ששת הימים ונח בשביעי והדצ"ים אומרים כי נראים לפעמים ליחידים גם מבני רכב באו אנשים בימי הזקן והגיד לי אבא מרי ז"ל דבריהם כי הם עד עתה מקיימים מצות אביהם והם עם רב כחול הים יושבים ומחכים ולישועת ה' ית' מצפים ומקוים ומיחלים ומשפטי התורה וחוקיה ומודיה יודעים עכ"ל.

שדות וכרמים גנים ופרדסים ולא מנעו יושבי הארץ את בני דן משבת עמהם וכרתו להם ברית והיו בני כוש פורעים להם מס וישבו עמהם שנים רבות עד שפרו ורבו עד למאד.

ו א ח ר י מות סנחריב נסעו להם ג׳ שבטים מישראל והם נפתלי דן ואשר והיו נוסעים וחונים עד אצל גבולם של בני דן והרגו באנשי כוש כל שבט ושבט ג׳ חדשים בשנה ושלל השבט לשבטו, ובני שמעון עם בני דן עם הללו שלשה שבטים חונים בחוילה אשר שם הזהב ויש להם זהב כאבנים וצאן ובקר וגמלים וסוסים הרבה מאד והם זורעים וקוצרים ויושבים באהלים של שער והיו נוסעים וחונים מגבול לגבול מהלך מאתים יום על מאתים יום, ומקום שהם חונים שם באהלים אין לך מקום שתכנס שם רגל ואינם חונים כי אם בשדות וכרמים והיו דנין בד׳ מיתות ב״ד ועליהם אמר הכתוב מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילון מנחתי (צפניה ג׳ ט׳), ושבט יששכר היו שרויים בהרי תהום והם היו בתחתיות ארץ מדי ופרס והם היו מקיימים לא ימוש ספר התורה וגו׳ (יהושע א׳ ח׳) ואין עול מלכות עליהם כי אם עול התורה והם היו שרויים בהשקט ובשלוה אין שטן ואין פגע רע והם היו חונים י׳ ימים מרובע ויש להם מקנה רב וגמלים ועבדים ואין מגדלין סוסים ואין להם כלי זין כי אם מאכלת לפי שהם צריכים אותו לשחוט והם היו בעלי אמונה ואין בידם עשק לא גזל אפילו עבדים שלהם אם מוצאין ממון בדרך אין פושטין יד לקחתו, ושכניהם רשעים עובדי איש נושאין אמותם ואחיותיהם לנשים ואין להם עכודת האדמה ולא עמילת כרמים הכל בכסף יקנו ויש להם שופט ונשיא וד׳ מיתות ב״ד בידם והם מדברים בלשון הקדש ובלשון פרס ובלשון קדר. ובני זבולון הם חונים בהררי פארן והיו נוטעים אהלים של שער הבאים מן ארמינ״יאה ומגיעים עד נהר פרס.

ו ש ב ט ראובן הוא נגדם מאחורי הררי פארן ויש ביניהם שלוה ואהבה וביחד מלחמותם וכריתות הדרכים שכורתין בדרך מדות ודרך בבל [צ״ל והולכין בדרך מדי ודרך בבל] וכל שללם יחלקו יחדו מ ש ה ג מ ל ע י ן [צ״ל משא גמל או גמלין] מאכל יש להם בב׳ כספים ומדברים בלשון קדר ועמהם מקרא תלמוד ואגדה וכל שבת דורשין בלשון הקדש.

משה הם והיו עומדים לפנים מן הנחל ואין ביניהם בהמה טמאה ולא חיה טמאה ולא שום רמש האדמה ועמהם צאן ובקר ויש אצלם עוד שש מעינות ויתקבצו בכולם לאגם אחד וישקו מהם ארצם. ובאותו אגם ישרצו כל מיני דגים. ועל המעינות ועל האגם יפרהו כל מיני עופות טהורים ועמהם כל מיני פירות והם זורעים וקוצרים וזורעין אחד וקוצרין מאה והם היו בעלי אמונה בעלי תורה בעלי משנה ואגדה. והם היו חכמים חסידים וקדושים ואין נשבעין לשקר. וחייהם ק"כ שנים ולא ימות להם בן בחיי אביהם ורואין ג' וד' דורות והם בעצמם בונים בתים וחורשין וזורעין לפי שאין להם עבדים ושפחות ואין סוגרין בתיהן לילה. ונער קטן הולך עם בהמתו מהלך כמה ימים ואין מתירא לא מן הלסטים ולא מחיה רעה ולא מן רמש האדמה ולא מן השדים ולא מכל דבר רע מפני שהם קדושים ועדיין הם עומדים בקדושתו של מרע"ה לפיכך נתן להם הקב"ה את כל זאת ובחר בהם ואינם רואים שום אדם ולא שום אדם רואה אותם אלא ד' שבטים כלבד דן ונפתלי גד ואשר שהם יושבים מעבר לנהר כוש.

כיצד הלכו שם אמרו רבותינו בשעה שעמד ירבעם בן נבט ועשה ב' עגלים מזהב וההטיא את ישראל ונחלקו במלכות בית דוד וכנס י' שבטים מישראל ואמר להם צאו והלחמו עם רחבעם ועם יושבי ירושלים. א"ל נלחמים אנו עם אחינו בני אדוננו דוד מלך ישראל ויהודה ועלו אליו זקני ישראל וא"ל אין לנו בכל ישראל גבורי חיל ואנשי מלחמה כשבט דן צוה אותם שילחמו עם יהודה. מיד א"ל ירבעם בני דן צאו והלחמו עם יהודה ובנימין. א"ל בחיי אבינו דן אין אנו עושים מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם חנם. מיד נטלו בני דן הרבות קשתות וחצים ורמחים ומסרו עצמם לעשות מלחמה עם ירבעם עד שהצילם ה' מלשפוך דמי אחיהם והיו מכריזין בכל שבט דן ואומרים נוסו בני דן וצאו מארץ ישראל ונלך אל מצרים. ויועצו על ארץ מצרים להכחידה ולהרוג את כל יושביה א"ל נשיאיהם אנה תלכו והלא ככר כתוב בתורה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות י"ד י"ג) ועוד היו יועצין על מצרים ועמון. וכשראו כתוב בתורה שהקב"ה מנע את ישראל מלירש גבולם נתן להם הקב"ה רוח טובה והיו בני דן עולים נגד נהר פישון ונוסעים על הגמלים וחונים עד שהגיעו לנהרי כוש ומצאו הארץ שמנה טובה ורחבה

אגדתא דבני משה

יוסף ה' לי בן אחר (בראשית ל' כ"ד) למה נקרא לבנימין אחר לומר שהוא אחר לגלות. א"ר יודא בר סימון לא למקום שגלו י' השבטים גלו שבט יהודה ובנימין, י' השבטים גלו לפנים מנהר סמבטיון, ושבט יהודה ובנימין גלו והיו מפוזרין בכל הארצות. וי"א הלוים בני משה הם חונים לפנים מנהר סמבטיון, אמרו רבותינו בשעה שגלו ישראל לבבל ובאו להם לפרת כר"א על נהרות בבל וגו' (תהלים קל"ז א') אמרו או"ה ללוים עמדו לפני ע"ז ואמרו שירה כדרך שהייתם משוררים בבה"מ. אמרו להם הלוים שוטים שבעולם אלמלא אמרנו שירה על כל נס ונס שעשה לנו הקב"ה לא גלינו מארצנו אלא הוסיף לנו כבוד על כבודנו וגדולה על גדולתנו ונאמר שירה לפני ע"ז. מיד עמדו עליהם והרגו מהם תלי תלים ואע"פ שהרגו מהם הרבה גדולה היתה השמחה שלא עבדו ע"ז לכך נאמר ותוללינו שמחה (שם). מה עשו הלוים שנשארו קצצו אצבעותיהם כדי שלא יקישו הכנורות וכשהיו אומרים שזררו היו מראים אצבעותיהם מקוצצים ואומרים להם איך נשיר וגו' (שם) ואצבעותינו מקוצצים, כיון שבא הלילה ירד הענן וכסה עליהם ועל נשיהם ובנותיהם ובניהם והאיר להם הקב"ה בעמוד אש והוליכם כל הלילה עד אור הבקר והניחם על שפת הים כיון שזרח השמש נסתלק הענן ועמוד האש והמשיך הקב"ה לפניהם נחל אחד שמו סמבטיון וסגר בפניהם כדי שלא יוכל אדם לעבור עליהם. והיה סובב עליהם מהלך ג' חדשים על ג' חדשים מרובע ומצד האחר לא היה סובב כל הרוח והמשיך הקב"ה אותו נהר וסגר לפניהם ותחום אותו נהר מאתים אמה והנהר היה מלא חול ואבנים, ומושך חול ואבנים ועושה רעש גדול בלילה מהלך חצי יום ומושך החול והאבנים כל ששת ימי המעשה ובשבת ינוח. ומיד תעלה אש מע"ש עד מ"ש מצד הנחל והאש לוהטת ולא יוכל אדם להגיע אליה אל הנחל כמהלך מיל ומלהטת האש כל מה שיצמח סביב הנהר עד שמטאטאת הארץ, ואותם לוים מבני

עם החכמים כהרבה דברים ובא לארץ ישראל ומצא לטועים שהיו שקטים בהרבה דברים והיו עושים התקנות של ס׳ פאוולו. אמר להם ס׳ פאוולו מטעה אתכם שאומר לכם שלא תמולו כי מן הדין צריך שתמול כי יש״ו היה מהול, עוד אתם כופרים שתאמרו כי יש״ו היה אלוה והוא היה ילוד אשה ובן אדם אבל שרה עליו רוח הקדש כמו הנכיאים. וזה ניסטור היה הראשון שעשה מריבה עם הנוצרים כי השיא כל הנשים ואמר להן ס׳ פאוולו צוה לבעליהן שיקחו כל הנשים שירצו ואתן תשארנה כשפחות. אבל אני רוצה שלא יוכלו ליקח כי אם אשה אחת שתהיינה מכובדות מבעליהן וכן נאהב ניסטור מהנשים. תכף צוה ששום אדם [לא] יקח יותר מאשה אחת בעונש חרם ונדוי ואבוד העוה״ב. ונפל חלוקים בין ניסטור וס׳ פאוולו. ע״כ הגוים אינם עושים תפלות בבית תפלות של ניסטור וכן אנשי ניסטור בבית תפלות של ס׳ פאולו. וניסטור הלך לבבל במקום שנקרא חציצ״ה וכולם מפלפלים לפניו ונשארו הנשים עם ניסטור. והיה איש גבור ואמרו לו הנשים מה תרצה ממנו. אמר איני רוצה מכם כי אם שתקרבנה קרבן מלחם ויין ושתביאינה לפני בחציצ״ה. ואחר שהביאה כל אשה קרבנה כשעלה להעלות הקרבן הכוהו הנשים מכות גדולות עד שמת תחת ידן.

בעדכם, ויהיה לכם מדת ענוה. עוד מזהיר אתכם ואומר לכם כי אם יהיה לכם רצון להיות לכם חלק עם יש"ו בעוה"ב כל הרעות שירצו לעשות לכם היהודים שתקבלו הכל עליכם באזהרה וברצון טוב שיגמול לכם שכר טוב בעולם הבא. עוד מזהיר אתכם שתבחרו מכם שיהיו עמכם זקנים להישירכם הדרך שתלכו בה, ענו כולם ואמרו כאשר שמענו כן נעשה. אחר שגמר לדבר עמם אמר להם יש"ו צוני שאבדל מכם ומכל אדם ואשב בדד ולא אוכל בשר ולא אשתה יין כי אם לחם ומים ופירות כדי שאמצא טהור כאשר ירצה לדבר עמי, תכף שקטו כל הפריצים ולא עשו יותר רע ליהודים.

פרק י"ח

והלך אליהו זה לטבריה וכל הפריצים שהיו מאמינים ליש"ו וצוה להודיע כרוז כי השלש מאות ועשרה תלמידים יבאו ויתחברו עמו, ובאו כולם ואמרו מי אתה ואמר להם אני שליח יש"ו ושלחני אליכם לאמר לכם מה שמצוה, אמרו תנה לנו מופת ואמר להם מה אות תרצו שאעשה לכם, אמרו כשתעשה אות נאמין בך, אמר להם הביאו מצורע א' פסח א' עור א' ואני ארפאהו, תכף עשו כן והוא עשה כל חפצם ונפלו על פניהם וזמרו ודאי אנו מאמינים שאתה שלוחו של יש"ו כי גם הוא היה עושה כמוך ועליך נוכל לומר שלוחו של ארם כמותו. אז אמר אליהו לתלמידים יש"ו הוא עומד עם אביו שבשמים ורצונו להנקם מאויביו היהודים כי כן גזר דוד במזמור נאם ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך. באותה שעה ברכו אותו התלמידים והוא אמר להם המצות הנאמרות למעלה וחזר לאמרן בפניהם וקבלו עליהם ואמר העיקר שיש"ו רוצה מכם שתבדלו מן היהודים בתורה בלשון בחבורה בשבתות ובמועדים ותעשו בתים לתפלותיכם וענו כולם ואמרו כאשר אמרת כן נעשה. ומשם והלאה נבדלו מהיהודים ועשו כל מה שגזר עליהם ושאלו שמו ואמר ס' פ א ו ו ל ו, והתלמידים נבדלו זה מזה ונבדלו הרשעים מהיות יהודים ושקט העולם ועשו בית לס' פאוולו כדי שישב בו אשר לא יתגאל במאכל ומשתה.

פרק י"ט

והיה אחר זה קם פעם שנית מלכות פרס והיה בזמן הזה גוי אחד שנקרא שמו ניסטור (ר"ל גוסי או פראטי) והתחיל לספלפל

למגן, וזה הוא מה שמצוה אתכם יש"ו, קודם מזכיר אתכם מה שעשו לו היהודים כי בשביל זה שלחו אביו שבשמים להושיעכם וסבל הכל בעדכם וע"כ מצוה לכם שתסבלו גם אתם כל מה שמצוה אתכם יש"ו כי הוא אויב היהודים ונבדל מהם ואומר לכם שתעשו ג"כ אתם ושתרחיקו מהם מכל הדברים כי הוא תועבה לכם באמרו הפסוק של חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי והתחיל לצוותכם שלא תשמרו את השבת שלהם ולא מועדיהם תכף נשאו הפריצים ידיהם והודו ליש"ו, עוד מצוה אתכם יש"ו שתעשו צורה אחת כמוהו ושתשימוהו על שני עצים שתי וערב והוא באמצע וג"כ תעשו צורה מהמכות שנתנו לו ואיך יצא הדם ממנו והיתדות שתקעו בו בזרועותיו וברגליו, כדי שיהיה לזכרון כל מה שנעשה ליש"ו שסבל המכות וקבל היסורין הכל לאהבתכם ולא יצא לנקום, לכן תסבלו גם אתם לאהבתו ולא תעשו רע ונזק ליהודים לא בגופם ולא בממונם, ומי שיעבור על זה יהיה מנודה בעוה"ז ולא יהיה לו חלק לעולם הבא בגן עדן והוא רוצה לנקום נקמתו כדי שלא תלכו לגיהנם. עוד מצוה עליכם שכל מי שישפוך דם של ישראל ישָפך דמו, וגם צוה שתעשו תפלותיכם בהבדל ושתתחתנו זה עם זה ולא תתחתנו בהם, ומי שישכב עם יהודית אחת נפשו תלך לגיהנם. גם מצוה לכם מפני שהיהודים עושים את יום השבת שאתם תעשו פעולתכם ביום ההוא ותשמרו לעשות מלאכה ביום א' מהשבוע ולא תנוחו ביום השבת כי יש"ו מואס בם ותשמרו יום א' כי ביום ההוא יש"ו עלה מקברו ועלה לשמים, גם מצוה אתכם כי כל בהמה חיה ועוף לכולם תשפכו הדם ותאכלום ככתוב כעשב השדה נתתי לכם את כל לאכלה, גם מזהיר אתכם באופן אהבה וצווי שאם יהודי אחד יאמר לך עמי מיל א' להקל מעלי הדרך שתלכו עמו ב' מילין ושתשלחהו לשלום כי כן יש"ו רוצה, עוד מצוה שתקראו להיהודים עברים מפני שהם מעבר הנהר ואתם תקראו גוים כפסוק גוי נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא וכו' ותשימו בלב כי אם היהודים יכופו אתכם לא תשלמו רעה תחת רעה, עוד מצוה אתכם כי אם יהודי יכה אתכם באגרוף בצד ימין שתתנו לו הצד שמאל כדי שיעשה רצונו ותאמרו שתקבלו לאהבת יש"ו ולא תתנו ליהודים לא מעט ולא הרבה שום צער, עוד מצוה כי אם יהודי יעלב אתכם שלא תענוהו רק תאמרו גאותך מגביהך ותניחוהו שילך כי על כן קבל המיתה יש"ו

לבם ושלחוהו לריש גלותא והראום הפיוטים לראשי ישיבות ולסנהדרין, וכלם אמרו שהיו טובים ונעימים ושהיו ראוים לאמרם החזנים בתפלות׳הם. ועוד עד היום נוהגים לאמרם כל שבת ושבת*) וזה שמעון כיפה הוא מה שקורין הגוים ס׳ פייטרא.

אמר אהרן יעללינעק: הנוסחא השנית של אגדתא דשמעון כיפה לקוחה מס׳ תולדות יש״ו כ״י אשר קניתי, משונה מאוד מאותו שנדפס ע״י שני חכמים נוצרים ודומה למעשה יש״ו הנמצא בתוך כ״י די רוס״י קובץ 96 ונחלק לכ״א פרקים. וליוקר הענין כמו שהראיתי בהקדמה אעתיק כאן עוד מפרק ט״ז עד פרק י״ט ארבעה פרקים הקודמים לאגדתא דשמעון כיפה.

פרק ט״ז

ובחרו [חכמי ישראל] ביניהם חכם אחד שנקרא אליהו ואמרו לו כולנו גזרנו יחד עליך שתהא מושיענו כי אתה יודע את כל הצרות והרעות שעברו עלינו מזמן יש״ו ועד עתה ואין לנו מנוחה מתלמידיו ע״כ כל ישראל גוזרים עליך שתבקש אומן לתשועתנו וצריך שתרמה אותם והוציאם מתורת ישראל. וכן גם אתה תהיה עמם בפה ולא בלב ואנו מקבלים עלינו בחֵרם לקבל עלינו כל עונותיך לפני ה׳ על ענין זה. ואתה צריך שתלך לבית המקדש ותלמוד השם המפורש כמו שעשה יש״ו כדי שתוכל לעשות כל הנסים שתרצה כדי שיאמינו בך. וכן נתרצה לעשות ועשה.

פרק י״ז

ותכף הלך לאנטוכיא ששמה דיו הפריצים ושלח שיאספו. ואסף כל הפריצים שהיו בשאר המקומות ואמר להם אחי בני יש״ו תדעו שאני תלמידו של יש״ו והוא אדוני ושלחני אליכם להורותכם הדרך אשר תלכו בה והמעשה אשר תעשו. ותכף שמחו ויתאספו ויאמרו תנה לנו אות או מופת שאתה תלמידו. אמר להם הביאו לי אדם מת ואֲחַיֶנוּ ועוד עִוֵר וארפאנו ועוד אדם פִּסֵחַ וארפאנו וילך על רגליו ובכל מה שתרצו לנסותי תנסוני ותמצאו דברי אמתיים. וכן עשה בפניהם בכח שם המפורש, אז אמרו כולם זהו אלהינו שיושיענו ונקוה לו ויקדו וישתחוו לו. אח״כ שאלו אותו אנה הוא יש״ו אמר להם הוא בשמים עם אביו. עוד אמר שמעו מה אמר יש״ו שצוני לוֹמר לכם ואחד מכם לא ימרוד בדברו ויקימהו שיהיה עמו

*) רמז על תפלת "נשמת„ שאומרים בכל שבת ושבת.

ולקיים התנאים שאומר לכם שתניחו מלסקול ליהודים ולהניחם ליכנס בביתם נתעזבו [תועבות ?] כשתרצו, וכן בבתי כנסיות שלנו תניחום כדי שיוכלו גם הם לבוא להאמין בישו, כי אם לא תעשו כן יאמרו היהודים אתם רודפים אותם כדי שלא תראו פעולתם הבלים ושקרים. תכף קבלו דברי ר׳ שמעון וגם הפא״פא של״א [ואמרו] כל מה שתצוה עלינו ותתקן עלינו נעשה, ונשאר אז קיים כי כל יהודי שירצה לכנס בתועבות שלהם שיוכל לכנס. עוד אמר להם, אני מצוה אתכם ומקבל עלי לנדר, כי בכל חיי לא אוכל בשר ביום ששי, כי ביום ההוא נהרג יש״ו, ולא אשתה יין כל ימי כדי שלא לשמוח בשביל אהבת יש״ו, ואהיה מובדל מכל האנשים בבית לבדי, כדי שלא יטעו עיני ולקיים מה שכתוב מדבר שקר תרחק, ולהיות קבלת בחרם להיות נבדל מכל אדם לתקן להם חוקים ומשפטים, ולגלות לכם סודות העולם, כדי שתדעו ותאמינו האמת. והנה אני מצוה לכם שתבנו מגדל גבוה לשבת אני כל ימי חיי, כדי שלא תנזקוני ותבלבלוני מעבודתי וחכמתי, כי אין אני לוקח האמונה לרע, אלא אני יודע שזאת היא הדרך האמתית, וע״כ מכאן ולהבא לא תאנסו שום אדם לבא בתורתכם באונס ובאסטו״מו, אלא שיבא ברצונו הטוב, כי אם תעשו כן ותביאו היהודים לדתכם ותבינו להם שדתכם אינה טובה, ע״כ כל מי שרוצה לבא לדת יבא מרצונו, ואפילו שיאמר שיבא מרצונו עם כל זה לא נקבלהו עד שישב שלשים יום בבית אנשים טובים, והתינוק שאינו מתשע שנים לא תקבלוהו, כי התינוק אינו עושה דבריו בהשכל. ותכף עשו הגוים מגדל גדול כדי שיהיה יושב בו, וזה היה הפא״פא הא׳ שהיה בעולם שהיונים קראוהו קלוי״אורי, וכל מה שהיה עושה היה במרמה גדולה, שלא לאכול מאכלם נבלות וטרפות ושלא להשתחוות לצלמיהם, וישב שם במגדל לבדו ותקן הרבה דברים, והגוים קבלוהו עליהם בחרם, ובאותו הזמן עצמו שישב שם, עשה פזמונים גדולים לישראל וכלם קיימים בשמו מזה הענין, וכתב דעו בית ישראל המאמינים בה׳ ובתורתו התמימה כי היא תורת אמת ונקראים נחלתו, אני שמעון כיפה הסובל באהבתו כל הצרות, רעות ורבות, כי אני יודע האמת והשקר, הנה תקבלו לי הפיוטים שעשיתי כדי שימחול לי ולכם, כי כל מה שעשיתי עשיתי בשלומכם ולישועתכם, וקבלו הכתב בשמחת

אגדתא דשמעון כיפא

(נוסחא ב׳)

בעת הזאת היה בישראל אחד שנקרא שמעון כיפא בשביל שהיה יושב על האבן שניבא עליו יחזקאל הנביא כי היא בנהר כבר, והיה הראש של משוררים, והיה יוצא קול לו מהאבן ושהיה לו חכמה רבה, ויקנאו בו להיות בישראל איש כזה, וידע ר״ש מהקנאה, מה עשה, עלה בזמן סכות על הר הזיתים ביום הו״ר והתחילו לדבר עם ר״ש, והוא היה נוצחם בכל החכמות, ולא היה להם יכולת להשיבו, והרדו ממנו, וכאשר ראו שהיתה חכמתו גדולה, נתיעצו ואמרו, לא נניח איש הכם כזה ביהודים ונקח אתו מהם, מפני שבזמן מועט יקלקל תורתנו, תכף תפשוהו ואמרו לו, יודעים אנו כי אין בישראל הכם אחד כמוך, ובידך יש יכולת להוסיף ולגרוע, להסיר העשוי ולקיים. וה׳ נתן הן לפני ישו לקיים דתנו, וכל הכמינו הם היהודים, ובראותנו מעשיך אמרנו ראוי הוא לקיים דתנו ואנו בכל יום ויום מתרבים, והיהודים הולכים וחסרים, ואיש כמוך אין דרך נכונה שתהיה עמהם, אלא תבא עמנו שתורתנו מצות והקים טובים ותנהילנו עוה״ב ונשימך בראשנו ראש, ואין שיאמר מה תעשה, השיבם דבריכם טובים, אבל איני רוצה לעזוב דתי, אמרו לו, אם לא תבא לכתנו נהרוג אותך ואת כל היהודים שלא ישאר אחד מהם חי, אמר להם הכל בידי שמים וה׳ יעזרני, התחילו להרוג את היהודים, ופחדו והגזו ובאו כלם בתחנונים לפני ר׳ שמעון ואומרים לו, עשה מה שהם אומרים, והצילנו מידם ועל נפשנו זה החטא, ותעשה בחכמתך הגדולה, והגוים היו גונבים וגוזלים היהודים ומוכרים אותם במטבע א׳ ושלשה יהודים בעד ג׳ מטבעות כי כן נמכר יש״ו. כשראה ר׳ שמעון זאת, אמר טוב שיאבד שמעון ומאה כמוהו ולא תאבד נפש אחת מישראל, מה עשה, אמר שיהיה עמהם, והנה הפא״פא והושק״בו של״א באו עמו, ואמר להם מה תרצו ממני, אם אתם תרצו ותשמידו ליהודים איני רוצה לישב עמכם, אבל אם אתם תרצו לעשות מה שצוה ס׳ פאולי בשם יש״ו, שדבריו קיימים, זהו מה שתעשו לקבל מחדש

בני חשמונאי לבית מקדשא ובנו תרעין מפגרין וסגרין תרעתא ודכיאו עזרתא מן קטיליא ומן סאובתא. (עז) ובעו משח זיתא דכיא לא דלקות אנהרותא ולא אשכחו להן חדא צלוחית די הות חתימא בעזקת כהנא רבא וידעו די היא דכי באדלקות יומא חד הוה ביה. (עח) ואלהא די שכין שמיה תמן יהב ביה ברכתיה ואדליקו מניה יומין תמניא. (עט) על כן קיימו בני חשמונאי קימא ותקיפו אסרא ורשמו ובני ישראל עמהון כחדא למעבד תמניא יומיא אלין יומי חדותא כיומי מועדיא די כתיבין באוריתא. (פ) ולאדלקא בהון אנהרותא להודעא די עבדין להון שמיא נצחנין בהון לא למספד ולא למגזר צום ותענית להן כל אנש די איתי עלוהי מן קדמת דנא יודה ויצלה קדם אלהיה. (פא) ברם חשמונאי ובנוהי ואחיהון לא גזרו בהון למשבק עבידת פולחנא מן עדנא דנא לא הוה שום רשות למלכות יון. (פב) וקבילו מלכותא בני חשמונאי ובני בניהון מן דנא עדנא ועד חורבן בית אלהא דך מאתין ושית שנין. (פג) על כן בני ישראל ליומא דנא בכל גלותהון נטרין ליומיא אלין וקרין להון יומי חדו מעשרין וחמשא יומא לירחא דכסלו. (פד) ועד עלמא לא עדיין מנהון די בבית מקדשהון כהניא ולואי וחכימיהון קיימו עליהון ועל בני בניהון עדי עלמא׃

בעיני אנטיוכס מלכא ושלח בכל מדינת מלכותיה ואתו רברבנוהי
עם מעם ומלכו ממלכו ופיליא מלובשי שריינא עמהון אתו.
(נח) תני הוי קם בגרים חייבא ואתא לירושלים פיגר שורא ונתק
אבוליה ותרע במקדשא תלת עשר תרעתא ואף מן אבנא פגר
עד די הוו כעפרא חושב בלביה ואמר זמנא הדא לא יכלין לי די
רב חילי ותקוף ידי ואלה שמיא לא חשיב כן. (נט) וכדי שמעו חמשה
בני מתתיה קמו ואתו למצפיה די גלעד די הוה תמן שזבא לבית
ישראל ביומי שמואל נביאה. (ס) צומא גזרו ויתיבו על קטמא
למבעי רחמין מן קדם אלהי שמיא. (סא) באדין נפל בלבהון מלכא
טבא יהודה בוכרא שמעון תניניה תליתאה יוחנן רביעאה יונתן
חמישאה אלעזר. (סב) בריך יתהון אבוהון וכן אמר יהודה ברי אודה
מינך כיהודה בר יעקב די הוה מתיל כאריה. (סג) שמעון ברי אודה
מינך כשמעון בר יעקב די קטל יתבי שכם. (סד) יוחנן ברי אודה
מינך כאבנר בן נר רב חילא דישראל. יונתן ברי אודה מינך כיונתן
בר שאול די קטל עם פלשתאי. (סה) אלעזר ברי אודה מינך כפינחס
בר אלעזר די קני קנאה לאלה שמיא ושזיב לבית ישראל.
(סו) על דנא נפקו חמשה בני מתתיה ביומא דנא ואגיחו קרבא
בעממיא וקטלו בהון קטלא סגיא ואתקטיל מנהון יהודה. (סז) בה שעתא
כדי חזו בני מתתיה די אתקטיל יהודה תבו ואתו לות אבוהון.
(סח) ואמר להון למה תבתון ענו ואמרו די אתקטיל יהודה אחנא
די הוה חשיב כוות כלנא. (סט) ענה מתתיה אבוהון ואמר להון
אנא אפוק עמכון ואגח קרבא דילמא יאבדון בית ישראל ואתון
אתבריתון על אחוכון. (ע) ונפק מתתיה ביומא דנא עם בנוהי ואגח
קרבא בעממיא. (עא) ואלה שמיא מסר כל גברי עממיא בידיהון
וקטלו בהון קטלא סגיא כל אחדי סיפא וכל נגדי קשתא רברבי
חילא וסגניא לא אשתאר מנהון משזיב וערקו שאר עמא להפרכי
ימא. (עב) ואלעזר הוה מתעסק לקטלא פיליא וטבע בפרתא די
פילין וכדי תבו בעוהי ביני חייא ומיתיא ולא אשכחוהי וכתר כן
אשכחוהי די טבע בפרת פיליא. (עג) וחדו בית ישראל די אתמסרו
בידיהון סנאיהון מנהון קלו בנורא ומנהון דקרו בחרבא ומנהון צלבו
על צליבא. (עד) ובגרים חייבא מטעי עמיה קלוהי עמא בית ישראל
בנורא. (עה) אנטיוכס מלכא כד שמע די אתקטל בגרים חייבא וכל
רברבי חילא די עמיה יתיב בספינתא וערק להפרכי ימא והוה כל
אתר די הוה עליל מרדין ביה ואמרין ליה ערוקא. (עו) בתר דנא עלין

אבהתנא לא פסק מננא ושבתא ירחא ומהילותא מבני בניהון לא עדיין (לט) ואפלת ברה לארעא ונפלת בתריה ומיתו תרויהון כחדא. (מ) סגיאין מן בני ישראל די הוו עבדין כן ביומיא האינון ולא משנין קים אבהתהון. (מא) ביה זמנא אמרו בני ישראל אלין לאלין אתו ונהך ונשבות במערתא דילמא נחלל יומא דשבתא ואכלו קרציהון קדם בגרים. (מב) באדין בגרים חייבא שלח גבורין די זינא ואתו ויתיבו על פום מערתא ואמרין להון יהודאי פוקו לותנא אכולו מן לחמנא ושתו מן חמרנא ועיבדנא תהון עבדין. (מג) ענין בני ישראל ואמרין אלין לאלין דכירין אנחנא מה דאתפקדנא על טורא דסיני שתא יומין תפלח ותעבדון עבדיכון וביומא שביעאה תנוחון. (מד) כען טב לנא די נמות במערתא מן די נחלל יומא דשבתא. (מה) כל קבל דנא כדי לא נפקו לותהון איתבו אעין ואוקידו על פום מערתא. (מו) ואתקטילו כאלף? גבר ואנתתא. (מז) בתר כן גזר עליהון בגרים חייבא דלא תיעול עולמתא לות בעלה אלהין עד דתיעול לות מלכא. (מח) והות לחשמונאי עולמתא חדא והוו סבירין די ייתון יתה לות בגרים חייבא (מט) וכדי חזת עולמתא דהוו סבירין למעבד כן צוחת צוחא רבתא ומרירא ובזעת לבושתא ואמרת קדם אבוה ואחוה. (נ) אחי כדין אתון סבירין למעבד עמי למסר יתי ביד גברא ערלא ולא תעבדון אתון כמה דעבדו אבהתכון ותקניאו אתון כמה דקניאו על אחתהון דינה ודי ברא שמיא וארעא יסעדינכון על דנא. (נא) בתר דנא נפקו חמשא בני מתתיה יוחנן וארבעה אחוהי ואגיחו קרבא בעממיא קטלא סגיא קטלו בהון והפרכינון להפרכי ימא די איתרחיצו על אלה שמיא. (נב) באדין בגרים חייבא יתיב בספינתא וערק לות מלכא אנטיוכס ועמיה גוברין משזבי חרבא. (נג) ענה בגדים ואמר לאנטיוכס מלכא אנת מלכא שמת טעם לבטלא מן יהוד שבתא ירחא ומהילותא וישתדור רב ומרד דעבדין בגוה. (נד) די הן אזלין כל עממיא אמיא ולשניא לא כהלין לחמשה בני מתתיה מן אריון אנון תקיפין ומן נשרין אינון קלילין ומן דובין אינון חטיפין. (נה) כען מלכא ישפר עלך מלכי טבא ולא תגיח בהון במשרייתא אילן די הן תגיח בהון בגוברין זעירין תתפחת באנפי כל מלכיא. (נו) להן כתוב ושלח אגרן בכל מדינת מלכותך וייתון רברבני חילייא ולא ישתאר מנהון חד ואף פיליא מלובשי שריינא להוון בהון. (נז) אדין שפר פתגמא

כהנא רבא די יהוד קאים בתרעא. (יז) ענה נקנור ואמר להון עול
יעול. (יח) אדין יוחנן הועל קדם ניקנור ענה ניקנור ואמר ליוחנן
אנת הוא חד מן מרודיא די מרדו במלכא ולא בעיין שלם מלכותיה.
(יט) ענה יוחנן קדם נקנור ואמר כען איתיתי קדמך די אנת בעי
אנא עביד. (כ) ענה נקנור ואמר ליוחנן הן כמצביי אנת עביד
סב חזירא ונכוס על פרכא ולבוש לבושא די מלכא ורכוב על
סוסיא די מלכא וכחד מן רחמי מלכא תהוה. (כא) וכנמא פתגמא
התיביה יוחנן מארי אנא דחיל מן בני ישראל דילמא ישמעון די
עבדית כן וירגמונני באבנא. (כב) כען יפקון כל אנוש מן קדמך
דלמא יהודעון. (כג) ואדין נקנור הנפיק כל אנש מן קדמוהי. (כד) כל
קבל דנא ביה זמנא זקף יוחנן בר מתתיה עינוהי לשמי מרומא
וסדר צלותיה קדם רבון עלמא. (כה) ענה ואמר אלהי ואלה אבהתי
אברהם יצחק ויעקב כן אמר לא תמסרנני ביד ערלאה הדין די הן
יקטלנני יהך וישתבח בבית דגון טעותיה ויאמר טעותי מסרתיה
בידי. (כו) בה שעתא פסע עלוהי פסעין תלת ותקע חרבא בלביה
ורמא יתיה קטילא בעזרתא דקודשא קדם אלה שמיא. (כז) ענה
יוחנן ואמר אלהי לא תשוי עלי חובין די קטלתיה בקודשא כען
כן תמסר כל עממיא די אתו עמיה לאעקא ליהוד ולירושלם.
(כח) אדין נפק יוהנן בר מתתיה ביומא דנא ואגיח קרבא בעממיא
וקטל בהון קטלא סגיא. (כט) מנין קטיליא די קטל ביומא דנא שבע
מאה שבעין ותרין אלפין די הוו קטלון אלין לאלין. (ל) במתבותא
בנא עמודא על שמיה וקרא ליה מכבי קטל תקיפין. (לא) וכדי
שמע אנטיוכס מלכא די אתקטל נקנור תגיניה עקת ליה לחרא
ושלח להיתיה ליה בגרים חייבא מטעי עמיה. (לב) ענה אנטיוכס
ואמר לבגרים הלא ידעתא הלא שמעתא בית ישראל מה עבדי
לי קטלו חילי ובזו משריתי ורברבני. (לג) כען הן על נכסיכון אתון
רחיצין או בתיכון די לכון אנון. (לד) אתו ונסק עליהון ונבטל מנהון
קימא די גזיר להון אלההון שבתא ירחא ומהילותא. (לה) אדין בגרים
חייבא וכל משרייתיה אתא לירושלם וקטל בה קטלא סגיא וגזר בה
גזירת גמירא על שבתא ירחא ומהילותא. (לו) כל קבל דנא מן די
מלת מלכא מהחצפא גברא די גזר בריה איתיו גברא ואף אנתתיה
וצלבונון לקבל ינקא. (לז) ואף אנתתא די ילידת בר בתר מיתת
בעלה וגזרתיה לתמניא יומין וסליקת על שורא דירושלם וברה
גזירא בידה. (לח) ענת ואמרת לך אמרין בגרים חייבא קימא די

מגלת אנטיוכס

(בלשון ארם)

(א) והוה ביומי אנטיוכס מלכא דיון מלך רב ותקיף הוה וחסין בשלטנותיה וכל מלכיא ישתמעון ליה: (ב) וחוא כבש מדינן סגיאן ומלכין תקיפין ואצדי בירניתהון והיכליהון אוקיד בנורא וגבריהון באסור אסר: (ג) והוא בנה מדינתא רבתא על ספר ימא למהוי ליה לבית מלכו וקרא לה מדינת אנטיוכיא על שמיה: (ד) ואף בגרים תניניה בנה מדינתא אחרנתא לקיבלה וקרא לה בגרים על שמיה וכן שמהתהון עד דנא: (ה) בשנת עשרין ותלת שנין למלכותיה היא שנת מאתן ותלת עשר שנין לבנין בית אלהא דך שוי אנפוהי למיסק לירושלם: (ו) ענא ואמר להדברוהי הלא ידעתון די איתא עמא יהודאי די בירושלם בינתנא: (ז) לדחלתנא לית אינון מקרבין ונימוסנא לא עבדין ודתי מלכא שבקין למיעבד דתיהון: (ח) ואף אינון מסברין ליום תבר מלכיא ושולטניא אמרין אימתי ימלוך עלנא מלכא ונשלוט בימא וביבשתא וכל עלמא בידנא אתמסר: (ט) לית רבות למלכותא למשבק אלין על אפי ארעא: (י) כען איתו וניסק עלהון ונבטל מנהון קימא די גזיר להון אלההון שבתא ירחא ומהילותא ושפר פתגמא בעיני רברבנוחי ובעיני כל חילוהי: (יא) בה שעתא קם אנטיוכס ושלח נקנור תניניה בחיל רב ובעם הגיא ואתא לקרתא די יסוד לירושלם: (יב) קטל בה קטלא סגיא ובנא פרכא בבית מקדשא באתרא די אמר אלהא דישראל לעבדוהי נביאיא תמן אשרי שכינתי לעלמא. ביה באתרא נכסו ביה חזירא ואובילו מדמיה לעזרתא די קודשא: (יג) כל קבל דנא כדי שמע יוחנן בר מתתיה כהנא רבא די דנא עובדא עבד אתמלי רגז וחמא וצלם אנפוהי אשתני ואתמליך בלביה מה די יכול למעבד על דנא. (יד) באדין יוחנן בר מתתיה עבד ליה חרבא זארן תרתין אורכא פתיה זרתא חדא תחות לבושוהי עטפה: (טו) לירושלם אתא וקם בתרעי קרתא וקרא לתרעיא ואמר להון אנא יוחנן בר מתתיה אתיתי למעיל קדם נקנור: (טז) באדין עלין תרעיא ונטוריא ואמרין ליה

שלא היו אלא שנים וקנאו לאחותם והרגו כרך כשכם ומסרו עצמן על יחוד של מקום ועזרם ולא הכלימם, ואתם חמשה אחים יהודה יוחנן יונתן שמעון ואלעזר פרחי כהונה יותר ממאתים בחור שימו בטחונכם על המקום והוא יעזור אתכם שנאמר (ש"א י"ד ו') כי אין לה' מעצור להושיע וגו'. פתחה פיה בבכיה ואמרה רבונו של עולם אם לא תחוס עלינו חוס על קדושת שמך הגבור שנקרא עלינו ונקום היום נקמתנו. באותה שעה נתקנאו אחיה ואמרו באו ונטול עצה במה נעשה, ונטלו עצה זה מזה ואמרו באו ונקח אחותנו ונוליכנה אצל המלך הגדול ונאמר לו אחותנו בת כ"ג ואין בכל ישראל גדול מאבינו, וראינו שלא תלין אחותנו עם ההגמון אלא [עם] המלך שהוא גדול כמותנו ונכנסנו עליו ונהרגנו ונצא ונתחיל בעבדו ובשר והשם יעזרנו וישגבנו, ונטלו עצה וגו' ועשה להם הקב"ה תשועה גדולה ושמעו בת קול מבית קה"ק כל ישראל נצחו כוליה [טליא] באנטוכיה כן יעשה המקום ישועה בימינו אמן.

עופות טהורים באים ונכנסים לבתיהם של ישראל, לפי שהיו ישראל בלא דלתות ובאין ישראל תופסין אותן ושוחטין ואוכלין בשר ונותנין שבח להקב"ה ואמרו ברוך הוא שהפך עצת אויבינו לטובה, שאלו היו דלתות לבתים היאך היתה כל צדה נכנסת אצלנו, השיבם הקב"ה אתם חסתם על כבודי ולא כפרתם בי אף [אני] זמנתי לכם צדה, וכיון שראו יונים שעמדו ישראל בגזרה זו עמדו וגזרו כל מי שאשתו הולכת לטבילה ידקר בחרב וכל הרואה אותה הרי [היא] לו לאשה ובניה לעבדים׃ כיון שראו ישראל כך מנעו עצמם מלשמש, כיון ששמעו יונים כך אמרו הואיל ואין ישראל משמשין מטותיהם אנו נזקקים להם, כיון שראו ישראל כך חזרו על נשיהן בלא טבילה בעל כרחן, אמרו רבונו של עולם בעל כרחנו שלא בטובתנו, שאין האשה רוצה לישב תחת בעלה בלא עונתה, אמר להם הקב"ה הואיל ועשיתם בלא כוונה אני אטהר אתכם, ופתח לכל אחד ואחד מהם הקב"ה מעין בתוך ביתו והיו נשיהם טובלות בתוך בתיהם ונתקיים עליהם מקרא זה (ישעיה י"ב ג') ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה, ונתקיים עליהם מקרא זה (שם ד' ד') אם רחץ ה' את צואת בנות ציון, כיון שראו יונים שאין ישראל מרגישין בגזרותיהם, עמדו וגזרו עליהם גזרה מרה ועבודה [ועכורה ?] שלא תיכנס לילה ראשון אלא אצל ההגמון שבמקום, כיון ששמעו ישראל רפו ידיהם ותשש כחם ונמנעו מלארש והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות ונתקיים עליהם (איכה א' ד') בתולותיה נוגות והיא מר לה, והיו יונים מתעללים בבתולות ישראל ונהגו בדבר זה שלש שנים ושמונה שנים [חדשים] עד שבא מעשה של בת מתתיהו כהן גדול ונשאת לבן חשמונאי ואלעזר היה שמו, כיון שהגיע יום שמחתה הושיבוה באפריון, וכשהגיע זמן הסעודה נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד מתתיה וחשמונאי שלא היו באותו הדור גדולים מהם, וכשישבו לסעוד עמדה חנה בת מתתיה מעל אפריון וספקה כפיה זו על זו וקרעה פורפירא שלה ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה לפני אביה ואחיה וחותנה. כיון שראו אחיה כך נתביישו ונתנו פניהם בקרקע וקרעו בגדיהם ועמדו עליה להורגה. אמרה להם שמעוני אחי ודודי, ומה אם בשביל שעמדתי לפני צדיקים ערומה בלא שום עבירה הרי אתם מתקנאים, ואין אתם מתקנאים למוסרני ביד ערל להתעלל בי לא יש לכם ללמוד משמעון ולוי אחי דינה

מדרש לחנוכה

(נוסחא ג')

כתוב (ירמיה נ' ל"ג) כה אמר ה' צבאות עשוקים בני יהודה ובני ישראל וגו' (שם ל"ד) גואלם חזק ה' צבאות שמו ריב יריב את ריבם למען הרגיע את הארץ והרגיז ליושבי בבל. אמרו בימי יְוָנִים נתקיים מקרא זה שהערימו סוד על ישראל, אמרו בואו ונחדש עליהם גזרות עד שיבעטו באלהיהם ויאמינו בע"ז שלנו. עמדו וגזרו כל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגר לפתחו ידקר בחרב, וכל כך למה כדי שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות [צניעות?] שכל בית שאין לו דלת אין לן כבוד ולא צניעות וכל הרוצה ליכנס נכנס בין ביום ובין בלילה, כיון שראו ישראל כך עמדו ובטלו כל דלתות בתיהם, ולמה [צ"ל ולא] היו יכולין לא לאכול ולא לשתות ולא לשמש מטותיהם בשביל גנבים ולסטין ופריצי יונים ולא רואין שנה בעיניהם לא יום ולא לילה, ונתקיים עליהם מקרא שכתוב (דברים כ"ח ס"ו) ופחדת לילה ויומם, אמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם במה אנו יכולים לסבול, אמר להם בעון מזוזה, אלא אעפ"כ רוחה תמצאו בגזרה זו. והיו ישראל שרויין בלא דלתות ואין לך דבר מעביר רעות מעל בעלה כדלת שנאמר (ישעיה כ"ו כ') לך עמי בא בחדריך וגו' ועמדה הגזרה זו ג' שנים כיון שראו יְוָנִים שעמדו ישראל בגזרה ולא נכשל אחד מהם בשום דבר רע עמדו וגזרו עליהם גזרה אחרת והעבירו קול כל אדם מישראל שיש לו שור או שה יחקק על קרניו שאין לו חלק באלהי ישראל, וכל כך למה כדי שלא יאכלו ישראל בשר ולא חלב ולא גבינה ולא יהיה עליהם חרישה. אמרו יודעין אנו שאין יָכולין לעמוד בגזרה, כיון ששמעו ישראל כך נצטערו צער גדול אמרו חס ושלום שנכפור באלהינו, עמדו ומכרו בהמתן בין טהורה בין טמאה והיו ישראל מהלכין רגלים ועליהם נתקיים (קהלת י' ז') ראיתי עבדים על סוסים וגו'. אמר להם הקב"ה בעון שמנעתם עצמכם מעלות שלש רגלים ולהקריב קרבנות וליתן מתנות כהונה לכך נתקיים עליכם (דברים כ"ח ל"א) שורך טבוח לעיניך, אלא אעפ"כ רוחה תמצאו בגזרה זו והיו הצבאים ואילים וכל מיני

מפתח

(Inhalts-Verzeichniss.)

71) מלחמות גוג ומגוג, cod. h. der Leipziger Rathsbibliothek XII.

72) מעשה שושנה, cod. h. München 117, 6.

73) מעשה ר׳ שמעון בן יוחי, cod. h. Parma 563.

74) מעשה בר׳ שמעון הגדול, cod. h. Cambridge Add. 858.

75) מעשה של משה הנביא בשנבריש, cod. h. in meinem Besitze.

76) שאלות ר׳ אליעזר
77) סדר גן עדן
78) סעודת לויתן
} cod. h. der Leipziger Rathsbibliothek XII.

79) מרכבה רבה
80) היכלות זוטרתי
} cod. h. München 22 und 40

81) היכלות רבתי, cod. h. in meinem Besitze.

82) דרישות אלפא ביתא, cod. h. in meinem Besitze.

Verzeichniss

der im Bet ha-Midrasch benutzten Handschriften.

(Fortsetsung von Bet ha-Midrasch V, S. LXI.)

---

54) מדרש לחנוכה, cod. h. München 117, 4.

55) מגלת אנטיוכס persisch, cod. h. Paris 130, 4.

56) מגלת אנטיוכס, cod. h. Paris 130, 4.

57) אגדתא דשמעון כיפא, cod. h. in meinem Besitze.

58) אשכל הכפר, cod. h. der Wiener Hofbibliothek LIII.

59) בראשית רבתי דר' משה הדרשן, cod. h. Rapaport, im Besitze der Gemeindebibliothek in Prag.

60) מגלת סתרים, cod. h. Halberstamm 56.

61) מעשה עשרה הרוגי מלכות, cod. h. in meinem Besitze.

62) „ „ „ „ Paris 710, 18.

63) פסיקתא חדתא, cod. h. der Leipziger Rathsbibliothek XII.

64) מדרש פטירת מרע״ה, cod. h. Paris 710, 20.

65) פרשיות ממדרש תנחומא, cod, h. München 224.

66) סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות, cod. h. in meinem Besitze.

67) פרק ר' יאשיהו, cod. h. Parma 1240.

68) אמירות לעתיד „ „ „ „

69) מלחמות מלך המשיח, cod. h. Paris 716, 9.

70) ס' מלחמות ה', cod. h. Halberstamm.

Es kann daher der Annahme von Grätz, dass das Henochbuch, Schiur Koma und Hechalot zu unserem Midrasch gehörten, nicht zugestimmt werden; sie sind vielmehr von ihm benutzt worden und sind viel älter als der Alphabet-Midrasch[8]).

[8]) Im Begriffe, die Einleitung dem Drucke zu übergeben, habe ich eine Handschrift acquirirt, in welcher der Alphabet-Midrasch sich gleich im Anfange findet und dort die Aufschrift hat: דרישות אלפא ביתא ואמרי לה אותיות דר׳ עקיבא זלה״ה. Es sind in demselben die 70 Gottesnamen sowie die 70 Namen Metatrons vorhanden, welche in einem darauf folgenden Commentar ausführlich erklärt werden.

5. Die ältere Bearbeitung dieses Midr. Vergl. BhM. III, 15 mit S. 60 über Adam.

6. Agadat Olam Katon, BhM. V, 57 ff. Vrgl. III, 13 über die Zunge und 34—35 über das Herz. Diese Hagada gehört in das Gebiet von Maase Bereschit, ein Thema, das am Wochenfeste behandelt wurde. Siehe Pesikta Rabb. c. 21.

7. Hechalôt Rabbati, BhM. III, 83 bis 108. Unter dem Namen „Hechalôt" gab es mannigfache Bearbeitungen von Maase Mercaba. Die hier genannte hat einen lückenhaften Anfang, da er in der Form, in welcher er vorliegt, ex abrupto beginnt und eine Einleitung voraussetzt, in welcher die Erhebung R. Ismaël's in den Himmel erzählt und motivirt wird.

In meiner Handschrift wird nach Cap. 10 bemerkt: חסלת עיסקה קדמאה ונתחיל עיסקא מציעא Mit Cap. 27 beginnt der Midr. שר תורה oder סוד תורה, welcher bald dem „Henochbuche" (vergl. Anmerk. 5), bald den „Hechalôt" angeschlossen wurde. Nach dem 30. Cap. folgt in meiner Handschrift noch ein 31., das grösstentheils theurgischen Inhaltes ist, welcher auch auf den ersten Blättern der מרכבה רבה in cod. h. München 40 unmittelbar nach den „kleinen Hechalot"[7]) zu lesen ist.

8. Midrasch Tanchuma. Vergl. Buchst. Koph und Tanchuma Absch. וארא über das Erscheinen von Moses und Ahron vor Pharao.

Die hier aufgezählten Schriften lagen dem Verfasser unseres Midrasch vor; aus ihnen schöpfte er, um, entsprechend seinem Plane und Ziele, Gott, die Thora, Israel und Moses am Feste der Offenbarung und im Geschmacke seiner Zeit, in welcher eine mystische Atmosphäre wehete, zu preisen.

---

[7]) Ich nenne sie „die kleinen Hechalot", weil sie nämlich mit denselben in der Oxf. Handschrift, von denen ich eine Abschrift hatte, die mir verlegt wurde, identisch sind und weil in denselben das bekannte Citat des Hâj Gaon in En Jacob Chagiga c. 2 vorkommt. Der Held der kleinen Hechalot ist R. Akiba und sie beginnen: אם אתה רוצה להתייחד בעולם

Phantasie vermöchte also nach d i e s e n Massbestimmungen sich z. B. das Auge Gottes vorzustellen oder welche Hand es abzubilden? Im Laufe der Zeit, als das Schiur Koma theils perhorrescirt, theils für sehr heilig gehalten wurde, haben es die Abschreiber des Alphabet-Midr. blos flüchtig berührt.[4]) Vergl. BhM. III, 29 Anmerk. u. H. B. XIV, 132. Im Texte dort müssen vor מלמד שגופו של שכינה die Worte: גדול אדונינו ור"ב כ"ח ergänzt werden, da 236 den Zahlenwerth von ור"ב כ"ח ausmacht.

2. S e f e r C h a n o c h, das im V. Th. des BhM. erschienen ist[5]). Es wird vom Alphabet-Midr. am Schlusse des Buchst. Alef condensirt) und findet nur seinen Commentar, wenn man die weitere Ausführung im Buche Henoch selbst nachliest.

3. M a s e c h e t H e c h a l o t, BhM. II, 40—47. Vergl. den Anfang des Alphabet-Midr. mit dem des genannten Tractates.

4. P i r k e M a s c h i a c h. Vergl. BhM. III 75 u. 76 mit unserem Midr. Buchst. Sajin und Caf. Möglich, dass beide aus einer gemeinsamen Quelle über den Messias, dessen Zeit und Zeichen, schöpften.

---

[4]) So steht im 10 Cap. der Handschrift היכלות רבתי in meinem Besitze ein Stück der מרכבה רבה, das in der Oxf. Handschrift und daher auch im BhM. III, 91 ausgelassen ist.

[5]) Im Jahre 1864 ist in Lemberg nach einer sehr alten Handschrift ein ספר היכלות, bestehend aus 30 Cap., erschienen. Cap. 1—14 identisch mit dem Henochbuche in BhM. V. 167—176. C. 15—20 neu und stimmt mit cod. h. München 40, in dem nach dem שיעור קומה folgenden Theile; Cap. 21—26 identisch mit BhM. V, 176—180 Z. 4 v. u., dann mit BhM. III. 102 Z. 2 v. u. bis 104 Ende des Capitels; Cap. 27. beginnt mit einem תום', das mit dem Anfang des 27. Cap. in BhM. III., S. XLVII stimmt, dann bis Ende des 30 Cap. identisch mit היכלות רבתי in BhM. III, 104—108 mit den Zusätzen aus cod. h. München 20 (22), Der מדרש שר תורה wird מדרש סוד תורה genannt, und das Ganze schliesst mit den Worten: סליקו הלכות היכלות סך כולם שלשים פרקים.

[6]) In den Hechalat ed. Lemberg steht Cap. 29 ein Zusatz im Namen Akiba's, der a u f e i n i g e Z e i l e n reducirt, was im Alphabet-Midr. von Henoch ausgesagt wird.

staben als loses Bindeglied zwischen den festlichen Themen und den ihm vorliegenden Stoffen. Die benutzten Hagada's leitet er gewöhnlich mit der Formel כיצד oder מלמד ein. Sein Inhalt ist daher viel älter als die von ihm beliebte alphabetarische Methode.

Die wichtigsten Stücke, welche er in seiner Weise und zu seinen Zwecken benutzt, sind folgende:

1. Schiur-Koma, das die Gliedmassen der Gottheit in ungeheuerlichen Zahlenreihen misst und beschreibt. Es ist nicht auf arabischen Einfluss zurückzuführen, wie Grätz a. a. O. S. 140 will, sondern jüdischen Ursprungs. Denn der Ausgangspunkt des שיעור קומה, wie es in Handschriften zu lesen ist[2]), ist das Hohelied, in welchem Gott, nach der im Judenthum verbreiteten allegorischen Auffassung[3]), als Freund und Bräutigam Sulamit's in menschlicher Gestalt mit menschlichen Gliedern geschildert wird. Diese Vermenschlichung Gottes musste unter strengen Monotheisten Bedenken erregen, und um sie zu paralysiren, gab man in einem unphilosophischen Zeitalter dem göttlichen Körper im H. L. solche Masse, dass sie jeder menschlichen Vorstellung und Abbildung sich entziehen und daher die Bekenner des Judenthums vor einem in das menschliche Auge fallenden vermenschlichten Bild von Gott schützen. Das ist die Tendenz von שיעור קומה, in welchem ausdrücklich bemerkt wird: שיעור של זה יוצרנו מכוסה מן הבריות. So beträgt nach der Berechnung des Schiur Koma eine פרסה 3 מיל, eine מיל, 10.000 אמה, eine אמה 2 זרת, ein זרת den Umfang des Weltalls: welche

---

[2]) Es bildet auch einen Bestandtheil der מרכבה רבה in cod. h. München 22 und 40.

[3]) Diese ist so alt wie der Abschluss des biblischen Kanons, da es nur durch die allegorische Auffassung eine Stelle in dem Kanon finden konnte. Uebrigens wäre es für die Entwicklung des Judenthums heilsamer gewesen, wenn das HL. dem Kanon nicht einverleibt worden wäre!

stimmt worden. An demselben wurden nämlich, laut Rokeach §. 296, kleine Kinder ins Bet- oder Lehrhaus geführt und dort zum ersten Male unterrichtet, indem der Lehrer ihnen das hebräische Alphabet vor- und rückwärts vorsagte. Es lag nun sehr nahe, diese Procedur zur Grundlage eines Midr. zu machen und das hebräische Alphabet zu deuten. Natürlich sind die Themen, welche am Feste der Offenbarung behandelt werden konnten, keine andere als: Gott, die Thora, Israel und Moses. Die ältere, kürzere Bearbeitung beschränkt sich darauf, zu motiviren, warum das erste der zehn Gebote mit dem ersten Buchstaben des Alphabets beginnt, deutet dann die Gestalt und die Reihenfolge und endlich die rückwärts laufende Ordnung des Alphabets sowie die Combinationen von אח"ם בט"ע und אלב"ם in genuiner Weise.

Anders verhält es sich mit der zweiten jüngern Bearbeitung. Diese ist sehr breit angelegt, zertheilt die Namen der Buchstaben in Sätze, indem die Laute, aus denen die Buchstabennamen bestehen, zu Anfängen von Wörtern werden, benutzt die Buchstaben ferner als Zahlzeichen und deren Namen als Begriffe, die gedeutet werden, um Gott, die Thora, Israel und Moses zu verherrlichen.

Die Heimat dieses Midr. ist Arabien, da er den zweiten Buchstaben בי und den vierten דל, wie im Arabischen nennt, und gegen Ende beim letzten Buchstaben eine Kleidertracht beschreibt, welche morgenländisch ist [1]). Seine Methode besteht darin, dass er bereits vorhandene Hagada's und Midraschim excerpirt, condensirt und verwerthet, um seine Deutungsoperationen auszuführen — und das ist das punctum saliens in unserer Untersuchung! Der Alphabet-Midrasch ist nichts weniger als schöpferisch, sondern gebraucht die Buch-

[1]) בו"ד יוצא ערום ממעי אמו בלא לבוש בלא כסות בלא מנעל בלא סנדל בלא חגיר בלא מעיל.

hang und Rundung. Er betet zu Gott um Thau für seine wirkliche Heimat, für die ideale Heimat seines Volkes, für die heiligen Fluren, die Gottes Eigenthum (ארצך) sind, von ihm in der Schrift gesegnet, wurden (ארץ ברוכה); und allmälig sublimirt sich im Geiste des Dichters der Thau, welcher seiner Heimat Fruchtbarkeit verleihen soll, zum Symbole göttlicher Huld, welche die öden Stätten Palästina's belebt, schmückt, segnet und ihnen die frühere Schönheit wieder giebt. So verbindet sich die leibliche Forderung der Gegenwart, die Nahrung heischt, mit der Sehnsucht des Gemüthes nach der Erhebung und Belebung der Gottesstadt.

Auf heimischem, palästinischem Boden im Geiste Kalir's entstanden, ist das Thaugebet ein wohlgeformtes, verständliches Ganzes; ausserhalb desselben bleibt es dunkel in seinen Einzelheiten, und anstatt einer abgerundeten Dichtung haben wir disjecta membra vor Augen!

III.

Der Alphabet-Midrasch.

Dieser in zwei Recensionen, einer älteren, kürzern und einer jüngeren, längern vorhandene und im III. Th. des BhM. abgedruckte Midrasch ist für die Geschichte der gaonäischen und präkabbalistischen Mystik sehr wichtig und von Grätz mit combinirendem Scharfsinn in Frankel's Monatsschrift VIII, 70 ff. untersucht worden. Allein das Alter dieses Midr. kann nicht eher fixirt und dessen Stellung im Kreise der mit ihm verwandten Literatur nicht definirt werden, bis dessen Entstehung, eigenthümliche Form und Tendenz richtig erkannt sind.

Er ist, um es sofort auszusprechen, durch das Wochenfest entstanden und für dasselbe be-

und auch dieses Bet ha-Midrasch enthält kleinere Büchlein, aus denen der poetische Genius Kalir's geschöpft hat. (Vrgl. Zunz, Literaturgeschichte, 31, 603—607.) Seine Dichtungen erklingen heute noch an Fest- und Fasttagen in Israel's Bethäusern, seine Heimat aber kann, trotz des immensen Scharfsinnes, der aufgeboten ward, um sie zu eruiren, heute noch nicht mit Entschiedenheit angegeben werden.

Doch wie? Sollte keine seiner Poesien die Stätte verrathen, auf welcher sie entstanden ist? Sollte nicht irgend ein localer Zug in einer derselben zu finden sein? Versuchen wir es! Vielleicht gelingt es uns den Boden zu berühren, auf welchem die Kalir'sche heilige Leier bewegt wurde.

Am 1. Tage des Pesachfestes betet Kalir zu Gott um Thau in folgenden Worten:

„Thau gieb, um deinem Lande deine göttliche Huld zu bezeigen, mache uns zum Segen in deiner Freude, Ueberfluss an Korn und Most lass' ausströmen, erhebe die Stadt deines Wohlgefallens durch Thau!"

„Thau entbiete für ein gutes, gekröntes Jahr, dass die Frucht des Landes in Pracht und Herrlichkeit aufschiesse; die Stadt, der vereinsamten Hütte gleich, mache durch deine Hand zu Schmuck und Zierde durch Thau!"

„Thau träufle über das gesegnete Land, mit des Himmels Kostbarkeiten sättige uns segensvoll, dass aufleuchte aus der Dunkelheit die Schaar, die Dir nachzieht, durch Thau!"

Wo dichtete Kalir dieses Thaugebet? Fern von Palästina, dem Lande Gottes, dem gesegneten Lande? Aber warum verlangt er gerade für das Land Israel's Thau, Fülle und Fruchtbarkeit, wenn er nicht auf dessem Boden weilt?

Nehmen wir an, dass Kalir in Palästina, wie Zunz vermuthet, gelebt und gedichtet hat, so gewinnt dieses Thaugebet an Actualität, Zusammen-

Die Antwort ist in der jüdischen Hagada zu finden! In ihrem Geiste wird ein grosser Märtyrer für seine Hingebung belohnt und ausgezeichnet durch die Erhebung zum Himmel oder durch die Offenbarung himmlischer Geheimnisse, wie dies bei den Märtyrern R. Ismaël, R. Nechonja und R. Akiba der Fall ist. Vrgl. oben die Einleitung zum V. Stücke. Auch sie werden in den Himmel versetzt und schauen dort, was dem Menschen auf Erden verhüllt ist. Denn nur dem brechenden Märtyrerauge erschliesst sich die geheimste Region des Himmels.

Durch diese Verbindung zwischen dem gewaltsamen Tod des Märtyrers und dessen Himmelfahrt wird der Zusammenhang zwischen dem ersten Theile der „Ergata", welcher den Tod Jesaja's durch eine Säge erzählt und dem zweiten, welcher die Himmelfahrt desselben beschreibt, verständlich.

Es sind aber auch Spuren in der Hagada vorhanden, dass Jesaja Himmel und Hölle geschaut hat. In BhM. V, 50 liest man, dass er in fünf Gerichtshöfen, in fünf Abtheilungen des Gehinnom Zeuge war, wie die Schlechten bestraft werden, und in BhM. III, 33, mit Beziehung auf Jes. 26, 11, dass er beim Mahle der Frommen in Gan Eden anwesend sein und mit Gott eine Debatte beginnen, welche die von Metatron herbeigeholte Kneset Israel entscheiden wird.

Auch Jesaja also figurirt nach der Hagada in den Regionen des „Inferno" und „Paradiso".

II.

Elasar ben Kalir.

Der Geist dieses grossen liturgischen Dichters, welcher durch Moritz Carriere in der Weltliteratur Bürgerrecht erlangt hat, ist, wie bekannt, vollgetränkt aus den reichen Strömen der Hagada,

ANHANG.

I.

Die Himmelfahrt des Propheten Jesaja.

Wer die von dem anglicanischen Bischof Richard Laurence 1819 in äthiopischer Sprache zum ersten Male veröffentlichte, aus zwei Theilen zusammengesetzte kleine apokalyptische Schrift: Ergata Isaijas nabi[1]) unbefangen liest und mit dem Geiste jüdischer Apokalyptik vertraut ist, muss die Ueberzeugung aussprechen, dass sie durchaus keinen Juden zum Verfasser hat und nicht erst später im christlichen Sinne interpolirt worden wäre. Nichtsdestoweniger stehen die meisten apokalyptischen Arbeiten der ersten christlichen Jahrhunderte — wie z. B. die Testamente der 12 Patriarchen oder der 12 Söhne Jakob's, — sobald sie jüdische Stoffe behandeln, in einem Rapport zur Hagada — ein Moment, dessen Erkenntniss allein im Stande ist, über die ältere christliche Apokalyptik viel Licht zu verbreiten. Bezüglich dieser „Himmelfahrt" hätte längst die Frage untersucht werden sollen: Wie kommt der Prophet Jesaja gerade dazu, der Held derselben zu sein? Ist etwa der Umstand, dass er von dem Messias weissagt, ein in jeder Beziehung genügender Erklärungsgrund?

[1]) Vergl. Langen: das Judenthum in Palästina zur Zeit Christi, 157 ff.

R. Meïr unser R. Elieser, was auch richtiger ist. Denn dieser Abschn. preist das Thora-Studium wie „Midrasch Sar Thora",[1]) welcher den Schlusstheil der Hechalot von c. 27 an bildet, (BhM. III, 104 ff.) verheisst die Offenbarung himmlischer Geheimnisse und Mysterien der Thora, schreibt den Jüngern der Thora eine Lebensweise vor, welche dem gesunden Sinne des Talmud fern liegt und nurunter dem Einflusse mystischer Ueberschwänglichkeit entstanden sein kann, gehört daher einem Zeitalter an, welches nicht R. Meïr sondern R. Elieser die Anpreisung von Geheimnissen in den Mund legt. Im „Tana debé Elijah" folgen auch nach diesem Abschnitte mehre Capitel über Gottesgericht und Busse, in denen unser R. Elieser der Sprecher ist.

Nr. 2, Sëudat Liwjatan, derselben Leipziger Handschrift entlehnt, schildert das Mahl der Frommen und Gerechten in sehr anthropomorphischer Weise und ist mit den Pirke Maschiach, BhM. III, 75—76, und der Sëudat Gan Eden, V, 45—46, verwandt.

Nr. 3, Seder Gan Eden, demselben Codex folgend, beschreibt das Paradies wie in BhM. V, 43, hat aber einen wichtigen Schluss, in welchem die „Pirke R. Joschija" citirt werden. Vrgl. oben die Einleitung zum XII. Stück.

Nr. 4, ist eine Schilderung vom Tage des Gottesgerichtes, in welcher die Merkaba- und Hechalot-Mystik die erste Stelle in der Gotteserkenntniss einnimmt und von Gott am höchsten geschätzt wird. Sie ist einem der jügeren Midraschim, dem Midrasch Mischlé c. 8 entnommen, welcher gleich aller jüngern Hagada dem Verlangen der Zeit nach mystischer Nahrung Rechnung trägt.

---

[1]) Dieser wichtige Midrasch ist bisher noch nicht gewürdigt und für die Geschichte des Judenthums benutzt worden. Er versetzt in eine Epoche, in welcher das Talmudstudium und das helachische Schriftthum bereits mit Feuereifer betrieben wurden, Ansehen und Ehren verliehen und in Vielen den Wunsch rege machten, auf diesem Gebiete sich auszuzeichnen.

heimen aber ihrem Nebenmenschen Verderben bereiten, und schärft die Lehre ein: Hüte dich vor Hyperfrommen oder wie es hebr. witzig heisst: vor der Und-Frömmigkeit.

XV.

Hagada-Fragmente über Auferstehung, Liwjatan, Paradies und Weltgericht.

(Hebräischer Text. S. 148—154.)

Nr. 1, die Fragen des R. Elieser betitelt, beantwortet zehn Fragen über die Auferstehung. Sie bilden eigentlich den Schluss des 7. Abschn. in Saadja's „Emunot we-Deot" und sind in vier Uebersezzungen oder Bearbeitungen vorhanden: 1. von Juda Ibn Tabon, dem Uebersetzer des ganzen Saadja'schen Werkes; 2. von einem Unbekannten, hinter Midr. Samuel, Const. 1517 f. abgedruckt und in meinem Besitze; 3. von einem Anonymus, Mant. 1556, unter dem Titel התחיה den 7. Abschn. enthaltend, gleichfalls in meinem Besitze; 4. in unserem Texte, welcher dem cod. h. XXI d. Leipz. Rathsbibl. entnommen ist.

Dieser Schluss des 7. Abschn. in Saadja's „Emunot" ist wegen seines populären, die Phantasie beschäftigenden Inhaltes von Verschiedenen übersetzt, auch gekürzt worden, bis sein Urheber vergessen und an seine Stelle der in der späteren eschatologischen Hagada figurirende R. Elieser b. Hyrkanos oder b. Jakob (vergl. BhM. III. 75) gesetzt wurde. Andererseits ist wieder dieser R. Elieser von R. Meïr verdrängt worden. Den „Pirke Abôt" ist nämlich in späterer Zeit ein 6. Abschn. für den liturgischen Gebrauch angefügt worden, welcher seinen Platz in dem grössern, von N. Coronel edirten Traktat „Kalla" und in dem kleinen „Tana debé Elijah" c 17 hat. An letzterem Orte steht für

entnommene, von Hrn. A. Kaplan in's Hebräische übersetzte historische Sage berücksichtigt zu werden.

Nr. 13 referirt von einem unbekannten Pseudo-Messias Moses i. J. 1392 in שנב"ר, über welchen ein Bericht von Tunis nach Burgos in Spanien gelangte. Diese Erzählung fand ich auf einem Blatte mitten in einer werthvollen Raschi-Handschr. in meinem Besitze, und ist in der 3., 4., 7. u. 8. Zeile im Anfang, in der 1. u. 5. Z. S. 143 v. o., in der 1. u. 3. Z. v. u. lädirt, so dass an den betreffenden Stellen einige Wörter ausgefallen sind. Merkwürdig ist es, dass gerade ein Jahr vorher 1391 (קנ"א) die grosse Judenverfolgung in Spanien stattgefunden hatte.

Nr. 14 macht uns mit einem geizigen Mohel bekannt, der behufs Beschneidung eines Kindes von einem Dämon in dessen Zauberreich gelockt wurde, dort zu seinem Schrecken die Schlüssel zu seinen Schätzen fand und dadurch belehrt ward, dass der Geizige nicht Herr seines Besitzes ist. Diese Erzählung, ein Ehrenzeugniss des jüd. Wohlthätigkeitssinnes und ein jüd. Verdammungsurtheil des Geizes[4]), ist dem Werke: Kaw ha-Jaschar c. 25 entlehnt und findet sich deutsch nach einer spanischen Uebersetzung des marokkanischen Juden[5]) Moses Edrehi im 2. Th. der „Mythologie der Feen und Elfen“ und daraus im 3. Th. des Märchensaals von Dr. H. Kletke (Berlin, 1845). S. 50—53 unter dem Titel: der Muhel. Nach Kletke hätte sie viel Uebereinstimmung mit einer deutschen Sage“.

Nr. 15, gleichfalls dem oben citirten Werke c. 52 entnommen, persifflirt die Scheinheiligen, welche vor den Ohren der Menschen salbungsvoll ausrufen: „Zertritt nicht das Würmchen“, im Ge-

[4]) Im Munde des jüd. Volkes war ein „Kamzen“, ein Geiziger, ein ebenso starker Schimpfname wie ein „Am ha-Arez“ ein roher Ignorant — ein Beweis, dass Freigebigkeit und Bildung bei den Juden stets sehr gepriesen wurden.

[5]) Mein zweiter Sohn Emil, der k. u. k. österr.-ungar. Consular-Agent in Tetuan war, erzählte mir, dass die Juden in Marokko sehr abergläubisch sind.

Nr. 10 erzählt, wie selten eine echte Freundschaft zu finden ist, und von dem Wettkampfe zweier Freunde, sich einer für den andern hinrichten zu lassen. Sie ist nach einer arab. Quelle bearbeitet und bildet den grössten Theil jenes kleinen Henoch- oder Idris-Buches, welches zusammen mit dem hebr. Sindbad und anderen Piecen in Const. 1516 und in Venedig 1544 erschienen ist. Diese einfache und kurze Erzählung ist in פלא יועץ II, 2—12 b unter dem Titel: מעשה האהוב וחצי sehr ausgeweitet und mit starkem Aufputz und vielen Zuthaten versehen.

Nr. 11 enthält die bereits in BhM. V, 148ff. mitgetheilte, aus dem jüdisch-deutschen Sagenbuche übersetzte Erzählung von dem jüdischen Papste Elchanan in einer anderen Recension, in welcher weder von einer Judenverfolgung, noch vom Schachspiel die Rede ist und der jüd. Papst sich am Ende von einem Thurm herabstürzt, um den Namen Gottes zu heiligen. Die doppelte Bearbeitung zeigt, dass der Stoff im Munde des Volkes lebte und verschiedenartig erzählt wurde. Unser Text ist dem cod. h. Add. 858 der Universitäts-Bibliothek in Cambridge entnommen, und auch in einem Machsor ed. Wien 1859 bei Adalb. della Torre III. Band, Einleitung S. X—XII und von S. J. Halberstamm in Kobak's „Ginse" veröffentlicht.

Nr. 12 verherrlicht R. Jehuda den Frommen in Regensburg, auf dessen Ruf eines heiligen Wundermannes der Bischof von Salzburg neidisch war, auf dessen Verderben sann und endlich eines Bessern belehrt wurde, so dass er nach seiner Rückkehr von Regensburg nach Salzburg die aus seinem Bisthum vertriebenen Juden zurückberief und sie fortan sehr gut behandelte. Da über die Geschichte der Juden in Salzburg[3]) nicht viel bekannt ist, so verdient diese dem jüd.-deutsch. Sagenbuche

[3]) Einige werthvolle Notizen lieferte mein Freund, der königl. bairische Hauptmann a. D. und philosophische Schriftsteller Herr Ad. Bühler in Reichenhall, in seiner Beschreibung von Salzburg, 212—215.

Nr. 6 berichtet, dass der spätere Kaiser Antonin, der Freund des späteren R. Jehuda ha-Nasi, mit demselben, als beide Kinder waren, kurz nach der Geburt vertauscht wurde, um das Leben des kleinen beschnittenen Jehuda zu retten, dadurch eine kurze Zeit von der jüdischen Mutter genährt und daher von Gott durch Thorakenntniss, die Freundschaft Jehuda's, ausgedehnte Herrschaft und ewige Seligkeit ausgezeichnet wurde. Diese Sage ist dem Buche „Menorat ha-Maor" § 83 (vrgl. Zunz, GV. S. 290 Anmerk. b) entlehnt und auch in der Rapaport'schen Handschrift[2]) Abschn. וירא aramäisch zu lesen. Sie stand ursprünglich in einem Midrasch, wie aus Tosafot Tr. Aboda Sara, 10 אמר hervorgeht.

Nr. 7 gibt der Prophet Elijah dem Helden der jüd. Divina Commedia, R. Josua b. Levi, Aufschluss über die Wege der göttlichen Vorsehung, über Lohn und Strafe, die von der Kurzsichtigkeit der Menschen falsch beurtheilt werden.

Unser Text ist dem Werke „Meïl Zedaka" § 439 entlehnt, der mit פלא יועץ I, 31a harmonirt, von der Textirung in BhM. V 133 abweicht. Die Sage ist wahrscheinlich arabischen Ursprunges und zwei Mal bearbeitet worden. Voltaire in der schönen Erzählung: Zadig behandelt einen ähnlichen Stoff.

Nr. 8. entstammt dem rührenden Volksglauben, dass Wohlthätigkeit selbst den Engel des Todes besiegt. Sie findet sich in den von Steinschneider aufgezählten Sammlungen (vergl. oben zum Stücke X), in „Meïl Zedaka" § 432 und im jüdisch-deutschen Sagebuche Nr. 200.

Nr. 9 ist ein Gegenstück zu der vorhergehenden Sage, indem der Engel des Todes einen Hartherzigen in Schrecken versetzt, und findet sich gleichfalls in Meïl Zedaka § 438 und in פלא יועץ I, 29b.

---

[2]) Dort wird Antonin אנטונינוס בן אסוירוס genannt.

Spaltung des Reiches gerichtet war, so ist sie wahrscheinlich von den Hebräern zu den Anhängern Buddha's gewandert. Es sind aber noch zwei Momente hier hervorzuheben. Rab, der in Babylon lebte, hielt die beiden Frauen, welche vor Salomo erschienen, für Geister in menschlicher Gestalt, gleichwie in der Geschichte Buddha's eine Yakinni, ein weiblicher Teufel, figurirt.[1]) Ferner ist der Rapport zwischen Hebräischem und Indischem ein innigerer als gewöhnlich angenommen wird. Besonders in dem Sagenkreis Salomo's spielt Jüdisches und Indisches in einander.

Nr. 3 illustrirt Salomo's Weisheit auf Veranlassung einer Schachpartie, ist natürlich spätern Ursprunges, wurde aus dem jüdisch-deutschen Sagenbuche Nr. 230 von dem genannten Herrn A. Kaplan in's Hebräische übersetzt, und lehrt Ehrlichkeit auch im Spiele!

Nr. 4 enthält die Geschichte der „Susanna,,[2]) in älterem hebr. Gewande nach cod. h. München 117 und einer Copie Steinschneider's.

Nr. 5 erzählt, wie R. Simon b. Jochai einen weiblichen Dämon aus einer römischen Kaiserstochter austrieb und dadurch römische Edicte gegen die Juden Palästina's rückgängig machte. Diese Erzählung, welche kürzer und in anderer sprachlicher Gewandung im Tr. Meïla 17 a vorkommt, war auch in aramäischer Sprache vorhanden (siehe Raschi a. a. O.). Unser Text folgt einer Abschrift des Herrn Abbé Perreau aus cod. h. de Rossi 563, welche für Steinschneider gemacht wurde. Hervorzuheben ist die Phrase S. 129 im Munde der römischen Grossen: „Ein jüdischer Finger ist hier eingedrungen oder im Spiele“.

---

[1]) Es gereicht Hebräern und Ariern zur Ehre, dass sie ein wirkliches menschliches Weib nicht für fähig hielten, ein unschuldiges Kind tödten zu lassen.

[2]) Moses b. Nachman beruft sich zu Deut. 21, 12 auf eine aram. מגלת שושן

sehr alt, gehört in die erste gaonäische Zeit, Einleitung und Schluss aber, welche auch von dem Sammler „Abkat Rochel“ reproducirt werden, sind jüngern Datums.

Das Ganze hat in dem Pariser cod. die Ueberschrift: אותות עשר מלחמות מלך המשיח, in dem Leipziger[2]) מלחמת גוג ומגוג ומשיח בן יוסף ומשיח בן דוד ואליהו הנביא, in einem Halberstamm'schen: אותות מלך המשיח ונקרא ספר מלחמות ה' und im „Abkat Rochel“ die Schlussformel: סליקו מלחמות המשיח

XIV.

Erzählungen.

(Hebräischer Text S. 121—147.)

Nr. 1 ist satyrisch. Hr. Habenichts (רקיון) in Egypten kam auf den Einfall, von jeder Leiche einen grossen Zoll einzuheben, wurde dann zum König eingesetzt und erhielt den Namen: Pharao, d. h. nach talmud. Sprachgebrauche: der Zahler, der die Leute zum Zahlen zwingt. Nach ihm wurden die Regenten Egyptens Pharao genannt. Jeder sieht ein, dass dies eine jüd. Satyre auf exorbitante Staatssteuern ist, die im Munde des Volkes cursirte und von dem Sagenbuche ha-Jaschar benutzt wurde.

Nr. 2, dem Werke Thomas Steele's: Kusa Jata (London 1871) entnommen und von Herrn Abr. Kaplan in's Hebräische übertragen, erzählt von Buddha's Weisheit Aehnliches über den Streit zweier Frauen um die Angehörigkeit eines Kindes, wie es von König Salomo berichtet wird. Da diese Erzählung in Israel einen nationalen Hintergrund hatte (vrgl. BhM. V, LIII.) und gegen die

---

[2]) Dort liest man, wenn meine Copie treu ist, ארמינוס anstatt ארמילוס, und die Bezeichnung „Antichrist“ fehlt dort wie in dem Halberstamm'schen cod.

604), von denen mir eine Abschrift des Herrn Dr. A. Berliner vorliegt, unser „Capitel“, welches[1]) von S. 113 Z. 9 v. u. mit BhM. III, 70—72 bis auf Einzelheiten übereinstimmt. Nun findet sich in einem Seder Gan Eden, S. 151 dieses Theiles des BhM., ein Citat aus „den Capiteln“ — im Plural — „des R. Joschija“, welches in BhM. III, 75 zu lesen ist. Dies berechtigt zu dem Schlusse, dass die „Pirke R. Joschija“, welche einst umfangreicher waren, mit den „Pirke Maschiach“[2]), BhM. III, 70—78, identisch sind.

XIII.

Messias-Kriege.

(Hebräischer Text S. 117—120.)

Sowohl in der Pariser Handschrift cod. h. 716 als in der Leipziger cod. h. XII geht den 10 Messias-Zeichen (BhM. II, 58—63) eine Einleitung voraus, in welcher zehn Stufen der Frömmigkeit vorgeführt werden,[1]) deren höchste des heiligen Geistes theilhaftig macht, und folgt nach denselben noch ein Schluss, in welchem zehn Momente der Erlösung angegeben werden. Der Kern dieser Hagada, die 10 Messias-Zeichen nämlich, ist

[1]) Die Copie überliess mir die Güte des Herrn Salomon Buber.

[2]) Wahrscheinlich gehört auch das vorangehende „Sefer Elija“ dazu. In der Münchner Handschrift 222 heisst das Ganze wieder „Sefer Elija.“

[1]) Diese Stufen, welche an die Terminologie der Ssufi's erinnern, werden im jerusal. Talm. Sabbat c. 1, im babyl. Sota Ende und im Midr. R. zum HL. Anf. im Namen des R. Pinchas b. Jaïr tradirt, und sind dort ein kostbarer Ueberrest einer essäischen Boraita, welche auch für die Urgeschichte des Christenthums sehr wichtig ist und eine ausführliche Darstellung verdient. Die sich steigernden Bezeichnungen: חסידות, רוח הקדש, תחיית המתים, אליהו הנביא und der Rapport zwischen Körperreinheit und Heiligkeit sind durch und durch essäisch.

mehr mit dem „Schauen" begnügt, sondern praktische Erfolge und Einwirkungen auf das Leben anstrebt. Auch die präkabbalistische Mystik der „Merkaba" und der „Hechalot" ward endlich mit theurgischen Bestandtheilen verbunden, wie es das vorliegende Stück beweist. In demselben ist von einem grossen und einem kleinen theurgischen Apparat (שמושא רבא ושמושא זוטרא[1]) die Rede, von Lilit, der Königin-Mutter der Dämonen, von Schadiël, dem Bezwinger derselben, von den Vorbereitungen, die getroffen werden müssen und die eine bestehende Uebung voraussetzen, um das gesuchte Resultat zu erlangen, und von den sieben himmlischen Hallen oder Hechalot mit ihren ministrirenden Engeln: Knesiël, Kabziël, Dankiël, Tahariël, Nuriël, Henoch-Metatron und Sandalfon. Es erscheint in der Form eines Bescheides der babylonischen Schuloberhäupter Natronai und Nachschon, der Jünger des Haj Gaon, der in einer Handschrift in meinem Besitze steht und auch von Schem-Tob in seinem „Emunot" 89a benutzt wurde. Mag auch die Form untergeschoben sein, der theurgische Inhalt ist alt und reicht in das gaonäische Zeitalter.

S. 109 Z. 3 v. u. l. דחרבא für דסרבא; Z. 11 ומיקרקרא für יירקקא; Z. 12 דלילה für דלילח. Nach Schem-Tob müsste Einmal דִילְלָה gelesen werden.

XII.

Capitel des R. Joschija.

(Hebräischer Text S. 112—116.)

In cod. h. de Rossi 1240 folgt hinter messianischen Stücken (vergl. Zunz, Literaturgeschichte,

[1]) Auch Psalmenverse wurden in jenem Zeitalter zu theurgischen Zwecken gebraucht, und diese Art Theurgie wurde שמוש תהלים genannt. Die theurgische Bedeutung der Wörter: שמש, השתמש, שמוש ist sehr alt; sie erscheinen bereits in den Hechalot und im Alphabet-Midrasch.

Midrasch verschieden textirt und bald auch einzeln copirt wurde. Die Erzählung von König Salomo ist in meiner oft genannten Salonicher Sammlung[1]) wie hier, in BhM. II, 86—87 und in der Sammlung עשה פלא von Josef Sabbatai Farchi I, 18b in anderer Form zu lesen. Die von König David findet sich in erweiterter Textirung in BhM. IV, 140 und in beiden genannten Sammlungen, und die von Korah gleichfalls a. a. O. Der Text der drei Erzählungen in der Ven. 1551 und 1605, Ferrara 1554 und Verona 1647 erschienenen מעשיות (vrgl. Steinschneider Oxf. Catal. 605—607) war mir nicht zugänglich. Doch vermuthe ich, dass er mit meiner Salonicher Edition übereinstimmt.

Die Geschichte von Korah kommt auch im Anfange des Psalm-Midr. vor, und ergötzlicher Weise werden der armen Witwe in der Wüste Klagen über die Agrargesetze Moses', unter denen sie auf ihrem Acker zu leiden habe, in den Mund gelegt. In unserem Midr. ist diese hagadische Possierlichkeit von einem Ackerfelde in der Wüste ausgelassen.

Unser Abdruck folgt dem cod. h. München[2]) 222.

XI.

Dämono- und Angelologie.

(Hebräischer Text S. 109—111.)

Jede Mystik wird früher oder später mit theurgischen Elementen versetzt, indem sie sich nicht

[1]) Aus dieser Sammlung habe ich zuerst die Elia-Apokalypse in BhM. III veröffentlicht. Asulai kennt einen ältern und einen jüngern Druck der פרקי אליהו, mir aber ist blos der eine in meinem Besitze bekannt.

[2]) Es ist derselbe Codex, welchem der Hallel-Midr. im V. Th. des BhM. entlehnt ist. Dieser „Midrasch zu Hallel“ war dem Commentator des Sifré R. Hillel unter dem Namen: הגדת הלל מצראה bekannt. Siehe M. Friedmann zu seiner Ausg. des Sifré, Sect. ראה § 116 Anm. 4 und BhM. V, 92.

Der Grund dieser Wandlungen ist in der Popularität dieses Midrasch zu suchen, wodurch er in viele Hände gelangte und Veränderungen erlitt. Auch in halachischer Beziehung nimmt er das Interesse in Anspruch, da seine halach. Introductionen oft von der talmudisch. Halacha abweichen.

Tanchuma-Fragmente, welche unsere Kenntniss von den Evolutionen dieses Midrasch vermehren, sind demnach wichtig; daher wurde ihnen hier ein Platz eingeräumt. Sie finden sich in cod. h. München 224 zwischen den einzelnen Sectionen des Pentat.-Comment. „Chaskuni", sind von Steinschneider entdeckt und von Herrn Dr. A. Berliner copirt worden, dessen Güte ich die Abschrift verdanke. Ausser den hier gedruckten sind noch unbedeutende, sehr kleine Bruchstücke zu den Perikopen צו, מצורע, אחרי, במדבר, נשא, פנחס, מטות, מסעי, דברים, ואתחנן, vorhanden. Die oft wiederkehrende Bemerkung des Schreibers: „Wie es im Tauchuma zu lesen ist," zeigt, dass er mit Bewusstsein Abweichungen von dem vulgären Tauchuma-Texte copirte.

Unsere Fragmente waren dem „Jalkut" bekannt, und ihr Alter geht daraus hervor, dass sie noch Fremdwörter haben, für welche die Vulgata des Tauchuma hebr. setzt. Vrgl. S. 94.

X.

Midrasch al Jithallel.

(Hebräischer Text S. 106—108.)

Jerem. 9, 22 wird gelehrt, dass der Weise, der Starke und der Reiche sich nicht ihrer Gaben rühmen sollen. Dies wird hier aus dem Leben des weisen Salomo, des Helden David und des reichen Korah illustrirt. Sowohl der Spruch des Propheten als die Personen, durch welche er erläutert wird, sind sehr volksthümlich; daher unser

Moses Frankfurter im Vorworte zu seinem Mechilta-Commentar, geht zu weit. Sie sind im Gegentheil sehr oft ursprünglicher als die Vulgata unserer Midraschliteratur.

Die einzelnen hier mitgetheilten Fragmente sind mit Buchstaben bezeichnet; nur fehlen die ersten sechs und auch in der Mitte sind mehre Buchstabenzeichen ausgefallen, die ich ergänzt habe. Sie sind einer Jelamdenu - Recension entnommen, in deren Besitz der Sammler erst nach Vollendung der Pentateuch - Sammlung gelangt war[2]) und die auch dem Verfasser des Aruch vorlag, wie aus dessen Wb. s. v. קונכי folgt.

Nr. 30 muss דברים für דבריה, Nr. 32 בכור für בכור und לכהן für להן, Nr. 33 להלן על für להל עלן, Nr. 34 רוח für וח, Nr. 36 שמשון für שמשנן gelesen werden.

IX.

Tanchuma-Fragmente.

(Hebräischer Text S. 91—105.)

Kein Midrasch hat im Laufe der Zeit so viele Wandlungen durch Auslassungen, Zusätze und Einschiebsel erfahren, wie der unter dem Namen „T a n c h u m a“ bekannte, so dass man falsche Schlüsse auf sein Alter ziehen würde, wollte man den Text, wie er jetzt gewöhnlich gedruckt wird und den ich an einem anderen Orte kritisch analysiren werde, als Unterlage für dessen Beurtheilung gebrauchen. Schon der Sammler des Jalkut Schimoni muss mehre Redactionen dieses Midr. besessen haben, da dieselben Tanchuma-Excerpte im Pentat. von denen in den übrigen biblischen Büchern abweichen. Vrgl. die vorhergehende Nr. VIII.

---

[2]) Vrgl. Jalkut Ende בראשית mit Fragment Nr. 52. An ersterem Orte wird auch der 7. Tag erläutert.

und ihrem Zusammenhange mit dem Midr. Jelamdenu, sehr interessant, indem sie uns einen Einblick gewähren in die Methode, welche der Redacteur des grossartigen hagadischen Sammelwerkes befolgt hatte. Er machte nämlich aus den beiden Talmuden und den vorhandenen Midraschim Excerpte nach der Ordnung der bibl. Bücher und der Reihenfolge der Capitel und Verse in gesonderten Heften (קונדרים), aus denen er dann den Jalkut ordnete und redigirte, liess manches aus dem Contexte weg, was nicht für seinen Zweck brauchbar war, und änderte wohl auch bisweilen die Wortfolge, um sie seiner Sammlung besser anzupassen. Selbstverständlich hatte er von einem und demselben Midrasch mehrere Exemplare, die in manchen Stücken von einander abwichen[1]) und die er für die einzelnen bibl. Bücher einzeln benutzte; daher manchmal dieselben Stellen an verschiedenen Orten nicht immer wörtlich miteinander übereinstimmen. Bei der Vergleichung des Jalkut mit den Quellen muss man dieser wichtigen Erwägung eingedenk sein, um nicht eine unberechtigte Texteskritik zu üben. Die Verdächtigung der Jalkut-Texte nach Art des R. Sabbatai Cohen im Anfange seines „Nekudat ha-Kesef" und des R.

[1]) So fehlten in dem mythologisch wichtigen Stücke über Schemchasai und Asaël — Jalkut Pentat. § 44, BhM. IV, 127 — nach den Worten והולידו בנים mehre markante Sätze, welche ich nach der bereits erwähnten Rapaport'schen Handschrift 5b ergänze. — Sie lauten:

ר' אומר וכי תעלה על דעתך שבשר ודם יכול ליגע אצל המלאכים והא כתיב משרתיו אש לוהט אלא מלמד כיון שנפלו המלאכים ממקום קדושתן מן השמים שלט בהם יצר הרע כבני אדם וקומתן נעשית כבני אדם ולבשו גוש עפר שנא' לבש בשרי רימה וגוש עפר גו' אמר ר' צדוק מזה נולדו הענקים אשר נולדו בזדון לבם ומשלחים ידיהם בכל גזל וחמס ושפיכות דמים שנא' ושם ראינו את הנפילים גו' ואומר הנפילים היו בארץ. תני שמחזאי הוליד ב' בנים ושמותם הייא והייא ונשאו נשים והולידו סיחון ועוג. ר' יוסי אומר בשעה שנגזרה גזרה לביא מבול שגר הקב"ה למטטרון שליח ושמחזאי א"ל עתיד הקב"ה להחריב העולם עמד שמחזאי והרים קולו בבכי ובזעקה והיה מצטער על העולם ועל בניו שכל א' מהם היה אוכל אלף גמלים אלף סוסים ואלף מכל מין בהמה ממה יחיו. תני לילה א' היו ישנים הייא והייא בני שמחזאי וראו שניהם חלומות גו'.

נצבתי עליך עד אשר יתיצבו בניך לפני שנא׳ והנה ה׳ נצב
עליו ויש׳ ויתיצבו בתחתית ההר, אתם נצבים היום, וכאשר
ראה יעקב ירוש׳ א׳ בארץ וא׳ בשמים ואמר אין זה אשר
בארץ כלום (אשר) שנאמ׳ אין זה כי אם בית אין זה בית
שיעמוד לבני לדורי דורות כי אם אותו בית אלהים שהוא
בונה בידיו ואם אתה אומר הקב״ה יבנה לו ב״ה בשמים בידיו
כך בידיו יבנה אותו בארץ שנא׳ מקדש [ה׳] כוננו ידיך.
כאשר שמע מרע״ה הדברים האלה מכח משיח בן דוד שמח
שמחה גדולה והחזיר פניו אצל הקב״ה וא״ל רבש״ע מתי תרד
ירוש׳ זו הבנויה למטה א״ל הקב״ה העת [כאן חסר תיבה א׳]
אותה לא הגדתי לבריה לא לראשונים ולא לאחרונים ולך
אני מגיד א״ל רבש״ע תן לי רמז מן המעשי׳ א״ל הקב״ה
אזרה את ישראל בראשונה במזרה בשערי הארץ ויתפזרו בד׳
פנות העולם בין כל האומות ויתקיים בהם מקרא שכתוב אם
יהיה נדחך וגו׳ ואוסיף ידי שנית ואקבץ את אשר הלכו
עם יונה בן אמתי אל ארץ הפתרוס׳ ואשר יהיו בארץ
שנער ובחמת ובעילם ובכוש גו׳ שנ׳ יוסיף ה׳ שנית ידו גו׳
באותה שעה ירד משה מן השמים שמח וירד מלאך המות
אחריו ולא נתן רוחו ונשמתו למלאך עד אשר הראהו הקב״ה
פניו ונתן נשמתו להקב״ה בלב שלם ובנפש חפצה הוי אין
זה כי אם בית גו׳.

Diese Hagada, welche im Gegensatze zu unserem Midrasch, Moses ruhig und friedlich sterben lässt, athmet mehr den echten jüdischen Geist und den hohen Geist des grossen Propheten, welcher in der Thora die Lebenden erfreute und die Sterbenden nicht schreckte und quälte durch Hölle und Teufel.

VIII.

Jelamdenu-Fragmente.

(Hebräischer Text S. 79—90.)

Diese Fragmente finden sich unmittelbar hinter Excerpten aus dem jerusal. Talmud als Anhang am Ende des Jalkut Schimoni zum Pentateuch ed. Salonichi, und sind, abgesehen von ihrem Inhalte

Die jüngste ist die 3., da sie die „Elieser-Capitel" namentlich anführt und viel mit der Ausdeutung von Buchstaben spielt. Durch den Einfluss der Kabbala entstand allmälig ein Ritual für den 7. Adar, den Todestag Moses', das in der neuesten Ausgabe Livorno 1877 bereits 103 Bl. in 8° umfasst und Stücke aus Bibel, Talmud, Midrasch und Sohar enthält[2]).

Die bereits oben zur IV. Piece erwähnte Rapaport'sche Handschrift führt folgende ältere Hagada über das Ableben Moses' an:

אין זה כי אם בית אלהים, אמרו רבותינו אותו יום שנתקרבה מיתת משה רבי׳ העלהו הקב״ה לשמי מרומים והראה לו מתן שכרו ומה שעתיד להיות. עמדה מדת רחמים לפני מרע״ה וא״ל אבשרך בשורה טובה תשמח בה, הפנה נגד כסא רחמים פניך וראה, הפנה פניו נגד כסא רחמים וראה הקב״ה בונה ב״ה באבנים טובות ומרגליות ובין אבן ואבן זיו השכינה שהוא טוב מן המרגליות ומשיח בן דוד עומד בתורה ואהרן אחיו עומד על רגליו ומעילו עליו. דבר אהרן עם משה בא העת אל תגע בי כי מן השכינה אני מתירא עליך כי לא יכנס אדם לכאן עד שיטעום טעם המות ויתן נשמתו למלאך המות. נפל על פניו לפני הקב״ה כששמע דברי אהרן וא״ל רבש״ע תן לי רשות לדבר עם משיחך בטרם אמות א״ל הקב״ה לך ולמד אותו שמי הגדול כדי שלא יאכלנו להט השכינה כי ראה אותו משיח בן דוד ואהרן אחיו הכינו כי ה׳ למדו שמו הגדול ועמדו לפניו משיח ואהרן וא״ל ברוך הבא בשם ה׳, שאל למשה משיח בן דוד דבר לו הקב״ה יבנה ב״ה בארץ ב״ה לישראל וכן אני אראהו יבנה ב״ה בידו בשמים א״ל משיח למשה משה יעקב אביך ראה הבית שיבנה בארץ וראה הבית שיבנה הב״ה בידו בשמים והבין בכל מאדו כי הבית שיבנה הב״ה בידו בשמים ובאבנים טובות ומרגליות ובזיו השכינה היא הבית אשר יעמוד לישראל לעולם ולעולמי עולמים עד סוף כל הדורות. וכן דבר בלילה אשר ישב על האבן וראה ירוש׳ בנויה בארץ וירוש׳ בנויה בשמים וראה עומד ליעקב אבינו ודבר הקב״ה ליעקב יעקב בני כזאת העת

---

[2]) Unter dem Titel: ילקוט על פטירת אהרן ומשה (Warschau 1874. 8⁰) hat der Midrasch-Commentator Chanoch Sondel die talmudischen und Midrasch-Stellen über den Tod Aron's und Moses' gesammelt und erklärt.

49), Maca̍se Bereschit, Alfabet-Midr., Hechalot (S. 58, 63) und der „Perle Rab's“ (S. 66).

Unser Midrasch ist dem cod. h. XII der Leipziger Rathsbibliothek entnommen und führt dort bei jeder einzelnen Festbetrachtung blos den Titel דרש, d. h. kleiner Midrasch.

Die Piece für Chanuka ist bereits im 1. Th. dieses BhM. veröffentlicht worden.

VII.

Midrasch vom Ableben Moses'.

II. Recension.

(Hebräischer Text S. 71—78.)

Der Tod Moses' ist nicht blos im Tauchuma zu Deuter. zweite und letzte Section und im Midr. Rabba V, 11 sondern auch in einem eigenen kleinen Midrasch bearbeitet, von welchem drei Recensionen bekannt sind: 1. die im I. Theil des BhM. veröffentlichte; 2. die hier vorliegende nach cod. h. Paris 710; 3. eine handschriftliche, welche im Besitze von Gilbertus Gaulmin war und von ihm, zusammen mit der 1. Rec., lateinisch übersetzt wurde. Paris 1629, Hamburg 1714, Stuttgart 1840 in Gfrörer's Propetæ vet. pseudep. Die „assumtio Mosis“ und der Brief Judä 1, 9 beweisen, dass das Scheiden des grössten Propheten bereits in sehr alter Zeit ein apokryphisches Thema bildete[1]). Dasselbe wurde später erweitert und ausgeschmückt, und ist mit vollem hagadischen Behagen in der 2. Rec. ausgeführt, welche die älteste ist, wofür ihr Sprachcharakter spricht, und die umfangreichste, da in der Pariser Handschrift 16 Blätter fehlen.

[1]) Da die Persönlichkeit des Moses von den Essäern besonders verehrt wurde, so musste sich schon frühzeitig ein Sagenkreis um ihn gebildet haben.

welche den ganzen Festcyklus umfasst. Die zweite Bearbeitung oder Pesikta Rabbati ging, wie „Agadat Bereschit“ (BhM. IV), die durch und durch messianisch gefärbt ist, aus einem Zeitbedürfniss hervor. Hechalot- und Messiasthemen oder die Beschäftigung mit dem Reiche der Geister, dem sich kosmogonische Elemente anschlossen, und der messianischen Zukunft hatten in einer düstern Zeit die Gemüther beherrscht — vrgl. oben zu Nr. V. — auf deren Befriedigung der Midrasch bedacht sein musste. Daher nimmt die zweite Pesikta diese neuen Elemente auf zur Erbauung ihrer Leser. Solche Zeitpredigten oder Zeit-Pesikta's sind Par. 21[1]), welche die Himmelfahrt Moses' (BhM. I, 58—61) reproducirt und sie mit der alterthümlichen Formel תנו רבנן einführt, Par. 36—39 für die letzten vier Sabbate des Synagogenjahres, die auf dem schwarzen Hintergrunde der Volksleiden farbenreiche, von sinnlicher Fülle strotzende Bilder des Messias entwerfen. Das hagadische Material hatte der Redacteur bereits vorgefunden und knüpfte es an einen Bibelvers lose an durch die Formel: „Das wurde durch die Vermittlung des heiligen Geistes angedeutet.“

Unsere neue Pesikta strebt nach mehr Kürze und mehr Volksthümlichkeit, sie kennt und benutzt sehr oft die Pesikta Rabbati, weist hin auf das Buch Jezira und Pseudo-Ben Sira (S. 36, 37), und macht Gebrauch von Pirke derabbi Elieser c. 42 (S. 38), Sëudat Gan Eden, BhM. V, 45 (S. 47), Midrasch Cônen und Sophia-Midrasch[2]) (S. 48,

---

[1]) Das kosmogonische Stück dieser Parascha über die Planeten findet sich mit mehreren Varianten in der Rapaport'schen Handschrift 2b und wurde vom zweiten Copisten ausgelassen.

[2]) In der Rapaport'schen Handschrift 3a, ausgelassen von dem zweiten Copisten, liest man aus dem Sophia-Midr, V, 67 die Stelle über den Ursprung der guten und schlechten Weine. Unser Midrasch kannte noch nicht die modernen Kunstweine, die sammt ihran Fabrikauten auch in die Hölle gehören.

stark mit mystischen Elementen aus den „Hechalot“ versetzt, bis man allmälig die mystischen Zuthaten fast gänzlich abstreifte, im epischen Volkstone und in verständlicher Sprache zu den hartbedrängten Juden redete. Daher ist die 4. Recension die ältest e, da sie grosse Stücke den „Hechalot“ entlehnt, ihr zunächst stehen die 2.[4]) und die 3., und am jüngsten ist die 1., welche aber trotz ihrer Jugend den Vorzug echter Volksthümlichkeit hat und den Volkston am besten trifft. Sie hat in liturgischer Bearbeitung Millionen Bekenner des Judenthums erschüttert und zum ferneren Ausharren gestärkt.

VI.

Neue Pesikta.

(Hebräischer Text S. 36—70.)

Die Entwickelung des Midrasch vollzieht sich nach bestimmten Gesetzen, welche in den Forderungen und Bedürfnissen verschiedener Zeitepochen und Volksstimmungen aufzusuchen und der veränderten Geschmacksrichtung auf dem Gebiete der Predigt analog sind. Dies lehrt der Midrasch zur Genesis, welcher drei Mal: im Rabba, im Tanchuma und in Agadat Bereschit bearbeitet wurde, und vorzugsweise der Midrasch für die Festtage, welcher unter dem Namen „Pesikta“ bekannt ist. Wir besitzen drei Redactionen desselben: 1. Pesikta de Rab Kahana oder Pesikta schlechthin, von Salomon Buber 1868 in Lyk edirt; 2. Pesikta Rabbati, zum ersten Male in Prag, dann noch vier Mal erschienen; 3. die vorliegende,

---

stand ursprünglich in der Mechilta, wie es Simon Duran zu Pirke Abot I, 15 bezeugt.

[4]) Die Tosafat zum Pentateuch kennen diese zweite Recension. Vrgl. BhM. V, 157 Nr. 9 mit VI, 20.

„Hechalot“ (BhM. III. 83 ff.), in denen die Helden der mystischen Erhebungen die Märtyrer, besonders R. Ismaël und R. Akiba sind.

Es geschah nämlich in einer Zeit schwerer Bedrückungen, dass man die Juden durch die Hinweisungen auf die edlen Märtyrer aus der Epoche der Römerherrschaft zur Ausdauer ermuthigen wollte. In einer solchen Zeit, da der Himmel dunkel und umwölkt ist, sind auch die Gemüther für mystische Phantasiegebilde sehr empfänglich — da das Reich des lichten und hellen Denkens der Freiheit bedarf und in der beengenden Atmosphäre der Tyrannei nicht gedeiht, — wie dies die Judenverfolgungen während der Kreuzzüge und das mit denselben zusammenhängende Aufblühen der Kabbala beweisen und von mir an einem anderen Orte (vergl. „zur Geschichte der Kreuzzüge“) längst hervorgehoben worden ist. Es wurden nun die Märtyrer in einem überirdischen Glanze dargestellt und in ihrem Tode, ihrer Erhebung zu den himmlischen Geheimnissen und ihrem Verkehr mit dem Geisterreiche zeigte man der Phantasie des Volkes das Martyrium für das Judenthum in einem so farbenreichen Lichte, dass es auf dessen Gemüth den tiefsten Eindruck machen musste. Dieses psychologische Moment allein erklärt uns, warum gerade Ismaël und Akiba die Hauptfiguren in den „Hechalot“ und in den Bearbeitungen der „Merkaba“ sind.[2])

Nach den „Hechalot“ wurde dann das Thema von den zehn Märtyrern selbständig und immer populärer ausgeführt.[3]) Anfangs war es noch sehr

---

[2]) Am Schlusse der messianischen Stücke in cod. h. de Rossi 1240 (vrgl. Zunz, Literaturgeschichte, 604) figurirt R. Ismaël, wie er die Erlösung berechnet. Wenn ich eine Stelle gegen Ende richtig verstehe, so klagt er, dass seit der Zerstörung Jerusalems bereits 1072 Jahre vorüber sind. Die Stelle lautet:

ולאדום לממלאי ביתא חריבא שבע מאתן דשנין והוא תמן אלף ארבע מה אתעביד להון.

[3]) Die Beziehung im Anfang auf das Gesetz Ex, 21, 16

ומשק ספיניה דהוה קטיל ליה, עד דאשכח ליואב וא״ל לא תוסף למללא דאי לא מהדרת לי ברי או אקטילך או תקטלני. כד שמע יואב נסב מסוניה ואהדר ליה ית בריה ואמר יאות אמר דוד דאמר כרחם אב על בנים ולא כרחם אם על בנים דאלו דין טלייא אמיה זבינתיה לי דלא הוה טרחא במזוניה ואבוה דטרח במזוניה מסר נפשיה לקטלה עלויה הוי כרחם אב על בנים.

In derselben Parascha findet sich die Geschichte des frommen Metzgers (BhM. V, 136 ff.) nach der Recension in מעיל צדקה Nr. 441 und ein Theil des Midr. Wajisau oder der Krieg zwischen Esau und Jakob. Im Abschn. וישב liest man den locus classicus ohne Nennung des Tana debé Elijah: כשהיה משה מתרעם שעל דבר קל נגזר שלא יכנס לארץ בא הקב״ה לרצותו וא״ל משה כלום יש לפני משא פנים בין ישראל בין גוי בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה עשה מצוה שכרה בצדה עשה עבירה שכרה בצדה שנא׳ צדקתך כהררי אל.

V.

Geschichte der zehn Märtyrer.

II. und III. Recension.

(Hebräischer Text S. 19—35.)

Volksthümliche Themen werden in der Midrasch-Literatur mehrfach bearbeitet. Dahin gehören z. B. der Tod Moses' und die Geschichte der zehn Märtyrer, von welcher nunmehr vier Recensionen bekannt sind: 1. die im BhM. I, 64—72 veröffentlichte; 2. die hier gedruckte, nach einer Handschrift in meinem Besitze; 3. das hier erscheinende Bruchstück aus cod. h. Paris 710; 4. eine in Livorno 1877 in dem spanisch-liturgischen Werke בית אב für die Fasttage nach einer Handschrift auf 13 Seiten Grossoctav in Raschi-Schrift erschienene[1]). Das Thema bildet die Grundlage der

[1]) Das Livorner Ritual habe ich erst nach Vollendung des Druckes der Texte durch die Güte des Herrn Dr. A. Berliner erlangt.

Darschan! Abschnitt לך לך findet man nämlich dieselben רמזים und גמטריאות, welche im Tanchuma Ende קרח zu lesen sind und diese rühren von R. Moses ha-Darschan her, da die Tanchuma-Addit. ihn kennen und citiren. Vergl. Abschnitt האזינו zu Deut. 32, 7. Die Autorschaft des R. Moses ha-Darschan dürfte auch daraus hervorgehen, dass er den ihm congenialen [4])מדרש תדשא drei Mal in בראשית und ein Mal in לך לך benutzt.[5])

Abschnitt וישלח fand ich die Hagada „Preis der Vaterliebe“ (BhM. V, 52—53) in einer kurzen Recension, welche ich ihrer Seltenheit wegen hersetze. Sie lautet:

והוא עבר לפניהם הה״ד כרחם אב על בנים אמ׳ רבו׳ כד שמע יואב לדוד דאמר כן תמה ואמר כלום אבא מרחם על בנוי טפי מאמהון והלא אמהון רחמן עליהון סגי דהיא מצטער׳ עליהון בעיבורא והיא מתברא והיא מרביה להון והוא אמר כן לא אמר יאות אזיל ואחמי מה דבריית׳ דבריין ואדע אי אמר קושטא עטר בכל תחום ישראל ואשכח חד סב מסכן דהוו ליה י״ב בנין והוה זן יתהון בדוחקא באגר טרחיה דהוה טרח בכל יומא, נם ליה דיזבן חד מבנוהי פרנס ביה לך ולאנתתך ולשאר בנין דילך כד שמע ההוא גזף ביה ואזל ליה, אזל לאתתיה ונם לה עד די בסוף זבן יתיה ליה במאה דינרי׳ דדהב ובלילה כד אתא סב למיכל ולא אשכח יתיה שאל מיניה, נם ליה אתתיה הכי והכי וסבית הדין מאה דינרי׳, כד שמע כן שרי עציף סגי ולא אכל ולא אשתי בההוא ליליא, בצפרא קם ונסיב הנהו דינרי׳ ונסב מיני זייניה בידיה דאי אשכח לגברא דזבן בריה ולא יבעי למהדרי

[4]) Dieser von mir zuerst in BhM. III veröffentlichte Midr. ist bereits zwei Mal nachgedruckt worden: 1. s. a. e. l. in 16, wahrscheinlich in Johannisberg; 2. Warschau 1875, 8° Der Buchdrucker hat die von mir gemachten Abtheilungen durch Buchstaben willkürlich in Abschnitte (פרקים) verwandelt.

[5]) Die universalistische Schöpfungsgeschichte im Anfange der Genes. wird in unserer Handschr. zu einer Allegorie des jüd. Volkes vom ersten bis zum letzten Verse. Z. B.: ויכולו רבנין פתרין ,קריא בע״ה שיהיו ישראל שנקראו שמים וארץ המודים ויקרים לפני הקב״ה הם וכל צבאם שאפי׳ שפחה שבארץ ישראל יש לה חלק לע״ה שנ׳ ועמך כולם צדיקים , ומנין לכלוי שהוא חמדה שנ׳ נכספה וגם כלתה נפשי. Auch in dieser particularistischen Umdeutung weht der Geist des R. Moses ha-Darschan.

Original vor sich? Und wie war es beschaffen? Hing es mit dem „Bereschit Rabbati des R. Moses ha-Darschan“ zusammen? Die Antwort lesen wir 6a bei dem ersten Copisten. Er bemerkt nämlich nach der Hagada über Schemchasai und Asaël (BhM. IV, 127; vrgl. weiter zu Nr. VIII), Genes. 6, 2: נשלם הנמצא כתוב מבראשית רבתי כסדר בתוך הספר ועתה אכתוב הנמצא כתוב בגליוני כל החבור לפי מספר העלין.

Das Original, welches diesem Copisten vorlag, war demnach so beschaffen: bis Genes. 6, 2 enthielt es fortlaufend den Text des Bereschit Rabbati, von da ab waren Erklärungen an den Rändern, wahrscheinlich in einem Exemplar der Genesis, angebracht, welche, wie aus der Copie hervorgeht, sich auch auf die bereits commentirten ersten 5 Cap. der Genesis erstreckten. Dasselbe Original benutzten die übrigen Copisten; denn der zweite, welcher Genes. 1, 2 beginnt[3], wiederholt die Erläuterungen des ersten mit Weglassung der grösseren eingeflochtenen Hagadastücke, und reproducirt sogar viele der Randglossen, welche nach der Bemerkung des ersten Copisten über die Beschaffenheit seines Codex folgen. Die übrigen Copisten schrieben fortlaufend bis zu Ende. Zwei Beweise, dass alle vier Copisten dasselbe Original vor sich hatten, liefern ferner folgende Umstände: 8c liest man beim ersten Copisten פרשת הלוחות, worauf dann Berechnungen folgen, und im Abschnitt לך לך findet man wieder vor der Angabe von רמזים und גמטריאות die Worte: כתב הלוחות. Dann stösst man in den Abschnitten נח und ויצא auf doppelte Erklärungen, d. h. so dass nach Schluss der ersten die zweite von vorn beginnt wie im Abschnitt בראשית beim ersten Copisten, was nur dann verständlich wird, wenn man sich erinnert, dass die Copisten Randglossen abschrieben. Von wem sind die letzteren? Von R. Moses ha-

---

[3]) Wahrscheinlich begann er von vorn, weil die Schrift des ersten Copisten schwer zu lesen ist.

Die Stelle Gen. 30, 24 wird hier midraschisch behandelt (vergl. Midr. Rabba I, 73) und durch die Phantasiegebilde Eldad's erläutert.

Diese Erläuterung wird mit der altklassischen Formel: אמרו רבותינו eingeführt. Wer sind diese Lehrer? Eldad! Dieser Fabulist wird hier zu einem ehrwürdigen Senate von glaubenswürdigen Lehrern in Israel! Wer bürgt nun dafür, dass nicht auch in anderen Midraschim jüngere Stoffe älteren Autoritäten in den Mund gelegt werden?

Unsere Hagada[2]) steht in einer Rapaport'schen Handschrift, welche durch Zunz (GV. S. 288) als „Midrasch Rabbati des R. Moses ha-Darschan“ bekannt wurde und ist jetzt Eigenthum der israel. Gemeindebibliothek in Prag. Ueber dieselbe wurde in der Wochenschrift Hamagid 1874. S. 140 ff. ein unzutreffender Bericht veröffentlicht. Auch die Notiz Rapaport's bei Zunz unterlässt es, uns einen genauen Einblick in die Beschaffenheit und die Zusammensetzung derselben zu geben. Da sie von grosser Wichtigkeit für die Geschichte der Hagada ist und sie durch die Güte des Herrn Vorstehers Georg Feigl und des Bibliothekars Herrn Dr. Natan Grün in Prag mir jetzt vorliegt, so will ich sie beschreiben, um ihr Alter und ihren Werth festzustellen, die Momente, welche bereits bei Zunz a. a. O. angegeben sind, bei Seite lassend.

Vier verschiedene Hände haben in vier verschiedenen Schriftzügen an dieser Handschrift gearbeitet. Die erste schrieb 8½ Bl., die zweite von da — das zweite halbe Bl. ist leer — bis Mitte וישלח, anfangend: אמר ר' לוי בשעה שצוה אחשורוש שישתחוו, die dritte bis Abschnitt מקץ, die vierte bis zu Ende. Hatten diese vier Copisten ein

---

[2] Die Abschrift verdanke ich der Güte des Herrn Salomon Buber. S. 16, Z. 15 v. u. muss nach א"ל noch אין oder למה ergänzt, S. 17 Z. 5 v. o. muss das erste דן gestrichen und dafür גד gesetzt werden. S. 18 steht in der Handschrift מיקה und nicht מאק"ע.

durch den Umstand, dass Ben Sira mit dem Vornamen Jesus oder Jeschua hiess, und als Verfasser von Sprüchen bekannt war, veranlasst, diese Geschichten aus unserem Evang. auf Jeschua den Sohn Sira zu übertragen und in seiner Weise umzuarbeiten. Vrgl. auch meine Bemerkung in Frankel's Monatsschrift II, 430.

Hingegen scheint die ältere und kürzere Recension des „Alphabet-Midrasch“ (BhM. III, 50 ff.) auf einen spätern arab. Schriftsteller influirt zu haben. Derselbe erzählt nämlich, dass Jesus das in kleinere Gruppen eingetheilte arab. Alphabet, wie אבגד, הוז u. s. w., so gedeutet habe, dass jeder einzelne Buchstabe den Anfang eines Satzes ausmachte, z. B. ד bedeute דין אללה, ה bedeute הו אללה, י bedeute יד אללה עלי חלקה.

Vrgl. Thilo a. a. O. p. 153 ff. Das ist dieselbe Methode, die wir im Alphabet-Midrasch treffen.

IV.

Hagada von Moses' Nachkommen.

(Hebräischer Text S. 15—18.)

Obwohl die phantastischen Erzählungen Eldad's von den zehn Stämmen und den Levitischen Nachkommen Moses' — die Beni — Musa bei Schahrastani I, 168 ed. Cureton — bereits in drei Recensionen in diesem BhM. — II, 102—113, III, 6—11; V, 17—21 — veröffentlicht worden sind, so wurde auch der vorliegenden Hagada, welche nach einer Benutzung des Exil-Midr. — BhM. V, 115 — die Relationen Eldads[1]) reproducirt, ein Platz in diesem Theile angewiesen, weil sie uns in die Werkstätte des jüngern Midrasch einführt.

[1]) Nach einer briefl. Mittheilung Steinschneider's findet sich in cod. h. Halberstamm Nr. 56 f. 295 b ein arab. Gutachten über die zehn oder die meisten jüd. Stämme (אלאסבאט אלשבטים), worin der Erzählung Eldad's, seines Briefes, seiner Schlachtregeln und seiner Fremdwörter gedacht wird.

Cap. unseres Evang. wird berichtet, dass Jesus geredet habe, als er noch in der Wiege lag und habe zu seiner Mutter Maria gesagt: Ich, den du geboren hast, bin Jesus, der Sohn Gottes; und Ben Sira kommt zur Welt mit Zähnen und der Fähigkeit der Rede, und belehrt seine Mutter sofort, wer er sei, woher er stamme, wie er heisse und was er vollbringen werde. Im 48. Cap wird berichtet, dass Jesus als Kind in der Schule die Namen, die Form und die Reihenfolge der hebr. Buchstaben dem erstaunten Lehrer deutete[5]; auch Ben Sira deutet in der Schule das Alphabet, so das jeder Buchstabe den Anfang eines Spruches bildet, worüber der Lehrer im höchsten Grade verwundert ist. Der hier entfaltete Witz und der Glaube, dass ein Kind gleich nach der Geburt zu reden im Stande sei, ist arabischen und nicht jüdischen Ursprungs. Später wurde ein arab. Jude

---

27 a b, 28 b, 29 a b, ed. Steinschn.) liest man in dem Rapaport'schen handschr. Midrasch Abscha. חיי שרה, wo מלתם anstatt מלחם steht, Folgendes:

מלתם העוף מפני מה מפני כשאכלה חוה מן העץ ואח"כ הטעימו שניהם
וכל הבריות כיון שנתנו למלתם העוף לא רצה לאכול אמר הקב"ה אני
מעמידה לעולם להיות דוגמה ל ד ו ר ו ת היא ע ד ו ר ה עתידין להעיד
זכותן של ישראל ולעתיד לבא ועדין הוא באותה העיר שבנה מלאך המות
ופרין ורבין ככל הבריות וכשמגיעין לאלף שנים הם מתמעטין עד שנעשו
כאפרות ונתחדשים כנשר ואינם מתים לעולם.

Die Betonung von ד ו ר ו של מלחם in Ben Sira findet hier ihre Erklärung und braucht nicht in ז ר ע ו של מלחם emendirt zu werden.

[5]) Nach Irenaeus adv. haer. I, 2) wurde in einer haoretischen Schrift über die Kindheit Jesu erzählt, dass Jesus als Kind in der Schule die griechischen Buchstaben erklärt habe. Im „Evang. Thomas des Israeliten" Cap. 6 wird dasselbe gleichfalls vom griechischen Alphabet berichtet; in einem Fragmente desselben Ev. aber bei Coteler und Fabricius Cod. Pseud. N. T wird es auf das hebr. Alphabet bezogen. Vegl. Thilo a. a. O. p 290 ff. die Note zum 6. Cap. des Evang. Thomas'. Ursprünglich mag der Witz von der Deutung der Buchstaben des Alphab. von einem Judenchristen ausgegangen sein; dem hebräischen Pseudo-Ben Sira aber ist er durch das arab. Ev. „von der Kindheit Jesu" vermittelt worden.

gern Jesu ein, nicht in die jüd. Bet- und Lehrhäuser einzudringen, um die Juden zu stören und zu beunruhigen.. Dieser Simon-Petrus sollte den Päpsten, den Nachfolgern des Apostels, als Muster dienen und sie aneifern, die Juden zu beschützen. Die bedrängten Juden appellirten an die schönen, liebevollen Aussprüche des Evangeliums gegen die Christen selbst und wollten den Päpsten zeigen, wie sie den Spuren des Apostels folgen können. Die eigentliche Geschichte Jesu gehört daher einer andern Zeit und Stimmung an als die Petrus-Legende.

Der Name Petrus kommt auch bei den Juden vor, während der des Paulus nicht in ihrer Mitte erscheint. In der Pesikta שובה 158 a heisst ein Lehrer Jose Sohn des Petrus (פייטרוס oder פטרוס). Vrgl. auch diese Sammlung S. 95. Anstatt Petrus aber heisst es in Menorat ha-Maor c 282 פנחס. Sollte man vielleicht später für Petrus den Namen des frommen Eiferers Pinchas substituirt haben?

Hervorzuheben ist noch, dass Abba Saul Paulus in der dritten[3]) und Elija-Paulus in der 4. Recens. als geheimer Freund und Beschützer der Juden figurirt, und dass Petrus seine liturgischen Poesien nach der dritten an Natan ha-Babli und nach der 4. an den Resch Galuta überhaupt sendet.

Der Besprechung der Petrus-Legende aus der „Toledot Jeschu" schliesse ich eine kurze Erörterung über „das Evangelium von der Kindheit Jesu" an. Es ist in arabischer Sprache abgefasst, in Thilo's Cod. Pseud. N. T. I. p. 66 ff. abgedruckt und ist merkwürdigerweise in die jüd. Literatur eingeschmuggelt worden, und zwar durch Pseudo-Ben Sira[4]). Im 1.

---

[3] Der Karär Juda Hadassi in dem das Christenthum behandelnden Alphabet seines „Eschkol" — das in der gedruckten Ausgabe ausgelassen ist, und in dem handschr. „Eschkol" der Wiener Hofbibl. Nr. LIII fol. 82 a sich findet, kennt diese Recension, indem er von Abba Saul-Paulus redet.

[4]) Ueber den unsterblichen Vogel מלחם (Ben Sira

veröffentlichte[1]); 2. die von Joh. Jac Huldrich, Leiden 1705 bekanntgemachte; 3. die unter dem Titel תם ומועד s. l. e. a.[2]), ohne Paginirung, auf 16 Bl. 8°, mit kleiner Quadratschrift. 39 Zeilen auf der Seite, gedruckte; 4. eine handschriftliche in meinem Besitze, welche mit der מעשה ישו in cod h. de Rossi 96 übereinstimmt, und wie aus den romanischen Wörtern vescovo, batesimo und Papa hervorgeht, in Italien redigirt wurde. Diese vier Recensionen weichen sachlich und sprachlich von einander ab, und daher auch die Petrus-Legende, welche einen Bestandtheil derselben ausmacht. Die älteste ist die vierte, welcher unser Text entnommen, die jüngste die dritte, aus welcher der Zusatz am Ende dieses Theiles entlehnt ist. Die Jugend der letztern schliesse ich aus der Sprache, die sich einer Schönrednerei befleissigt und eine Vorliebe für die musivische Anwendung von bibl Phrasen und Versen überall zur Schau trägt, sowie aus der Ableitung des Namens Petrus von dem talmudischen Worte פטר, entlassen, befreien — lauter Momente, die ein späteres Zeitalter der hebr. Stylistik verrathen.

Wer alle diese vier Bearbeitungen ohne Vorurtheil liest, muss sich sagen, dass die Haupttendenz derselben nicht darin besteht das Christenthum zu schmähen, sondern die Juden gegen die im Namen Jesu veranlassten Bedrückungen der Kirche in Schutz zu nehmen. So lässt unser Text Petrus die Christen belehren, dass Zwangtaufen keinen innern Werth haben, dass man Erwachsene erst nach einer Probe von 30 Tagen und Kinder nicht unter 9 Jahren in den Schoss der Kirche aufnehmen soll. In der 3. Recens. schärft er den Anhän-

---

[1]) Wagenseil's Text u. Uebersetzung sind, mit einigen unbedeutenden Anmerkungen versehen, in Upsala von Edman (1857 in 4°) edirt worden.

[2]) Nach einer Andeutung auf dem Titelbl. wäre sie 1824 und nach den Typen zu urtheilen in Breslau erschienen. Vrgl. auch Steinschneider, H. B. XII. 50.

setzung in cod. h. Paris 130. Der Vers 30 lautet da: בבאז גשתן אוי אבדאן כיד סתוני אבד נאם אוי ובי כאנד יבאוי מכבי כושא זור ואראן.

Die Erzählung von der schönen Hasmonäerin Vers 47—50 fehlt in allen gedruckten hebräischen und aram. Ausgaben — die Mainzer ausgenommen — und in den meisten Handschriften, auch in der persischen Uebersetzung. Sie ist vielleicht ein nach dem Chanuka-Midrasch später eingeschobener Zusatz.

Unser Text folgt meiner Handschrift, welche correcter als die Londoner und Leipziger ist.

Trotz aller Mühe, welche auf die Correctur verwendet wurde, sind noch folgende Errata zu verbessern:

V. 2 l. והוא für וחוא; 10 סגיא für הגיא und יהוד für יסוד; 22 אנש für אנוש; 30 במתכותיה für במתכותא, בנה für בנא, קטיל für קטל; 46 ist ? zu streichen; 52 l. חרבא für חר בא; 55 בעיני für באנפי; 58 וחשב für חושב, 77 לאדלקות für לא דלקות: 84 עד für עדי. Vers 50 fehlt in meiner Handschrift von ותקניאו bis Ende und ist der Leipziger entnommen.

Der älteste Zeuge für das Vorhandensein unserer aram. Megilla ist Saadja Gaon in seinem handschriftl. ספר הגלוי. Vrgl. Firkowitsch in „Hamagid" a. a. O.

III.

Petrus-Legende.

III. u. IV. Recension.

(Hebräischer Text S. 9 — 14, 155 — 156.)

Von der kleinen Schrift „Toledot Jeschu", an deren Schluss die jüd. Petrus-Legende ihren Platz hat, gibt es vier Bearbeitungen: 1. die von Wagenseil in den Tela ignea Satanæ, Altdorf 1681

Gebete V. 25 und 50 mit den Gebeten von Mordechai und Ester in BhM. V, 1. und 2. Stück. Die Verse 37—46, 62—66 verrathen die Benutzung der Makkabäerbücher, und die Ansprache an die Juden in Vers 42 erinnert an eine Wendung, welche von der Pesikta Par. Sachor, 27a, dem Amalek und im Tanchuma zu Balak, Ende, den Töchtern Moab's[1]) in den Mund gelegt wird. Auch die Relation, dass Juda zuerst fällt und dann der greise Mattathias in den Kampf zieht, zeigt dass unsere Megilla eine jüngere liturgische Arbeit ist.

Vers 30 wird berichtet, dass Johannes eine Denksäule errichtete, welche er מכבי קטיל תקיפין nannte. Auch dies ist ein Beweis, dass unsere Megilla jung ist, da in allen hebräischen Notizen über Chanuka nur von Hasmonänern, nie von Makkabäern die Rede ist. Der Name מכבי an dieser Stelle fehlt in cod. h. Paris 716, in Bartolocci's Bibl. Rabbin. I, 383, in Megill. Ant. Berlin 1766, in der Londoner Ausgabe 1851, in der Warschauer 1864 und im 1. Th. des BhM.; ist vorhanden in der jüdisch-deutschen Uebersetzung Ven. 1548, im deutschen Machsor Ven. 1568, im spanischen Machsor ed. Salonichi und ed. Wien 1820, in der Uebersetzung von Bær Frenk Wien 1821, in dem Gebetbuche Abodat Israel von S. Bær, Rödelheim 1868, in der zusammen mit Megill. Taanit erschienenen Ausgabe s. l. e. a. (aber Königsberg,) in der Sammlung עושה פלא von Jos. Sabbatai Farchi, Livorno 1870, in dem nach der Leipziger Handschrift gemachten Abdrucke in כבוד הלבנון X, 24—28 und in der p e r s i s c h e n Ueber-

[1]) Josephus, Alterth. VI, 6 lässt auch die Töchter Moab's eine Anrede an die jüdischen Jünglinge halten, wie der Midr. Tanchuma. Ich vermuthe, dass es zur Zeit des Josephus ein „B i l e a m - B u c h" gegeben hat, in welchem die Geschichte Bileam's mit hagadischen Ausschmückungen behandelt wurde; daher konnte der Talmud von einem „B i l e a m - B u c h" (Sifrô schel Bil. oder Pinkesê schel Bil. reden.

was hier ausführlich erzählt wird, unsere Recension ferner an biblische Verse anlehnt. Vier grausame Edicte des Griechen trafen nämlich die Juden: Die Wohnungen mussten offen stehen, die Hausthiere den Göttern geweiht werden, damit sie nicht gebraucht und genossen werden dürften, die Frauen sollten nicht das Reinigungsbad nehmen und die Bräute durch das jus primæ noctis geschändet werden.[3]) Daran schliesst sich die Erzählung von der schönen Braut Hanna, der Tochter des Matisjahu — in der 1. Recension zweimal „des Johannes“ — deren bevorstehende Schändung das Signal zum Kampfe wider die Griechen ward. Vergl. auch die Einleitung zu „Megillat Antiochus“. Diese Erzählung, die in allen hagadischen Relationen über Chanuka erscheint, muss einen historischen Kern in sich bergen.

II.

Megillat Antiochos, aramäisch.

(Aramäischer Text S. 4—8.)

Die Megillat Antiochos ist ein jüngeres liturgisches Product, bestimmt an Chanuka vorgelesen zu werden, daher ursprünglich in aramäischer Sprache abgefasst, und durchaus nicht identisch mit der alten, verloren gegangenen „Megillat Chaschmonaim“, wie es von dem verstorbenen Karäer A. Firkowitsch in Hamagid XVII, 203 und von J. Toprower in der zu Mainz erscheinenden Zeitschrift כבוד הלבנון X, 21 behauptet wird. Ihrer Tendenz gemäss, nahm sie das B. Ester und die Zusätze zu demselben zum Muster. Vrgl. Meg. Ant. V. 1, 6—9, 56, 60, 79 mit Ester I, 1; III, 8. 9; IV, 1. 3; IX 20, 21, 27, 28; ferner die

[3]) Vergl. Raschi zu Tr. Sabbat 23a.

zum Range eines kanonischen erhoben wurde,[1]) was, im Falle diese Hypothese sich bestätigen sollte, als Beweis dienen könnte, dass der bibl. Kanon sehr spät zum Abschlusse gelangte. Allerdings könnte auch geltend gemacht werden, dass die Leidenszeit unter Antiochus Epiphanes bereits im Buche Daniel biblisch behandelt ist, was ein bis jetzt kaum beachtetes Zeugniss wäre, dass der wahre Sinn der letzten apokalyptischen Capitel von Daniel den Schriftkundigen in alter Zeit bekannt war, so dass man es nicht mehr für nöthig erachtete, ein besonderes Makkabäerbuch dem Kanon einzuverleiben, es aber unterliess, aus Furcht vor Rom, den apokalyptischen Schleier von Daniel zu lüften.

Allein die hagadische Triebkraft des jüdischen Geistes musste doch in irgend einer, wenn auch nicht hervorragender Weise, auch beim Chanukafeste sich bewähren. Die beiden älteren Pesikta's verherrlichen in dem für den Festsabbat bestimmten Vortrage das Moment der Tempelweihe und des restaurirten Opfercultus im Allgemeinen, während die, man möchte sagen, nichtofficielle Hagada theils an historische Ueberlieferungen, theils an sagenhafte Verquickungen anknüpfte und ihren Stoff in mannigfachen Redactionen verarbeitete, bis die Dichter sich dessen für die Festsabbate bemächtigten und ihn poetisch gestalteten.

Den zwei im 1. Th. des BhM. veröffentlichten kleinen Midraschim für Chanuka reiht sich hier ein dritter, nach cod. h. München 117, 4 und einer Copie des Herrn Dr. A. Berliner, an, die ich für die älteste der drei Bearbeitungen halte, da die 1. Recension I, 133 kurz zusammenfasst,[2])

---

[1]) Nach Halachot Gedolot, Hilchot Soferim, wäre eine von den Aeltesten der Schulen Schammai's und Hillel's verfasste „Megillat bet Chaschmonai" später sogar der Oeffentlichkeit entzogen worden.

[2]) Auch die Formel תנו רבנן weist auf eine bereits vorhandene Hagada hin, die benutzt wird.

EINLEITUNG.

I.

Chanuka-Midrasch.

III. Recension.

(Hebräischer Text S. 1—3.)

Kein jüdisches Fest ist so karg und knapp in der talmudischen Hagada und im Midrasch bedacht worden, wie das grosse Befreiungsfest aus der Gewalt des Antiochus Epiphanes in den Chislew-Tagen. Während die Rettung der Juden durch Ester im Talmud Tr. Megilla, in zwei Targumim, in grösseren und kleineren Midraschim gepriesen wird, hat die reiche Midr.-Literatur kaum nennenswerthe Erinnerungen an die glorreichen Kämpfe der Makkabäer aufbewahrt und das geschichtliche Colorit der Chanukatage fast gänzlich verwischt. Dies dürfte aus folgenden zwei Motiven zu erklären sein: Erstens fehlte es, im Gegensatze zum Purimfeste, an einer Anlehnung an biblische Texte, da kein Makkabäerbuch dem bibl. Kanon angefügt worden war. Zweitens musste die Betonung der Makkabäerepoche den Argwohn der römischen Machthaber erregen; daher sogar der Redacteur der Mischna dieses Fest gar nicht behandelt, während er allen jüdischen Festen, mit Ausnahme von Schebuot, einen eigenen Tractat widmet, wie dies bereits im V. Th. dieses Werkes S. LVI hervorgehoben wurde. Vielleicht geschah es auch aus Rücksicht auf Rom, dass kein Makkabäerbuch

Studium der jüdischen und judenchristlichen apokalyptischen Literatur angeregt wurde, der mir, meinen literarischen Bestrebungen und besonders diesem Betha-Midrasch freundlich gesinnt war, ohne dass ich je eine persönliche Berührung mit ihm gehabt hätte, und dem ich die aufrichtigste Verehrung stets entgegenbrachte. Er hat die schönsten Seiten in der Weltliteratur über die jüdische Gottesidee und über den grossen Lehrer der Menschheit, Moses, geschrieben, für die ihm die Judenheit ein dankbares Andenken bewahren soll. Kurz nach seinem Ableben hielt ich ihm einen Nachruf im Tempel der Wiener israelitischen Cultusgemeinde, der nur bei Denjenigen Bedenken erregen konnte, welche grosse Persönlichkeiten nach deren menschlichen Schwächen und Vorurtheilen und nicht nach deren leuchtenden Vorzügen und unsterblichen Verdiensten beurtheilen.

Dr. Ad. Jellinek.

Baden nächst Wien, am 19. August 1877.

VORWORT.

Als ich im Vorworte zum V. Theile dieser Sammlung das Erscheinen eines VI. ankündigte, glaubte ich, für das mir zu Gebote stehende hagadische Material genügenden Raum in demselben finden zu können. Allein im Laufe des Druckes, welcher durch Zeit- und persönliche Verhältnisse sich in die Länge zog und mit Zwischenpausen fast zwei Jahre in Anspruch nahm, kam ich zur Einsicht, dass mein Vorhaben nicht ausführbar sei, sollte nicht dieser VI. Theil fast das Doppelte an Bogenzahl umfassen. Ich werde daher die ersten beiden Theile dieses Werkes, die bereits schwer zu erlangen sind, umarbeiten, verbessern und vermehren, und die noch restirenden handschriftlichen Midraschim und hagadischen Stücke — unter diesen z. B. eine neue Recension des Deuteronomium - Midrasch deren Abschrift aus der Carmoly'schen Bibliothek mir Herr Raphael Kirchheim überliess, und mehrere Beiträge zur Kenntniss der gaonäischen Mystik, die mir Steinschneider zur Verfügung stellte — auf dieselben vertheilen. Ein Gleiches gilt von einem längern Excurse über die Bedeutung der kleinen Midraschim für die Geschichte des Judenthums wie für das Verständniss der apokryphischen und apokalyptischen Literatur.

Abschriften für diesen Theil wurden mir freundlich überlassen von den Herren: Dr. A. Berliner und Salomon Buber und von meinem alten Freunde Steinschneider, welcher, ein Gelehrten-Peabody, seine reichen handschriftlichen Schätze mit der grössten Liberalität austheilt. Zu besonderem Danke bin ich verpflichtet dem trefflichen Vorsteher in Prag, Herrn Georg Feigl, und dem Bibliothekar der dortigen Gemeindebibliothek Herrn Dr. Natan Grün, für die Zusendung der wichtigen Rapaport'schen Handschrift, welche ich in der Einleitung benutzen konnte, sowie dem Linguisten Herrn Dr. Moritz Grünwald für die zahlreichen Copien, welche er mir in Leipzig und in Paris besorgte.

Ich habe nur noch einige Worte über die Widmung dieses Theiles hinzuzufügen.

Den ersten schmückte ich mit dem Namen des verehrten Meisters Zunz, dessen „Gottesdienstliche Vorträge" vor 24 Jahren den ersten Anstoss zu dieser Sammlung gaben; den sechsten dedicire ich dem Andenken Ewald's, durch dessen „Jahrbücher" und „Abhandlungen" ich zum

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים, אנשי לב אליהם פונים, וכל ישראל אומרים ועונים, הננו להם לקונים:

חדר ששי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

מדרש לחנוכה נוסחא ג׳; מגלת אנטיוכס בלשון ארם; אגדתא דשמעון כיפא נוסחא ב׳ וג׳; אגדתא דבני משה; מעשה עשרה הרוגי מלכות נוסחא ב׳ וג׳; פסיקתא הדתא; מדרש פטירת משה רע"ה נוסחא ב׳; קונדרים אחרון ממדרש ילמדנו; פרשיות ממדרש תנהומא כ"י; מדרש אל יתהלל; סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות; פרק ר׳ יאשיהו; מלחמות מלך המשיח; מעשיות; שאלות ר׳ אליעזר, סעודת לויתן, סדר גן עדן, ויום הדין.

ולמען ירוץ הקורא בם, מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין ונכד להרב הגאון צבי הירש ברודא זצ"ל מחבר ספר ארץ צבי ותואמי צביה על ש"ע אה"ע יושב ודורש בעדת קרית ווינא.

מהדורה שניה

הוצאת במברגר את וואהרמן

ירושלים תפרח"י

נתן כח בקולו שישמעו כל אומות העולם וכן היה אומר תנו דעתכם שלא לטעות אחרי אותו האיש שנא׳ לא איש אל ויכזב ואם אומר שהוא אל הוא מכזב והוא עתיד להטעות ולומר שהוא מסתלק ובא לקיצים ההוא אמר ולא יעשה ראה מה כתיב וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משומו אל אמר בלעם אוי מי יחיה מאותה אומה ששמעה אחרי אותו האיש שעשה עצמו אלוה, באיוב לפני רמז ר״ב. (ילקוט בלק סוף סי׳ תשס״ה [בדפוסים האחרים ראש סי׳ תשס״ו] בשם מדרש ילמדנו דפוס שאלוניקי אשר יש באוצר הספרים שלי וחסר בילקוט דפוס ויניציאה ובכל הדפוסים האחרים).

מעשה ה) צד 138 במעשיות ד"ו ס"ה א' ובח"י כ"ג ב'

מעשה ו) צד 140 במעשיות ד"ו ס"ה ע"א ובח"י כ"ד ע"א.

מעשה ז) צד 141 במעשיות ס"ט ב' ובח"י כ"ז ב'.

מעשה ח) צד 142 במעשיות ע"א ב' ובח"י כ"ט ב' וצ"ל נתן דציצותא בדל"ת תמורת רי"ש.

מעשה ט) צד 144 מובא במעשיות י' הדברות דפוס שאלוניקי משנת באש"ר דבור לא תרצח ועיין רשימת ספרי אוקספורד שם.

מעשה י) צד 145 במעשיות י' הדברות דבור לא תענה ועיין רשימת ספרי אוקספורד שם.

מעשה י"א) צד 146 במעשיות דפוס שאלוניקי דף י"ז ועיין רשימת ספרי אוקספורד להחכם מש"ש דף 606 נו' 3870 ושם נרשם שם מדינתא קינסרי.

מעשה י"ב) צד 148 הועתק ע"י אברהם כהן קאפלאן מתוך מעשים־בוך סי קפ"ח.

מעשה י"ג) צד 152 מובא בס' מעיל צדקה סי' תל"ד ובמעשים־בוך סי' קצ"ה ועיין מדרש י' הדברות דבור ז' בבה"מצד ח"א 83 ורשימת ספרי אוקספורד להחכם מש"ש שם.

ואעיר כאן שלפי עדות של הרשב"ץ בפירושו למס' אבות ד' כ' מעשה של ר' מתתיא בן חרש אשר ברוב חסידותו לקח מסמרים של ברזל והעבירם באש וסימא את עיניו מפני השטן שרצה להחטיאו באשת איש (מדרש י' הדברות דבור לא תנאף בבה"מ ח"א דף 79) היה נמצא במדרש תנחומא שלו פ' חקת.

לקוטי מדרשים

דף 164: אוסיף כאן לקט ל"ב) ר' אלעזר הקפר אומר נתן אלהים כח בקולו (של בלעם) והיה עולה מסוף העולם ועד סופו בשביל שהיה צופה וראה האומות שמשתחוין לשמש לירח ולכוכבים ולעץ ולאבן וצפה וראה שיש אדם בן אשה שעתיד לעמוד שמבקש לעשות עצמו אלוה ולהטעות כל העולם כלו לפי'

שם שורה 14 מלמטה: „מי אמר [מתמר?]", מתמר היא הגירסא הנכונה ועיין ש"ט ויבמות דף ע"ז.

צד 108 שורה 11 ושורה 12 מלמעלה: „שהוא עתיד לפרוש רשתו ויכנס לכל המדינות", בש"ט שהוא עתיד לפרוש דוגמניות על כל המדינות.

שם שורה 13 מלמטה: שנא' ואמרו אלופי יהודה. עיין ילקוט זכריה פי"ב.

צד 109 שורה 8 מלמעלה: בששה אותיות. בש"ט בחמשה ואינו נכון כי י"ה יחו"ה הם ששה אותיות.

צד 110 שורה 16 מלמעלה: אחר „ובעגני כבוד" צריך להוסיף עפ"י מדרש שוחר טוב: והיו המצריים תמהים עליהם ואומרים עד עכשיו הייתם משועבדין בכל עבודה קשה ועכשיו אתם מתנשאין בכל כבוד וישראל משיבין וכו'.

מעשיות.

מעשה א) דף 131 מובא במעשיות דפוס וויניציא משנת ד"ש צד מ' ע"א ובס' חבור יפה מהישועה דפוס אמסטרדם דף ג' ע"ב.

מעשה ב) צד 133 בחבור יפה הנ"ל דף ד' ע"ב ובס' מעיל צדקה סי' תל"ט בנוסחא אחרת. צד 134 שורה 2 מלמטה צריך לתקן שבו ראשים „רבים" כמו שנמצא בס' מעיל צדקה. צד 135 שורה 3 מלמעלה צ"ל לפי גירסת מ"צ וכן אמר בן סירא באהד מגין וכו'.

מעשה ג) צד 135 במעשיות ד"ו מ"ח ע"ב ובה"י י"ב ע"ב.

מעשה ד) צד 136 במעשיות ד"ו דף נ"ט ע"ב ובח"י כ' א' ובס' מעיל צדקה סי' תמ"א בנוסחא אחרת ומתחיל שם בזה"ל: מעשה בר' יהושע בן אלם שהגידו לו בחלום שמח בלבך שאתה ונגס קצב מושבך ומושבו בג"ע וחלקו וחלקך שרויין כאחד, ומסיים: אמר לו ארוגי קצב אני ויש לי אב ואם זקנים ואינן יכולין לעמוד על רגליהם ובכל יום ויום אני מלבישם ומאכילם ומרחיצם בידי מיד עמד ר' יהושע ונשקו על ראשו ואמר לו בני אשריך ואשרי גורלך מה טוב ומה נעים ואשרי חלקי שזכיתי להיות חבירך בג"ע. ועיין רשימת ספרי אוקספורד להחכם מש"ש דף 589 נו' 3752.

אח"כ עשיית הכלים ארון שלחן ומנורה וחוזר בסוף אל המשכן, בפסוק שלפנינו בדה"י מקדים לפי נוסחת מדרש שוחר טוב משה לאהרן ומספר מיד ענינו של אהרן וחוזר אח"כ למשה.

צד 81 שורה 8 מלמעלה: ומכתיבין (?) בילקוט זכריה ע"ב הגירסא ומתייראין מהן.

מדרש הלל

צד 87 בעשר לשונות של שבח וכו' ועשרה נביאים אמרוהו וכו' עיין פסחים קי"ז וב"ב י"ד. וצ"ל במשכיל תמורת בהשכיל.

שם: ויש בה לשעבר ולע"ל וכו' עיין פסיקתא ולקחתם לכם וירושלמי פ"ב דברכות ווי"ר פ"ל.

שם י"ח [ימים] ולילה אחת וכו' עיין ירושלמי סוכה פ"ד הלכה ה' תניא י"ח יום ולילה אחד קורין בהן את ההלל בכל שנה וכו'.

שם: אפשר שהיו אוכלין פסחיהן בלא הלל וכו' עיין פסחים קי"ז.

צד 91: המגביהי לשבת, צ"ל הגבהתי השפלתי הגבהתי ועיין וי"ר פ"א.

צד 102 שורה 14 מלמעלה: „המקדש . . . כאן צריך להוסיף עפ"י ספרי דברים פ"י: לחמה וללבנה שנא' יפה כלבנה ברה כחמה.

צד 104 שורה 4 מלמעלה: ר' מאיר אומר וכו' עיין בבלי נדרים ט' א' ושם דברי ר' מאיר ור' יהודה כמו במדרש שלפנינו היפך מדרש שוחר טוב וירושלמי נדרים פ"א ווי"ר פל"ז, ובקה"ר פסוק טוב אשר לא תדור מביא אחר דברי ר' מאיר מעשה באחד שנדר ולא שלם ומת.

צד 105 שורה 8 מלמעלה: משל למלך וכו' מי יתן לי קילסון אחר וכו' בא אסטרטיון אחר וכו' שנתתי אליך קילוסין במדבר וכו'. במדרש שוחר טוב הגירסא: משל למלך שיצא הוא וחיילותיו במדבר וכלה אריסטוון שבידו בא אחד ונתן לו גלוסקא אחד וקדמהו במאכל ובמשתה כשהגיע ליישוב שכח אותו לימים בא אותו בעל אריסטוון ועמד לפני המלך א"ל המלך מה טיבך א"ל אני הוא שנתתי לך גלוסקין במדבר. ועיין ילקוט תהלים שם.

העולם. במדרש כונן (בה"מ ח"ב) צד 37 הגירסא שרי המזלות מחמת הצענזור ברוסיא, כי מדרש כונן אשר היה לפני בשעת דפוס ח"ב של בה"מ נדפס בווילנא. ובדפוס ויניציאה איתא שרי או"ה עכו"ם.

צד 66 שורה 6 מלמטה צ"ל: „מבקש" תמורת „ומבקש".

צד 68 שורה 11 מלמעלה: אמר [רשב"ל] שמות של מלאכים וכו'. עיין פסיקתא בחדש השלישי דף ק"ח ע"ב: ה' כם א"ר לקיש טבלא יש לו על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב"ה משותף בשמו של מלאך מיכא"ל גבריא"ל רפא"ל. ועיין שם הערה קס"א להחכם ר' שלמה באבער

מדרש שוחר טוב

צד 73 שורה 15 מלמטה: „במימיהם (?)" צ"ל במומיהם פי' בשבועתם ועיין פסיקתא בחודש השלישי ק"ז ע"ב הערה קמ"ה להחכם ר' שלמה באבער. ובילקוט תהלים איתא במומיהם בשם פסיקתא רבתי.

שם שורה 6 מלמטה: „וכולן ירדו שטנין". בפסיקתא בחדש השלישי ק"ה ע"א ובילקוט הגירסא וכולן ירדו שנונין.

צד 77 שורה 17 מלמטה: „היה לי לצור מעוז בגלות", בכתוב שלפנינו מזמור ע"א פסוק ג' היה לי לצור מעון בנו"ן תמורת זי"ן.

צד 80 סוף מזמור צ"ט: אמר ר' ברכיה כו' מקרא מלא הוא שנא' ובני עמרם משה ואהרן וגו'. לשון הכתוב שלפנינו דהי"א כ"ג י"ג וי"ד הוא: בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים וגו' ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי. וגירסת מדרש שוחר טוב שמקדים משה לאהרן היא נכונה ונאמנת והא לך כלל גדול ויקר להבנת המקרא: ברוב מקומות בתנ"ך אם מונה שני דברים זה אחר זה מפרש ומבאר הדבר האחרון ואח"כ הראשון היפך דרך היונים והרומים, למשל: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תהו וגו' ויקרא לרקיע שמים וגו' וכל סדר ספור הבריאה עד יום ו' הוא על דרך זה. ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית, ואם ימעט הבית וגו' שה תמים וגו'; את תבנית המשכן ותבנית כל כליו ומפרש

א׳ דף 105: ושמה רומרום. ובנוסחא ב׳ צד 6: ששמה רומרנום.

שם צד 21: סוף הספר: „שגר איגרות הללו מר אלדד זה לספרד שנת ארבעים ושלש וכו׳" אינו נמצא בנוסחא א׳ וב׳ ולפי דעתי אינו מתוך גוף הספר אלא נוסף ע"י מעתיק וסופר אחד ועיין מה שכתב וחקר הרב שי"ר ז"ל במכתבו בראש ס׳ פרחון אות ד׳).

מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם

צד 52 שורה 1 מלמעלה: „כרחום אב על בנים" הוא טעות הסופר וצ"ל כרחם אב על בנים (תהלים קי"ג ג׳).

אגדת תפלת י"ח

עיין פרקי דר"א סוף פרק כ"ז דרוש על ברכת מגן אברהם וסוף פל"א על תחית המתים וסוף פל"ה על האל הקדוש וסוף פ"מ על חונן הדעת וסוף פמ"ג על הרוצה בתשובה. וכתב הרב רד"ל ז"ל במבואו לפדר"א דף י"ג ע"ב שברכת הגון המרבה לסלוח צ"ל אחר פמ"ו המסיים בסליחה דיהכ"פ בלוחות שניות. וגואל ישראל אחר פמ"ח בגאולת מצרים. ורופא חולים בפנ"ד ברפואת מרים וכ"ה שם במפתחות הספר. ועיין ג"פ להחכם הכולל צונץ צד 272 הערה c.

מדרש ה׳ בחכמה יסד ארץ

צד 63 שורה 13 מלמעלה: ונשמות של צדיקים הגנוזים תחת כסא הכבוד. עיין מדרש אלה אזכרה (בה"מ ח"ב) צד 66 ששם נאמר ג"כ שמיכאל מקריב נפשות של צדיקים בכל יום על המזבח שסמוך לכסא הכבוד.

שם שורה 2 מלמטה צ"ל: ונשמתן של צדיקים.

צד 64 שורה 1 מלמעלה צ"ל: עד שלא נברא העולם.

שם שורה 8 מלמעלה צ"ל: ויש בזכיותיך.

צד 65 שורה 3 ושורה 4 מלמעלה: ומקטרגין שרי אומות

הערות ותקונים

חלום מרדכי והוספות למגלת אסתר

צד 10 פרק י״ב פסוק ו׳ צ״ל ויכתב בספר הזכרונות תמורת „והכתב" בספר הזכרונות.

צד 11 פסוק ד׳: „המסלמת כבוד כל הגוים" העתקה מגומגמת היא.

צד 13 פסוק י״ג צריך להוסיף אחר „אשר יאבד המסית" מלת הנסכמים והיא העתקה מלות caeteri qui ei consentiunt והרב החכם מורטארה (עיין הערה 1) קרא בטעות „והנם כמים".

שם פסוק י״ז: הסגרתי מלת [נסכם] תמורת „מקחם" והיא העתקת vinum libaminum.

צד 14 פסוק י׳: „וכאשר נשא עיניו באימת לבו„ העתקה מגומגמת היא ואולי צ״ל באימת כבודו ועיין פסוק ט״ז: מפני דמות אימת כבודך.

צד 15 פסוק י׳: „וגול הרחמים" בכ״י „וגדל הרחלים" דבורים אשר אין להם שחר.

שם פסוק י״ט: „שיעזבו היהודים להחזיק בדת„ שגג המעתיק בהשתמשו באן במלת „שיעזבו„ ועזב אביו ואמו ודבק בלשון רומי.

צד 16 פסוק כ״ב: „עובדי פרסיים„ בכ״י „עובדי פסילים".

ספר אלדד הדני

צד 17 שורה 9 מלמטה: „בנהר פישון". בנוסחא א׳ בבה״מ ח״ב צד 102 הגירסא עד נחל קישון והיא מוטעת.

שם שורה 1 מלמטה וצד 18 שורה 1 מלמעלה: „כנויים ובקונים ובעזורים (?)". בנוסחא א׳ בבה״מ שם צד 103: „ובטחו בקונם ועזורם", ובנוסחא ב׳ בבה״מ ה״ג צד 9: אשר שם הזהב והם מקומות טובים וקיימים במלכות פרויים ממשלת הורינו״ם ובוטחים בקונם תחלה והאל בעזרם.

שם צד 20 שורה 17 מלמטה: „ששמה אמרנו״ם„. בנוסחא

כז) בנימין זאב יטרף, שבט גדול וחזק מה הזאב חוטף כך בני בנימין היו חוטפים נשים מפני השבועה אשר נשבעו בני ישראל ארור נותן אשה לבנימין וכתיב (שופטים כ"א כ"א) וחטפתם לכם. בבקר יאכל עד, זה שאול בן קיש שהכה את עמלק ולערב יחלק שלל, זה מרדכי שנא' (אסתר ח' ב') ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. ד"א בבקר יאכל עד זה תמיד של שחר ולערב יחלק שלל זה תמיד של בין הערבים, שהרי המזבח היה בחלקו של בנימין וכן משה רבינו אמר לבנימין (דברים ל"ג י"ב) ידיד ה' ישכון לבטח עליו.

כח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, לא פחות ולא יותר כשם שהיו חקוקים על אבני האפוד ועל אבני השהם. וזאת אשר דבר להם אביהם, אמר להם אימתי הברכות האלו מגיעות לכם בזמן שיבא משה ויברך אתכם בזה הענין שנא' (דברים ל"ג א') וזאת הברכה אשר ברך משה. ויברך אותם איש אשר כברכתו בירך אותם מה ת"ל שבירך את יהודה בגבורתו של אריה ואת יוסף בכחו של שור ואת נפתלי בקלותה של אילה תאמר שזה גדול מזה ת"ל ויברך אותם כולם שווים ולפי שחלק להם את הארץ ונתן ליהודה שעורים ולנפתלי חטים יכול לא יהו אוכלים אלו משל אלו ת"ל איש אשר כברכתו ברך אותם הכליל הברכה לכולם.

ויפלו חבלי מנשה עשרה וכתוב (שם שם י״ד ט״ו) וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתת לי חלק אחד וגורל אחד עם רב אני עד אשר כה ברכני ה׳ ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה אמר להם החביאו עצמיכם ביערים כדי שלא ישלוט בכם עין הרע אמרו לו אין עין הרע שולט בזרעו של יוסף שנא׳ בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. בנות צעדה עלי שור. שהיו בנות מלכים צוערות על החוסה לראות את יוסף בשעה שהרכיבו אותו במרכבת המשנה ולא נתן עיניו באחת מהן.

כג) וימררוהו ורובו. אלו אחיו. וישטמוהו בעלי חצים אלו שמעון ולוי דכתיב (בראשית ל״ז י״ח) ויתנכלו אותו להמיתו.

כד) ותשב באיתן קשתו. זש״ה (בראשית ל״ט י״א) ויהי כהיום הזה ויבא יוסף הביתה לעשות מלאכתו ואין איש. באותה שעה נתגבר יצרו עליו ונראתה דמות יעקב אביו בחלון אמר לו יוסף עתידין אחיך שיחקקו על אבני השהם ואתה עמהם רצונך שתמחה מהם מיד ותשב באיתן קשתו מלמד ששב קשתו לאיתנה. ויפוזו זרועי ידיו. מלמד שנתפזרו זרעו מבין צפרניו. מידי אביר יעקב מאביר תוכחת יעקב. משם רועה אבן ישראל. כדי שיהא חקוק באבן ישראל דכתיב (שמות כ״ח י׳) ששה משמותם על האבן האחת. ד״א ותשב באיתן קשתו זה זכותו של יוסף ויפוזו כמו (תהלים י״ט י״א) מפז רב, מידי אביר יעקב שעמדה לו זכות של יעקב שכשם שיעקב אביו לא יכלו לו אחיו כך יוסף לא יוכלו לו אחיו. משם רועה אבן ישראל. אב בן שהרי יוסף כלכל אביו ואת אחיו ואת בית אביו.

כה) מאל אביך ויעזרך. כלומר מאל אביך היתה עזרתך ויעזרך גם מעתה ואת שדי מי שאמר די לצרותי ואמר די לצרותיך ויברכך. וכה״א (יהושע י״ז י״ד) עד אשר כה ברכני ה׳. ברכת שמים מעל היא ברכה שבירך יצחק את יעקב שנאמר (בראשית כ״ז כ״ח) ויתן לך האלהים מטל השמים. ברכות שדים ורחם. שדים אלו מזונות ורחם אלו בנים. ד״א שדים זו זכות אבות וכה״א (שה״ש ח׳ י׳) אני חומה ושדי כנדגלות ורחם זו זכות אמהות

כו) ברכות אביך, זה יעקב. גברו על ברכות הורי. זה יצחק, עד תאות גבעות עולם, זה עומדת לעולם. תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. שמשעה שנמכר יוסף הזיר עצמו מן היין שנאמר (בראשית מ״ג ל״ג) וישתו וישכרו עמו עד אותו הזמן לא שתו יין ולא הוא.

עברו את הירדן. והוא יגד עקב, שאחרי כן בירכם יהושע וחזרו שנא׳ (יהושע כ״ב ו׳) ויברכם יהושע וגו׳ (שם שם ח׳) ויאמר אליהם בנכסים רבים שובו לאהליכם ובמקנה רב מאוד בכסף בזהב ובנחשת ובברזל ובשמלות רבות חלקו שלל אויביכם עם אחיכם. ד״א גד גדוד יגודנו זה היה בימי יהושע והוא יגד עקב בימי דוד שכן כתוב בדברי הימים (ד״ה א׳ י״ב א׳) ואלה הבאים אל דוד לצקלג וגו׳ ומן הגדי נבדלו אל דוד למצד מדברה גבורי החיל אנשי הצבא למלחמה ערכי צנה ורומח ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר אלה מבני גד ראשי הצבא אחד למאה הקטן והגדול לאלף אלה הם אשר עברו את הירדן בחודש הראשון והוא ממלא על כל גדותיו ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב.

כ) מאשר שמנה לחמו, שהיו מספיקין שמן המשחה שהכרמל בשבט אשר היה ולכן כתוב מאשר ולא כל אשר. והוא יתן מעדני מלך, שהרי בגבול נחלתו היה אלמלך על שם מעדני מלך דכתיב (יהושע י״ט כ״ד) ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר.

כא) נפתלי אילה שלוחה, שהיו קלים כאילה לרוץ. הנותן אמרי שפר, שהיה לשונם של שבט נפתלי מתוקים כדבש. דברי הגדה: אמרו ז״ל על נפתלי ממש כשבאו לקבור את יעקב במערה׳ עמד עשו לעכב שהיה אומר לו אתה קברת את לאה במערה לאשתך אין לך חלק בה כי אם חלקי נשאר וכבר יעקב אבינו קנה חלקו ממנו שנ׳ (בראשית נ׳ ה׳) אשר כריתי לי בארץ כנען ואין כריה זו אלא מכירה עד שקפץ נפתלי להביא השטר של מערה ממצרים. חושם בן דן היה חרש וכשראה מונע מלקבור את יעקב ומיד דקרו בידיו על צואריו והתיז את ראשו ונפלו שתי עיניו על מטתו של יעקב אבינו ופתח עיניו וראה נקמה ושמח שנא׳ (תהליט נ״ח י״א) ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע, באותה שעה נתקיימה נבואת רבקה שאמרה (בראשית כ״ז מ״ה) למה אשכל גם שניכם יום אחד שאע״פ שלא מתו שניהם ביום אחד נקברו שניהם ביום אחד.

כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, אמר שני פעמים בן פורת על שם מנשה ואפרים. עלי עין מלמד שאין עין הרע שולט בזרעו של יוסף. אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. ד״א עלי עין שיהא שבטו פרה ורבה כמעין הנובע שנאמר (יהושע י״ז ה׳)

ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל אחיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות של שבטו של יששכר. רובץ בין המשפתים, שהרביצו תורה בישראל שנא׳ בהם (תהלים ס״ח י״ד) אם תשכבון בין שפתים וגו׳.

טו) וירא מנוחה כי טוב, זו תורה שנא׳ (משלי ג׳ י״ד) כי טוב סחרה מסחר כסף. ואת הארץ כי נעמה, זו שבחו שלהן שנ׳ (תהלים קל״ה ג׳) זמרו לשמו כי נעים. ויט שכמו לסבול; אלופינו מסובלים (תהלים קמ״ד י״ד) אלופים בתורה ומסובלים במצות מסובלין ביסורין. ויהי למס עובד, למס זה סיני חשבון זה כזה ק״ל. עובד, (משלי י״ב י״א) עובד אדמתו ישבע לחם זו תורה ואומר (קהלת ה׳ י״א) מתוקה שנת העובד.

טז) דן ידין עמו, זה שמשון בן מנוח ששפט את ישראל והושיעם מיד פלשתים. כאחד שבטי ישראל, ששפט שבטי ישראל כאחד שהקדוש ב״ה נקרא אחד, כשם שהקב״ה אינו מטריח על ישראל יותר מדאי כך שמשון היה שופט את ישראל ולא היה מטריח עליהם וכן אמרו רבותינו במס׳ סוטה מאי דכתיב (שופטים ט״ז כ״ח) ה׳ אלהים זכרני נא ופקדני נא אמר שמשון לפני הקב״ה רבש״ע זכור לי עשרים שנה שהייתי שופט את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום.

יז) יהי דן נחש עלי דרך, זה שמשון מה נחש זה נוקם ונוטר אף שמשון נוקם ונוטר לפלשתים (לפיכך). שפיפון עלי ארח, מה השפיפון מלא כעס אף שמשון מלא חימה על פלשתים. הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור, זש״ה (שופטים ט״ו ח׳) ויך אותם שוק על ירך מכה רבה ופי׳ שוק על ירך הפרשים עם הרגלים.

יח) לישועתך קויתי ה׳, כיון שראה יעקב גבורתו של שמשון אמר לישועתך קויתי ה׳ לפי ששמשון החל להושיע את ישראל מיד פלשתים שנא׳ (שופטים י״ג ה׳) והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים. לישועתך קויתי שתים עשרה אותיות כנגד שנים עשר שבטים, זשאה״כ (תהלים קכ״ב ד׳) ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל.

יט) גד גדוד יגודנו, אלו שעברו את הירדן בימי יהושע שנא׳ (יהושע ד׳ י״ג. כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו וגו׳ אל ערבות יריחו בכתוב שלפנינו) כארבעים אלף חלוצי צבא

לבושו, יכבס כל צאתם שנא׳ (יחזקאל ל״ו כ״ט) והושעתי אתכם מכל טומאותיכם, ביין רמז לתורה שנקראת יין שנא׳ (שה״ש ב׳ ד׳) הביאני אל בית היין, לבושו תתלבש ירושלים שנא׳ (ישעיה מ״ט יח) חי אני ה׳ צבאות כי כולם כעדי תלבשי ותקשרם ככלה. ד״א כבס ביין לבושו אלו נקמות שעתיד הקב״ה לעשות באדום שנא׳ (ישעיה ס״ג א׳) מי זה בא מאדום וגו׳, ובדם ענבים סותה כמו כסותה אלו נקמות שעתיד הקב״ה לעשות בגוים שנ׳ (ישעיה ס״ג ג׳) פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי וגו׳ ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי לכך נקראת אדום ע״ש שיבוא צח ואדום ויעשה נקמה באדום ונקראת בצרה שעתיד הקדוש ב״ה לבצור אותה כאשר יבצרו הענבים וידרכום בגת.

יב) חכלילי עינים מיין, יתאדמו הרי ישראל מרוב כרמיהם בימות המשיח, ולבן שינים מחלב והגבעות יתלבנו מן הצאן וכה״א (יואל ד׳ י״ח) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה (הרים) חלב ומעין מבית ה׳ יצא והשקה את נחל השיטים. ד״א חכלילי עינים ישמח את ישראל לשון ארמי היא מצחק מחאיך בזמן שיראו ישראל את השכינה שנא׳ (ישעיה נ״ב ח׳) עין בעין יראו בשוב ה׳ ציון, וכתיב (שם מ׳ ה׳) וראו כל בשר יחדו כי פי ה׳ דבר. ולבן שינים מהלב שימלא שחוק פינו שכל השוחק בפה מלא שיניו נראות, אותו הזמן הוא אומר (תהלים קכ״ו ב׳) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה׳ לעשות עם אלה.

יג) זבולון לחוף ימים ישכון, שיהא תגר ויורד בספינה ומביא סחורה לפי שהיה מביא ונותן לתוך פיו של יששכר שהיה עוסק בתורה לפיכך הקדימו יעקב קודם ליששכר שאלמלא זבולון אין יששכר עוסק בתורה וכן משה רבינו אמר (דברים ל״ג י״ח) שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהלך שמעין ברכתו של יעקב הוא ברכתו של משה רבינו לפיכך אמר שלמה בחכמתו (קהלת ז׳ י״ב) כי בצל החכמה בצל הכסף ואומר (משלי ג׳ י״ח) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר. וירכתו על צידון, כמו עד צידון. למה זכר צידון שיהא צד המזונות ונותן ליששכר.

יד) יששכר חמור גרם, כמו (איוב מ׳ י״ח) עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל, כשם שהחמור שובר את העצם כך שבטו של יששכר שיבר כל ישראל בהלכה שנא׳ (דה״א י״ב ל״ב)

יעבץ שמורין הלכות לישראל. עד כי יבא שילה, פי' שי לו שעתידין אומות העולם להביא דורונות למשיח בן דוד שנאמר (ישעיה י"ח ז') בעת ההוא יובל שי, ואומר (תהלים ע"ב י') מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו וגו'. ולו יקהת עמים, שעתיד להקהות שיניהם של אוה"ע שנא' (תהלים ע"ב י"א) וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יאשרוהו [במקרא שלפנינו יעבדוהו]. ואומר (ישעיה י"א ד') והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע, ואומר (שם שם י"ב) ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. עד כי יבא שילה עד כי יבא בנו כמו ובשילתה, ע"א שילה זש"ה (דניאל י"ב י"ב) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה רמזו יעקב אבינו בברכתו אלף והוא הכלל והפרט הוא של"ה וכן רמזו משה רבינו (דברים ל"א י') ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא אלף שלש מאות ושלשים וחמש כי א' דאסתיר טפל כי הסתירה עיקר ובא דניאל ופירשהו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף ושלש מאות ול"ה והם עידן עידנין ופלג עידן מועד מועדים וחצי מספרים יהיו שלש שנים ומחצה שבהם יהיו ימי הצרה וממנו יושע אבל התחלתם איני יודע אימתי ועל זה נאמר (מלאכי ג' א') פתאום יבוא אל היכלו זש"ה כי יבא שילה פתאום יבוא. ויש לומר יקהת לשון יקהל כענין להקת נביאים וכה"א (צפניה ג' ט') כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד.

יא) אסרי לגפן עירה*). אסרי כמו יקבץ כענין שנא' (שיר השירים ז' ו') מלך אסור ברהטים, עירה קרי פי' גפן זה ישראל גפן ממצרים תסיע (תהלים פ' ט') יקבץ אותם לעירו בירושלים שנקראה עיר ה' צבאות. ולשורקה בני אתונו אלו ישראל שנ' (ירמיה ב' כ"א) ואנכי נטעתיך שורק, בני אתונו המה יבנו בית קדשו שכן כתוב ביחזקאל (מ' י"ד) שער האיתון לשון ביאה הוא שיבואו ישראל לירושלים ויבנו אותה לימות המשיח. כבס ביין

---

*) אמר אהרן: אחוה דעתי בפי' הפסוק הזה. הנה הסופר היוני פויזאניאס מספר בספר שלו ב' ל"ח שתמונת חמור הקוקה בסלע בנויפליא לאות ולזכרון שפעם אחת חמור אכל מעלי ומענפי גפן והרבה הגפן הזה אח"כ לעשות פירות ומזה המעשה שהיה למדו העמים לזמור הגפנים במזמרות להרבות פירותיהם. אסירת החמור לגפן ולשרקה היתה כמו שנראה משל ומליצה על צמיחת הגפן ועשיית היין בשפע נוזל ולכך אמר יעקב אבינו ע"ה אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתונו כלומר שליהודה יין רב בחלקו.

ישתבח שם אלהינו שאינו מקפח שכר נוצר חסד לאלפים, וזרובבל בן שאלתיאל יִסד בית שני לכך נאמר יהודה אתה יודוך אחיך, וגם לע"ל (ישעיה י"א א') ויצא חטר מגזע ישי (שם שם י"ט) אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרשו זה מלך המשיח ואומר (ירמיה כ"ג ח') והקימותי לדוד צמח צדיק ואומר (ירמיה ל' ט') ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם זה מלך המשיח שהוא מזרע יהודה לכך נאמר יהודה אתה יודוך אחיך. ד"א יהודה אתה יודוך אחיך שכיון שראה יהודה שהיה יעקב אבינו מוכיח את אחיו ראובן על מעשה בלהה שמעון ולוי על מעשה שכם ועל מעשה יוסף שהרי ראובן ביקש להצילו ויהודה הצילו בני השפחות כתיב בהן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה אלא שמעון ולוי בעצה להורגו מיד נתכרכמו פני יהודה אמר שמא יוכיחני על מעשה תמר כיון שראה יעקב אבינו שנתכרכמו פני יהודה התחיל לפייסו אמר לו יהודה אתה יודוך אחיך גלוי וידוע לפני הקב"ה שאתה הצלת את יוסף משפיכות דמים ושלא נטרדו אחיך לגיהנם לפיכך יודוך אחיך שכל ישראל יקראו על שם יהודה יהודים ידך בעורף אויבך. זה הקשת שהיא יד כנגד העורף וכה"א בדוד (ש"ב א' י"ח) ויאמר ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר, והיכן היא כתובה בספר בראשית ספר שכתוב בו מעשה הישרים מעשה אברהם ויצחק ויעקב וכן בלעם אמר (במדבר כ"ג י') תמות נפשי מות ישרים והיכן רמיזא ידך בעורף אויביך איזה הוא מלחמה שהיא יד כנגד העורף הוי אומר זה קשת.

ט) גור אריה יהודה, שלא יירא מפני כל, אריה שאג מי לא יירא, (עמוס ג' ח') זה מלך המשיח, או מי יחיה משומו אל (במדבר כ"ד כ"ג) כי גדול יום ה' ונורא מאוד ומי יכילנו (יואל ב' י"א). מטרף בני עלית, מסולק אתה מאותו עון שאמרתי טרף טורף יוסף. כרע רבץ כארי מי יקימנו, לעתיד לבא שנא' (דברים ל"ב י"ב) ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר, (במדבר כ"ג כ"ד) הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, בימי מלך המשיח ישתחוו לו גוים, וכתיב (זכריה י"ב ח') והיה הנכשל ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלהים, כמלאך ה' לפניהם, וכתיב (מיכה ב' י"ג) ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם.

י) לא יסור שבט מיהודה, אלו סופרים שביהודה כמו מושכים (כספר) בשבט סופר, ומחוקק מבין רגליו, אלו יושבי

ממנו שלשים מלכים ונשיאים כמנין יהוד"ה הרי שלשים. מן אברהם עד שלמה ט"ו דורות ואברהם אבינו נשיא היה שנא' (שם כ"ב ה') נשיא אלהים אתה בתוכנו. אברהם יצחק ויעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד ושלמה. הרי ט"ו. ומן שלמה עד גלות יכניה ט"ו רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם יואש ואמציה עזריה יותם אחז יחזקיהו מנשה אמון יאשיהו יכניה לכך נמשלה מלכות בירח שנא' (תהלים פ"ט ל"ח) כירח יכון עולם כשם שהוא עולה ומתגבר עד ט"ו יום ועוד חוזר ומתכסה מעט מעט עד ט"ו יום כך מן אברהם עד שלמה ט"ו ומיכן ואילך ט"ו עד הגלות הראשון בימי יהויכין מלך יהודה. ולכך עולה חשבון יהודה שלשים ויהודה רביעי לבטן והמאורות ביום הרביעי נבראו לפיכך נמשלה מלכות יהודה במאורות שנא' (שם שם ל"ז) וכסאו כשמש נגדי כשם שאי אפשר לעולם בלא מאורות כך אי אפשר לעולם בלא זרע דוד כי ברית עולם שם לו ערוכה בכל ושמורה. ואומר (שם שם כ"ט) לעולם אשמר לו חסדי ובריתי נאמנת לו. ואומר (שם פ"ט ל"ו) אחת נשבעתי לדוד דויד על שם עשרים וד' ספרים דוד תחלת שמו ד' וסופו ד' לפי שהיה יהודה רביעי לבטן לכך נקרא יהודה אתה יודוך אחיך שכל ישראל מודים שה' בחר למלכות בית דוד ושירי דוד המעולים וחסדי דוד הנאמנים ולפיכך לקח אהרן קדוש ה' את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון שהוא ראש לנשיאים דכתיב (במדבר ז' י"ב) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה יהודה ואומר (דה"י א' ה' ב') כי יהודה גבר באחיו וכשם שנכרתה ברית לכהונה כך נכרתה ברית למלכות בית דוד. ודגל יהודה נוסע בראשונה. וכן אחרי מות יהושע כתיב (שופטים א' א') מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה ויאמר ה' יהודה יעלה ולא בחר ה' לבנות לו בית בירושלים כי אם בשלמה בן דוד לכך נאמר יהודה אתה יודוך אחיך. יהודה הציל את יוסף מן הבור שנא' (בראשית ל"ז כ"ו) ויאמר יהודה אל אחיו. וגם הציל את תמר ושני בניה פרץ וזרח מן האש שהיתה מעוברת תאומים והיא בת ג' חדשים וכבר נגמרה צורת הוולדות במעיה ואומר (שם ל"ח כ"ד) הוציאוה ותשרף לולא שהודה יהודה היתה נשרפת היא ושני בניה לפיכך הציל הב"ה את דניאל מגוב אריות תחת יוסף שהציל מן הבור וניצלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן מאש תחת תמר ופרץ וזרח.

בהצלת אחיך שנא׳ (שמות ל״ז כ״א) וישמע ראובן ויצילהו מידם.

ה) שמעון ולוי אחים, מאב ומאם, אחים בעצה אחים בכעס. כלי חמס מכירותיהם, שכן קורין בלשון יוני לסכין מכורין. ד״א מכירותיהם מגורותיהם כ׳ וג׳ מששמשין כמו גנתו כנתו וכנה אשר נטעה ימינך (תהלים פ׳ ט״ז) פי׳ וגנה כלומר בארץ מגורותי עשו חמס להרוג בעלי שכם שאם חטא שכם בן חמור כל העיר מה חטאת.

ו) בסודם אל תבא נפשי, זה מעשה קרח דכתיב ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא ייחסו הכתוב ליעקב לומר בן יעקב. ובקהלם אל תחד כבודי כמו (ישעיה י״ד כ׳ ובמקרא שלפנינו לא) אל תחד אתם בקבורה שהרי במעשה זמרי נשיא בית אב לשמעוני ולא נתייחס ליעקב. כי באפם הרגו איש, אלו יושבי שכם. וברצונם עקרו שור, זה חומת העיר שהרי חומה בלשון ארמי שור. ד״א עקרו שור זה יוסף שנא׳ (בראשית ל״ו י״ט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא אלו שמעון ולוי שנקראו אחים וראיה לדבר שהרי במצרים לא לקח יוסף לאסור אותו אלא לשמעון שנא׳ (שם מ״ב כ״ד) ויקח מאתם את שמעון ויאסור אותו לעיניהם, וכתיב (שם שם כ״ז) ויפתח האחד את שקו זה לוי שנשאר יחיד כי נותר לשם שמעון ושמו לו כספו בפי אמתחתו כדי לבהלו.

ז) ארור אפם כי עז, שלא נטלו עצה מאביהם שהלכו להרוג את שכם בן חמור. ועברתם כי קשתה, וארור כעסם כי קשתה ואם יהיו שני השבטים אלו יחדיו אין העולם מתקיים אלא אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל שיהיו משבט שמעון ולוי מלמדים ומשכימים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שיהו עוסקין בתורה אולי יתכבשון. ד״א ארור אפם כי עז כמו (תהלים פ׳ י״ג) וארוה כל עוברי דרך כלומר תתבצר אפם ותתמעט עברתם תקטן. אחלקם ביעקב, שהרי לשמעון נתנו לו חלק בב׳ מקומות בא״י וכן לוי אין לו נחלה אלא מ״ח עיר נפוצים בישראל.

ח) יהודה אתה יודוך אחיך, יהודה שמו הוראה על שהודת לאה אמו שנא׳ (בראשית כ״ט ל״ה) הפעם אודה את ה׳ על כן קראה שמו יהודה והוא בעצמו הודה במעשה תמר ולא בוש לפיכך אתה יודוך כלומר אתה הודית על האמת והצלת את תמר מלישרוף ולפי׳ יודוך אחיך שאתה מלך עליהם, וכן היה שעמדו

היה לך ליטול ג׳ חלקים יותר על אחיך הבכורה הכהונה והמלכות, יתר שאת זו בכורה שנוטל פי שנים, יתר עז זו הכהונה שנוטל כ״ד מתנות. ד״א יתר שאת זו כהונה שנאמר ואותה נתן לכם לשאת [בב״ר ובתנחומא מביא ראיה מן הפסוק וישא אהרן את ידיו (ויקרא ט׳)], יתר עז זו מלכות שנאמר (ש״א ב׳ י׳) ויתן עז למלכו ועתה ניתנה בכורה ליוסף וכהונה ללוי ומלכות ליהודה.

ד) פחז כמים אל תותר, וכל כך למה שניטלו ממך ג׳ כתרים לפי שפחזת כמו (איוב מ׳ י״ז במקרא שלפנינו יחפוץ תמורת יחפוז) יהפוז זנבו כמו ארז כלומר נתקשה ולא נכנע, וכמים הנגרים ארצה בזריזות שהרי שאר משקין יורדין בנחת כמו היין החלב והדבש וריח נשאר בכלי שהן נשפכין ממנו ונראין אבל המים אל הנהר אינם נשארים בכלי שנשפכין ממנו כך כל כעסך הבערת. כי עלית משכבי אביך, כדי לבלבל יצועי שכיון שמתה רחל הביא יעקב אבינו את בלהה והושיבה על יצועה אמר ראובן לא דיי שאחות אמי היתה צרה לאמי אלא גם שפחתה תהא צרה לאמי עמד ובלבל יצועה, לפיכך אמר לו אז חללת שלשה כתרים הללו על עסקי יצועה עלה, עלית לא נאמר אלא עלה ואין לו רפואה עד שיבא משה רבינו שכתוב בו (שמות י״ט ג׳) ומשה עלה אל האלהים שכיון שכתוב (דברים כ״ז י״ג) אלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר ואמרו (שם שם כ׳) ארור שוכב עם אשת אביו ידעו הכל כי ראובן אביהם של שבט לא שכב את בלהה פילגש אביו, וישמע (ישורון) ישראל ולא עשה בו נקודות כדרך כל הפסוקים אלא צירף הענין עם ויהיו בני יעקב שנים עשר ללמדך שנקי היה אותו צדיק מאותו עון, כיוצא בדבר אתה אומר (ש״א ב׳ כ״ב) אשר ישכבון הנשים הצובאות אפשר חפני ופנחס שוכבין את נשי ישראל והן שותקין אלא ששהו את קיניהן והיו מתאחרות לישכב עם בעליהן ומעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום, להודיעך שהתורה לא ניתנה לטיפשין ולא מסרה הכתוב אלא לחכמים לדרוש ולאזן ולחקור אותן ולתקן מדרשות נאות דברים דבורים על אופניהם לקיים מה שנא׳ (תהלים י״ט י׳) משפטי ה׳ אמת צדקו יחדו ואין מקרא עוקר מקרא. ד״א פחז כמים לשון נוטריקון פחדת מן החטא חיליתה זרחה תפילתך, כמים אל תותר, שלא נותר בך חטאת ואע״פ שעלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה שבחך

לקח טוב לר׳ טוביה בר אליעזר ז״ל
על
ברכת יעקב אבינו ע״ה

א) ויקרא יעקב אל בניו, לאחר שבירך את יוסף ואת בניו קרא לשאר האחים ויאמר האספו ואגידה לכם, מהו האספו הטהרו כמו (במדבר י״ב ט״ו) תסגר שבעת ימים ואחר תאסף וכמו (מ״ב ה׳ י״א) ונשא ידו אל המקום ואסף המצורע. אמר להם הטהרו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, בקש לגלות להם את הקץ מיד נגלה עליו שכינה כיון שראה את השכינה התחיל מצווה אותם על ייחודו אמרו לו וכי כלום אנו חשודין לפניך על ייחוד השם שאתה מצווה אותנו שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד (דברים ו׳ ד׳) בישראל אבינו מדבר, מיד ענה הוא בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: הם אמרו שלשה מלות בלחש ולא בקול, בלחש משום כבוד יעקב אבינו שאמרו, ולא בקול משום כבוד משה שלא אמרו (ועיקרו בפסחים) והוא ענה ששה מלות הכל שנים עשר כנגד השבטים לפיכך נהגו ישראל לומר בק״ש בשכמל״ו.

ב) הקבצו ושמעו בני יעקב, ושמעו זו ברכת יעקב אבינו פרשה זו, ושמעו אל ישראל אביכם זאת ברכת משה רבינו פרשת וזאת הברכה שנאמר (דברים ל״ג א׳) וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו. אביכם, שהסכים אביכם שבשמים על ברכת אביכם ישראל שהרי ברכת משה רבינו מעין ברכת יעקב אבינו. ד״א ושמעו ב׳ פעמים שמעו הקנטורינין שמעו הברכות.

ג) ראובן בכורי אתה, בכור לנחלה בכור לכהונה. כחי וראשית אוני, כחי מתשמיש המטה וראשית אוני אפי׳ ממקרה לילה. ד״א ר׳ לוי בן שלום אומר בן שבעים שנה ושבע שנים היה יעקב אבינו ועדיין לא ראה קרי ללמדך שבחן של אבותינו כי לא על חנם בחר בהם הקב״ה. יתר שאת ויתר עז, אמר לו ראוי

כרחבו של עולם ותואר זיוה כזוהר השמש בגבורתו בתקופת תמוז, מיד ישראל נגאלין מביניהן ונראה להם משיח שיעל אותן לירושלים בשמחה ולא עוד אלא אוכלין מלכות ישראל עם משיח מארבע רוחות העולם ואין אומות העולם אוכלין עמהם זה שנא׳ חשף ה׳ זרוע קדשו לעיני כל העמים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, ה׳ בדד ינחנו ואין עמו אל נכר, ונאמר והיה ה׳ למלך על כל הארץ.

(אלו*) שמותיו של הקב״ה שהם יוצאין בכמה כתרים של אש בכמה כתרים של צדק בכמה כתרים של שלהבת בכמה כתרים של חשמל בכמה כתרים של בזק ועמהם אלף מחנות שכינה וריבי צבאות גבורה נוהגין אותם כמלך בכבוד ביקר ובחוסן ברוב רנה ורנן ובעמודי אש ובעמודי להבה נותנין כברקים אור וכמראה חשמל נותנין להם כבוד ועוז וקוראין לפניהם ק׳ ק׳ ק׳ שנ׳ וקרא זה אל זה ואמר ק׳ ק׳ ק׳ וממלאין אותן בכל רקיע ורקיע שבמרום כבני מלאכים אדירים ונכבדים וכשמחזירין אותן אל מקום כסא הכבוד כל החיות שבמרכבה פותחין את פיהם בשבח בכבוד שמו של הקב״ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואותם שמות של הקב״ה שלא בפירוש אין להם חקר ומספר ואלו הם אדירירו״ן ק׳ ק״ק כתבתי במקום אחר, כפתבי״ב הוא יה שם הגדול במקום אחר כתובין, אלף אלפין אי״ב [א״ברתיו] ל״קחתיו פ״קדתיו למטטרון עבדי שהוא אחד מכל בני מרומים כדאיתא באלפא ביתא דרבי עקיבא).

---

*) מכאן עד סוף הספר הוספות הסופר והמעתיק ממדרש אלפא ביתא דר׳ עקיבא ועיין בהמ״ד ח״ב דף 114.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

באותה שעה פתחתי את פי בשבחו של מקום ואמרתי [גדולים] מעשי ה' וגו'.

ואר"י א"ל מטטרון בא וראה יד ימינו שהיא נשלחת לאחור מפני חרבן בהמ"ק שכל מיני זיו מאורות מובהקות ממנה שבה נבראו תשע מאות וחמשים וחמשה רקיען שאפי' שרפים ואופנים אינן רשאין להסתכל בה עד הגעת יום תשועה לבא, והלכתי אצלו ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני אותה וכל מיני שבח רנה ותהלה שאין פה יכול לומר שבחה ואין עין יכולה להסתכל מפני רבותה ותושבחתא ויקרא וכבודה ותפארתה אלא שכל נשמתן של צדיקים שהן זוכין ורואין בשמחתה של ירושלים הן עומדות אצלה ומקלסות לפניה ומבקשות רחמים מלפניה ואומרין שלש פעמים בכל יום עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' עורי וגו' וכענין מוליך לימין משה זרוע תפארתו, באותה שעה היתה בוכה ימינו של הקדוש ב"ה ומושכות ויוצאות חמשה נהרות של דמעות מחמש אצבעותיה ונופלות לתוך ים הגדול ומרעישות את העולם כענין שנא' רוע התרועעה ארץ פור התפוררה ארץ נוע תנוע ארץ כשכור והתנודדה כמלונה, הרי חמש פעמים כנגד חמש אצבעותיה של ימינו הגדולה, וכישרואה הקב"ה כי אין צדיק בדור ואין חסיד בארץ ואין צדקה בידי אדם ואין איש כמשה ואין מפגיע כשמואל שבקש רחמים מלפני המקום על התשועה שיהזיר אותה לפניו לעשות בה תשועה לישראל מיד זוכר הקב"ה צדקתו וחסדו ורחמיו של עצמו ומושיע לעצמו את זרועו הגדולה ותסמוך לו כל צדקתו כענין שנא' וירא כי אין איש כמשה שהיה מבקש רחמים כמה פעמים במדבר על ישראל ובטל את הגזרות מעל ישראל, וכי אין מפגיע כשמואל שפגע בהקב"ה וקרא וענה לו ועשה לו הקב"ה רצונו שאפילו שלא כראוי כענין שנאמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה', ולא עוד אלא שנזדוג לו למשה שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' ואומר אם יעמוד משה ושמואל לפני, ותושע לו זרועו, אומר הקב"ה באותה שעה עד אימתי אצפה לבני לעשות כצדקתן תשועה לזרועי אני בשבילי ובשביל צדקתי וזכותי אושיע את זרועי ואציל את בני מבין אומות העולם שנאמר למעני אעשה כי איך איחל. באותה שעה מגלה הקדוש ב"ה בעולם זרועו הגדולה ומראה לה לאומות העולם שארכה כארכו של עולם מסוף העולם ועד סופו ורחבה

לעתיד לבא, ושם פרנסי הדור וכל מעשי הדור בין שבישראל בין שבאומות העולם בין שעשו בין שעושין לעתיד לבא עד דורי דורות עד סוף חקוקין על פרגוד של מקום. ואני ראיתי בעיני את כולם ולבסוף שראיתי פתחתי פי ואמרתי בשבחו של מקום באשר דבר המלך שלטון וגו׳ שומר מצוה לא ידע דבר רע וגו׳ ואומר מה רבו מעשיך ה׳ ואומר מה גדלו מעשיך ה׳.

אר״י א״ל מטטרון רוחן של כוכבים שעמוקים ברקיע וכל לילה ולילה באמן (?) של מקום והיכן הם הולכין והיכן הם עומדים, הלכתי אצלו ותפישני והראני את כולם באצבעות ידיו והן בניצוצי שלהבת מרכבותיו של מקום, מה עשה מטטרון מיש״ה באותה שעה הכה כפו על כפו והפריח את כולן ממקומן מיד פרחו ממקומן בכנפי שלהבת וגלו וכסו בארבע רוחות כסא המרכבה. והגיד לי כל אחת ואחת את שמותם ואת כנוים שנא׳ מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא מלמד שהגיח הקב״ה לכל כוכב וכוכב שם וכולם נכנסין במנין על ידי רהטיא״ל המלאך ברקיע השמים לשמש את העולם ויוצאין במנין לקלס את הקדוש ב״ה בשירים ובתשבחות כענין שנאמר השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ולע״ל הקב״ה עוזרן (?) שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך אין [והן] פותחין את פיהם ואומרים שירה ומה שירה אומרים שנא׳ כי אראה שמיך וגו׳.

אר״י א״ל מטטרון בא ואראך נשמתן ורוחן של משרתים שגופן נשרפים מאשו של מקום שהן יוצאין מאצבעו קטנה והם נעשים גחלים של איש בתוך [נהר] דינור ורוחן ונשמתן היו עומדין אחורי השכינה, כל זמן שמלאכי השרת אומרים שירה שלא בזמנה ושלא כראוי ושלא כהוגן הרי הן נשרפין ולוהטין באש של קוניהם ובלהב של בוראיהן במקומן ורוח סערה מנשבת עליהן ומשלכת אותן לנהר דינור ונעשין שם הרי הרים של גחלת ורוחן ונשמתן חוזרת לבוראן ועומדין כולם אחר קוניהם, והלכתי אצלו ותפישני בידו והראני את כולם נשמתן של מלאכים ורוחן של משרתים שהן עומדות אחרי השכינה, מיד עברה סערה וחומות של איש מקיפות להם, באותה שעה פתח לי מטטרון שערי חומות של אש שהן עומדות בתוכן אחרי השכינה ומיד נשאתי את עיני וראיתי איתן של כל אחד ואחד דמותן של מלאכים וכנפיהם כעוף מעשה שלהבת מפעלות אש יוקדת.

עכשיו א״ני יכול להושיען מבין אומות העולם ומיד בא מיכא״ל שרם של ישראל צווח ובוכה בקול גדול כמה שנאמר למה ה׳ תעמוד ברחוק.

אר״י א״ל מטטרון בא ואראך פרגוד של מקום שהיא פרוסה לפני הקב״ה שכל דורי דורות העולם וכל מעשי דורות העולם בין שעשו ובין שעושין עד סוף כל הדורות חקוקין בו והלכתי והראני באצבעות ידיו כאב שהורה לבנו אותיות של תורה וראיתי דור ודור ורוזניהם דור ודור וראשיהם ורועיהם דור ודור ושומריהם ונוגשיהם וסורקיהם. ופקודותיהם ושופטיהם ושוטריהם ומלמדיהם ועוזריהם וחסידיהם ונגידיהם והוריהם וחכמיהם וראשי מדרשיהם וראשי ישיבותיהם דור דור וקציניהם ונשיאיהם ואלופיהם דור ודור וזקניהם דור ודור ומנהיגיהם, וראיתי אדם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם מתושלח ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם נח ודור המבול מחשבותיהם ומעשיהם שם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם נמרוד ודור הפלגה אברהם ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם יצחק ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם יעקב ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם יוסף ודורו ומחשבותיהם ומעשיהם שבטים ודורן ומחשבותיהם ומעשיהם עמרם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם משה ודורו מחשבותיהם ומעשיהם אהרן ודורו מחשבותיהם ומעשיהם מרים ודורה וגו׳ עלי וגו׳ אלקנה וגו׳ שמואל וגו׳ שאול וגו׳ דוד וגו׳ שלמה וגו׳ מלכי יהודה וגו׳ מלכי ישראל וגו׳ מלכי אומות העולם וגו׳ רוזני ישראל וגו׳ אלופי ישראל וגו׳ אלופי אומות העולם וגו׳ עשירי ישראל וגו׳ עשירי אומות העולם וגו׳ חכמי ישראל וגו׳ חכמי אומות העולם וגו׳ נשיאי ישראל וגו׳ נשיאי אומות העולם וגו׳ ראשי ישיבות ישראל וגו׳ ראשי אומות העולם וגו׳ אנשי שם ישראל וגו׳ אנשי שם אומות העולם וגו׳ דייני ישראל וגו׳ דייני אומות העולם וגו׳ מלמדי תינוקות ישראל וגו׳ מלמדי תינוקות של אומות העולם וגו׳ מליצי ישראל וגו׳ מליצי אומות וגו׳ גביאי ישראל וגו׳ גביאי אומות וגו׳ וכל קרב ומלחמה שאומות העולם עושין עם ישראל בימי מלכותם, וראיתי משיח בן יוסף ודורו וכל מעשיהם שעושין עם אומות העולם, וראיתי משיח בן דוד ודורו וכל קרב ומלחמת מעשיהם ומפעלותיהם שהן עושין עם ישראל בין לטובה בין לרעה, וראיתי את כל קרבות ומלחמות שגוג ומגוג עושין לימות המשיח וכל מה שהקב״ה עושה עמהם

מכסא הכבוד לפני הקב"ה ואח"כ הלכתי ודרשתי את הפסוק הזה ומצאתי בענין כי רוח ה' מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי אלו נשמות של צדיקים שעדיין לא נבראו בגוף*).

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בוא ואראך נשמתן של רשעים היאך הן עומדין [יורדין] ונשמתן של בינונים היאך הן עומדין, ואמר נשמתן של רשעים יורדות לשאול על ידי שני מלאכי חבלה ואלו הן זעפיא"ל וסמכיא"ל, סמכיא"ל שהוא על נשמתן של בינונים כדי לסומכן ולטהרן מחטא ברוב רחמיו של מקום, זעפיא"ל שהוא על נשמתן של בינונים [רשעים] כדי להורידן לפני הקב"ה מדין השכינה לשאול לדונן באש בגיהנם במקלות של גחלים, והלכתי אצלו ותפשני בידו והראני את כל באצבעות ידיו וראיתי דמות מראה פניהם כבני אדם וגופן כנשרים ולא עוד אלא שזיו דמות של בינונים דומין כירקות מפני מעשיהם שיש בהן דופי עד שיטהרו מעונם באש, וזיו דמות נשמתן של רשעים כשולי קדירה מפני רוב מעשיהם הרעים, וראיתי נשמתן של אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ושאר צדיקים כשמעמידין אותם מקבריהם ועולין לרקיע ומתפללין לפני הקב"ה ואומרים בתפלה רשב"ה עד מתי אתה יושב על כסא כאבל שהוא יושב בימי אבלו וימינך לאחוריך ואי אתה גואל את בניך ומגלה את מלכותך בעולם ואי אתה מרחם על בניך שמשמשין כעבדים בין אוה"ע ועל ימינך שהיא לאחוריך שבה נטית וטפחת שמים ושמי השמים אי אתה חומל, באותה שעה משיב הקב"ה לכל אחד ואחד מהם בלבד ואומר מפני רשעים הללו שחטאו לפני כך וכך כשעוו לפני כך וכך וכשפשעו לפני כך וכך והיאך אני יכול להושיע את בני מבין האומות ולגלות מלכותי בעולם לעיני הגוים להושיע את ימיני הגדולה נופלת ומפלת על ידם, באותה שעה קורא אותי ואומר לי מטטרון עבדי טול את הספרים וקורא את מעשיהם ונמצאים שלשים ושש כריתות שכל רשע ורשע עברן ועוד שעברו על כל אותיות של תורה וכל ישראל עברו תורתך, על תורתך לא נאמר אלא תורתך שעברו מאל"ף ועד ת"ו, על שלשים ושש כריתות בכל אות ואות, מיד בכה אברהם בפני עצמו יצחק בפני עצמו יעקב בפני עצמו ואח"כ אומר להם הקב"ה אברהם אוהבי יצחק בחירי יעקב בכורי

---

*) ניף הוא אוצר הנשמות.

מחנות מלאכי השרת ואוכלת אותן בבת אחת שנא׳ אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו ואח״כ פותח הקב״ה את פיו ודובר דבר אחד ובורא תחתיהם כמותם חדשים ועומדים כל אחד ואחד בשירה לפני כסא כבודו ואומרים קדוש שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך ׃

אר״י א״ל מטטרון מש״ה בא ואראך אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות, אותיות שנבראו בהן כוכבים ומזלות אופן הלבנה וגלגל החמה כסיל וכימה וכל מיני מאורות רקיע, אותיות שנבראו בהן מלאכי השרת, אותיות ש״ב שרפים וחיות, אש״ב כסא הכבוד וגלגלי המרכבה, אש״ב כל צרכי עולם, אש״ב חכמה ובינה דעה והשכל ענוה וישרות שבהן מתקיימין כל העולם כולו, והלכתי אצלו ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני אותם האותיות כולן שהן חקוקים בעט שלהבת על כסא הכבוד וזיקין וברקים יוצאים מהן ומכסין את כל חדרי הערבות׃

אר״י א״ל מטטרון מש״ה בא ואראך איפה תלויים ברום המים ואיפה אש לוהטת בתוך אבני אלגביש ואיפה רעמים מרעימים בתוך מרומי עליון ואיפה להבה תלהט בתוך אש יוקדת ואיפה קול משמיע ברעם וברעש והלכתי ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני את כולם וראיתי מים תלוים ברום ערבות רקיע בשם י״ה אהי״ה אש״ר אהי״ה, מהם יורדין גשמים ומרוים פני תבל שנאמר מפרי מעשיך תשבע הארץ, וראיתי אש ושלג ואבני מתלקחות אלו בתוך אלו ואינן ניזוקין בשם א״ש אוכל״ה שנאמר כי ה׳ אלהיך אש אוכלה וגו׳, וראיתי ברקים שהם מבריקים בתוך להבי אש ואינן ניזוקים בשם י״ה יהו״ה צו״ר עולמי״ם שנא׳ כי ביה ה׳ צור עולמים, וראיתי רעמים וקולות שמרעישים בתוך להבי אש ואינן ניזוקין בשם י״ד ע״ל כ״ס י״ה שנא׳ כי יד על כס יה, וראיתי נהרי אש בתוך נהרי מים ונהרי מים בתוך נהרי אש ואינן ניזוקין בשם עוש״ה שלו״ם במרומי״ו שהוא עושה שלום בין אש למים ובין רוח לענן ובין זעם לזיקים׃

אר״י א״ל מטטרון מש״ה בא ואראך נשמתן של צדיקים שנבראו וחזרו ונשמתן של צדיקים שעדיין לא נבראו והעלני אצלו ותפשני בידו והוליכני אצל כסא הכבוד והראני אותן הנשמות שנבראו והזרו להם שהן מפורחות [מרחפות?] למעלה

מוקפים ערפלי טוהר ובין כל אחד ואחד עומדים עמודי גפרית ובין עמוד לעמוד מקיפין ועומדין גלגלי שלהבת ובין גלגל לגלגל מרכבים [מקיפין] שביבי לפיד ובין שביב לשביב מקיפין אוצרי ברקים אחרי אוצרי ברקים מקיפים כנפי סופה גנזי סערה רוחות קולות רעמים זיקים אחר זיקים מקיפין זועות.

אמר ר"י א"ל מטטרון מש"ה בשעה שמלאכי השרת אומרים קדוש כל עמודי רקיעים ואדניה מרופפים ושערי היכלות וערבות רקיע מתרעשין ויסודי תבל ושחקים מזדעזעין וחדרי מעון והיכלי מכון מתחוללים וכל סתרי רקיע מזלות וכוכבים נבהלים וגלגל חמה וגלגל לבנה נחפזין ונסים ממסילתם ורצין לאחוריהם שנים עשר אלפים פרסאות ומבקשות להשליך עצמם מן השמים מפני רעמת קולם ורעש רוממותם וזיקוקים שיוצאים מפיהם שנא' קול רעמך בגלגל האירו וגו' עד שקורא להם שר העולם. ואומר להם שתקו במקומכם ואל תתיראו שמלאכי השרת אומרים שירה לפני הקב"ה שנאמר ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו על בני אלהים.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה כשמלאכי השרת אומרים קדוש כל שמות המפורשות החקוקות בעט שלהבת על כסא הכבוד מפריחות כנשרים בשש עשרה כנפים ומקיפות וסובבות את הקב"ה בארבע רוחות מקום שכינתו ומלאכי הצבא ומשרתי להבה ואופני גבורה וכרובי שכינה וחיות הקדש ושרפים ואראלים וטפסרי וגדודי [אש] אוכלה ומערכות לפיד וצבאות להט ושרי קדושים ושרי כתרים לבושי מלכות עשמי כבוד אביר [עוטפי כבוד יקר?] ותפארת אוזרי אדרת הוגרי גיאות נופלים על פניהם שלשה פעמים ואומרים בשכמל"ו.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בשעה שמלאכי השרת אומרים קדוש כתיקונו לפני הק"ב הוא יוצאין משרתי כסאו בשמחה רבה מתחת כסא הכבוד וכל אחד ואחד בידיהם אלף אלפים וריבי רבבות כתרים של כוכבים מעין מראה זיו כוכב נוגה וקושרין אותן למלאכי השרת ולשרים הגדולים אותן שאומרים קדוש, שלשה כתרים. אחד על שם שאומרים קדוש ואחד על שם שאומרים קדוש קדוש ואחד על שם שאומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. ובזמן שאין אומרים ק' כתיקונו אש אוכלת יוצאת מלפני אצבעו קטנה של הק"ב הוא ונופלת בתוך מערכותיו ומתחלקת לארבע מאות תשעים וששה אלפים ריבות חלקים כנגד ארבע

סדר מחנות

אר"י א"ל מטטרון מש"ה ארבע מאות ותשעים וששת אלפים רבבות מחנות יש להקב"ה ברום ערבות רקיע וכל מחנה ומחנה ארבע מאות ותשעים וששת אלפים מלאכים וכל מלאך ומלאך רום קומתו כים הגדול ומראה דמותו כמראה ברק ועיניהם כלפידי אש וזרועותיהן ומרגלותן כעין נחושת קלל, ושרי החיל עומדים בראש כל שורה ושורה, ויש מהם אומרים קדוש ויש מהם אומרים ברוך, ויש מהם רצים בשליחות, יש מהם עומדים בשמשות כענין שנאמר אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבוון קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרין פתיחו, ובשעה שהגיע זמן לומר קדוש בתחילה רוח סערה יוצא מלפני הקב"ה ונופלת במחנה שכינה ויהי סער גדול ביניהם שנאמר הנה סערת ה' חימה יצאה וסער מתחולל, באותה שעה אלף אלפים מהם נעשים לפידים אומרין אמן לוחשים א"א להבים א"אמן זכרים א"אמן נקבות א"אמן אש דולק א"אמן שלהבת א"אמן זיקוקין זוקקין א"אמן חשמלי אור א"אמן שמקבלין עול מלכות רם ונשא יוצר כולם ביראה ברתת בזיע בזעם וחלחלה בפחד ורעד ואח"כ מחזירין למידתן הראשונה להיות יראת מלכם לפניהם וכל שעה ושעה כדי שיכונו לבם לומר שירה בכל שעה שנא' וקרא זה אל זה ואמר.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בשעה שמלאכי השרת מבקשין לומר שירה עולה נהר דינור בכמה אלף אלפים וריבי רבבות כח גבורות אש ומושך ועובר מתחת כסא הכבוד בין מחנות מלאכי השרת וגדודי ערבות וכל מלאכי השרת יורדין תחילה [בנהר] דינור וטובלין את עצמם באש של נהר דינור ומטבילין את לשונם ואת פיהם שבעה פעמים בנהר דינור ואח"כ עולין ולובשין לבוש (מהזיקי סמל ועטופי טפל) חשמל ועומדין בארבע שורות כנגד כסא הכבוד בכל רקיע ורקיע.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה בשבעה היכלות עומדים ארבע מרכבות שכינה ולפני כל אחד ואחד עומדים ארבע מחנות שכינה, ובין מחנה למחנה מושך ועובר נהר של אש ובין נהר לנהר

צדק בימינו וחסד בשמאלו ואמת כנגד פניו. ובשעה שבא אדם רשע לדון לפניו יוצא מדין [מדת?] החסד כלפי פניו ועומד לנגדו מיד נופל אדם על פניו, מתיראין ומזדעזעין כל מלאכי חבלה מימינו כענין שנא׳ והוכן בחסד כסאו ויושב עליו באמת.

אר״י א״ל מטטרון מש״ה כשפותחין לפני הקב״ה את הספר חציו אש וחציו שלהבת יוצאין מלפניו בכל רגע ורגע לעשות בהן דין רשעים וחרבו משתלפת מנרתקה שזיוה מבהיק כברק והולך מסוף העולם ועד סופו וניצוצים יוצאים הימנו כשיעור כוכבי רקיע שנא׳ ברק חרבי.

אר״י א״ל מטטרון מש״ה בשעה שהקב״ה יושב על כסא דין אמת מלאכי רחמים עומדין לימינו ומלאכי שלום עומדין משמאלו ומלאכי חבלה עומדין לקראתו סופר אחד למטה הימנו וסופר אחד למעלה הימנו ושרפי כבוד סובבים בארבע רוחות כסא בחומות של ברקים ואופנים סובבים להם בלפידים סביבות כסא הכבוד ועננֵי אש ועננֵי לפיד מוקפין להם מימין ומשמאל וחיות הקדש נושאות כסא הכבוד מתחתיהם כל אחד ואחד שמונת אלפים ושבע מאות וששת אלפים פרסאות, ומתחת רגלי החיות מושכות ויוצאות שבע נהרות אש וכל נהר ונהר ארכו שליש מאות וששים וחמשת אלפים פרסאות, ארכו אין חקר ואין מספר וכל אחד ואחד חוזר בהן כמין כיפה בארבע רוחות ערבות רקיע ונופל וכלה למעון וממעון לזבול ומזבול לשחקים ומשחקים לרקיע ומרקיע לשמים ומשמים על ראש רשע שבגיהנם שנא׳ הנה סערת ה׳ חמה יצאה וסער מתחולל ערר״י.

אר״י א״ל מטטרון מש״ה פרסות רגלי החיות מוקפין שבע ענני גחל, לפני ענני גחל מוקפין שבע חומות של להב ולפניהם מוקפין שבע חומות של לפיד ולפניהם שבע אבני אלגביש ולפני אבני אלגביש מוקפין סביבי שלהבות ולפני סביבי שלהבות עליות סערה ולפני עליות סערה מוקפין חומות אש ומים, ולפני אותם מוקפים אומרים קדוש ולפניהם אומרים ברוך, ולפני אותם ערפלי טוהר מוקפין גחלי רתמים, ולפניהם מוקפים אלף מחנות אש וריבי צבאות להבה, ובין מחנה למחנה ובין צבא לצבא ערפל מוקף ביניהם כדי שלא ישרפו באש.

חיים וספרי מתים פתוחים לפניו כל בני עליונים עומדין לפניו ביראה בפחד ורעדה. באותה שעה הקב"ה יושב כדיין על כסא הפנים, לבושו לבן כמו שלג ושער ראשו כמו צמר נקי ומעילו כולו כאור נגה וכולו מלא צדקה כשריון והן עירין וקדישין עומדין לפניו כשוטרים לפני השופטים והם נושאין ונותנין בכל דבר ודבר וגומרים את הדבר שבא לפני הקב"ה בדין כענין שנא' בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא, מהם פוסקין הדברים ומהם גוזרין בב"ד הגדול שבערבות, מהם שואלין את השאלות מלפני הגבורה ומהם גומרים את הדברים כנגד למעלה, מהם מקימים את הגזרות בארץ מתחת כענין שנא' ואילון [ואלו] עיר וקדיש מן שמיא נחת קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וקציצו ענפוהי אתרו עפי' ובדרו אנבה. ולמה נקרא שמם עירין וקדישין שהן מקדשין את הגוף והנשמה בפולסאות שלא (?) ביום השלישי של דין שנא' יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה שבעים שמות יש לכל אחד ואחד מהם כנגד שבעים לשונות וכולם על שמו של הקב"ה וכל שם ושם כתוב בעט שלהבת על כתר נורא שעל ראשו של מלך רם ונשא ומן כל אחד ואחד זיקוקין וברקין יוצאין ממנו ומן כל אחד ואחד קרני זוהר מוקפין הימנו ומן כל אחד ואחד אורות מבריקות הימנו ומן כל אחד ואחד סוכות ואוהלות בינה מוקפים הימנו, שאפילו שרפים וההיות שהם גדולים מן כל בני העליונים אינם יכולין להסתכל.

סדר דין

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מש"ה כל זמן ב"ד הגדול יושבין ברום ערבות רקיע השרים הגדולים שהם נקראים ה' בשמו של הקב"ה, וכמה הם השרים שבעים ושנים שרי מלכיות שבעולם חוץ משר העולם שהוא מדבר בשבחו של עולם לפני הקב"ה בכל יום בשעת פתיחת הספר שכל מעשה עולם כתובים בו כענין שנא' דינא יתיב וסיפרין פתיחו.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה כשהקב"ה יושב על כסא הדין עומד

רומי ועם דמוא״ל שר של פרס וכותב עונותיהם של ישראל על פנקסאו ונותנים אותם לשרפים להכנים אותם לפני הקב״ה לאבד ישראל מן העולם והשרפים יודעין ברא יה [בראיה] הקב״ה אינו רוצה שתפול אומה זו של הקב״ה ישראל, מה עושין שרפים בכל יום ויום נוטלין אותם מיד השטן ושורפים אותם באש יוקדת שכנגד כסא רם ונשא כדי שלא יכנסו לפני הקב״ה בשעה שהוא על הדין ודן כל העולם כולו כאחת.

אר״י א״ל מטטרון מש״ה למעלה מן השרפים יש שר אחד מעולה מכל השרים מופלא מכל המשרתים דריוא״ל [דבריא״ל ?] ה׳ שמו שהוא על גנזי ספריו והוא מוציא ומביא דלוסקות והוא פותח ונוטל את הספרים ונותן אותם ליד הקב״ה והקב״ה נוטלם מידו ונותן אותם לפניו לידי הסופרים לקרות בב״ד הגדול שברום ערבות רקיע בפני פמליא של מעלה, ולמה נקרא שמו דריוא״ל [דבריא״ל ?] מפני שכל דבור ודבור יוצא ממנו מלאך ועומד בשירות של מלאכי השרת ואומרים שירה לפניו בשעת הגיע זמן לומר קדוש.

סדר עירין

אמר ר׳ ישמעאל א״ל מטטרון מש״ה למעלה מכל אלו יש ארבעה שרים הגדולים עירין וקדישין שמם, רמים ונכבדים נוראים ונחמדים נפלאים ואדירין גדולים מכל בני עליונים ואין כמותן בכל שרי העליונים ואין כערכן בכל המשרתים כולם שכל אחד ואחד שקול כנגד כולם ומחיצתן כנגד כסא הכבוד וזיו דמותן מעין זיו השכינה והן מפארין מפאר השכינה ומשבחין בשבח השכינה ולא עוד. אלא שהקב״ה [אין] עושה דברו בעולמו עד שנמלך עליהם תחלה ואחר כך עושה דבר בעולמו שנא׳ בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא, עירין שנים וקדישין שנים, וכיצד הן אומרים לפני קב״ה מלמד שעיר אחר עומד לפני קב״ה מזה וקדיש אחד עומד מזה ולעולם הן מגביהין שפלים והם משפילים גאים עדי ארץ והן מגביהין שפלים עד מרום ובכל יום ויום כשקב״ה יושב על כסא דין ודן את כל העולם כולו וספרי

עינים כנגד כנפים, כנפים כנגד עינים, ומביניהם מבהיק אור כאור נוגה ושבעים ושתים אבני ספיר קבועין על כתר שכל אחד ואחד, זיוו הולך בארבע רוחות ערבות גלגל חמה שזיוו הולך בארבע רוחות העולם, ולמה נקרא שמו צדקאל מפני שזיוו דומה למראה צדק ומקיפים להם סוכות זיו סוכות זוהר סוכות אור ספיר וברקת מפני מראית דמות עינים.

אר״י א״ל מטטרון מש״ה למעלה מהן יש צד אחד מופלא ואדיר יקר גבור ועריץ אלוף ונגיד הדור ונכבד ונחמד וכולו מלא זיו וכולו מלא שבח ונוגה וכולו מלא זוהר וכולו מלא אור וכולו מלא יופי חמדה גדולה דמותו כמלאכים וגופו כנשרים זיוו כברקים תוארו כלפידים ויפיו כבזקים והודו כנחלים הדרו כחשמלים נוגהו כאור נגה מראיתו כמאור הגדול גובהו כשבעה רקיעים ואור עפעפיו כאור שבעתים ואבן ספיר על ראשו כמלא עולם כזיו עצם השמים לטוהר וגופו מלא עינים ככוכבי השמים שאין להם חקר ואין להם . . . וכל עין ועין ככוכב הנוגה ויש מהן כמאור הקטן ויש מהן כמאור הגדול, מקרסוליו ועד ארכובותיו ככוכבי הברק ומארכובותיו ועד ירכותיו ככוכבי הנוגה ומירכותיו ועד מתניו כמאור לבנה, וממתניו ועד צואריו כמאור החמה, ומצוארו ועד קדקד ראשו כאורו לא נעדר, וכתר שעל ראשו כזיו כסא הכבוד. שיעור של כתר מהלך חמש מאות ושתי שנים ואין מיני זיו ואין מיני זוהר ואין מיני נוגה ואין מיני מאור בעולם שאין קבועין באותו הכתר, ואותו השר שרפיא״ל ה׳ שמו מפני שהוא ממונה על השרפים ושרפי להבה מסורים בידו והוא עומד עליהם לילה ויום ומלמד להם שירה ותהלה פאר עוז גאוה לפאר למלכם בכל מיני שבח וקדושה. וכמה הם שרפים ארבע כנגד רוחות של עולם, וכמה כנפים יש להם שש כנגד ששת ימי בראשית, וכמה פנים יש להם שש עשרה פנים ארבע לכל רוח, ושיעורם של כנפים כל כנף וכנף כמלא רקיע, שיעורם של פנים כל פנים ופנים בפני פנים מזרח (?) מאירים כל אחד ואחד כזיו כסא הכבוד שאפי׳ חיות הקדש ואופני הוד וכרובי הדר אין יכולין להסתכל בו שכל המסתכל בו עיניו כהות מזיו גדול שעליו, ולמה נקרא שמם שרפים מפני שהן שורפין פנקסאות של שטן, בכל יום ויום השטן יושב עם סמאל הרשע שר של

)(

ראשיהם, יל"מ גלגל שנא' ויאמר אל פנת לגלגל [ויאמר בא אל בינות לגלגל (יחזקאל י' ב')], יל"מ כרוב קל שנאמר רכב על כרוב קל, ובשעה שהוא רוכב על כרוב קל ומניח על גביו רגל אחת ועדיין לא הניח רגלו שבייה [שנייה] סוקר שמונה עשר אלפים עולמות בסקרא ומבין ורואה באוכלסין ויודע בכל אלו ואלו עד שהניח רגלו שנייה על גביו שנא' (?) סובב על שמונה עשר אלף, ומנין שהוא סוקר בכל אלו בכל יום שנאמ' אלהים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים, יש ל"מ אופנים שנא' והאופנים מלאות [מלאים עינים] סביב, יל"מ כסא כבודו [קדוש] שנא' אלהים יושב על כסא קדשו, יל"מ כס יה שנ' כי יד על כס יה, יל"מ כסא כבוד שנא' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, יל"מ כסא רם ונשא שנא' ואראה את [ה'] יושב על כסא רם ונשא.

אר"י א"ל מטטרון מלאך ש"ה למעלה מהן יש אחד שר גדול ונורא גבור ונכבד אלוף ונערץ ישיש ועוז, ואפפניא"ל ה' שמו שיש לו ששה עשר פנים ארבעה לכל צד וצד. ויש לו שמונת אלפים ושבע מאות וששים ותשע עינים כמנין ששת ימות השנה שני אלפים ומאה ותשעים ואחד*), וישש עשרה לכל צד וצד, ואותן שתי עינים שבפניו בכל אחד ואחד ברקים מבריקות ומכל אחת לפידים בוערות ואין כל בריה יכולה להסתכל בהם שכל המסתכל בהם מיד נשרף, ורום קומתו מהלך שני אלפים וחמש מאות שנה שאין כל עין בריה יכולה לראות ואין כל פה יוכל לדבר כח גבורות עוזו אלא מלך מלכי המלכים הקב"ה בלבדו, ולמה נקרא שמו אפפניא"ל מפני שהוא ממונה על האופנים והם מסורים בידו והוא עומד בכל יום ויום ומשמש ומפחד ומעדן אותם ומסדר ומסלסל את מרוצתם ומקהיל את דוכנם ומעדן את דירתם ומרוה את פנתם ומדשן את מושבם והוא משכים ומעריב עליהם לילה ויום לרבות את תפארתם ולהגדיל את גאונם ולעשותם מהירים בשבח קוניהם, והאופנים כולם מלאים עינים מלאים כנפים,

*) בפ"ב של מס' היכלות (בהמ"ד ח"ב דף 42) איתא: „ובכל היכל והיכל ח' אלפים ותשס"ו שערי ברקים כמנין **שעות** של ימות השנה" ואולי צריך לגרוס כאן ג"כ ח' אלפים ותשס"ו עינים כמנין שעות של ימות השנה. ואיפשר ג"כ שהנירסא הנכונה היא „שמונת אלפים ותשס"ד עינים כמנין ימות ששת שנים" שהן ד' פעמים ב' אלפים וקצ"א.

ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה׳, מנשבת רוח ה׳ [רעה?] שנאמר וסרה מעליו רוח הרעה, מנשבת רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראה שנא׳ ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳, מנשבת רוח גשמים שנא׳ רוח צפון תחולל גשם, מנשבת רוח ברקים שנא׳ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו, מנשבת רוח משיכת [משיכת?] מים שנא׳ ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים, מנשבת רוח חימה ודאגה שנא׳ רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פינות הבית ויפול על הנערים, מנשבת רוח סערה שנא׳ רוח סערה עושה דברו, והשטן עומד בין [כאן?] הרוחות הללו אין מנשבות אלא תחת כנפי הכרובים שנא׳ וירכב על כרוב ויעף וידא על [כנפי] רוח, ולהיכן הולכות הרוחות וכלות מלמד שמתחת [כנפי הכרובים] יוצאות ונופלות בגלגל חמה שנ׳ הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ואל סביבותיו שב הרוח, ומגלגל חמה חוזרות ונופלות בנהרות ובימים (בנהרים) ובגבעות שנא׳ כי הנה (ה׳) יוצר הרים ובורא רוח, ומימים ונהרות חוזרים ביישוב ומיישוב חוזרות ונופלות בעיירות ובמדינות ומשם נופלות לגן ומגן נופלות לעדן שנאמר מתהלך בגן לרוח היום ובתוך גן עדן מתערבות ונושבות מצד זה לצד זה ומתבשמים מבשמי גן עדן וממרקחי עדן עד שנפרדות ומתמלאות מריח בושם טהור ומביאות ריח מרקחי ובשמי גן עדן לפני צדיקים וחסידים יורשי גן עדן ועץ החיים לעתיד לבא שנא׳ עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו.

אר״י א״ל מטטרון מלאך ש״ה הדר מרום כל, כמה מרכבות יש להקב״ה, יש לו מרכבות כרוב שנא׳ וירכב על כרוב ויעף, יל״מ רוח שנא׳ וידא על כנפי רוח, יל״מ עב קל שנא׳ הנה ה׳ רוכב על עב קל, יל״מ עננים שנא׳ הנה אנכי בא אליך בעב הענן, יל״מ מזבח שנא׳ ראיתי ה׳ נצב על המזבח, יל״מ רבותים שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, יל״מ אוהל מועד שנא׳ וידבר ה׳ אליו מאהל מועד, יל״מ כפורת שנא׳ וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת, יל״מ אבן ספיר שנא׳ ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, יל״מ נשרים שנ׳ ואשא אתכם על כנפי נשרים, יל״מ תרועה שנא׳ עלה אלהים בתרועה, יל״מ ערבות שנא׳ סולו לרכב בערבות ביה שמו, יל״מ עבים שנא׳ השם עבים רכובו, יל״מ חיות שנא׳ והחיות רצוא ושוב רצים ברשות ושבים ברשות שהשכינה על רום

וגרתעין מלפני כשרואין אותי. ואלה שמותן של שרים המנהיגים את העולם: גבריאל מלאך האש, ברדיאל מלאך הברד, רוחיאל מלאך שהוא ממונה על הרוח, ברקיאל מלאך שהוא ממונה על הברקים, זעמיאל שהוא ממונה על הזעם, זקיאל שהוא ממונה על הזיקים, זועיאל שהוא ממונה על הזוועות, זעפיאל שהוא ממונה על הזעף, רעמיאל שהוא ממונה על הרעמים, רעשיאל שהוא ממונה על הרעש, שלגיאל שהוא ממונה על השלג, מטריאל שהוא ממונה על המטר, שמשיאל שהוא ממונה על היום, ליליאל שהוא ממונה על הלילה, גלגליאל שהוא ממונה על גלגל חחמה, אופניאל שהוא ממונה על אופן לבנה, כוכביאל שהוא ממונה על הכוכבים, רהטיאל שהוא ממונה על המזלות, וכולן נופלין על פניהם כשרואין אותי ואינן יכולין להסתכל כי מפני הוד והדר זיו זוהר יופי תואר ונגה ואור כבוד שעל ראשי.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה הדר מרום כל, כיון שלקחני הקב"ה (בשמשות) לשמש את כסא הכבוד ואת גלגלי המרכבה ואת כל צרכי השכינה מיד נהפך לי בשרי לשלהבת וגידי לאש ועצמותי לגחלי רתמים ואור עפעפי לזוהר רקיע וגלגלי עיני ללפידי אש ושער ראשי ללהט וללהבה וכל איברי לכנפי אש בוערת וגוף קומתי לאש יוקדת ומימיני חוצבי להבות אש ומשמאלי בוער לפיד אש וסביבותי מפורחות רוח סערה וסופה וקול רעש ברעש מלפניי ומלאחוריי *).

סדר רוחות

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מש"ה כמה רוחות מנשבות מתחת כנפי הכרובים: מנשבת רוח מרחפת שנ' ורוח אלהים מרחפת, מנשבת רוח עזה שנא' ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה, מנשבת רוח קדים שנא' ורוח הקדים נשא את הארבה, מנשבת רוחו של יום [ים] שנא' ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים [מן הים], מנשבת רוח קנאה שנא' ועבר עליו רוח קנאה, מנשבת רוח רעש שנא'

*) עיין ציוני דף י"ג ע"ד ובהמ"ד ח"ב דף ט"ז וילקוט ראובני כ"ד ע"א בשם פ"קי היכלות.

כל גנזי היכל ערבות. ועל כל אוצרות חיים שיש בשמי מרום.

אר"י*) א"ל מטטרון מלאך שר הפנים גילה לי הקב"ה מאז כל [צ"ל מעין של] סתרי תורה וכל רזי חכמה וכל עומקי [תורה] תמימה וכל מחשבות לבבות של בריות וכל רזי עולם וכל סתרי בראשית גלה [גלויים] לפני כדרך שגלויים לפני יוצר בראשית וצפיתי מאז להם תכל [צ"ל להסתכל] ברזי עמוקה ובסוד מופלאה קודם שחשך במרום ובעומק עולם נעלם ממני [צ"ל קודם שיחשוב אדם אני יודע קודם שיצפין במסתרים אני רואה וקודם שיעשה אדם אני יודע ואין במרום נעלם ועמוק ממני].

אר"י א"ל מטטרון מש"ה מתוך אהבה שאהב אותי הקב"ה יותר מכל בני מרומים עשה לי לבוש של גיאה שכל מיני מאורות קבועים בו והעטיפני ועשה לי כתר מלכות שקבועים בו ארבעים ותשע אבני בואר [בוער?] באור גלגל החמה שזיוו הולך בארבע ערבות רקיע ובשבעה רקיעים ובארבע רוחות העולם וקשרו על ראשי וקראני ה' הקטן בפני כל פמליא שבמרום שנא' שמי בקרבי.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה מתוך אהבה רבה וחמלה גדולה שאהבני והכמני [וחבבני] הקב"ה יותר מכל בני מרומים כתב באצבעו בעט שלהבת על כתר שבראשי אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות, אותיות שנבראו בהן הרים וגבעות, אותיות שנבראו בהן כוכבים ומזלות ברקים רוח ורעמים קולות שלג ברד סופה וסערה, אותיות שנבראו בהן צרכי עולם וכל סתרי בראשית וכל אות ואות מפרחת [זורחת?] פנים בפנים כמראה צאת השמש ולבנה בכוכבים.

אר"י א"ל מטטרון מש"ה כשקשר לי הקב"ה כתר זה בראשי זעו ממני כל שרי מלכיות ברום ערבות רקיע וכל חיילי רקיע ורקיע ואפילו שרי אלים ושרי טפסרים ושרי אראלים שגדולים מכל מלאכי השרת המשמשים לפני כסא הכבוד זעין ונרתעין ממני (ואלה שמותן של שרים) ואפילו סמאל הרשע [ראש] לכל המשטינין שהוא גדול מכל מלכיות שבמרום ירא ומזדעזע ואפילו מלאך האש מלאך הברד מלאך הרוח מלאך הברק מלאך הזעם מלאך הרעם מלאך השלג מלאך המטר מלאך היום מלאך הלילה מלאך הכוכבים והמזלות שמנהיג את כל העולם מתוך ידיהן זייעין

*) מכאן עד „נעלם ועמוק ממני" נשנה בילקוט ראובני כ"ג ע"ד בשם ס' סודי רזא

לפיד ואופנים של גחל ומשרתים של להב וחשמלים של בזק ושרפים של ברק והעמידוני לשמש בכל יום ויום את כסא הכבוד.

אר"י *) א"ל מטטרון מלאך שר הפנים קודם שהעמידני לשמש את כסא הכבוד פתח לי הקב"ה אלף ושלש מאות אלפים שערי חכמה ושלש מאות אלפים שערי בינה ושמ"א שערי ערמה ושמ"א שערי חיים ושמ"א שערי שלום ושמ"א שערי שכינה ושמ"א שערי גבורה וחיל ושמ"א שערי כח ושמ"א שערי חן וחסד ושמ"א שערי אהבה ושמ"א שערי אהבה ושמ"א שערי ענוה ושמ"א שערי יראת חטא. באותה שעה הוסיף לי הקב"ה חכמה על חכמה בינה על בינה ערמה על ערמה דעת על דעת רחמים על רחמים תורה על תורה אהבה על אהבה חסד על חסד חמדה על חמדה ענוה על ענוה גבורה על גבורה כח על כח חיל על חיל זוהר על זוהר יופי על יופי תואר על תואר ונתכבדתי ונתפארתי בכל מדות טובות ומשובחות הללו יותר מן כל בני מרומים.

אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים אחר כל המדות הניח הקב"ה ידו עלי וברכני אלף ושלש מאות וששים וחמשת אלפים ברכות ורוממתי והגבהתי כשיעור ארכו ורחבו של עולם והעלו לי שבעים ושתים כנפים ל"ו כנפים מצד אחד ול"ו כנפים מצד אחד וכל כנף וכנף כמלוא עולם וקבע בי שלש מאות ששים וחמשת אלפים עינים וכל עין ועין כמאור הגדול ולא הניח מימין [מינין] של זיו ותואר ויופי ואורות שבעולם שלא קבע בי.

אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים כל זאת עשה לי הקב"ה עשה לי כסא מעין כסא הכבוד ופרש עלי פרש של זיו ושל זוהר ותואר וכבוד ויופי וחסד מעין פרש של כסא הכבוד שכל מיני זיו מאורות שבעולם קבועין בו ושמו על פתח היכל שביעי והושיבני עליו והכרוז יצא בכל רקיע ורקיע לאמר מטטרון עבדי שמתיו לשר ולנגיד על כל שרי מלכותי ועל כל בני מרומים חוץ משמונה שרים הנכבדים והנוראים שנקראו ה' בשמי של עולם וכל מלאך ומלאך שיש לו דבר לדבר לפני ילך לפניו וידבר אליו וכל דבר ודבר שהוא מדבר בשמי עליכם תנטרון ותפעלון מפני שער [ששר] חכמה ושר הבינה משרתין לו ללמדו חכמות עליונים ותחתונים חכמת עולם הזה ושר [וסוד] עוה"ב וגם אני מניתיו על

*) מכאן עד „מן כל בני מרומים" נדפס בילקוט ראובני כ"ג ע"ג בשם ס' סודי רזא.

לשמש בהם כדרך שהיו משמשין לפני הקב"ה שנאמר כל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. והיאך היה בהם כח שהיו מורידין אותם ומשתמשין בהם . עוז"א ועזא"ל היו מלמדין להם כשפים שהיו מורידין אותן ומשתמשין שאלמלי כן לא היו יכולין להם להורידן, באותה שעה קראו מלאכי השרת קטיגור לפני הב"ה ואמרו לפניו רבש"ע מה לך אצל בני אדם מה אנוש כי תזכרנו, מה אדם לא נאמר אלא מה אנוש שהוא ראש לע"ז מפני מה הנחת את שמי שמים העליונים מלון כבוד שלך וכסא רם ונשא שבמרום ערבות ובאת והלכת אצל בני אדם שעובדין ע"ז שהשוו בע"ז . עכשיו אתה בארץ וע"ז בארץ מה טיבך בין דיירי הארץ עובדי ע"ז, סילק הקב"ה שכינה מן הארץ מביניהם . באותה שעה באו מלאכי השרת מגדודי צבאות וחיילי ערבות ואלף וריבי צבאות ונטלו את החצוצרות ותפשו בידם את השופרות והקיפו את השכינה בשירים ובשירות לשמי מרום שנאמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר.

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מלאך שר הפנים כשבקש להעלות אותי במרום בתחילה שגר לי ענפיא"ל השר ונטלני מביניהם לעיניהם והדריכני בכבוד גדול על רכב אש וסוסי אש ומשרתי כבוד והעלני עד השכינה לשמי מרום, וכיון שהגעתי לשמי מרום והיו חיות הקדש ואופנים שרפים וכרובים וגלגלי המרכבה ומשרתי אש אוכלה המריחין את רוחי ברחוק ששים וחמשה אלפים רבבות ושלש מאות פרסה ואמרו מה רוח ילוד אשה ומה טעם טיפת לבן שהוא עולה בשמי מרום וישמש בין חוצבי שלהבת, משיב הקב"ה ואמר להם משרתי צבאי וכרובי ואופני ושרפי אל ירע לבבכם בדבר זה שכל בני האדם כפרו בי ובמלכותי הגדולה והלכו ועבדו ע"ז וסלקו שכינה מביניהם והעלתי למרום וזה שנטלתי מביניהם מובחר שבכולם הוא וזה שקול כנגד כולם באמונה ובצדקה ובכשרון מעש וזה שנטלתי שכרי בעולמי תחת השמים *).

אר"י אמר לי מטטרון שר הפנים כשלקחוני מן בני דור המבול העלוני בכנפי רוח שכינה לרקיע העליון והכניסוני בתוך פלטורין גדולים שבמרום ערבות רקיע ששם כסא הכבוד שכינה ומרכבה גדודי של אש וחיילים של זעף ושנאנים של אש וכרובים של

---

*) עיין ציוני דף י"ג ע"ד ובהמ"ד ח"ב דף ט"ז וילקוט ראובני כ"ד ע"א בשם פרקי היכלות.

שספו עליהם [שנאספו עמהם]. לפיכך העלוני בחייהם לעיניהם בשמי מרום להיות עד עליהם לעולם הבא וזיווגני הקב"ה במרום לשר ולנגיד בין מלאכי השרת.

עוז"א ועזא"ל היו עלי משמי מרומים ממלאכי השרת ואמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם לא יפה אמרו הראשונים*) לפיכך לא תברא אדם עוד. משיב הקב"ה ואומר להם אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט, וכיון שראו אותי אמרו לפניו רבש"ע**) מה טיבו של זה שעלה למרום מרומים, לא מבניהם הללו שנאבדו בימי המבול, עוד משיב הקדוש ב"ה ואמר להם מה טיבכם. שאתם נכנסים לדבר באשר חפצתי [בו] יותר מכולכם להיות לשר ולנגיד עליכם בשמי מרום, מיד עמדו כולם ויצאו לקראתי והשתחוו לפני ואמרו לי אשריך ואשרי הורך שרצה בהם קונך ומתוך שאני קטן בתוכם ונער ביניהם בימים ובחדשים ובשנים לפיכך קורין אותי נער.

אר"י***) א"ל מטטרון שר הפנים מיום [שגרש] הקב"ה לאדם הראשון מגן עדן היתה שכינה שרויה על כרוב תחת עץ החיים ומלאכי השרת היו מקפצין ובאין ויורדין כתות וכתות מן השמים לשוט בכל העולם כולו ואדם הראשון וחוה יושבין על פתח להסתכל בדמות תוארו של זיו השכינה לפי שזיו השכינה היה מהלך מסוף העולם ועד סופו על אחת ששים וחמשה אלפים ובגלגל [נ"א שס"ה אלפים בגלגל חמה] שכל המסתכל בזיו אותה השכינה אין זבובין ויתושין שורין בו ואינו חולה ואין כל מזיקין [יכולין להזיק] אותו. ולא עוד אלא מלאכים אין שולטים בו והב"ה היה הולך ושט מגן לעדן ומעדן לגן ומן גן לרקיע ומרקיע לגן עדן והכל מסתכלין בזיו דמות שכינתו ואינן ניזוקין עד שבאו בני דורו של אנוש היו הולכים מסוף העולם ועד סופו ומביאין כל אחד ואחד כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות כהרי הרים וגבעות גבעות ועושים אותו ע"א בעולם כשיעור אלף פרסאות ומורידין חמה ולבנה כוכבים ומזלות למעמד לפניהם מימינם ומשמאלם

---

*) רמז על המלאכים שקטרגו בבריאת האדם.

**) מכאן עד „קורין אותי נער" נשנה בילקוט ראובני בשם ספר חכם הרזים כ"ג ע"ד.

***) מכאן עד „דורו של אנוש" נדפס בילקוט ראובני כ"ה ע"נ בשם ספר חכם הרזים.

שר הפנים והחזיר לי נשמתי והציגני על רגלי ועדיין לא היה לי כח לומר שירה לפני כסא הכבוד של מלך הכבוד אדיר על כל המלכים זוהר [רוזן?] על כל הרוזנים עד שכלתה שעה, לאחר שעה פתח לי הקב"ה שערי שכינה [בינה?] שערי חכמה שערי שלום שערי כח שערי גבורה שערי דבור שערי שירה שערי קדושה שערי נעימה והאיר את עיני ואת לבי באמרה תהלה ושבח ורנה ותודה וזמרה פאר ונאוה הילול עוז, וכשפתחתי פי ושבחתי שירה לפני כסא חיות הקדש מתחת כסא של מלך הכבוד ולמעלה מן הכסא עונין אחרי ואומרים ק"ק"ק ובכי"ח.

אמר רבי ישמעאל באותה שעה היו נערי המרכבה ואופני להבה ושרפי אש אוכלה באין ושואלין מאיזה עם הוא מאיזה שבט הוא מה טיבו של זה, משיבם מטטרון ואומר להם מעם ישראל מובחר מהקב"ה להיות לו לעם, משבט לוי הוא מרום לשמו, מזרע אהרן הוא שבחר הקב"ה להיות לו משרת שקשר לו הקב"ה בעצמו כתר כהונה בסיני, מיד פתחו ואמרו בודאי ראוי זה להסתכל במרכבה דכתיב אשרי העם שככה לו.

אר"י באותה שעה שאלתי את מטטרון מלאך שר הפנים אמרתי לו מה שמך, אמר לי שבעים שמות יש לי כנגד שבעים לשונות שבעולם וכולם על שם של מלך מלכי המלכים אבל מלכי קורא אותי נער.

אר"י אמרתי למטטרון מפני מה אתה בשם קונך בשבעים שמות ואתה גדול מכל השרים וגבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל הצבאים ורב מכל האדירים במלוכה ובגדולה ובכבוד ומפני *) מה קורין אותך בשמי מרומים נער, השיב ואמר לי מפני שאני חנוך בן ירד, כשחטא דור המבול ואמר לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו הצילני הקב"ה מפניהם [נ"א העלני הקב"ה מביניהם] להיות עד עליהם בשמי מרום לכל באי העולם שלא יאמר רחמן אכזר הוא, מה חטאו כל אותן האוכלסין כשהיה [צ"ל כפי נוסחת ס' חכם הרזים: ואם הם חטאו] נשיהם בניהם ובנותיהם סוסיהם פרדיהם מקניהם [וכל] קנינם וכל עופות שבעולם שאבדן הקב"ה עמהם בימי דור המבול (חטאו בהמה) מה חטאו

---

*) מן „ומפני מה" עד „להיות עד" בסוף הפסקא נדפס בילקוט ראובני כ"ג ע"ד בשם ספר חכם הרזים.

ספר היכלות

ונקרא גם כן

ספר חנוך

(נוסחא אחרת)

ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותו אלהים:

אמר רבי ישמעאל *) כשעליתי למרום להסתכל בצפיית המרכבה הייתי נכנס בששה היכלות חדר בתוך חדר וכיון שהגעתי בפתח היכל שביעי עמדתי בתפלה לפני הקב"ה ונשאתי עיני אפי מעלה ואמרתי רבונו של עולם בבקשה מלפניך שתגרום לי בשעה הזאת זכות אהרן בן עמרם אוהב שלום ורודף שלום שקבל כתר כהונה מלפני כבודך בהר סיני שלא ישלטו בי קצפיא"ל השר ומלאכי שעמו [זעמו?] ואל ישלוט מן השמים, מיד זימן לי מטטרון עבדו מלאך שר הפנים ופרח בכנפיו ויצא כנגדי בשמחה רבה להצילני מידם ותפשני בידו לעיניהם ואמר לי בואך לשלום שנרצית לפני מלך רם ונשא להסתכל בראות [במראות?] המרכבה. באותה שעה נכנסתי להיכל הרביעי והדריכני למראה שכינה והציגני לפני כסא הכבוד להסתכל במרכבה וכשראוני שרי המרכבה ושרפי להבה נתנו עיניהם בי נזדעזעתי ונרתעתי ונפלתי ממעמדי ונרדמתי מפני זוהר ראות עיניהם וזיו מראה פניהם עד שגער בהם הקב"ה ואמר להם משרתי כרובי ואופני כסו עיניכם מלפני ושמעו אל אוהבי חביבי וכבודי שלא ירתע ולא יזדעזע. מיד בא מטטרון

*) לפי עדות של החכם מוסקאטו בעל קול יהודה דף קפ"ט ספר היכלות מתחיל כמו כאן בנוסחא אחרת, והרב המפרש ספר כוזרי מביא שם ראש המדרש שלפנינו מן אר"י עד „עמדתי בתפלה לפני הקב"ה". ור' משה די ליאון בספר משכן העדות כ"י והרב ר' מנחם ריקנטי בפירוש על התורה פ' בראשית רומזים על ס' היכלות הזה וקוראים אותו: ספר חנוך.

החברים ועשו אותו יום לפני רבי נחוניא בן הקנה יום משתה ושמחה, ולא עוד אלא שאמרו הנשיאים בשמחתם הכניסו כל מיני זמר ונשתה בשמחת כנור ועוגב. א״ר ישמעאל סח לי סוריא חפנים ידידי אל תתעצב במיתה זו שאתה נפטר בה שכבר מלא זהרריאל ה׳ צבאות אלהי ישראל פיו שחוק ושחק על אותו רשע על מה שעתיד להיות לו בגיהנם על יד ר׳ חנינא בן תרדיון. א״ר ישמעאל כשבאתי העמדתי מיד והקהלתי כל סנהדרי גדולה וקטנה למבוי הגדול אשר בבית ה׳ וישבתי על ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי כי מחפץ יולדתי היה שהכניסה אותה לו בכתובתה ובאו רשב״ג ורבי אלעזר בן דמה ור׳ אלעזר בן שמוע ויוחנן בן דהבאי וחנינא בן חכינאי ויונתי בן עוזיאל ורבי עקיבא ורבי יהודה בן בבא וישבו לפניו וכל שאר המון החברים עומדין על רגליהם ורואין כוביות של אש שהפסיקו ביניהם וביניגו ורבי נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפניהם כל דברי המרכבה ירידה ועליה, היאך יורד מי שיורד והיאך עולה מי שיעלה. (עיין סדר רב עמרם גאון ז״ל דף ג׳ ע״ב ודף י״ב ע״ב ודף י״ג ע״א וספר יחוס הצדיקים דפוס מנטובה שנת שכ״א מדף מ״ז ע״ב עד דף מ״ט עמוד א׳).

לנור דליק ודירתיה דמלכא תנטר צדיותא ובתולן ועולמין לביזה, ובני מלכא לקטלא ומדבחא דכיא למסתאבא, ופתורא דמתקן יבזוניה בעלי דבבא וירושלים לעיים וארעא דישראל לזיע. כיון ששמעתי קול חזק זה נבעתי ונרדמתי ונפלתי לאחורי. עד שבא הדרני״אל השר ונתן בי כח ונשמה והעמידני על רגלי ואמר לי ידידי מה עלתה לך אמרתי לו הדר זיו מרום שמא אין להם תקנה לישראל, אמר לי ידידי בא ואכניסך אל גנזי נחמות וישועות לישראל. הכניסני וראיתי כתות כתות של מלאכי השרת יושבין ואורגין בגדי ישועה ועושין כתרי חיים וקובעין בהן אבנים טובות ומרגליות ומרקחין אותם מכל מיני בשמים וכל מעדני עולם, אמרתי לו הללו למי, אמר לי לישראל, וראיתי כתר אחד משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה ושנים עשר מזלות קבועים בו. אמרתי לו כתר זה המשובח למי, אמר לי לדוד מלך ישראל, אמרתי לו הדר זיו מרום הראני כבודו של דוד. אמר לו ידידי המתן שלש שעות עד שיבא דוד לכאן ותראהו בגדולתו. תפשני והושיבני בחיקו. אמר לי מה אתה רואה. אמרתי לו רואה אני שבעה ברקים שהן רצים כאחד, אמר כבוש עיניך בני שלא תזדעזע, הללו הם יוצאים לקראת דוד, מיד רגשו כל אופנים ושרפים וחיות הקדש ואוצרות שלג וענני כבוד ומזלות וכוכבים ומלאכי השרת. ואומרים למנצח כו׳ השמים מספרים וכו׳. ושמעתי קול רעש גדול שבא מעדן ואומר ה׳ ימלוך לעולם ועד. והנה דוד מלך ישראל בראש וכל מלכי בית דוד אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתרו של דוד מובהק ומשובח מכל הכתרים וזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו ועלה דוד לבית המקדש שברקיע ושם מוכן לו כסא של אש שהוא ארבעים פרסאות גובה וארכו כפלים ורחבו כפלים כיון שבא דוד וישב לו על אותו כסא שמוכן לו כנגד כסא של קונו וכל מלכי בית דוד יושבין לפניו ומלכי ישראל עומדין מאחריו מיד עמד דוד ואמר שירות ותשבחות שלא שמעתם אזן מעולם, וכיון שפתח דוד ואמר ימלוך ה׳ לעולם וגו׳ פתח מטטרון וכל פמליא שלו ואמרו קדוש קדוש ה׳ צבאות וגו׳ וחיות הקדש משבחות ואומרות ברוך כבוד ה׳ ממקומו, ורקיעים אומרים ימלוך ה׳ לעולם והארץ אומרת ה׳ מלך ה׳ מלך, וכל מלכי בית דוד אומרים והיה ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד. א״ר ישמעאל כשבאתי והודעתי שכל זה מלפני כסא כבודו שמחו כל

הוספות להיכלות רבתי פרק ד׳ וה׳

א״ר ישמעאל יום חמישי בשבת היה כשבאה השמועה קשה מכרך גדול של רומי לומר תפשו מאבירי ישראל ארבעה אנשים והם רשב״ג ורבי ישמעאל בן אלישע ורבי אלעזר בן דמה ורבי יהודה בן בבא ושמנת אלפים תלמידים מירושלים פדיון שלהם. וכיון שראה רבי נחוניא בן הקנה גזרה זו עמד והורידני למרכבה. ובקשתי מסוריא שר הפנים ואמר לי עשרה נכתבו ונתנו לסמאל הרשע שר של רומי ואמרו לך לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת, ובני יעקב גנבו את יוסף אחיהם ומכרוהו מה תהא עליהם. לכך נתנה רשות לסמאל להכחיד עשרה אבירים תחתיהם להשלים גזרה זו ושמורה לו להנקם כשיגיע עת שנאמר יפקוד ה׳ על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה ואז יהיה נשחט הוא וכל שרי המלכיות שבמרום. א״ר ישמעאל כל ההתראות הללו וכל תנאים אלו התנו בו וקבלם, רק יכחיד העשרה אדירים הללו. א״ר ישמעאל סח לי סגנסגאל שר הפנים ואמר לי ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל. ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעיו יורדות מעיניו ונופלות על פני ואמרתי לו הדר זיו מרום מפני מה אתה בוכה. אמר לי בא ואכניסך ואודיעך מה גנוז לישראל עם קדושי תפסני והכניסני לחדרי חדרים ולגנזי גנזים ונטל הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות צרות משונות זו מזו אמרתי לו הללו למאן אמר לי לישראל אמרתי לו ויכולין ישראל לעמוד בהן אמר לי למחר בא ואודיעך צרות משונות מאלו למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני צרות קשות מן הראשונות אשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לביזה לביזה ואשר לשבי לשבי. אמרתי לו בהדר זיו מרום ישראל בלבד חטאו. אמר לי בכל יום ויום מתחדשות צרות קשות מאלה וכיון שנכנסין לבהכנ״ס ועונין יהא שמיה רבא מברך אין אנו מניחין אותם לצאת מחדרי חדרים. בשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי וכך היה אומר מקדשא קדישא לחורבא, והיכלא

לעולם על הר חורב וכנפי גליצור השר פרושות ועומדות לקבל הכל פיהם של חיות שאלמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת מהבל פיהם של חיות. אני ראיתי מיכאל שר הגדול עומד מימין הכסא וגבריאל עומד משמאל ויפיפיה שר התורה עומד לפניו ומטטרון שר הפנים עומד לפני פתח היכל של הקב"ה ויושב ודן כל חיילי מרום כדין העומד לפני המלך והקב"ה גוזר והוא עושה. אני ראיתי גדוד של מלאכי אימה שסובבים כסא הכבוד שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים וכל אלו שראיתי בקשו לשרפני בהבל פיהם ומפחדו של ממה"מ הקב"ה לא היה להם רשות להזיקני כי כולם נתייראו וחלים וזעים מאימתו. וגם אתם ראיתם בבינת לבבכם ושכלכם ונשמתכם איך נגלה על הים (כמאמר חז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים) ואיך הטה שמים העליונים וירד כבודו על הר סיני ברכב רבותיים אלפי שנאן וראיתם שכל צבא השמים מתיראים מדבר קדשו והארץ רעשה מפניו והשמים נטפו וההרים רקדו וכל בני אדם תמהו ופחדו מפניו וכל חית הארץ וכל עוף השמים דממו ורעדו מפחדו הים נקרע הארץ רעשה שמש וירח הדמימו. מעתה יש לך ישראל גוי הקדש כולו לשמוע להבין ולידע כי ה' הוא אלהינו ששמו נקרא עלינו ביחוד ה' אחד ואין לו שני או דמוי ומישול ושיתוף וחיבור לא בשמים ולא בארץ ולא בתהומות לא בעה"ז ולא בעולם הבא.

הגדת שמע ישראל

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, משה רבנו ע"ה אמר לישראל שמע ישראל הגוי כלו אני עליתי למרום וראיתי כל שרי מעלה, ראיתי קמואל השוער המלאך הממונה על י"ב אלפים מלאכי חבלה עומדים על שערי רקיע, ראיתי הדרניאל שגבוה מקמואל ששים רבוא פרסאות וכל דבור היוצא מפיו י"ב אלפים ברקים של אש, ראיתי סנדלפון חשר גבוה מהדרניאל מהלך ת"ק שנה ועליו אמר יחזקאל והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לד' פניו וזה סנדלפון שכותר (ס"א שקושר) כתרים לקונו ובשעה שהכתר יוצא על חיילי מרום כולם חלים וזעים וחיות הקדש דוממות ושרפי הקדש נוהמים כאריות. ועונין ואומרים ק' ק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וכאשר בא הכתר לכסא הכבוד מתגלגלים מיד גלגלי מרכבה ומתרעשים אדני שרפרף וכל הרקיעים כולם אחזום חלחלה, וכאשר הכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו כל חיילי מרום פוצחין פיהם לעומת שרפים ואומרי' ברוך כבוד ה' ממקומו, מפני שאין מכירין מקומו ממש, וכשמגיע הכתר לראשו מחזיק עצמו לקבל הכתר מעבדיו וכל חיות ושרפים וגלגלי מרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה וחשמלים וכרובים מתגדלים ומתגברים מתגאים ונותנים הוד והדר לבורא ית' וממליכין אותו עליהם ואומרים פה אחד ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד.

אני ראיתי רגיון נהר של אש שיוצא מלפני הקב"ה מתחת כסא הכבוד והוא עשוי מזיעת ד' חיות שסובלות הכסא ומזיעין אש מאימתו של הקדוש ב"ה ועליו מפורש נהר דינור נגיד ונפיק קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה וריבוא רבוון קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרי פתיחין שהקב"ה יושב ודן מלאכי השרת וכשבאין לדון מתחדשין וטובלין באותו נהר של אש ואח"כ נמשך אותו נהר ומושך גחלים בוערות ומשליכים אותן על ראש רשעים בגיהנם שנא' הנה סערת ה' חימה יוצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול. אני ראיתי גליצור המכונה רזיאל העומד אחורי הפרגוד ושומע מה שנגזר ומכריז. והכרוז מסר לאליהו ואליהו מכריז

כט) מי יובילני עיר מצור זו מלחמתה של רומי. מי נחני עד אדום זו מלחמתה של קונסטנטינה. באותה שעה ישארו ישראל בצרה גדולה ויאמרו הלא אתה אלהים זנחתנו וכשרואין נחמיה בן חושיאל מת לפני שערי ירושלים אומרים הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם באלהים נעשה חיל. (שם מזמור ס׳).

ל) תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו. א״ר אבהו בר זעירא גדולה תשובה שקדמה לבריאת העולם. ומה היתה התשובה היתה בת קול שמכרזת ואומרת שובו בני אדם. שבעה דברים קדמו לעולם אלפים שנה התורה וכסא הכבוד וגן עדן וגיהנם ותשובה ובית המקדש של מעלה ושם משיח. ואנה היתה התורה כתובה באש על גבי אש לבנה ומונחת על ברכיו של הקב״ה והקב״ה יושב על כסא הכבוד וכסא הכבוד מתוקן בחסדו של הקב״ה על הרקיע שעל ראשי החיות אבל החיות לא היו באותה שעה. וגן עדן מימינו של הקב״ה וגיהנם משמאלו ובית המקדש מתוקן לפניו ושם משיח חקוק על אבן יקרה ע״ג המזבח ובת קול מכרזת ואומרת שובו בני אדם. (שם מזמור צ׳).

לא) בשעה שברא הקב״ה את העולם מה כתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה׳ לעולם פתחו כל הבריות ואמרו ישמח ה׳ במעשיו. ואימתי שמחתן של ישראל לעוה״ב שנא׳ ישמח ישראל בעושיו. (שם מזמור ק״ד).

ואינה מכפנים כהדין איסקרא בלגינא קיש קיש קריא. (מדרש תהלים כ"י מזמור א').

כג) וכיון שהגיע יום הושענא רבא נוטלין ערבי נחל ומקיפין שבע הקפות וחזן הכנסת עומד כמלאך אלהים וס"ת בזרועו והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח. (מדרש תהלים כ"י מזמור י"ז).

כ"ד) כי עם עני תושיע, אלו ישראל שהם עניים בגלות ועינים רמות תשפיל אלו אדום וישמעאל שהולכין בגסות הרוח בעולם. (שם מזמור י"ח).

כה) תשימני לראש גוים, לפי שישראל סרבנין הן ואינן מודים על האמת אבל או"ה כיון שמתגיירין קרובי תשובה הן שנא' לשמע אוזן ישמעו לי. . . . . מאיש חמסים תצילני מאדום ומישמעאל, על כן אודך בגוים ה' בקבוץ גליות, ולשמך אזמר בביאת מלך המשיח שנא' ואמרת ביום ההוא הודו לה'. (שם שם).

כו) נפשי ישובב ינחני לעתיד לבא. ישובבני לא בזכותי אלא למען שמו, גם כי אלך גיא צלמות זו דינה של גיהנם שהוא מצנן לי גיהנם, שבטך אלו יסורין שסבלתי בגלות למען קדושת שמך, ומשענתך בזכות התורה שעסקתי בגלות המה ינחמוני נחמו נחמו עמי, תערוך לפני שלחן מן לויתן ובהמות וזיז שדי, נגד צוררי שיהיו רשעים רואים מתוך גיהנם ומתביישין שנא' יחזו ויבושו, דשנת בשמן ראשי במלך המשיח שמשוח בשמן המשחה, כוסי רויה זה כוס ישועות שהוא כוס תנחומין, אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי אותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש עולמו, ושבתי בבית ה' בבית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן ואמן, לאורך ימים לעולם שכלו ארוך אלו חיי העולם הבא. (שם מזמור כ"ג).

כז) ותפשתי שם אלהי, מהו ותפשתי ועזבתי שכן בלשון יון עזוב אותו אפיסטון. (שם מזמור כ"ז).

כח) שלשה בריות משונות משאר בריות האישות ונחש וצפרדע, האישות אלמלא רואה אור אין כל בריה יכולה לעמוד לפניו, הנחש אלמלא היה לו רגלים היה רץ אחר הסוס במרוצה והורגו, הצרפדע שאילו יש לו שינים אין כל בריה נכנסת במים לפניו. (שם מזמור נ"ח).

)(

כ) אמרינן בילמדנו בפרשת כי תאמר בלבבך מעשה בעכו"ם אחד שהיה מחלק צדקה לעניים ובא לפני רבי עקיבא ואמר לו אני גדול ממך שאני מחבב הצדקה הקב"ה מחבב אותי ומרומם אותי, אמר לו רבי עקיבא אין הקב"ה חפץ אלא בישראל שנאמר ומי כעמך ישראל אבל העכו"ם שהם עושים אינו אלא תקלה להם שנא' וחסד לאומים חטאת. הלך לו. לאחר ימים הלך האסטראטן לצחק בקומפון והיה רבי עקיבא יושב ושונה והיה רואה אותן שוורים כל אחד ואחד וכל מי ששוור יותר מחבירו היה נוטל יותר ארנונא וראה רבי עקיבא לאותו עכו"ם יושב שם א"ל ר"ע למה הם עושים כך א"ל שכל מי שיש בו כח שוור יותר נוטל יתר ארנונא א"ל ר"ע ואני קופץ יותר מכולם תנו לי ארנונא א"ל אותו העכו"ם גדולן של ישראל אין אתה יודע שכל מי שאין זוני של המלך עליו אינו נוטל ארנונא א"ל ולא ישמעו אזנך מה שפיך מדבר לא חיבב הקב"ה אלא המילה שהיא חותמו של קב"ה והוא זוני שלו והוא מחכבו אבל העכו"ם אינן חשובים כלום שאין זוני של הקב"ה עליהם שכולם לגיהנם שנא' לכן הרחיבה שאול נפשה אמר הקב"ה אין העכו"ם חשובין כלום לא תיראו מהם אף ע"פ שאתם רואים אותם רבים אבל בפני אינם רבים לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך. (אור זרוע לר"י מווינא ח"א דף ג' עמוד ד').

כא) אמרינן במדרש שש כנפים לאחד מלאכי השרת משוררים כל ימות השבוע משורר בכנף את יומו דהיינו ששה כנפים לששה ימים, ביום השבת אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו כנף שנשורר לפניך תן לנו כנף שביעי ונשורר לפניך היום א"ל הקב"ה יש לי כנף אחד בארץ שמשורר לפני היום שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק. (שם ח"ב ט' ע"ג ותוס' סנהדרין דף ל"ז ע"ב ד"ה מכנף הארץ מביא המאמר הזה בשם תשובת הגאונים. ובפי' מחזור מנהג אשכנז דפוס וויניציא ה' שכ"ח מצאתי: כסוד שיח שרפי קודש. על שם המדרש שאומר שש כנפים לאחד כל כנף אומר שירה ביומו ובשבת אומר הקב"ה עוד יש כנף בארץ שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו).

כב) ולב כסילים לא כן, אלו ת"ח שהן מלמדין תורה לרבים. ד"א ולב כסילים לא כן אלו המשומדין ביותר ואין להם לחלוחית של תורה. אמר חזקיה אלו בני אדם שתורתן מבחוץ

אתן אומרות מפני רושם הפחם יגיח אשתו החשובה ויפת תואר ואתן המלוכלות בטיט ופחמים מן הקדרות והיורות שאתן שופתות עד שאין ניכר בכן לא פה ולא חוטם וישא אתכן לנשים. (שם דף מ״ד ע״א ועיין שה״ש רבה פ׳ אל תראוני שאני שחרחרת).

יט) בא וראה כמה חביב המשכן שהרי כנגד ברייתו של עולם, כיצד ביום א׳ כתיב בראשית ברא אלהים וכתיב נוטה שמים וכנגדן במשכן ועשית יריעות עזים. בשני יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים ובמשכן והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים. בשלישי יקוו המים ובמשכן ועשית כיור נחשת ששם מים מכונסין, בד׳ יהי מאורות ברקיע השמים וכנגדן במשכן ועשית מנורת זהב טהור. בחמישי ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף ובמשכן (אתה הקרב) והיו הכרובים פורשים כנפים למעלה, ובששי נברא אדם ובמשכן ואתה הקרב את אהרן אחיך. בשבת ויכולו ובמשכן ותכל כל עבודה. ולשם כתיב ויברך אותם אלהים וכתיב במשכן ויברך אותם משה, ולשם כתיב וימשח אותו ויקדש אותו. שם שמים וכנגדן בית קדש הקדשים ששם שכינת הקב״ה, ולשם הארץ והכא העזרה, שם פרי הארץ והכא השלחן ושני מערכות של לחם הפנים שם המערכת כנגד ו׳ עתים זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף והירח כנגד הכיור והמאורות כנגד המנורה ושלמה המלך ע״ה עשה י׳ מנורות כנגד י׳ מאמרות וכנגדן בירך קב״ה לאדם עשרה ברכות כדאמרינן פרו ורבו וכו׳ וכנגדן י׳ נסיונות דאברהם וכנגדן בירך יצחק את יעקב דכתיב ויתן האלהים מטל השמים, וכנגדן התיר להם קב״ה עשרה בהמות ואלו הם שור עזים כבשים ואיל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר ובז׳ מקומות נתברך יעקב ואלו הן ויאמר ה׳ לה שני גויים בבטנך וכו׳ ויתן לך האלהים מטל השמים. ואל שדי יברך אותך, וירא אלהים אל יעקב בבואו מפדן ארם ויברך אותו והם כנגד ז׳ פסוקים שנאמר בהם כי טוב במעשה בראשית וכן אברהם נתברך בז׳ ברכות ואעשך לגוי גדול וכנגדן ז׳ מועדות בשנה פסח שבועות ראש השנה יום כפור סוכות והג ש״ע ושבעת כוכבים המשרתים שהם שצ״ם חנכ״ל וז׳ שאינם רועים ושמם כסיל וז׳ כוכבים של כימה בעת שהיא שוקעת הגיע זמן הארץ לזורע וכשהיא עולה הגיע זמן הקציר. (פי׳ הרא״ש שם דף מ״ו ע״א ועי׳ תנחומא פ׳ פקודי ומדרש תדשא דף 164 ודף 168).

הארץ, אשר מתחת השמים ואשר ממעל להם. אות הוא כי לפניך נגלו תעלומות כל העתים, מה שכבר היה לעולמים, מה שהוֶה ואשר תבאנה באחרית הימים. האלהים הודיעך את כל. (שירים על יציאת מצרים ליחזקאל האלכסנדרוני).

טז) והמים להם חומה, חסר וא"ו לפי שמתחלה נתמלאו חמה עד שבא גבריאל שהיה מכריז ואומר למים שבימינם הזהרו בישראל שעתידים לקבל תורה שנתנה בימין, שנאמר מימינו אש דת. וחוזר ואומר למים שבשמאלם הזהרו בישראל שעתידים להניח תפילין בשמאלם. וחזר ואמר למים של אחריהם הזהרו בישראל לפי שעתידים להתעטף בציצית ומשליכים מאחוריהם. וחזר ואמר למים מלפניהם הזהרו בישראל שעתידים להמול כי זהירים הם בברית מילה כדכתיב ואתה את בריתי תשמור. ושמעו המים והיו חומות חומות ונחלקו לי"ב חלקים כנגד י"ב שבטים והיינו דכתיב והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. (תוספת על התורה דף ל"א ע"ב. ועיין פדר"א פמ"ב ומדרש ויושע פיסקא וברוח אפיך נערמו מים).

יז) כמעשה לבנת הספיר, ויש במדרש כי כשהיו ישראל משועבדים במצרים, פעם אחת באה אשה אחת מעוברת לסייע את בעלה לגבל הטיט וללבון הלבנים והפילה המעוברת מטורח העבודה שפיר אחד שאינו מרוקם ונפל בטיט וגבלתו ועשתה לבנה ממנו בא גבריאל והביא אותה לבנה לפני הקב"ה ואמר לו ראה כמה בניך מתמוטטים והם בשעבוד קשה. בא הקב"ה והניחה לפניו לזכרון וכל זמן שהיו ישראל במצרים היתה אותה לבנה לפניו לזכרון וכשנגאלו הניחה הקב"ה תחת רגליו ואור וחדוה לפניו והיינו דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. ובחרבן בהמ"ק השליכה לארץ והיינו דכתיב השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדום רגליו (שם דף מ' ע"א. עיין תרגום יונתן שמות כ"ד י').

יח) לשמצה בקמיהם, שאומות העולם מלעיגים עלינו על מעשה העגל, ויש משל להשיב על זה שהם עושים פסילים תלי תלים והם מלעיגים עלינו בשביל אחד. משל לאדם אחד שהיה לו אשה יפת תואר ושפחותיו אומרות אדוננו המלך גרש אותה וקח אותנו לנשים והעולם אומרים להם למה והם אומרות אתמול כשבא אדוננו מן השוק ראה אותה מלוכלכת על ידה מפחם אחד שנגעה ונמאסה בעיניו כל כך. אמרו להן שוטות מה

אשכל שנשכה בין הגוים, גרא שגר בין האומות, נעמן שהיה נעים, אחי שהיה אחי, וראש שהיה ראש וגדול ממני, מופים שהיה יפה, חופים לא ראיתי חופתו ולא ראה חופתי, וארד שירד בין האומות. אמר להם אחיכם שאתם אומרים מכרתם אותו לי וקניתיו ואראהו לכם אם תרצו והיה קורא אותו יוסף בן יעקב והיו מסתכלים בד׳ דפנות הבית, א״ל הרי הוא בפניכם והיו מבוהלים מאד. אמר להם אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרים ויבקשו להרגו כי נתביישו מפניו ויראו ממנו והקב״ה פורם בד׳ רוחות הבית התחיל יוסף לדבר עמהם בלשון הקדש לשון רכה גשו נא אלי ויגשו. (שם, שם דף כ״א ע״א וב׳ ועיין תנחומא פ׳ ויגש פיסקא ד׳).

יג) בחרבי ובקשתי, לאחר שהרגו שמעון ולוי אנשי שכם נתקבצו כל סביבותיו להורגם בא יעקב וחגר חרבו וקשתו ועמו כל השבטים ונפתלי נשא את יהודה על כתפיו והרגו כל אויביהם. שאל יעקב לבניו לאחר מלחמתם מי עשה יותר במלחמה אני או אתם אמרו לו אבינו אתה זקן ומה יכולת לעשות, א״ל עתה תראו למי הכח, הוליכם יעקב אצל שער אחד ונעל אותו דחפו כולם לנגדו ולא יכלו לפותחו מיד הודו לו שעל ידו נעשתה המלחמה והיינו הא דכתיב בחרבי ובקשתי, (שם, שם דף כ״ג).

יד) איתא במדרש בחנוכה שגזרו גזרות על שבט יהודה לבד לפי שקבלה היא בידם שהרג את עשו (שם).

טו) ויספר משה: אני ישנתי ואחלום חלום. והנה על ראש הר גבוה כסא רם אשר עד לשמים הגיע, ועליו יושב איש, ותארו נשא ונעלה עד למאד. על ראשו כתר מלוכה, בשמאלו שרביט גדול ובימינו ירמז לי לגשת אליו, ואעמוד לפני הכסא ויושט לי את השרביט, ויצוני לעלות על הכסא אשר ירד מעליו לשבת תחתיו, וישם גם כתר מלכותו בראשי אשר הסיר מעל ראשו. אז נפקחו עיני וארא את כל כדור הארץ, את תחתיות הארץ ואת גבהי השמים. ופתאום נפלו לפני רגלי כל צבאות הכוכבים, וכמו מניתי מספר לכלם, והם קמו עמדו מסביב לי כמחנות בני תמותה במערכות המלחמה, הקיצותי משנתי ותפעם רוחי ואירא מאד.

ויען רעואל: האורח! האלהים הראך גדולות ונצורות! לו יאריכו ימי עד יקום עליך הדבר הזה, כי כסא גדול אתה תהפוך, תחלק שלל והיית נגיד ומצוה לאומים, ואשר ראית את כל

(שם, שם דף י"ז ע"ג ובפדר"א שלפנינו ליתא. עיין תנחומא פ' וישב פיסקא וישראל אהב את יוסף ופדר"א פל"ח).

יא) אחרי הודיע אלהים אותך, זה שבעים לשון שלמד לו גבריאל כל אותם הימים שהיה בבית הסוהר ולא היה יכול יוסף להבינם עד שהוסיף לו אות אחת על שמו מן שם של קב"ה כמו שמפורש ע"י דוד עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים, מה עשה פרעה הרשע כשראה חכמתו התחיל לנסותו תקן סולם של ע' מעלות וכל מעלה ומעלה היה יוסף משנה לשונו כשהגיע למעלה העליונה התחיל לספר לשון הקדש, ופרעה היה יודע ע' לשונות אך לשון הקדש לא היה יודע, התחיל ליבוש, אמר ליוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת, כלומר מאחר שאתה יודע לשון הקדש שמעולה על כולם וכתיב בנימוסי מצרים כי אין להעמיד מלך כי אם היודע ע' לשון ופרעה לא היה יודע לשון הקדש. אמר ליוסף אשתבע לי דלא מגלית הא דלא ידענא לשון הקדש, נשבע לו וכשרצה יוסף לקבור את אביו א"ל אבי השביעני, ואם לא תניח לי לשמור שבועתי אף השבועה שנשבעתי לך אבטל, ענהו פרעה עלה וקבור את אביך כאשר השביעך (שם, שם דף י"ט ע"ג ועי' סוטה ל"ו וס' הישר פ' מקץ ופדר"א פל"ט ושם הלשון מגומגם).

יב) ואחיו מת, א"ל ראית אותו מת אמר לו הן עמדת על קברו א"ל הן, השלכת עפר על עיניו א"ל לא, אמר ליה יוסף למה אתם מדברים דברים של כחשים, מנחש אני בגביע שהוא גדול מכם, והיו ראובן שמעון ולוי שותקים, אמר יודא אין אחד מכם חושש חוץ ממני מפני שערבתי לנער אמר יוסף אשאל לו מי נתן לו עצה לגנוב הגביע שמא נתתם לו עצה התחיל בנימין ואמר שלא נתנו לו עצה אלא נטלו שלא מדעתם, א"ל יוסף השבע לי, א"ל בפרישותו של יוסף אחי לא גנבתיו ולא פשעתי בו כמו שלא פשעתי בירית חצים שנשתלחו לאחי ולא בפשיטת כתנתו שהפשיטוהו ולא בהשלכה שהשליכו אותו הבורה ולא בהטבלה שהטבילו כתנתו בדם, א"ל ומי יודע שאתה נשבע באחיך באמת, א"ל בשמותם של בני תבין ותדע שהייתי מחבבו שקראתי להם שמות על מה שאירע לו, א"ל ומה שמותם א"ל בלע ובכר אשבל גרא ונעמן אחי וראש מופים וחופים וארד וכולם נקראו על מקראות יוסף, בלע שנבלע בין האומות, בכר שהיה בכור,

ה) במדרש אחד, כשנעקד יצחק בקש אברהם מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה ובכה ויתחנן לו שכל זמן שיזכרו ישראל לפניו את עקדת יצחק שתהא כפרה להם כאלו היה נשרף ע"ג המזבח אמר חסד הוא שאתה דורש מלפני שאלו היית אומר ודורש ממני קודם אשר היית עוקד בנך היה תנאי אבל עתה מה שעשוי עשוי ומ"מ אשבע לך על בנך יעקב ואתן לו חותמי לעשות ולהזכיר את בניך את המעשה הזה אשר עשית כל זמן שיזעקו ויתפללו וזש"א הכתוב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת כלומר תתן חותמך שהוא אמת שתקיים החסד אשר עשית לאברהם אשר נשבעת לקיים מה שאמרת לעשות לזרעו אחריו (שם דף ז' ע"ב ועיין ילקוט פ' וירא סי' ק"א פיסקא אברהם אברהם בשם פסיקתא).

ו) ויעקד את יצחק בנו. יש במדרש שהכניסו בתיבה עד שעה שרצה לשוחטו שהיה ירא מן השטן פן יפיל בו מום (פירוש התוספת על התורה בס' הדר זקנים דף ח' ע"א).

ז) והריב"א מצא מדרש שנטמן יצחק בג"ע שתי שנים כדי לרפאותו מן החתך שחתך אביו כשהתחיל לשוחטו (שם דף י' עמוד ב').

ח) הנה אנכי הולך למות. המדרש אומר שפעם אחת הלך עשו לצוד חיות ועופות וראה צבי רץ לפניו וירץ אחריו ומצאו נמרוד וא"ל למה אתה צודה ביער שלי, אני רוצה להלחם עמך ולקח זמן להלחם עם עשו. בא עשו ונתייעץ עם יעקב, א"ל יעקב כל זמן שיש לנמרוד בגדי אדם הראשון לא תוכל לו אך תאמר לו שיסירם מעליו ותלחם עמו וכן עשה. וכשהפשיטם נמרוד בא עשו וילבשם במרמה וקם והרג נמרוד ולפיכך היה עשו עיף כדכתיב עיפה נפשי להורגים (שם. שם. שם. ועיין ב"ר פס"ד וס' הישר פ' תולדות ופדר"א פכ"ד).

ט) ויפשיטו את יוסף. יש במדרש שהיה לו קמיע בצוארו בא רפאל ועשה ממנו חלוק והלבישו וכשהעלוהו מן הבור למוכרו לישמעאלים ראו שהיה לו חלוק התחילו אחיו להתקוטט ואמרו לא מכרנוהו כי אם ערום נתנו להם הישמאלים מנעלים תחת חלוקו והוליכוהו בחלוקו (שם, שם דף ט"ז ע"ג).

י) בעשרים כסף, בפרקי ר"א פריך היאך נתנו יוסף בדבר מועט כזה, ומשני הוריקו פניו בעבור נחשים ועקרבים שהיו בבור

ותתברך עד לאין תכלית ותתרומם עד אין קצבה עתיד אתה שתכיר לאברהם יותר מכל בריה ותאמר לו קח נא את בנך ולאחד מבניו אחריו תקראהו בני בכורי ועתידין בניו לקבל עליהן את עול מלכותך בה׳ ימלוך לעולם ועד ועתיד אתה ליתן התורה בקדושה ובטהרה ולומר להם אנכי ה׳ אלהיך והם יאמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע בבקשה ממך תרחם על עולמך ואל תחריבהו שאם תחריבהו ח״ו מי יעשה רצונך באותה שעה נח הקב״ה ונתן רשות לאדם ליכנס בג״ע ומסר לו כל מעשה בראשית ותלאן באצבע בפלגות אצבעא זעירא וקבילו עלייהו מילי דשמיא. (פירוש הרא״ש על התורה הנדפס בספר הדר זקנים דף א׳ עמוד א׳ וב׳).

ג) איתא במדרש בשעה שנזף הקב״ה בלבנה ונפלה נפלו ניצוצים ממנה על פני כל הרקיע וכבו המאורות ונקראו כוכבים על שם שכבו מאור הלבנה (שם עמוד ב׳).

בשעה שנזף הקב״ה בלבנה נפלה ונפלו ניצוצים עמה על הקרקע ומזה נעשו הכוכבים. ולפי שנפלה מאורה נשארה חשוכה וגם הניצוצים שהם הכוכבים אינם מאירים כמו כשהיה חלק לבנה מאירה כשמש ולכן נקראו כוכבים לפי שכבו. (ילקוט ראובני בשם מדרש תולדות יצחק).

ד) כי טובות הנה, ובמדרש טובת כתיב נערה בתולה צדקת היתה וכשירדו בני האלהים א״ל תשמעי לנו וא״ל לא אשמע לכם אם לא תעשו את הדבר הזה שתתנו לי כנפים שלכם כד״א שש כנפים לאחד, נתנו לה כנפיהם מיד פרחה לשמים ונמלטה מן העבירה ואחזה פני כסא והקב״ה פרש עליה עננו וקבלה וקבעה במזלות והיינו מזל בתולה והמלאכים נשארו בארץ ולא יכלו לעלות עד שמצאו סולם שיעקב אבינו חלם ועלו הה״ד והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (שם דף ג׳ ע״ב).

מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, אותם מלאכים שירדו כאשר ראו בנות האדם היפות לא עלו עד עתה כי כשירדו מצאו בתולה אחת אמרו לה שמעי לנו. אמרה להן ומה תתנו לי, אמרו לה כנפים שלנו ונלמדך שם המפורש, וילמדו לה שם המפורש ויתנו לה כנפים, מיד פרחה בשמים. אמר לה הקב״ה הואיל וברחת מן העבירה אקבע לך שם במזלות, והיינו מזל בתולה, והמלאכים שנתנו לה כנפיהם לא יכלו לעלות עד עתה שמצאו סולם לעלות (שם דף י״ב ע״א).

לקוטי מדרשים

א) רבי יהודה ור׳ נחמיה חולקין, ר׳ יהודה אומר לששת ימים נברא העולם שכתיב במעשה כל יום ויום ויהי כן. הכי שיטתו של ר׳ יהודה. ור׳ נחמיה אומר ביום הראשון נברא כל העולם. א״ל ר׳ יהודה א״כ מהו דכתיב במעשה כל יום ויום [ויהי כן]. א״ר ברכיה כשיטתו של ר׳ נחמיה ויאמר אלהים תוצא הארץ אין נכון תוצא אלא בדבר שהיה מוכן מבראשית שנא׳ בראשית. מעשה ששאלה מטרוניתא אחת את ר׳ יוסי בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב״ה את עולמו, אמר לה מיום הראשון, אמרה לו מנין אתה מלמדני, א״ל עשית מימיך את (משקה) אריסתון, א״ל הן, וכמה מיסון (פי׳ מינין) היו לך, אמרה לו כך וכך, א״ל וכולם בבת אחת נתת לפניהם, א״ל לאו אלא בשלתי כל התבשילין כאחת אבל לא הכנסתי לפניהם אלא מיסון מיסון. וכולם ממקרא אחד שנא׳ כי יוצר הכל הוא. (מדרש ילמדנו כ״י פ׳ בראשית ועיין ילקוט שמעוני פ׳ בראשית סוף סי׳ ו׳ בשם מדרש תנחומא).

אמרו במדרש ר׳ תנחומא חלוקים רבי יהודה ורבי נחמיה בבריאת העולם ר׳ יהודה אומר בששה ימים נברא העולם שהרי מעשה כל יום ויום כתוב ביומו ונאמר ויהי כן. ר׳ נחמיה אומר ביום ראשון נברא הכל כדאיתא התם. וצריך אתה לדעת מחלוקת אלו החכמים כי דעת ר׳ יהודה כי כל כח וכח נברא ביומו. ודעת רבי נחמיה כי כלם נבראו ביום ראשון מקובצים. (פירוש פלוני אלמוני כ״י לפי׳ הרמב״ן על התורה).

ב) יקוו המים בשעה שאמר הקב״ה יקוו המים ותראה היבשה היו מסבבין זה בזה ולא היו משגיחין בקש הקב״ה להפוך את העולם לתוהו ובוהו, קרא הקב״ה לשר הפנים א״ל אני מודיעך למבדא עלמא פקח עינוהי ומלא אש אוכלה ועבין עמוקים וקרא להן לגוזר ים סוף לגזרים מיד עמדו במקומם נטה עליהם הקב״ה והשקיען בהרים וענו פמליא של מעלה קדוש וברוך לשמו ומלאכים אמרו בשכמל״ו ובאותה שעה עמד מהלל שם המהלל בפמלייא ואמר לפניו רבש״ע עתיד אתה להשתבח בבריותיך עד לאין קץ

חדשה נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח א"ל המתני אלך להקב"ה אולי יעשה למען שמו וירחם עליו עלה לרקיע ומצא שם מיכאל וגבריאל ומלאכי השרת עומדים ומבקשים עליו רחמים ואומרים רבש"ע כל גזרות קשות הבאות לעולם רבי ראובן עומד לפניך ומתפלל ואתה מבטל אותם בעבורו ועכשיו כלנו מבקשים עליו רחמים ואין אתה שומע לנו עשה נא למען שמך הגדול ותרחם עליו ומלאך המות בא ואמר לפני הקב"ה כך וכך אמרה לי אשתו מיד נתמלא הקב"ה רחמים ונהפך גזר דינו לחיים והוסיף לו הקב"ה על שנותיו שבעים שנה כנגד שבעה ימי החופה לקיים מה שנאמר רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם.

אדם ונשא אשה ונתן ביד בנו עלי הדס וא״ל לך זמן כל בני
העיר וכשהלך לזמן פגע בו אליהו ז״ל וא״ל היכן תלך א״ל אבי
שלחני לזמן כל בני עירי א״ל יש לי דבר אחד לומר לך א״ל ומה
הוא א״ל בני הגיע קצך למות א״ל אם כך גזר הקב״ה אין מי יכול
לעכב איני גדול מאברהם יצחק ויעקב א״ל בני אומר לך דבר אחד
כשתזמין בני העיר ותשב בסעודה עם הזקנים אל תטעום כלום
אלא יהיו עיניך בדלת והאדם שבא כעני וראשו פרוע ובגדיו
פרועים שער ראשו מקולקלים דע כי הוא מלאך המות ועמוד על
רגליך ותפול על רגליו והשתחוה והכניסהו שיאכל עמך והשמר
לך שלא תניחהו אלא תפוש בו בחזקה שיאכל וישתה ואם לא
ירצה לישב בסעודה קחהו בחופתך והאכילהו והשקהו הלך אליהו
ז״ל לדרכו וגם הבן הלך לביתו ולא הגיד לא לאביו ולא לאמו
ולא לארוסתו באו הזקנים וישבו בשלחן וישב גם החתן עמהם
והיו עיניו מסתכלים בדלת ומן הצער והדאגה לא אכל ולא שתה
וכשהיו העם אוכלים ושותים בא מלאך המות ונדמה לו כעני
וראשו פרוע ובגדיו פרועים ושערותיו מקולקלים כיון שראהו החתן
עמד מן השלחן ונפל לפני רגליו ותפשו בחזקה וא״ל אדוני הכנס
א״ל איני נכנס א״ל הכנס ושב עם הזקנים תפשו בחזקה והושיבו
בין הזקנים בחופתו בהביאו לפניו כל מיני מעדנים ונראה לו כמו
שאוכל ושותה כשאכל ושתה א״ל בני כשהיית בונה ביתך התבן
שלו מהיכן לקחת א״ל מבעל הגורן א״ל בני בעל הגורן מבקש
את תבנו א״ל לקח תבן אחר ונתן לו א״ל אינו רוצה כי אם תבנו
א״ל אם כן אנו נותצים את הבית ומפרידים את הטיט ומוציאין
את התבן ונתן לו א״ל בני אין בעל התבן אלא הקב״ה והתבן אינו
אלא נפשו הוא שלחני ליטול את נפשך ואני הוא מלאך המות
א״ל אם כן הוא תן לי רשות שאצא ואראה את אבי ואת אמי
ואת ארוסתי א״ל לך הלך לאביו ולאמו מיד עמד ר׳ ראובן אביו
ונתעטף והיה מתפלל ובקש רחמים על בנו והיה הבן בוכה כנגדו
ומחבקו ומנשקו ויצא ואמר למלאך המות תן לי רשות אפייסך
מאד עד שאכנס לחופתי ואנשק לארוסתי אמר לו לך הלך אצל
אשתו ונשקה וא״ל תהי יודע שבא מלאך המות ליטול את נפשי
אמרה לו ומה אמרת לו א״ל לא אמרתי לו כלום אמרה לו עמוד
כאן ואני אלך לדבר עמו יצאת וא״ל אדוני אתה באת לקחת את
נפש בעלי א״ל הין אמרה לו כך כתיב בתורה כי יקח איש אשה

את הספרים אשר אתן על ידך להגמון, וירף מכם. רק איש אל ידע מכל הדברים אשר דברנו, ובעוד ימים לא כבירים אבא אליך למגנצ"א. אבל בטרם אעזוב את מקומי ואת משמרתי אעשה דבר לזכרון ואותירנו אחרי לטוב ליהודים.

ר' שמעון שב אל רֵעיו ואל יהודי רומא וַיראם את ספר האפיפיור כי בטלה הגזרה וישמחו מאד. אחרי כן שב אל עירו וימסור את הספר להגמון ותהי שמחה וששון ליהודים בכל העיר. ואל אשתו גִלָה סודו כי בנם הנאבד הוא האפיפיור, ובשמעה כזאת עוררה יללה גדולה ותמאן להתנחם, אבל ר' שמעון אמר לה: השקטי ואל תצטערי, כי עוד מעט והיה בנֵנו זה בתוך ביתנו.—

והאפיפיור חבר ספר דובר סרה על האמונה ויניחהו למשמרת, וַיָקם מצוה על כל האפיפיורים אחריו לקרֹאת בו. ואחר כן אסף בידו הון רב וַיִמָלט בסתר ויבא אל מגנצ"א וישב אל אלהי ישראל באמת ובתמים ויהי לאיש יהודי חשוב מאוד בעיני כל העם. וברומא לא ידע איש אנה בא ומה היה לו.

על המעשה הזה חבר ר' שמעון הגדול יוצר ליום שני של ר"ה ויאמר בו: אל חנן נחלתו בנועם להשפר. ולכן אל יאמינו הקוראים כי דברי הספור הזה המה שוא ותפל, אבל הם אמתים ונכוחים ואין שקר בם.

ואולם רבים אומרים כי במשחק השאַ"ך הכיר בו ר' שמעון כי מזרע היהודים הוא. וגם רבים אומרים כי אמנם הכיר אשר הוא בנו, יען שחק האפיפיור כאשר למדהו אביו בעורנו נער בהחלו ללמוד את המשחק הזה.

ה' יסלח לנו לעונינו בזכות ר' שמעון הגדול אמן סלה:

יג) מעשה ברבי ראובן שהיה חכם וחסיד וישר עוסק בתורה כל ימיו ביום ובלילה וכל הגזירות שהיו באות על אותו הדור היה עומר ומתפלל לפני הקב"ה ומבטלם בתפלתו ולא הָיה לו כי אם בן אחד והגיע קצו שלזה הבן להפטר מן העולם בא מלאך המות לפני ר' ראובן אביו ואמר דבר אחד יש לי לומר לך א"ל אמור א"ל הגיע קץ של בנך להפטר מן העולם א"ל אם כך הוא גזר הקב"ה גזרה זו אין אנו יכולים לבטלה אלא בבקשה ממך שתתן לי זמן שלשים יום ואקח לו אשה ואעשה לו חופתו ואח"כ עשה שליחותו של מקום א"ל המלאך הרי הוא בידך כטוב בעיניך עשה והלך המלאך למקומו ור' ראובן הלך לביתו ולא הגיד הדבר לשום

ממגנצ"א עליכם, על כן גזרתי עליכם את הגזרה הזאת. ומתוך הדברים האלה הֵחֵל האפיפיור להתוכח עם ר' שמעון בפלפול גדול וכמעט אשר לא מצא ר' שמעון מענה להשיב לשואלו בחריפות גדולה. וישתומם מאד לראות רחב לב איש נכרי אשר לא יאֻמן כי יסֻפר. חצי היום ישבו ויפלפלו עד אשר אמר האפיפיור: ידידי הנני רואה כי מלֻמד גדול אתה, ואחיך אשר שלחוך לא יבושו מתקותם אשר שמוה בפיך. והנה מדי יום ויום יבואו אלי יהודים לשחק עמי במשחק השאַ"ך, ועתה גם אתה שב נא עמי בזה ונשחק פעם אחד, ובקשתך לא תִשָׁאר מעל. ור' שמעון היה אמן נפלא במשחק הזה אשר לא נמצא כמוהו בכל הארץ, ובכל זה נִצָחוֹ האפיפיור הפעם, ויתמה ר' שמעון מאד. ועוד שבו וידברו מהאמונות ור' שמעון שמע מפי האפיפיור גדולות ונפלאות ויהי לפלא בעיניו. באחרית הדברים שנה ר' שמעון את בקשתו ויבך בכי גדול. ויאמר האפיפיור: יצאו כל העומדים לפני מעלי! ויצאו. אז נפל על צוארי ר' שמעון ויבך ויאמר לו: אבי ידידי, האם לא תכירני? ולא הבין ר' שמעון מה ירמזון דברי האפיפיור ויען: אי מזה התכבדתי להכיר את כבודך הקדוש? ויוסף האפיפיור ויאמר: אבי ידידי! האם לא אבד ממך בנך עודנו נער בראשית ימיך? ויבהל מאד ר שמעון ויען: כן הוא כדבריך. אז התודע אליו האפיפיור ויקרא: אני אני הוא בנך הזה אשר גנבתו הנכריה ביום השבת. ואולם בא־זה חטא באה עליך הצרה הזאת לא ידעתי שחרו, אך זאת ידעתי ונוכחתי כי מה' יצא הדבר, ועתה בצאת נפשי לראות פניך ולגלות אזנך כי גמרתי בלבי לעזוב את אמונתי החדשה ולשוב אל אלהי אבותי, על כן בערמה גזרתי את הגזרה, בידעי מראש, כי אותך ישלחו היהודים לבקש מלפני להעביר את רוע הגזרה, ועתה הנני מבטל אותה ושלום יהיה לכם. ואולם אבי הלא תגיד לי, היש תקוה לאחריתי ותהי לי כפרה לפני האלהים? ויען ר' שמעון: בני יקירי! הסר הדאגה הזאת מלבך כי אנוס היית, ובעודך נער גֻנבת מאבותיך ומאמונתך. אבל אבי! הוסיף הבן וישאל: אבל מכבר ידעתי מימים רבים כי יהודי נולדתי ובכל זה השתקעתי בגוים עד היום, והטוב הרב אשר היה לי עצרני מלשוב אל אלהי אמת, היאבה אלהים סלוח לי? [ויען ר' שמעון: אין דבר עומד בפני התשובה ומודה ועוזב יְרֻחָם]. ועתה אמר הבן: עתה שוב אל ביתך בשלום בשם אלהי ישראל והָשֵׁב

ויתיעצו שמה את היהודים מה לעשות בדבר הגדול והרע הזה. וכאשר שמעו יהודי רומא את השמועה הזאת כן תמהו מאד, ויאמרו: מי האמין לזאת! מעולם לא היה אפיפיור טוב ליהודים כהאפיפיור הזה, הן תמיד הוא מתהלך את היהודים, מהם אנשי סודו ויועציו, וגם ישחקו עמו תמיד במשחק השאַך ובלעדם לא יחיה, ואיך נהפך פתאום לבו לשנאה. ויאמרו עוד, כי לא יאמינו אשר מהאפיפיור יצאה הגזרה הזאת, כי אם ההגמון בדא אותה מלבו להרע ליהודי מגנצ״א. אז הראם ר׳ שמעון הגדול את הספר אשר שלח האפיפיור ואת חותם ידו אשר עליו. ויראו יהודי רומא וידעו כי אמת הדבר ויענו: אין זה כי אם חרה בכם אף ה׳ ויסת את האפיפיור לגזור עליכם את הגזרה הזאת, ויקראו צום וירבו בתפלה וצדקה גם הם. ופרנסי עדת רומא הלכו אל הקארדינאל הרואה תמיד פני האפיפיור ויתחננו אליו בעד יהודי מגנצ״א. ויאמר הקארדינאל: אתם ידעתם כי הספר ספר האפיפיור הוא אשר שלחו אל ההגמון ממגנצ״א, ואני מה? מה אעשה לכם והועל לא אוכל? — ואולם הבטיח להם להיות בתומכי תחנתם ולדבר עליהם טוב כמליץ ישר, ויצום להכין אגרת בקשה, והוא יביא את הבקשה הכתובה הזאת ליד האפיפיור, ויעשו כן.

ויהי בהגיע הבקשה אל יד האפיפיור ויקראנה, וידע מי המה השלוחים הבאים ממגנצ״א ויצו להביאם לפניו. ויבא ר׳ שמעון הגדול עם שני הרבנים הגלוים אליו אל הקארדינאל הראש. והוא הודיע להאפיפיור כי באו היהודים כמצותו עליהם והם מבקשים לֵרָאות את פניו ולדבר עמו פה אל פה. ויען האפיפיור: יבא האחד הראש בשלשה ויעמוד לפני הוא לבדו. ובכן בא ר׳ שמעון הראש והזקן משני רֵעָיו ומראהו כמלאך ה׳ צבאות, ובהֵראותו את פני האפיפיור כרע ר׳ שמעון על ברכיו וישתחוה, והאפיפיור ישב אז וישחק במשחק השא״ך עם קארדינאל אחד אשר ישב למולו, ובראותו את ר׳ שמעון הגדול, חָרד מאד ויצוהו לקום מעל ברכיו, לשבת על כסא עד כלותו את המשחק, כי הכיר את אביו ברגע אשר נראה אליו, ואביו לא הכירו. ככלות האפיפיור את המשחק פנה לר׳ שמעון ויאמר לו: מה שאלתך? ויען ר׳ שמעון בבכי תמרורים ויגד לו את שאלתו ויואל להתנפל שנית לפני רגליו. ולא נתנו האפיפיור לעשות כן ויאמר לו: היטב שמעתי את בקשתך ותחנתך עלתה באזני, אבל דברי שטנה רבים באו אלי

חכמתו מאד ויבא לרומא. שם הוסיף ללמוד לשונות רבות ויעש לו שם ויגדל מיום אל יום הלוך וגדול עד כי נִשא לקאַרדינאַל. שמו יצא בכל הארץ וכלם אמרו כבוד לו וינשאוהו בפיהם עד מאד, בלמודיו ביפיו ובִכְהֻנתו.

בעת ההיא מת האפיפיור, ולא נמצא קארדינאל חכם ומלֻמד כהקארדינאל החדש הזה למלא את מקום האפיפיור המת. ויבחרו בו ויושיבוהו על כס האפיפיורים.

האפיפיור החדש הזה ידע היטב מכבר כי ממעי יהודה הוא יצא ואביו ר׳ שמעון הגדול במגנצ״א, ורק שֶׂבַע כל טוב וחשוב גדול בין הגוים, לא נתנו לבו לעזוב את כל הכבוד הזה ולשוב אל אביו אל עמו ואל אלהיו, ועתה כאשר התנשא לכל הנוצרים לראש נכסֹף נכסף לראות את פני אביו ויתן אל לבו להביאהו אליו רומא בערמה, ויכתוב ספר אל ההגמון אשר במגנצ״א, כי כל ההגמונים סרים למשמעתו, ויצוהו אשר לא יתן את היהודים לשמור את שבת קדשם, ולא ימולו בשר ערלת בניהם, והנשים לא תטבולנה במים להטהר מטֻמאת נדתן. והאפיפיור ראה על ככה לאמר: אם כזאת ישמעו היהודים ותפול עליהם אימתה ופחד, אז ימהרו לשלוח אלי גדוליהם מקרבם להתחנן אלי לבטל מעליהם גזרתי הקשה, ואין ספק כי את אבי ישלחו בראש שלוחיהם. כן חשב מראש וכן היתה אחרית הדבר. בבֹא ספר האפיפיור אל ההגמון קרא אליו את היהודים ויצום מטעם האפיפיור על כל הדברים אשר גזר עליהם ואין להשיב. ויבהלו היהודים מאד ויתחננו אל ההגמון להסיר מעליהם את הרעה הזאת, אך הוא ענה ואמר: אל נא תעתירו עלי תחנוניכם, כי אין בידי להועיל לכם, הא לכם ספר האפיפיור קראו בו ודעו כי קצרה ידי מהושיעכם, ואולם אם יש את נפשכם לבקש תחִנה, זאת עצתי לכם אשר, תעשו, שלחו מכם אנשים חכמים ונשואי פנים להאפיפיור רומא, ויפילו לפניו תחנתם, אולי יֵעָתר לכם ויעביר מעליכם את הגזרה הזאת. אז קדמו יהודי מגנצ״א את פני ה׳ בתשובה תפלה וצדקה ואחרי כן בחרו בשני רבנים ובר׳ שמעון הגדול לראש עליהם לשלחם לרומא, באמרם אולי יעשה ה׳ נס לנו ויטה את לב האפיפיור עלינו לטובה. רק בין כה וכה מלו את בניהם ולא עשו כדבר הגזרה, כי כן נֵאות להם ההגמון לעשות כן בסתר ובמחשך עד שוב השלוחים. וישאו השלשה הנבחרים רגליהם ויבואו רומא,

שבאדום ולא היתה להם תקומה כמו שכתוב ויהי ארום עובדים לדוד ובאו ישראל לירושלים בשמחה גדולה ומהללים ומשבחים לחי עולם הם והמלך דוד ונפל פחד ורעדה על כל העמים אשר סביבותיהם ואימתו של דוד שנתן לו ה׳ דכתיב ויהי דוד בכל דרכיו משכיל וה׳ עמו. כן יהי ה׳ אלהינו עמנו ועם כל ישראל.

יב) מעשה ברבי שמעון הגדול אשר ישב בעיר מגנצ״א היושבת על יד הנהר רינוס, ולו היו שלשה גליוני ראי תלוים בתוך ביתו. אשר בהם ראה את כל אשר היה ואשר עתיד להיות. ואחרי מותו יצא מעין נובע ממראשותי קברו.

ר׳ שמעון הזה היה איש גדול מאד, ויהי לו בן קטן ושמו אלחנן. ויהי היום ושבת היה, והנכריה באה להסק את התנור כמשפטה בכל שבת ושבת ותרא כי אין ר׳ שמעון ואשתו בבית, כי כבר הלכו לבית ה׳ להתפלל, ורק האמה לבדה נשארה את הנער, ותשא את הנער בזרועותיה ותצא עמו. האמה ראתה את אשר הנכריה עושָה, אך לא עלה על לבה לחשוב כי רעה בלב הנכריה, ותאמר אך משחקת היא את הקטן ומהר תשוב ותשיב אותו הבית. אולם לא שבה הבוגדה כי אם נשאה את הנער מזה והלאה ותכניסהו בברית החדשה, ותתברך בלבה כי קרבן טוב הביאה לרצון לפני אלהיה כמחשבת כל הנוצרים בימים ההם. ובשוב ר׳ שמעון ואשתו מבית ה׳ לא מצאו גם את האמה בבית, כי ראתה הנכריה בוששת לישוב את הנער ותצא לבקשה ולרדוף אחריה, אבל לא מצאה אותה עוד. ותשב אל בית ר׳ שמעון בפחי נפש ותזעק ותיליל עד למאד. ויאמר לה ר׳ שמעון: מה היללה הזאת? הגידי מה היה! ותען האמה: אדוני רבי! הנכריה המסקת את התנור ביום השבת באה ותגנוב את בנך ותנס ולא ידעתי אנה נחבאה להסתתר עמו. וימהר ר׳ שמעון ויצא הוא ואשתו והאמה לבקש ולדרוש. אך לשוא כי לא נמצא הנער ואיננו. אז נתנו האבות קולם בבכי ומספד מר ויצעקו ויזעקו מכאב לבם נורא מאד. אחרי כן צם ר׳ שמעון לענות נפשו יומם ולילה ויתפלל לה׳ להשיב לו את בנו, אך תפלתו שבה ריקם, כי מֵאֵן ה׳ לגלות לו את מקום הנער באשר הוא שם.

והנער הובא אל הגלחים ויגדלוהו וילמדוהו ויהי למלמד גדול כי לבו רחב כלב אביו ר׳ שמעון. וילך הנער ויעלה מבית מדרש החכמה האחד אל השני וכה עלה למעלה למעלה עד כי גדלה

והכהו יואב בבטנו אמר לו יואב מה יש בלבך אמר לו כמו שלג יש בבטני דחפו יואב והשליכו חציו לכאן וחציו לכאן ויצא לחוץ ונכנס ברחוב המדינה ומצא שם כמו חמש מאות איש שכירים גבורי מלחמה והרגם לא נשאר מהם איש וישב חרבו לתערה, וישב לבית שהיה שוכן שם ונשמע קול במדינה מן ההרוגים והיו אומרים מי הרג את אלו אמרו לא הרגם אלא אשמדאי מלכא דשידי ושאלו אנשי הבית ליואב כלום אתה יודע משמועה זו אמר להם לאו הוציא כסף ונתן להם ועמד עשרה ימים ואחר כך יצא לשער וחרבו שלופה בידו והרג אלף וחמש מאות איש ותדבק ידו על החרב ונצר ידו על זרועו וחזר לאותו הבית ומצא שם את הנערה ואמר לה עשי לי מעט מים חמין וקבלי את החרב מידי כשראתה הנערה כן צעקה ואמרה עמנו תאכל ותשתה ותהרוג את אנשינו אז תקע יואב החרב בבטנה ותרפא ידו וחזר לשוק ושמע כרוז שהיה מכריז ואומר כל מי שיש אורח בביתו יביאהו למלך פגע בו יואב והרגו וכן היה עושה לכל מי שהיה מוצא עד שהרג מהר שני אלפים ואחר כך בא לשערי העיר והכה שם כל הנמצא ופתח שערי המדינה והיה הדם מתגלגל ויוצא בשערי המדינה וקודם לזה היו ישראל בוכים על יואב והיו רוצים לחזור לבתיהם וכשראו את הדם יוצא משערי המדינה שמחו כלם אמרו בפה אחד שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד וכשפתח יואב בן צרויה את שערי המדינה עלה לגג המגדל כדי שיראו אותו בני ישראל שהיו חוץ למדינה והרים קולו ואמר כי לא יטוש ה׳ את עמו בעבור שמו הגדול ואתם מה תעשו שגרו למלך ותכנסו כלכם למדינה ולבשו כלי זין ושלפו חרביכם החזיר יואב את ראשו וראה על רגלו הימנית פסוקים כתובים יענך ה׳ ביום צרה וכו׳ עד ה׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו ואמר דוד ליואב מה עשית הרגת כל העמלקים שבמדינה כלה כמו שכתוב תמחה את זכר עמלק אמר לו יואב כך עשיתי לא נשתייר מהם אלא המלך לבדו והלך יואב והביא את המלך לפני דוד והרגו דוד בידו ולקח יואב את כתרו ונתנו בראש המלך דוד והכתר ההוא היה מזהב טהור והיה בו אבן יקרה דכתיב אבן יקרה כו׳. והוציא את כל הרכוש וכל הטף וכלי כסף וכלי זהב ושללו ובזזו כל אשר במדינה ושרפו כל בית ע״א שלהם כדכתיב כי את מזבחותיו תתוצון ושמח ה׳ בשמחתם והושיעם ויצאו בשמחה גדולה ושרפו כל העירות

)(

דבר קשה בעולם מלשון הרע לכך צונו לא תענה ברעך וכו׳.

יא) מעשה שהיה בימי דוד מלך ישראל שהלך יואב בן צרויה לקינסלי מדינתא דעמלק להלחם עליה ללכדה וסגרו העמלקים את דלתות המדינה לפניהם והיו שם בני ישראל ששה חדשים מקיפין את החומה והיו מגבורי ישראל עם יואב בן צרויה י״ב אלפים חלוצי צבא לאחר ששה חדשים נתקבצו כל הגבורים ועמדו ואמרו פה אחד אל יואב לא נוכל לסבול כזה להקיף את החומה הרי זה כמה זמן שהנחנו הכפרים שלנו נשינו טפנו אמר להם יואב מה אתם רוצים לעשות אמרו רוצים אנחנו לחזור לבתינו אמר להם יואב למה נחזור בפחי נפש ויראה המלך פנינו ריקם וישמעו כל העמים ויתקבצו עלינו וילחמו עמנו אלא עשו קלע וקלעו אותי בקלע בתוך העיר ולקח יואב אלף כסף והסייף וקלעוהו בקלע והסייף והכסף עמו. אמר להם יואב המתינו לי ארבעים יום ואם תראו הדם יוצא מתחת דלתות המדינה דעו שאני חי ואם לאו דעו כי אני מת ולכו לבתיכם ונפל יואב בתוך חצר של אלמנה אחת בתוך המדינה והיתה לה בת אחת נשואה והנערה הזאת יצאה לחצר ומצאה את יואב מושלך בתוך החצר ונכנסה לקרוא לאמה ולבעלה ויצאו שלשתן והכניסוהו לבית ורחצוהו במים חמים וסכוהו בשמן ותשב רוחו אליו וישאלוהו מי אתה ויאמר להם עמלקי אנכי והייתי בגדוד של ישראל ותפשוני והביאוני לפני מלך ישראל והמלך גזר עלי שיקלעוני ויקלעוני במדינה הזאת ולכן מבקש אנכי מכם שתהיוני ולקח יואב עשרה כסף ונתן לאבי הנערה ואמר לך ועשה מהם כל מה שתרצה וישב יואב עמהם עשרה ימים ובקש ללכת במדינה אמרו לו לא תלך בזה המלבוש מיד נתנו לו לבוש אחר והלבישו אותו משלהם ויצא לחוץ בתוך המדינה והיה באותו המדינה מאה וארבעים שוקים וכל שוק ושוק גדול מהב׳ מוצאה ומובאה מהמדינה והלך אצל נפח אחד ואמר לו עשה לי סייף אחד כמו זה שהוא שבור בידי כשראה הנפח הסייף נזדעזע ואמר לו יואב למה נזדעזעת אמר לו לא ראיתי כמו זה מימי אמר לו עשה אותו לי ואני אתן את שכרך. עשה אותו לו ותפש יואב את החרב ונענע ונשבר וכן עשה פעם שניה ופעם שלישית נענע החרב פעמים ולא נשבר אמר לו יואב למי נאה להרוג עם זה החרב אמר הנפח ליואב שר צבא מלך ישראל אמר לו נימא אני יואב אמר לו ראה מה יש אחריך החזיר הנפח ראשו

לו דקדק אלו בשִנֶיך שכל מה שגזלת בשִניך אכלת. והה׳ מביא אביו ואמו ומעמידם בפניו ואומר להם מפני מה לא הדרכתם את בנכם בדרך ישרה וטובה ולא למדתם אותו תורה ומצות כדי שיפריש עצמו מן העבירות מיד נותנים להם רשות [להכות?] אביו ואמו ואותו הרוג ישמח שנא׳ ישמח צדיק כי חזה נקם על כן צוה לא תרצח.

י) מעשה באדם אחד שהיו לו ג׳ בנות אחת עצלה ואחת גנבתה ואחת המספרת לשון הרע והזקינו בביתו ולא היה אדם רוצה אותן מפני דבתן רעה. פעם אחת בא אוהבו להתארח בביתו וראה בנותיו שהזקינו בביתו ואמר לו יש לי ג׳ בנים ואם ייטב בעיניך תתנן לי לבני לנשים אמר לו בנותי אינן ראויות לבניך א״ל מפני מה א״ל מפני שיש בהן דופי וגנאי אמר לו איזה גנאי אמר לו כך וכך אמר לו אעפ״כ תתנן לבני, מיד השיאן לבניו. מה עשה לעצלה הושיבה על המטה והעמיד לפניה עבדים ושפחות ואמר להם אל תניחו לעשות לה כלום. ולגנבתה הפקיד לה כל הממון ואמר לה כל מה שתעשי יהיה עשוי. ולמספרת לשון הרע היה משכים חמיה בכל יום ויום ודורש בשלומה ונושקה והושיבה אצלו ואומר בתי מה טיבך אם תרצי לבקש כלום מבעלך תאמרי לי ואומר לו ויעשה חפצך ולא היתה מדברת לו כלום לימים בא אביהן לבקרן היאך עומדת עם בעליהן הלך ונכנס אצל העצלה וא״ל בתי היאך את עם בעלך אמרה לו תבא עליך ברכה אבי שנתתני לאיש הזה שעושה לי כמה טובות שהעמיד לפני עבדים ושפחות שאין מניחין לי לעשות כלום והוא נתן שבח לה׳. יצא משם ונכנס אצל הגנבתה ואמר לה בתי היאך את עם בעלך, אמרה לו טובה כמו שאמרה הראשונה והוא נתן שבח לה׳. יצא משם ונכנס אצל אחרת שמספרת לשון הרע כיון שראתה את אביה התחילה לבכות ואמרה לו אבא מנהגו של עולם לתת אדם בתו לאדם אחד ואתה נתתני לשני בני אדם לאב ולבן ואם אין אתה מאמין לי הסתר בחדר ותראה האמת מיד הכניסתו בחדר בא חמיה לשאול בשלומה כמנהגו אמרה אל חמיה חזור לך ואל תיגע בי ואל תבישני אמר לה וכי באתי אליך בשום מעשה רע חס ושלום שלא עלה על לבי כיון שראהו אביה יצא מן החדר עמד עליו והרגו ואחר באו עליו אנשי ביתו והרגוהו והיא היתה צועקת ובוכה עמדו עליה והרגוה מכאן אנו למדין לומר לשון הרע הורגת שלשה האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו ואמרו רבותינו ז״ל אין

בני שמעני וקח עצתי ושב לפני ואלמדך תורה ויעש כן וישב לפני רבי עקיבא ויפתח הפותח ואין סוגר את לבו בתורתו. לימים מועטים הגיע למעלה גדולה מאד בחכמה וישב בצד רבי עקיבא במעלה אחת. ויהי היום ויעבור בעל הנה על מדרש רבי עקיבא וישאל את אחד מתלמידיו איכה עלה נתן לגדולה זאת וספר לו כל המעשה ויאמן האיש לדברי אשתו ותשקוט נפשו מרוח הקנאה שעבר עליו מהחשד שחשד אותה ויבא אל ביתו וישק ראש אשתו ויאמר לה מחלי לי על אשר חשדתיך בדבר נתן על שראיתיו היום עם רבי עקיבא ושאלתי והגידו לי כך וכך. הקדוש ב"ה ירבה שכרך כפלי כפלים כי הייתי ברוחק גדול בנפשי עד שהושיעני הקב"ה ברחמיו בדבר הזה שנגלה אלי היום.

ט) מעשה בשני בני אדם לסטים שיעצו ואמרו נלך ונעמוד על אם הדרך ונהרוג שם אם יבואו בני אדם עם ממון נעמוד עליהם ונהרגם ונקח מהם את ממונם. אמר האחד איך נעשה אם יודע הדבר נֵהָרג. אמר האחר אני אתן לך עצה נחפור שני בורות באחד נשליך הפגרים ובאחת נשים הממון. אמר הא' כן דברת. עשו הבורות לכל מי שהיה עובר היו הורגין אותו ומשליכין אותו באחד הבורות ונוטלין ממונו וטומנין אותו בבור השני. פעם אחת עברה סיעה של בני אדם אמר אחד מהם כבר עברתי פעם אחרת ומצאתי דרך סלולה ועכשיו עלתה עשבים אי אפשר בלא שום דבר נחפש אולי נמצא כלום. חפשו ומצאו שתי בורות שם בא' מהם ממון ובא' פגרים אמר להם הלא אמרתי לכם לאמר כי אם נחפש נמצא שם כלום נחפש עוד בעבור הלסטים אולי נמצא אותם הלכו ומצאום נחבאים ואמרו להם מה טבכן לכאן בא מלאך המות וחטף את דבריהם ואמרו עונותינו הביאונו לכאן תפסום והוליכום לבית המלך ואמרו אדוני המלך מצאנו אלו הלסטים וכבר הרגו אנשים הרבה אמר להם המלך היאך עשיתם ספרו לו כל המעשה מיד צוה המלך לאסרם בזיקים ואסרום ונגדום מאד בכל יום ואין נותנים להם שום דבר מאכל אלא לחם צר ומים לחץ ועשו להם כן עד שמתו במיתה משונה. ולכן יזהר אדם שלא ישפוך נפש דם נקי ואם הוא הורג נפש מיד הקדוש ב"ה מוסרו לחמשה מלאכי חבלה על שלא קיים חמשה חומשי תורה האחד מכהו והשני מונה כדרך שמכין ומונין בבית דין. השלישי מוציא אור מגופו ושורפו. הד' מוציא ומביא חצבי אבנים קטנים ואומר

ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך ותעשה, ותאמר לו שאלתי ובקשתי שתלוה לאישי כך וכך שהוא חבוש ואסור בבית האסורים מהיום כמה ימים ולך תהיה צדקה מאת ה' ויצוה את עבדיו להוציא הממון וליתן לה חפצה, ויאמר לה הנני עשיתי רצונך ואת יודעת שאני חולה מאד מאהבתי בך עשי רצוני והחייני, ותאמר לו הנה הנני בידך ותחת כנפיך ואין לי להמרות את פיך אבל אודיעך שבאה לך שעה לקנות חיי העולם הבא והזהר ולא תפסיד שכרך וטוב העוה"ב בדבר מועט ולא תאסרני על אישי וחשוב שהנעת לחפצך ואל תאבד רב במעט והנשאר באשר יכלה ויתם וחשוב ביסורי הקב"ה ואל תעשה דבר שתתנחם באחריתך ראה כל מי ששמע ליצרו כמה ינחם בלי תועלת וזו לך שעה קלה ומועטת לקנות חיים ארוכים ושכר טוב בעולם הזה ובעולם הבא שלא יוכל כל אדם להגיע לדבר זה אלא בעמל הרבה וביגיע גדול ואתה יכול להגיע לרצון בוראך בשעה קלה אם תשמע לשכלך ותגער ביצר הרע ואשריך וטוב לך.

כשמוע האיש דבריה ויגער ביצר הרע ויקם ממטתו ויפול על פניו ארצה ויתנפל ויתחנן לפני ה' להכניע יצרו ולשבר תאותו ולהדריכו בדרך הטובה והישרה ולהורות אותו תשובה שלימה ולסלוח עונותיו ויענהו ה' בהכנעו לפניו ויעתר לו ויאמר לה נתן לחנה ברוכה את וברוך טעמך אשר מנעתיני מבוא בדמי עבירה והושעתיני לכי לשלום לביתך ותלך האשה ותפדה את בעלה ותוציאהו מבית הסוהר ותגד לו את אשר עשתה ולא האמין לה בעלה כי חשד אותה שנתן בא אליה והיא העלימה ממנו.

ויהי כי ארכו הימים וישקף רבי עקיבא בעד החלון וירא איש רוכב על סוס ועל ראשו זיו גדול וזוהר מזהיר כשמש, ויקרא אחד מתלמידיו ויאמר לו מי זה האיש הרוכב על סוס ויאמרו לו זה הוא נתן רועה זונות, ויאמר לתלמידיו תראו כלום על ראשו, ויאמרו לו לאו, ויאמר להם מהרו והביאוהו אלי ויבא לפניו ויאמר לו בני ראיתי על ראשך אור גדול בלכתך ואני יודע שאתה מיורשי העולם הבא, ועתה הודיעני מה עשית ויודיעהו דברי חנה ויתמה רבי עקיבא מאד על התאפקו והכנעו בכבוש יצרו הרע ורחקו מהעונות ושובו בתשובה שלימה ויאמר לו אמנם עשית דבר גדול ועל כן הזריח הקב"ה על ראשך זיו גדול שראיתי והנה זה בעולם הזה על אחת כמה וכמה הטוב הצפון לך בעוה"ב, ועתה

ולכבדם ולשומרם. וכן אמר בן סירא: רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף.

ח) ויהי איש אחד מעשירי ישראל שמו נתן רציצותא ויאהב אשה אחת בעולת בעל שמה חנה והיה בעלה עני ביותר והאשה הזאת היתה יפה עד מאד ויצר לנתן לחלות בעד חנה נכנסו עליו הרופאים אמרו לו לא תוכל להרפא עד שתשכב עמה, ויאמרו לו חכמי ישראל ימות ואל יעבור עבירה זו. אמרו הרופאים תבא ותספר עמו ואמרו חכמים ז"ל ימות ואל תספר עמו ויאריך חליו מאד. והיו חובות הרבה על בעל חנה ויקחוהו ויתנוהו אל בית הסוהר כי לא היה לו מה יתן לבעלי חובותיו והיתה אשתו טוה ביום ובלילה וקונה בדמי המטוה מאכל והיתה מולכת לו לאכול ויהי ימים רבים במשמר ותקצר נפשו למות. ויהי היום ויאמר לאשתו הפודה נפש אחת ממיתה כאלו מקיים נפשות רבות ואני קצתי בחיי בבית הסוהר חושי ולכי לנתן רצוציתא ובקשי ממנו שילוה לי הממון ויפדה את נפשי ממות ותאמר לו הלא ידעת אם לא שמעת שהוא חולה ונוטה למות בעבורי וכל יום ויום יבואו לי שלוחיו בממון הרבה ואיני מקבלם מהם, ואומר להם שלא יראו פני לעולם ואיכה אלך אליו להלוות לי ממון אם היה בך דעת לא אמרת אלי כדבר הזה שמא בהארך ייסורך יצאת מדעתך, ותקצוף עליו ותלך לביתה בחרי אף ולא באה אליו שלשת ימים ויהי ביום הרביעי ותחמול עליו ותאמר אלכה ואראנו בטרם ימות ותלך ותמצאהו נוטה למות. ויאמר לה הקב"ה יבקש עלבוני וחמסי ממך ויתפשך בעוני אבל אני רואה שתרצי שאמות בכאן ושתנשאי לנתן לאשה, ותאמר לו גרש אותי ועזבני ולא אבא אליו באיסור ויאמר לה הלא זה דברי שאת חפצה להנשא לו ותזעק בקול גדול ותפול על פניה ותאמר מי שמע כזאת האיש הזה יאמר לכי נאפי והטמאי והוציאני מבית האסורין ויאמר לה בעלה לכי מעלי ועזביני עד שירחם הקב"ה עלי ותלך לביתה ותחשוב בצרתה ובצרת בעלה ותחמול עליו ותברר לבה ותתפלל חנה ותאמר אנא ה' הצילני והושיעני שלא אכשל בעבירה, ותלך לבית נתן רצוציתא ויראוה סריסיו וימהרו לנתן להגיד הנה חנה עומדת בשער ויאמר להם אם אמת הדבר תהיו חפשים ותבא בחצר ותאמר לו שפחתו הנה חנה באה ויאמר לה גם את תהיי חפשית ותבא אליו חנה וישא עיניו. ויאמר לה גבירתי מה תרצי

וישאל המלך את אליהו ז"ל ויאמר לו מה מלאכתך ויאמר לו אני חרש ובקי במלאכת בנין חשוב וישמח המלך מאד ויאמר לו אני רוצה שתבנה לי ארמון גדול חוץ לעיר וצורותיו ומדותיו כך וכך ויאמר לו אני אעשה כדבריך ויאמר המלך אני רוצה שתמהר הבנין בששה חדשים ותהיה חפשי ואעשה עמך חסד ויאמר לו אליהו ז"ל צוה את עבדיך שיתקנו כל צרכי הבנין ויעש כן ויהי בלילה ויקם אליהו ז"ל ויתפלל לה' וישאל ממנו לבנות הארמון כרגע כחפץ המלך ותשלם כל המלאכה טרם השחר וילך אליהו ז"ל לדרכו ויוגד למלך וילך לראות הארמון וייטב בעיניו וישמח שמחה גדולה ויתמה מאד על דבר זה ויבוקש אליהו ולא נמצא ויחשוב כי מלאך הוא. וילך אליהו עד שפגע בו האיש אשר מכרהו וישאלהו לאמר מה עשית עם השר ויאמר לו עשיתי מה שבקש ממני ולא עברתי על דברי ולא רציתי שיפסיד ממונו כי בניתי לו ארמון ששוה אלף פעמים יותר ממםונו. ויברכהו האיש ויאמר לו החייתני ויאמר לו אליהו ז"ל תן שבח לבורא אשר עשה עמך החסד הזה.

ז) מעשה בעשיר אחד שהיה לו עשרה בנים וישבע שיתן ביום פטירתו מאה מאה דינרין לבניו לימים יצא קצת הממון מידו ולא נשאר לו כי אם תתק"ן דינרין ויתן התת"ק לט' בנים ויאמר לו הקטן מה אעשה אבי איך תניחני בלא פרוטה ויאמר לו אני נשבעתי לתת לכל אחד ואחד מכם מאה מאה ולא יכולתי לעבור על שבועתי ונשארו לי חמשים ואקח מהם שלשים לתכריכין בשעת פטירתי ואתן לך עשרים הנשארים כי לא חשבתי שיצא הממון מידי. ויש לי עשרה חברים אתנם לך והם טובים לך מאלף דינרין ויצו את חבריו עליו וימת האיש ויקבר וילכו תשעה בניו לסחורה איש לדרכו וישאר הקטן דואג ונדהם לא ידע מה יעשה והוציא שני דינרים ולא נשאר כי אם דינר אחד ויאמר מה הועיל באהובים שהניח לי אבי ואמר לי שהם טובים לי מאלף דינרין ויקח עצה ויקראם אל ביתו ויוציא אליהם הדינר בסעודה ויאכלו וישתו עמו ויאמרו איש אל רעהו הנה פלוני שיחזיק אהבת אביו עמנו מבין כל אחיו אנו ראוים להחזיק באהבה ולא לרפות ולגמלו חסד על כל מעשיו ויתנו לו כל אחד מהם פרה מעוברת וממון ותלדנה הפרות וימכור אותן ויאסוף ממונו וישתדל בסחורה ויברכהו ה' ויעשר יותר מאביו ויאמר אמת אמר אבי כי האהובים טובים לאדם מכל ממון שבעולם, על כן חייב אדם להרבות אהובים

ו) אמרו חכמים ז"ל שהיה איש אחד עני ביותר והיו לו חמשה בנים ואשה אחת, ויהי היום ויצר לו מאד ולא היה לו פרנסה ומחיה ותאמר לו אשתו קום ולך לשוק אולי יזמין לך הקב"ה פרנסה ולא נמות ברעב. ויאמר לה אנה אלך ואין לי קרוב ולא אוהב להושיעני מצרה הזאת אלא רחמי שמים ותחריש האשה, וירעבו הילדים ויבכו ויצעקו ותוסף האשה ותאמר לו לאמר צא לשוק ואל תראה במות הילדים ויאמר לה ואיך אצא ואני עירום והיתה לאשה לבוש קרעים ותתן אותו לבעלה להתכסות בו ויצא החוצה ויעמוד משתאה ולא ידע אנה ילך ויבכה וישא עיניו אל השמים ויאמר רבון העולמים אתה יודע שאין לי אדם למי אתרעם בעניי ודלדולי שירחם עלי לא אח ולא קרוב ולא אוהב ועוללי קטנים רעבים צועקים ברעב יהי חסדך השם עלינו לרחמנו או אסוף אותנו ברחמיך ונגוח מעצבנו ותעל שועתו אל האלהים והנה אליהו ז"ל בא אליו ויאמר לו מה לך ולמה תבכה ויספר לו קורותיו ותלאותיו ויאמר לו מהר ולך עמי ואל תבכה, ויספר לו ויאמר לו אל תחוש קח אותי ומכרני בשוק וקח מחירי ותחיה בו. ויאמר לו אדוני ואיך אמכרך ובני אדם יודעים שאין לי עבד ואני מפחד שיאמרו כי אני העבד ואתה אדוני, ויאמר לו אליהו ז"ל אל תירא עשה מצותי וכשתמכרני תתן לי זוז אחד ויעש כן ויוליכהו לשוק ויהי כל הרואים אותו חשבו כי האיש העני היה העבד ואליהו ז"ל היה אדוניו עד ששאלו ויאמר הוא אדוני ואני עבדו ויעבור משם אחד משרי המלך ויראהו וייטב מאד בעיניו לקנותו למלך ויעמוד ויכריזו עליו עד שמנים דינרין ויאמר לו אליהו ז"ל מכור אותי לשר הזה ואל תקח תוספת עלי ויעש כן. ויקח מן השר שמנים דינרים ויתן לאליהו ז"ל אחד ויחזירהו לידו ויאמר לו קח וחיה אתה ואנשי ביתך ולא ישיג אותך חוסר ועוני כל ימיך, וילך אליהו ז"ל עם השר וישב האיש אל ביתו וימצא את אשתו ואת בניו עטופים ברעב וישם לפניהם לחם ויין ויאכלו וישבעו ויותירו ותשאלהו אשתו ויגד לה כל אשר קרהו ותאמר לו עשית עצתי והיה טוב לך כי אם היית מתעצל היינו מתים כולנו, ומהיום ההוא והלאה ויברך ה' את בית האיש ויהי עשיר גדול באין חקר ולא ראה חוסר וצוקה כל ימיו ולא בניו אחריו. ויביא השר את אליהו ז"ל לפני המלך והיה בלב המלך לבנות ארמון גדול חוץ למדינה וקנה עבדים רבים להסיע אבנים ולכרות עצים ולתקן צורך הבנין,

עומד וקל מהרה יאבד שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו, וישבע שלא יתן צדקה מהונו אלא למי שנתייאש מבטחונו מהעולם הזה ויהי היום ויצא חוץ לעירו וימצא עני אחד יושב באשפה ועליו כל בלויי סחבות שהיה מתכסה ויאמר בלבו אמנם זה נואש מטוב העולם ומיחל המות לפי שהוא בצער גדול ואין לו בטחון בעולם הזה, ויתן לו מאה דינרין ויתמה העני ויאמר לו למה נתת הממון הזה לבדי כל כך ולא נתת בין כל עניי העיר, ויאמר לו מפני שנשבעתי שלא אתן צדקה אלא למי שנואש מטוב העולם הזה ויאמר לו האביון קח ממונך טפש וכסיל כי אתה נתייאשת מטוב העולם ואני בוטח בחסד ה' ואיחל רחמיו בכל רגע ובכל עונה שנ' ורחמיו על כל מעשיו הלא קראת מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון, הלא תדע כי אין לה' מעצור להעשירני ולהצילני מן הצרה הזאת, עזוב הטפשות הזאת והרחיקה ויהיה לטוב לך, ויאמר לו העשיר לא היה שכרי שרחמתי עליך אלא שחרפתני וגדפתני, ויאמר לו העני אתה חשבת שגמלת עלי ולא היה כן אלא הרגתני כי לא נואש מטוב העולם כי אם המתים, ויאמר העשיר בלבו אם כן איפה אלך ואקבור הממון הזה בבית הקברות עם המתים שנתיאשו מטוב העולם הזה ויעש כן ויעברו עליו זמנים ויתרושש העשיר ולא נשאר לו כלום, ובראותו כי צר לו וילך ויחפור בבית הקברות להוציא את הממון שטמן להתפרנס ממנו, וימצאוהו השומרים ויתפשוהו ויביאוהו לשר העיר והיה שר העיר אותו עני של האשפה לפי שהיה בן טובים, וכשמת שר העיר נתקבצו אנשי המדינה וישימו את העני לראש ולקצין, וכשהביאו את האיש החופר בבית הקברות ויאמרו לשר אדוננו האיש הזה מצאנו חופר הקברים להפשיט את המתים מתכריכיהם, וירא אותו השר ויכירהו ויתנכר אליו וידבר אתו קשות ויאמר לו מה המעשה הזה אשר עשית חי נפשי כי בן מות אתה, ויאמר לו אדוני חס ושלום כי לא עלה בלבי מעולם לעשות הנבלה הזאת אבל אירע לי כך וכך ויספר לו את כל אשר קרהו במטמון אשר טמן בבית הקברות ויאמר לו השר לא תכירני ויאמר היך יכיר עבד לאדוניו ויאמר לו השר אני הוא העני היושב באשפה שאמרת שנתיאשתי מטוב העול'. ויקם אליו ויחבקהו וישקהו ויצו להוציא את הממון מבה"ק לתת לו. ויצו עוד לבוא לו ארוחה ומשאת מבית השר דבר יום ביומו כל ימי חייו, יתברך המשפיל ומוריש, ומרים ומעשיר שנא' מקים מעפר דל.

ויאכלו וישתו שמחים וטובי לב זולתי שלחן אחד שלא היו אוכלים כלום ואומר להם אחי למה תעשו כה שמא מצאתם במטעמי שום דבר של דופי ויאמרו לי חס ושלום כי לא ראינו טובים מהם, אבל העני הזה שהושבת עמנו בוכה ודמע יבכה מהעת שישב בכאן על כן אנו לא נוכל לאכול מפני אנחתו, ואקחהו בידי ואוציאהו לחוץ ואומר לו אחי למה הרעות לי ולמה תעציב בני החופה הודיעני מה לך ולמה ירע לבבך ואל תכסה ממני כלום אם יש עליך חוב אתן לך ואם אתה צריך הלואה אלוה לך ויאמר אין עלי חוב ואיני צריך להלואה, אבל אני בוכה על הנערה שתשיא אותה לבנך שהיא מעיר פלוני ואני קדשתי אותה היום כמה שנים והיא מאורסת לי ונשבית היא ואני אחריה באתי והנה שטר קדושיה בידי. ויוצא השטר ואראה כדבריו, ואומר לו היש לך אות בנערה הזאת, ויאמר לי ראיתיה פעם אחת בבית אביה וראיתי בגופה אות כך וכך במקום פלוני והאמנתי לדבריו ואומר התחזק והתאפק כי אני אמלא מאוייך ואקרא את בני ואומר לו בני אתה עשית רצוני בנערה הזאת ועתה מלא מאויי בכל מה שאומר לך ויהיה לטוב לך. ויאמר לי כאשר עשיתי רצונך כן אעשה ולא אמרה את פיך ואומר לו הנערה הזאת היא מתקדשת לבלעדיך, וכבר ראיתי שטר קדושין והנה האיש שקדשה בכאן והיא אסורה לך ועשה רצוני שתתן לה כל מה שעשיתי לה מבגדים ותכשיטין ותתן אותה לבעלה ותזכה לשכר טוב ואני אתן לך טובה מזאת ואעשה לך כפלים מזה ויאמר לי כן תעשה כאשר דברת, ויהי כן ואביא את האיש האורח ואת הנערה ואעמידם בחופה והשושבינים לפניהם ויברכו ברכת מזון וברכת נישואין ואתן להם כל מה שהיה בבית ואוציא עליהם כל צורכם כפי שתקנתי לבני וישבו עמי ימים רבים שמחים וטובי לב אין מחסור כל דבר שכחו עמלם וצרתם עד שרצו לשוב לעירם ואתן להם מתנות טובות וצדה לדרך ואשלחם בשלום, ושאלתי (לכל) בכל עת לעוברי דרך בשלומם ויאמר לו התלמיד ברוך אתה לה' שהניחות לבבי ושמחתי כי אתה מחברי בעוה"ב.

ה) אמרו חכמים שהיה איש אחד עשיר גדול מאוד והיה חושב בלבו ואומר מה יתרון לי בכל עמלי ומה יועיל לי עשרי והוני בשעת מותי והיו אומרים לו בני אדם לעשות צדקה וחסד מהונו והוא ילונו בעולמו ויהיה לו צדה לדרך כי העושר אינו

מי יהיה אחד מחבריו בעולם הבא ויצם ימים רבים והרבה תפלה ותחנונים עד שנאמר לו בחלום הלילה פלוני הקצב מחבריך וייקץ משנתו דואג ונאנח סר וזעף ויחזור שנית להתענות ולחלות את פני ה' ויאמר לו בחלום כבר הודעתיך שחברך הוא בעולם הבא פלוני הקצב, כשמעו דבר זה נדהם ונאנח ובכה בכי גדול על דבר זה וישמע קול קורא מהשמים לולא שאתה חסיד ויש בך מעשים טובים כי בן מות אתה ומדוע חרה לך על שאמרתי לך שהקצב הוא מחבריך הידעת את אשר עשה זה הקצב ממעשים טובים שלא יוכל כל אדם לעשות ומעלתו מעלה גדולה בעוה"ב. ויקם התלמיד בבקר וישכם לחנות הקצב ויתן לו שלום וישב עמו ויאמר לו רצוני שתודיעני מעשיך וחסדיך בעולמך ויאמר לו אדוני אתה רואה מלאכתי ומטה שארויח אני נותן החצי בצדקה והחצי מפרנס בו נפשי ונפש ביתי ויאמר לו התלמיד אנשים רבים יותר מזה נותנים בצדקה אבל הודיעני אם עשית דבר גדול שלא יוכל לעשות כל אדם ויחריש הקצב שעה גדולה, ויאמר לו אדוני זכרתי דבר שעשיתי היום כמה שנים ויאמר לו מה היה הדבר, ויאמר הייתי יום מימים מתעסק במלאכתי והנה ארחת גוים באה וכמה שבויים בה (רבים), וביניהם נערה קטנה בוכה במר נפש ואקרב אליה ואומר לה בתי למה תבכי ולמה תצעקי ותאמר לי אדוני אני יהודית ואני מפחדת שמא יוציאוני הגוים האלו מכלל ישראל והיה רצוני לצאת במקום יהודים שיפדוני מיד הערלים וכשמעי דבריה רך לבבי וחמלתי עליה ואומר לה החרישי ואמצי כי אני אפדך, ואלך לאדוניה ואקנה אותה בדמים הרבה ואביא בדמיה יותר ממטוני והיתה הנערה בת י"ב שנים והבאתיה לביתי והלבשתיה עד שבגרה ויהי לי בן יחידי מאחד ועשרים שנה, ויהי היום דברתי עמו בסתר ופייסתיו בדברי תחנונים ואומר לו בני קבל עצתי ועשה מצותי ומלא רצוני למען ייטב לך בעוה"ז ובעוה"ב, אמר לי אבי אמור מה שתרצה כי לא אסיר ממצותיך ימין ושמאל ואומר לו רצוני שתשא את הנערה הזאת לאשה ואני אעשה לכם בגדים ותכשיטין חשובים מאד, ויאמר לי הנני בידיך עשה הטוב בעיניך וישמח לבי ויגל כבודי ואתקן כל צורכם (אם) מחוט ועד שרוך נעל לא חסרתי ועשיתי סעודה גדולה לחופה ולא הנחתי מכל בני עירי אחד שלא בא לחופה וגם כל העניים ואושיב את העניים בכלל בני העיר כדי שלא יתביישו ואשים לפניהם מאכלים ומעדנים

בית ואטע הגן ואזרע בו ירקות וממה שאאסוף מהגן אני מוכר אותו ונותן החצי בצדקה לעניים והחצי אני מתפרנס ממנו ואנשי ביתי, ויאמרו לו דע שהקדוש ב"ה ירבה שכרך מאד כי ראינו ביד המלאך חלוק לבן ומגוהץ ואמר לנו המלאך כי שלך הוא אבל היה חסר שפה לפיו על כן באנו להודיעך ולבשרך כי הקדוש ב"ה ייטיב לך ואולי תוסיף בזכיותיך, ויברכם האיש וישבחם וילכו לדרכם, ותאמר לו אשתו שמעתי מה שאמרו חכמי ישראל מחסרון שפת החלוקה שלך ועתה עשה והשתדל להשלים החלוק ואמר לה כדבר אחת הנדיבות תדברי אבל את יודעת עניי ודלדולי ואין לי ממה שאעשה שום זכות, ותאמר לו שמעני ארוני וקח עצתי למען ייטב לך. ועתה הוציאני בשוק ומכרני ותן מחירי בצדקה לעניים אולי תשלים חלוקך, ויאמר לה אני מפחד שמא יכפה אותך הקונה ויאנים אותך ואפסיד החלוק כולו, ותאמר לו אני אשבע לך באמונת שמים שלא תבא תקלה זו על ידי לעולם ואשמע בקולה ומכרתיה ונתתי דמיה בצדקה לעניים, וירא אותה אדוניה שהיתה יפת תואר ויאמר לכבשה ולא יכול עמה וישם אותה על בית נכאתה ויתן לה מפתחותיו, ותאמר לו איני ראויה להיות סוכנת לך ויקצוף ארוניה עליה מאד וחמתו בערה בה, ויתן אותה לרועה צאנו ויצוהו לכבשה ולהאניסה ולכפתה, ויקחה הרועה ויפתה אותה בכל יום ויום ויכה אותה הכה ופצוע ולא יכול עמה וימררו את חייה בעבודה קשה בכל צרה והיא מתאפקת ומוחילה רחמי שמים ויעברו עליה ימים רבים וילך בעלה ויעבור עליה ויתחפש והיא מרת רוח, תחת פארה רוב שברה ותחת פתיגיל מחגורת שק כי תחת יופי, ויאמר לה היש רצונך שאקנה אותך לאשה ואצילך מרעתך ותאמר לו אדוני לא יתכן כי בעולת בעל אני ויוסף לפתותה בדברים ולא שמעה בקולו העזה פניה ותאמר לא, וכשראה כך נתברר לו שלא עברה על שבועתה ולא הפרה בריתה ויסר המסוה מעל פניו ותכירהו וישקו איש את רעהו ויתחבקו ויבכו בכי גדול ותעל שועתם אל האלהים וישמע קול קורא התבשר כי נשלם החלוק שלך וחלוק של אשתך טובה מחלוקך לך למקום פלוני ותמצא בו ממון גדול שטמן אביך וילך ויעש כן וימצא כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות עד אין מספר ויפדה את אשתו ויוסף לעשות צדקה וחסד כל ימיו.

ד) ויהי איש תלמיד חכם חסיד ועניו בקש מאלהיו להודיעו

ועצתם לעצה אחת וישמחו ורוח מחלוקת לא יבא ביניהם ולא תחלוף עצתם ולא תופר מחשבותם· על כן אמרו המושלים ברוב חובלים תטבענה הספינות· וכן אמר באחד מגין תתישב עיר, ועוד צוה אליהו ויאמר לו הנני הולך מעמך לכן אודיעך באשר תועיל, אם ראית רשע שהשעה מצחקת לו אל יסיתך יצרך ואל תתמה עליו לפי שהוא לרעתו, ואם ראית צדיק מיצר ומצטער ימי חלדו ויגע ועמל ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל או יסורין באין עליו אל יחרה אפך ואל תכעס ברוחך ואל יתעך יצרך ולבך לחשוב שום ספק ביוצרך והשב אותו בדעתך ובלבך כי צדיק הוא וצדיק דינו ועיניו על דרכי איש ומי יאמר לו מה תעשה, ואחר כך שאלו איש בשלום חברו והלך לדרכו.

ג) אמרו חכמים ז"ל שרבי אליעזר ורבי יהושע עלו לרגל לבית המקדש, ויהי ערב צום כפור המה הולכים בהר הבית והנה מלאך בא לקראתם ובידו חלוק לבן ומגוהץ מזריח כשמש ולא היה שפה לפיו סביב ויאמרו איש אל רעהו החלוק הזה לאחד ממנו הוא ויקריבו עד המלאך וישאלוהו לאמר לאי זה מהם הוא החלוק, ויאמר להם חלוקיכם טובים ונכבדים מזה אבל זה הוא לאיש אחד מאשקלון שמו יוסף הגנן וילכו לדרכם וכשׁשלמו ימי הרגל יצאו יחדיו ללכת אל האיש האשקלוני וישמעו אנשי אשקלון עליהם ויצאו לקראתם ויבקשו מהם להתארח אצלם ולא רצו ויאמרו לא נתארח אלא בבית יוסף הגנן ושלחו עמם אנשים לבית יוסף זה עד שהגיעו לפתח בית גנו ויראו אותו מרחוק בגנו מלקט אורות ויקדימו לשלום והשיב להם שלום ויאמרו לו רצוננו להתארח אצלך ויאמר להם הנחתם בעלי העושר והנכסים ובאתם אלי והקדוש ב"ה יודע שלא יש לי בביתי כי אם שתי ככרות לחם ויאמרו לו יספיק לנו הנמצא בידיך ולא נטריחך לדבר אחר וישם לפניהם ויאכלו לחם ומים ויברכו ברכת מזון, ויאמר לו הנך רואה שבאנו אליך מבין אנשי עירך לכן הגד נא לנו מה מעשיך ויאמר להם רבותי אתם רואים עניי ודלדולי ואין לי מלאכה אחרת זולתי עבודת הגן שראיתם ויאמרו לו אעפ"כ הודיענו אם אתה בעבודה זו מנעוריך, ויאמר להם רבותי אם יש את נפשכם שאודיעכם עניני ואודותי אני אגלה לכם הכל, היה אבי ז"ל מגדולי העיר הזאת ומעשיריה וכשנפטר לבית עולמו אבדתי העושר ההוא ויראוני אנשי העיר ויגרשוני וישנאו אותי ואצא ואבנה בכאן

ויאמר אל אליהו ארוני למה הֵמַתָּה פרה של האיש הזה והוא עשה לנו כבוד, וענה אליהו ואמר לו זכור התנאי שהיה ביני ובינך להסכת ולשתוק ולהחריש אלא אם רצונך להפרד ממני אני אומר לך והחריש משאלותיו ולא ענהו עוד. וילכו שניהם כל היום, ויהי בערב ויבואו אל בית עשיר אחד ולא פנה אליהם לכבדם וישבו בביתו בלא אכילה ובלא שתיה ויהי לאיש העשיר בביתו קיר שנפל והיה עליו לבנותו. ויהי בבקר ויתפלל אליהו ובנה הקיר וילכו שניהם משם. והיגון והתימה נוסף לו בלב רבי יהושע על מעשה אליהו אבל כבש את יצרו משאול לו למה היה הדבר והלכו לדרכם כל היום והגיעו בערב לבית הכנסת גדולה שהיו שם ספסלים מזהב וכסף וכל אחד ואחד יושב על כסאו איש כפי כבודו ויקרו. ואמר אחד מהם מי יאכיל את העניים האלו הלילה הזה, ויען אחד מהם לאמר רב להם מלחם ומים וממלח שיביאו להם לכאן וימתינן ולא כבדום כהוגן וכשורה וילינו וישבו במקומם עד אור הבקר. ויהי בבקר ויקומו וילכו שניהם ויאמר להם אליהו ישימכם אלהים כולכם ראשים והלכו לדרכם כל היום ונוסף לרבי יהושע יגון על יגון ולא ענה. ויבאו עד עיר אחת והשמש פנה לערוב ויראו אותם בעלי העיר ויצאו לקראתם בלב טוב ובשמחה גדולה ויקבלום בסבר פנים יפות וישמחו עמהם ויושיבום במיטב ביתם בבית הגדול שבהם ויאכלו וישתו וילינו שם בכבוד גדול. ויהי בבקר ויתפלל אליהו ויאמר לא יתן בכם הקב"ה אלא ראש אחד. ויהי כשמוע ר' יהושע את דבריו ולא יכול להתאפק ולא להחריש על כל המעשים האלה שעשית עתה הודיעני סודותם. ויאמר לו אליהו עד שיש בלבך להפרד ממני אני אפרש הכל לך ואודיעך סוד הדברים ועיקר המעשים שראית. דע כי האיש שהרגתי פרתו אותו היום היה נגזר על אשתו למות ואני התפללתי לאל להיות פרתו פדיון נפש אשתו, ועוד ראיתי על ידי האשה טובה הרבה ותועלת גדול בביתו. והאיש העשיר שבניתי לו הקיר אם הייתי מניחו לבנותו היה מגלה יסודו והיה מוצא בו מטמון גדול מזהב וכסף ועל כן בניתי לו, והנה מהרה יפול הקיר ולא יבנה עוד. והאנשים שהתפללתי עליהם ברוב שרים וברוב ראשים לפי שהוא רעה להם ומחלוקת גדול בעצתם ומחשבותם לפי שכל מקום שבו ראשים נשחת ונחרב ונאשם. והאנשים שהתפללתי עליהם בראש אחד היא טובה להם ויישובם לפי שישובו מעשיהם

הבא ראיה לדבריך ויבא את שני האנשים הנאמנים ויעידו על האיש הסומא שקבל אלף דינרין מיד רבי יהושע. ויען הסומא ויאמר: אדוני המלך אין זה אמת כי לא נתן לי כלום מעולם, וכלם דוברים שקרים עלי. ויחר אף המלך בסומא ויצו לתלותו, ויהי הם מוליכים אותו לתלותו והנה איש אחד בא אל הסומא ויאמר באזניו ראיתי את אשתך מספרת עם פלוני והיא מצחקת עמו ואמרה לו המתן מעט עד שימות פלוני בעלי הסומא ואנשא לך לאשה ונאכל האלף דינרים יחדיו אני ואתה. וכשמוע הסומא את דבריו צעק בקול גדול לאמר: התירוני התירוני ואלך ואביא את הדינרין ויתירוהו וילך ויבא הדינרין. ויאמר לו רבי יהושע בן חנניה: רשע כל זאת עשית לי ואני שנתתים לך בפני עדים כשרים כל שכן מה היית עושה אם הייתי נותן לך בלא עדים בלי ספק כי בצדק וביושר יצרך יוצרך סומא לדעתו רוע מעשיך. ויען המלך ויאמר לו לרבי יהושע אמת ויציב כי אלהיכם צדיק הוא וצדק דינו ואין בדרכיו עולה אחד הוא ואין שני לו.

ב) רבי יהושע בן לוי צם ימים רבים וישב בתענית ויתפלל לבוראו ית' שמו שיראה לו את אליהו ז"ל. והנה אליהו לקראתו, ונראה אליו ויאמר לו היש לך חפץ אצלי אמלא אותו לך. ויאמר לו ר' יהושע אני נכסף ללכת עמך ולראות מעשיך בעולם שאועיל ממך ואלמד חכמה גדולה ממך. ויאמר לו אליהו לא תוכל לשאת כל מה שתראה ממעשי ואטריח עמך בהודיעך ראיות מעשי ופעלי. ויאמר לו רבי יהושע אדוני לא אשאל ולא אנסה. ולא אטריח עליך בשאלה שרצוני לראות מעשיך ודבריך היאך הם ולא יותר. ויעש עמו אליהו תנאי שאם יבקש רבי יהושע ממנו סבת מעשיו מאותות ומנפלאות שיודיעהו לו כמו כן שאם יבקש ממנו שום שאלה שלא ילך עמו עוד. אחרי כן הלכו שניהם עד שהגיעו לבית איש מסכן ואביון רש ואין לו כלום כי אם פרה אחת שהיתה עומדת עמו בחצר והאיש ואשתו יושבים פתח השער ויראו אותם באים כנגדם ויצאו לקראתם וישאלו להם לשלום וישמחו עמם ויושיבום במיטב ביתם ויביאו לפניהם מה שנזדמן להם לאכול ולשתות ויאכלו וישתו וילינו שם. ויהי בבקר ויקומו ללכת לדרכם ויתפלל אליהו על הפרה ותמת מיד וילכו שניהם וראה ר' יהושע ותמה על הדבר ויתעלף ויאמר בנפשו לא היה שכר לעני הזה מן הכבוד אשר כבדנו אלא להרוג את פרתו ואין לו זולתה.

זגם יגין ואנחה. וכן אמר המאור הגדול משה רבינו עליו השלום הצור תמים פעלו ופירשו חכמים ז״ל הפסוק הזה בזה הענין שנא׳ אל אמונה כשם שהקב״ה לא יקפח לצדיק אפילו שכר מצוה קלה שהוא עושה בעולם הזה לזכותו חיי העולם הבא כן ישלם לרשע על הטובה שהוא עושה בעולם הזה ואפי׳ מצוה אחת קלה כדי לחייבו גיהנם שילך ערום מכל טובה להאבידו לעולם הבא לפיכך נאמר אל אמונה. וכן ואין עול כמו שאינו משלם לרשע בעולם הזה ואפילו על חטא קל שיעשה אלא יעזוב אותו וישמור הכל לו לעולם הבא כן ישלם לצדיק בעוה״ז חטאתו אשר חטא ושגגתו אשר שגג אפילו קלה שבהם כדי שלא ישאר עליו שום דבר חטא ושילך זך ונקי מדופי העונות ומטהר מזוהם החטאות לחזות בנועם ה׳ ולירש חיי העולם הבא שהם חיים טובים ארוכים לעד ושכר הרבה עד עולמי עולמים. וכבר הקשה פסוק זה מלך אחד מאומות העולם לרבי יהושע בן חנניה ואמר הלא כתוב בתורתכם כי כל דרכיו משפט והיאך הם דרכיו משפט ודרכיו צדיקים והננו רואים לעינינו שהוא מזיק למי שאין לו חטא ואשם כמו קצת בני אדם שהם נולדים במומים כמו עור או פסח או חרש או אלם ואין להם עון הלא זה עולה. ויאמר רבי יהושע לו אמנם הטובים בהם הזיקם להרבות שכרם לעולם הבא והכופרים בהם לדעתו רוע פעולתם ובחרם בדרך הרעה ולא בטובה ובכפרנות בלי אמונה ועל כן יזיקם טרם הבראם ואם רצונך אני אבחין לך זה הדבר שאני אומר תן לי אלף זהובים ושלח עמי שני אנשים נאמנין שתאמין בהם ויתן לו המלך מה ששאל ויצו ללכת עמו שני אנשים והדינרין בידו עד שפגעו אדם אחד סומא מבטן אמו. ויאמר לו רבי יהושע דע שצוה המלך להרגני והנני נותן לך אלף דינרין אלו הנמצאים בידי יהיו אצלך בפקדון ואם אנצל מיד המלך תחזירם לידי ואם חס ושלום אמות יהיו לך במתנה. וישלח ידו הסומא ויקח הדינרין מיד רבי יהושע והאנשים רואים וילכו לדרכם ויהי לתקופת הימים ויבא רבי יהושע אל האיש הסומא ויאמר לו בחסדך תן לי הממון שהפקדתי אצלך כי הקב״ה הצילני מיד המלך ואני אתן את שכרך בשביל טרחך. ויענהו הסומא לא היו דברים מעולם ולא הפקדת אצלי כלום ואיני ראוי לפקדון. ויאמר לו ר׳ יהושע אם כן לך עמי לפני המלך והוא ישפוט ביני ובינך וילכו שניהם לפני המלך ויטעון רבי יהושע טענתו. ויאמר לו המלך:

מעשיות

א) אמרו רבותינו ז"ל שהיו שני תלמידי חכמים חסידים חברים כל ימיהם בתפלה ותלמוד תורה ובאכילה ובשתיה לא היו נפרדים. זה מזה עד שנפטר אחד מהם לבית עולמו ולא נכנסו בני אדם לספוד עליו ולקברו כראוי לו והיתה סבת הדבר שמת באותו היום בנו של שר העיר וסגרו החנויות ובטלו השוקים ונתעסקו כלם בקבורת אותו רשע מפני פחד אביו ונשארה מטת החסיד יחידית ולא נכנס לשם איש. וכשראה כך חבירו כבד עליו הדבר וחרה לו עד מות ונשחת שכלו ודעתו ונבהל ובעתתו רוח רעה ויאמר אין שכר לארם על מעשיו ונשאר נבוך ודואג עד שאמרו לו בחלום אל תרשע בדין יוצרך ואל תתמה על מדותיו כי בצדק וביושר הם ודע שהתלמיד חברך עשה חטא קטן ושלם לו תגמולו יוצרו במותו בעולם הזה כדי שיהא זכאי ונקי בעולם הבא בלי חטא ואשם. ובן שר העיר שראית עשה מצוה אחת קטנה בחייו ושלם לו תגמולו ושכרו בעולם הזה כל הכבוד שראית להאבידו שילך ערום ועריה מן המצות ויירש גיהנם עד סוף כל הדורות. ויען החסיד ויאמר: אדוני מה הוא החטא שחטא חברי ומה היא המצוה שעשה בן השר. ואמר לו: אמנם חברך חס ושלום שלא חטא חטא גדול אלא קטון שהקדים והניח תפילין של ראש בראשונה אחר כך הניח על זרועו זה היה חטאו. ובן השר לא עשה כל ימיו מצוה חוץ מאחת ולא נתכוון לעשותה אלא נזדמנה לו ולא רצה הקב"ה לקפח שכרו. ויהי היום ויעש בן השר סעודה גדולה לפני המלך והפרתמים ולא יכלו השרים לבא לסעודה אצלו ויאמר: אחר שלא סעדו השרים אצלי יבואו לי עניי העיירות ויאכלו סעודתי ולא אפסיד אותה ויקראו לעניים ויבואו ויאכלו הסעודה על כן נעשה לו כל הכבוד שראית. ויהי אחרי כן ויישן החסיד וירא בחלום את החסיד חברו הנפטר הולך בגנות ופרדסים עלי נהר בין עצי הגן ובין ורדים ונרדים וירא לצד אחר בן השר בהפך זה ותוארו משונה והוא הולך כמו צמא ובקש מים ואינו מוצא וייקץ החסיד וישמח לבו ויגל כבודו וסרה מעליו רוח הרעה

התחתונה ישבו כל אלה אשר שִׁנו את התורה. בשנית—החטאים. בשלישית— כל אלה אשר לא היתה אמונתם בדת היהודים אמונה שלמה. ברביעית— אשר לא האמינו ולא שמעו בקול אלהים. בחמישית— פושעי ישראל אשר זנו וינאפו. בששית— כל עמי הארץ אשר התפללו בחנופה וכחש ורמיה עשו. ובשביעית— כל אלה אשר בקרב ישראל השחיתו ויתגאו ויעשו מעשים רעים. וכל ישראל הנותרים יזכו לחיי העולם הבא. כה ידונו כל רשעי ישראל בגיהנם; אחר כן יוצלו מדין הגיהנם וישובו ויתאחדו עם אחיהם; כי צאצאי אברהם יצחק ויעקב לא יאבדו, „אֵל בָּם“ כלומר שכינת אלהים בקרבם—. ונגרסגא"ל [נגרסגא"ל הוא שם מלאך הממונה על גיהנם. והחכם צונצבירג אשר הוציא לאור המעשה הזה בלשון פרסי טעה כאן בחשבו שנגרסגא"ל הוא מלה פרסית מורכבת מן נער ושגאל ופתרונה משטין] אשר הוא שר של גיהנם יתיצב לפני ה' ויאמר: אנא בורא העולמות! אתה נתת בידי כל העמים וכל האומות, למען אשרפם באש; ומה הדבר אשר אצלת ממני את העם האחד הזה את ישראל? ואלהים יענהו: את כל העמים ואת כל האומות נתתי בידך, בלתי אם ישראל אשר אין לך שליטה עליהם. והגיהנם ישאל: בעבור מה הדבר הזה? והאלהים יענה: בעבור זה, על כי קראו בתורתי ועל כי אני אוהב אותם לעולמי עולמים, ככתוב: מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד (ירמיהו ל"א ג'). ועוד, כי שכינה בחרה שבתה בתוכנו, ככתוב: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

המקום ברוך הוא ברחמיו הרבים ובחסדיו הגדולים ובטובו הנאמנים, יהי רצונו לקבץ נפוצי יהודה מארבע כנפות הארץ ולאחדם בזמן קריב, ואמרו אמן. ויקיים עלינו מקרא שכתוב בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמ"ח ב') ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

תם

לאברהם: האלה הם בניך? ואל משה רבנו יאמר: האוהבך הוא ישראל? ואברהם יביט בפני ישראל ואָמר אל המשיח: אלה הם בני. ככתוב בספר: זרע אברהם אוהבי.

ובני ישראל יהיו שמחים ויברכו וישבחו את ה׳ ויאמרו: צדיק הוא ה׳, ככל אשר דבר עלינו כן עשה לנו.

אלף ושלש מאות שנה ישמחו בשמחת המשיח והמקדש יְכֻלֶּה, כי כל העמים ישמעו את אשר נעשה עם ישראל ובאו לעשרה ולעשרים אל בני ישראל ואמרו: מה חטאנו ומה פשענו, כי לא קראתם לנו לשמוח בשמחתכם. הבאים האלה מצדיקי עמי הארץ יהיו. באשר יביטו איש ישראל יטו מפניו, יעשו לו כבוד וישאוהו על כתף וימהרו להביאהו אל מלך המשיח, וכה יתאספו כל ישראל לפני המשיח במקום הקדש. ואלה אשר פשעו באמונת ישראל יהיו לחרפה ולבוזה עד כי כל ראיהם יכירום, ובאצבע יֵרָאה עליהם העם, ככתוב בספר: ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו׳ (ישעיה ס״ו ה׳).

ואלה האנשים אשר נשאו על השבי ואת אמונת ישראל שמרו, יהיו שמחים וטובי לב. ואת הפושעים יגרשו מקרבם ואמרו להם: סורו כי אנחנו שונאים לכם. פניהם יהפכו לשחורים והיו לבהלה ולתפלצת, וירדו אל עמק יהושפט. ושם יהיו עד בא יום הדין הגדול. ואלף שנים ושלש מאות שנה שנות ימי המשיח, יהיה לישראל ימים טובים וחגים, ואשר וגדולה וכבוד עד יום הדין הגדול. ואולם היום ההוא יהיה יום חשך ונורא, בהאיר נגה הלפיד הבוער. אז יְגַלֶּה הקב״ה את העדן ואת הגיהנם אשר ברא בטרם נברא העולם. לעדן יהיו שבעה שערים ולגיהנם — שלשה. וביום הדין יתיצבו כל העמים לפני שכינת אלהים. ואיש איש אשר נמצא חטא בידו יעמוד לפני איש ישראל אשר דבק באמונתו (?) ועל שלשה שערי הגיהנם, יעמוד אברהם על האחד, יצחק על השני ויעקב על השלישי ויתפללו ויאמרו: אנא ה׳ זכור אשר דברת ואת הברית אשר כרתָּ ככתוב בדברי קדשך: וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור (ויקרא כ״ו מ״ב). והקב״ה ישמע את תפלתם ויסלח להם על חטאתיהם. ויתן לאברהם את כל אלה אשר מזרע אמת באו, וכל ישראל יבואו בעדן. והחטאים יאמרו אליהם: הוי נביאים! הלא ממנו אתם יצאתם, ואתם מרחקים אותנו! הם לא יענו אותם דבר, ובפעם אחת יְשֻׁלחו כלם לגיהנם. והגיהנם יֵחָלק לשבע מחלקות, בכמחלקה

ישראל ואלהיכם. אתם הדחתם את נפשותיכם ובתורת ישראל בגדתם.

ובעת בא מיכאל וגבריאל אל מחנה ישראל, וראו כלם שוכבים לארץ וברעה ויגון יבכו לפני ה׳. ואמרו מיכאל וגבריאל כדברים האלה: קומו ושאו ראשיכם מעל הארץ; הללו יה; כי הוא יגאלכם ויתן פדות לנפשכם מיד הרשע הזה ויוציאכם מאפלה לאורה, ומהאורה לממשלה. כשמוע ישראל את הדברים האלה ויתנחמו, יודו לה׳ ויהללוהו.

אחר כן יקומו על האיש אשר אמר כי משיח הוא ויהרגוהו. וה׳ יופיע משמים, ורעש גדול יצא מציון וממקום הקדש וקול אדיר יִשָּׁמַע, וכל ישראל ימצאו חן בעיני אלהים. תחת ירושלים החרבה יוריד ירושלים הבנויה משמים, ונצר מגזע ישי, הוא המשיח בן דוד, יֵרָאֶה, ככתוב בספר: „וברוח שפתיו ימית רשע" (ישעיה י"א ד׳) ומשיח בן יוסף יומת, ונס משיח בן דוד יתנוסס. הוא ימית את כל חיל צבא גוג ומגוג. אליהו יבא ויבשר טוב לישראל, לחיים ולמתים. הוא ישוב ויבנה את מקדש ה׳ ומצרים תשאה שממה, ובית אלהים יכון על מכונו.

משיח בן דוד, אליהו וזרבבל יעלו על ראש הַר הַזֵּיתִים. ומשיח יצוה את אליהו לתקוע בשופר. אור שבעת ימי בראשית ישוב וְיֵרָאֶה, והיה אור הלבנה כאור החמה, ואלהים ישלח רפואה שלמה לכל חולי ישראל. התקיעה השנית אשר יתקע אליהו תְּחַיֶּה את המתים; יקומו מעפר ואיש את רעהו יכיר, איש ואשתו, אב ובנו, אח ואחיו, כלם יבאו אל המשיח מארבע כנפות הארץ, ממזרח וממערב, מצפון ומדרום; על כנפי הנשר יעופפו בני ישראל ויגיעו אל המשיח. עמוד אש יצא מתוך המקדש והיה למופת לכל ראיו כי זה עתה הוכן המקדש למען ידעו וְיִוָּכְחוּ. לתקיעה השלישית אשר יתקע, הוד אלהים יופיע. ולתקיעה הרביעית יהיו ההרים לבקעה ופני כל הארץ למישור. תבור וכרמל, חרמון והר הזיתים; ומרחק יהיה בין ההרים שמנה פרסאות. המקדש יֵרָאֶה כאשר נִבא יחזקאל. ושער הזהב הנסתר בארץ [רמז למדרש ילקוט תהלים כ"ד שהשערים במקומן נגנזו] יעלוהו שני מלאכים במצות אלהים עליהם ויציבוהו כאשר היה בימים הראשונים.

אברהם אבינו יעמוד על ימין, ומשה רבנו עם משיח בן דוד יעמדו על השמאל וכל ישראל יתיצבו שם. אז יאמר המשיח

עליהם , יבא. אז יֵרָאה איש במקום פלוני הרחוק, וכל ישראל יעזבו את מקומם ויתקבצו, האיש ההוא יהיה מבני אפרים, והלכו יחדו אל הרשע ההוא אשר יאמר: אני הוא המשיח, מלככם וְעשרכם, ואמרו לו בני ישראל: אנחנו שואלים מעמך שלשה אותות, למען נדע אֲמִתֶּךָ, והוא יאמר: מה האותות אשר אתם מבקשים? השמיעוני. ואמרו לו: אנחנו מבקשים את האותות האלה, האחד כי תעשה במטה הזה אשר משה רבנו הפכו לנחש לפני פרעה גם אתה כמוהו. השני: כי מטה אהרן אשר היה עץ יבש, יוציא עתה לעינינו עלים חדשים וישא פרי. והאחרון אשר אנחנו מבקשים: כי תוציא את צנצנת המן אשר הניח אהרן למשמרת ותֵראה למו. עשה איפה את השלשה האותות האלה וידענו כי אמת אתה דובר. והרשע הזה אף לא אות אחד יעשה, אז יתחבר כל ישראל וראשיהם והלכו אל מדבר אפרים ולבשו שק וישבו לארץ, וקראו אל ה׳ ואמרו: אהה אלהים! פדנו מן היגון הזה ומן הצרה הזאת , אל תפקוד עלינו עונותינו וסלח לנו. אז ישלח אלהים מלאך ואמר: אל תיראו! כי לא אתן אתכם ביד הרשע הזה; רק אתם בני ישראל הלך תלכו אליו ואמרתם: אם אתה הוא המשיח, כי עתה חיו תחיה מתים למען נִוָּכח. והוא כי לא תמצא ידו לעשות יתקצף ויצוה להרגם. ובני ישראל ינוסו עם נשיהם ובניהם; יחדו ילכו אל המדבר, יתנו קולם בבכי ומספר, ולארץ ישבו ויצעקו אל ה׳ , ואבל גדול יעשו ארבעים יום. אז ישלח להם אלהים חסדו ויפתח את ארבות השמים; חדש ימים יהי כשבוע, שבוע — כיום, ויום — כשעה. אלהים יעשה טוב לישראל והקים את הברית אשר כרת עם אבותיהם. ואחרי החשך הזה יתן אור ובני ישראל ישמחו ויצליחו ברצות אלהים.

אז יתיצבו מיכאל וגבריאל לפני האלהים ויתחננו אליו לאמר: עד מתי תעזוב את ישראל בשבי? אם אבותיהם חטאו, הלא על חטאיהם נענשו. ועתה לך ה׳ הצדקה להחיש להם גאולה, פדות וישע, והקמות את הברית אשר כרת את אברהם את יצחק ואת יעקב. זכור להם צדקת משה אשר התהלך לפניך מאה ועשרים שנה, והוא רעה את ישראל. אז יאמר אלהים למיכאל וגבריאל: לכו והגידו לישראל: אשריכם כי את חקי אלהים ואת תורותיו לא עזבתם ולא הלכתם אחרי הרשע ההוא. ולאלה אשר הלכו אחריו תגידו: הוי עליכם כי נטמאתם! עתה זכרו את ה׳ אלהי

את המגדלים יִתּוֹץ ואת בתי התפלה יהרוס. ואיש לא ישא עוד על שפתיו את שם הבליעל. הוא יעביר ממשלת ישמעאל מן הארץ ולא תוסיף עוד שאת ראשה. ושאר האנשים יחסו בו ויהיו סרים למשמעתו כל ימי חייו. ואשר ימרו את פיו יומתו. ובני ישראל ישאו ויסבלו עמל גדול ורעה רבה. הוא יצוה עליהם לבלתי המול את בשר ערלתם ולבלתי שמור את השבת מחללו. ולא יתן אותם לקרֹאת בתורה ולהתפלל את תפלתם. ורבים מבני ישראל ימית. אולם אשרי ישראל אשר יחזיק באמונת היהודים בעת הרעה ההיא ולא יכנע מפניו. על ידי העמל הזה אשר יסבלו, ישובו כל ישראל לב אחד אל ה׳ והוא יושיעם ויעשרם. וזה אשר יכבוש את כל הארץ בידו ימלוך תשעה חדשים ואחר ימות. ואחר יקום ממגרב, רשע וצורר מאשר שלפניו. ובזה יהיה נסמן כי קומתו תהיה מאה אמה ועשתי עשר זרתות, ורחבו עשר זרתות, ושער יהיו לו בפניו. הוא ילכוד את כל המערב, ואנשים רבים רעים ואוהבי מלחמה יהיו בימים ההם, ויתקבצו אליו מכל הארץ ויאמרו לו כי הוא המשיח, והשמועה הזאת תצא בכל הארץ, וכל הארץ תכנע מפניו. ואשר לא יכנע מפניו ימית. בימים ההם יצר לישראל מאד וינוסו מפניו. צרה תהיה בכל הארץ. והם [ישראל] יבאו בהרים ויגיעו עד קצם. וחיל גוג ומגוג יתחבר אל המלך והלך עמו. ובזה יכירום רואיהם, כי לכלם תהיינה ארבע עינים, שתים לפניהם ושתים לאחריהם. האנשים ישאו ויסבלו צרה ועמל הרבה, ובני ישראל עוד יותר מהם.

אז אני דניאל אמרתי: אהה אלהים! הכל הצרות והרעות האלה תבאנה על ישראל? בכיתי ואתחנן בעדם ואמר: אשרי מי שלא נולד ולא יראה בכל העמל הזה. וישלח אלהים מלאך אלי ויאמר: אשרי אלה מבני ישראל הבוטחים בה׳ ובאמונת ישראל וביראת אלהים ימותו. ובימים ההם את דתי הרשע לא יעשו ועל אמונת ישראל יקומו.

אחר כן יקוטו אנשים אחרים ויעשו להם שלום, ישחיתו דרכיהם עד מאד מאין כמוהם בכל הארץ, איש יבא אל אשת רעהו . . . ואת האנשים יהרוגו. ילכו לדמשק אל הרשע ההוא אשר יאמר: אני אני הוא, ואחריו ילכו. הוא יעלה דג מן הים ויאכילהו מבשר ישראל ובאו עליהם צרה ויגון הרבה. כל אלה, אשר מזרע צדיקים באו לא יכנעו לפניהם, והדבר אשר דבר ה׳

האנשים יחיו בשלום, וטוב יהיה לישראל. הוא ימלוך שלש עשרה שנה ואחר ימות. אחר יתקומם אחר. אשר בתי תפלה ומגדלים (מסגדהא ומנארהא בלשון ערבי ופרסי) יבנה. האנשים יתפללו חמש פעמים ביום. הוא יתנשא לנביא ויבקש לשובב אליו כל האדם. שנה וחצי שנה ימלוך ואחר ימות. אחריו יבא אחר, אשר יהיה איש חכם וכסף וזהב ירבה לו ולאנשים ימשוך חסד. שלום יהיה בכל הארץ, וישראל יראה בטובה. הוא ימות בביתו מקץ שלש שנים וששה חדשים למלכותו. אחריו יקום בנו. הוא יהיה איש חכם וידע את אלהים וכסף וזהב יחלק לבני האדם. משפט וצדקה ושלוה תמלא הארץ, וישראל ישגא חיל. ילך למזרח ושם ימות מקץ עשר שנים למלכותו. אחריו יקום בנו, הוא יהיה עצוב לב ומשגע ונזיר. הוא יחפוץ להחריב את העולם. ומלך שנה וחמשה חדשים ואחר ימות. אחריו יקום בנו, הוא יעשה מעשי חמס, ובלבבו ידמה להמית את בני ישמעאל ולהכניע כל אדם תחת ממשלתו. רעות רבות תקרינה את בני האדם, והלך ממזרח למערב, ומלחמה ושפיכת דמים תהיינה בארץ. את כסא מלכותו יכונן בבבל. אז יקום וילך לרום [ארץ יון ותוגרמה בלשון ערבי ופרסי] וילחם את היושבים בה. פחד יהיה בעולם ורעה תבא על האדם. בשובו מרום ילך למזרח, שם יעשה מלחמות ושם יתמהמה. שלש ועשרים שנה ימלוך ואחר ימות במזרח. ולו שלשה בנים: האחד ילך למזרח, השני למערב והשלישי לבבל. האחד לא ימצא שומע לו, ואשר בבבל לא ימלוך, וזה אשר במזרח יתקומם. ונסע למערב ולקח אותו מיד אחיו. דם רב ישפך בארץ ואחר ימות. אחריו יקום אחר, אשר יצוה ללבוש בגדים לבנים, ואת השחורים יבער מן הארץ. הוא ילכוד את המערב ואימות רבות ושפיכת דם תהיינה בארץ ובני ערב רבים יומתו. האנשים יברחו מארץ אל ארץ וישראל יהיה במצוק. עשרים שנה ימלוך ואחר ימות. ואחר יקום גם הוא ממערב ועלה למזרח ועשה מלחמה את היושבים שם. רעות רבות תמצאנה את האנשים, ואת הגדולים ונשואי פנים ימית. אז יעשה מלחמה את מלך בבל ואת מושלי מגרב, ודם רב ישפך. בגדים לבנים ילבושו. כל הארץ תדל מאד. והאנשים ההם איש הישר בעיניו יעשה ואין ממשלה בארץ. אז יקום מלך מהרומים, ובגדים אדומים ילבש, הלך ולחם יפרוץ עד דמשק. הגדולים והנכבדים ונשיאי ישמעאל ימית ואפסה גדולה מישמעאל.

ואני דניאל ראיתי כי בימיהם יעמוד מלך קְצר קומה ומראה אָדום לו, אוצרות לא יהיו לו ואת דברי אלהים הכתובים לא ישמור, ואָמר כי נביא הוא, ועל גמל יבא וילך, הוא יהיה נוהג בגמלים; מנגב יבא ויכניע בני האדם. על ידו יִלָחץ ישראל הרבה, ומתי מספר יכנעו לפניו ולפני אמונתו, ואתה דניאל הזהר את ישראל כי לא ישמעו לו. את תורת משה לא יעזובו, ואת אמונת ישראל ינצורו. והאיש ביניהם אשר יבא מנגב על הגמל ואָמר כי נביא הוא, עליו אמור להם דניאל, כי מנגב לא יקום ולא יבא נביא לעולם, ואשר היא דובר שקר הוא וכזב. ממנו ומהדבקים בו תצאנה מצוקות רבות להאנשים, ימי מלכותם ימשכו עשתי עשרה שנה ובנגב ימות. אחריו יקום מלך אחר, גבה קומה, בעל זקן ארוך ושער שחור, אשר יתן מָשלו על כל האדם ויגדל. שלש עשרה שנה ימלוך ואחר ימות. אחריו יקים אחר קצר קומה ובעל פנים קשים. הוא יהיה מתעתע ובימיו תהיינה רעות רבות לבני האדם. יתגאה לאמר כי נביא הוא ויבקש להפנות אליו האנשים וישראל ישא צרות רבות, עשר שנים ימלוך ואחר ימות. אחריו יקום אחר גבה קומה והוא יהיה חכם ואיש דמים. יקשור מלחמות וממערב יבא ויכבוש את כל הארץ, והאנשים יהיו ברעה. הוא יעשה מלחמה במזרח ודם רב ישפוך. שתים עשרה שנה ימלוך ובמזרח יהָרג. אחריו יקום אחר, אשר בימיו יהיה רעב ועֹני ושבר יבא על כל האדם. ארבע עשרה שנה וחמשה עשר יום ימלוך ואחר ימות. אהריו יקום אחר, אשר בימיו ישבו האנשים לבטח. הוא יגאה גאה וכסף וזהב הרבה יהיה לו ואת בני ישראל ישפיל. הוא ימלוך שתים עשרה שנה וששה חדשים ואחר ימות. אחריו יקום אחר וימלוך תחתיו, הוא רשע יהיה ולא יירא את אלהים, ובני האדם יעֻנו ברעב גדול. הוא ימלוך ארבע עשרה שנה וחמשה חדשים ואהר ימות. אחריו יקום אחר, שנתים ימים תהיה בהלה ואחר ימות. אחריו יקום אחר, האנשים ימצאו מנוחה ורֹב כסף וזהב יהיה להם, וישראל יעשה חיל. הוא ימלוך שלש ועשרים שנה ואחר ימות. אחריו יקום אחר, אשר בימיו תהיינה בהלות רבות; רעב ודבר יהיו בארץ. הוא ימלוך חמש שנים ושלשה חדשים ואחר ימות. אחריו יקום אחר ממזרח ויפרוץ עד מערב, הוא יכבוש את כל הארץ, יָחֹן את האנשים ועל כל הארץ ימלוך עשר שנים וחמשה ימים ואחר ימות. אחריו יבא אחר מבבל.

ואני דניאל לבשתי שק ואשב בעפר ימים רבים, לא אכלתי בשר ולא שתיתי יין, בכיתי יומם ולילה ועיני היו כמקור מים על בית אלהים ששמם. וישלח אלהים מלאך ויאמר: דניאל למה זה אתה בכה מרה? ואען: אל בית האלהים אני בוכה, כי ראיתיו והוא שמם, ובימי הרגו כהנים ולוים. הרעות האלה נחתו בי, ועוד ידן הויות כי גם עתה. וכאשר החרשתי אמר אלי אלהים: דניאל הסכת ושמע ואנכי אראך את אשר ימצא את ישראל, מתי יבא הקץ וכמה מלכים בהם ימשולו. עד מתי יהיו בשבי, ואיך יִגָּאֵלוּ. הטובות אשר תבאנה עליהם באחרית הימים וכמה ימשול בהם כל מלך ומלך. את כל אלה הראני המלאך, וגם כל החטאים אשר יחטאו בם בני ישראל. דניאל! אמר אלי, אמור לבני ישראל: אשריכם אם תעשו את מצות ה׳ ותשובו אל לבכם יומם ולילה ותצומו ותתפללו לה׳ בכל עת אשר צוה אתכם, בקשו את ה׳ בכל עת ואת רצוגו הקדוש עשו. ויאמר עוד האלהים: דניאל! הֱוֵי שָׂמֵחַ, הודה לה׳ ואמור אל בני ישראל: אשריכם אם בדרך ה׳ תלכו. דניאל! הנה הראיתיך כמה מלכים יהיו לכל עם ולכל אמונה, וכמה יהיו ימי מלוכת המלכים האלה. ועתה אודיעך איכה יהיו כל הדברים האלה. דניאל! בימיך יקום מלך רשע ומלך שנה אחת וימות, אחריו יקום מלך אשר לא ידע את ה׳. אָדוֹם יהיה מראהו ורעות רבות תמצאנה את בני האדם. הוא יורה להם את הדרך ילכו בה ואחר חפץ לבו יוליכם. אחריו יקום מלך אחר וכל בני האדם יחכמו. יבאו על אמותיהם ואחיותיהם; יקימו את העבודה לשמש והתפלה וברכת שלום תצאנה בכל הארץ בימיהם. (בלשון פרסי: אפתאב ברנד ונומאז וסלאמת ברנד בגיהאן דר רוזיגאר שאן). המלך יעשה טובות הרבה לבני האדם. חכמי ישראל יהיו שלמים אתם ויקנו מהם הכמה; והם יבקשו דברי אלהים מפי ישראל. אבל אין שלום יהיה בימיהם. מלחמה תהיה בקרבם ואיש את אחיו יהרוגו ארבע מאות שנה.

ויאמר עוד מלאך אלהים אלי: מלך אחר יקום אשר לא יירא את אלהים. בני האדם יהיו עזי פנים, לא יבוש איש בפני אחיו ואין מעצור לתאותם ובדבר אלהים ימאסו. גנבה וגזלה תרבינה, אמונות וכתות תצמחנה, בימיהם יהיה שפך דם ולחץ. מלך רשע יהיה אשר יְדַמֶּה לאלהים. הוא יקרא להאנשים להתיצב לפניו ופתאום יפלו מאימה ולא יוסיפו לקום.

לי: הלא תדע אתה איפה הם בגדי הקדש? אנא הודיעני והראני אֹותם! ואען: אני לא ידעתי. ויאמר: בקשתיך להגד לי למען אגמלך טוב, ואם לא תגיד, אעשה בך שפטים. ואען: אני לא ידעתי. ויתן אותי בבית האסורים ויאסרו את רגלי בכבלי ברזל וישימו עלי משמר. ואתפלל אל ה׳ ואמר: אל שדי! עד מה יבואוני צרות כאלה? סלח לי, שמע בקול תפלתי, הצילני מיד הרשע הזה ואל תתן את בגדי הקדש בידו. וישמע אלהים את תפלתי וישלח מלאך ויעַוֵר את עין דריוש ויאמר אליו: למה הרעות לדניאל ותתנהו בבית האסורים בגלל בגדי הקדש? ויען המלך דריוש: חטאתי לה׳ והרע עשיתי. סלח לי והשב לי את אור עיני. ויאמר אליו המלאך: אם דניאל יתפלל בעדך והשבותי לך את אור עינך. ויצו דריוש להריץ את דניאל מבית האסורים ויאמר אליו: לכה עמי ונלכה אל מקום המקדש והתפללת שם בעדי לאלהים כי ישיב לי את אור עיני.

ויקח המלך אלף פרשים ואותי לקח עמו ונסע אל מקום הקדש. בראותי את המקדש קראתי: עד מתי יהיה בית אלהים שָׁמֵם וישראל נפוץ! ויאמר עוד אלי מלאך האלהים: שמם בית אלהים עד כה ושמם יהיה עד ישובו [בני ישראל] וידעו כי חטאים הם לה׳ ועזבו את חטאיהם, אז יסלח להם אלהים והיכל ה׳ ישוב יבנה עוד.

ואברך את ה׳ ואתפלל לו בעד הרשע הזה כי ישיב לו את אור עינו. ומלאך ה׳ אמר לי: שמעתי את תפלתך. ויאמר עוד: לך והעמד את דריוש על יד נהר מים ורחץ את עינו במים ואחר כן תֵרפא והאלהים ישיב לו את אור עינו. וירחץ דריוש את עינו ותרפא ובנפלאות אלהים שב אליו אור עינו. ויברך את ה׳ ויאמר: יהי שם אלהי ה׳ דניאל מבורך, כי הוא בורא שמים וארץ, מאין כמוהו ואין דומה לו, אשר השפלים, הגבוהים . . . והעורים הוא רופא. ועל יד דניאל העלה רפואה לעיני וירפאנה.

והאלהים נתן בלבו ויפתח את אוצרו ויתן לכהנים ללוים וליתומים את המעשר. ולי דניאל נתן עשר רב. וישב ללכת אל שושתר ויקחני עמו. ונעבור את דרכנו בשלום. ויהי בדרך ויראו האנשים את דריוש המלך אשר ראוהו עִוֵר, ועתה הוא פִּקֵחַ, ויתיהדו עם רב ע״י דניאל. ונבא אל שושתר, והמלך שב ויקח את ממלכתו בידו כאשר בראשונה.

וחצי השבט. [בלשון פרסי: ואן אבדאני נה צונאן בוד כי אן פשין כאר ישראלאן ושבטהי ונים אבאז שודנד, ויש לתרגם ג"כ באופן הזה: רק לא היה הבנין הזה כהראשון בהיות כל שבטי ישראל עם השבט וחצי השבט יחד].

ויעבור עזרא בכל הערים ויקרא: קומו ולכו אל ההיכל למען נשוב נבנהו שנית. רק לא הלכו בני ישראל בחשבם כי שקר דובר עזרא ויבקשו להמיתו. ויודע הדבר לעזרא ויתפלל אל ה' וישמע אליו ה' ויסתירהו. ושבט וחצי שבט מבני ישראל שבו למקום הקדש ויקריבו קרבנות אשר היו לרצון לפני ה' ויברכם.

ויהי מקץ שנה בא דריוש וילחם את כורש וילכדהו וימיתהו ויקח את ממלכתו וימלוך תחתיו. ואני דניאל בראותי את כל אשר נעשה יראתי מדריוש ואברח מפניו ואבא אל ארץ פרס על ההר אשר על יד אַהֲוָאז הנהר. שם לבשתי שק ואתפלש בעפר ואפר ואתפלל אל ה' ואֹמר: אהה ה' עד מתי תכבד עלי הצרה הזאת? אבותי מתו, בית קדשך חרב ולעיני הָרגו כהנים, לוים ונביאים. אני דניאל הייתי כה לפני ה' ארבעה עשר יום, לא אכלתי לחם ולא שתיתי מים, ארבעה ימים, לילה ויום ישבתי על הארץ בבכי ומספד, מלבד הימים אשר עמדתי על רגלי, עד אשר שמע ה' את תפלתי וישלח מלאך ויאמר לי: דניאל! למה תבכה ולמה תתאנח? ואען: כי ירא אנכי את המלך דריוש. ויאמר: אל תירא כי לא אתנך בידו.

אחרי ימים אחדים צוה דריוש להביאני לפניו וישלח לִי אגרת שלום כדברים האלה: קום דניאל ובא אלי ואל תירא. כי כאשר הטיב עמך כורש כן אטיב עמך גם אנכי ועוד יותר. אחרי קראתי את דברי האגרת הזאת מהרתי ואלך אל שושתר. וירא אותי דריוש וישמח לקראתי ויאמר: דניאל! למה מאנת להאמין כי יש לאל ידי לעשות עמך טוב כאשר עשה כורש? ואען: יחי המלך לעולם! כי יראתי פן ילשינו אותי אליך. ויאמר: אל תירא! גשה ושבה אלי. ואגש אליו ואשב לפניו ויהי שלום לי, וירבו ימי השלום הזה ככתוב בספר. כי האלהים נתן חִני בעיני המלך ויכבדני מכל גדולי מלכותו, הודיתי לאל ואשב לפני המלך. ויהי היום ודריוש לא מצא מעשה אשר יעשה, ויאמר להביא לפניו את בגדי הקדש, ויבקשום ולא נמצאו. ויאמרו לו רַבָיו ושריו: לא ידענו אנה באו. ויצו המלך למהר אותי אליו ויאמר

שם יצאה יד מהחומה ותכתוב על הקיר: המלך! יען אשר עשית את הדבר הזה, אבדת מלכותך. כראות המלך את היד ירא מאד, ויצו לבא כל האמגושים והחכמים, ואין איש מהם מבין לקראת את הכתב. ותען אם המלך: יש איש אחד בתוך היהודים יודע כתב ומבין לפתור אותו, ויבהילו אותי דניאל שם, ויצוני לקראת את הכתב ולהגיד פתרונו. בראותי את הכתב הזה אמרתי: יחי המלך לעולם! מֵאֵן אנכי לקרא את הכתב הזה פן תמיתני. ויען המלך: לא אמיתך, הגד נא מה פתרונו. על זה אני דניאל אמרתי: יען אשר עשית את הדבר הזה ותלבש את בגדי הקדש ותשת יין בכלי השרת, על כן תלקח ממלכתך מידך ותנתן לאויבך.

ביום הזה יצא בלשאצר למלחמה, ואני דניאל ברחתי לשושתר אל כורש. כראותו אותי שמח ויאמר לי: דניאל אי מזה תבא? ואען: מבגדד אני בא כי הגלני שמה נבוכדנצר. ויאמר כורש: במה חטאו כה אבותיכם כי נתנם אלהים ביד נבוכדנצר? ואען: חַטָּאִים היו לפני ה׳, הנביאים הרגו, לא הלכו בתורת ה׳ ואת הרע בעיניו עשו, על כן מסרם ביד האויב. ויאמר לי כורש: דניאל! התפלל עתה אל ה׳ כי יתן את מלך מאָסול בידי, והלכתי ואשיבה את כלי הקדש ואת בגדי הקדש לירושלים. ואתפלל אל ה׳ ואמר: אנא ה׳ עשה חסד לכורש, תמצא ידו להמית את מלך מאָסול ולהשיב את כלי הקדש ואת בגדי הקדש לירושלים. ויען ה׳: דניאל! שמעתי את תפלתך בעד כורש, ועתה לך והגד לו כי ילך לבגדד וילכדנה ולמלך מאָסול כטוב בעיניו יעשה; רק את כלי הקדש ואת בגדי הקדש ישיב. ואֹמר אני דניאל לכורש: לך לבבל כי נתן אלהים את מלכה בידך.

ויקם כורש ויקח עמו ארבעת אלפים איש וילך לבבל וילחם עם מלך מאָסול וימֶת אותו ואת חילו, ויקח את בגדי הקדש ואת כלי הקדש כסף וזהב ואת כס שלמה ויביאם לשושתר ויניחם שם, ככתוב. ויצו כורש להשיב את בגדי הקדש ואת כלי הקדש לירושלים, ואת כס שלמה לקח לו וישב עליו. ויאמר לי אלהים: דניאל! קום קרא בכל הערים: קומו ונבנה עוד את בית המקדש שנית, כי כבר מלאו שבעים שנה, ולכורש תאמר, דניאל: כה צוה ה׳ ית׳ שמו, לך וּבנית עוד את המקדש. ואתה הָבֵא את עזרא הסופר ואת זרובבל בן שאלתיאל לפני כורש. ויאמר דניאל לכורש ככל אשר צוהו ה׳. רק לא נבנה הבית בטרם שבו שבטי ישראל והשבט

החיו. אבל הוליכונו שבי בתוך כל ישראל עם נשיהם ובניהם, גם את כלי בית ה׳, את כסא שלמה המלך ע״ה ואת בגדי הכהנים לקחו ויביאו בגדד ויתנום באוצר המלך. ויואל לשבת על כסא שלמה. הכסא היה שֵׁן ורגליו שונות זו מזו, רגלו האחת דמות בקר לה, רגלו השנית דמות נשר לה, רגלו השלישית דמות אריה לה, ורגלו הרביעית דמות אדם לה. האריה נצב אל מול הבקר, הבקר אל מול הנשר, והנשר אל מול האדם. וברצות נבוכדנצר לעלות על הכסא נפל ותִשבר רגלו הימנית, וַיִּבָּהל מאד וידע כי חטא לה׳.

ויקרא לי אני דניאל ויאמר: דניאל! המקרה הזה קרני, ועתה התפלל אל ה׳ למען תֵּרפא רגלי, ואני היטב אטיב עמך ועם רֵעיך. ואתפלל לאלהים כי יעשה חסד לנבוכדנצר. וישלח אלהים מלאכו ויאמר לי: דניאל ידידי, כל אשר תשאל מעם האלהים יִנתן לך. ואפול על פני לפני המלאך ואתפלל בעד נבוכדנצר לאמר: אך הושע תושע לרשע הזה ורפא נא רגלו הנשברה! ויען אלהים: דניאל! קום ולך; כי רגל הרשע כבר נרפאה. כהרפא רגלו הרבה להטיב עמי ועם רעי ויעבר קול, אשר כל הרואה אותם יכבדם בעבורי.

אחר שנים רבות עשה נבוכדנצר פסל זהב ויצו כי כל איש אשר אהבת המלך בלבו יכבד את הפסל הזה. ואני דניאל ורעי לא כבדנוהו, ויביאו את דבתנו רעה אל המלך וישטינו אותנו לאמר: יחי המלךְ לעולם! ישנם אנשים אחרים אשר את מצותך אינם עושים ואת פסלך לא יכבדו. אני דניאל שמעתי את דברי השטנה הזאת, ואבן לי בית הנשקף אל נכח המקדש אשר בירושלים ונתפלל בו בכל יום אני חנניה מישאל ועזריה. ויחר בנו אף המלך ויצו להכין כבשן של אש ולהביא את חנניה מישאל ועזריה ולהשליכם אחר כן אל הכבשן, ויעשו כן. וישלח אלהים מלאכו ויצילם ולא נתן האש לנגע בהם לרעה. ויפול נבוכדנצר על פניו לפני המלאך ויברך את ה׳.

אחרי הדברים האלה מת נבוכדנצר ובנו בלשאצר ישב על כסא מלכותו תחתיו. ויהי היום ויצו להביא לו את כלי הקדש ואת בגדי הקדש, כי הוא עשה לחם רב ויתאו לשתות יין [בכלי הקדש] וילבש את בגדי הקדש וישב על כסאו. וישת בלשאצר עם רֵעיו ורַביו יין בכלי השרת. וישלח אלהים מלאך. ובמקום אשר ישבו

התשיעי לחדש החמישי הוא חדש אב. וירא נבוזראדן את האות הזה, וידע כי נתן אלהים את ישראל בידו, ויבא אל העיר ויעל אל בית המקדש. וצדקיהו מלך יהודה נס וירדפו אחריו שרי חיל נבוכדנצר וישיגוהו. ויביאו אותו אל המלך ויאמרו לו: מה טוב בעיניך לעשות לו? ויצו לשחוט את שני בני צדקיהו לעיניו ולעַוֵר אותן אחר כן. ונבוזראדן המית חזיר בהיכל, כי עוד לא בא נבוכדנצר לירושלים והוא ישב ברבלה, ואת נבוזראדן שלח לפניו בראש חילו ירושלים, ויעש ככל אשר צוהו המלך.

ואצל מפתן בית אלהים נראה דם רותח תמיד בארץ. ויצו נבוזראדן להביא את הראשים ואת הזקנים ואת ירמיהו ויאמר להם: מה הדם הזה? ויענו: דם בקר וצאן הוא אשר הקרבנום לה׳, ועתה בטלו הקרבנות. ויצו נבוזראדן להביא צאן ובקר הרבה וישחטם על הדם הזה, אבל הדם לא נח מרתיחתו. כי אם הוסיף עוד לרתוח. ויאמר נבוזראדן: לא דם צאן ובקר הדם הזה, ואם לא תגידו לי דבר אמת, כי אז אמית את כלכם גם יחד.

אז ענה גדליהו בן אחיקם ויאמר: הוי אדוני מה אֹמר? בושנו מאד ממעשנו. איש היה בקרבנו ושמו זכריהו, כהן ונביא לה׳, ואותו הרגו ביוה״כ בבית ה׳, כי הוכיחנו ויקומו עליו ויהרגוהו, וזה הוא דמו אשר יענה בנו לפניך. ויחר אף נבוזראדן ויצו להביא שלשת אלפים חכמים וישחטם על הדם הזה, ורתיחת הדם לא חדלה. [אמר אהרן בלשון המדרש „ועדיין הדם תוסס“ ועי׳ איכה רבתי פתיחתא כ״ג, ובפדר״כ פכ״ד מביא מעשה באשה אחת שהיו לה שני בנים עמד אחד מהם והרג את אחיו מה עשתה נטלה דמו ונתנה בצלוחית כ״ז שהיה הדם תוסס ידעה שהוא חי וכיון שנח ידעה שהוא מת]. וישחט שלשת אלפים כהנים, ורתיחת הדם לא חדלה, ויביאו עוד שנים אלפים לוים וישחטום, והדם לא חדל מרתיחתו, ויוסיפו להביא שנים אלפים חתנים וכלותיהם, וישחטום על הדם, ורתיחת הדם לא חדלה. ויביאו עוד שנים אלפים תינוקות של בית רבן ויכרכם בספרי התורה וישליכום באש, ורתיחת הדם לא חדלה גם עתה. אז נכמרו רחמי הצורר ויאמר: הוי זכריה! החפץ תחפוץ בֶּהָרֵג כל ישראל על דמך? רק הדם לא נח גם עתה מרתיחתו.

אני דניאל הייתי אז בבית המדרש ויבא איש מלחמה להרגנו, ויתן אותנו אלהים לחן בעיניו, ואותי ואת חנניה מישאל ועזריה

מעשה דניאל ע״ה*)

אנא דניאל מבני יכניה מלכא דבית יהודה, אשר הייתי בירושלים במקום הקדש, ושם אתנו איש ושמו ירמיהו בן חלקיהו אשר התהלך ביראת אלהים, וגם אנשים רבים נמצאו בתוכנו אשר לא נגעה יראת אלהים בלבבם ושם ה׳ לא הזכירו ולא אָבו שמֹעַ. תמיד כל היום וכל הלילה התעיבו מעשים רעים, עבודה זרה, זנות וגלוי עריות הרבו בתוכם. וישלח ה׳ יתב׳ שמו את ירמיהו אליהם להוכיחם על רעתם ולהשיבם אל יראת ה׳. בעת ההיא מלך צדקיהו המלך וידבר ירמיהו אליהם לאמר: כה אמר ה׳, שובו אלי ושמעו בקולי, ואם לא תשמעו והִזקתי את יד נבוכדנצר אויביכם והביאותיו עליכם לשים את ירושלים שממה ואתכם יכרית. ויהי כדבר ירמיהו את דברי ה׳ האלה באזני צדקיהו, ויאמר: לכו ועשו לאיש הזה לירמיהו כטוב בעיניכם. ויתפשו את ירמיהו וישליכו אותו אל בור צר אשר אין בו מים, וכמעט אשר תם לגוע תחתיו, על זאת חרה אף ה׳ בם מאד. ונבוכדנצר צוה את צבאות חילו להביא את ירושלים במצור. וישלח את נבוזראדן שר צבאו בראש הצבא לעלות על ירושלים, והוא ישב בבַגדד. ואולם שתי מצות היו ביד ישראל אשר בגללן לא יכול להם כל אויב מחוץ, והן הנה: הקרבן והמילה, אשר זולת שתי אלה לא עשו אף אחת מכל מצות ה׳. וזה אשר עשו להקריב קרבן, בכל יום ויום נתנו אדרכמון אחד בסל ויורידוהו בחבל מעל החומה אל מחנה נבוכדנצר ויקנו מהם כבש לקרבן, ויהי היום ונער ישראל עמד על חומת ירושלים ויראוהו הכשדים וישאלו אותו: מה אתם עושים בכבש הזה אשר אתם קונים מאתנו בכל יום? ויען הנער: לקרבן לה׳ הוא. מהיום הזה והלאה לא מכרו עוד כבש ויִתעוּם, כי תחת תת כבש בסל להעלותו על החומה נתנו בו חזיר, ובהעָלותו על החומה ירו בו חצי מות וישפך דמו על החומה ותִבָּקע לשתים. היום הזה היה

---

*) הועתק לשפת עבר מאת אברהם כהן קַאפלאן איש קאָוונאָ בליט״א המתגורר פה ווינאָ.

גלות עשירי עלה טיטוס הרשע לירושלים והביא עמו שלשת אלפים ספינות בים ומלא אותן ילדים וילדות, כיון שבאו בתוך הים אמרו לו לא די לנו שהכעסנו להקב"ה בביתו שנאמר (ירמיה מ"א ט"ו) מה לידידי בביתי אלא שגם עדיין אנו מבקשים להכעיסו בארץ אדום מיד קפצו כלם מהספינות והשליכו עצמם בים ונטבעו כלם שנאמר (תהלים ס"ח כ"ג) אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים.

תמו העשר גליות

גלות שביעי זה גלות עשרת השבטים שגלו לפנים מנהר שבתיון ולמה נקרא שמו נהר שבתיון לפי שהוא נח בשבת, כיון שגלו ישראל לבבל אמר להם נבוכדנצר הרשע באו ותאמרו שירה לפני האלוה אשר לי כדרך שאתם אומרים לפני אלהיכם. מה עשו ישראל כל אחד ואחד הכנים אצבעו לתוך פיו וחתכו לשונם בסכין כדי שלא יאמרו שירה לפני ע"ז, מה עשה הקב"ה להם הביא עליהם ענני כבוד ונטלם והשליכם מהלאה לנהר שבתיון שנאמר (תהלים פ"ז ד') אזכיר רהב ובבל ליודעי הנה פלשת וצור עם כוש זה יֻלד שם סלה. אזכיר רהב אלו נִסי הים, ובבל ליודעי אלו נסי בבל, הנה פלשת אלו ימי הגולה, וצור נגלה להם בשביל כבוד ישראל, עם כוש אלו נִסי מצרים, זה יֻלד שם סלה לעתיד לבא שנא' (ישעיה מ"ט כ"א) ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה.

גלות שמיני זה יוחנן בן קרח שעלה למצרים ובאו וישבו באלכסנדריה וקנו שם שדות וכרמים ופרו ורבו שם עד שהיו כפלים מיוצאי מצרים, מכאן אמרו חכמים מי שלא ראה בכבודה של אלכסנדריה של מצרים לא ראה כבוד מימיו, שהיו שבעים קתדראות של זהב מפותחות באבנים טובות ומרגליות כנגד שבעים זקנים והיו שם כהן גדול ומזבח ומקריבי קרבן ומפטמי הקטרת ומעריכי לחם הפנים ובעלי ממונות ובעלי כח ובתי כנסיות ובתי מדרשות עד אין מספר, כיון שגרמו עונותיהן של ישראל עלה טרגינות והרגם עד שהלך דמם לים הגדול, באותה שעה נגדעה קרן ישראל ואינה עומדת עד שיבא משיח בן דוד, במהרה יבא ויגל לבנו.

גלות תשיעי זה גלות אספסינוס קיסר שעלה לירושלים והביא עמו תשע מאות ספינות בים והגלם והעבירם והושיבם ברומי שהיא ארץ אדום וכמו כן הגלה ביבשה שלשים אלף מישראל וכיון שבאו לדפנו של אנטוכיא והיו מזכירין זכות אבות ועמידת הר סיני והבטחת הנביאים וקרבנות בית המקדש והיו אומרים לפני הקב"ה לא כך כתבת בתורתך (דברים ד' ל"א) כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך וגו', והשם הוא מדת רחמים שהבטחתנו, ואיה קנאתך וגבורתך, והיו משליכין עצמן לארץ ונושכין את העפר בפיהם בבכיה באותה שעה באו מלאכי השרת ולקחום והעלימו אותן מן העין.

)(

וכמה נביאים וכמה סנהדרין . . . [ועלה והעלה עמו כותיים מבבל ומחמת] ומעוים ומספרוים וישבו בערי שמרון תחת יד בני ישראל וירשו את שמרון וישבו בה עד שעלה סנחריב אח"כ והגלם.

גלות רביעי זה גלות יהויקים שכן כתוב (דניאל א' א') בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים ויצר עליה, וכתוב ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה, נוצלו מהם חנניה מישאל ועזריה. נטל נבוכדנצר את יהויקים מלך יהודה וחתכו חתיכות חתיכות קטנות כזית והשליכן לכלבים שנאמר (ירמיה כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר סחב והשלך ואין קבורת חמור אלא כלבים.

גלות חמישי עלה מלך בבל לדפנו של אנטוכיא ויצאו סנהדרין לקראתו ואמרו לו למה באת עלינו שמא הגיע זמן בית המקדש ליחרב אמר להם תנו בידי את יכניה מלך יהודה ואני אלך לדרכי, מיד באו והודיעו הדבר ליכניה מלך יהודה. באותה שעה יצאו כל הגבורים מירושלים והחרש והמסגר ונגדעה קרן ישראל ויצאו מעצמן מבהלין ודחופין בגולה בבכיה מרה, כיון שראה יכניה מלך יהודה כן מה עשה נטל את המפתחות ועלה לגגו של היכל ואמר רבונו של עולם לשעבר היינו נאמנים גזברים והיו מפתחותיך מסורין בידינו ועכשיו שאין אנו נאמנים הנה מפתחותיך מסורין בידיך. אמרו בה שני דברים, חד אמר שזרקן לשמים ולא ירדו עוד לארץ, וחד אמר שראה כמו דמות פיסת יד ולקחם מידו, כיון שראו כן בחורי ישראל שיצא מעצמו בגולה היו עולים על גגותיהם ומשליכין עצמם מלמעלה למטה ומתים שנאמר (ישעיה כ"ב א' ב') משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה.

גלות ששי עלה נבוזראדן על ירושלים. באותה שעה רעשו עליונים ותחתונים וחשכו המאורות ופסקה השמחה וחזר העולם לאחוריו ונתמעטו הנביאים ונתרעש העולם על יושביו ופסקו טללי ברכה ונתעלמו שבעים ושתים חלונות שברקיע ונתעטפו סנהדרין בבגדים שחורים ונתאבלה הארץ שנאמר (הושע ד' ג') על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה, באותה שעה נפל כתר ישראל מראשיהן והלכו בגלות שנאמר (איכה ה' ט"ז) נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו.

מדרש עשר גליות

(נוסחא ב׳)

אלו עשרה גליות שגלו בני ציון היקרים:

גלו ישראל ע״י סנחריב שלשה גליות ואח״כ גלו על ידי נבוכדנצר ארבעה גליות אחרים, ואחר כך גלו ע״י אספניוס גלות אחד, ואח״כ גלו ע״י אדריינוס גלות אחד הרי תשעה גליות וגלו ע״י טיטוס הרשע יע״ל גלות עשירי והוא גלות אחרון תחת אדום.

גלות ראשון עלה סנחריב והגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה וגטל עגלי הזהב אשר עשה ירבעם והעמיד א׳ מהם בבית אל ואחד מהם בדן שנאמר (מ״ב י״ז ו׳) ויגל (מלך אשור) את ישראל אשורה ויושיבם [וישב אותם] בלחלח [בחלח] וחבור נהר גוזן וערי מדי. בא וראה כמה גדול שכר השבים לפני הקב״ה שהנביא בוכה עליהם ואומר (ישעיה ט״ז ט׳) על כן אבכה בב׳י יעזר גפן שבמה אריוך דמעתי. גפן זאת היתה לו בשבמה העירה, והיו מעלין אותה לירושלים ומראין אותה לעולי רגלים שנאמר אריוך דמעתי חשבון ואלעלה, דומין לאויר שאין בו חקר שנאמר (שם) כי על קיצך ועל קצירך הידד השבתי [נפל], וכי דרכו של אדם להיות בוכה על הקיץ אלא ללמדך זה שבט ראובן ושבט גד שעשו קטטה עם ישראל ארבע עשרה שנה וחזרו לביתם ולא היו מכירים את בניהם עד ששמעו קולם במלחמה שהיו אומרים עננו אלהי אבותינו עננו.

גלות שני עמד הושע בן אלה בשעבוד לסנחריב ח׳ שנים ואחר שמנה שנים עלה סנחריב והגלה שבט ראובן ושבט נפתלי. בא וראה כמה היו. אלף ארצות היה לזבלון בים וכמה אלפים ערי יישוב היו לנפתלי ביבשה ובא סנחריב והגלם וטלטלם שנאמר (ישעיה ח׳ כ״ג) כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי [והאחרון הכביד] דרך הים עבר הירדן גליל המיצר [הגוים] ללמדך שזלזל בכבוד שני שבטים.

גלות שלישי זה גלות שומרון. בא וראה כמה חכמים

וכמה מלכים מתו ואני חי לעולם. דוד מלך מ׳ שנה ומת ואני חי. שלמה מלך ארבעים שנה ומת ואני חי, וכן כ״א מלכי ישראל קברתי ואני חי וקיים, וכן כל מלכי יודא ועשרה נביאים ועשרה כהנים [גדולים] קברתי ואני חי וקיים הרי אל אני מושב אלהים ישבתי. אמר יחזקאל והלא מלכים גדולים היו ולא עשו כמעשיך. למה היה דומה חירם לעבד שעשה לבוש לאדוניו כל זמן שהעבד רואה אותו המלבוש הוא מתגאה ואומר אני עשיתי לבוש לאדוני, אמר המלך אני קורע את הלבוש ולא יהא העבד מתגאה עלי. כך חירם מתגאה ששלח ארזים לבית המקדש [אמר הקב״ה הריני מחריב את ביתי שלא יהיה חירם מתגאה עלי שנא׳ פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך. ומה היה סופו הביא הקב״ה עליו נ״נ ובעל את אמו בפניו והורידו מכסאו והיה חותך בשרו כשתי אצבעות בכל יום ומטבילם בחומץ ומאכילן עד שמת מיתה משונה. ואותן הפלטין מה נעשה בהם קרע את הארץ וגנזם לצדיקים לעתיד לבא].

ענין חירם מלך צר

חירם מלך צר היתה גאותו קשה מאוד. מה עשה בא לים ועשה לו ארבעה עמודים ארוכים של ברזל שאין להם שיעור [נ"א שיעורם שוה] והעמידם זה כנגד זה מרובעים ועשה לו שבעה רקיעים וכסא וחיות רעמים ברקים וזיקים. הרקיע הראשון עשה של זכוכית מחמש מאות אמה ועשה בו חמה ולבנה וככבים. הרקיע השני עשה של ברזל אלף וחמש מאות אמה על אלף וחמש מאות אמה וסילון של מים מפריש בין שני לשלישי, גם עשה בו אבנים מגלגלות מתבקעין אלו לאלו ונשמעים כמו רעמים. הרקיע השלישי עשה של עופרת שני אלפים אמה על שני אלפים אמה וסילון של מים מפריש ביניהם. הרקיע הרביעי עשה של מתכת שני אלפים וחמש מאות אמה על שני אלפים וחמש מאות אמה וסילון של מים מפריש ביניהם. הרקיע החמישי עשה של נחשת ג' אלפים על ג' אלפים אמה וסילון של מים מפריש ביניהם. הרקיע הששי עשה של כסף שלש אלפים וחמש מאות אמה על שלש אלפים וחמש מאות אמה וקבע בו אבנים טובות ומרגליות. הרקיע השביעי עשה של זהב ד' אלפים על ד' אלפים אמה וקבע בו חיות וכרובים ועשה לו בו מטה של זהב ובראשה מרגליות אדומות מראה אותן מיכן ומיכן, מיכן נעשית ברקים ומיכן נעשית זיקים והיה מזועע עצמו והיו מתבקעין אלו לאלו ונשמעים כברקים ורעמים. אמר הקב"ה ליהזקאל בן אדם לך אמור להירם מה אתה מתגאה הלא ילוד אשה אתה. אמר לו יחזקאל היאך אני הולך אצלו והוא עומד באויר. שלח הקב"ה רוח ונטלו בציצית ראשו שנאמר ויקחני בציצית ראשו והוליכו באויר אצל חירם כיון שבא יחזקאל אצלו מיד נזדעזע אמר לו למה אתה מתגאה הלא ילוד אשה אתה. [נ"א כיון שראה חירם ליחזקאל נבהל ונזדעזע. א"ל מי העלך לכאן. א"ל הקב"ה כך צוני לך אמור לו למה אתה מתגאה ילוד אשה אתה]. א"ל ילוד אשה אני אלא שאני חי וקים לעולם מה קב"ה מושבו בלב ימים אף אני כן, מה קב"ה מושבו בז' רקיעים אף אני כן, ולא עוד אלא כמה

אנפוריה שלו לצאת בשיירה בסחורה ומפרש במדינה הכהו קוץ ועקצתו עקרב, אתמהה והניחוהו הכל והלכו להם, התחיל מצטער לפני הקב"ה ואומר רבונו של עולם מה עויתי ומה פשעתי, לא באו ימים מועטים שבאת שמועה מאותה שיירה שנאבדה ונהפכה ספינתם, התחיל מודה ומשבח להקב"ה ואומר אלו הייתי עמהם הייתי כאחד מהם שנא' ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד וכו'. אבן מאסו הבונים, משל לאבן אחת שהיתה מושלכת בפלטון של מלך בא בנאי אחד ופסלה ובא השני ופסלה בא השלישי ואמר אין נאה בעולם מזו האבן וזו האבן ראויה לפינה, כך עמד אברהם אבינו ויצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה, יצחק יצא ממנו עשו, עמד יעקב אבינו והעמיד שנים עשר שבטים כולם שלימים להקב"ה שנא' כלנו בני איש אחד נחנו, ואומר כולך יפה רעיתי ומום אין בך, מאת ה' היתה זאת, הרי זו אמורה כלפי כנס"י בשעה שהיו משועבדים במצרים ובשעה קלה התחילו מתנשאין בענני הכבוד וישראל משיבין אותם ואומרים אתם תמיהים עלינו ואנו תמיהים על עצמינו יותר מכם לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב, ורוה"ק משיבתן ואומרת מאת ה' היתה זאת, משל למה הדבר דומה לאדם שהי' עושה משרה לכובסים והרי הוא עשוי איפרכוס והכל תמהין עליו גם הוא אומר להם (יותר) אני תמה על עצמי יותר מכם כך כשראו או"ה את ישראל בשלום ובבטחה לע"ל אומרים להם לא אתם שכבר הייתם רחופין ונרדפין, ואף ישראל משיבין ואומרין יותר ממה שאתם תמיהים עלינו אנו תמיהין על עצמינו לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב, ורוה"ק משיבה ואומרת מאת ה' היתה זאת. נגילה ונשמחה בו, כל הגאולות שעברו עלינו היה אחריהם שעבוד, ראשונה חזרו ונשתעבדו, שניה חזרו ונשתעבדו, שלישית חזרו ונשתעבדו אבל גאולה זו שוב אין גלות אחריה שנא' ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו, ואומר זמרו ה' כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ ואומר אנא ה' הושיעה נא, אנשי ירושלים אומרים מבפנים ברוך הבא בשם ה', ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ברכנוכם מבית ה', אנשי ירושלים אומרים אלי אתה ואודך, ואנשי יהודה אומרים אלהי ארוממך אלו ואלו פותחין את פיהם ומשבחין ואומרים הודו לה' כי טוב כל"ח.

פליטים שנא׳ ושלחתי מהם פליטים וכו׳, לכך נאמר בשם ה׳ כי אמילם. דחה דחיתני לנפול וה׳ עזרני, אברהם אמר דחה דחיתני לנפול בימי נמרוד וה׳ עזרני, יצחק אמר דחה דחיתני לנפול בימי פלשתים וה׳ עזרני, יעקב אמר דחה דחיתני לנפול בימי עשו וה׳ עזרני, [דוד אמר] דחה דחיתני לנפול בימי גלית וה׳ עזרני. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, בעולם הזה מקלסין אותו בשתי אותיות שנאמר עזי וזמרת יה, אבל לעתיד לבוא מקלסין אותו בששה אותיות שנא׳ כי עזי וזמרת יה ה׳ ויהי לי לישועה, ואומר בטחו בה׳ עדי עד כי ביה ה׳ צור עולמים. קול רנה וישועה, אנשי ירושלים אומרים קול רנה וישועה באהלי צדיקים מבפנים ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ימין ה׳ עושה חיל, אנשי ירושלים אומרים מבפנים לא אמות כי אחיה, ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ואספר מעשי יה, אברהם אמר לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי פלשתים, יעקב אמר לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי עשו ובימי לבן, דוד אומר לי נאה לתנות נסים שנעשו לי בימי שובך (ש״ב י׳ י״ח) לכך נאמר ואספר מעשי יה. יסור יסדני יה ולמות לא נתנני, חביבין יסורין שהן מרצין כקרבנות, בקרבנות מה הוא אומר ונרצה לו לכפר עליו, וביסורין כתיב וכאב את בן ירצה, ושניהם כפרה. ד״א יסר יסרני יה, חביבין יסורין שמכפרין ומרצין יותר מן הקרבנות שחטאת ואשם אינן אלא על אותה עבירה שנ׳ ונרצה לו לכפר עליו, אבל היסורין מכפרין על הכל לכך נאמר יסר יסרני יה. פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה, בעולם הבא אומרים לאדם מה מלאכתך והוא אומר מאכיל רעבים הייתי, אומרים לו זה שער מאכיל רעבים הכנס בו, משקה צמאים הייתי, אומרים לו זה שער משקה צמאים הכנס בו, מלביש ערומים הייתי, מגדל יתומים הייתי עושה צדקות הייתי, גומל חסדים הייתי, והם אומרים לו גם זה השער הכנס בו, דוד אמר אני עשיתי את כולם פתחו לי כולם לכך אמר פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה, זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו, משל לאדם אחד שהיה מהלך בדרך וסחורתו בידו כיון שהגיע לחרמים נתן להם מה שנתן כיון שהגיע לשער המדינה אמרו לו הזהר מלישא מכס במדינה אם אין אתה מוכס על סחורתך אין עולה בידך כלום לכך נאמר פתחו לי שערי צדק וכו׳. זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו, משל לאחד שהתקין כלי

אברם ונחור להם נשים יסכה ושרי וכו ושרי העולם נתמלא ממנה וכן דוד אמר אל תבטחו בנדיבים וכו׳ לכך נאמר טוב לחסות בה׳. כל גוים סבבוני, ג׳ פעמים עתידין גוג ומגוג לעלות וליפול לירושלים כדרך שעלה סנחריב ג׳ פעמים בארץ ישראל לירושלים פעם ראשונה אמר כל גוים סבבוני שהוא עתיד לכנוס כל אומות העולם שנא׳ ועתה נאספו עליך גוים רבים, ואומר קומי ודושי בת ציון וכו׳ והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה׳ כי אמילם. פעם שניה סבוני גם סבבוני שהוא עתיד לרגש כל העולם כלו ולהעלותם לירושלים שנא׳ למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק, עד אז ידבר אלימו באפו והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה׳ כי אמילם. פעם שלישית סבוני כדבורים שהוא עתיד לפרוש רשתו ויכנס לכל המדינות ולהוציא כרוזות שנאמר קראו זאת בגוים קדשו עצרה כותו אתיכם להרבות, ויעמדו ויעלו כולם אל עמק יהושפט, ואומר שלחו מגל כי בשל קציר, ואומר המונים המונים בעמק החרוץ, והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה׳ כי אמילם. ואז ישראל מתיראין באותה שעה אמר הקב״ה אל תיראי תולעת יעקב הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדוק וגו׳ ואת תגיל בה׳ בקדוש ישראל תתהלל, והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה׳ כי אמילם. סבוני גם סבבוני, שעתיד לתפוש שבטו של יהודה ולאסור אותו בקולרים ולמסור כל אחד ואחד לשנים משלו, ואמרו יבואו אחינו ישראל ירושלים וישלטו בנו ואל ישלטו בנו שונאינו שנ׳ ואמרו אלופי יהודה, והלא פרוכים לכך נאמר בשם ה׳ כי אמילם. סבוני כדבורים, מה הדבורה הזאת כונסת נצנים ועושה דבש לבעליה, כך הקב״ה עתיד לכנוס כל אומות העולם ולהעלותם ירושלים ולחלוק שללם לישראל שנאמר הנה יום בא לה׳ וחלק שללך בקרבך, יכול שיש בידם ממש ת״ל דעכו כאש קוצים, משל למלך שנכנסו עליו גנבים והיה המלך פיקח מאד אמר אם אני עומד עליהם עכשיו הם אומרים מה מצא בידינו אלא יודע אני בהם שהם עתידין להזור שתים ושלש פעמים ואז אני הורגן כך המלך זה הקב״ה הגנבים אלו אומות העולם שנא׳ ואספתי את כל הגוים לירושלים למלחמה ונלכדה העיר זה המחתרת, ונשסו הבתים זו הבתים, והנשים תשכבנה אלו עריות, ויצא חצי העיר בגולה זה השביה, והקב״ה יוצא ונלחם עמהם שנ׳ ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם וגו׳ ומשלח בהם מגפה ומשייר מהם

לי לא אירא מה יעשה לי אבימלך, יעקב אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי עשו, דוד אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי גלית. ואני אראה בשונאי, משל לבני אדם שהיה להם דין אצל בימה והם מתייראין מן הדין, אמר להם דברו ואל תתיראו מן הדין והעזו את לבכם. כך אמר הקב"ה למלאכים כשישראל עתידין לעמוד בדין לפניו והן מתייראין מן הדין ומלאכי השרת אומרים אל תתיראו שאין מכירין אתם אותו הוא בן עירכם שנאמר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח, שוב אמרו להם אל תתיראו מן הדין קרובכם הוא שנא' לבני ישראל עם קרובו הללויה, שוב אמרו להם אל תתיראו אחיכם הוא שנאמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, וביותר שהוא אביכם שנאמר הלא הוא אביך קנך. חמשה צדיקים עמדו בעולם נח, שם ועבר, אשור ואברהם, נח לא הקפיד לעבוד אלא עמד ונטע כרם, שם עבר הטמינו עצמם, אשור אמר היאך אני רואה דרכן של רשעים הללו עמד והלך לו שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור, אברהם אמר על זה עומד עולם איני מניח אלהי שבשמים וגם האלהים לא הניחו שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. טוב לחסות בה', שלא יהא בוטח לא על דברי אביו ולא על דברי רבו לומר אני הנני נמלט בצדקתם שנאמר צדקת הצדיק עליו תהיה וכתיב בן לא ישא בעון האב יכול אב ישא בעון בנו ת"ל ואב לא ישא בעון הבן ותרח היה בקי ויודע כל המזלות וראה במזלו של אברהם שהוא נשרף ובמזלו של הרן שממנו יתמלא [העולם] נכנסו אצל אברהם אבינו ואמרו לו למי אתה ניגש לעולם אמר איני מניח את אבי שבשמים מיד נטלוהו והשליכוהו לכבשן האש ולא ירד עמו אלא הקרוש ב"ה בעצמו שנא' אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, והרן היה חלוק לבו עליו ובטח על דברי אביו שאמר שהעולם ימלא ממנו, ונכנסו אצל הרן כל האומות ואמרו לו שלמי אתה אמר להם אברהם אחי גדול ממני אם אראה אותו שנמלט אני אומר של אחי אני ואם לאו אני אומר שלכם כיון שראה שנמלט אחיו אמר של אחי אני נטלוהו והשליכוהו לתוך כבשן האש ולא הספיק לירד עד שסימרהו האור ונטלו המלך והשליכו לפני אביו שנאמר וימת הרן על פני תרח אביו, ויפה היה תרח רואה במזלות שהיה רואה במזלו מאברהם שנשרף ובמזלו של הרן שהעולם מתמלא ממנו ולא היה יודע אם מן האנשים או מן הנשים ושרה בת הרן היתה שנאמר ויקח

לטובה שהיה מלוה לכל בני עירו והיו בני העיר אומרים זכור בעל הבית לטובה ברוך הוא שנותן לנו כל צרכינו בימות הגשמים אלא שהוא (נותן) נוטל שני סלעים רבית בימות החמה, בא אחר ואמר אני נותן בסלע הניחו הראשון והיו מודין לזה, בא אחר ואמר אני נותן חנם לזה נאה [להודות] שהוא נותן חנם, כך הקב"ה מפרנס כל בריותיו חנם לכך נאמר הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו. יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו, לא יוכל אדם לומר על עצמו (יאמר אדם עליו) שהוא טוב אלא אחרים יהיו מעידים עליו, ומי מעיד על הקב"ה שהוא טוב ישראל לכך נאמר יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו. יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו, משל למה הדבר דומה לבעל הבית שהיה נוהג עם אריסיו מנהג יפה בשעת חשבון אין מדקדק עמהם, בשעת הגורן משייר להם שיורי הגורן והיה נוהג עמהם יפה יפה, והיו בני העיר אומרים זכור בעל הבית לטובה שהוא נוהג עם אריסיו מנהג יפה, בשעת חשבון אין מדקדק עמהם, אבל אין יודעים מתוך משאו ומתנו בתוך ביתו מה הוא, ומי יודע משאו ומתנו בתוך ביתו אלא עבדיו ובני פלטורין שלו, ומי הם עבדיו של הקב"ה אלו הם כהנים בני אהרן שמקריבים קרבנות ושלמים וקטורת לכך נאמר יאמרו נא בית אהרן כל"ח. יאמרו נא יראי ה׳ כי לעולם חסדו, אף על פי שאנו יודעים משאו ומתנו בתוך ביתו אין אנו יודעים עם מי נושא ונותן עצה אלא סנקתדרין שלו ויועצי רחמיו של הקב"ה ומי הם אלו הצדיקים לכך נאמר יאמרו נא יראי ה׳ כי לעולם חסדו.

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, הרי זו אמורה כלפי כנסת ישראל בשעה שהיו משועבדים בטיט ובלבנים במצרים שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה הרחיב להם הקב"ה וענה אותם במרחב יה שנא׳ כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ. ד"א מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, הרי זו אמורה כלפי דוד בשעה שבא לגלית הפלשתי והתחיל לומר זה המקרא שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי, השיבתו רוח הקדש ה׳ שומרך ה׳ צלך על יד ימינך וענהו במרחב יה שחזרו אליו כל ישראל ובזזו מחנה פלשתים שנאמר וישובו בני ישראל מדלוק אחרי פלשתים. ה׳ לי לא אירא מה יעשה לי אדם, אברהם אמר ה׳ לי לא אירא מה יעשה לי נמרוד, יצחק אמר ה׳

עליהן ושכ״ז שהצדיקים ביניהם הם מקלסין ומצטערין כשמסתלקין מן העולם ומלאכי השרת שמחין עליהן שהם באים ושכרן לפניהם וכשהצדיקים מסתלקין מן העולם שלש כתות של מלאכים יוצאין לקראתם, ראשונה אומרת יבוא שלום, שניה אומרת ינוחו על על משכבותם, שלישית אומרת הולך נכוחו, וכשהרשעים מסתלקין מן העולם ג׳ כתות של מלאכי חבלה יוצאין לקראתם, ראשונה אומרת אין שלום, שניה אומרת אמר ה׳ לרשעים, שלישית אומרת למעצבה תשכבון. ד״א יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו משל למלך שיצא לטייל ועמד על גב תוך הארמון שלו ואמר מן כל אלו מי יתן לי קילסון אחד, וכשהגיע לישב במשתה בא אסטרטיון אחד עמד לפני המלך אמר המלך מי אתה אמר לו אני הוא שנתתי אליך קילוסין במדבר אמר לו הרי אתה עשני שלטון אמר לו לכך נתתי לך אמר לו הרי אתה כיוצא בי או יותר ממני אתה מבקש לעשות כך אמר הקדוש ב״ה לצדיקים הרי אתם כיוצא בי או שמא אתם יותר ממני אתם מבקשים לעשות כך אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה הא מה אני בורא עולמות אף אתם מחיים מתים. אנה ה׳ כי אני עבדך, משורר שהיה דוד משפיל עצמו בכל מקום שנא׳ דוד בן עבדך ישי. אני עבדך בן אמתך, ולא דומה עבד תרבות לעבד שהוא לוקח מן השוק, אני הוא בנה של רות שאמרה ופרשת כנפך על אמתך. פתחת למוסרי, פתחת אסורי מי אמר [מתמר ?] היתרת אסורי מרות. לך אזבח זבח תודה, שכל מי שחייב חטאת מביא חטאת, אשם מביא אשם, אבל אני אזבח תודה. ובשם ה׳ אקרא, מלמד שהיה דוד מחזיר בכל גבול ומתנה שבחו של הב״ה בשעה שהיו עולים לירושלים שנא׳ בחצרות בית ה׳ בתוככי ירושלים הללויה.

הללו את ה׳ כל גוים, שתי פעמים מרדו [מרדו] אומות העולם במלכות של מעלה אחת בימי נמרוד אילולי שעמד אברהם אבינו וירד לכבשן האש ומיחה בידם, לכך נאמר הללו את ה׳ כל גוים. ד״ה הללו את ה׳ כל גוים הרי זו אמורה כלפי חנניה מישאל ועזריה בשעה שעלו מכבשן האש ענה הראשון ואמר הללו את ה׳ כל גוים, ענה השני ואמר שבחוהו כל האומים, ענה שלישי ואמר כי גבר עלינו חסדו ואמת ה׳ לעולם הללויה.

הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו, משל למה הדבר דומה

מסיסרא ומסנחריב מבבל וממדי ומיון אף בזו כוס ישועות אשא, אינו אומר ישועה אחת אלא ישועות הרבה, לכפי שפותחין את פיהם ומשבחין ואומרים כוס ישועות ובשם ה אקרא. נדרי לה׳ אשלם, רבי מאיר אומר טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם שאם ידור ולא ישלם תבוא עליו מות שכן יבוא (?) בגימ׳ מות, טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר, ר׳ יהודה אומר טוב מזה ומזה שהוא נודר ומשלם שנאמר נדרו ושלמו לה׳ אלהיכם. יקר בעיני ה׳, עשרה דברים נקראו יקרים, התורה שנאמר יקרה היא מפנינים, ישראל שנא׳ הבן יקיר לי אפרים, עושר שנא׳ הון אדם יקר חרוץ, דעת שנא׳ וכלי יקר שפתי דָעת, נבואה שנא׳ ודבר ה׳ היה יקר וגו׳, תבונה שנאמר יקר רוח איש תבונות, שכלות שנא׳ יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט, צדיקים שנא׳ ולי מה יקרו רעיך אל, חסד שנ׳ מה יקר חסדך אלהים, ומיתת הצדיקים שנ׳ יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו. ד״א יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו, משל למלך ששלח לגבות טימיא שלו השלטון שלו, והלך וחנה אצל בעל הבית אחד עשרה ימים, שיכן לו מאה מנה בכל יום הרי עשר ריבוא, אמר כל עצמי אינו חייב אלא חמשים זוז היאך אני תובעם, כך אמר הקב״ה קשה בעיני לומר לצדיקים שימותו אומר לאברהם שימות שהקנני שמים וארץ וירד בכבשן האש לשמי וקדש שמי בעולם, אברהם בקש הוא מיתה שנאמר ויאמר אברם ה׳ אלהים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, יצחק בקש מיתה שנאמר ואברכך לפני ה׳ לפני מותי, יעקב בקש הוא מיתה שנאמר אמותה הפעם, משה אמר כי אנכי מת בארץ, דוד אמר אנכי הולך בדרך כל הארץ, יונה אמר ועתה ה׳ קח נא את נפשי ממני, הא אלולי שש הצדיקים האלה לא בקשו מיתה בפיהם לא היו מתים לעולם, ולמה שאלו מיתה בפיהם אלא אמר הקב״ה יסתלקו אלו מפני אלו, אם היה אברהם קיים היאך היה יצחק מנהג שררה אלו היה יעקב קיים היאך היה משה מנהג שררה ואלו היה משה קיים איך היה יהושע מנהג שררה ואלו היה יהושע קיים איך היה שמואל ודוד המלך נוהגים שררה אלא אמר הקב״ה יסתלקו אלו מפני אלו. ד״א יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו משל למלך ששלח איפרכון וניהג שררה יפה וכשהשלים זמנו נתן לו איפרכיה אחרת אלו שיצא מאצלם מקלסין אותו שניהגם יפה ואלו שנכנס אצלם מקלסין אותו שינהגם יפה, כך כשהצדיקים מתים הבריות מצטערין

ת"ל כי ה' גמל עליכי. כי חלצת נפשי ממות, אין חליצה אלא של מות, משל למה"ד למלך שהיה יושב ודן על בימה שלו כשיקטול אוהביו אין מחזיקין לו טובה ואימתי מחזיקין לו טובה כשיקטול את החייב אמרו לו אין הנאה לך במתים שכן אמר אסף הלמתים תעשה פלא, וכן חזקיהו אמר כי לא שאול תודך חי חי יודך כמוני היום, וכן דוד אמר מה בצע בדמי ברדתי אל שחת. שבע מעלות של צדיקים לעתיד לבוא זו למעלה מזו, ראשונה אף צדיקים יודו לשמך, שניה אשרי יושבי ביתך, שלישית אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך, רביעית ה' מי יגור באהליך, חמישית מי ישכון בהר קדשך, ששית מי יעלה בהר ה', שביעית ומי יקום במקום קדשו וכשם שהם שבע מעלות לצדיקים כך שבע ירידות לרשעים בגיהנם. שבע שמות נקראו לגיהנם, שאול, אבדון, גיהנם, באר שחת, טיט היון, ציה, צלמות, ובין כל אחת ואחת מהלך שלש מאות שנה, נמצא עומקה של גיהנם שני אלפים ומאה שנה, יכול אף לצדיקים ת"ל עניה סוערה לא נוחמה, ושמתי כדכד שמשותיך, וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. הרבה שלום לעמלי תורה הרב; שלומו של ישראל עמך לעולם ועד אמן. את עיני מן דמעה, עתידין נהרות של דמעות להיות נמשכין מדמעיהם של רשעים לעתיד לבוא שנ' עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. ד"א את עיני מן דמעה, אחת בוכה ואחת שאינה בוכה. את רגלי מִדחי, עתידין רגלי הרשעים להדחות תוך גיהנם שנא' יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה. ד"א את רגלי מדחי אחת שהיא דחויה ואחת שאינה דחויה ולהֵיכן הם מהלכין לבית המקדש שנאמר שלש פעמים בשנה. האמנתי כי אדבר אני עניתי מאוד, אין עניתי אלא ענותי מאוד, אמרו כמה צער עבר על נפשנו בתוך גיהנם. אני אמרתי בחפזי, אין חפזי אלא לשון בהילות שנ' ויהי דוד נחפז ללכת, ואומר כי לא בחפזון תצאו. כל האדם כוזב, אין כוזב אלא לשון הפסקה שנ' ויהי בכזיב בלדתה אותו. דבר אחר כל האדם כוזב לפי שהן רואין לתוכה תלמידי חכמים כגון אחיתופל וחביריו, ונביאים כגון חנניה מישאל ועזריה בן עזול [דניאל?] וחביריו, וסופרים כגון יונתן הסופר וחביריו והן רואין אלו את אלו ואומרים זה לזה כל האדם כוזב כל בני אדם באין כאן.

מה אשיב לה', כמה גמילות יש לו עלי גמלני מפרעה

זהחוטם. ומצרי שאול מצאוני, מלמד ששלש כתות נכנסות לגיהנם אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעים גמורים ואחת של בינונים ומלאכים ההורגים עומדים לתוך גיהנם ופינקסיות של אש בידם ושמותם של צדיקים ושל רשעים כתוב בהם ומבקשין שמותם של אלו ואלו ומוציאין אותם. ומלאכי חבלה עומדין בגיהנם וטבביות [וטבעות ?] של אש בידם ומכין אותם והם בורחין מלפניהם ואחרים מקבלין אותם ומכין אותם והם בורחין מפניהם ואחרים מקבלין אותם ומכים אותם ויוצאין מצרה ונכנסין לצרה שנאמר ומצרי שאול מצאוני אל תקרי מצרי אלא מצירי שאול מצאוני. ומתוך צרה מתפללין לפני הקב"ה ועונה אותם ומרחם להם לכך נאמר צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. שבע כתות של צדיקים עתידים להיות פניהם מאירים לעתיד לבוא לחמה וללבנה לרקיע לברקים לכוכבים לשושנים ולמנורת בית המקדש ... לרקיע שנ' והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, לברקים שנא' מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו, לכוכבים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, לשושנים שנא' למנצח על שושנים עדות לאסף מזמור, למנורת בית המקדש שנ' ושנים זיתים עליה. הכת שלישית אומרת לפני ה' רבונו של עולם אין אנו מבקשין שיהיו פנינו מאירות כגון אלו אלא שנמלט נפשנו לכך נאמר אנא ה' מלטה נפשי אין אנא אלא לשון בקשה שכן אמר חזקיהו אנא ה' זכור נא. שומר פתאים ה', אלו הם השבטים שנא' לתת לפתאים ערמה. ד"א שומר פתאים ה' אלו הם הקטנים שבלשון עברית [ערבית] קוראין לנער פתי ולפתי נער. מעשה באשה אחת שהניחה מעשה קדירה לפני בנה יצאה והלכה לה לשוק בא הנחש והתחיל משחק עם הנער כיון שבאת אמו וראתה הנחש התחילה צווחת והנחש ברח לו ואילולי שהקב"ה משמרו לא היה לו חיים בתוך החיות לכך נאמר שומר פתאים ה'. ד"א שומר פתאים ה' אלו עמי הארץ שאינן משמרין המצות כראוי, כיצד אחד נכנס למדינה וראה אותם גבאי צדקה ונתן להם לע"ז ונחשב לו מתן צדקה לע"ז ומי גרם לו שלא למד ולא שנה עליהם אמר שלמה שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. דלותי ולי יהושיע, כנסת ישראל אומרת רבון כל העולמים דלה אני מן המצות עליך להושיעני. שובי נפשי למנוחיכי, מלמד שמלאך המות מסלק נפשו מלמטה למעלה. יכול מלמעלה למטה

שנא׳ והיה ביום ההיא יוסיף ה׳ שנית ידו, ואומר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. ברוכים אתם לה׳, ברכה של עשיר כולה ברכה, כמה אתה רוצה שיתן לך בזרת שנא׳ ושמים בזרת תכן, מי מדד בשעלו מים, בראשי אצבעותיו, וכל בשליש עפר הארץ, במשקל הוא נותן לך, ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים. השמים שמים לה׳, שתי פעמים סילק הקב״ה שכינתו בשמים אחת בימי אדם הראשון שנא׳ עלה אלהים בתרועה ואחת בימי מנשה שנא׳ אלכה ואשובה אל מקומי הראשון. לא המתים יהללו יה, איפשר למתים להלל יה אלו הם מתי אומות העולם. ולא כל יורדי דומה, אלו הן שבע מלכיות שעתיד הקב״ה לשקעם בגיהנם לעתיד לבוא שנאמר שם עילם וכל המונה שם אשור וכל קהלה שם משך תובל וכל המונה שמה נסיכי צפון כולם וכל צירוני ושמה אדום מלכיה וכל נשיאיה אותם יראה פרעה ונחם על כל המונו. יכול אף ישראל כך ת״ל ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה.

אהבתי כי ישמע ה׳, כת שלישית אומרת לפני הקב״ה רבונו של עולם כשתעלה אותנו מן הצרה שאנו בתוכה אנו יודעים שקבלתנו ושאתה אהבתנו, משל למה הדבר דומה למלך שנתחייבו לו בני אדם ומסרן לקוסטנדין [לקוסטודין] וחבשום בבית הסוהר התחילו צווחים אמרו להם קרוביהם למה תצעקו המתינו עד שתרגישו במלך כשעובר והוא יפנה [יפדה] אתכם כיון שהרגישו במלך שעובר התחילו צווחין חננו אדונינו המלך אמר המלך ומה טיבן של אלו אמרו לו אותם הם בני אדם שנתחייבו לך, אמר להם ומה הם מבקשים אמרו לו שיצאו מבית האסורים, צוה המלך שיצאו וכיון שיצאו התחילו מקלסין למלך לכך נאמר אהבתי כי ישמע ה׳. את קולי תחנוני, אינו אומר תחנתי אלא תחנוני תחנונים הרבה יש כאן ובקשות ותפלות שנ׳ ברוך ה׳ כי שמע ה׳ קול תחנוני. כי הטה אזנו לי, מלמד שאין אדם נכנס בצרה עד שהוא אומר רבון כל עולמים הנה כל עולמיך והט אזנך לי ושמעני, חזקיה אמר הטה אלהי אזנך ושמע דברי ואת כל דברי סנחריב ומה עלי להודות הריני מודה ומשבח לך לכך נאמר כי הטה אזנו לי. אפפוני חבלי מות, אינו אומר חבל (אלא חבל אחד של חיים) אלא חבלים כולם של מיתה שנ׳ חבלי שאול סבבוני. ד״א אין אף אלא חוטם, אמרו כבר הגיע צרת

הבל המה מעשה תעתועים, לא כאלה חלק יעקב. בית אהרן בטחו בה׳, הזהרו בעמידה שעמדתי לאהרן אביכם על דבר קרח שנאמר ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם, וכן בעוזיהו שהיה מצורע עד יום מותו. יראי ה׳ בטחו בה׳, הזהרו בעמידה שעמדתי לאברהם אביכם שהיה ירא חטא לפני שנאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה אף אני עמדתי והצלתיו מאור כשדים שנא׳ אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים.

ה׳ זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן יברך יראי ה׳. משל למה הדבר דומה לאחד שהלך אצל מטרונה אחת אמר לה תני לי חלקי שאני כהן והיא נתנה לו, בא אחר ואמר לה תני לי חלקי שאני לוי ונתנה לו, בא שלישי אמר לה תני לי חלקי אמרה לו ומה טיבך אמר לה ראשון שהיה כהן אין בו יראת חטא אין בו כלום, וכן השני אבל אני כהן גדול מכהן ומלוי שאני ירא חטא שנאמר והריחו ביראת ה׳ ואומר יראת ה׳ היא אוצרו. הקטנים עם הגדולים, כשם שהקטנים מעלין אבר כגדולים כך הגדולים עתידין להחליף כח שנא׳ וקוי ה׳ יחליפו כח. ד״א הקטנים עם הגדולים זה אחד מן הדברים הנדרשים לפניהם ולאחריהם, שא״ת ארו״ר מח״ר משוקדי״ם וק״ם סימן, שא״ת, אם לא תטיב שאת, ארו״ר וברצונם עקרו שור ארור או ארור אפם כי עז, משוקדי״ם ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה, מח״ר וצא הלחם בעמלק מחר או מחר אנכי נצב, וק״ם הנך שוכב עם אבותיך וקם או וקם העם הזה. יוסף ה׳ עליכם, אין תוספתו של הקדוש ב״ה כתוספת בשר ודם תוספתו של בשר ודם אם ילך אדם אצל מי שהוא לוקח ממנו הוא אומר לו הוסיף לי כשירבה מוסיף לו חתיכה אחת (אצל משאוי מוכר וקודם שהוא לוקח ממנו הוא אומר לו הוסיף לי כשירבה מוסיף לו קלון אחד) אבל הקדוש ב״ה תוספתו מרובה ממתנתו שנא׳ כי ביצחק יקרא לך זרע הרי זו מתנה, ומהו מתנה בני אברהם יצחק וישמעאל לא יקרא לקטורה שהוא תוספת שנא׳ ויתן אברהם, ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד לו את זמרן ואת יקשן ובני מדין עיפה ואפר וכו׳ וכן ברחל הוא אומר יוסף ה׳ לי בן אחר הרי מתנה, ומה היא מתנה ובני יוסף מנשה ואפרים, לך בן לבנימין שהוא תוספת שנ׳ ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וכו׳ וכן א״ה המוצא בגולה [בגאולה] של מחר שהיא תוספ׳

ושוקלין אותו שנא׳ הזלים זהב מכיס וכו׳ ישאוהו על כתף יסבלוהו ויניחוהו תחתיו ולא יעמוד ממקומו לא ימיש וכו׳ ושב העני ואמר מהו זה של זהב אעשנו של כסף ומן המותר אתפרנס ברמיו שאמכרנו, ושב העני ואמר מהו של כסף אעשנו מנחושת ושב העני ואומר מהו של נחושת אעשנו של עופרת ושב עוד העני ואומר מהו של עופרת אעשנו מעץ, ושב עוד העני והיה לו רובע אחד קמח בביתו ולא היה לו במה יסיקנו שלא היה יכול ללכת בשדה מפני הגשמים הלך לו לזוית אחד וקיצץ ממנו, באחרונה נוטל קורדום וקוצץ אותו כולו שנא׳ חציו שרף במו אש ושאריתו לאל עשה לפסלו, ולא ישיב אל לבו לא דעת ולא תבונה לאמור וכו׳ לבול עץ אסגוד לכך נאמר מעשה ידי אדם. פה להם ולא ידברו, יאלם הפה המדבר המשתחוה לפה שאינו מדבר והמניח את הפה המדבר שנא׳ כי פי ה׳ דבר, ואומר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. עינים להם ולא יראו, תעוורו העינים הרואות שהם משתחוות לעינים שאינן רואות ומניחים העינים הרואות שנא׳ עיני ה׳ משוטטות בכל הארץ. אזנים להם ולא ידברו, תחרשנה האזנים השומעות המשתחוים לאזנים שאינן שומעות ומניחים האזנים השומעות שנא׳ ויקשב ה׳ וישמע. אף להם ולא יריחון, יאטם האף המריח המשתחוה לאף שאינו מריח ומניח את האף המריח שנאמר וירח ה׳ את ריח הניחוח. ידיהם ולא ימישון, יתקצצו הידים הממשמשות המשתחוות לידים שאינן ממשמשות ומניחות הידים הממשמשות שנא׳ אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואומר מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן. רגליהם ולא יהלכו, יתפסחו הרגלים המהלכות המשתחוות לרגלים שאינן מהלכות ומניחות הרגלים המהלכות שנא׳ ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם ואומר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים וכו׳. לא יהגו בגרונם, יסתם הגרון ההוגה המשתחוה לגרון שאינו הוגה ומניח הגרון ההוגה שנא׳ והגא מפיו יצא ואומר חכו ממתקים. כמוהם יהיו עושיהם, שאין בהם רוח ונשמה שנא׳ הוי אומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם אבל ישראל אינם כך. ישראל בטח בה׳, שהוא אלהינו הוא אלהים חיים ומלך עולם חי וקים לעולם ולעולמי עולמים, אתם ישראל הוו זהירין שלא יטריחו לכם אומות העולם בדברים ויאמרו אלהותינו אומרים לנו דרך נלך בם ומשתברים אותם בידם שנא׳

)(

אלעזר הקפר פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגעתי כותי אחד והיה משתבח בכל הדרך ואומר אין אלוה גדול מיראתי כשהגעתי אמרתי לו תהא כאלהיך אמר לי קיללתני אמרתי לו לא קיללתיך אלא בכל הדרך היית משתבח באלהיך ועתה אמרתי שתהא כאלהיך שנ׳ כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה׳ אלהינו עולם ועד. ד״א לא לנו ה׳ לא לנו שהגוים קופצים לתוך הפרצה ומחרפין ומגדפין ישראל שכן הוא אומר בנבוכדנצר הרשע לקצת ירחין תרי עשר וגו׳ ואמר בנה ירושלים ואני החרבתיה ואני בניתי את בבל הא יודע מי מחריבה. עוד מלתא בפום מלכא קל מן שמיא נפל לך אמרין נבוכדנצר מלכא מלכותא עדת מנך, בה שעתא מלתא ספת על נבוכדנצר ומן אנשא טריד ועשבא כתורין יאכל וכו׳ כולא מטא על נבוכדנצר מלכא. ואלהינו בשמים, לפי שאומות העולם אומרים לישראל הרי אלהותינו אנו רואים אותם אתם היכן הוא אלהיכם, משיבין אותם כך אלהיכם מעשה ידיכם ואתם רואין אותם והם אינן רואין לכם, ואלהינו בשמים ואנחנו מעשה ידיו והוא רואה אותנו ואנו לא נראה אותו הוא רואה ואינו נראה. כל אשר חפץ ה׳ עשה, ר׳ אומר שני כתובין הם, כי לא אחפוץ במות המת וכתוב אחד אומר כי חפץ ה׳ להמיתם הא כיצד עד שלא יתחתם גזר דינם לא אחפוץ במות המת משנחתם גזר דינם כי חפץ ה׳ להמיתם. עצביהם כסף וזהב (מעשה) לשון של עצב שנא׳ ועתה אל תעצבו, ואומר הרבה ארבה עצבונך ואומר בעצבון תאכלנה. ד״א אין עצביהם אלא צעיר [צער] להם שכן אמר משה לישראל כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ותראו את שקוציהם הרי הן מושלכים בדרכים הפסילים של עץ ואבן ושל כסף ושל זהב מפקידין עליהם שומרים, אני [אומר] להם לאומות העולם מה הם רואין בעיניהם ושומעין באזניהם עד שאלהיהם צריכין שמירה. מעשה ידי אדם, עני אחד מכנים איסר ומניחו בחלון ועושה אותו תרומה שנא׳ המסוכן תרומה עץ לא ירקב יבחר, מה עושה הולך לו אצל חרש ואומר לו אלוה אחד יפה אני מבקש לעשות לי והוא אומר לו תביא אילן שגדל בשדה בימות הגשמים שנא׳ לכרת לו ארזים וכו׳ וגשם יגדל, העשיר הולך לו אצל הצורף ואומר לו אלוה אחד יפה אני מבקש לעשות לי ואני מבקש להטיל עליה (צורף) והצורף מבקש להטיל הם מכניסים אותו לאור

לא מפניך משה בן עמרם אלא מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב. ההופכי הצור אגם מים, מה הצור הזה אם אדם יושב ומנקר בו אפי׳ כל היום כולו אינו סופו להוציא ממנו מים כלום. רבי אומר כשהיו ישראל עומדים לפני הר סיני היו הופכים כצור הזה אמר הקב״ה לאלו אני אתן את תורתי על אלו אני משלח רוח הקודש אלא הרי אני נותן להם עשרת הדברים עד שילמדו ויעמדו להם כצור הזה. ד״א ההופכי הצור אגם מים מלמד שהיו ר׳ עקיבא ובן עזאי טרשים כצור הזה ועל ידי שציערו עצמן על תלמוד תורה פתח להם הקב״ה פתח לתורה [עיין אדר״נ פ״ו ב״ר פי״ב ופדר״א פ״א] ודברים שאין יכולין לעמוד בהם בית שמאי ובית הלל לאיסור והיתר עמד בן עזאי ופירשם שנאמר בחלמיש שלח ידו ודברים שהיו סתומים בעולם עמד רבי עקיבא ופירשם שנאמר מבכי נהרות חבש ותעלומה יוצא אור מלמד שראתה עינו של רבי עקיבה במרכבה כדרך שראתה עינו של יחזקאל הנביא לכך נאמר ההופכי הצור אגם מים.

לא לנו ה׳ לא לנו, אומרים הדורות הללו לפני הקב״ה רבון כל העולמים כמה נסים עשית לאבותינו ביום מתן תורה ולנו תעשה נסים למען שמך הגדול, משל למה הדבר דומה למלך שחילק מתנות לבניו ולאחד מהן לא נתן אמר לו בנו אבא תן לי גם כן עשה לפי כבודך כך כל אחד אומר בדורו משה אמר ועתה יגדל נא כח ה׳, יהושע אמר וישמע הכנעני וכל יושבי הארץ, דניאל אמר ה׳ שמעה ה׳ סלחה, חסד שעשית עם הראשונים אף ע״פ שהיו בידם מעשים טובים עשה עמנו כי גם מתחלה בראת עולמך בחסד שנא׳ אמרתי עולם חסד יבנה. ד״א לא לנו הרי זו אמורה כנגד ישראל בשעה שגלו לבבל שהיו בתוכם אלף צדיקים שנא׳ החרש והמסגר אלף הכל גבורים עושי צדקה ומלאכה וכי מה גבורה היו עושים שהיו הולכים בגולה אסורים בזיקים אלא שהיו גבורים בתורה ובמעשים טובים שנאמר על כן יאמר בספר מלחמות ה׳ ואומר גבורי כח עושי דברו. ד״א לא לנו ה׳ לא לנו זו אמורה כלפי חנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש ענה הראשון ואמר לא לנו ה׳ לא לנו. ענה השני ואמר כי לשמך תן כבוד, ענה שלישי ואמר על חסדך ועל אמתך. מיכאל אמר למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם לפי שהגוים קופצים על הפרצה ומחרפים ומגדפים ומנאצים על ישראל ואומרים איה נא אלהיהם. אמר ר׳

ממך ולא עוד אלא שנבראתי אני ביום השלישי ואתה ביום הששי
חזר משה אצל הקב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם אין הים שומע
לי אמר לו ולא נתתי לך המטה שתהא רודה בו הסרבנים אמר
לו ולא קבל עליו. א"ר נחמיה ראה את השם חקוק במקלו של משה
ולא קבל עליו שנ' ויאמר אליו מה זה בידך ויאמר מטה ואין זה
אלא שם שנ' זה אלי ואנוהו ור' נתן אומר ראה בימינו של משה
זרוע תפארתו אמר לו ולא קיבל עליו. ר' יוסי אומר אמרו לו לים
לא כך התנה עמך הקב"ה שכל זמן שהוא רוצה הוא עושה אותך
יבשה שנ' יקוו המים ולא קבל עליו. ר' יוסי אומר ראה כל אלו
התחתונים ולא קיבל עליו. מלך שהוא מבקש לרדות עבדו מהו
עושה אמר לו עשה כך וכך שנ' ויט משה את ידו על הים ויולך
ד' את הים ברוח קדים עזה מניין שראה הים את הקדים ברח והלך
שנ' הים ראה וינס. ר' אומר שני כתובים הן כתוב אחד אומר
הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש וכתוב אחד אומר לגוזר ים
סוף לגזרים אלו הקטנים כיון שהגיעו למילה ברחו. עשרה נסים
עשה הקב"ה לישראל על הים בתחלה נעשה להם כמין כיפה שנ'
נקבת במטיו ראש פרזיו חזר ונעשה כמין ערימות שנ' וברוח אפיך
נערמו מים חזר ונעשה כמין ניקפה שנ' קפאו תהומות בלב ים חזר
ונעשה כמין יבשה שנ' ובני ישראל הלכו ביבשה חזר ונעשה כמין
בקעה שנא' כבהמה בבקעה תרד חזר ונעשה כמין דרכים שנא'
דרכת בים סוסיך חזר ונעשה כמין פירורין שנא' אתה פוררת
בעזך ים חזר ונעשה כמין גזרים שנא' לגוזר ים סוף לגזרים
וכשם שעשה להם עשר נסים על הים כך עשה להם עשר נסים
במתן תורה שנא' ויאמר ד' מסיני בא וזרח משעיר למו ואומר
ד' בצאתך לפני עמך ואומר הרים נזלו מפני ד'. הירדן יסוב
לאחור. כיון שראה הירדן הים שברח התחיל ודן בפני עצמו ומה
זה שגדול ממני שתופס כל העולם כולו ברח לו אני שאיני אלא
ספקות (?) אחד מן העולם על אחת כמה וכמה לחזור. כיון שראה
משה את הים שברח התחיל משחק ומרקד אמר לו מה לך הים כי
תנוס אמר לו עד שאתה אומר לי אמור לירדן למה חזרת לאחוריך
אמר לו לירדן למה חזרת לאחוריך ותסוב לאחור אמר לו עד
שאתה אומר לי אמור להרים למה אתם מרקדים אמר להרים למה
אתם מרקדים אמרו לו עד שאתה אומר לנו אמור לעולם למה
נעקרת ממקומך אמר לעולם מפני מה נעקרת ממקומך אמר לו

נעול אלו הזכרים גל נעול אלו הנקבות. ר' נחמיה אומר גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו הנשואות, מעין חתום אלו הבתולות. ד"א גן נעול כראותם סימן. ושלא נחשדו על לשון הרע מנין שנא' ושאלה אשה משכנתה וגו' וכבר היה הדבר נתון ביניהם קודם שנים עשר חודש כאן אתה מוצא שלא הלשין אחד את חבירו. בית יעקב מעם לועז, אל תהי קורא לא כן (?) מעם לועז מלמד שהיו חלשין ודאי שכן אמר הקב"ה למשה שלח ידך ואחוז בזנבו מלמד שכבר באת מלכות מצרים, כן את מוצא ומכנה אותם שנא' אהזו לנו שועלים גיא ונשיא מארץ גא [צ"ל שועלים וגו' ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד וגא] מן הממלכות תהיה שפלה, [הלשון מגומגם וענין הדרש שלועז כמו לא־עז כלומר שלא היה עז למצרים]. היתה יהודה לקדשו, מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין ועוסקין בתורה בדבר זה ואלו הן אלעזר בן מתיה וחנינא בן חכינאי ושמעון התימני ושמעון בן זומא אמרו מאי זה זכות נטל יהודה המלכות, ענה הראשון ואמר בזכות שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו, ענה השני ואמר בזכות שאמר ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני, ענה בן עזאי ואמר ראויה הודאה שמכפרת על הביאה, ענה השלישי ואמר בזכות שאמר ועתה ישב נא עבדך תחת הנער, ענה בן עזאי ואמר הלא מתחילה הי'ה יכול למחות בם ולא מיחה ואלו אמר להם לא היה מכניסם לאותה הניזקה, ענה הרביעי ואמר בזכות כי עבדך ערב את הנער, ענה בן עזאי ואמר מכל מקום הערב משלם, אמרו אם כן מאי זה זכות נטל יהודה המלכות בשביל שקידש שמו של הקדוש ב"ה על הים שבשעה שהיו ישראל עומדין ומדיינין על הים זה אומר אני יורד תחלה וזה אומר אני יורד תחלה אמר משה לשבט ראובן ולא קבל לשמעון ולא קבל ומתוך שהיו עומדין ומדיינין קפץ שבטו של בנימין ונכנס שנא' שם בנימין צעיר רודם א"ת רודם אלא רד ים התחילו שרי יהודה רוגמין אותם באבנים שנא' שרי יהודה רגמתם ועל זכות אותה רגימה הלבישו הקב"ה בארגמן ונתן לו המלכות ואין ארגמן אלא מלכות שנא' והלבישו לדניאל ארגוונא. ישראל ממשלותיו אמר לו הקב"ה אני בעצמי מושל בעמי מכאן ואילך אני ואתה נמשול בעמי. ד"א לשעבר אני בעצמי מולך בעולמי מכאן ואילך אני ואתה מולכים בעולם. הים ראה־וינס, ר' יהודה אמר מה ראה, מקלו של משה, התחיל עומד כנגדו ואומר אני גדול

בניה ואומרת למלך היכן הם בני, מיד הקב"ה תוקע בשופר גדול ומעלן לירושלים שנאמר כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו, ואומר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו' ואז ציון שמחה בבניה ובניה באמם שנא' ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם. בתחלה הללויה ובסוף הללויה הללוהו לשעבר הללוהו לעתיד הללוהו בעולם הזה הללוהו בעה"ב.

בצאת ישראל ממצרים, כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבון כל העולמים נבואות טובות נתנבאו נביאים ראשונים כל אחד ואחד ועדיין לא ראינו מהם, ירמיה אמר אז תשמח בתולה במחול. ובחורים וזקנים וגו', הושע אמר והיה מספר ב"י כחול הים, יואל אמר ביום ההוא יטפו ההרים עסים, עמוס אמר הנה ימים באים נאם ה' ונגש חורש בקוצר ואומר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ואומר כה אמר ה' עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ועדיין לא ראינו אחת מהן שכן אסף בן קרה אומר אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה, ורוח הקדש משיבה אותם ואומרת להן כשנגליתי לאברהם אביכם ואמרתי לו ועבדום וענו אותם שמא אמרתי לו שאני קורע להם הים שמא אמרתי לו שאני מוריד להם המן והרי דברים שלא אמרתי נתתים דברים שאמרתי על אחת כמה וכמה. ד"א בצאת ישראל ממצרים כשהיו ישראל במצרים היו תמיהין על עצמם ואומרים אין בידינו מצוה אחת שניטפל בה שניזכה בה ליגאל מיד אמר הקב"ה למשה לך פתח אותם בדברי הלכות פסח שנא' החדש הזה לכם. והלא איבה היתה בינם לבין המצרים מפני הטלאים ולא עוד אלא שבאת שעת מילה שנאמר ואעבור עליך ואראך וגו' ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי בדם פסח ודם מילה, ר' יודא אמר אם באין אנו לחשוב הלכות פסח יותר משלשים מצות היו בידם, ויש אומרים יותר מארבעה לא היו בידם שלא שינו את לשונם ושלא נחשדו על העריות ועל לשון הרע ולא שינו את שמותם, שלא שינו את לשונם שנ' ובני ראובן חנוך ופלוא חצרון וכרמי, ואומר לראובן משפחת הראובני, לשמעון משפחת השמעוני, מלמד שהיה משה מיחסן יפה יפה, ושלא נחשדו על העריות מנין שנא' ויצא בן אשה ישראלית וגו' מלמד שלא היה ביניהם ממזר אלא זה בלבד ופרסמו הכתוב ועליו הוא מפורש בקבלה גן נעול אחותי כלה, ר' נתן אומר גן

לו שתניק שרה את בניהן אז אמר אברהם לשרה אין זו שעה של צניעות אלא קדש שמו של הקב"ה וגלי דדייך והניקי בניהם וידעו כי יצחק בנך ולא הספיקה לגלות דדיה עד שהיו מוציאין חלב בשתי מעיינות הה"ד וברכתי אותה שתי ברכות בשתי דדיה והיו כל המטרוניות אומרים מי יתן שינק בני מחלב צדיקת לכך נאמר הניקה בנים שרה (עיין פסיקתא פסקא שוש אשיש). ד"א מושיבי עקרת הבית להושיב רבקה עקרה ליתן לה בית שנאמר ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך אמר לה הקב"ה הרי כל העולם כולו בנוי בבטנך שמזה ומזה יצאו מלכים מזה ומזה יצאו אלופים ונתן לה הקב"ה שתי בתים בית עשו בעולם הזה ובית יעקב בעולם הבא שנא' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וכו'. ד"א מושיבי לאה עקרה לתת לה בית שנאמר וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ונתן לה הקב"ה שני כתרים כתר מלכות נטלה מרים כתר כהונה נטלה יוכבד. ד"א מושיבי רחל עקרה ליתן לה בית שנאמר ויזכור אלהים את רחל ונתן לה הקב"ה שני בנים יוסף ובנימין, מיוסף עמדו [שני] שבטים זה יהושע וגדעון [יהושע מאפרים וגדעון ממנשה], שנא' בכור שורו הדר לו, ומבנימין עמדו מלכים זה שאול ואיש בשת שנא' ולו היה בן ושמו שאול בחור ושנים שנים מלך. ד"א מושיבי חנה עקרה לתת לה בית שנא' עד עקרה ילדה שבעה והעמיד ממנה עשרים ושנים אלף לוים שנא' כל אלה בנים להימן חוזה המלך וכו'. ד"א מושיבי אמו של שמשון עקרה לתת לה בית שנ' ותהר האשה ותלד בן ותקרא את שמו שמשון, וכתיב ותחל רוח ה' לפעמו וכו'. ד"א מושיבי עקרת הבית להושיב את ציון עקרה ליתן לה בית תורה שהן שמחין באמם ואמם שמחה בהם לפי שבעולם הזה אין מטבע של תורה יוצא שאם ילך אדם אצל פלטורין ויאמר לו אשנה לך פרק אחד בקהל ואומר לו אם יש לך בידך מעות ואם לאו איני יוצא מידך, אבל לעתיד לבוא אין מתבקש אלא תורה שנאמר הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר ה' ואומר ונעו מים ועד ים. ד"א אם הבנים שמחה אלו בני ציון שהם שמחים באמם ואמם שמחה בהם, משל למה הדבר דומה למלך שנשא אשה ויולדת לו בן ראשון ונתנו להגמון א' שיגדלנו, ילדה לו בן שני ונתנו לאיפרכוס שיגדלנו, ילדה לו שלישי ונתנו לשלטון אחד שיגדלנו, ציון שעמדה מלדת התחילה מצטערת על

כבוד יצא ולאי׳ זה קלון הוא נכנס וידע זה מאי זה קלון יצא ולאי זה כבוד נכנס כך הקב"ה משפיע שלום לאומות העולם בעולם הזה להורידם לבאר שחת ומשפיל ישראל בעולם הזה להעלותם למעלה העליונה לעתיד לבוא שנא׳ ונתנך ה׳ לראש על כל גויי הארץ, לפי שאומות העולם מונין ישראל ואומרין להן אינו שולט אלא בשמים וישראל משיבין כך צאו והסתכלו בחַמה שהיא שלוחו של הקב"ה ושולטת בהרים ובגבעות ואם שלוחו של מקום כך הקב"ה על אחת כמה וכמה. בשמים ובארץ, מלמד שאין מושיבין את האדם בישיבה של מטה עד שמושיבין אותו בישיבה של מעלה וכל בני אדם מסתכלין בו ואומרים פלוני כשר פלוני חסיד וראוי הוא להיות חכם שנאמר אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן, ומנין שאין נפרעין מן האדם מלמטה עד שנפרעין ממנו מלמעלה שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה׳ על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה. מקימי מעפר דל, דוד אמרו לעצמו מקימי מעפר דל, אבל חנה אמרתו על כל הדורות מקים מעפר דל. ד"א מקימי מעפר דל אין דל אלא שנתדלדל מנכסיו, הא כיצד מוכר אדם ביתו ויש לפניו מקצת בהמתו ויש לפניו מקצת, מוכר מקצת שדותיו ויש לפניו מקצת, אביון הוא תאב לכל. ד"א מקימי מעפר דל, העפר הזה אדם אוכל עליו ויושב עליו ורוחו הולכת עליו. ר׳ שמעון בן תחליפא אומר סבור אתה שאתה מגנהו ואין אתה אלא משבחהו שאם יהיה לאדם שתי מזובלות מאשפות אין אתה משבחו אלא מגנהו, ומהיכן את מגנהו. להושיבי עם נדיבים, ומי הם הנדיבים אלו אברהם יצחק ויעקב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. מושיבי עקרת הבית, שש עקרות הן בנשים (בפסיקתא פ׳ רני עקרה שבע עקרות הן ובכ"י פארמא שש כמו כאן לפי שאין מונה ציון בכלל נשים). ומה ראו אלו להיות עקרות לפני שאין פועלין לפני כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות. ד"א מושיבי עקרת הבית להושיב את שרי עקרה ליתן לה בית שנאמר הניקה בנים שרה וכי כמה בנים הניקה והלא בן אחד היה לה שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע. אלא לפי שנאמר ויגדל הילד ויגמל וכו׳ למה עשה משתה ביום הגמל את יצחק ולא ביום שגדלו אלא לפי שהיו אומות העולם אומרים לא ילדה שרה יצחק אלא השפחה, מה עשה הקב"ה יבש דדי מטרוניות שלהן ולא היו יכולין להניק את בניהן ובאים אצל אברהם ואומרים

לכל עמו וכו' והקב"ה נפרע מהן ואיבדם במים שנ' ונער פרעה וחילו בים סוף, וכן אמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם ואומר ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם. מב"א במכברים, משל למה הדבר דומה למלך שאמר לאוהבו השכם בבוקר על פתח שלי ואעשה אותך בעל חמדה שלי לא הגיע חצי הלילה עד שמת שנ' ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא. מכ"א בנותני שכר, משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה ביניהם עצל אחד ומתון אהד, וכשבא לתת להם שכרם נותן להם בשוה, אבל הקב"ה אינו כן אלא לפי מעשיו של אדם נותן לו גמולו שנ' אני ה' חוקר לב וכו' לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. מכ"א באלילים, לפי שאומות בעולם קוראין עצמו אלוהות ושמא הן יכולין לרפאות החולה או ליילד את החיות, פרעה קרא עצמו אלוה שנ' לי יאורי ואני עשיתני, סנחריב שנ' מי בכל אלהי הארצות וכו', נבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון, נגיד צור שנ' ותאמר אל אני מושב אלהים ישבתי, בא וראה מה אמר הקב"ה ליחזקאל הנביא לך אמור לנגיד צור תפיך ונקביך ביום הבראך כוננו, הנקבים האלו שיש לך מהם פתוחין ומהם סתומים אם יסתמו הפתוחין או אם יפתחו הסתומין אי אפשר לך לחיות בעולם והרי דברים קל וחומר שכן הוא אומר באיוב הידעת עת לדת יעלי סלע חלל אילות תשמור, תספור ירחים תמלאנה וידעת עת לדתנה, תכרענה ילדיהן תפלחנה חבליהם תשלחנה, וכי כולם מעוברות כאחת יש מהן מעוברות בשבת זו ויש מהן מעוברות בשבת אחרת מה הקב"ה עושה סופר לה ירחים וממלא לה, האילת הזאת אינה יכולה ללדת מפני שאיבריה סכופים עליה עד שהיא אוכלת והקב"ה מזמן לה נחש והיא נושכה ואיבריה מתרפין והיא יולדת, ולא לאילה בלבד הקב"ה עושה אלא לכל שנ' ורחמיו על כל מעשיו.

המגביהי לשבת, הגבהתי השפלתי הגבהתי, וכן היה הלל אומר עלה למטה ורד למעלה. המשפילי לראות, משל למה הדבר דומה למלך ששלח שני איפרכין לשתי איפרכיות שלו, אחד יישב איפרכיה שלו חבשו המלך בבית האסורים, ואותו [ואחד?] שיישב איפרכיה שלו הושיבו בבימה עמו ולאחר כן לקח אותו שהושיבו בבימה עמו אמרו לו עבדיו מה ראית לעשות להם ככה אמר להן זה שהושבתיו בבימה לא ראה קלון מימיו וזה שחבשתיו בבית האסורים לא ראה כבוד מימיו ידע זה מאי זה

מלמטה, כך גבור על הכל מלמעלה הוא הקב"ה ובני אדם חלשין למטה שנ' כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ד"א רם על כל גוים ה' משל למה הדבר דומה למלך שהיה יושב ודן על בימה שלו והיו הכל מתיראין ממנו נכנס לתוך ביתו והפשיט את כליו והעביר כלי זיינו ממנו התחילו בני הבית משחקים בו זה מושך לכאן וזה מושך לכאן יכול אף למעלה ת"ל אל נערץ בסוד קדושים רבה, ואומר וסביביו נשערה מאוד, ואומר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. על השמים כבודו. וכי אומות העולם היו יודעין היכן כבודו של מקום אף ישראל לא היו יודעין אלמלא נביאים שעמדו ולמדו להן לישראל, מיכה אמר ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, יחזקאל אמר נפתחו השמים ואראה מראות אלהים, ישעי' אמר ראיתי את ה' יושב על כסא רם ונשא, דניאל אמר חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג חור וכו' נהר די נור נגד ונפק מן קדמוהי וכו', והא למדנו שכבודו מן השמים. ד"א על השמים כבודו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהשיא לעבדו אשה והשלימה בכסף ובזהב ובאבנים טובות ומרגליות אמר לה הרי הכל מסור בידך חוץ מחביות זו שהיא מלאה עקרבים, נכנסה אצלה אשה אחרת שואלת ממנה חומץ. אמרה לה מה המלך נוהג בך אמרה לה מנהג יפה אלא אני מצטערת על חביות אחת שהיא מלאה עקרבים, אמרה לה כל קוזמיאה שלו כנוסים בתוכה ומבקש לישא אשה אחרת וליתנם לה, מיד שלחה ידה לתוך החביות והשיכוה עקרבים, כך המלך זה הקב"ה ואיש ואשה זה אדם וחוה שואלת החומץ זה הנחש, באותה שעה סילק הקב"ה שכינתו בשמים שנ' עלה אלהים בתרועה. מי כה' אלהינו. מי כה' אלהינו במצילים, מכ"א במפרעים, מכ"א במכברים [במכבירים? או במקברים?] מכ"א בנותני שכר, מכ"א באלילים. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהלך לו אצל בעל הבית אחד ועשאו אפוטרופוס להיות עומד על עניניו הגיע עסק לאותו האיש ונתפש למלכות ונידון באור הלכו אל המלך ואמרו לו הרי אותו האיש בן ביתך נידון באור, אמר להם אני מצילו אמרו לו אין אתה יכול שכבר הטילוהו באור אמר להן ומה אני יכול לעשות לו, והקב"ה אינו כן אלא מציל האדם מתוך האור שנ' אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. מי כה' אלהינו במפרעים, פרעה גזר על ישראל לאבדן שנ' ויצו פרעה

שמש עד מבואו מהלל שם ד׳, בנוהג שבעולם אדם מדליק הנר לפני שכניו והם מחזיקין לו טובה אבל במקומות אחרות אינן יכולין לעשות כן והקב״ה מאיר לכל העולם כולו לכך נאמר ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ד׳ האיר אור החמה ביום מקלסין אותו בא״י יוצר המאורות, שקעה חמה בערב מקלסין אותו בא״י המעריב ערבים לכך נאמר מהולל שם ד׳. שאל אנטונינוס את רבינו הקדוש אם יש לאדם דירה שהיא עשר על עשר אמות איך הוא עושה לקבוע את המנורה אמר לו באמצע הטרקלין אמר לו ומפני מה לא קבע המקום החמה באמצע הרקיע אמר לו מפני שלום הבריות שלא יהא אדם יוצא לדרך ואינו יודע כמה שעות ביום והחיות שוקעות עליו ולסטים באין והורגין אותו אלא עשה שיהא אדם יוצא בדרך ויודע כמה שעות ביום ויהא יודע מאיזה מקום יצא ובאיזה מקום לן. ר׳ יודא אומר תיק עשה הקב״ה לחמה שנאמר לשמש שם אהל בהם ושוקעת במערב וחוזרת לתיק ועולה מן החלונות למזרח, וחכמים אומרים מחילה עשה לה הקב״ה בארץ ושוקעת במערב וחוזרת למעלה ועולה מן המחילה למזרח. אשטלורוגין אומרים כי הרקיע חוזר בגלגל והמזלות חוזרין בו, אמרו להם חכמים אם בגלגל חוזר צריכה העגלה להיות פעם אחת בדרום ופעם אחת בצפון ועקרב פעם בצפון פעם בדרום אלא לעולם עקרב בדרום ועגלה בצפון, יוכה אומר החמה הולכת בדרום עד יסוד שנא׳ הולך אל דרום וסובב אל צפון זה מפני מזרח ומערב. ד״א ממזרח שמש עד מבואו יכול שאינו משובח אלא בארץ בשמים מנין שנ׳ רנו שמים וגילי ארץ הרי ביישוב אמור, במדבר מנין שנ׳ ישאו מדבר ועריו, הרים וגבעות עץ פרי והכל שמקלסין אותו לעתיד מנין שנ׳ רנו שמים כי עשה ה׳ פצחו הרים רנה וגו׳ ואומר אז ירננו עצי היער מלפני ה׳ וגו׳. רם על כל גוים ה׳, וכי על ישראל אינו רם הוי אומר רם על הרמים, משל למה הדבר דומה לרועה שהיה לו בן והיו קורין אותו בנו של רועה, נעשה איפרכוס והיו קורין אותו בנו של איפרכוס, נעשה מלך והיו קורין אותו בנו של מלך וכל זמן שמתגדל בנו מתגדל עמו, כך ישראל מתגדלין תמיד באביהם שבשמים שנ׳ בנים אתם לה׳ אלהיכם, ואף הקב״ה מתגדל בהם שנ׳ ואמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ד״א רם על כל גוים ה׳, היה חלש מלמעלה וגבור מלמטה מי נוצח הוי אומר זה הגבור ואין צריך לומר גבור מלמעלה וחלש

ואילו הן ה׳ חמשה ל׳ שלשים ל׳ שלשים ו׳ ששה הרי שבעים ואחד אותיות לכך נאמר הללויה.

הללו עבדי ד׳, יבאו אבות העולם ויקלסו שנקראו עבדים שנ׳ זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך, יבוא משה ויקלסך שנקרא עבד שנ׳ לא כן עבדי משה [יבוא דוד ויקלסך שנקרא עבד שנ׳ ודוד עבדי] נשיא היה [להם] לעולם, יבוא חנניה מישאל ועזריה ויקלסוך שנקראו עבדים שנ׳ שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי די אלהא חייא עילאה, יבוא דניאל ויקלסך שנקרא עבד שנ׳ כי לא יעשה י״י אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, יבואו מלאכי השרת ויקלסוך שגם הם נקראו עבדים שנ׳ הן בעבדיו לא יאמין וכו׳ במלאכיו ישים תהלה. ד״א הללו עבדי ה׳ משל למה הדבר דומה למלך שיצא ממזרח למערב וממערב למזרח ולא היו מכירין את לשונו לקלסו ובמה הוא חפץ להתקלס ומי מכיר לשונו ויודע במה רוצה להתקלס עבדיו ובני פלטין שלו ומי הן עבדיו של הקב״ה ישראל שהן עמלין בתורה [ו] במשנה לפניו. ד״א הללו עבדי ד׳ משל למה הדבר דומה למלך שנכנס למדינה והיו כל בני אדם מקלסין אותו בלבד והקב״ה אינו כן אלא כל מעשיו מקלסין אותו העליונים מקלסין אותו שנ׳ הללו את ד׳ מן השמים, התחתונים שנ׳ הללו את ד׳ מן הארץ תנינים וכל תהומות עד וירם קרן לעמו וגו׳ הא למדת שעליונים ותחתונים מקלסין אותו. הללו את שם ה׳, שבו נברא העולם כי מדותיו רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת ומטה כלפי חסד ואומר ויהי ד׳ את יוסף ויט אליו חסד. ד״א הללו את שם ד׳ משל למה הדבר דומה למלך ששלח פמליא שלו למלחמה ונתן להם האיקונין שלו ואמר להם כל זמן שאתם נוצחין תהיו מקלסין איקונין שלי וכאילו לי אתם מקלסין לכך נאמר הללו את שם ד׳. יהי שם ד׳ מבורך מעתה ועד עולם, לפי שבעולם הזה מקלסין אותו ישראל בלבד שנ׳ יראי ד׳ הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו וגו׳ אבל לעתיד לבא יקלסוהו כל אומות העולם שנ׳ בחקבץ עמים יחדיו ואומר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ד׳ וגו׳, ד״א יהי שם ד׳ מבורך לפי שבעולם הזה מקלסין אותו על הטובה ועל הרעה על הטובה הטוב והמטיב ועל הרעה ברוך דין האמת אבל לעתיד לבא אין מקלסין אותו אלא על הטובה שאין קללה לעתיד לבא שנ׳ בלע המות לנצח וגו׳. ממזרח

מדרש הלל הנקרא ספר המעשים

בעשר לשונות של שבח נאמר הספר הזה בניצוח בניגון בשיר בהלל במזמור בהשכיל בתהלה בתפלה ברנה ובהודאה, ועשרה נביאים אמרוהו אדם אברהם משה דוד שלמה אסא הימן ידותון אביאסף ודניאל, ויש אומרים אף שלשה בני קרח. התורה חמשה חומשין והספר הזה חמשה חומשין, וההלל חמשה חומשין, ומה ראה ההלל להתברך בכולם מפני שהוא שבחם והוא תוספת על כל העולם, ויש בה לשעבר ולעתיד לבא וליציאת מצרים ולדורות הללו ולימות המשיח ולימית גוג ומגוג. תחילה לשעבר הללויה, ולעתיד הללויה, וליציאת מצרים בצאת ישראל [לא לנו ה' לדורות הללו] ואהבתי כי ישמע ד' הודו לד' כי טוב לימות המשיח ולימות גוג ומגוג [נ"א כל גוים סבבוני לימות גוג ומגוג אלי אתה ואודך וגו' לעתיד לבא]. י"ח [ימים] ולילה אחת ואלו הם שמונת ימי חג הסוכות ושמונת ימי חנוכה וי"ט הראשון של פסח ולילו וי"ט של עצרת. מי אמרו אמר ר' נחמיה דוד אמרו, ומה היו ישראל עושין משיצאו ממצרים עד שעמד דוד אפשר שהיו אוכלין פסחיהן בלא הלל, אמרו משה אמרו בשעה שיצאו ישראל ממצרים שנ' ויאמר לו פרעה לך מעלי ויאמר משה כן דברת ובזמנו דברת לא אוסיף עוד ראות פניך הא כרעמי [כדאת מבקש ממני שנ' וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו' וכשהגיע הזמן מהו אומר ויקרא למשה ולאהרן לילה אמר להם משה אמש היינו עבדים לפרעה ועכשיו אנו עבדים להקב"ה עמדו אז וקילסו להקב"ה שהוציאן מעבדות לחירות ונאמר לפניו הללויה.

הללויה, הללו למי שברא העולם שמקלסין אותו בשני אותיות שנ' עזי וזמרת יה ואומר בטחו בד' עדי עד כי ביה ד' צור עולמים. ד"א הללויה משל למה הדבר דומה למלך שנשא אשה וכתב לה בסימפונון שלה שהיא מפוסמת [מפורסמת ?] בשבעים ואחד אמרה לו כשתעשה לי כל צרכיי אני כותבת לך לשמך כך כנסת ישראל אמרה לפני הקב"ה רבון העולמים כשתעשה לי כל נסים וגבורות שעשית לאבותינו אנו מקלסין לשמך בשבעים ואחד אותיות

מזמור קי"א: מהו חרוץ שכל שנופל שם דינו חרוץ.
מזמור קי"ב: וכשנולד יצחק — ביום הגמל את יצחק.
מזמור קי"ד: ועשה הקב"ה להם עשרה נסים — שנ' כבהמה בבקעה תרד; ומה נחשון בן עמינדב — כן יהודה עברו ישראל; אמר הים אני שאין לי — עאכ"ו.
מזמור קי"ו: ואיני חולה — כי חולת אהבה.
מזמור קי"ז: ד"א הללו את ה' כל גוים כך אומרים ישראל לא"ה — לכך נאמר הללו את ה' כל גוים; ד"א אות ג' אותיות — ואני אחרון.
מזמור קי"ח: ד"א יאמרו נא יראי ה' זה פנחס — ונתתי להם יד ושם טוב מבנים; ומלקט בעשבים — אמש היה רועה בצאן (והגירסא לפי כ"י: ד"א מאת ה' היתה זאת מדבר בדוד מלך ישראל בשעה שהיה רועת את צאן אביו ובשעה קלה נעשה מלך והכל היו אומרים אמש היה רועה צאן אביו ועכשיו הוא מלך והוא אומר להם וכו').
מזמור קי"ט אות א': אמר שלמה המלך ע"ה מתהלך בתומו צדיק — שנ' תורת ה' תמימה; אות י': הכלי הזה בזמן שהוא נאה — ויבוננוני; אות כ': וכה"א עבר קציר — תשכחני נצח; כתבת בתורה אותו ואת בנו — שפכו דמם כמים וגו'; אלולי לא נדדה שנתו — שנ' להשמיד וגו'; אות מ' מהו מזקנים — עד שפי' ואמר לך; אות ס': אמר לא תאחזו החבל—בדרכי בני אדם; אות צ': מהו בצדק כל אמרי פי — צדיקים וישרים; הרבה ביזוי שאול — צעיר אנכי ונבזה וגו'.
מזמור ק"כ: מהו אהלי אהלי קדר — הנמשכים לגיהנם.
מזמור קל"ט: רב ושמואל חד אמר — כוננו ידיך וגו'.

מזמור מ"ו: שנ' אשר לא יקח שוחד.
מזמור נ"א: ועשה גם אתה ומחה פשעי.
מזמור נ"ג: מן „ד"א הכל סג וגו' אלה אנשי סדום" עד „אלהים השקיף על בני אדם הכל סג".
מזמור נ"ו: ואומר לא אשלח ידי בו כי משיח ה' הוא; שאם היית מוצא אותי הרגתני ואני לא עשיתי כן.
מזמור נ"ט: שנ' ואקח אתכם — אותה המשפחה מצלחת.
מזמור ע"ד: ואומרים ידנו רמה — היו עושים.
מזמור ע"ו: מהו ה' יראה — ושא להם פנים.
מזמור ע"ח: ומנין אתה אומר שהראהו הקב"ה ליעקב — נצב על המזבח.
מזמור פ"א: על ידי עור שאינו עבוד ועל ידי נימין ויתרות.
מזמור פ"ו: שנ' ויט אליו חסד — מכריעות.
מזמור פ"ז: עשר ברום עשרים.
מזמור צ': מהו הרוג — הוי הרגני נא הרוג; ד"א למה נקרא שמו מקום — וילן שם.
מזמור צ"א: ואימתי אמרו בשעה שראה כל המלאכה — פתח משה ואמר יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן; ולא אמרת לי ועשו לי מקדש ושכנתי ואם עשית כן אלהי אבטח בו; מישיבה רוה"ק ואומרת לו; מן „והשכים יעקב עד „לא תכשל„; מן „ולא צרו צעדיו„ עד „ויגל את האבן".
מזמור צ"ב: מן „הרי שבעה לפי שברא יום שביעי" עד „מחול לו"; מן „והיו מה"ש קוראין לו אדם" עד „כחה של שבת"; מן „והיה יושב ומהרהר בלבו" עד „בין קדש לחול ויש אומרים ש"; מן „גירש אדם ויצא" עד „כתנות עור וילבישם"; מן „אדה"ר אמרו ברי שילמדו כל הדורות" עד „עלי הגיון בכנור"; מן „אמר אדם שמחני הקב"ה" עד „וישראל רואין במפלתן שנ' ותבט עיני בשורי"; מן „מה התורה הזאת נאה" עד "לפני הקב"ה"; מן „כך ת"ח הוי זהיר בגחלתן" עד „נגעים".
מזמור צ"ג: וכשהיה הדבור יוצא מפי הגבורה — לרוקע הארץ על המים.
מזמור ק"ד: מלך בשר ודם — הוד והדר תשוה עליו.
מזמור ק"ז: וכן הוא אומר מה שהיה הוא שיהיה; עולם אינו אומר אלא עולמים.

מזמור י"ב: מן „כביכול צוח" עד "חנית וחצים".
מזמור י"ג: „ואמר לו אני אמרתי אשר לא ימד ולא יספר ואתה השלכת עליהם מנין"; „אמר ר' יוחנן מצוה בפני תורה כנר בפני חמה שנ' כי נר מצוה ותורה אור"; מן „ד"א תפלה לעני שמעה ה' צדק" עד סוף המזמור.
מזמור י"ח: מן „הממם ערבבן" עד „משתמטות"; מן „ד"א וירכב על כרוב וגו' א"ר תנחומא" עד „אלא מבין כנפי החיות שנ' וידא על כנפי רוח"; מן „והיה מסרב ואמר" עד „עלילה שעשה לבני ישראל"; מן „מגיני וקרן ישעי אמר דוד לפני הקב"ה" עד „הה"ד ותתן לי מגן ישעך".
מזמור י"ט: מן „וכספינה" עד „ימות הלבנה".
מזמור כ"א: מן „וישראל לובשין" עד „לבשי עוך".
מזמור כ"ב: מן „וזה אומר אומר אני אטול את קדושיה" עד „יפילו גורל"; מן „כך קב"ה נותן גדולה לצדיקים" עד „שנ' ובקשתם משם"; מן „ר' יוחנן אמר זרע יעבדנו" עד סוף המזמור.
מזמור כ"ה: מן „להתפלל על ישראל להודיענו דרכיו של הקב"ה" עד „וזה שמש בכהונה".
מזמור כ"ו: מן „ר' נתן אומר אף לוקה" עד „עור שניו נטל"; מן „אעפ"כ לא נשא לו הקב"ה" עד „אוריה החתי"; מן „ה' אהבתי וגו' זה שקול כנגד בריאת עולמך" עד „את השמים ואת הארץ".
מזמור כ"ז: מן „והיה אור ישראל וגו' בני יראו" עד „דוגמא לעתיד".
מזמור ל': מן „ד"א מזמור שיר חנוכת הבית זש"ה מי הקדימני ואשלם" עד „ויקרא על שמו שנ' מזמור שיר חנכת הבית לדוד"; מן „מכאן שכל מי שמצטער" עד „שיר חנוכת הבית.
מזמור ל"א: מן „מפני העונות" עד „להשען כי".
מזמור ל"ד: מן „א"ר תנחומא בעונתו ברא הקב"ה" עד "ד"א את הכל עשה יפה בעתו".
מזמור ל"ז: מן „ר"א אומר מתוך שלותן" עד „אשר צפנת ליראיך".
מזמור מ"ה: וכתיב כי תצא אש ומצאה קוצים.

בניו אחריו, אמר דוד הואיל וכך התמימות יפה לפני הקב"ה הריני מזמר עליה אשרי תמימי דרך. אשרי תמימי דרך תמימים היו וחסידים דור המדבר, וכן היה וכו',

---

אמר אהרן יעללינעק המוציא לאור: המזמורים האלה הועתקו מתוך ההגהות כ"י אשר עשה ר' אברהם פרובינצאל בכמהר"ר דוד זצ"ל בפיראר"ה למדרש תהלים מתוך ששה טופסים ישנים נושנים מכ"י ממקומות מתחלפות, ואינם בהם כמה וכמה מאמרים הנמצאים במדרש שוחר טוב דפוס קושטנדינא וויניציא והגלוים עליהם ונתוספו במשך הזמן, ובעל ההגהות הנ"ל רשם אותם בכל מזמור ומזמור במלות „אינו בכתובים" ואלו הם המאמרים:

מזמור א: מן „כיוצא בדבר אתה אומר אם יעמוד משה ושמואל" עד „המזמור הזה משובח מכל המזמורים"; מן „ד"א שמש ומגן מדבר באברהם אבינו" עד „ואין נאין בשלותן אלא עומדין"; מן „ג' מדות נתן הקב"ה לישראל" עד „חוטבי עצים וגו'"; מן „ואין עיר אלא אלוה" עד „מגורת רשע היא תבואנו„; מן „הה"ד מורשה קהלת יעקב" עד "אל כל קהלכם".

מזמור ב: מן „ד"א למה רגשו גוים זש"ה היושב על חוג הארץ" עד „ודוד רואה ואמר למה רגשו גוים".

מזמור ו: מן „היה ר' מאיר אומר חביבה המלה" עד „אדם נכנס לבה"כ".

מזמור ז: מן „ועל אותה שעה הוא אומר ושבח אני את המתים" עד „והאש ירדה מן השמים"; מן „אמר לדוד הקב"ה דוד שירה אתה אומר" עד „וזהו שגיון לדוד".

מזמור ח: מן „ועשה הקב"ה חסדו" עד „שאין להם מענה ותשובה"; מן „מה אנוש וגו' אמר ר' ברכיה" עד „אמר לו מה אנוש".

מזמור ט: מן „ד"א על מות לבן שאתה גוזר" עד „בנים למקום"; מן „זש"ה טוב ילד מסכן" עד „נולד יצר טוב„; מן „שעבר על ה' עבירות" עד „את הבכורה"; מן „זה אחד מי"ג שנולדו מהולים" עד „מך תם".

מזמור י: מן „נבוכדנצר אם למסין" עד „ובמשארותיך".

מזמור י"א: מן "אמר הקב"ה כל מי שמעלה עצמו" עד „ואוציא אש מתוכך".

יְהיה לגוי גדול וכן עשה לו, ואברם כבד מאד וכן וה׳ ברך את אברהם בכל. ואף משה כך אמר לישראל מבקשים אתם שיהא הקב״ה עמכם תפשו מדת אברהם שהתמימות יפה לפני הקב״ה שנאמר תמים תהיה עם ה׳ אלהיך כמו שהוא תמים שנאמר הצור תמים פעלו, ותורתו תמימה שנאמר תורת ה׳ תמימה. אמר דוד הואיל וכך התמימות יפה לפני הקב״ה אף אני פותח ומקלסו שנא׳ אשרי תמימי דרך. ובסוף אלפא ביתא הוא אומר תעיתי כשה אובד בקש עבדך א״ר יהודה בנוהג שבעולם כבש שהוא אובד מן הצאן וכן שור שהוא אובד מן המרעה מי מבקש את מי הכבש את הרועה או הרועה לכבש, לא הרועה מבקש את הכבש כך אמר דוד לפני הקב״ה ככבש בקשני אדם שהכתבת עליו בקש ה׳ איש כלבבו (ס״א בקש אותי ככבש הזה כמו שאמרת ע״י שמואל הנביא בקש ה׳ איש כלבבו) וערבתי לומר בחנני ה׳ ונסני בתמימות עשיתי, תעיתי כשה אובד בקש עבדך שאני תמים כשה שנא׳ שה תמים אף אני בתמימות עשיתי אשרי תמימי דרך. ד״א אשרי תמימי דרך זה דור המדבר. חזקיה ב״ר חייא אמר צפה הקב״ה שאין דור אחר יכול לקבל את התורה כאותו הדור וצפנה להם שנא׳ יצפון לישרים תושיה. א״ר ברכיה בר אבוה הכתובים והקב״ה מקלסין לאותו הדור שנאמר זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור, פרושים שבדור, תדע לך שהיו תמימים באו לים ואמר להם לירד לים וירדו, וכן למדבר ויצאו, אמר להם לקבל את התורה וקבלו, ועד שלא אמר להם אמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע, אמר להם גיד הנשה ובשר בחלב ואותו ואת בנו וקבלו עליהם ולא פירש להם מתן שכרן של מצות ולא השיבו אותו דבר לכך קילסן זכר לעולם בריתו וגו׳, וכן אשרי תמימי דרך. ד״א אשרי תמימי דרך, הקב״ה קראן חסידים צדיקים תמימים וישרים, חסידים שנאמר אספו לי חסידי, צדיקים וישרים לפי שאמרו שירה על הים שנאמר רננו צדיקים בה׳ לישרים נאוה תהלה, תמימים אשרי תמימי דרך, שמא הפסידו ולא זכו בניהם אחריהם, ת״ל מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. ואימתי, את מוצא כשנתחייבו ישראל בדורו של ירמיהו אמר לו הקב״ה לירמיהו לך אמור לישראל בזכות דור המדבר נהגתי עמכם במדת רחמים שנאמר הלך וקראת באזני ירושלים וגו׳ ולא תאמר אלא כל אדם שיעמוד וילך בתמימות לפני הקב״ה זוכה לו ולבניו שנאמר מתהלך בתומו צדיק אשרי

שהוא תמים אצל הקב"ה, ודוד מפרש ואהיה תמים עמו אבל אצל אומות העולם הם נחשים ועקרבים, כיון שראה דוד כך היאך הם תמימים לפני הקב"ה התחיל מקלסן שנאמר אשרי תמימי דרך. ד"א אשרי תמימי דרך הה"ד שמר תם וראה ישר, א"ר אבהו כך למדו אותם, ר' יהודה הלוי בר שלום ור' פנחס הכהן ור' הונא שלשתן כך אמרו שג' פעמים גוג ומגוג בא על ישראל לעתיד לבא ובשלישית הן באין ועולין לירושלים והן הולכין ליהודה ומכתיבין (?) מהם שהם גבורים שנאמר וגברתים בה', וכן הוא אומר והיה ביום ההוא אשים את ירושלים סף רעל, זהו סף רעל שהוא עתיד להשקות את העמים כוס התרעלה של דם, ואין סף רעל אלא כוס דם כמה שכתוב וטבלתם בדם אשר בסף, כיון שהם עולים לשם מה הם עושים מוסרים לכל אחד מבני יהודה שני גבורים ולמה כדי שלא יברח, כיון שגבורי יהודה עולים ומגיעים לירושלים מתפללים בלבם ואומרים נפול בידם ולא הם בידינו, ולמה הם מתפללים בלבם שהן מתיראין להשמיע קולן הה"ד ואמרו אלופי יהודה בלבם, אמר להם הקב"ה בתמימות באתם חייכם שהתמימות מעלה אתכם שנא' תומת ישרים תנחם, באיתה שעה נותן הקב"ה לבני יהודה גבורה והן שולפין כלי זיין שלהם ומכין אותן האנשים שהם מימינם ומשמאלם והורגין אותם, הוי אשרי תמימי דרך. ד"א אשרי תמימי דרך זש"ה הולך בתם ילך בטח, מי שהוא בתמימות יהא מבושר שהקב"ה מצליח דרכיו, אבל מי שהוא מעקש דרכיו יודע, שיש בו ב' דרכים מתפרסם בעולם הוי מעקש דרכים יודע. ד"א הולך בתום זה אברהם שנאמר התהלך לפני והיה תמים, ומה אמר לו הקב ה, לך לך מארצך וממולדתך ולא עמד להקב"ה להוסיף דבר ולומר לו רבון העולמים מה בין נשב כאן מה בין נלך לעיר אחרת, מה שֶׁמי שהוא מפנה מבית לבית מיצר אין צריך לומר מעיר לעיר ולא עיכב אלא מיד עשה כל מה שאמר לו הקב"ה שנאמר וילך אברם כאשר דבר אליו ה', שמא הפסיד, כשראו המלכים לא נפלו לפניו בתמיה, ואף כשאמר לו את בנך את יחידך היה לו להוסיף ולא הוסיף היה לו לומר הלא אמרת לי אתמול כי ביצחק יקרא לך זרע הריני מקריבו מהיכן אתה מברכני, ולא השיבו אלא מיד עשה כל מה שאמר לו הקב"ה שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו, ואף הקב"ה עושה מה שהבטיחו, ומה הבטיחו ואעשך לגוי גדול וכתיב ואברהם היה

תופס מדת הדין אבל הקב"ה משפט אהב שנ' כי אני ה' אוהב משפט. אמר לו רבי אבין אע"פ שהעוז שלו משפט אהב ותופש מדת הדין, אתה כוננת מישרים. אמר רבי אלכסנדרי אתה כוננת ישרות בעולמך, אדם יש לו דין עם חבירו הוא נכנס עמו לדין והן מקבלין עליהם מה שהדין יוצא. יוצאין ועושין שלום הוי אתה כוננת מישרים. אדם יוצא לדרך ורואה חמורו של שונאו שהוא רובץ תחת משאו הולך ונותן לו יד והן נכנסין לפונדק ומסייעו והוא אומר כך פלוני עשה לי ועזר והייתי סבור שהוא שונאי מיד משונאין נעשין אוהבין ומי גרם להם שיעשו אוהבין על ידי ששמרו מה שאמרה תורה כי תראה חמור שונאך וגו' הוי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. משפט וצדקה ביעקב אתה עשית, אלה המשפטים אשר תשים לפניהם. משה ואהרן בכהניו. רבי יודן בשם רבי יוסי ברבי יהודה ורבי ברכיה בשם רבי יהושע בן קרחה אמר כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה שנ' משה ואהרן בכהניו. אמר רבי ברכיה בשם רבי סימון מקרא מלא הוא שנ' ובני עמרם משה ואהרן ויבדל אהרן לקדש קדשים ומשה איש האלהים אבל יקראו של שבט הלוי. אמר רבי יהודה ברבי יוסי בחלוק לבן שאין בו אימרא שימש משה כל שבעת ימי המלואים שנ' משה ואהרן בכהניו. ושמואל בקוראי שמו. וכי מה ענין שמואל אצל משה ואהרן אלא כשם שמתפללין משה ואהרן בשביל כנסת ישראל כך שמואל הוי ושמואל בקוראי שמו.

מזמור קי"ט אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. זש"ה יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה. א"ר יהודה הלוי בר שלום בשם ר' יהודה בר סימון אין כתיב יונה אלא יונתי. ומהו יונתי. אמר הקב"ה אצלי הם תמיד כיונה אבל אצל אומות העולם הם ערומים כנחשים, לכך אמר יונתי שלי. אמר הקב"ה נתתי להם מצות עשה קבלו עליהם וכן מצות לא תעשה וקבלו עליהם ולא פירשתי להם מתן שכרן ולא אמרו לי דבר ועוד כמה מצות אחרות לכך הוא קורא אותם יונתי. א"ר הונא בר אבין בשם ר' אחא כל נסים וגבורות שהקב"ה עושה בעוה"ז בזכות תמימי דרך, שכן כתיב התדע על מפלשי עב מהו על מפלשי עב אפילו גבורות גשמים במשקל ואין מפלשי אלא משקל שנאמר פלס ומאזני משפט, מה כתיב אחריו מפלאות תמים דעים. א"ר יהודה בר סימון שהוא

כביכול נותן ממשות לע"ז ובאין הע"ז ומשתחוין להקב"ה, וא"ה בושים ונכלמים, הוי יבושו כל עובדי פסל השתחוו לו כל אלהים, מיד משליכין אותן לאבדון, שנאמר ישליך האדם את אליליי כספו וגו'. אותו היום שמעה ותשמח ציון, למה למען משפטיך ה' שאתה עושה משפט בא"ה ובאליליהן. אז יאמרו כל באי עולם שישראל אוהבי ה' שנאו רע, שומר נפשות חסידיו. אור זרוע לצדיק, זה אור גדול שברא הקב"ה כשנברא העולם וגנזו לצדיקים שעתיד להוציאו מנרתיקו שנאמר קומי אורי כי בא אורך, אז יאמר הקב"ה שמחו צדיקים בה' והודו לזכר קדשו.

מזמור צ"ח. שירו לה' שיר חדש וגו'. זש"ה שירו לה' שיר חדש תהלתו בקצה הארץ, שעתידין לשורר שירה על תשועתן של ישראל. הושיעה לו ימינו. א"ר אחא כל זמן שישראל בגלות כביכול ימינו של הקב"ה משעבדת, אבל כשישראל נגאלין ראה מה כתיב הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו, וכתיב חשף ה' את זרוע קדשו גאל יעקב עבדו וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, הוי זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל. הריעו לה' כל הארץ, זמרו לה' בכנור, בחצוצרות וקול שופר, ירעם הים ומלואו, כל זה בשביל גלותן של ישראל ללמדך שאין שמחה שלמה עד שישראל נגאלין. נהרות ימחאו כף, בשמחתן של ישראל. א"ר נחמיה בג' מקומות נאמר דבר: כל העמים תקעו כף, כף אל כף בשמחתן של ישראל והוא כף ממש, וכל עצי השדה ימחאו כף שיהו מכים ענף על ענף, אין כף אלא ענף שנאמר פרי עץ הדר כפות תמרים, נהרות ימהאו כף, על כיף נהרא על כיפין דבנהרא, מחים [כלומר מכים] בחדוה, למה לפני ה' כי בא לשפוט את הארץ.

מזמור צ"ט, ה' מלך ירגזו עמים, ר' יהודה בשם ר' שמואל אמר כל זמן שישראל בגלות אין מלכות שמים שלמה ואומות העולם יושבין בשלוה, אבל כשישראל נגאלין מלכות שמים שלמה ואומות העולם רוגזין, הוי ה' מלך ירגזו עמים יושב כרובים תנוט הארץ נוטה לכאן ולכאן, מה טעם וה' בציון גדול. אמר ר' יוחנן ממה שעשית בציון גדול הוא, הם אומרים על ביתו לא חס כשיבוא ויפרע מן מחריביי על אחת כמה וכמה. אמר רבי חנינא וה' בציון גדול כשיחזור שכינתו לציון אותה שעה גדול הוא. אמר ר' יודן וקרא מסייעא ליה לר' חנינא כי נחם ה' ציון אותה שעה נראה בכבודו. ועוז מלך משפט אהב, מי שהוא עז אינו

תשוב תחייני מן הגלות הדומה למיתה ולתהום ואח"כ גם אני אודך.

מזמור צ"ו. שירו לה' שיר חדש וגו' א"ר אבהו ג' שירים הללו כנגד ג' תפלות שמקלסין ישראל להקב"ה בכל יום. שירו לה' שיר חדש כנגד תפלה שמקלסין ישראל שחרית להקב"ה שהוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. שירו לה' כל הארץ כנגד תפלת המנחה שכל באי עולם ראו ביום השמש והמאורות. שירו לה' ברכו שמו כנגד תפלת ערבית שהן מברכין להקב"ה שהוא מעריב ערבים. כי גדול ה' ומהלל מאד, שהוא גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור, ומי עושה כן הקב"ה אבל כל אלהי העמים אלילים, ולמה נקראו אלילים א"ר יוסי אללי למו לעיבדיהם. מהו גלילים שמטמאים כגללים, מהו פסילים פסולים ונפסלים, מהו תועבה, תועה בה, מהו עצבים שמתעצבים בם עובדיהם אבל הקב"ה שמים עשה. הוד והדר לפניו הם מלאכי השרת, לפיכך הבו לה' משפחות עמים כבוד ועוז לעתיד לבא. שאו מנחה, דכתיב לך יובילי מלכים שי. השתחוו, לה' דכתיב יבא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה'. אותו היום יאמרו בגוים ה' מלך דכתיב והיה ה' למלך. אף תכון תבל בצדק בל תמוט, שאין הרשעים מצויין בעולם. ידין עמים במישרים, שאין האומות נדונין לפניו אלא במישור, וכשאין להם במה להשען יאבדו. אז ישמחו השמים ותגל הארץ בישועתן של ישראל. יעלוז שדי, זה גן עדן בשמחתן של צדיקים.

מזמור צ"ז. ה' מלך תגל הארץ, ללמדך שאין בעולם גילה כל זמן שמלכות אדום קיימת ואין השם שלם ואין הכסא שלם שנאמר ויאמר כי יד על כס יה, וכיון שימלוך הקב"ה מיד והיה ה' למלך, ה' מלך תגל הארץ, אז יבא להלחם באומות העולם. ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו, לרחם על ישראל שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך וגו'. אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו, אלו אומות העולם, האירו בקריו תבל הרים כדונג נמסו אלו אומות העולם. יבושו כל עובדי פסל, א"ר שמואל בר נחמני לעתיד לבא באים כל אומות העולם ופסיליהם בידיהם ואומר להם הקב"ה למי האמנתם אומרים לו לפלוני ופלוני, אומר להם הקב"ה והלא אין בהם ממש מיד אומר להם הרי הפסחים והאלמים והסומים שמחצתי יבאו וירפאום, מיד כשרואין אומות העולם שאין בהם ממש משליכים אותם מידם, אותה שעה הקב"ה

ואומר בטחו בה' עדי עד וגו' אמר לו דוד אם כן ההבטחה גם אני אבטח בך ואל תבישני.

מזמור ע"א. לדוד בך ה' חסיתי אל אבושה. זה המזמור סמוך לדברים של מעלה. אמר דוד רבש"ע אם כן ההבטחה בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם; אלא אמר דוד דיינו שנתביישנו בעה"ז ולא נבוש לעולם הבא וכן ישעיה אומר ישראל נושע בה' תשועת עולמים לפיכך לא יבושו ולא יכלמו. בצדקתך תצילני ותפלטני. אמרה כ"י לפני הקב"ה רבש"ע כשתושיעני לא בצדקה ולא במעשים טובים שיש לי אתה מושיעני אלא בין היום בין מחר בצדקתך אתה עתיד לגאלני שנ' וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וילבש צדקה כשרין לכך נאמר בצדקתך תצילני ותפלטני. הטה אלי אזנך והושיעני. אם הטית אזנך אז אדע כי תשמע שנ' אהבתי כי ישמע ה' את קולי ומיד יושיעני שנ' דלותי ולי יהושיע וכן חזקיהו אומר הטה ה' אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה. ובשביל שהטית אמרת לו שהתפלל על סנחריב מלך אשור שמעתי. ואמרת לו לכן כה אמר ה' אל מלך אשור וגו' למה בשביל שהטית הטה אלהי אזנך ושמע מהרה והצילני. ובשביל שהטית לכך נאמר היה לי לצור מעוז בגלות. לבא תמיד. בזמן שאני בצער בגלות ואני נכנס בבתי כנסיות להתפלל תהיה לי תפלתי כמגדל עוז שנאמר מגדול עוז שם ה', וכתיב כל הנקרא בשם ה' ימלט. מכף מעול. זה ישמעאל. וחומץ, זה אדום שגזירותיו שגוזר עלי קשין כחומץ. כי אתה תקותי ה' מבטחי מנעורי. בימי אברהם יצחק ויעקב. עליך נסמכתי מבטן. בגלות מצרים כשגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. ממעי אמי אתה גוזי. כמה שנא' וכן נגוזו ועבר שהוצאתני בשלום והוצאתני מיד מצרים. כמופת הייתי לרבים. כמה נסים עשית לי במצרים ועל הים ובמדבר למה כי אתה מחסי עוז. לכך ימלא פי תהלתך. אל תשליכני לעת זקנה. שזקנתי בגלות. ככלות כחי. שאין בי מעשים טובים. אל תעזבני וכל המזמור מצער הגלות הזה. אלהים למדתני מנעורי מימי אבותי אני מלומד בנסים. ועד הנה אגיד נפלאותיך. בכל עת וזמן ורגע. וגם עד זקנה ושיבה. עד סוף הגלות. לדור יבא. לבני ולבני בני כמה שנאמר ביציאת מצרים ולמען תספר באזני בנך ובן בנך. תשוב תחייני. זו תחיית המתים. ומתהומות הארץ תשוב תעלני. זו עליית בלועים שעתידין קרח וכל עדתו לעלות. ויש אומרים

אומר עתים הם לתפלח וכו׳ (עין לעיל סוף מזמור ס״ה). ישיחו בי יושבי שער (עיין מדרש איכה פתיחתא י״ז רבי אבהו פתח ישיחו בי יושבי שער), הצילני מטיט ואל אטבעה, מדינה של גיהנם שנאמר ויעלני מבור שאון מטיט היון.

מזמור ע. למנצח לדוד להזכיר אלהים להצילני וגו׳. זש״ה ואזרעם בעמים וגו׳. אמר ר׳ יוחנן אמר הקב״ה בשכר שהם מזכירים שמי אני מושיבן אצלי, וכן ירמיה אמר . . . . . אמר הקב״ה הוו מזכירין אותי בכל פעם שכל זמן שאתם מזכירים אותי מעי הומים עליכם שנאמר הבן יקיר לי אפרים וגו׳ מעי המו לו זכר אזכרנו עוד, וכתיב ויתן לפני ארון ברית ה׳ להזכיר ולהודות, ולמה היו מזכירין שנאמר זכרו נפלאותיו אשר עשה, זכרו נפלאותיו שעשה עמכם בכל עת, ולא גאל הקב״ה את ישראל ועשה עמהם [נפלאות] אלא בשביל שיהו מזכירים נפלאותיו. אמר דוד אם כן אני מזכיר והצילני שנאמר למנצח לדוד להזכיר אלהים להצילני. למה היה דוד דומה למלך שהיה לו צאן וכעס עליה הסיר את הצאן וסתר את הדיר וחוציא את הרועה, אחר ימים חזר המלך התחיל מכנס את הצאן ובונה את הדיר ולרועה לא הזכיר, אמר הרועה הרי הצאן מכונסות והדיר בנויה ואני איני נזכר, כך אמר דוד למעלה מן הפרשה כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה הרי הדיר בנויה, וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה, הרי הצאן מכונסות, אמר הרועה אני איני נזכר הוי למנצח לדוד להזכיר. הוי להם לרשעים שאינן מתים לעולם הבא אלא מן הקנאה שהם רואים ומן הכעס שנאמר כי לאויל יהרג כעס ופותה תמית קנאה, אחר הקנאה והכעס הן כלים שנאמר יבושו ויחפרו מבקשי וגו׳ רעתי ישובו על עקב בשתם.

אלהים חושה לי וגו׳ וכתוב אחר אומר אלהים יחשב לי אלא אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע חשוב לי עניותי ואביונותי ואתה חש לי וגואלני (ס״א ואתה חש לגאלני). ולמה עזרי ומפלטי אתה ה׳ אל תאחר, בין היום בין מחר עליך לגאלני, לפיכך נאמר אל תאחר. אמר ישעיה מי בכם ירא ה׳ שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים וגו׳, מי היה בצרה וקראני ולא עניתיו ומי היה בחשכה ולא הארתי לו, וכן נבוכדנצר אמר בריך אלההון די שדרך מישך ועביד נגו די שלח מלאכיה ושזיב לעבדוהי, וכן דריוש אומר והוסק לדניאל מן גובא וכל חבל לא השתכח ביה די הימין באלהיה.

הים ע"י שבט יהודה ובנימן כך נעשו להם נסים לישראל ע"י זבולון ונפתלי בימי דבורה וברק שנא' ותשלח ותקרא לברק בן אבינועם מקדש נפתלי, זבולון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה. צוה אלהיך עזך. אמרה כנסת ישראל רבון העולמים צוה ישועות עזך ותן עז למשיחך כדכתיב ויתן עז למלכו. מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי, אימתי בזמן שתכלה מלכות אדום שנא' גער חית קנה זו מלכות הרשעה שכל כתיבתה בקנה שכותבין דימוסיות של שמד על ישראל וגוזרין עליהן שישתחוו לע"ז שנא' עדת אבירים בעגלי עמים. מה הם עושים מתירים להם פסת יד ומרצין אותם בכספם שנאמר מתרפס ברצי כסף, לפיכך בזר עמים קרבות יחפצו. יאתיו השמנים מני מצרים, יביאו דורונות מנות ממצרים להקריב על מזבחך כדכתיב כל צאן קדר יקבצו לך. כוש תריץ ידיו לאלהים, שיביא זבהים בתריצות ידים לאלהים ואח"כ ממלכות הארץ שירו לאלהים. ד"א יאתיו חשמנים, יביאו מנים בחשות בזריזות ממצרים שנ' לך יובילו מלכים שי. כוש תריץ ידיו, הושיט, כמה דתימא ויריצו לבני העם. דבר אחר חשמנים חשים וממונים להתגייר, וכן כוש ימהר ויריץ לפרוש ידיו לאלהים. ד"א כמו אשמנים אנשים שחורים כדכתיב כוש ומצרים (חי"ת מתחלף עם אל"ף).

מזמור ס"ט. למנצח על שושנים. הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. זהו שאמר הכתוב מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים וגו'. א"ר יודן ישראל הם יפים ונעימים, עומדים על הים ורואין להקב"ה, וכן הוא אומר וירא ישראל את היד הגדולה, כל זמן שהיו ישראל רואין להקב"ה היו יפים ונעימים. ראו אותו בסיני נעשו ישרים כשנתן להם התורה שנאמר יצפון לישרים תושיה, ואומר היטיבה ה' לטובים ולישרים. ראוהו נכנס לאהל מועד נעשו צדיקים שנאמר רננו צדיקים בה' וגו'. ראוהו על הים נעשו שושנים שנאמר למנצח על שושנים, אימתי הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. טבעתי ביון מצולה, בגלות בבל, וכן הוא אומר האומר לצולה חרבי. ואין מעמד, בגלות מדי ופרס. באתי במעמקי מים, בגלות יון. ושבלת שטפתני, בגלות אדום הרשעה. יגעתי בקראי, כל המזמור על דוחק הגלות הזה. אין לי אלא להתפלל לפי שנאמר ואני תפלתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין, וכן הוא אומר בעת רצון עניתיך. ר' יוסי בן חלפתא

בו שנאמר ה׳ בם סיני בקדש. עלית למרום שבית שבי. זש״ה עיר גבורים עלה חכם ויורד עז מבטחה, זה משה שנאמר ומשה עלה אל האלהים. לקחת מתנות באדם, זו תורה שניתנה במתנה בחנם לישראל. אף סוררים שכנו צחיחה, אלו אומות העולם שלא רצו לקבלה. ואף סוררים לשכון יה אלהים, אלו ישראל שהיו סוררים וכשקבלו את התורה שרתה בם שכינה. ברוך ה׳ יום יום יעמס לנו, שהוסיף עליהם מצות והקים בכל יום ויום. האל לנו למושעות, זו דרך החיים שנתן לנו ולבנינו. ולה׳ אדני למות תוצאות, זו דרך המות שנאמר את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע. אף אלהים ימחץ ראש אויביו, עתה חוזר לשעבוד מצרים שנאמר אתה פוררת בעזך ים, רצצת ראשי תנינים על המים, וכתיב מחצת ראש מבית רשע זה פרעה והילו. אמר ה׳ מבשן אשיב, אלו שאכלו אותם חיות השדה. אשיב ממצולות ים, כשם שפרע הקב״ה מעוג מלך הבשן ומפרעה יש לי להשיב לכם תשובה. למען תמחץ רגלך בדם במלחמת גוג ומגוג. ד״א במלחמת אדום שנאמר מדוע אדום ללבושך, פורה דרכתי לבדי. לשון כלביך, אלו חיות השדה שהן מזומנין לסעודה שנאמר כל חיתו שדי אתיו לאכלה, כל חיתו יער. ראו הליכותיך, בים סוף. הליכות אלי מלכי בקדש, בהר סיני. קדמו שרים אחר נוגנים, שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל. בתוך עלמות תופפות, ותקח מרים הנביאה וגו׳ ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחולות. במקהלות ברכו אלהים, אלו הילדים. ה׳ ממקור ישראל, אלו עוברין שבמעי אמן מלמד שכל אחד ואחד היה מראה באצבעו כנגד שכינה ואומר זה אלי ואנוהו. שם בנימן צעיר רודם, רבי מאיר אומר כשעמדו שבטים על הים זה אומר אני יורד תחלה וזה אומר אני יורד תחלה מתוך שהיו עומדים וצוהבין קפץ שבטו של בנימן תחלה לתוך הים שנאמר שם בנימן צעיר רודם אל תקרא רודם אלא רד ים. התחילו שרי יהודה מרגמין אותם באבנים שנאמר שרי יהודה רגמתם, אמר להם הקב״ה בני שניכם כיונתם לדבר מצוה ולכבודי אף אני לא אקפח שכרכם שנאמר לבנימן אמר ידיד ה׳, בנימן זאב יטרף. שזכה שתשרה שכינה בחלקו. ושבט יהודה זכה למלכות שנא׳ [שרי] יהודה רגמתם שזכו ללבוש בגדי ארגמן וכן הוא אומר באדין אמר בלשצר והלבישו לדניאל ארגוונא. שרי זבולון שרי נפתלי, מלמד שכשם שנעשו נסים לישראל על

לפני, אמרו לפניו וכי משוא פנים יש לפניך או שמא אתה מקפח שכרם, אמר להם הקב"ה הואיל והטרחתם לפני בשביל כבודי אשלם לכם שכר הרי נתתי להר תבור תשועה לישראל בימי דבורה שנאמר לך ומשכת בהר תבור, ובהר הכרמל תשועה לאליהו שנ' ויקבוץ את כל ישראל אל הר הכרמל, התחילו כל ההרים מתרעמים ומתמוטטים שנאמר הרים נזולו מלפני ה', אמר הקב"ה למה תרצדון למה תרצו לדון עם סיני, הרים גבנונים אתם כלכם כמה דאת אמר או גבן או דק. ההר חמד אלהים לשבתו, אין רצוני אלא בסיני שהוא שפל וגבוה שנאמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח, וכתיב כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע. יכול ישב שם לדורי דורות תלמוד לומר אף ה' ישכון לנצח שהחזיר שכינתו למעלה. וסיני מהיכן בא, א"ר יוסי מהר המוריה נתלש כחלה מעיסה ממקום שנעקד יצחק אבינו אמר הקב"ה הואיל ויצחק אביהם נעקד עליו נאה לבניו לקבל עליו תורה. ומנין שעתיד לחזור למקומו שנאמר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים אלו תבור וכרמל וסיני וציון. (ההרים ה' הרים כלומר כמנין חמשה חומשי תורה). רכב אלהים רבותים, א"ר אבדימי דמן חיפה שניתי במשנתי שירד הקב"ה בהר סיני ועמו עשרים ושנים אלף מרכבות של מלאכי השרת. א"ר ברכיה צפה הקב"ה במחנה לויה שעומדים במימיהם (?) במעשה העגל שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי, לפיכך ירדו כ"ב אלף מרכבות ממחנה הקב"ה במחנה לויה, ד"א רכב אלהים ירדו עם הקב"ה כ"ב אלף מרכבות וכל מרכבות ומרכבות כמרכבה שראה יחזקאל בן בוזי. משום כת שעלה מבבל אמרו ארבעים ושנים אלף מרכבות שנאמר ה' בם סיני בקדש כמנין ב"ם, כך שנה אליהו ז"ל. רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, א"ר תנחום בר חנילאי עד מקום שי אסיפסינום להשיב [צ"ל עד מקום שאין סופיסטוס יכול לחשוב, ועיין פדר"כ פכ"ב] אלף אלפי אלפים ורבי רבבות, הוי רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. א"ר אלעזר בן ערך וכלם ירדו שטנים לכלות את העולם אם לא יקבלו ישראל את התורה. א"ר לוי אלא שראו פני הקב"ה שכל הרואה פני הקב"ה אינו מת שנאמר באור פני מלך חיים. ה' בם, ארשב"ל טבלא יש על כל מלאך ומלאך מיכאל גבריאל רפ"ל אוריאל עניאל ושמו של הקב"ה בם שנאמר ה בם סיני בקדש, אעפ"י שנראה הקב"ה כיורד על הר סיני שנאמר וירד ה' על הר סיני סיני היה תלוי

וגו׳ קרב אתה ושמע. מיד השיב הקב״ה למשה הטיבו אשר דברו. ה׳ יתן אמר המבשרות צבא רב. הקב״ה יתברך שמו וגבורתו כשהיה אומר בדבור הקול נחלק לשבעה קולות ומשבעה לשבעים קולות לשונות של שבעים אומות שיהו הכל שומעין לכך נאמר המבשרות צבא רב. ד״א ה׳ יתן אמר, הדבור היה יוצא מפי הגבורה ומשה ואהרן מבשרים לצבא רב לכנסת ישראל. מלכי צבאות ידודון ידודון, זש״ה וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק־חוץ לשנים עשר מיל, מגיד שהיו ישראל נרתעים לאחור י״ב מיל וחוזרים לפנים י״ב מיל כ״ד מיל לכל דבור ודבור נמצא מהלכין באותו היום ר״ם מיל וחוזרין לפנים י״ב מיל. באותה שעה אמר הקב״ה למלאכי השרת רדו וסעדו את אחיכם שנאמר מלאכי צבאות ידודון ידודון. ידודון בהליכה ידודון בחזרה. ר׳ יהודה בר אלעאי אומר לפי שהיו ישראל משללה [שולל?] בין האומות מחמות האש אמר הקב״ה לעננֵי כבוד הזילו טל חיים לבני לכך נאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך. כיון שנתישבה דעתן מיד קבלו התורה שנאמר ונות בית תחלק שלל. אם תשכבון בין שפתים, אמר הקב״ה אם אתם נזרקים באשפתות בבתי קרקסאות וטטראות שלכם הרי כנסת ישראל שנמשלה ליונה מקבלת התורה שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף. ולמה נמשלו ישראל ליונה לומר מה יונה אינה מפרכסת בשחיטה אף ישראל אינן מפרכסין בשחיטה על קדוש השם, ומה יונה אינה נצולת אלא בכנפיה כך ישראל אינן נצולין אלא בזכות התורה שנמשלה לכסף שנאמר אמרות ה׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים. ואברותיה בירקרק חרוץ אלו המשניות והמסכתות. בפרש שדי מלכים בה, כיון שישראל יושבין ועוסקין בתורה הקב״ה משרה שכינתו ביניהן. תשלג בצלמון, ואם נעלמה מהן הלכה כצלמות הקב״ה מלבנה ומבררה להן. ומנין שת״ח נקראו מלכים שנאמר בי מלכים ימלוכו. הר אלהים הר בשן, ר׳ נתן אומר כיון שבקש הקב״ה ליתן תורה לישראל בא כרמל מאספמיא ותבור מבית אלים זהו שנאמר בקבלה חי אני נאם המלך ה׳ צבאות שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא, זה אומר אני נקראתי הר תבור עלי נאה שתשרה שכינה לפי שאני גבוה מכל ההרים ולא ירדו עלי מי המבול, וזה אומ׳ אני נקראתי הר הכרמל עלי נאה שתשרה שכינה לפי שאני נתמצעתי בתוך ועלי עברו את הים. אמר הקב״ה כבר נפסלתם לפני בגבהות שיש בכם כלכם פסולים

כרים. א"ר יוחנן יבאו הרשעים שנקראו כרים כמה שנאמר ואת הככר (?), ביום שהוא עושה עב העשן אין בן אדם יכול לראות חברו מרוב עשן, כך יהיו הרשעים לכך נאמר כהנדוף עשן. אבדו הרשעים הצדיקים שמחים שנאמר וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה. שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות, כשם שרוכב על הסוס מרדה במישור (?) כך הקב"ה רוכב בערבות. וכן אמר משה רוכב שמים בעזרך. ביה שמו. ביה מחצית שמו ברא שתי עולמות. אבי יתומים ודין אלמנות, ישראל בגלות דומין לאלמנות וליתומים שנאמר יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות ולא אלמנות ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור עליה. ולא יתומים ממש אלא כקטן שהלך אביו למדינת הים ואין מי שיעזור אותו. וכן כתיב כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו. אלהים ישב על כסא קדשו. שנאמר עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים ה' מתיר אסורים. אלהים מושיב יחידים ביתה, זש"ה לא טוב היות האדם לבדו שבנה מצלעו של אדם חוה והושיבם באפריון. ד"א מושיב יחידים ביתה, שהושיב אברהם יצחק ויעקב שהיו יחידים בעולם בארץ ישראל שהיא ביתה שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות. ארץ ישראל נקרא ביתה שאר ארצות נקראו חוצות. מוציא אסירים בכושרות, ישראל שהיו אסירים במצרים הוציאם בכושר אבותם, ומצריים שהיו סוררים שכנו צחיחה שנאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. אלהים בצאתך לפני עמך, שנאמר וה' הולך לפניהם יומם. בצעדך בישימון סלה, ביום מתן תורה ארץ מטה ורעשה, מיד מתו כל החיים שבארץ ישראל והמתים חיו והטיף עליהם הקב"ה טל של תחיית המתים שנאמר אף שמים נטפו. זה סיני, אין לשון זה אלא לשון בערה ודליקה כד"א עד די הוה למזייה שנאמר וההר בוער באש עד לב השמים. גשם נדבות, כיון שראו מלאכי השרת שפרחה נשמתן של ישראל אמרו להקב"ה רבש"ע למי אתה נותן תורה למתים או לחיים מיד הניף הקב"ה גשמי חיים על ישראל שקבלו התורה ברוח נדיבה והיו מלאכי השרת מניפין להם במניפות שנאמר תניף אלהים. נחלתך ונלאה, נחלתך שהיתה נלאה מקול רעמים ורעשים אתה כוננת. חיתך ישבו בה, שהושבת בה תחייתך. תכין בטובתך לעני אלהים, ואומר ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ראה מה כתיב במשנה תורה. אם יוספים אנחנו לשמוע

מדרש שוחר טוב למזמורי תהלים

ס"ח — ע"א וצ"ו — צ"ט וקי"ט.

מזמור ס"ח. למנצח לדוד מזמור שיר יקום אלהים יפוצו אויביו. זש"ה בקום רשעים יסתר אדם, למה שהקב"ה דן בהם את הצדיקים, שכל זמן שהרשעים בעולם אין לצדיקים קומה זקופה ולא פתחון פה, אבדו רשעים רבו הצדיקים לכך נאמר בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים וכן דבורה אומרת כן יאבדו כל אויביך ה' ואהביו כצאת השמש בגבורתו אבדו הרשעים מיד ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וכן דוד אומר אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי מכאן שאין לצדיקים פתחון פה וקומה זקופה לפני הרשעים כל זמן שהרשעים בעולם, אמר דוד עשה להם כשם שעשית לראשונים כשם שאמר לך משה קומה ה' ויפוצו אויביך וכן עשה להם יקום אלהים יפוצו אויביו. וכן צופר הנעמתי אומר ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם, אין להם מנוס להיכן נסים אלא ותקותם מפח נפש, וכן ירמיה אמר יאבדו מארעא ומתחות שמיא אלה לכך נאמר יקום אלהים יפוצו אויביו. כהגדוף עשן תנדוף כהמס דונג מפני אש, אמר דוד לפני הקב"ה הרשעים אינן כלום עשן הם שנאמר כהנדוף עשן תנדוף ולא כעשן היו אלא כלא היו. ד"א כהנדוף עשן תנדוף אלו הרשעים, משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו עבדים בפלטין שלו והוא היה בפלטין העליון והן היו בפלטין התחתון ועבדיו מציתין את האש ומעשנין אותו כדי שיעלה אליו העשן כך הם הרשעים, וכן ישעיה אומר העם המכעיסים אותי וגו' היושבים בקברים ובנצורים ילינו, ומעשן הם הרשעים ומעשנין לפני עשן והם אינם כלום שנאמר [ס"א ומעשנין לפני כלומר שמכעיסין אותי שנ' כי אז יעשן אף ה' וקנאתו וכתיב עלה עשן באפו, כדי שיכלו שנ'] כי הרשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים כלו כעשן כלו לכך נאמר כהגדוף עשן תנדוף, ד"א ואויבי ה' כיקר כרים א"ר אחא יבאו הרשעים לכבוד הכרים ומה עושים להם שוחטים אותן ותולין אותן לעשן, ד"א ואויבי ה' כיקר

וכמה טובות לכם וכמה צרות על שונאיכם, לצרככם הבאתי עשר מכות וכל מכה יש בה חמש פורעניות והוצאתי אתכם ביד נטויה וקרעתי לכם את הים לשנים עשר וגו׳ [גזרים] כל מה שנחלו במדבר אבל ענני כבוד בזכות כבוד תורה כתיב כבוד חכמים ינחלו ואין כבוד אלא תורה, את מוצא כשהוא מייחס הדורות בספר דברי הימים אין אומר שם כבוד עד שהוא מגיע אצל יעבץ שהוא בעל תורה הה״ד ויהי יעבץ נכבד וגו׳ שיגע בתורה יותר משל אחיו.

בדעתו תהומות נבקעו, ואין תהומות אלא תורה, ושני תהומות אחד למעלה ואחד למטה, ומניין שהתורה קדומה שנ׳ באין תהומות חוללתי וגו׳ וכשישראל עושין דעתו של מקום ומקיימין מצותיה של תורה והולכין בדרכי אמת מיד תהום למטה קורא לתהום עליון להשפיע ברכות שנ׳ תהום אל תהום קורא וגו׳ והתחתון שמו אמת והעליון צדק שנ׳ אמת מארץ תצמח וגו׳ חסד ואמת נפגשו הסד זו התורה שנ׳ ותורת חסד על לשונה וגו׳.

מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו׳ פסוק זה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו היה ראוי לכתוב לומר אני ה׳ ראשון ואני אחרון, אני ראשון שנגליתי לאברהם ראשון, אני ראשון שנגליתי ליצחק ראשון, אני ה׳ ראשון שנגליתי ליעקב ראשון, אני ה׳ ראשון שנגליתי למשה, במאמר ראשון אמרתי אני ה׳, ראשון שנגליתי בסיני אות ראשון, ואת אחרונים וכו׳ אמר הקב״ה אע״פ שהכעיסוני בהבליהם והפשיעו את הארץ אני עמם שנ׳ ואף גם זאת וגו׳ ואמר ועד זקנה אני הוא זו מלכות בבל שוררת לבבל בשבילם, עד שיבה שהעמדתי מרדכי להם [במלכות מדי], במלכות יון העמדתי להם מתתיה בן יוחנן הכהן וחשמונאי ובניו, במלכות אדום אני אסבול דופיהם וגדופיהם ואני שעתיד ליפרע מהם ולמלט ישראל מידם שנ׳ אסבול ואמלט אמן בקרוב בימינו.

תם

ואתם חיים שנ׳ ואתם הדבקים בה׳ וגו׳ פירשתם מן המצוות אין לכם חיים. וכן שלמה אמר החזק במוסר אל תרף וכשאתם [זהירין] בתורה ובמצותיה (בש׳) אני מדבק אתכם לחיי העולם הבא שנ׳ כי כאשר ידבק האזור וגו׳.

כונן שמים בתבונה. ברא הקב״ה ז׳ רקיעים וקודם שיברא האדם הקדים להם התורה באלפים שנה וכשבקש ליתנה לישראל ירד משמי מרום ועמו עשרים ושנים אלף מלאכי שלום ורחמים שנ׳ רכב אלהים רבותים אלפי שנאן וכו׳ יכול בשביל שהן הרבה יהיו דוחפין זה את זה [ת״ל] שנאן כמה דאת אמר כולו שלאנן ושלו. ה׳ בם (אלא אמר ר׳ שמלאי מדות של עולם בם רבותים) אמר [רשב״ל] שמות של מלאכים. הרי הוא מפרש על כל אחד ואחד מיכאל וגבריאל ורפאל ופתחיאל. [עיין לקמן מדרש שוחר טוב כ״י על מזמור ס״ח וילקוט תהלים סי׳ תשצ״ז בשם פסיקתא רבתי] אמר להם הקב״ה לא בשביל שראיתם פנים הרבה תהיו סבורין שהן אלהות [הרבה] אני אני אחד ושמי אבל [אלא אני אחד ושמי אחד]. המינים שאלו את ר׳ שמלאי. אמרו אלהות הרבה יש בעולם שנ׳ השמע עם קול אלהים חיים וגו׳ אמר להם ר׳ שמלאי מדברים מתוך האש לא נאמר אלא מדבר. אמרו לו תלמידיו רבינו לזה דהית בקנה לנו מה אתה משיב חזר ר׳ לוי [שמלאי] ופרש השמע עם קול אלהים אילו היה הקול כולם שומעים אותו בכח לא היו יכולין לשמוע מה הוא עד שימותו אלא בחור לפי כחו ובנינו [ובינוני] לפי כחו וזקן לפי כחו שנ׳ קול ה׳ בכח לבעל כח. קול ה׳ בהדר לזקנים. לפיכך אמר להם הקב״ה לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורים שהן אלהות הרבה אלא אני בייחוד ואין לי שני בעליונים ולא בתחתונים שנ׳ כי אני הוא וגו׳ ואומר היש אלוה מבלעדי וגו׳ ובסיני אמר אנכי ולא יהי׳ לך בפרהסיא למה שעל מנת כן הוציאן ממצרים שנ׳ בהוציאך את העם הזה ממצרים וגו׳ משל לבת מלכים שנשבית ביד לסטין בא המלך והצילה והניחה בתוך פלטין שלו לאחר ימים תבעה לישא אותה לאשה א״ל וכי מה את עושה עמי אומר לה לא דייך שהצלתיך מיד לסטין אלא אני עוסק עמך להמליכך על כל העולם כך ישראל אמר להם הקב״ה קבלו עליכם את התורה אמרו לו למה אמר להם לא דייכם שהצלתי אתכם משעבוד מצרים אלא שאני עוסק עמכם להמליככם על האומות שנ׳ ולתתך עליון וגו׳. על אחת כמה

העולם וחסידים ונביאים וצדיקים מתחננים עם יעקב ואומרים רבונו של עולם תתן אמת ליעקב וגו׳ ורחמיו של הקב״ה מתגוללין עליהן ומקבל שועתן.

בדעתו תהומות וגו׳. ברא הקב״ה גן עדן וגיהנם ומשקין את העולם כולו ויש מקומות שיינם טוב ויש מקומות שיינם רע וכל מקומות שאת רואה רוב יינו מבוסם בידוע שרוב שקייתו מגן עדן ומקום שאת מוצא רוב יינו רע בידוע שרוב שקייתו מגיהנם. ומקום שאת רואה פירותיו רעים בידוע שרוב משקייתו מגיהנם.

ה בחכמה יסד ארץ וגו׳. ברא הקב״ה את עולמו בחכמה אין חכמה אלא תורה שנ׳ כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. ואלמלא תורה לא היו שמים וארץ מתקיימין אפילו שעה שנ׳ כה אמר ה׳ אם לא בריתי יומם וגו׳ והתורה לא נבראת אלא בשביל ישראל שיעסקו בה ויקיימו מצותיה ודקדוקיה כדי לקבל שכרן ולנחל בה חיי העולם הזה וחיי העולם הבא שלא הניח הקב״ה דבר ביד ישראל שלא במצוה וכל כך כדי לזכותן. יוצא לחרוש מצוה בידו לא תחרוש בשור וחמור יחדיו. לזרוע מצות לא תזרע כלאים. לקצור לקט קצירך לא תלקט. לעומר מצוה בידו ושכחת עומר בשדה. בגורן לא תחסום שור בדישו. לזרות מעשר ראשון ובבית מעשר מן האוצר. לש מצות חלה. נוטע מצות ערלים לא יאכל ג׳ שנים. שביד משכר [צ״ל מצות. ועיין דברים כ״ג כ״ו: וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף וגו׳] וחרמיש. לבצור ולא תעולל. מן היקב מצות [העניק תעניק לו ?]. שהטה בהמה מצות אותו ואת בנו. אפי׳ חיה שבשדה ועוף שפורח באויר מצוה ושפך וכסהו. מן הבהמה הזרוע והלחיים והקבה. בנה בית מצות ועשית מעקה. על הפתח וכתבתם. קנה בגד לא תלביש שעטנז. בא לגלוח מצות לא תקיפו. בבשרו כתובת. נשא אשה נקי יהיה (מן העונות) [לביתו שנה אחת ?]. מי שנולד לו בן וביום השמיני. קנה טלית גדילים. בפירות ברכה על כל דבר ודבר יש לפניהם ולאחריהם ויש לפניהם בלבד. אפילו בשכיבה ובקימה מצוה. בפסיעת רגל צריכה ברכה בזקיפת קומה ופקיחת עין ועל כל דבר ודבר. כל כך כדי לזכותן ולדבקן בכנפי השכינה. משל אחד שנפל לים והושיט לו המלח [החבל] אבל אמר לו תפוס החבל הזה בידך ותהי׳ יודע שאם תניחנו אין לך חיים. כך אמר הקב״ה לישראל הזהרו בתורה ובמצות שכל זמן שאתם זהירין במצותיה אתם דובקין בשכינה

לעמוד בפני פרס ועזניה ומאי תקנה שתקן כל תקופת תשרי נותן הקב"ה כח בזיז שדי ומתגבר ומגביה ראשו ומטפשו בגפיו ומגביה ונותן קולו והעופות שומעין קולו ואימתו נופלת על פרס ועזניה משנה לשנה. ברא בים דגים גדולים וקטנים וכמה היא גדולתו של גדול יש מהן מאה פרסה ומאתים ויש שלש מאות פרסה וארבע מאות פרסה ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן להם היו גדולים בולעין את הקטנים ומה תקנה תקן ברא לויתן בכל תקופת טבת מרים ראשו ומגבר עצמו ומפיח במים ומרתיחן ואימתו נופלת על הדגים שבים ואלמלא כן לא היו הקטנים יכולין לעמוד בפני הגדולים הה"ד ה' בחכמה. ומניין שבהמות ולויתן עושין כן בכל שנה ושנה הה"ד ואולם שאל נא בהמות ותורך ועוף השמים וגו' שיח לארץ ותורך, שמא תאמר מחזיקין טובה לעצמן כשהן ששין אין מחזיקין טובה אלא מודים לעצמן ומשבחין מהדרין ומרוממין למי שאמר והיה העולם שסופן לחזור להיות עפר שנ' הכל הולך אל מקום אחד וגו' ואין משתייר אלא הקב"ה ביחודו שיתפאר שמו ויתעלה זכרו שנ' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא לכך אמר שלמה וגו'. וכי המים מן העפר, את מוצא כמה מים הביא הקב"ה כשבא המבול וכמה גשמים וכולן חוזרים להיות עפר ממנו הן נבראין ואליו חוזרין הן יעצור במים ויבשו וגו'.

כונן שמים בתבונה, ברא הקב"ה מלאכים רחמנים וסבבן לכסא הכבוד וברא מלאכי חבלה והרחיקן בקצה השמים שנ' באים מארץ מרחק וגו' שאם היו קרובין לכסא הכבוד בשעה שמדת הדין מקטרג היו יושבין ומחריבין את העולם כולו לפי שעה ולא עוד אלא שסגר בפניהם שנ' פתח ה' את אוצרו וגו' עד זו פתח עד זו טריד רחמיו קריבין ומינה הקב"ה עליהן מלאכים רחמנים ואמר כשאני זועם תהיו מבקשים מלפני רחמים בשעה שישראל מפליגין דעתן ואינן עושין רצוני בקשו רחמים מלפני ורחמי קרובים ורבים שנ' רחמיך רבים ה', וכשישראל (עושין) מכעיסין אותו הקב"ה ומבקש להחריב העולם אילולא שהוא זוכר ברית יעקב ועקדת יצחק ויעקב עומד בתפלה ואומר לפניו רבונו של עולם אם ישראל עוברין על מקצת הן מקיימין מקצת אפילו ריקים שבהם מלאים מצות כרמון שנ' כפלח הרמון רקתך וגו' אבל אומות העולם אפילו שנראין בהם חסידים מלאים עונות וחטאים שנ' וחסד לאומים חטאת אפילו חסידים חוטאים עד לשמים, מיד אבות

להן לאומות העולם שרים למעלה וברא כנגדן ישראל וברא להן מיכאל וגבריאל שרי ישראל והפיל אימתן על שרי אומות העולם ובזמן שישראל עוברין על רצונו של מקום עומדין ומקטרגין שרי אומות העולם לפני הקב"ה על ישראל ועומדין שרי ישראל בתפילה ובתחינה לפני הקב"ה וכיון שישראל עושין תשובה ומשכימין בבתי כנסיות ועומדין בתפלה ובתחנונים ועומדים ומכוונים את לבם לאביהם שבשמים מתחברת תפלתן של ישראל עם תפלתן מיד מתרצה להן הקב"ה ונותן להם כח ומתגברין ומוציאין אש חם ונותנין אימתן על שרי אומות העולם וכשאימתן נופלת על השרים של מעלה אימה נופלת על [או"ה] למטה וככל שנה ושנה הם עומדים בתפלה ביום הכפורים וישראל מתחננים מלמטה ותפלתם עולה ומתחברת עם תפלת מיכאל וגבריאל ותפלתן נכנסת לפני כסא הכבוד והקב"ה מגבר מיכאל וגבריאל ונותן בהם כח וגבורה ואש להוב יוצא ובוער בשרי אומות העולם ומתישין כחן ומסכסכין רוחם ומכשילין את חילם והם נכנסין לפניהם מיום הכפורים ועד יום הכפורים ואלמלא כן לא היו ישראל מתקיימין שעה אחת ולא היו יכולין לעמוד בפני אומות העולם.

בדעתו תהומות וגו׳. ברא הקב"ה בני האדם וברא כנגדן שדים ומזיקין ונתן אימתן על הבריות ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן להם לא היו הבריות יכולין לעמוד אפילו שעה אחת מפני המזיקין ושידין ולילין. ומה תקנה שתקן כל שנה ושנה בתקופת ניסן שרפים מתגברין ומרוממין ראשיהם למעלה והם מפילין אימתן על המזיקין ועל השדים ועל הרוחות ומסכסכין באברתם על בני אדם כדי להסכם מנזיקתן שנ׳ באברתו יסך לך וגו׳ אל תירא מפחד לילה וגו׳. ברא בהמות וחיות וברא כנגדן אריות ונמרים ודובין ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן לא היו יכולין בהמות וחיות לעמוד מפני אריות ונמרים ודובים. ומה [תקנה] תיקן ברא כנגדן בהמות בהררי אלף וכל תקופת תמוז נותן הקב"ה כח בבהמות והוא מתגבר ומגביה את ראשו וגוע געיה אחת וקולו הילך בכל הישוב וחיות שומעין קולו ואימתו נופלת על האריות ונמרים ודובים ועל כל חיות הרעות עד שנה שלמה ואלמלא כן לא היתה הבהמה יכולה לעמוד בפני חיות הרעות. ברא עופות טהורות וטמאות מהן בישוב ומהן חוץ לישוב כנגדם פרס ועזניה שאינן בישוב ואלמלא רחמיו הרבים ותקנה שתקן לא היו עופות יכולין

בתורתך עד שלא יברא העולם ויעקב איש תם ועכשיו בפשע יעקב כל זאת, רבונו של עולם לא נטה יעקב מיראתך לא לימין ולא לשמאל ולא עוד אלא שבא אביו לברכו והיה מתיירא ואמר אולי ימושני אבי. פתח יעקב ואמר רבונו של עולם זכור ברית שכרת עמי שנ׳ וזכרתי את ברית יעקב ולא עוד אלא אתה נשבעת לי שאין אתה מאבד את בני שנ׳ זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו׳ בשמך נשבעת להם אמר לו הקב"ה יעקב מוטב שיתלו את עונותיהם בך כדי שיש להם תוחלת ויש בזכיותיהן להגן עליהם ולא יתלו בעצמן שאין יכולין לעמוד במדת הדין מוטב שיתלו בך כדי שיהא תוחלת בזכותך ונכפר עליהם בשבילך שלא יתלו בעצמן כשפשעיהם הרבה ואינן יכולין לסבול אלא בשבילך אני מכפר עליהן. בדעתו תהומות נבקעו, כרת הקב"ה עמם באותה שעה שאינן נכנסין בגיהנם ואין להם שעבוד אלא מלכיות שהן קשין יותר מדינה של גיהנם, [גיהנם] קרואה עמוקה ומלכיות יותר ממנה, גיהנם קרואה עמוקה שנ׳ עמוקה משאול מה תדע וכן הוא אומר וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ואין ירידה אלא למקום עמוק, ומלכיות נקראו יותר ממנה. ומתהומות הארץ תשוב תעלנו אין תהומות הארץ כאן אלא מלכיות מלמד שאינו אחת אלא מלכיות יוצאים מזו ונכנסין לזו, זו מנחתן וזו תופסתן, בבל מנחתן יון מנחתם ואדום תופסתם והקב"ה עתיד לאבדו על ידי ישראל הה"ד באדין דקי כחדא וגו׳ ואין האבן האמור כאן אלא ישראל שכך בלעם מתנבא וירא את הקני זה יתרו. ושים בסלע קנך אלו ישראל שנדבק בהם וישראל עתידין להיות לבדם אומה והם ממלאים את העולם כולו שנאמר ואבנא די מחת לצלמא וגו׳ וישראל מתעלים למעלה למעלה שנ׳ תשוב תחיינו וגו׳, וחזר הקב"ה על כל המידות לתן להם לישראל ולא מצא להן כתורה שכל מי שהוא עוסק בתורה ואפילו היו מכוערים מעשיו התורה מושכתו ליראה ועוד כנר שאינו כבה שנ׳ כי נר מצוה ותורה אור וגו׳.

ה׳ בחכמה יסד ארץ, כשברא הקב"ה עולמו ברחמים ברא אותו ואלמלא רחמיו הרבים לא העולם מתקיים שכל דבר ודבר שברא הקב"ה ברא כנגדו ונתן אימת זה על זה ברא ישראל ברא כנגדו אומות העולם ואילמלא רחמיו ותקנה שתיקן היו אומות העולם בולעין את ישראל לפי שעה שהן חיים שכן דוד משורר לולא ה׳ שהיה לנו וגו׳ אזי חיים בלעונו וגו׳ ומה תקנה תיקן הקב"ה ברא

מדרש ה׳ בחכמה יסד ארץ

(נוסחא ב׳)

ה׳ בחכמה יסד ארץ וגו׳ שברא הק״בה את העולם כילוד אשה מה הילוד הזה בתחילה מתחיל מטיבורו ומשם הוא מתהיל והולך כך העולם התחילו חק״בה מטיבורו ומשם נמתח לכאן ולכאן, והיך טיבורו זו ירושלים, טיבורו עצמו זו המזבח, ולמה קרא שמו אבן שתיה שממנו הושתת העולם כולו, וברא הק״בה בית המקדש למטה שכנגדו בית המקדש למעלה מכוונין זה כנגד זה שנ׳ תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך מכוון כנגד שבתו, ובזמן שהיה ב״ה קיים היה כ״ג מקריב ומקטיר למטה ומיכאל כנגדו מלמעלה מקריב ומקטיר וכשהחריב ב״ה אמר הק״בה למיכאל מיכאל הואיל והחרבתי את בית ושרפתי את היכלי ושוממתי מקדשי והרסתי את מזבחי אל תקרב לפני לא בדמות שוורים ולא בדמות כבשים אמר לפניו רבש״ע ובניך מה תהא עליהן אמר לו הקרב לפני זכיותיהן ותפלותיהן ונשמות של צדיקים הגנוזים תחת כסא הכבוד ותינוקות של בית רבן ואני מכפר עונותיהן של ישראל וכשאני משמח של מטה אני משמח של מעלה שנ׳ כה אמר ה׳ הנני שב שבות אהלי יעקב אהל לא נאמר אלא אהלי אחד למטה ואחד למעלה ומשכן לא נאמר אלא משכנותיו משכן למעלה ומשכן למטה, ונבנתה עיר על תלה זו של מטה וארמון על משפטי ישב זו בית של מעלה.

כונן שמים בתבונה, כיון שהרבו ישר׳ פשעים וחטאים ועלו אויביהם להחריב ירושלים וכשעשו כרצונם וחריבו ושבו התחילה בת קול צווחת ואומרת בפשע יעקב כל זאת וגו׳ נזדעזע יעקב ממקומו ונשתנה איקוניו שבכסא הכבוד ועמדה נשמתו לפני הקב״ה וכפף קומתו והתחיל צועק ומיילל לפני הקב״ה ואמר רבונו של עולם מה פשעי ומה חטאתי ומה סרחוני מיד עמדו כל מלאכי השרת והקיפו יעקב אבינו ונשמתו של צדיקים והתחילו בוכים ומייללים לפני הקב״ה אמרו לפניו רבונו של עולם אתה כתבת

לרוב מאד וישלחם בכל גבול ישראל למען יהיה לו לזכרון בכל דור ודור וכל פיוטיו אשר עשה שלח לרבותיו. וישב שמעון בתוך המגדל שש שנים וימת ויצו לקבור אותו במגדל ויעשו כן. אחר כך בנו עליו בנין מכוער ועדיין מגדל זה ברומי וקורין אותו פיטר והוא שם של אבן שישב שם על האבן עד יום מותו.

ידיו עליו ויחי ויעמוד על רגליו. ויראו האנשים האלו ויפלו לפניו ארצה ויאמרו לו באמת אתה שלוחו של ישו כי הוא עשה לנו כך בחייו. ויאמר להם שמעון כיפא אני שלוחו של ישו והוא צוה עלי ללכת אליכם. השבעו לי אם תעשו ככל אני מצוה אתכם. ויענו כלם ויאמרו כל אשר תצונו נעשה, ויאמר להם שמעון כיפא דעו כי ישו היה שונא של ישראל ותורתם כמו שנבא ישעיה, חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ועוד דעו לכם שאינו חפץ בישראל כמו שנבא הושע, כי אתם לא עמי, ואף שיש בידו לעקור אותם מן העולם ברגע אחד מכל מקום אינו רוצה לכלותם אך הוא רוצה להניח אותם כדי שיהיה תלייתו וסקילתו לזכרון לדורי דורות. ורוב ענוי הגדול שהיה סובל כל היסורים כדי לפדות אתכם מן הגיהנם, ועתה הוא מזהירכם ומצוה לכם שלא תעשו עוד רעה לשום יהודי ואם יאמר יהודי לנוצרי לך עמי פרסה ילך עמו שני פרסאות, ואם יכנו יהודי על לחי השמאל נטה לו גם לחי הימין כדי שיאכלו שכרם בעולם הזה ובעולם הבא יהיו נדונים בגיהנם, ואם תעשה כך תזכו לשבת עמו במחיצתו, והנה הוא מצוה עליכם שלא תחוגו את חג המצות אך תחוגו את יום מיתתו, ובמקום חג השבועית תחוגו ארבעים יום משנסקל ועלה לרקיע אחר כך, ובמקום חג הסכות תחוגו את יום לידתו וביום שמיני ללידתו תחוגו אשר נמול בו. ויענו כלם ויאמרו כל אשר דברת נעשה אך אם תשאר אצלנו, ויאמר אנכי אשב ביניכם אם תעשו לי כאשר צוה עלי לבלתי לאכול שום מאכל רק לחם צר ומים לחץ ועליכם לבנות לי מגדל בתוך העיר ואשב בו עד יום מותי, ויאמרו כדברך כן נעשה, ויבנו לו מגדל ויתנו לו המגדל לדירה ויתנו לו חק דבר יום ביומו עד יום מותו לחם ומים וישב בתוכו. ויעבוד את אלהי אבותינו אברהם יצחק ויעקב **ויעש פיוטים** *)

*) לפי עדות החכם שד"ל ז"ל בכרם חמד ג' דף 202 ובספר קובץ מעשה ידי גאונים קדמונים דף 107 נמצא כתוב במחזור וויטרי כ"י בשם רבנו תם ששמעון כיפא יסד סדר של יום הכפורים אתן תהלה, ובפירוש המחזור ומנהג ה' ק"א כי שמעון בן כיפא שקורין ק' פירו מרומי עשה השבח הזה (אתן תהלה) לאחר שתקן להם אמונת ישו ושם עצמו במגדול רומי כל ימיו בלחם צר ומים לחץ. והחכם גרעטץ כתב במכתב עתי של הרב דוקטור פראנקעל ע' דף 21 בר' הירץ טריוויש רשם בפירושו על תפלת נשמת: מצאתי כי שמעון בן כיפא יסדו, ושבפירוש סדור התפלה מנהג טריוויש כ"י נמצא גם כן: שמעתי מרבנו יהודה בר יעקב שר' שמעון בן כיפא יסד נשמת עד מי ידמה לך.

אגדתא דשמעון כיפא

ויהי אחרי הדברים האלה ויגדל מריבה בין הנוצרים ובין יהודים, כי כאשר ראה הנוצרי את יהודי הרג אותו והצרה היתה הולכת ותוקפת עד שלשים שנה, ויתאספו הנוצרים לאלפים ולרבבות, וימנעו את ישראל מלעלות לרגל והיתה צרה גדולה בישראל כיום שנעשה בו העגל ולא היה יודעים מה לעשות. אך אמונתם מתחזקת והולכת ויצאו שנים עשר אנשים ויתהלכו בשנים עשר מלכיות ויתנבאו בתוך המחנה נביאותיהם, ויטעו ישראל אחריהם והם היו אנשי שם ויחזקו את אמונת ישו כי אמרו שהם שלוחיו ויתלקטו אחריהם עם רב מבני ישראל. ויראו החכמים את הדבר הרע הזה וירע להם מאד ויאמר איש אל רעהו אוי לנו כי חטאנו שבימינו נהיתה הרעה זאת בישראל אשר לא שמעו אנחנו ואבותינו ויצר להם מאד וישבו ויבכו וישאו עיניהם אל השמים ויאמרו אנא ה׳ אלהי השמים תן לנו עצה מה לעשות כי אנחנו לא נדע מה לעשות ועליך עינינו כי נשפך דם נקי בקרב עמך ישראל על אודות אותו האיש. עד מתי יהיה זה לנו למוקש שתחזק יד הנוצרים עלינו והורגים אותנו כמה וכמה ואנחנו נשארי׳ מעט ובעון מוקשי עמך בית ישראל נעשה זאת ואתה למען שמך תן לנו עצה מה לעשות להיות נבדלים מעדת הנוצרים. ויהי׳ ככלותם לדבר ויקם זקן אחד מן הזקנים ושמו שמען כיפא והיה משתמש בבת קול ויאמר להם שמעוני אחי ועמי אם טוב בעיניכם דברי אבדיל את האנשים האלה מעדת בני ישראל ולא יהה להם חלק ונחלה בקרב ישראל אך אם תקבלו עליכם את העון, ויענו כלם ויאמרו נקבל עלינו העון אך כאשר דברת עשה. וילך שמעון בן כיפא בתוך ההיכל ויכתוב את השם הגדול ויקרע בשרו וישם הכתב בתוכו ויצא מן המקדש ויוציא את הכתב וילמוד את השם וילך אל עיר מטרופולין של הנוצרים ויצעק בקול גדול ויאמר כל מי שיאמין בישו יבא אלי כי אני שלוחו. ויאמר להם מה אות אתם מבקשים ממני, ויאמרו האותות אשר עשה ישו בחייו עשה לנו גם אתה. ויאמר הביאו לי מצרע, ויביאו לו, וישם ידיו והנה נרפא, ויאמר להם עוד הביאו לי מת אחד, ויביאו לפניו וישם

שנא׳ לב יודע מרת נפשו. מה האדם עוסק אף הלב עוסק שנא׳ והיו הדברים האלה על לבבך. מה אדם כותב אף הלב כותב שנ׳ כתבם על לוח לבך. אדם מרפא אף הלב מרפא שנא׳ חיי בשרים לב מרפא. אדם מטפש אף הלב מטפש שנאמר וילכו בשרירות לבם הרע ואין שרירות אלא טפשות. מה אדם שש אף הלב שש שנא׳ וראיתם ושש לבבכם. מה אדם שמח אף הלב שמח שנא׳ לב שמח ייטיב פנים. מה אדם טוב אף הלב טוב שנא׳ וטוב לב משתה תמיד. אין אהבה אלא בלב שנא׳ ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך. ואין שנאה אלא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. וכל דבר בעולם הוא תלוי בלב לכך כותב גם את כל העולם נתן בלבם. אמר רב רמ״ח איברים קבועים בו באדם ומכולם הלשון נותנת השבח למי שאמר והיה העולם ואע״פ שכתוב כל עצמותי תאמרנה ה׳ ללמדך שכולם משבחין לשמו אעפ״כ הלשון גורמת ומפרשת שנא׳ ולשוני תהגה צדקך. ואמר רב לשונו של אדם דומה לים *) מה הים עולה ומתגבר אף לשון עולה ומתגבר מה הים יחרץ אף לשונו יחרץ. מה הים מסעיר אף לשון מסעיר. מה הים מסריח אף לשון מסריח. מה הים פולט אף לשון פולט. מה הים מצפצף אף לשון מצפצף. מה הים הכל מתיראין ממנו אף לשון הכל מתיראין ממנו. מה הים ממית אף לשון ממית. מה הים יגרש רפש וטיט אף לשון יגרש רפש וטיט ויגרשו לגיהנם. אם אדם עוסק בלשונו במלשניות נטרד מן העולם שנאמר יכרת ה׳ כל שפתי חלקות. ואם עוסק בלשונו בדברי תורה זוכה לחיים שנא׳ כי היא חייך ואורך ימיך ללמדך שבחר הקב״ה בישראל מכל האומות ונתן להם התורה לעסוק בה כדי שיזכו לחיים שנאמר כי היא חייך ואורך ימיך וכתיב כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא.

*) עיין מדרש א״ב דר׳ עקיבא נוסחא א׳ אות אל״ף בבה״מ ח״ג דף 13.

תם

מטר וכולם ברא באדם. ענן מיתתו של אדם שנא׳ כלה ענן וילך. ברק לפיד עיני של אדם שנא׳ פניו כמראה ברק ועיניו כלפיד אש. קשת בריתו של אדם שנא׳ זאת אות הברית ובאדם נאמר ברית שנא׳ והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם. שלג הם עונותיו של אדם שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וכשם שהשלג מיד יעשה מהם מים והולכים לים כך עונותיו של אדם מיד כשיעשה תשובה ימסו לים שנא׳ תשליך במצולות ים כל חטאתם. מטר מה מטר יורד טיפין עד שמגיעות לארץ ואין נוגעות זה בזה כך דמעות של אדם יורדין ואינן נוגעות זה בזה עד לחיים שנ׳ עיני ירדה מים. ועוד בא וראה שכל מה שברא הקב״ה בארץ ברא באדם, ארץ יש בה הרים וגבעות ושדות יערים אילנות וחיות גדולות וקטנות וכולם ברא באדם. כשהוא יושב דומה לגבעות, כשהוא עומד דומה להרים, כשהוא שוכב דומה לשדות, שער ראשו וזקנו דומה ליער העצים, חיות גדולות וקטנות הם כנים ופרעושים. ארץ שבה נחלים ומים, מים מלוחים מים חמים מים קרים מים מתוקין וכולם ברא באדם. ים כריסו של אדם, נחלים וושט של אדם מה הנחלים הולכים אל הים ואינו מלא כך וושט אוכל ושותה וכריסו אינו מתמלא. מים מלוחים יוצאים מעיני של אדם, מים קרים מאפיו, מים מרים מאזניו, מים מתוקים מפיו. ארץ יש בה קור וחום ורוחות מדבר וישוב וכולם ברא באדם. רוחות קרים וחמים כשהוא פותח ונופח יצאו ממנו רוחות קרים, וכשהוא פותח פיו ונופח יצאו ממנו רוחות חמים. מדבר וישוב פניו של אדם, מה הישוב יש עינות ואילנות אף פניו של אדם יש בהם נקבים קטנים דומין למעינות, ושערותיו דומין לאילנות. מדבר אין בו ממש שנא׳ ארץ ציה וצלמות, אף בטנו דומה למדבר. אמר רב מאתים וארבעים ושמונה איברים יש באדם לבו שקול כנגד כולם *) שנא׳ וי״י יראה ללבב. מה אדם רואה אף הלב רואה שנא׳ ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. מה אדם שומע אף הלב שומע שנא׳ ונתת לעבדך לב שומע. אדם מדבר אף הלב מדבר שנא׳ ודברתי אני עם לבי. מה אדם מהלך אף לב מהלך שנאמר לא לבי הלך. מה אדם חושב אף הלב חושב שנאמר רבות מחשבות בלב איש. מה אדם יודע אף הלב יודע

*) עיין קהלת רבה פיסקא דברתי אני עם לבי.

אגדת עולם קטן

תנו רבנן ברייתו של עולם כעין ברייתו של אדם נברא*) שכל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם. רקיע ראשו של אדם חמה ולבנה הם עיניו של אדם, כוכבים הם שער ראשו של אדם. אמר רב י"ב מזלות ברא הקב"ה בעולם כולם ברא באדם. טלה, כשם שגוזזין אותו בכל שנה ומגדל שערו כך בני אדם מסתפרין שערם ומתגדל. שור צוארו של אדם כשם שהשור נושא עול על צוארו כך בני אדם נושאין עול על צואריהם שנא' ישתרגו עלו על צוארי. תאומים שתי כתפים של אדם. סרטן ידיו ואצבעותיו של אדם שכן סרטן זה יוצאין ידיו ורגליו מזה ומזה. אריה לבו של אדם שנא' אשר לבו כלב האריה. בתולה כשם שהבתולה תעדה כליה והכל רצין אחריה כך בטנו של אדם כל מעדני עולם נכנסין בה. מאזנים ידיו ורגליו של אדם עולין מכאן ויורדין מכאן. עקרב כעסו של אדם מה עקרב כועס והורג אף אדם כועס והורג. קשת אמתו של אדם שנא' ותשב באיתן קשתו. גדי כשם שהגדי רואה עשב ואינו רואה גדר כך בני אדם רואין מה הם עושין ואינם יודעין מה שנולד בו. דלי פעמים מלא ופעמים חסר כך בני אדם פעמים מלאים ופעמים חסרים. דגים כשם שהדגים שטים מסוף ים ועד סופו כך בני אדם הולכין מסוף העולם עד סופו. ברא הקב"ה רוח רעש ואש כולם ברא באדם. רוח נשמתו של אדם כשם שהרוח סובל כל העולם כך נשמתו של אדם סובלת גופו. רעש יראתו של אדם שנא' ובעבור תהיה יראתו על פניכם ואומר רגזו ואל תחטאו, ואין רוגז אלא סער שנא' המרגיז ארץ ממקומה. איש נשמתו של אדם שנאמר נר אלהים נשמת אדם. שתי נשמות יש באדם רוח ונשמה, רוח הולך מסוף העולם עד סופו והוא חולם ונשמה יושבת בחדרי חדרים שנאמר נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן, וכששניהן יוצאין מן האדם מיד הוא מת. ברא הקב"ה בעולם ענן קשת ברק לפיד שלג

*) עיין אבות דר"נ פרק ל"א.

המרבה לסלוח. קול ה׳ בכח שנאמר וגאלתי אתכם בזרֹע נטויה ולעתיד צֹעה ברב כחו כנגד גואל ישראל, קול ה׳ בהדר להדר חולים ברפואתם כנגד רופא חולי עמו ישראל, וירקידם כמו עגל להר לבנון ולהר שריון כמה שנאמר ההרים רקדו כאילים וכך אלו מזדעזעים כעגלים וכבני ראמים שמרקדין, קול ה׳ שובר ארזים כנגד ברכת השנים שמשבר מפקיעי שערים ומקטיני איפות ועשירי שלוה שהן כארזים ומברך עולמו ומביא זול לעולם ושובר מטה רשע כנגד מברך השנים. וישבר ה׳ את ארזי הלבנון שמשבר שרי א״ה שהן גבוהין כארז שנאמר אשר כגובה ארזים גבהו ומקבץ גליות מתוכן כנגד מקבץ נדחי עמו ישראל. קול ה׳ חוצב להבות אש אלו הדינים שנחצבו מתוך התורה שנמשלה כאש שנאמר הלא כה דברי כאש וכתיב כי באש ה׳ נשפט כנגד מלך אוהב צדקה ומשפט. קול ה׳ יחיל מדבר אלו הרשעים שמנוקים מכל מצוה כמדבר והקב״ה מחלחל אותם כנגד שובר אויבים. יחול ה׳ מדבר קדש כנגד הצדיקים בגלות הדומה למדבר קדש שחסרו להם המים שנאמר וישב העם בקדש וכתיב ולא היה מים לעדה וחזרו המים בזכות משה ואהרן כנגד משען ומבטח לצדיקים. קול ה׳ יחולל אילות שיוליד מושיעים לישראל שנמשלו לאילות דכתיב דומה דודי לצבי או לעופר האַיָלים וכתיב משוה רגלי כאילות וכתיב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר. ויחשוף יערות שמתיש גבורות א״ה שנמשלו לעצי היער שנאמר ונקף סבכי היער בברזל, ובהיכלו כלו אומר כבוד כיון שיבוא משיח ויפרע מא״ה מיד בית המקדש נבנה לכך אומר אלהי דוד ובונה ירושלים. ד״א קול ה׳ יחולל אילות כיון שהקב״ה נותן קולו מיד מתחלחלות האילות הן אילנות, אלה ואלון, ויחשוף יערות שמנשיר העלין של אילנות ומיבש אותן וחושף קליפתן כד״א מחשוף הלבן. ה׳ למבול ישב שישב בדין עם הרשעים ושמע תפלות של באי התיבה שנאמר ויזכור אלהים את נח לכך נאמר שומע תפלה. וישב ה׳ מלך לעולם שנתישבה דעתו בקרבנו של נח ורחם על כל העולם שנאמר וירח ה׳ את ריח הניחוח כנגד שאותך לבדך ביראה נעבוד. ה׳ עוז לעמו יתן כנגד טובה של תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם לכך נאמר הטוב שמך ולך נאה להודות. ה׳ יברך את עמו בשלום כנגד עושה השלום. (מדרש תהלים כ״י מזמור כ״ט)

פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י שובר אויבים ומכניע זדים. כשאמר לו הקב״ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך שמח ובטח על דברים של מקום ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה לו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה את בהמ״ק מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י בונה ירושלים. כשנושעו ישראל ועברו את ים סוף ואמרו שירת ויושע פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל וצעקו לאל ושמע צעקתם כמה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י שומע תפלה. כשעשו ישראל את המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י המחזיר ברחמיו שכינתו לציון. כשהכנים שלמה הארון לפנים ואמר ד אלהים אל תשב פני משיחך וגו׳ ונתן הודאה ושבח למקום ואמר ברוך אשר נתן מנוחה וגו׳ מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י הטוב שמך ולך נאה להודות. כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא ונתתי שלום בארץ מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י עושה השלום. לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנום בסדר הזה בחכמתם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליריאיו שהם בני גוי גדול כמו שאמר להם משה עליו השלום כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו: (שבלי הלקט ה׳ תפלה כ״י ועיין ס׳ תניא רבתא סי׳ ד׳ ענין התפלה ולבוש התכלת לר׳ מרדכי יפה סי׳ קי״ב).

הבו לה׳ בני אלים בני אברהם יצחק ויעקב אף אתם ברכו ברכה ראשונה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב. ומה באזכרה שניה כבוד ועוז אף אתם תנו לו כבוד ועוז שהוא מחיה את המתים ומה באזכרה שלישית כבוד לשמו אף אתם ברכוהו האל הקדוש. השתחוו לה׳ בהדרת קדש שנותן דעה לקדושים שנאמר ודעת קדושים בינה כנגד חונן הדעת. קול ה׳ על המים זו תשובה שנמשלה כמים דכתיב וישאבו המים כנגד הרוצה בתשובה. ה׳ על מים רבים כנגד תשליך במצולות ים כל חטאתם כנגד חנון

אגדת תפלת שמנה עשרה

תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אגדה, מאי על הסדר זה סדר עולם שכך מצינו י״ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן. כשניצל אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י מגן אברהם. כשנעקד יצחק על גבי המזבח ונעשה דשן והיה עפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עליו הקב״ה טל והחיה אותו לפיכך אמר דוד ע״ה כטל חרמון שיורד על הררי ציון כטל שהחיה הקב״ה בו יצחק אבינו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך א״י מחיה המתים. כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של קב״ה מיד פתחו מלאכי השרת פיהם ואמרו בא״י האל הקדוש. כשבא פרעה להמליך את יוסף במצרים בדקו אם יודע בשבעים לשונות בא גבריאל ולמדו שבעים לשונות מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י חונן הדעת. כשעשה ראובן מעשה בלהה פלגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתיב וישב ראובן אל הבור אמר רבי יוחנן שחזר בתשובה וחיה, דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו׳ מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוה ותשרף ושלחה לו ואמרה הכר נא מיד הודה ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י חנון המרבה לסלוח. כשמררו המצרים את חיי אבותינו אמר הקב״ה וגאלתי אתכם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י גואל ישראל. כשנצטער אברהם אבינו צער מילה בא רפאל ורפאו מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י רופא חולים. כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י מברך השנים. כשבא יעקב אבינו למצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו ביחד מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י מקבץ נדחי עמו ישראל. כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקב״ה למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא״י מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצרים בים

ואזל ליה יואב לבר מההוא דוכתא עד דיחמי מה ליהוי. ברמשא
כד יתיב סבא למיכל על פתורא נסב לחמא ובצע ליה לארבסר
ביצועין ויהב לכל חד וחד פרסותיה וכד חמא דאישתאיר ליה
פרסא חד צוח בקל סגי וחד אנה הוא. נמת ליה אינתיה עם חביבא
הוא, אמר לה זילי צוחי ליה דלא אכול עד דייתי. אמרה ליה
ניכול והדר אצוח ליה, אמר לה לא דלא נשהים עד דייתי. כד
חמתא כן אמרה ליה מה אנא מכסינא מינך דזבינתיה לההוא גברא
דהוא [דהוה] בביתא דין והא לך מאה דינרין דדהב דנסיבית מיניה
ובגין דלא תצטער במזוניהון עבדית כן. כד שמע כן שדי (?) סגי
ולא אכל ולא אישתי בהאי ליליא. בצפרא קם ונסב הנהו מאה
דינרין ונסב מאני זינא דידיה, דאם משכח לגברא דזבין בריה ולא
בעי למיהדר לבריה ולמשקל ממוניה דהוא קטל ליה. אזיל בתריה
דיואב דהוא קאים באורחא והוא ממתין על דא, ארים עינוהו וחמא
לההוא סבא רהיט בסטריה אמתון ליה. אמר ליה ההוא סבא אהדר
לבריה וסב טימא דידך, אמר ליה יואב אימיה זבנית יתיה לי
ואנא מהדרנא לך ולית לה חלק בברך כותך, אם תימר אף לך
אית חלק ביה ככר אית לך תריסר בנין ובכלהון אית לך פלגא
ואת פלגא היא זבנה חד ואת סב חד לקבליה, אמר ליה לא תוסף
למללא כן דאי לא מהדרת לי יתיה או אקטלך או תקטליני. כד
שמע יואב כן גחך ונסב ממונא ואהדר ליה ית בריה, אמר יואב
יאות אמר דוד כרחם אב על בנים ולא כרחם אם דאילו דין תליא
[טליא] אימיה זבינת יתיה ליה דלא היא טרחת במזוניה ואבוה
דטרח במזוניה מסר גרמוי למקטלא עליה הוי כרחם אב על בנים:

מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם

כרחום אב [על] בנים כן תרחם עלינו. ואמרו כד שמע יואב לדור כאמר כן תמהא. כלום אבא מרחם על בנוי טפי מאמהון והלא אימא רחמא עליהון סגי היא מצטייפא עליהון בעבורא ועל מתברא והיה [והיא] מרביה להון בביתא והוא אמר כן. אלא אמר ראות [יואב] איזיל ואחמי בריתא דברין ואדע קושטא אם לאו. עטר בכל תחום ישראל לאיסתכלא מטא לאחד אתר ואיתכסן גבי חד גבר סב מסכן דהוו ליה תרין עשר בנין וההוא גברא טריד כל יומא ויומא בעבידתיה בדברא ולעידן רמשא הוא קני מאגריה לחמא והוא זון גרמיה ואינתיה ובנוי בדוחקא ואף על גב דהוא סב ומסכן לא הוה לבנוי למטרח בעבידתהון אלא הוא טרח עליהון וזון להון וכד הוא עביד כל ליליא פריס לחמא לארבסר בצוען והדר יהיב לכל חד פרסותיה ולאינתיה פרוסא חדא והוא הוא אכיל חדא. כד חמא יואב טמח [תמה] אמר לית לי לנסויי כי אם בהדין. למחר כד אזיל סב לדברא לעבידתיה אמר ליה יואב מה עסקך דאת גבר סב ואת טרח כל יומא ומאכיל לבניך. לא טב הוא ליך דאינון יפלחון ואת אכיל. אם למלכי את שמע הוי מזבין חד מנהון ופרנס בהון גרמך ובניך אוחרנין. כד שמע ההוא גבר סב נזף ביה ואזיל ליה. אזל יואב גבי אימהון נמת לאימה פתגם דין דאתון אתון עבדין סבין ואית לכון תרין עשר בנין ואתין טרחין ואינון אכלין. אמרה כן עלמא נהיג דאבא ואימא זנין לבניהון. אמר לה כד אתון מלאין נפשכון בעבידתא כל יומא לא טב לכון דפרנסין יתהון בלא עמלא ובלא ליאותא מגו רווחתא. אמרה ליה באידין עניגא. אמר לה זבינו לחד מבניכון ואתון נסבי מיניה ממונא סגי ותפרנסון גרמיכון ובניכון ברווחתא. אמרה ליה אימר לבעלי דלמא יאות ליה. אמר לה תימרי ליה. אמרה ליה דלמא לא צבי. אמר לה זביני יתיה ובעליך מטול דאמנון סגיאין לא חכים ליה. אמרה ליה מסתפינא דאי ידע ביה ולא יכילנא למיהדר הוא קטיל לי. אמר זביני יתיה לי ואני איתין [איתי] ליך טימיה מאה דינרין דדהב ואי רגיז אנא מהדרנא ליה. כד שמעת ליה נסבא ממונא ויהבת ליה חד מבניהון

ולכך דנו אותם לכך. נכנס בבית שני ומצא שם שני בני אדם תלויים בלשונם ואמר להקב"ה גלי לי רזא דנא. א"ל אלו בני אדם שרכלו ולכך דנו אותם בכך. נכנס בבית שלישי ומצא שם בני אדם התלויין בערוה א"ל גלי רזיא וכו' א"ל אלו ב"א שמניחים נשותיהן ומזנים עם בנות ישראל ולכך דנו אותם בכך. נכנס בבית רביעי ומצא שם ב' נשים שתלויות בדדיהן א"ל גלי רזיא וכו' א"ל אלו נשים שפורעות את ראשן ופורמות את סטריהן ויושבות בשוק ומניקות את בניהן בשוק כדי להטות לבב בני אדם אליהן ולהחטיא אותם ולכך דנו אותם בכך. נכנס בבית חמישי ומצא שם הבית מלא עשן ומצא שם הפחות והסגנים והגזברים ופרעה הרשע יושב עליהן ומשמר פתחו של גיהנם, ואומר להם לא היה לכם ללמוד ממני כשהייתי במצרים. ועדיין יושב ומשמר כל פתח ופתח מגיהנם.

ר' אליעזר הגדול אומר בית ישראל כרמו של הקב"ה שנ' כי כרם יי צבאות בית ישראל וגו' הם נושעים בהב"ה שנ' ישראל נושע ביי' תשועת עולמים. ואומר הקב"ה לאומות העולם הזהרו בכבוד ישראל אל תורדו בכבודם ואל תהנו עמהם ואל תאכלו מפירותיהם שאם תעשו תטרדו מן העולם, שנ' קדש ישראל ליי' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם יי' ואין רעה אלא גיהנם שנ' אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יי. וכשהקב"ה דן את ישראל אינו דן אלא בעמידה שנא' אלהים נצב בעדת אל, וכשדן את האומות אינו דן אותם אלא בישיבה שנ' כי שם יושב וגו'. ובזמן שדנין את האדם אין דנין אותו בפני שום בריה בעולם אלא בפני אביו בלבד. שלשה אין נכנסין לדין דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות, וי"א אף מי שיש לו אשה רעה.

א"ר אלעזר קשה עניות לאדם יותר מדינה של גיהנם שנ' הלא צרפתיך וגו' בחנתיך בכור עוני, לפי שחזר הקב"ה על כל מדה טובה לתת להם לישראל ולא מצא אלא עניות שמתוך עניות לומדין תורה ואין להם לחם לאכול ומתוך כך מתייראין מהקב"ה.

וכל אחד מהם אינו נמלט אלא א"כ יש בו תורה ומצות, אח"כ מרחם על בריותיו שנ' כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי.

שבעה יורדין לגיהנם ואלו הן הדיין והטבח והלבלר והרופא וסופריהם ומלמדי תינוקת, וכולן אם עושין לשם שמים יורדין ועולין חוץ משלשה שיורדין ואינם עולים. המלבין פני חברו ברבים והמכנה שם לחברו והבא על אשת איש. שבעה שמות לגיהנם ואלו הן שאול ואבדון באר שאון ובאר שחת וחצר מות ובור תחתיה וטיט היון. שאול מהלך שלש מאות שנה ארכה וכן רחבה וכן כולן נמצא ארכה של גיהנם מהלך ב' אלפים שנה וק' שנה. ובזמן שאדם מתחייב בדין מוסרין אותו למלאכי חבלה ותופסין אותו ומוליכין אותו לחצר מות חשך ואפלה שנ' יהי דרכם חשך וחלקלקות, ולא עוד אלא שדוחפין אותו אל תוך גיהנם שנא' ומלאך יי' דוחה. כשמת אדם ומוטל במטה מלאכי השרת מהלכין לפניו ובני אדם מהלכין אחריו. אם אומרים עליו בני אדם אשרי פלוני זה היה טוב ונעים בחייו אומרים לו מלאכי השרת כתוב והוא כותב והן חותמין ולא עוד אלא שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בשעת מיתתו ויודעין אם גנב הוא אם חסם או עשק, ולא עוד אלא קורות ביתו של אדם ואבנים מעידים לו שנ' ואבן מקיר תזעק וגו' ומי שעשה תשובה מוליכין אותו לג"ע ואם מת בלא תשובה מוליכין אותו לגיהנם. וכשמת אדם מוליכין אותו אצל אברהם ויצחק ואומרים לו בני מה עשית בעולם שיצאת ממנו, והוא אומר להם קניתי שדות וכרמים ועמלתי בהן כל ימי אומרים לו שוטה לא למדת מדוד המלך שאמר ליי' הארץ ומלואה. מוציאין אותו ומכניסין אחר ושואלי' לו כמו כן והוא אומר קניתי כסף וזהב והם אומרים לו שוטה לא למדת מנביאים הראשונים שאמרו לי הכסף ולי הזהב. וכשמכניסים אצלם תלמידי חכמים אומרים להם בני מה עשיתם בעולם שבאתם ממנו ואומרים בתורה עמלנו כל ימי חיינו ואומרים לו יבא שלום ינוחו על משכבותם, ואף הקב"ה מקבלו בסבר פנים יפות. חמשה בתי דינין קבועים בגיהנם וכולן ראה ישעי'. נכנס בבית ראשון ומצא שם ב' אנשים שאוחזים כדי מים על שכמיהם וממלאים אותם ומשליכין אותם לתוך הבור והבור איננו מלא, אמר ישעי' ע"ה לפני הקב"ה גלי רזיא גלי לי רזא דנא, השיב לו רוח הקדש אלו בני אדם שחומדים מחבריהם

ושנותיו באותה שעה פותח האדם את עיניו ורואה את מלאך המות ומזדעזע ונופל על פניו. אמרו עליו על מלאך המות ארכו מסוף העולם עד סופו . . . . . מכאן אמרו אפילו בשעת מיתתו של רשע יצרו מתגבר עליו. ר׳ אליעזר אומר בשם . . . . ובליעל כקוץ מונד כלהם, בשעה שהצדיק נפטר מן העולם באין עליו ג׳ כתות של מלאכי השרת, כת אחת אומרת הצדיק אבד ואין איש שם על לב כת שני׳ אומ׳ יבא שלום וגו׳ כת ג׳ אומ׳ והלך לפניך צדקך. אחז״ל ד׳ מלאכים עומדים לו לאדם בשעת פטירתו מן העוה״ז כשתבא הנשמה ליפטר מן העולם תזעק קול אחד ואומרת ארץ ארץ שהלכתי עליך הצילני מדין המות ועונה המלאך ואומר ליי׳ הארץ ומלואה. צועקת קול שני ואומרת אחי אחי קרובי ומשפחתי החביבים עלי בואו והצילוני מדין המות והמלאך השני עונה אח לא פדה יפדה איש. וצועקת קול שלישי ואומרת ממוני ממוני החביב עלי הצילני מדין המות הזה. ועונה מלאך שלישי ואומר ליי׳ הארץ ומלואה, וצועקת קול רביעי ואומרת מעשי מעשי הטובים בואו והצילוני מדין המות. ועונה מלאך רביעי ואומר לו עכשיו קראת אל האמת שנ׳ והלך לפניך צדקך.

(כיצד דין הקבר) שאלו תלמידיו את ר׳ אליעזר כיצד דין הקבר אמר להם . . . . וחציה ישל ברזל ומכה בו, פעם אחת איבריו מתפרקין . . . . . ומלשונו . . . ומחרף בני אדם וכן כלם. רבי מאיר אומר קשה דין חבוט הקבר יותר מדינה של גיהנם . . . . מכאן אמרו חכמים הדר בא״י . . . . אפי׳ דר בבבל ומת בע״ש אינו רואה דין הקבר . . . . מבטן זה דינה של גיהנם, המקום ברחמיו ובחסדיו יצילנו מדינה וישים חלקנו עם הצדיקים בג״ע אוכי״ר.

ר׳ חייא פתח לעלוקה שתי בנות הב הב, א״ר אלעזר ב׳ כתות של מלאכי חבלה עומדים על פתח גיהנם ואומרים הב הב אייתי אייתי. ולמה נקרא שמה גיהנם, גיא שכל מתיה הולכים מסוף העולם ועד סופו. ולמה נקרא שמה של גיהנם תפתה, שכל המתפתה ביצרו נכנס לשם. ר׳ יוחנן פתח (ואה״כ מס׳ גיהנם הנדפס בבה״מ ח״א ומוסיף והולך:) שבעה מדורות יש בגיהנם וכל מדור ומדור אלפים בתים ובכל בית ובית יש בו ז׳ חלונות ובכל חלון וחלון יש בו אלפים כדי מרה וכולן להזנים ולסופרים ולדיינים ולמינים ולמשומדים

והולכין ואין פוסקין אלא הולכים וחיין, וכן דוד מלך ישראל אומר והיה כעץ שתול על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו. וכן ישעיה אומר הוי ארץ צלצל כנפים ואומר השולח בים צירים ובכלי גומא על פני המים. מנין שכל האילנות עתידין לעלות לירושלים ונהרי ג"ע עוברים תחת עץ החיים ובוזין כל האילנות שבעולם ומשם יוצא נהר גדול וכל האילנות נטועים שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל. כל הנהרות הללו מעלים גליות ישראל בכל מקומות מושבותיהם, והקב"ה עושה נס בהם עושה מחילות ומעלה אותם תחת הר הזתים, והקב"ה עומד על ההר וההו יבקע מתחתיו שנאמר ונבקע הר הזתים, והקב"ה עומד על ההר, ובת קול משמיע בעולם מי שמע כזאת ומי ראה כאלה וגו' וירושלים תמיהת באותה שעה ואומרת מי ילד לי את אלה, והקב"ה משיבה הם בנייך הם בני גלותך שיצאו ממך שנ' הרחיבי מקום אהלך, אשריהם הצדיקים שלומדים את התורה שהיא משולה לעץ חיים, שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, סנהדראות יושבים תחת עץ החיים ואבות העולם במחיצתם והוד והדר וקרני הוד לבושם, וזיקים וברקים יוצאים מפיהם וכל ישראל סביבותם, וכלם תורה אחת ומאמר אחד והלכה אחת ומשמע אחד, ואין מחלוקת ביניהם שנאמר וכל בניך למודי י"י וגו'. באותה שעה רעשה הארץ והעולם מזדעזע והים מתפרד וחשטלי אש שהיו דומים לגדפי טווס מקיפים מסוף העולם ועד סופו, וכל אומות העולם באים ורואים בכבודן של ישראל שנאמר והלכו גוים לאורך. אימתי תשועה זאת הוי אומר זה לימות המשיח שיבא ויגלה במהרה בימינו, ויראו עינינו וישמח לבנו, אמן וכי"ר.

(פרק ר' יצחק בן פרנך מגיהנם) ר' יצחק אומר כל עונותיו של אדם חקוקים לו על עצמותיו שנ' ותהי עונותם על עצמותם, וכל זכיותיו של אדם כותבים לו על יד ימינו, ר' יהושע אומר אין מעידין בזכיותיו ובחובותיו של אדם אלא בשעת פטירתו, אפילו שיחה קלה שאין בה חטא מגידים לו לאדם בשעת מיתתו הא כיצד כשאדם מת באין עליו ג' מלאכי השרת האחד מלאך המות והאחד סופר והאחד ממונה אמר לו כבר הגיעה קיצך, אמר לו איננו כן שעדיין לא הגיע קצי, מיד חושב המלאך הסופר ימיו

(פרק גן החיים) גדולים מעשיו של הקב"ה שאין להם חקר
שאם ירצה אדם לחשוב מדותיו בכל יום משכיב ומעריב ואינו
יכול לחשוב, והרי דברים ק"ו ומה מדה אחת של רקיע אינו יכול
לחשוב רקיעין כלן על אחת כמה וכמה, ומי הלך מסוף העולם
ועד סופו וגמר מדות כל הארצות וכל המדברות כלן, והלא דברים
ק"ו ומה דברים שברשותו אינו יכול לחשוב שאינן ברשותו על
אחת כמה וכמה. כך עינים של נביאים ראו חשבון כל הדורות
וקצי כל הדורות וסוף העה"ז וסוף העיה"ב אבל מתן שכרן של
צדיקים לעולם הבא שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה
למחכה לו. מה ראו עיניהם של נביאים חדרי ג"ע ועץ החיים.
ואלו הן חדרי ג"ע, ג"ו שערים יש בג"ע ועל השערים בתים ועליות
ואורך הבתים ס' רבוא מלין וכל אחד ואחד מהבתים יש בו ששים
מלאכי השרת ובאותן הבתים חופות על גבי חופות ומשכנין של
ורדין, ולכל צדיק וצדיק מקומו מוכן לפניו, ומלאכי חסד מרקדין
ומזמרין לפניו ומפשיטין לו את בגדיו ומלבישין אותו בגדי משי
וכבוד, ומעדנין חלב ואפרסמון ויין ושמן ודבש ובכל מיני עידונין,
ובראש כל חופה גפן של זהב טעונה אבנים טובות ומרגליות שנ'
בעדן גן אלהים כל אבן יקרה מסוכתך וגו' והפסוק שבכל החופות
של זהב ואבן יקרה, וכל אלו התקין הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא.

מדת עץ החיים כמדת כל היישוב יש בג"ע עץ החיים כנגד
פירות כל האילנות מיום שנברא העולם עד יום שיחיו המתים,
פירות העוה"ז נאכל ומסריה וטעם כל אחד ואחד בפני עצמו ואינם
עומדים משנה לחברתה וסוף כל האוכלים חוזרים אל העפר שנא'
הכל הולך אל מקום אחד הכל הולך אל העפר והכל שב אל העפר,
אבל פירות העוה"ב נאכלין ואינם מסריחין וטעם כל מעדני עולם
בהם וקיימים הם מימי בראשית והן משובחין והולכין ונותנים חיים
לעושיהם ולאוכליהם לעולמי עולמים שנא' ועתה פן ישלח ידו ואכל
וחי לעולם. והלא דברים ק"ו ומה מי שנגזרה עליו מיתה אם אכל
ממנו חי לעולם, צדיקים שמקיימים התורה והמצות ומקיימי רצון
יוצרם על אחת כמה וכמה, אין לי אלא לחיים, לחכמה לבינה
ולמאור פנים מנין, שנאמר ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד
למראה, ומנין שרואה פני השכינה שנא' באור פני מלך חיים ורצונו
כעב מלקוש. יכול שהיא עושה פירות משנה לחברתה, ובדין הוא
נקראו נהרות ונקראו מים ונקראו עץ חיים, מה נהרות מושכין

הקב"ה ודוד וכל הצדיקים עומדים על כסאותם והקב"ה יושב על כסא כבוד שלו ודוד יושב כנגדו על כסא המוכן לו שנא' וכסאו כשמש נגדי, וכל הצדיקים יושבים על כסאותם ואוכלין ושמחין ושותין כשלשה כיסות מיין עסים שנאמר אשקך מיין הרקח מעסים רמוני [נ"א וגבריאל נוטל שתי כסאות אחת להקב"ה ואחת לדוד שנא' וכסאו כשמש נגדי, ואוכלים ושותים ג' כוסות] ומוזגין להם כוס של ברכה, וכוס של ברכה הוי מאתים ועשרים ואחד לוג שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה, רוי"ה בגימטריא הכי הוי. לאחר שאוכלין ושותין אומר מי יברך, אומר לאברהם טול אתה וברך שאתה אב העולם, אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהכעים לפני הקדוש ב"ה, אומר ליצחק טול אתה וברך שנעקדת על גבי המזבח, אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהחריבו ביתו של הקב"ה, אומר ליעקב טול אתה וברך שמטתך שלמה לפני המקום, אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסרן שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור. אומר למשה טול אתה וברך שקבלת את התורה וקיימת אותה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי ליכנוס לא"י, אומר ליהושע טול אתה וברך שהכנסת לישראל לארץ וקיימת את התורה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לבן, אומר לדוד טול אתה וברך שאתה נעים זמירות ישראל ואתה נשיא להם שנאמר ועבדי דוד נשיא להם לעולם, והוא אומר להם אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. לאחר שאוכלין ושותין ומברכין מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ועוסק בה בטומאה ובטהרה באיסור ובהיתר בהלכות ובאגדות, ואומר דוד שירה [נ"א אגדה] לפני הקב"ה ועונין אחריו הצדיקים אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך מתוך גן עדן, ופושעי ישראל עונין אמן מתוך גיהנם, מיד אומר הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם, אומר לפניו רבש"ע הללו פושעי ישראל שאע"פ שהם בצרה גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן, מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להן שערי גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמנים.

ולפני חצר נחל ולפני נחל שדה ובכל יום ויום מוציא דומה את הרוחות ואוכלות את השדה ושותות את הנחל וכל אדם השותה מים בין השמשות גוזל את מתיו. ולמה שם שר הרוחות דומה שהוא שומר דוממות שאוכלות ואינן מדברות שותות ואין קולן נשמע. ומה בין רוח לנשמה נשמה דומה כמין חגב בעל כנפים ושלשלת קשורה ברגלו ותלויה בחוט השדרה וכשאדם ישן יוצאה נשמתו ומשוטטת בעולם והן הן החלומות שאדם דומה ולפיכך כשאדם ישן קורין לו כמה פעמים ואינו עונה וכשנוגע בו מיד עונה. וכיון שיגיע קצו ליפטר מן העולם בא מלאך המות ליטול נשמתו של אדם. הנשמה דומה כמין קנה מלא דם ויש לה קנים קטנים שהן מתפזרין בכל הגוף ותופש המלאך בראש הקנה ומושכה מגוף הצדיק בנחת כאילו מושך חוט מן החלב ומושך מגוף של רשע כאילו מושך פיטורי פי וושט וי"א כפירוקי טורי וי"א כמושך קוצים על גבי הצמר וכפיטורי על גבי הכלך וי"א כי חיוורא דגבבא דלאחורי נשרא (עיין ברכות דף ח': אסכרא דמיא כחיזרא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא ועיין ערוך ערך גב ז' וערך נשר ה) ומיד מת והרוח יוצאה ויושבת על חוטמו עד שמסריח וכיון שמסריח צועקת ובוכה לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע אנה יוליכון אותי ומיד נוטלו דומה ומוליכו לחצר מות אצל הרוחות אם הוא צדיק אומרין לפניו פנו מקום לפלוני צדיק והולך ממדור למדור עד שרואה פני שכינה לכך נאמר ישר יחזו פנימו. הרי ז' מדורות לצדיקים וז' מדורות לרשעים, לרשעים לפי מעשיהן ולצדיקים לפי מעשיהן. (מדרש תהלים כ"י מזמור י"א פסוק ז').

(סעודת גן עדן) לעתיד לבא מגלה הקב"ה טעמי תורה לישראל, מפני מה איסור שתי אחיות, מפני מה בשר בחלב, מפני מה בשר חזיר, מפני מה כלאים. לאחר שמגלה להם טעמי תורה אומר להם לצדיקים הכנסו לגן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. אמרו לפניו רבש"ע כלום יש סעודה שאין בעלה שרוי בתוכה, אבל אם רצונך תשרה שכינתך בינותינו. מיד אומר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם עשה עמנו טובה ושב אתנו, באותה שעה שומע הקב"ה לדוד שנאמר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנגי. מיד נכנס

להון משום דזלזלית לאבא וקאים מלאכא חד ומחי לכל חד וחד בשוטי דנורא וההוא דמחי יתהון קושיאל שמיה ואמר רמו יתהון ורמו יתהון ומתוקדין בנורא ומעיילין חורגי׳ ומחי להון ורמן יתהון לנורא וכן כל חד וחד עד דמסיימן כל חייביא. ובתר כן מעיילין אבשלום לממחא נפקא בת קלא ואמרת לא תמחוניה ולאתקדוניה בגין דהוא מבני רחימאי דאמרין בסיני נעשה ונשמע. בתר דמסיימין רשיעיא למימחי ולמוקד נפקין מן נורא כאלו לא אתוקדו ועוד חזרין וממחין יתהון וכן עבדין להון שבע זמנין ביומא ותלת בליליא ואבשלום אישתזיב מכל אילין בגין דהוא בריה דדוד. ובביתא תנינא דבמדור תנינא אית ביה עשר אומין וכדין דנין יתהון ודואג עמהון וההוא דמחי יתהון להטיאל שמיה ודואג אישתזיב מכל אילין דהוא מבני בניהון דאמרין בסיני נעשה ונשמע. ובביתא תליתאה אית ביה עשר אומין וכדין דנין יתהון וההוא דמחי יתהון שפטיאל שמיה וקרח וכנישתיה משתיזיב מכל אילין בגין דאמרי נעשה ונשמע. וביתא רביעאה כדין דנין יתהון ואית ביה עשר אומין וירבעם עמהון וההוא דמחי יתהון מכתיאל שמיה וירבעם משתיזיב מכל אילין דעל דעסק באוריתא והוא מבני ישראל דאמרי בסיני נעשה ונשמע. וביתא חמישאה כדין דנין יתהון ואחאב עמהון וההוא דמחי יתהון חוטריאל שמיה ואחאב אשתיזיב מכל אילין בגין דהוא מבני ישראל דאמרי בסיני נעשה ונשמע. וביתא שתיתאה כדין דנין יתהון ומיכה עמהון ההוא דמחי יתהון פוסיאל שמיה ומיכה אשתיזיב מכל אילין על דאמרי בסיני נעשה ונשמע. וביתא שביעאה כדין ואלישע בן אבויה עמהון וההוא דמחי יתהון דלקיאל שמיה ואלישע משתיזיב על דהוא מבנוהי דמאן דאמרי בסיני נעשה ונשמע. ובכל שבע אלפי דאית בכל מדור דנין כל רשיעיא בהאיך דינא ולא חזון דין ית דין בגין חשוכא דכל חשוכא דהות קדם דאיתברי עלמא תמן הוא.

(דומה, מדור ז׳ בגיהנם) שבע בתי דירות בגיהנם ואלו הן שאול ואבדון וצלמות וארץ תחתית וארץ נשייה וגיהנם ודומה. ר׳ לוי אמר דומה זה חצר מות ולמה נקרא שמו חצר מות חצר של רוחות של בני אדם מתים ומקום הוא כמין בנין וחצר מוקף גדר

הו׳ למלויי לעייפים, הז׳ למגדלי יתומים, הח׳ לעושי שלום, הט׳ למלמדי לעניים, הי׳ למוסרי נפשם ל הוד השם, הי״א ללומדי תורה, הי״ב לדוד מלך ישראל ולהבריו ולשאר מלכי אמת כגון שלמה ויאשיה וחזקיה, ובכל אלו המעלות יש שמחה ושחוק ושירות וכבוד גדול לכל צדיק וצדיק, ועוד יש שם עניינים הרבה שאין אדם יכול לספר אחת מני אלף. עד הנה דברי ר״א (כאן חסר):

(סדר גן עדן) חצר גדול יש למתים ולפני החצר נחל היוצא מג״ע, ולפני הנחלים יש שדה ובכל ערבי שבתות בין מנחה לתפלת ערבית, מוציאין רוחות של מתים מבית גנזיהם, ומרעין אותן באותו שדה ושותין מים מאותו נחל, וכל אדם השותה מים בשבת בין מנחה לתפלת ערבית גוזל מימיו של מתים, וכשהצבור אומר ברוך ה׳ המבורך חוזרים אותם לקבריהם, והקב״ה מחיה אותם ומעמידם על רגליהם חיים וקיימים, וכל מתי ישראל נוחים ביום השבת, ובאים המונים ומשוררים לפני הב״ה, ובאים ומשתחוים בבתי כנסיות לקיים מה שנאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם, וכל ימי שבתות וראשי חדשים עומדים חיים מקבריהם ובאים ומקבלים פני שכינה ומשתחוים לפניו, כמו שנאמר והשתחוו עם הארץ לפני השער ההוא בשבתות ובחדשים, שנאמר והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחות לפני וגו׳.

(אגדת ריב״ל) אמר ר׳ יהושע בן לוי כד משחנא ביתא קמא דבמדור גיהנם אשכחית בה מאה מילין באורכא וחמשין מילין בפותיא ותמן גובין גובין ואריון דנור קימין תמן וכד נפלין תמן בני אונשא אכלין יתהון אריותא ובתר דתיכלינון אישתא קימין מרישא ורמו יתהון בנורא דכל ביתא דמדור קמא, ומשחית ביתא תנינא דבמדור תנינא ואשכחית ביה כקדמאה ושאילית בגין ביתא קמא ואמרין בביתא קמא אית ביה עשר אומין ועמהון אבשלום ואמרין אומה לאומה אם אנחנא סרחנא דלא קבילנא אוריתא אתון מה חבתין ואינון אמרין אנן כותכון סרחנא ואמרין לאבשלום את לא קבילת אבהתך קבילו למה לקית כדין אמר

גן עדן וגיהנם

(שערי גן עדן) שבעה שערים יש בגן עדן וכל השערים בתים ועליות, ואורך הבתים ק׳ רבוא מילין וכל אחד ואחד מן הבתים יש בו מאה מלאכי השרת, באותם חופות מתוקנים שם דיונסים וחדרים וכל צדיק וצדיק מקומו מוכן לפניו, ושם מלאכי השרת ומלאכי החסד לפניו ומרקדים לפניו ומזמרים ואותם חופות מעוטרים בח׳ מאות וורדים וכשיבא הצדיק לפניהם בבגדיו אלו מפשיטים אותם הבגדים מעליו ומלבישין אותו ח׳ בגדים של משי וענני כבוד מקיפין אותו מכל צדדיו. ומשם מוציאין אותו לחופת ארבע נהרות של הוד מעדנים אשר שם היין והדבש ושותים הצדיקים מהם, ובראש כל חופה גפן של זהב נטועה, ואבנים טובות תלויות. ועליו (כאן חסר). במעלה ב׳ יושבין עליו אנשי צדק שלא שלחו ידיהם בממון אחרים ולא נתנו עיניהם להביט בנשי חבריהם, ומלאכים משמשים ומצחקים לפניהם בכל מיני שחוק, ונהרות של אש רצים לפניהם וריח נודף בכל מיני בשמים. במעלה ג׳ לומדי תינוקות שעשו מלאכתן באמונה, ומלאכים משחקים לפניהם בכל מיני שחוק, והם לומדים עמהם, ועורכים לפניהם שולחנות של כסף וזהב, ובכל יום טובלים בנהרות של אפרסמון ואח״כ אומרים שירה. במעלה ד׳ יושבים אנשים שגדלו בניהם ללמוד תורה ושכרן מוכפל מכל השכירות האלו. במעלה ה׳ יושבים פרנסים ומנהיגי הצבור באמת וביושר ולא גאה לבם עליהם ושכרם הרבה ומוכפל משל מעלה. במעלה הו׳ יושבים אותם שנתנו צדקה ושכרם הרבה מאד. במעלה הז׳ יושבים עליהם עניים וגרי הצדק, ונהרות של אפרסמון רצים לפניהם, וכל צדיק וצדיק יש לו חופה בפני עצמה ומלאכים משמשים לפניהם, וחמה ולבנה מרקדים לפניהם, וכל צדיק וצדיק יש לו כתר על ראשו לפי כבודו. כל זה יש בגן, אכן בעדן אשרי שיזכה לראות.

ואתחיל לכתוב שבח של העדן, זלמי נברא המעלה של שתים עשרה. ואלו הן הי״ב מעלות. המעלה הא׳ ליראי חטא, הב׳ לגומלי הסדים, הג׳ לקוברי מתים, הד׳ למבקרי חולים, הה׳ לסוחרי אמת,

לכבשן להציל אברהם אמר הקב"ה על שמי ירד לאש ואני בכבודי אציל אותו ועתידין מבני בניו חנניה מישאל ועזריה לירד לכבשן האש אותם תציל. וכשהוציאו מאור כשדים נשתחוו כל אותם המלכים על כפות רגליו של אברהם אבינו והיו קוצצים ארזים ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו בראשה והיו מביאים בניהם ומשליכין בחיקו ואומרים תלמדינו דרכיך לבטוח בחי וקיים לעד שלא היה לך רב להורות לך כי אם כליותיך שנ' אברך את יי' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי ועמדו כל אותם המלכים וגיירו את עצמם ונכנסו לכנפי השכינה ועליהם נאמר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם.

מדרש דאברהם אבינו [1]

אמרו חכמים שס"ה מלכים היו יושבין לפני נמרוד גבור ציד הוא היה גבור ציד בשעה שהשיבו אברהם אבינו תשובה קשה כשאמר לו נמרוד למה מרדת בי ששברתה את פסיליי אמר לו גרזן זה שבידי שברן אמר לו וכי יש בו כח ודעת לעשות כך אמר לו ולמה לא היה דעת בפסיליך שאתה קוראן אלהיך למחות שלא ישברן השיב לו נמרוד אני אלוה ובראתי העולם· ואדון הנסתרות ששברותה פסיליי ועתיד אני להפרע ממך· אמר לו אם אתה אלוה תהפוך העיתים ותזריח בהשכמה החמה שתהא הולכת ממערב למזרח ואדע שאלוה אתה וגם תגיד לי מה אני חושב בלבי· מיד נתן ידו על זקנו ותמה תימה גדול עליו שאמר לו אברהם לא אלוה אתה בן כוש אתה למה לא הצלת אביך מן המות ועתיד גם אתה למות· מיד אמר לכל המלכים הבו לי עצה מה אעשה לנער שהשיב לי כאשר שמעתם ואבד יראתי ששברן ושרפם· אמרו לי במה אבד יראתך אמר להם באש. אמרו לו תבא האש ותפרע ממנו· מיד צוה נמרוד וחבשוהו י"ב שנים בבית הסוהר שבע שנים בכרדי ושלש [2] בכותי והיו כל אותן המלכים מביאין עצים למדורתו של אברהם· לאחר י"ב שנים הוציאו מבית הכלא ועקדו וכפתו לארץ והקיפו עצים מד' רוחותיו בגובה ו' אמות והצית אש בעצים והיו כל המלכים רואים שלא היה מגיע לא אש ולא שלהבת כלפי אברהם· אמרו המלכים אחיו של אברהם כשפן גדול הוא וצבר את האור וסילסלה ובשבילו ניצול אברהם. מיד ניתזה שלהבת ממדורתו של אברהם ושרף את חרן שנאמר וימת חרן באותה שעה אמר מיכאל רבונו של עולם ארד

---

1) העתקתי זאת מתוך „גימטריאות לתלמידי ר' יהודה חסיד" כ"י על קלף והוא שראה אותו הרב חיד"א (עי' שה"ג ד' ווילנא ח"ב ד' י"ג ע"ב) וראיתו כמלא דף אחד מסוף פסיקתא דרב כהנא הזכירו ג"כ הרב חיד"א (שם ז' ס' ע"ב).

2) נראה שצ"ל: וחמש ש' ז' ח' ה'.

כחרדל ופרת [פלגות?] כולם של אפרסמון ובשמים ויין וחלב ודבש וכל מיני מתיקה המזומנים לצדיקים. ושמא תאמר לרשעים חס ושלום לא יראו בפלגותיהם שנא׳ אל ירא בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה (איוב כ׳ י״ב). אמר ר׳ יוחנן ארבעה דימוסיות היו באפרידומין [איפודרומין] של מלך ובכל אחד ארבעת אלפי איש ובכל דימוס היו שבכות נעשות וכותרות מחוזקות בברזל נחשת וזהב ועל כל כותר שבעה טמי [בימי] אחד למעלה מחברו וארבע נדבכות אחד למעלה מחברו ועל כל נדבך מאה איש ובכל דימוס שני דלתות עצי שמן והיו קבועים בהם בכל מיני כלי זהב ואבנים טובות ומרגליות וכרובים ותימורים קבועים בזהב והיה הולך אורם למקום רחוק מירושלם ולפני כל דימוס הליל ועוגב היו מרננים למעלה ואלו מכים בחליל לטעמם. אמר ר׳ יוסי לארבעה חלקים היו נחלקים, המלך ועבדיו וחכמים ותלמידים וכהנים ולוים היו לבושים תכלת, וכל ישראל היו לובשים לבנים, והבאים מן הכרכים ומן הכפרים ומשאר מקומות היו לבושים אדומים, ואומות העולם שהיו באים ממרחק רחוק להביא למלך מנחה היו לבושים ירוק. אמרו לו תלמידיו מפני מה אלו ארבעה מיני בגדים. אמר להם כנגד ארבעה תקופות, מתקופת תשרי עד תקופת טבת הימים הם כתכלת, מטבת עד ניסן השלג יורד והיו לבושים לבנים, מניסן עד תמוז הים טוב לפרש בו והיו לבושים ירוק, מתמוז ועד תשרי הפירות יפות ואדומות ואז היו לובשים בגדים אדומים.

נשלם ענין כסא שלמה ש׳ב׳ל׳ע׳א.

לו האחד לא היה עושין אותם בסוסים אלא בחורים היו רצים האיפודרומין ואותם הבחורים היה דוגמת ארכובתם התוכות והיה רצים ולא היה סוס וחיה יכולין לרוץ לפניהם. ומאיזה שבט היו. ר' יוסי אומר מנפתלי שנא' נפתלי אילה שלוחה ר' יוחנן אומר משבט גד שנא' ומן הגד נבדלו אל דוד למצד מדברה גבורי החיל אנשי צבא למלחמה עורכי צנה ורמה ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר (ד"ה א' י"ב ח'). וכמה היו עשרת אלפי בחורים. ואלו היו נערי המלך המתכלכלים משלחן המלך בטבת היו רצים אותם. ועליהם אמר הכתוב: והיה מדי בא המלך בית ה' ישאום הרצים והשיבום (מגני הזהב) אל תא הרצים (מלכים א' י"ד כ"ח; ד"ה ב' י"ב י"א). ומה היו נושאים מגני זהב. וכמה היה אורכו של איפרודרומין. שלש פרסאות על שלש פרסאות ופרסא אחת היתה. באמצע היו שני טורים עשוים וסבכים עשויות וכל מיני חיה ועוף היו קבועית בהם והיו סביבם רצים הסוסים והרצים שמונה פעמים ביום. שאלו תלמידיו לר' זירא באיזה יום היו עושין איפודרומין. ר' זירא אומר בהשלמת החודש. ר' יוסי אומר בראש החדש. אביי אמר בשני בחדש. ר' יוחנן אומר בג' בחדש שבאלו הימים היה המלך עושה דיקסומין. בהשלמת החדש היה עושה להכמים ולתלמידים ולכהנים וללוים ובראש החדש היה עושה לכל ישראל הדרים בירושלים בשני בחדש היה עושה לכל הבאים מן הכרכים והכפרים וכל האומות ובג' בחדש לא היה עושה איפודרומין אמרו לו תלמידיו מאי זה מקום היה נובע אותו הדייקסימון. אמר להם כתי' (ד"ה ב' ג' ט"ו) ויעש לפני הבית עמודים שנים והצפת אשר על ראשו אמות חמש. מהו הצפת. אלו שני אריות זהב על עמוד אחד ושני אריות זהב על העמוד השני והיו שני אריות זוחלים מיני בשמים לקיים מה שנא' לריח שמניך טובים אל תיקרי עלמות אהבוך אלא עולמות. ומאי זה מקום היו נובעין מגן עדן להראות דוגמא לישראל לעתיד לבוא שהם עתידין לראות כל אלו בעיניהם. התחילו תלמידיו להיות תמיהים. אמר להם ר' יוחנן ומה אתם תמיהים שעתיד קטן שבישראל יהיה גדול משלמה במלכותו ומה בימי שלמה מפני שני אריות היה יוצא קונדיטין ומשני אריות בשמים אבל לעתיד לבוא לפרות [פלגות?]

באולם השער והיה המלך מתיירא לחתוך את הדין שמא לא הפסיק כהוגן והיה מסתכל נגד גד החוזה ונתן הנביא והיו פוסקים הדין בנבואה והמלך היה מסכים עמהם בחכמה ומשמיעים לשבעים זקנים והזקנים לנשיאי ישראל ונשיאי ישראל לשלוחי בית דין והיו מוליכין את האדם אם לחיים אם למות וכל כך למה שהשנים טובים מן האחד ועליהם אמר שלמה בחכמתו טובים השנים מן האחד וכתי' אם יתקפו האחד: האחד זה שלמה המלך, השנים: אלו נתן וגד, והחוט המשולש: אלו שלשתן. שאלו את ר' יוחנן מפני מה האריות והחיות צועקים לפניו אמר להם באותם הימים היה ארבע מיתות ב"ד כדי שלא ימות אדם בחנם. פסק המלך את הדין והיו האריות לוחכים כפות רגלי המלך ורוח הקודש מצפצפת ואומרת: והמלך שלמה ברוך, והעומדים עונים כאחד ואומרים: תכון מלכות בית דוד. ושנים עשר בקר: אלו שנים עשר נציבים שהיו מכלכלים את המלך ואת ביתו כל אחד מהם חודש אחד שנא': ולשלמה שנים עשר נציבים, וכל אחד מהם היו לו שמונה עשר אלפים שרים וכל שר ושר אלף שרי אלפים ולאלפים שרי מאות ולמאות שרי חמשים ולחמשים שרי עשרות והיו מכלכלים המלך וביתו מכל דבר ולא היו מעדרים דבר כל אחד ואחד בהדשו ומאכל שולחנו ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים משומנים שהיו מאכילים אותם עיסה בלולה בשמן ומשקים אותם חלב ועשרים בקר אבוסים בעשב עם שעורים מאה כבשים שמנים ומאה צבי ושלושים איל ועשרים יחמורים גדיים ועופות ודגים וכל מיני מעדנים עד אין מספר שנא' ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת ועשרים כר קמח עשרים בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים. מה הוא וברבורים אבוסים. ר' אלעזר אומר אפי' פסיונים היו מגדלין אותם. ר' יוחנן אומר עופות המפוטמות. עגלה על שני הנשיאים, עגלות אלו שני נשיאים היו מביאים מרכה צבובה שעל שני עגלות לארבעה סוסים כדי לעשות איפודרומין למלך, ושור לאחד זה בן הנשיא שהיו רוכבין אותו במרכבה. שאל ר' יוחנן לר' זירא כמה איפודרומיות היה למלך בכל שנה ואמר לו י"ב כנגד י"ב נציבים (מלכים א' ד' ז') וכל אחד היה עושה הדשו לכך נאמר ולא יעדרו דבר (מלכים א' ה' ז'). אמר לו והלא י"ג היו, אמר

צבי קורא בדבר אמת: ושפטו את העם משפט צדק בכל עת, דוב מתגבר בקולו: ושפטתם צדק. נחרד יחמור ואומר: לא תטה משפט. פיל היה מזהיר בשבח משה: צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ראם היה קורא: ואלה המשפטים. גרפית היה אומר: ושפטתם בין איש ובין רעהו, ואתה המלך שפוט בין איש ובין רעהו ובסוף כולם היו עומדין אדם. ושר ועונין כאחת יחד: שופטים ושוטרים, ואתה המלך נתנך ה' למלך דיין לשפוט ולדין עמו ישראל שפוט בצדק ודון באמת כדי שירבה ה' שלומך ושלום עמו ישראל שאין העולם מתקיים אלא על שלשה דברים על הדין ועל האמת ועל השלום. תנו רבנן על שלשה דרכים היה שלמה עולה לכסא ועל כל דרך ודרך שש מעלות ועל כל מעלה שנים עשר מעלות קטנות ובמנגנון היה עולה לכסא ועל כל דרך ודרך היו קנקילות ובמסטאות, ועל כל קמארא וקמארא שנים עיבר אריות עומדים מזה ומזה דכתי' שנים עשר אריים שנים אריות עומדים אצל הכסא. אמר ר' אלעזר פיצל בין אבנים כולם קרוסתולים ואילני תמרים בבגדי שש היו מוקפים. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן למה היו תמרים ובגדי שש אמר להם אילנות היו גבוהות למעלה מן הכסא נעוצים על קמאריות וחבלי בוץ וארגמן דלויים בראשו באילנות היו בגדי שש וכל מיני דמות צבע היו קולעים אותם והיה הרוח נכנס בהם והיו מכסים על כל הכסא וסביבי הכסא מאה אמה והן נראין כמראה הבזק וכמראה ברק ולפידי אש וכמראה הקשת והיו פעמוני זהב בפיהם קשורות והרוח היה נכנס בהם והיו מצלצלים. תני ר' חייא שבעים אלף קתידרי זהב היו סביב לכסא ששם יושבים חכמים ותלמידיהם וכהנים ולוים ונשיאי ישראל ושבעים קתידראות היו באולם הכסא ששם היו יושבים שבעים זקנים ושני קתידראות היו נגדו אחד לגד החוזה ואחד לנתן הנביא וכסא אחד מימינו לבת שבע אמו שתשמע חכמתו דכתי' וישם כסא לאם המלך. וכתי' ושנים עומדים אצל הידות מהו אצל הידות אלו שני אריות היו עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו בא המלך לישב פושט ידו ארי השמאל וגוטל העטרה ומניחה על ראש המלך נוטל ארי הימין ונותן שרביט זהב ביד המלך רץ תנין של כסף במנגנון וכופף למלך והנשרים פורשים כנפיהם בא לחתוך הדין היו פותחין האריות פיהם נגדו ומאירות כאבוקי אש ופותחין את פיהם וחורקין בשיניהם והיו נושאין נגד המלך

רגליו. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן וכי כל כך היה כוחו של שד לעלות לרקיע אמר להם ולא שנינו שמנה דברים נאמרו בשדים: ארבע כמלאכי השרת וארבע כבני אדם אוכלין ושותים כבני אדם ומשמשין מטותיהן כבני אדם ופרין ורבין כבני אדם ומתין כבני אדם וארבע כמלאכי השרת יש להם כנפים כמלאכי השרת רואין ואינן נראין כמלאכי השרת ומהלכין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת, יודעים מה שבעליונים ושבתחתונים כמלאכי השרת. באותה שעה יונה מפז מביאה למלך את ספר משנה התורה ומניחה על ברכיו וקורא לו לקיים מה שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ר' אלעזר אמר אלו החיות והבהמות שהיו חקוקות בכסא חציים היו בעלי קרנים והציים בעלי טרפות יד ושינון אלו בגמרא ואלו בטרפה (?) ולא חקקם ה"ק"ב"ה בכסא של שלמה אלא להראות מהן דוגמא לישראל לעתיד לבוא שעתידין אלו עם אלו להיות דרים כאחד שנא' זאב וטלה ירעו כאחד וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ופרה ודוב תרעינה. אמר ר' יוחנן היו כולם נותנין קולם והיה מרעיד כל העולם כולו שור גועה אריה שואג איל צוהל נמר צורח כבש חונב זאב זורד צבי מפרט דוב מגמגם חמור מברים פיל נוהם ראם מצלצל גרפית מלבלב אדם מרנן שד מזמר זיז היה קורא וקולו עולה לשמים נשר צועק כקול מים רבים יונה מהגה נץ מצפצף והיו מקילו מתעוררים כל ישני ירושלים נחש בפיו היה שורק והיה חולי ירושלם מתרפאין מקולו. ר' אלעזר אומר הוא נחש שעשה משה במדבר. הוא נהש שכיתת חזקיהו מלך יהודה. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן וכי חזקיה מלך יהודה היה ראוי לכתת נחש שעשה משה במדבר לישראל נס להתרפאות בו שכן כתוב וכתת את נחש הנחשת. אמר להם לא היה מכתתו אלא היו ישראל מובטחים באותם הימים ולא היו מבקשים רחמים מלפני ה"ק"ב"ה לכך כיתתו כדי שיבקשו רחמים מן המקום שכתוב בו מחצתי ואני ארפא. אמר ר' אלעזר היאך היה דרך שלמה לישב על כסא היה נוטל את התורה ומסתכל בה ומתחיל לשפוט את ישראל באותה שעה היה קורא אריה: לא תכירו פנים במשפט, שור יהדר בדיבורו: ודל לא תהדר בריבו. איל מענה: כי המשפט לאלהים הוא. נמר עונה באף: צדק צדק תרדוף. כבש נותן קולו ואומר: ושפטו את העם משפט צדק. זאב צועק בדבר שבועה: על כל דבר פשע,

)(

כסא ואיפודרומין של שלמה המלך

אמרו חכמים שלמה מלך על העליונים ועל התחתונים שנא וישב שלמה על כסא ה׳, אמר ר׳ יוחנן וכי ישב על כסא ה׳ אלא הק״בה הושיבו והמליכו על העליונים ועל התחתונים ועשה לו כסא בתחתונים דמות כסא הכבוד אשר בעליונים מה בכסא העליונים דמות ארבע חיות אדם ואריה ושור ונשר אף כך בכסא שלמה דמות אדם אריה שור נשר ותני ר׳ חייא כדמות הכסא כבוד עשה שלמה כסאו ברוח הקודש ודמות הגלגל וכרובים מאחורי הכסא ודמות חיות ואופנים העמידם לפני הכסא וששים גבורים היו קבועים שם והיו על מצחו ששים אותיות של יברכך. אמר ר׳ אלעזר גם באבנים טובות ומרגליות כולם היטחן כעצם השמים לטוהר וגם בהמות חיות ועופות החזיקם בכסא טמא כנגד טהור אריה למול שור. אמר ר׳ אלעזר דמות פני אריה היה עומד בגבורה ושני ידיו היו נשואין כנגד קרני השור וקרני השור יוצאין לקראתו כשני קונטריות. אמר ר׳ יוחנן העמידם המלך שלמה לכסא אחד מימין ואחד משמאל כבש בימין וזאב בשמאל. צבי מימין ודוב משמאל. חמור [יחמור] מימין ופיל משמאל ראם מימין וגרפית משמאל וסוף כולם העמיד בן אדם ונגדו שד והעמיד למעלה זיז ונגדו נשר. ושם יונה ונגדה התקין ציץ [נץ] ובתוכה לו (?) חקק גח, שמן על נס [אולי צ״ל ובתוכה לוח חקוק נחש מן על נס, רמז על נחש נחשת שהיה על הנס ועיין למטה: נחש בפיו היה שורק וכו׳] ואמר ר׳ יוחנן האיך היה דרך שלמה לעלות ולישב בכסא נוטלו שור בקרניו והיה נותנו לאריה והיה מזהירו ואומר לו הזהר במלך שלמה שלא ירע בו דבר ואריה נותנו לאיל ואיל נותנו לנמר ונמר לכבש וכבש לזאב וזאב לצבי וצבי לדוב ודוב ליחמור ויחמור לפיל ופיל לראם וראם לגרפית וגרפית לאדם והיו אומרים לו בקול גדול: הרי שלמנו לך המלך שלם ואתה עד בינינו, ואדם נתנו לשד ושד היה נותנו ופורח בו ומוליכו בין שמים לארץ ואחר כך מביאו למקומו ומושיבו על קתדרא של זהב כולה מקובעת באבנים טובות ומרגליות והיה השד עולה לרקיע ומביא לבנת הספיר ומניח תחת

ועוד ע̇ זקופה ומוטה מצד שמאל שאם אדם לא קרע לבו גם רוחו לא תהיה תקומה למפלתו ׃

פ״ף יש להם ב׳ זיינין לכל אחד שכל הפותח פיו בתורה ובתפלה נעשין לו כל חפציו ׃ ועוד פ״ מגולגלת ומזויינת בב׳ זיינין לעילא שכל תורה ותפלה שאין בה מעשים טובים ותשובה התורה בטלה והתפלה אינה רצויה ׃ ועוד פ״ף מגולגלין שכל תפלה שאין בה לב נשבר וראש כפוף אינה רצויה ׃ וכל הטעמים שאמרו בפ׳ נוהגים בף׳ ׃

צ״ץ יש לכל אחד ג׳ זיינין כנגד ג׳ אבות אברהם יצחק יעקב ׃ ועוד צ״ יש לה ד׳ זיינין כנגד אמהות שרה רבקה רחל ולאה ׃ ועוד צ״ יש לה ה׳ זיינין כנגד ה׳ קולות של יום מתן תורה ׃

ק״ יש לה ב׳ זיינין כנגד ב׳ קשרים של תפילין של ראש ושל זרוע ׃ ולפעמים יש לה זיין אחד כנגד הציץ ׃

ר׳ יש לה זיין אחד כנגד הטלית ומצות הציצית ׃

ש״ יש לה ג׳ זיינין כנגד שני תפילין ומזוזה ׃ ועוד ש״ יש לה ד׳ זיינין כנגד ד׳ ציציות ׃ ופעמים יש לה ז׳ כנגד ז׳ רקיעים כזה ש״ ׃

ת״ יש לה ב׳ זיינין כנגד עברי ותרגום בעשרים וארבעה ספרים ׃ ופעמים יש ת שיש לה זיין אחד כנגד תלמוד ודברי חכמים ׃

נש״לם מדר״ש רב״י עקי״בה זכ״ר צד״יק לברכ״ה

ח חמוקה שני ירכים שכל הכורק ממנו עול מילה שערי גיהנם פתוחין לו.

ט̈ יש לה ג׳ זיינין כנגד ג׳ משפחות טובות כהנים לוים וישראלים, ועוד ט̈ יש לה ד׳ זיינין לע״ל כנגד ד׳ משפחות כהנים לוים וישראלים וגרי צדק. ועוד ט̈ יש לה ה׳ זיינין לפי שכולם שומרים חמשה חומשי תורה.

כפופה קומתה למעלה ולמטה כנגד עשרה שמתפללין בבית הכנסת וכופין את קומתם ומכווני׳ את לבותם לאביהם שבשמים.

כ׳ יש לה ב׳ זיינין כנגד ב׳ משפחות כהונה בני אהרן אלעזר ואיתמר.

ך̈ יש לה ג׳ זיינין כדי לקומם עמם ג׳ משפחות לויה גרשון וקהת ומררי שומרי המקדש.

ל̄ מעוטר מלעילא וזקופה כנגד מלכו של עולם שהוא זקוף מעל כל העולם כולו וכתר תהלה בראשו ולמה עטרתו מלמטה לפי שהקב״ה יושב מלמעלה וצופה ומסתכל למטה.

מ̈ם̈ יש לכל אחד מהם ב׳ זיינין כנגד ב׳ כסאות שיש לו להקב״ה ית׳ שמו כסא די לדון בו אומות העולם וכסא רחמים לדון בו לישראל.

בּ̈ן̈ יש להם ג׳ זיינין לשניהם כנגד ג׳ כתרים שנתנו לישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. ועוד נ̄ נטויה רגלה מלמטה לפי שאם סרח מלך או חכם או כהן מטה רגלו ולמה נטייתה כנגד הימין שאם חוזרין בתשובה חוזרין לגדולתן כבראשונה, ועוד היא מגולגלת שכל מי שיש לו ענוה ושפלות הקב״ה מגדלו ומנחילו חיי העולם הבא שאין לך מדה טובה בעולם כענוה ויראת השם.

ס̈ יש לה ב׳ זיינין לעילא לפי שכל העוסק בתורה ובמצות סודי עליונים ותחתונים גלויים לו שנאמר סוד ה׳ ליראיו ובריתו להודיעם.

ע̈ יש לה ג׳ זיינין לעיל כנגד ענוי ארץ ישראל שהם אהובים לבוראם ולמלאכי השרת ולבני אדם ועוד ע̈ מזויינת בחמשה זיינין להוסיף עליהן צדיקי ארץ ישראל ויראי חטא. ועוד ע זקופה לעילא שכל מי שיש בו ענוה ושפלות הקב״ה מגביהו. ועוד ע̄ זקופה ומוטה שכל המגביה עצמו הקב״ה משפילו. ולמה מוטה כנגד ימין שאם חזר בו הקב״ה מחזירו לגדולתו.

מדרש ר' עקיבה בן יוסף

אלו זה המדרש דרש ר' עקיבה בן יוסף ע"ה דורש כתרי אותיות
על התגין ועל הזיינין ועל אותיות גלולות גדולות וקטנות.

א" יש לה ג' זיינין לעיל כנגד מלאכי השרת שהם מזכירים את השם לאחר ג' תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש י"י צבאות, וב' זיינין למטה כנגד ישראל שמזכירין את השם לאחר ב' תיבות שנאמר שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד.

ב" יש לה ב' זיינין לעיל כנגד בית דין שלמעלה ובית דין שלמטה ושניהן שוין כיום אחד לדין, ועוד ב' יש לה ב' זיינין כנגד ב' עולמות העולם הזה והעולם הבא.

ג" מזויינת בג' זיינין מלעיל כנגד ג' ימים שנשתמש העולם לאורו של הקב"ה. ועוד הג' מזויינת בג' זיינין לפי שביום ג' היו ג' דברים נבראת היבשה ונקראה ארץ ונתלבשה לבושי עשבים וכל מימות שבעולם חזרו למקומם ונבראו ימים ונהרות.

ד" יש לה ב' זיינין לפי שביום ד' נבראו ב' מאורות, ולפעמים ד" מזויינת בג' זיינין כנגד ב' מאורות הגדולים והכוכבים.

ה" יש לה ג' זיינין מלעיל לפי שביום ה' נבראו מן המים חיות ועופות ודגים. ועוד ה' מזויינת בג' זיינין כנגד מלאכים ושרפים ואופנים.

ו" מזויינת זיין אחד מלעיל לפי שביום ו' נברא אדם ונשמתו נתונה מן השמים, ומוטה מלרע לפי שגופו מעפר אדמה מלמטה.

ז" מזויינת בג' זיינין מלעיל לפי שביום שביעי שבת וינפש ובו חייב אדם להתענג בג' עינוגין במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. ועוד היא מגולגלת לפי שכל המחלל שבת בזדון אין לו הרמת ראש עד שיעשה תשובה, ולמה כפיפת הז' כנגד הימין שאם חזר בתשובה הקב"ה פושט ימינו ומקבלו ומוחל לו על כל עונותיו.

ח" יש לה ב' זיינין לפי שביום ח' ימול אדם בשר ערלתו ובברית יש ב' מצות מילה ופריעה ואם מל ולא פרע כאלו לא מל. ועוד

וכן הוא אומר „יום לבנות גדריך היום ההוא ירחק חק" (מיכה ז' י"א). ואומר „יום הוא ועדיך יבוא" (שם שם י"ב) לכך נכתב חמש חמש. כן יאמר בעל הרחמים אמן.

„ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי" (רות ג' י"ב) כתב עילתו כי ידע בעז כי שם גואל קרוב ממנו לכך אמר „כי אם גאל אנכי" „אם" על ספק אולי יגאל טוב או לא יגאל, ולא היה בטוח שהוא יגאל כי הוא אומר „ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי" (שם שם י"ג) לכן „כי אם גאל אנכי" נכתב, „כי גאל אנכי" נקרא.

שלים

וכן הוא אומר „שוב ושב עם המלך כי נכרי אתה וגם גולה אתה למקום" (ש"ב ט"ו י"ט) לכך כתב „אם" ולא קרי.

„יסלח נא ה' לעבדך" (מ"ב ה' י"ח) חיסרו הכתוב תיבה אחת כי נעמן דבר דברים שלא כהוגן לכן השיבו אלישע הנביא על דבריו כאשר אמר „בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה" חיסרו הכתוב „נא" לפי חסרון דעתו ודבריו, לכך כתיב ולא קרי.

„חי ה' את אשר עשה לנו את הנפש הזאת" (ירמיה ל"ח ט"ז) חיסרו הכתוב „את" לפי שנשבע פעם ראשון וכפר. וכן הוא אומר „וגם במלך נבכדנצר מרד אשר השביעו באלהים" (דה"ב ל"ו י"ג), ועוד הוכיח יחזקאל „אם לא אלתי... אשר הפיר" וגו' (יחזקאל י"ז י"ט), ועוד אמר ירמיהו „ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו" (ירמיהו ה' ב') לכך חיסרו הכתוב וחיסר שבועתו שהיה בה תיבה נכתבת ולא נקראת.

„אל ידרך ידרך הדרך" (ירמיה נ"א ג') כתיב זה מלמד על שתי נקמות ועל שתי פורעניות אשר ינקום ה' לעמו ממלכות כשדים ונכתב שני פעמים, ידרך הראשון נקמת העולם הזה במהרה, וכן הוא אומר „הנני רב את ריבך ונקמתי את נקמתך" (שם שם ל"ו) ידרך השני כתיב ולא קרי כי הוא צפון ותלוי לעתיד לבא.

„עשיתי ככל אשר צויתני" (יחזקאל ט' י"א) כתיב תלמד מזה כי אומר „כאשר צויתני" יש בו תקוה וחיסה וחמלה מעט מהרבה, ואין הוא דבר כליה ויש בו תקוה ותוחלת לתשובה וכאשר צפה המלאך לבוש הבדים גודל רוע מעשיהם. וכן היא אומר „עון בית ישראל ויהודה גדול במאד מאד" (שם שם ט') עשה בהם כליה ואמר והשיב דבר „עשיתי ככל אשר צוויתני" כי „ככל" לשון כליה הוא ואין שם פליטה, וכן הוא אומר „זקן ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית" (שם שם ו').

„ופאת נגב חמש מאות וארבעת אלפים" (יחזקאל מ"ח ט"ז) כתב תלמד מזה כי חמש מאות הוסיף בשורה רמיזה כי אמר הכתוב „ואלה מדותיה" (שם שם ט') ונתן חק וקו ומדה לבית השלישי למגרשיו ולתולדותיו למוצאיו ומובאיו ותלה בנינו עוד בתשובה, וכן הוא אומר „אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם" (יחזקאל מ"ג י'). ואומר „ואם נכלמו מכל אשר עשו" (שם שם י"א) כל זה הכבוד הצפון להם הוא ויש לה' לתת הרבה מזה ויכול להוסיף חמש ואלף על אלף.

„קנאת ה'" (מ"ב י"ט ל"א) כתב הוסיף „צבאות" ותלה לו מבחוץ כי נקמה גדולה יעשה ה' בו ראשונה ואחר כך על ידי צבאות מלאכיו. וכן הוא אומר „ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמנים וחמשה אלף" (מ"ב י"ט ל"ה) לכך תלהו מבחוץ להודיע לשתי נקמות נקם בו אלהים.

„הנה ימים נאם ה'" (ירמיה ל"א ל"ו) כתב עלתו „כי הנה ימים נאם ה'" דבר סתום היא והיה לנו לומר כי זאת הבשורה לעתים רחוקות ולימים רבים כאשר נקרא „באים" מבחוץ קירב הקץ וקירב הבשורה בקריאת „באים" כצווי הנביא הרחמן ימהר הקץ.

„אל יהי פליטה" (ירמיה נ' כ"ט) כתיב בפנים עלתו כי בבל הוא כסא המלוכה ובית המלכות, וכן הוא אומר „הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה לבית מלכו" (דניאל ד' כ"ז) ובה שקעה מלכות ישראל ובטלה מלכותן ובשר ירמיה לשארית ישראל בנקמת אלהים אשר ינקום ממנה בעולם הזה ולעתיד לבא וכתב „אל יהי פליטה" בעולם הזה ולהוסיף מבחוץ אל יהי „לה" לעתיד לבא.

„כל אשר תאמרי אעשה" (רות ג' ה') כתב יצא מזה כי צותה נעמי את רות שני פעמים בראשונה אמרה רות „כל אשר תאמרי אעשה". ובצוויה שניה אמרה „כל אשר תאמרי „אלי" אעשה" לכך הוא תלוי מבחוץ.

„כי אמר אל תבאי" (רות ג' י"ז) כתיב מלמד כי רות הגידה לנעמי חמותה הדבר שני פעמים. בראשונה לא אמרה „אלי" וכשניה אמרה „אלי" לכך נתלה מבחוץ.

כתיב ולא קרי

„כי אם אמנון" (ש"ב י"ג ל"ג) כתב לפי שבראשונה אמר יונדב בן שמעה כי אמנון לבדו מת שלא נודע לו הדבר על אמתתו כי אמנון לבדו מת וכשהישב בלבו אמר „אל ישם אדוני המלך [אל] לבו לאמר כל בני המלך מתו כי אם אמנון לבדו מת" שהוא היה ראש הדבר על אמתו וחיסרו הכתוב תיבה לפי כיעור מעשיו ומיתה משונה לכך „אם" כתיב ולא קרי.

„כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך" (ש"ב ט"ו כ"א) כתב כי אתי הגתי דבר בכל לבבו ובכל נפשו וחוזק דבריו „כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך אם למות אם לחיים כי שם יהיה עבדך" והיה בלב דוד הצדיק כי נכרי הוא וחסרו המקרא „אם"

מדרש קרי ולא כתיב, וכתיב ולא קרי

קרי ולא כתיב

„ולא אבו בנימן" (שופטים כ' י"ג) חיסר הכתוב „בני" כי עשו תבל ונבלה וזמה בישראל וראוי להם לגרוע ייחוסן מבנימן הצדיק ולהרחיקם מתולדתו ומכללו ולא כִנם בני בנימן כי לא אבו לשמוע בקול אחיהם ובשאר מקומות שקראם בני בנימן נתן להם תקוה ודרך תשובה אם יחזרו ממעשיהם [הרעים] ויעשו תשובה יקראו על שם אחיהם בני בנימן.

„בלכתו להשיב ידו בנהר" (שמואל ב' ח' ג') כתיב בספר שמואל עילתו שהזכירו הכתוב בשני מקומות בשמואל ובדברי הימים (ד"ה א' י"ח ג') ואמרו הכתיב בשני זמנים ובשני עתים פעם ראשון אמר להשיב ידו בנהר, ופעם שני אמר להציב ידו בנהר פרת ולא עסק הכתוב בפעם ראשון להודיע שהוא נהר פרת או נחל מצרים כתבו הוצה לו פרת קרי.

„באשר ישאל בדבר" (ש"ב י"ו כ"ג) חיסרו הכתוב „איש" בפנים כי בן אדם מחוסר מאלהים וכן הוא אומר „ותחסרהו מעט מאלהים" (תהלים ח' ו') ולא דברו יקום כדבר אלהים לכך חיסרו הכתוב מבפנים „איש" ותלה לו הכתב מבחוץ אם זיכה מעשיו ועשה לשם שמים תהיה עצתו כדבר אלהים.

„כי על בן המלך" (שם י"ח כ') חיסרו „כן" לפי רוע מעשיו כי בקש להמית אביו וכפר בעיקר ובא בזדון אל פילגשי אביו ואמר יואב „כי על כן בן המלך מת" תלה לו „כן" מבחוץ כי באמת הומת בן המלך. וכן הוא אומר „כן בנות צלפחד" (במדבר כ"ז ז'). „כדבריכם כן היא" (בראשית מ"ד י').

„ואדרמלך ושראצר הִכֻּהוּ בחרב" (מ"ב י"ט ל"ז) נכתב מבפנים, „ושראצר בניו" נקרא מבחוץ, אלו נקרא „ואדרמלך ושראצר הכהו" לא נודע מי הִכֻּהוּ אם בניו או אחרים ותלה לו מבחוץ „בניו" להודיע לכל באי העולם נקמת אלהים בו ולקיים עליו „הנני מקים עליך רעה מביתך" (ש"ב י"ב י"א).

אחת ובכה ואמר, אי שלמה זה הכתב בלשון יָוָני כתוב ואומר: אני שדאד בן עאד מלכתי על אלף אלפי מדינות ורכבתי על אלף אלפי סוסים, והיה תחת ידי אלף אלפי מלך, והרגתי אלף אלפי גבור. ובשעה שבא אלי מלאך המות לא יכולתי עליו. והיה כתוב כל מי שיקרא זה הכתב לא ייגע את עצמו הרבה בזה העולם שסוף כל אדם למות ולא ישאר ביד האדם שום דבר אלא שם טוב. וזהו מה שבא על ראש שלמה בזה העולם.

וזכר כל הצדיקים לברכה כן יהי רצון אמן.

תם

קודם היה בכבוד וגבורה תפחד האריות והדובים ממלכותו והודו׳ וישב בזה הטרקלין בטובות ובתענוגים ומלך וישב על כסאו ובא זמנו למות בלא עתו ומת ונפל הכתר מעל ראשו. הכנס בטרקלין ותראה תמיהה. אח״כ פתח הדלת ונכנס וראה פתח ג׳ וכתוב עליו שהיו יושבין בכבוד ועושר גדול ונשאר הממון והם מתו והלכו עברו עליהם צרות הזמן נסעו בקברים ולא נשאר להם הליכת רגל בארץ. ויפתח את הפתח ומצא כריכה אחת מן אודם פטדה וברקת וכתוב עליה, כמה עמדתי׳ כמה קריתי׳ כמה אכלתי׳ כמה שתיתי׳ וכמה לבשתי מלבושים נאים, כמה הפחדתי וכמה פחדתי. והלך עוד ומצא דירה נאה מן כטדה וברקת ולה ג׳ כתחים, וכתוב על פתח הא׳ בן אדם לא ישקר בך הזמן, תבלה אתה ותלך ותסע ממקומך ותשכב תחת הארץ. וכתוב על הפתח הב׳, אל תמהר׳ מעט מעט לך כי העולם מזה לזה תנתן. וכתוב על פתח ג׳, קח לך צדה לדרך ותקן לך מאכל מבעוד יום כי אתה לא תשאר על האדמה ולא תדע יום מותך. ופתח הדלת ונכנס וראה צלם אחד יושב, והרואה אותו יחשוב שהוא חי׳ וילך לפני הצלם ויגש אליו, ויתרעש ויצעק בקול גדול בואו בני השטנים, ראו בא שלמה לאבד אתכם, והיה יוצא אש מנחיריו ועשן. באותה שעה היתה בתוכם צעקה גדולה ומרה והיה עליהם רעש ורעם. צעק שלמה בקול עליהם ואמר אתם תפחידו אותי, אין אתם יודעים שאני שלמה המלך מולך על כל בריה שברא הקב״ה ואני רוצה ליסר אתכם בכל מיני יסורין ואתם מורדים בי׳ וקרא עליהם שם המפורש. באותה שעה שתקו כלם ולא שום אחד מהם יכול לדבר ונפלו הצלמים כלם על פניהם ואותם בני השטנים ברחו והשליכו עצמם לים הגדול כדי שלא יפלו ביד שלמה. קרב שלמה אל הצלם ולקח לוח כסף מגרונו ושלשלת וכתוב בלוח כל עניני הטרקלין ולא היה יודע לקרות בו ודאג דאגה גדולה ואמר לשריו הלא ידעתם כל כך יגעתי ונתקרבתי אל הצלם ועתה לקחתי הלוח ואיני יודע מה כתוב בו. והיה מתבונן ואומר כיצד אעשה וראה והנה בחור אחד בא מן המדבר ובא לפני שלמה והשתחוה לו ואמר לו מה לך שלמה המלך שאתה דואג. אמר לו על זה הלוח אני דואג שאיני יודע מה כתוב בו. אמר אותו בחור תן לי ואני אקרא אותו לך שאני הייתי יושב במקומו והשי״ת ראה אותך שהיית דואג ושלח אותי לקרוא לך הכתב. נתן אותו לידו והביט בו וראה והשתומם שעה

עין. אחר שעה בא לפני שלמה ועמו נשר גדול מן הראשון ואמר שירות ותשבחות לבוראו ונתן שלום למלך שלמה ועמד בין ידיו ואמר לו מה שמך, א"ל „אלעוף" א"ל כמה ימי שני חייך, אמר ליה תת"ק שנה. אמר ליה ידעת או שמעת שיש פתח לזה הטרקלין. אמר ליה אדוני חייך וחיי ראשך אני איני יודע אבל יש לי אח גדול ממני ת' שנה והוא יודע ומבין ויושב במעלה שלישית. אמר שלמה לשר העופות תוליך את זה ותביא לי אחיו הגדול ממנו. והוליך אותו ולא ראתם עין. לאחר שעה בא הנשר הגדול והיה זקן מאד ולא היה יכול לעוף נשאו אותו על כנפיהם והביאו אותו לפני שלמה ונתן שבח ותהלה לפני בוראו ונתן שלום למלך. אמר לו שלמה מה שמך, אמר ליה „אלתעמר", אמר בן כמה שנים אתה, אמר ליה בן אלף וש' שנה, אמר ליה ידעת או שמעת שיש לזה הטרקלין פתח, אמר ליה אדוני בחייך לא ידעתי אבל אבי ספר לי שיש לו פתח מצד מערב אבל כסהו העפר מרוב השנים שעברו עליו, ואם תרצה תגזור על הרוח שיסיר העפר מסביבות הבית ויתגלה הפתח. גזר שלמה על הרוח ונשב והסיר העפר מסביבות הבית ונתגלה הפתח והיה הפתח גדול מאוד מברזל עשוי ונשאר כמו שרוף ובלוי מרוב הזמנים וראו על הדלת מנעול והיה כתוב עליו, יודע לכם בני אדם שאנחנו ישבנו בזה הטרקלין בטובות ובתענוגים שנים הרבה וכשבא עלינו הרעב טחננו המרגליות תחת החטה ולא הועיל לנו והנחנו הבית לנשרים ואנחנו שכבנו על הארץ, ואמרנו להם כל מי שישאל להם על זה הטרקלין תאמרו בנוי מצאנוהו. ועוד כתוב לא יכנס אדם בבית הזה אלא אם הוא נביא או מלך, ואם ירצה להכנס בו יחפור לצד ימין הפתח ויראה ארגז (ר"ל ארון מזכוכית) וישבור אותו וימצא בו מפתחות ויפתח הפתח וימצא שער אחד מזהב ויפתח אותו ויכנס בתוכו וימצא שער ב' ויפתח אותו ויכנס בתוכו, וימצא שער ג' ויפתח אותו ויכנס בתוכו ויראה בנין נאה עד מאד ויש בו כריכה אחת מאודם פטדה וברקת ומרגליות ויראה בתוכו קובה אחת מכל מיני מרגליות ויראה כמה וכמה חדרים וחצרים טובים רצופים בלבנים אחת של כסף ואחת של זהב ויסתכל בארץ ויראה צורת עקרב ויסיר העקרב שהיא מכסף וימצא בית תחת הארץ ויפתח אותו ויש בו כמה מיני מרגליות עד אין מספר וכמה מיני זהב וכסף וימצא פתח אחר ועליו מנעול וכתיב על הדלת בעל זה הטרקלין

נשארה לו כנגד פניו אמרה שאל. אמר לה יש בעולם גדול יותר ממני, אמרה לו הן, אמר לה מי הוא, אמרה לו אני, אמר לה כיצד את גדולה ממני, אמרה לו אלו לא הייתי גדולה ממך לא שלחך הקב"ה אצלי שתשאני על כפך. כשמוע שלמה את דברי הנמלה חרה אפו עליה והשליך אותה על הארץ ואמר לה נמלה אינך יודעת מי אני, אני שלמה בן דוד המלך ע"ה. אמרה הנמלה לשלמה תדע לך שאת. מטפה סרוחה ולא תתגאה בעצמך. באותה שעה נפל שלמה על פניו ונתבייש ונכלם מדברי הנמלה. אח"כ אמר לרוח תשא את האדרת ונלך, נשא הרוח את האדרת, אמרה נמלה לשלמה לך אבל לא תשכח את חשם ית' ותתגאה בעצמך הרבה, והיה הרוח הולך ועולה למעלה בין השמים והארץ ונשאר עשרה ימים ועשרה לילות. יום מימים ראה טרקלין אחד גבוה כלו בנוי מזהב טוב, אמר שלמה לשריו לא ראיתי כמו זה טרקלין בעולם כלל, באותה שעה אמר שלמה לרוח תרד למטה, ירד הרוח למטה והלך שלמה הוא ושר שלו אסף בן ברכיה, והיו הולכים ומטיילים סביבות הטרקלין, וריח עשב שהיה בו כריח גן עדן ולא היו מוצאין לו פתח להכנס בו והיו תמהים על זה הדבר כיצד נעשה שיכנס בתוכו. הם בזה הענין ושר השדים בא למלך, אמר ליה ארוני למה אתה דואג כל כך. אמר שלמה אני דואג על הטרקלין זה שאין לו פתח, איני יודע כיצד אעשה, אמר שר של שדים ארוני המלך עתה אגזור על השדים שיעלו למעלה מגג הטרקלין אולי ימצאו שום דבר או אדם או עוף או שום בריה. באותה שעה צעק על השדים ואמר מהרו ועלו לראש הגג וראו אם תמצאו שום דבר. הלכו ועלו וירדו ואמרו אדוננו לא ראינו שם שום אדם כלל אלא עוף אחד גדול ושמו נשר והוא יושב על אפרוחיו. באותה שעה קרא לשר העופות ואמר ליה לך והבא לי את הנשר. הלך הפרס והביא את הנשר לפני שלמה המלך ע"ה ופתח פיו בזמר ושבח. לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ונתן שלום למלך שלמה. אמר ליה שלמה מה שמך אמר ליה „אלעגאד", אמר ליה בן כמה שנים אתה, אמר ליה בן ת"ש שנים, אמר ליה ראית או ידעת או שמעת שיש לזה הבית פתח. אמר ליה אדוני בחייך וחיי ראשך אני לא ידעתי אבל יש לי אח גדול ממני מאתים שנה והוא יודע ומבין ויושב במעלה שנית. אמר שלמה לפרס תוליך זה הנשר למקומו ותביא לי אחיו הגדול ממנו, ולא ראתה אותו

מעשה הנמלה

זה מה שאירע בימי שלמה המלך ע"ה בשעה שנתן הקב"ה מלכות לשלמה בן דוד והמשילו על כל מיני חיות ובריה שבעולם ועל בני אדם ועל חיות ועופות ועל כל מה שברא הקב"ה ונתן לו אדרת גדולה שישב עליה והיא ממשי ירוק ארוגה מזהב טוב וכל מיני ציורים שבעולם והיה ארכה ס' מיל ורחבה ס' מיל והיה לשלמה ד' שרים. שר אחד מבני אדם ושר ב' מן השדים ושר ג' מן החיות ושר ד' מן העופות. והשר שהוא מבני אדם אסף בן ברכיה שמו. והשר שהוא מן השדים רמיראט שמו, ושר חיות אריה, ושר עופות נשר. ולא היה הולך כי אם על הרוח. והיה איכל סעודת בקר בדמשק וסעודת ערב במדי. ר"ל במזרח ובמערב. ויהי היום ההוא והיה מתגאה בעצמו ואומר לא יש בעולם כמוני שנתן לי הקב"ה חכמה ובינה ודעת והשכל והמשילני על כל בריותיו. באותה שעה נתנדנד הרוח ונפל מעל האדרת מ' אלף איש. כשראה שלמה כך צעק על הרוח ואמר הרוח שוב הרוח תשב. השיב הרוח ואמר שב אתה עם אלהיך ולא תתגאה ואשוב אני עמך. באותה שעה נכלם שלמה מדברי הרוח. ועוד שהיה הולך יום אחד ועבר על נחל אחד שהיו בו נמלים ושמע קול אחת נמלה שחורה שהיתה אומרת לנמלים הכנסו לבתיכם שלא ישחיתו אתכם היילותיו של שלמה המלך. כששמע שלמה את דברי הנמלה חרה אפו ואמר לרוח רד למטה לארץ. וירד. שלח אחר הנמלים ואמר מי מכם אמרה הכנסו לבתיכם שלא ישחיתו אתכם מחנות שלמה. אמרה אותה הנמלה אני אמרתי להם. אמר לה למה אמרת כך. אמרה לו יראתי שמא יבואו לראית מחנותיך ויבטלו מהשבח שמשבחין להקב"ה ויחר אפו עלינו ויהרגנו. אמר לה למה לא דברה מכל הנמלים אחת אלא את. אמרה לו אני מלכה שלהם. אמר לה מה שמך, אמרה לו „מחשמה". אמר לה אני רוצה לשאול אותך שאלה אחת, אמרה לו אינו ראוי שיהיה השואל למעלה והנשאל למטה. העלה אותה לפניו. אמרה לו אינו ראוי שיהי' השואל יושב על כסא והנשאל לארץ אלא תשא אותי על ידיך ואחזיר לך תשיבה. ולקח אותה על ידו,

מקנה הרבה וגמלים וחמורים ועבדים ושפחות ואין בידם כלי זין כי אם מאכלת לשחיטה והם בעלי אמונה ואין בידם עושק וגזלה ואפילו עבדים שלהם נאמנין שאם ימצאו בדרך ממון הרבה לא יושיטו ידיהם לקחתו. ויש ביניהם שעובדי' לאש וישאו אמותם ואחיותיהם לנשי' ואין להם עבודת אדם לא קוצרים ולא עמל כרמים בלתי הכל יקנו בכספים ויש להם שופט ונשיא ושמו נחשון וארבע מיתות בית דין בידם ומדברים בלשון הקדש ובלשון פרס ובלשון קדר. ובני זבולון חונים בהרי פארן ומגיעי' בשכונתם ונטועים אוהלי' של שער ממדינת א ג י י א "מיאה עד נהר פרת. ושבט ראובן נגדם מאחורי הררי פארן ויש ביניהם שלום ואהבה וביחד הולכים למלחמה וכורתים הדרכי' וכל שללם יחלוקו והולכים בדרך פרס ובבל ומשא גמל אצלם ממאכל בשני כספים ומדברי' בלשון קדר ועמהם מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה וכל שבת ושבת פותחין דרשות בלשון קדש והסברא בלשון קדש. ואפרים וחצי שבט מנשה שם בהררי נגב מדינת משוגע זעומי נפש וקחויי בעלי סוסים יכרתו הדרכי' לא יחוסו על אדם ואין להם מחיה כי אם השלל והם גבורי מלחמה אחד מהם ינצח מאה. ושבט שמעון וחצי שבט יהודה בארץ כוזרים והם עד אין הקך ועד אין מספר והם יקחו מס מעשרים וחמשה מלכיות ומצד הישמעאלים פורעין להם מס.

וזה הצדיק שבא אלינו שמו אלדד בן מהלי בן יחזקאל בן חזקיה בן עלון בן אבנר בן שמעיהו בן חפר בן חור בן אלקנה בן הלל בן אפרים בן טוביה בן פדת בן עונן בן נעמן בן טעם בן טעמי בן אונם בן גאול בן שלך בן כלב בן עצרם בן דורוס בן עובדיהו בן אברהם בן יוסף בן משה בן יעקב בן כפור בן אריאל בן אשר בן איוב בן שלם בן אליהוא בן אהליאב בן אחיסמך בן חושים בן דן בן יעקב אבינו הקב"ה שהודיענו נא נחמות טובות בשביל אחינו עשרת השבטים הב"ה יקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ לבית המקדש עם כל ישראל חברים ונאמר אמן.

שגר איגרות הללו מר אלדד זה לספרד שנת ארבעים ושלש וזה מר אלדד מלא תורה ומצות ואם ישב אדם עמו מבקר עד ערב לא יפסק לשונו מטעמי תורה בלשון קדש ומתוקי' דבריו מדבש ונופת צופים הב"ה יתן לו שכר טוב בעולם הזה ובעולם הבא,

תם ונשלם ספר אלדד הדני.

ימי המעשה ובשבת ישבות וינוח ומיד תעלה אש סביבות הנחל מערב שבת עד למוצאי שבת ואש תלהט ליהטה ולא יוכל אדם לנגוע אל הנחל ומשני עברי הנחל כמו חצי מיל והאש מלחך כל מה שישריש סביבות הנחל עד שתשאנו את הארץ. וד׳ שבטים הללו דן ונפתלי גד ואשר עומדים עם מקניהם אצל שפת הנחל לגזוז את צאנם כי היא ארץ שטוחה ומישור ונקייה שלא יעלה בה לא קוץ ולא ירק וכשיראו שבט משה הם מתקבצי׳ ועומדים על שפת הנחל והם צועקים ואומרים אחינו שבטי ישורון הראונו הגמלים והכלבים והחמורים ויאמרו כמה ארוך גמל זה וכמה ארוך צוארו וכמה קטן זנבו והם נותנין שלום אלו לאלו.

ובא אלינו צדיק זה ששמו אלדד והוא משבט דן ובקש לצאת דרך מישור ללכת להגיד לכל בני ישראל המפוזרים בארצות ולבשר אותם נחמות טובות. וכך היה יציאתו מעבר לנהרי כוש היה נכנס בים הוא ואחד משבט אשר כדי לסחור עם אנשי הספינה ולקנות מהם בגדים ותכשיטים ונכסו שניהם בספינה קטנה הם ונעריהם ונשתברה הספינה בהצי הלילה וימן יי׳ להם לשני האנשים האלה לוח אחד והיו עולים ויורדים בים עד השליך אותם אצל אומה אחת ששמה אמרנ״ום והם כושיים שחורים כעורב בעלי קומה והם אוכלים בני אדם כשנטלו הצדיקי׳ הללו היה אותו האיש שמן ובריא מעונג מאד מיד לקחו ואכלו איתו כשהוא חי והוא צועק ובוכה ואומר אוי לה לאמי על גוית לבי ועל שמסרני יוצרי למיתה משונה שהכושיים אוכלים את בשרי. אחר שאכלו אותו חסיד נטלו זה הצדיק אלדד הדני ונתנו אותו בקולר עד שיבריא ויהיה שמן כי היה הולה ורזה והיו נותנין לו מאכל והיה עמהם זמן הרבה עד שעשה לו הקב״ה נס שבאו אליהם חיילות ממקום אחר על אותם כושיים ושבו אותם וגזזום והרגום בתוך אותה שביה ונשבה זה הצדיק הדני והיו אותם הרשעי׳ עובדי אש והיה זה הצדיק עמהם ד׳ שנים עד שהביאוהו למדינת אצ״ין עד שקנה אותו מהם יהודי אחד בשלשים ושנים זהובים והלך בים עד שיצא ליבשה ונפל בשבט יששכר והם שרויים בהררי תהום והם תחת ארץ מדי ופרס והם מקיימים לא ימוש ספר התורה מפיך ולא עליהם עול מלכות כי אם עול שמים ואינם נלחמי׳ עם אדם בעולם כי אם במלחמת של תורה והם בשלוה והשקט ואין שטן ואין פגע רע והם חונים מהלך עשרה ימים על עשרה ימים מרובע. ויש להם

ואבטיחים וקשואים ובצלים ושומים והטים ושעורים ומאחד יצמחו ק׳ והם בעלי אמונה בעלי תורה בעלי משנה בעלי תלמוד ואגדה ותלמוד שלהם בלשון הקדש וכך הם שונים ככה למדונו אבותינו ולמדונו הכמינו מפי יהושע בן נון מפי משה מפי הגבורה ואינם יודעים תנאים ואמוראים שהיו בבית שני מפני שלא השיגום ולא ידעום, ואינם יודעים לדבר כי אם בלשון הקדש ומחמירים ביין נסך וממה שהחמירו רבנן בהלכות שחיטה וטריפות כדברי סיפרים החמיר משה רבינו יותר מדברי סיפרים ואינם נשבעים בשם עד שתצא נשמתם ועל פיהם יחרה אפם על מי שנשבע בפניהם ויוכיחו אותם ויאמרו להם אי עניים למה אתם נושאים חזכרת השם על פיכם הכל על פיכם אם פת הוא תאכלהו או מים תשתהו הלא תדע שבעון שבועה בניכם מתים כשהם קטנים וכן יזהירו הכל לעבוד את יי׳ באימה וביראה ובתום לבב שבני משה עבד יי׳ מאריכין ימים ויחיו מאה שנה או מאה ועשרי׳ שנה לא בת ולא בן ימות בחיי אביו וישיגו לג׳ או לארבעה דורות ויראה לנפשם בנים ונכדים וצאצאים והם חורשים וקוצרים לפי שאין להם עבדים ושפחות והם בעלי דנויות ויש בתיהם מסגרת ואינם סוגרים אותם בלילה כי אין ביניהם לא גנב ולא אדם רע ולא שום נזק וגם כן נער קטון הולך עם המקנה מהלך כמה ימים ואינו מתיירא כלום לא מן הלסטים ולא מן השדים ולא מן חיה רעה ולא מן כלום נזק בעולם מפני שהם קדושים וטהורי׳ ואלה הלוים הם עמלים בתורה ובמצות ועדיין הם בקדושתן של משה רבינו לפיכך נתן להם הקב״ה כל זאת ועוד אינם רואים בני אדם ואין בני אדם רואי׳ אותם אלא ארבע שבטים הללו שהם יושבים מעבר לנהרי כוש ורואין אותם אלו את אלו ומדברים עמהם ונהר סבטיון ביניהם שכתוב בהם לאסורים צאו:

ועוד יש אצלם כסף וזהב הרבה מאד ויזרעו פשתן ומגדלים תולעת שני ועושים בגדים נאים ומעילי׳ והם כיציאת מצרים כפלים ובפלי כפלי׳ עד אין קץ, ורוחב הנהר סבטיון ק״ק אמה כמטחוי קשת והנהר מלא חול ואבנים בלי מים והאבני׳ קולם ירעים כרעם קול גדול או כגלי הים וכמו רוח סערה ובלילה ישמע קולו עד מהלך חצי יום ויש שם מעיינות ויקבצו כלם לאגם אחד וישקו מהם ארצם ואותו אגם ישרצו בו דגים ועל כל סביבותיו יפריחו כל מיני עופות טהורות והנהר ההוא מאבנים ומחול ירעים כל ששת

)(

ובעזורים (?) במלכות פרוים ממלכית הור־ינות ושמו שבטים אלו ידיהם בעורף אויביהם.

ובכל שנה ושנה עושין מלחמה עם שבע מלכיות ושבע לשונות והנה שמותם ארץ תוסינא וקמטוא וקובא ומראוגיא ותקול ובכמא וקאקוא והם מעבר לנהרי כוש לקיים נבואת חוזיו מעבר לנהרי כוש, וההללו השבטים יש להם זהב וכסף ואבנים וצאן ובקר וגמלים וחמורים הרבה מאד, וזורעים וקוצרים ויושבים באהלי' ונוסעים וחונים מגבול לגבול מהלך ד' ימים על ד' ימים ואין חונים אותם כי אם במקום שיש שם פירות שדות וכרמים. ושם מלכם עוזיאל בן מלכיאל ישם הנשיא הגדול ניקולי מבני אהליאב ושם השופט שלהם עכדן בן מישאל משבט אשר, וארבע מיתות בית דין עומדות על אופניהם ובעת אשר יבקשו לצאת למלחמה יצעק הצועק בקול השופר ויצאו עם שר הצבא החיילות מאה ועשרים אלף פרשים ומאה אלף רגלים, והנה ארבעה שבטים אלו כל חדש וחדש יוצא שבט א' מהם למלחמה והשבט עומד לשם ג' חדשים ולסוף שלשה הדשים כל מה שיביאו משלל אויביהם יחלקו עם שבט שלהם, ושבט בני דן מבני שמשון כחול הים מהלך ד' ימים והנה הם גבורי חיל ועת ילהמו יאמרו לא טוב לגבור שינום יפיפי' הייחוס ימות הבחור ואל ינום יחזק לבו ביי' הזקי ובטחי ונשקי ובחדוד חרבי תתמה רוחי בקרבה להראות משושי בפיפיות סוסי כמה פעמים שבית גשי כוש וככן משתבהין במלחמה וכך הם עושין עד משלם ג' חדשים וחוזרין ומביאין את כל השלל למלך עוזיאל ומחלק את הכל עם כל ישראל השוכנים בארצם גם נותנין לכל שהוא חלק ה', וכן בשלשה חדשים אחרים יוצא שבט נפתלי ועושה מלהמה ובשלשה חדשים אחרים יוצא שבט גד ובישלשה חדשים יוצא שבט אשר עד משלם שנים עשר חדש והוזרין חלילה.

ועוד שבט משה רבי.ו הצדיק עבד ה' ונקרא שמו שבט ינום שנס מע"ז ודבק ביראת ה' והנחל סובב עליהם מהלך ג' חדשים על שלשה חדשים מרובע והם שוכנים בבתים מפוארים ובנינים הדורים ובמגדלי' והם יבנו לעצמם ואין עמהם דבר טמא ועוף טמא וחיה טמאה או בהמה טמאה לא חיה רעה ולא זבוב ולא שועלים ולא פרעושים ולא כנים ולא נחשים ולא עקרבים ולא כלבים ולא שום מזיק זולתי צאן ובקר וצאנם יולידו שני פעמים בשנה וזורעים וקוצרים ולהם גנות ופרדסים וכל מיני פירות וכל מיני קטנית

ספר אלדד הדני

(נוסחא ג׳)

בשם יי׳ אלהי ישראל

ישתבח שמו של מלך מלכי המלכי׳ הב״ה שבחר ישראל מכל האומות ונתן להם תורה ומצות והבדילם משבעים לשונות וצוה אותם לקיי׳ שש מאות ושלש עשרה מצות לקיי׳ כל מצוה ומצוה בזמנה וכל זמן שישראל עושין רצונו של מקום לא שלטה בהם אומה עד שעמד ירבעם בן נבט חטא והחטיא את ישראל ועשה שני עגלי זהב ונחלקו במלכות בית דוד וכינס עשרת השבטים ואמר להם קומו והלחמו עם רחבעם ועם ירושלם. אמרו לו למה אנחנו נלחמים עם אחינו ועם בן אדוננו דוד מלך ישראל ויהודה. אמרו זקני ישראל אין לך בכל שבטי ישראל גבורי חיל כי אם שבט דן. מיד אמר לבני דן קומו והלחמו עם יהודה. אמרו לו בחיי ראש בן אבינו אין אנו עושין מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם חנם. מיד נטלו בני דן חרבות ורמחים וקשתות ומסרו עצמן למות ולעשות מלחמה עם ירבעם עד שהצילם הקב״ה משפיכת דמי אחיהם. והיו מכריזין בכל שבטי דן ואומרין נוסו וצאו לארץ מצרים ואחר כן יתיעצו על ארץ מצרים להחריבה ולהרוג כל יושביה. אמרו להם נשיאיהם והלא כתוב בתורה לא תוסיפו לראותה עוד והיאך אנו יורדין למצרים. ועוד היו יועצים על אדום ועמלק ועמון ושמעו שכתוב בתורה שהקב״ה מנע ישראל מלהוריש גבולם נתן להם ה״בה רוח ועצה טובה והיו עולי׳ בנהר פישון נוסעים על הגמלים וחונים עד שהגיעו לארץ כוש ומצאו אותה ארץ שמנה וטובה שדות וכרמי׳ גנות ופרדסים ולא מנעו בני דן לשבת עמהם וכרתו להם ברית והיו בני כוש פורעים להם מס לישראל וישבו עמהם שנים רבות עד שפרו ורבו עד מאד, ועוד נסעו שלשת שבטים מישראל נפתלי גד ואשר והיו נוסעים וחונים במדבר עד שבאו אצל גבולם והרגו באנשי כוש הרבה מאד מהלך ד׳ ימים על ד׳ ימים והם נלחמים עם ז׳ מלכיות עד היום, והללו ד׳ שבטים דן נפתלי גד ואשר הם חונים בחוילה הקדומה אשר שם הזהב כנויים ובקונים

משתה ושמחה, לבעבור אשר יהיו נכרים לפני עובדי פרסיים אשר יש להם שכר טוב באמונתם ואשר יתנכלו להם יאבדו ברשעתם:

כג) כל מדינה שלא תרצה לקבל המועד הזה תאבד ותדלק באש ובהרב ולא האנשים והנשים לבד אלא אף מקניהם וקנינם וכל בהמתם בדרך שיהיו לאות ולמופת והמקיימים אותו יתענגו על רוב החיים והשלום:

נכתב ונחתם בשלשה ועשרים יום
לירח סיון שנת שתים עשרה למלך
ארתחששתא בעיר שושן הבירה:

הנה העתקתי זה מלשון הגוים ואולי כן היה ואבד ממנו כס׳ עדו וס׳ ברוך.

אני הכותב יעקב ב"ר מכיר.

תם

ח) ואם כן ראוי אלינו להביט בשלום כל המדינות:

ט) ולא תחשבו אם אנחנו מצוים דברים הפכיים שיבאו מקלות דעתנו אך שתדינוני לזכות בעשות הצווים כפי צורך העת והזמן:

י) ולמען תשכילו את אשר אנחנו עושים ואומרים יודע לכם כי המן העמלקי היה מלב מקדוניא וממשפחתם ונכרי ממשפחת הפרסיים טמא וגֹאל הרחמים אשר לנו בעבור אכזריותו:

יא) ואנחנו החזקנו בו עם היותו נכרי אלינו וגדלנו אותו ונשאנו אותו על כל השרים ועל כל הפרתמים והמשכנו האדנות אליו עד אשר נקרא אבינו והשתחוו לו כמשנה למלך:

יב) והנה הוא קם בהפלגת הגאוה לגרשנו מן המלכות ולגזור אותנו מארץ חיים:

יג) כי חשב להמית מרדכי היהודי שבאמונתו ובטובו אנו עומדים ומפיו אנו היים ואסתר ריעת המלך עם כל עמה בעלילות חדשות אשר לא נשמעו מעולם:

יד) במחשבתו אשר חשב ובנפלאות אשר יזם כי באבדם יותר המלך לבדו ויתנכל עליו להמיתו ומלכות הפרסיים — לאנשי מקדון:

טו) ואין אנחנו מוצאים ביהודים הנידונים למות על ידי הרוצח האכזרי שום עלה להשחיתם (כ״י ושחיתה) אך שנראה אותם מחזיקים בדת יושר:

טז) ובני עליון ואלהים חיים ומלך המלכים אשר מחסדו וטובו נתן המלכות לאבינו ולנו וישמור אותה לנו ולעמנו עד היום הזה:

יז) ובעבור הכתבים אשר שלח בשמנו שתחשבו לאין:

יח) בעבור מחשבתו הרעה הנה הוא תלוי על העץ אל עיר שושן ולא תחזיקו טובה לנו רק למלך עליון אשר השיב גמולו בראשו:

יט) זאת הצואה אשר אנחנו שולחים עתה תנתן בכל המדינות שיעזבו היהודים להחזיק בדת הראויה להם:

כ) וכל האנשים אשר הכינו את עצמם להרע להם יוכלו היהודים להנקם מאויביהם ולכלותם ולהמיתם ביום שלשה עשר לחדש אדר:

כא) זה היום יום בכי ומספד יהפך מיגון לשמחה:

כב) לכן זה היום תשימו במועדיכם ושמנו אותו לעשותו יום

י) וכאשר נשא עיניו באימת לבו נפלה המלכה ונהפכו פניה לירקון ותנח ראשה על כתף הנערה ההולכת עמה:

יא) ויהפוך ה׳ לב המלך לענות צדק ובזריזות וביראה קם מכסאו והחזיק בזרועה עד אשר השיב נפשה וידבר על לבה ויאמר לה:

יב) מה לך אסתר המלכה אל תפחדי:

יג) ואל תמותי כי זאת הדת לא נתנה בעבורך רק בעבור הזרים:

יד) התחזקי והכנסי והגיעי במלכות:

טו) וישא שרביט הזהב ויניחהו על לבה וישק לה ויאמר לה למה לא תדברי עמי ואנכי טוב לך:

טז) ותען אליו ותאמר הנה ראיתיך כמלאך אלהים ונפלו פני מפני דמות אימת כבודך:

יז) כי נפלאת מאד ונוראים פניך ומלאים חן וחסד ורחמים:

יח) ובעודה מדברת נפלה פעם אחרת וכמעט לא פרחה רוחה:

יט) ויבהל המלך וסריסיו כלם מחזיקים אותה ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש:

אמר המעתיק גם זה מלאתי בל׳ יון: פתשגן הכתב אשר שלח המלך על יד מרדכי להיות היהודים עתידים להנקם מאויביהם.

טז ח) ארתחששתא המלך הגדול המולך מהודו ועד כוש אל כל האחשדרפנים והפחות אשר תחת ממשלתו שלום:

ב) מאשר אנשים רבים התנהגו הנהגה רעה מהחסד וכבוד המלכים הנתן להם:

ג) ולא לבד החזיקו לשום אנשי המלכות מרמס לרגליהם אך מאשר לא יוכלו לסבול הכבוד הנתן להם יתנכלו לאדון אשר מאתו הממשלה באה אליהם:

ד) ולא לבד שלא יחזיקו טובה לאשר טובה בידו והיותם מחללים גם כן יושר האנשים אך כי יחשבו אשר כח בהם מיעודי השם הרואה הכל: (אולי צריך להוסיף: להמלט)

ה) ויפילו הוללות בלבבם עד כי לשומרים אמונת דתם והחוק אשר הפקד להם ועושים כל דבר בדרך אשר ראוי להודות להם יחזיקו להפך בחבל כזב:

ו) ובעודם מסיתים אזנים השומעות הפשוטות מהמלכים בתרמית חושבים בזולתם את אשר בהם:

ז) וזה דבר מפורסם בספורים ראשונים ישנים ונראה בכל יום באיזה דרך יפסק הנהגת המלך בעבור עצות רעות:

יג) ותשים בפי מענה רך ישיב חמת הארי בבאי לפניו ותהפוך לבו לשנוא את אויבינו בעבור אשר יאבד המסית 1 :

יד) ואנחנו נגצל בידך עזרני ה׳ כי אין לי עוזר וסומך זולתך ה׳ אשר ממך לא יפלא כל דבר:

טו) אשר חכרת וידעת כי שנאתי כבוד הזרים קללתי משכב הערלים וכל איש נכרי:

טז) אתה ידעת עניי ומרודי כי אנכי תעבתי חותם הגאה והכבוד אשר על ראשי אקלל ואמאס אותו כטומאת הנדה לא אשאנו על ראשי בימי שתיקתי.

יז) לא אכלתי בסעודת המן לא חפצתי להתגאל בלחם חמודות המלך ולא שתיתי יין מקחם [נסכם] :

יח) ולא שמחה שפחתך מאז באתי הנה עד היום הזה לבד בך אלהי אברהם:

יט) ההזק על כלם ענה לקולי אין לי תקוה זולתך הוציאני מיד הזרים ומהיגון הגדול אשר לי תוציאני לשלום:

אמר המעתיק גם זה מלאתי בלשון יון במקום לבא על המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה. וכך אמר:

טו ב) זכרי עניך ושפלותך ואיך היית ואיך טפחתיך ורביתיך כי המן השר הגדול משנה למלך הסגירנו למות:

ג) לכן בתי באי אל המלך ודברי אליו בעבורנו:

ד) ביום השלישי הסירה אסתר בגדי האבל ותלבש בגדי הוד והדר ותזרח אורה ואור בגדי מלכותה:

ה) ובקומה קראה (כ״י הראה) לאדון הכל רועה ישראל להושיע אותה ולקחה עמה שתי נערות :

ו) היתה נסמכת על אחת כי לא יכלה להצג כף רגלה על הארץ מרוב ענוייה:

ז) והנערה האחרת הולכת אחריה:

ח) והיא נושאת הן בעיני כל רואיה ולבה דופק מיגון הפחד :

ט) ובבאה פתח אחר פתח עד היכלו ותעמוד לפני המלך והמלך עומד על כסא מלכותו עם לבוש מלכות מזהב ואבן יקרה פניו נוראים :

---

1) במקום העתקת מלות et caeteri quiei consentiunt נמצא, בכ״י „והסכמים" ואולי חסר וההולכים אחריו או כדומה או טעות אחר נפל כאן.

יד) אכן יעצוני לבי וכליותי לבל אתן כבוד לשום אדם ולא אתפלל לאחר בלתי לאל:

טו) ואתה השם אלהים מלך גדול על כל הגוים אלהי אברהם יצחק ויעקב עבדיך רחם על עמך כי רצו אויבינו להשמידנו ולאבד נחלתך:

טז) אנא ה' אל תבזה גורלך ולא תשקץ נחלתך אשר פדית ממצרים:

יז) העתר והדרש לנו ומחול לעונינו ותהפוך לנו היגון לשמחה ובהיותנו חיים נודה לשמך ולא תסגור פיות המהללים אותך:

יח) וכל ישראל כאחד בלב שלם קוראים אליך וצועקים אליך כי הם רואים המות והאבדון אשר מגיעים להם:

יד א) ואסתר המלכה שבה לאל בכל לבה יראה וזוחלת מאימת המות אשר נפלה עליה 1):

ב) ותפשוט בגדי המלכות מעליה ותקח בגדי האבל הראוים למספד ובמקום הבשמים והמור הניחה העפר והאפר על ראשה:

ג) ותתפלל לשם ותאמר אתה אדני מלכי ואני אמתך עזרני והושיעני כי אין לי עוזר זולתך:

ד) כי אימות מות נפלו עלי:

ה) והנה שמעתי מאבי כי הצלת את ישראל מכל הגוים והושעת אותם מיד עריצים אשר היו לפנים מפני אשר תחזיק להם נחלת עולמים ותעוז להם כאשר דברת בפיך ובידך מלאת:

ו) ועתה חטאנו לך ועוינו לפניך ולכן מסרת אותנו ביד אויבינו:

ז) אנא ה' אלהי ישראל ישר אתה וישרים משפטיך:

ח) ועתה לא די להם להעבידנו בפרך ולהכריחנו להטות שכמנו לסבול עולם אך שנותנים כח ידיהם לאלהיהם:

ט) ורצו להחליף שמך ולהאביד יעודך ונחלתך ולסגור פיות המהללים אותך ולכבות מאור מקדשך ומזבחך:

י) בעבור אשר הגוים יפצחו את פיהם ויודו לחזק ממשלת האלילים ויספרו בכל עת תהלות מלך בשר ודם:

יא) אל תתן עזרת תפארתך לאשר הם לאין ובעבור שלא ישמחו לאידנו תהפך עצתם ויפלו ממועצותיהם תשמיד האויב המתנפל עלינו ומתנכל אלינו:

יב) אנא השם זכרנו ופקדנו וראה בעת צרתנו אנא מלך. ואלהי אדון כל יכולת ועצמה תן לי מבטח ועצמה:

---

1) כ"י קדמון מהוואולגאטע (הביאו Calmet) גורס התפלה הזאת באופן אחר קרוב יותר לגי' יוסיפון.

אך שיעמדו בשלום תחתי ולנהלם בהשקט ובטח ובעבור אשר העמים יתנהגו הנהגה טובה ועצת שלום תהיה בינם אשר היא תאותם להם יותר מכל חייהם ויבלו ימיהם בטוב:

ג) הייתי חושב בזה ושואל עצה ליועצי לעשות להם חקים טובים וסדרים נאותים להתנהג ולהתעסק בהם היה שם אחד מעולה מכלם בחכמתו ואמונתו משנה למלך ושמו המן:

ד) הראה לנו עם מפוזר ונבדל בנימוסים משונים הולכים ארחות עקלקלות והקים נגד חקי כל הגוים מבזים המלכים מחללים דת המסכמת כבוד כל הגוים בעבור דתם ההפכית אשר להם:

ה) וכאשר הגיע זה הדבר אלינו וידענו שלא נראה עם מורד כזה מתנהג בדעות שונות מכל העמים אשר מבטלים שלום והסכמה מהאקלימים המשועבדים לנו:

ו) כפי אשר הראה לנו המן אשר הוא פטרון ומשנה למלך ושמנו אותו לאב גזרנו כי העם אשר הראה לנו עם נשיהם ובניהם ישמדו ויגזרו מארץ החיים ולא יחמול אדם עליהם ביום שלשה עשר לחדש אדר מהשנה הזאת 1):

ז) בעבור כי הנבלים כלם ירדו ביום אחד שאולה וישובו בממשלתנו החיים והשלום אשר מנעו ממנה:

נכתב ונחתם בחדש ניסן שנת שתים עשרה למלך ארתחששתא בשושן הבירה:

אמר המעתיק גם זה מלאתי במקום ויעש מרדכי ככל אשר צוה עליו אסתר.

ח) ויחל מרדכי את פני ה׳ אלהיו וזכר את מעשיו:

ט) וכך אמר בתפלתו המלך הגדול אדון העוז והיכולת אשר הכל הונח תחת ממשלתך ואין מי ימחה בידך ויחלוק על רצונך (אם) אתה אמרת להושיע את ישראל מיד צריהם:

י) אתה עשית את השמים ואת הארץ וכל מה שעומד תחת חוג השמים:

יא) אתה אדון הכל ואין יחלוק על אלהותך:

יב) אתה תשכיל כל הדברים וידעת כי לא מגאה וגאון וקנאת הכבוד מנעתי את עצמי מלהשתחות להמן הגאה מאד:

יג) כי ברצוני אני מוכן לנשק כפות רגליו להרחיק נזק מכל ישראל:

---

1) יוסף ותרגום יוני גורסים בטעות יום י״ד ואחריהם טעה הירונימוס והמעתיק ללה״ק תקן.

ה) וזכור אני מהחלום אשר חלמתי המורה על זה ושאינו דבר בטל:
ו) המעין היה לנהר גדול ממים רבים היא אסתר לקחה המלך לאשה 1):
ז) והשני אריות אני והמן:
ח) ועמים רבים הנאספים הם אשר החזיקו עם הארץ להשכיח שם מהיהודים:
ט) ועם הישרים (כ"י השרים) הוא ישראל והאור ושמש אשר זרח היה האורה אשר זרח ליהודים כי ה' הושיעם מכל צרה ועשה אותות ומופתים לעיני העמים:
י) וצוה שיהיו שני גורלות האחד מעם האל והאחד מכל הגוים:
יא) ויהיו נבדלים עד בוא יום הנועד מאת ה' על העמים 2):
יב) וה' זכר עמו ורחם על נחלתו:
יג) ולכן יהיו נשמרים אלו שני הימים יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר בכל מיני ששון ושמחה וכל העם להיות נאסף בחברה אחת לשמוח בם וכן ימשך בכל שנה ובכל הדורות עם ישראל:

גם זה מצאתי בלשון יון במקום בימים ההם ומרדכי יושב וכו' קצף בגתן.

יב ב) וירא אותם מתלחשים והכיר עצתם וחשב שהם חושבים לשלוח יד במלך ויגד זה הענין אל המלך:
ג) והמלך חקר את הדבר וראה וידע אותו מהודאת פיהם ויצו המלך לתלותם:
ה) והכתב בספר הזכרונות ולמרדכי צוה המלך לעמוד בבית מלכותו ויתן לו מתן רב על זה:
ו) והמן האגגי היה נשא וגבוה לפני המלך וירע בעיניו מאד ויאמר בלבו להשטין למרדכי ולעמו בעבור אלו שני סריסים אשר מרדכי היה סבת מיתתם:

אמר המעתיק גם זה מצאתי במקום הכתב הראשון אשר שלח המן:

יג א) ארתחששתא המלך הגדול המולך מהודו ועד כוש לכל האחשדרפנים והפחות אשר בכל מדינות מלכותו שלום:
ב) מאשר שרתי על עמים רבים ושעבדתי העולם כלו תחת ידי וכלם סרים אל משמעתי לא להתנהג עמהם עם כחי ועוצם ידי

---

1) תרגום יוני גורס לבד: אור ושמש זרחו ומים רבים ממעין קטן.
2) ב' נוסחאות אחרות יש בפסוק הזה קרובות יותר לדברי המעתיק.

חלום מרדכי והוספות למגלת אסתר.

נעתק מלשון לאטינו אל הה״ק מאת ר׳ יעקב בן מכיר.

(אמר המעתיק · גירונימוס שמו הנה העתקתי זאת המגלה כפי אשר מצאתי אותה בעברי באמת ומה שכתוב אחר זה הם דברים מצאתי ביד היונים כתובים וכלשונם).

יא א) בשנה הרביעית למלך תלמי וקלפטרה המלכה הביא דוריינוס הכהן למלך תלמי אגרת הפורים בלשון יון והעתיקו אותה בירושלם 1):

ב) בשנה השנית לארתחששתא המלך הגדול בראשון לחדש ניס; חלום חלמתי אני מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני 2):

ג) העומד בעיר שושן אחד משרי המלך הגדולים:

ד) אשר הגלה מירושלים עם יכניה מלך יהודה:

ה) וזה החלום נראו בארץ קולות וברקים רעש ורעם בהלות ואימות:

ו) ועם זה נראו שני גורי אריות מתעתדין זה לקראת זה למלחמה:

ז) ולקול צעקתם נאספו עמים רבים להלחם נגד הישרים (כ״י השרים) ועם קדושים:

ח) ויהיה להם היום הזה יום ענן וערפל בהלות ומצוקות:

ט) ופחד גדול מיראת הצרות הגדולות המגיעות להם והיותם נמסרים למות:

י) ויצעקו אל ה׳ וכצעקתם מעין אחד קטן גדל ויהי לנהר גדול ממים רבים מלא על כל גדותיו:

יא) ואור השמש זרח השפלים התרוממו והגבוהים השפלו:

יב) וכאשר ראה מרדכי זה החלום קם ממטתו וחשב ואמר מה רוצה לעשות ה׳ והשתומם לדעת מספר החלום ומה שברו:

י ד) ויהי מקץ ימים ויאמר מרדכי על יד האל נעשו אלה הדברים:

---

1) דוריאנוס ודוסיטיאוס הוראתם בלשון יוני מתן ומתן אל.

2) אחר מלות איש ימיני כ״י גורס בטעות רע ומר ונ״ל ברור שצ״ל העומד הנמשך לפסוק ג׳ וכן תקנתי.

בבעו אלהא אמאיך יתיה עם
כל יעטוהי למיהוי כניע ומיתכביש
קדם אמתך בחנא והסדא
וכשיבהורא ובשופרא די תתן
לאמתך אלהי׃

והב בלבביה למיסני ית
בעלי דבביהון דעמך ולמרחם ית
עבדך ארום לבהון דמלכיא
בידך אלהנא משבחא ודחילא
ותקיפא׃

ושיזביני כרון מדחלתיה
ואיסתפיתי ועלית קדמוהי בשום
מימרך והב דחלתך עלוהי
ומיתברך דתעיל בלבביה למידחל
מן קדמך בגלל דאיפוק מן
קדמוהי בשלם׃

והשפילהו עם כל יועציו ויהי
כנוע וכבוש בהן וביופי אשר
תתן לי אתה אלהי (עת אבוא
אליו לבקש מלפניו על עמי ל״ג
כ״י וד״ק)׃

ותן בלבו לשנא את אויביך
(ד״קוכ״י גור׳ אויבינו) ולאהוב את
עבדיך (המה בני ישראל עמך
הקדוש ונחלתך הטהורה כ״יוד״ק
ל״ג) כי לב המלכים בידך לכל
אשר תחפוץ תטנו אל אדיר
ונורא ונשגב׃

הצילני נא היום הזה מהיראה
ומהמגור אשר יראתי ויגורתי
ואבואה לפניו בחסד שמך
ואצא מלפניו בשלום׃

מניין פסוקי דספרא נ״א

סליק חלומו של מרדכי ותפלתו, ותפלתה של אסתר׃

(ל' ת"י ויב"ע רחוק) לשיציותהון (תיב"ע למשצאיתהון ותרגום ירושלמי ולא שיצית יתהון) במלכותא דיון לאשנאה (תרגום יב"ע למיפסוק תי"ר למפסה) קיימי עמהון במלכותא דאדום ארום אנא ה' אלהיהון ביומי דגוג ומגוג.

וכדון לא סגי לנא גלותנא דאינון מפלחין יתנא בקשיו אילהין הינון אמרין ארום לא מסרתנא אנת בידיהון אילהין ית פסליהון יודון ולהון יסגדון וישבחון למימר ארום אתון מסרתון ית עמא דיהודאי בידינן.

בגין כן עקת נפשא לרחקא ית עמא הדין ולמיסני יתהון היך ריחוק בזעא דלבוש איתתא דוותא הכדין סניתינון וברם אסני וארחיק ית כל לבושי תושבחתי וית כל מאני תקוני שבהורי וית כלילא דמלכותה דברישי ולא חדיתי מן יומא דאיתוני הלכא עד הכא אילהין במימרך בלחודך מלכי ואלהי.

ואנת אלהא אבוה דיתמי קום כדון לימינא דאמתך יתימתא יומא דין די סברית במימרך בטובך וברחמך.

והב לי רחמין קדם אחשורוש מלכא ארום דהילא אמתך יתיה היכמה דדחיל גדיא מן קדם אריה.

גברו על פשעינו ותשפטנו לפי חסד ותיעדנו סליחה כי נזעק אליך בעת צרה וכה דברת ביד משה עבדך נאמן ביתך בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה וכו' כי אל רחום וכו' על יד משה הבטחת חסדך הגדול לבלתי הפר בריתך אתנו ולזכור לנו ברית ראשונים להיותך לנו לאלהי' וכן כתוב ואף גם זאת וכו' ועתה ה' אלהינו רב לצרים הצוררים האלה כי יעבידו אותנו בפרך גם כי המה אומרים כי לא וכו'.

כנ"

ועתה לא די להם שמעבידים אותנו בפרך והם אומרים כי לא נתתנו אתה בידם כי לפסיליהם יודו ולהם ישתחוו לאמר אתם נתתם את היהודים בידינו.

כנ"ל

על כן אני שפחתך תעבתי ושנאתי אותם שנאה גדולה (כ"י מוסיף: עד תכלית) כאשר ישנא אדם בגד אשר לאשה נדה כן אני אשנא את בגדי תפארתי ואת כתר מלכותי אשר בראשי ולא שמחתי מיום אשר הביאוני הנה כי אם בך.

ועתה אלהינו אבי היתומים עמוד לימין היתומה הבוטחה בך.

ותן לי רחמים לפני האיש הזה אחשורוש כי יראתיו כאשר ירא גדי העזים מפני האריה.

ואין לא תצבי למיסבי שיזיב
כדין ית עאן רעיתך מן פום
אריוותא האילין די פתחו ית
פומיהון למיכל יתהון.

ארום שמעית מאבהתי ולחוד
אישתעי לי ארום את דברת ית
אבהתנא מבני עממיא ואפיקתינון
ממצרים וקטלת כל בוכריא
דמצראי בגינהון.

וית עמך דברתא מביניהון וית
ידך תקיפתא ואדרעא מרמם
אחזיתא למצראי מטול עמך
ואעברתינון ביבשתא היך סוסא
במדברא והיך בעירא בבקעתא.

ויהבת לחמא מן שמיא
לכפנהון ולצחותהון אפיקת להון
מיא מן שמיר טינרא.

ולחוד מזונא דבישרא וצפורי
שמיא לשובע אגרתא להון מיא
מן טינרא רבא לאשלמא
רעותהון וזגתהון ארבעין שנין
במדברא כארעא דלא יתבא.

ומחיתא קדמיהון מלכין רברבין
וגיוותנין ואחסנתינון ית ארעהון
ויהבתא להון ארעא משבחתא
אחסנתא טבתא בסוגי טובך.

וכד חבו אבהתנא לשמך
רבא מסרתינון ביד שוביהון והא
אינון בגלותא יומא הדין.

ולחוד אנא איסתעא לי
למימר דמלילתא בידא דמשה
עבדך ולחוד ברם הא במהויהון
בארע בעלי דבביהון לא ארחקינון
במלכותא דבבל (תרגום ירוש'
ויב"ע גרים לא מאים) ולא
אשבקינון במלכותא דמדי ופרס

ואם לא תרצה לקחתה
(ותאבה להחיותני להודות את
שמך כי לא יספר בקבר חסדך
ל"ג כ"י וד"ק) הצילה נא צאן
מרעיתך מן האריות האלה אשר
קמו עליהם לטרפם (ד"ק ל"ג).

כי אבי ואמי ספרו לי ומרדכי
עבדך אומני למדני וכתורתך
כתוב לאמר (כ"י וד"ק גר' כי
למדני אבי וכו') אשר הוצאת
את אבותינו ממצרים והרגת
בכוריהם.

ועמך הקדוש הוצאת מתוכם
ביד חזקה ובזרוע נטויה ואחרי כן
העברתם בים סוף כסוס העובר
בבקעה.

והולכתם במדבר ותתן להם
לחם מן השמים ומים מצור
החלמיש.

וגם בשר לשובע נתת להם
(כ"י גם בשר האכלתם לתאותם).

ותך לפניהם מלכים גדולים
ואדירים ואת ארצך הטובה
הקדושה והטהורה הנחלת להם.

וכאשר חטאו אבותינו לשמך
הגדול (ואינם ל"ג כ"י וד"ק) נתת
אותם (ואותנו ל"ג כ"י וד"ק)
בשבי והנה אנחנו בגולה כיום
הזה (כי עונותיהם סבלנו ל"ג כ"י
וד"ק) (ג"י ד"ק וכ"י ועוד ספר לי
אבי כי דברת ביד משה עבדך
לאמר ואף גם זאת בהיותם
בארץ אויביהם וגו') ג"י דפוס
ויניציא: ואתה ה' מאז רחמיך

בר המדתא עמלקאה דמזרעית אגג.

ולחוד אסתר מלכתא עקת (ונ״א ערקת) ואיפכת עד ה׳ לאקדמותיה בצלו ארום דחלת מן קדם בישתא די צמחת מן מחשבתא דהמן בישא.

ואשלחת ית לבושי מלכותא וית תקון תושבחתא ולבשת שקא ופרעת ית שער רישה ומלאתון עפר וקטם ועניאת בצומא ואיטמרת בטומרא ונפלת על אנפהא וצליאת ואמרת:

בבעו ה׳ אלהא דישראל מלכא על כל מלכיא וברי כולא דקניניה שמיא וארעא ושליט ברום מרומי שמיא ועל ארעית ארעא ובימיא ובתהומא ובכל תניניהון.

בבעו סייע כדון לאמתך דיתבא בלחודא דלית ליה סעיד בר מינך ארום בלחודוי יסבית הלכא ובלחודוי אנא יתבא בבית מלכא הדין בלא אבא ואמא ולחוד כיתמאענייתא דשאלה מזונא מן ביתא לביתא.

הכדין שאלית רחמך וחיסדך מן כוותא לכוותא בבית מלכא אחשורוש הדין למן יומא דאיתדברית הלכא ועד יומא הדין.

וכדון אלהנא הא נפשי כדעל גב ידיי לאיתקטלא סב יתה מידיי אין שפיר קדמך.

הציקם המן בן המדתא העמלק (כן גי׳ הכ״י והד״ק).

ותנס (כ״י גר׳ ותאנח) אסתר המלכה עם (כ״י ותבקש) רחמי שדי (כ״י ה׳) כי פחדה מן הרעה אשר צמחה על עמה (ד״ק נצמחה כ״י ראתה).

ותפשוט את בגדי מלכותה ואת עדיי תפארתה ותלבש שק ואפר ותפזר שערת ראשה ותמלא עפר ואפר ותענה בצום נפשה (שלשה ימים ושלשה לילות כ״י וד״ק ל״ג) ותפול על פניה ותתפלל ותאמר:

ה׳ אלהי ישראל אשר משלת מימי קדם ובורא ועושה כל העולם כלו.

עזור נא לאמתך אשר אין לה עוזר אחר בלעדיך ופדה אותי ואת עמי מיד הצר הצורר אותנו (כ״י וד״ק ל״ג ופדה וכו׳) כי בדד אני יושבת הנה ובדד אני בבית המלך בלא אב ואם כיתומה עניה שואלת מבית לבית.

כן אני שאלתי רחמיך מחלון לחלון בבית המלך אחשורוש מן היום אשר נלקחתי הנה ועד היום הזה (כי אראה שמיך ואגדלה שמך על כל מעשיך בודדת ויחידה כ״ז ל״ג כ״י וד״ק).

ועתה אלהים הנה נפשי בכפי קחנה מידי אם ייטב בעיניך.

וכדון אלהנא רב למיפרוק פרוקינן כען מן ידיה ושיזבינן מבישית רעינוי ארום כד עיק לן קדמך נצלי ולוותך נעירוק למיתרם אמטילנן אנת בלחודך למיקום לימינא דחשיכן ולמיפרקינן מן דקיימין עלנא.

ואדכר כדון ארום חולקך אנחנא ארום מן לקדמין מחבבין מאחסנתא דעממיא ובאפרשותך בני נשא אפרשיתנא למהוי בערכך ולאפרשותנא מן עממיא למהוי לך לחביבא וקדישתנא לשמך אפרשותא מן כל עממיא.

וכדון אלהנא למה יימרון מעיקנא ארום לית להון אלהא למיפרוקהון ויתפתחון פומהון לסלעמותא חולקך ולשבחא ית פסליהון והבליהון למימר בהון איסתיענא למכבש ית עמא הדין.

בבעו אלהנא פרוקינן כדון מן ידיהון ויבהתון עממיא מן פסליהון והבליהון וטעוותהון וישוון ידא לפומא במיהזיהון ית פורקנך ה' וחוס כדון על עמך ועל אחסנתך ולא יסתתמון פומיא משבחתא דמייחדן ית שמך רמשא וצפרא תדירא.

והפוך איבלינן לבדחא וחידוא ונייחי ונשבחך על פורקנא טבתא די תפרקינן.

וכל ישראל ויהודה קבילו כחדא קדם ה' אלהיהון על עיסק עיקתא דאעיק להון בזמן דאעיקינון המן

ועתה אלהינו רב להושיע המחיה מתים ריבה את ריבנו נקום את נקמתנו והושיענו מיד המן (ד"ק וכ"י להושיע הושיענו מידו) כי צר לנו מאד ואנחנו עליך עינינו ועדיך נברח להיותך למגן בעדנו ולעמוד בקרבנו להלחם את מלחמותינו ולשפוט על כל הקמים עלינו (ד"ק וכ"י ולעמוד בקרב להלחם לנו מיד כל הקמים עלינו).

וזכרנו ה' אלקינו כי חלקך אנחנו בבני אדם ומאז בהנחילך גוים ובהפרידך בני אדם ונהי בגורלך אנחנו ותפול עלינו בגורל אשר השלכת ונהי סגולים (כן ג' הכ"י וד"ק).

ועתה אלהינו למה יאמרו צרינו כי אין אלהים לישראל (ד"ק כי אין להם אלוה (וכ"י לנו) ויפתחו פיהם לבלוע את חלקך את עם קדש (כ"י וד"ק ל"ג) ולהלל עצביהם והבליהם.

אנא אלהינו הצילנו נא מידו (ד"ק וכ"י הושיענו נא) ויבושו מתקותם (ד"ק וכ"י מהבליהם ומעצביהם) וישימו יד על פה בראותם את ישועתך ה' ורחם על עמך ועל נחלתך ואל תסתום פיות מהלליך ערב ובקר תמיד (כ"י וצהרים).

והפוך יגוננו לששון ואבלנו לשמחה ויום טוב (ד"ק וכ"י ל"ג ויום טוב).

וכל ישראל צעקו אל ה' על דבר הצר אשר הצר ואשר

עבדית דא בגין דלא למיסגד להמן עמלקאה הדין.

אילהין מדחלתך עבדית ואיתגריתי ביה מטול דלא למיגחין ליה ארום דחילית מן קדמך אלהא עלמיא דלא למיתן יקרך לבר נשא בישרא ודמא.

בגין כן סריבית למגחן לערלה מסאבא הדין אילהין לשמך רבא וקדישא דאיתקרי עלנא.

ארום מאן אנא וביתי דאיכא (אולי צ"ל מאיכא) דלא אסגיד לאינשא על פורקנא דישראל וסיועהון ולמלחך ית עפר רגלוהי דהמן באתר די תדריך פרסת רגלוהי דהמן.

ברם במימרך סברת נפשן ארום אנת בלחודך לנא ולאבהתנא לאלהא.

וכדון אלהנא שזיבנא כען מידיה ויפול בשיחא די כרא ויתאחד במצדתיה די טמן (נ"ל שאין להוסיף וכמן ולא וזמן ולא ובזמן. אלא אולי ויטמן במה דזמן) לרגלוי דחסידיך.

מטול דינדעון כל עממיא דלא איתנשיתא ית קיימא דקיימתא לאבהתנא עבדיך ולא מסרתנא בגלותא כיומא הדין מחלשות ידא אילהין בחובייא איזדבנא ובסורחננא גלינא ארום חבנא לך.

אשר לא השתחויתי לעמלקי המן הרע הזה הצר הצורר לעם קדשך ותפארתך (הכ"י לא גרים הרע ולא הצר וכו').

אמנם מיראתך התגריתי בו ולא השתחויתי לו כי יראתי מפניך ה' אלהי ואלהי אבותי לתת (והכ"י המיר) את כבודך לאחרים (כ"י לבשר ודם ודפוס קדמון גר' לבלתי תת כבוד לבשר ודם) ולא רציתי להשתחוות לזולתך.

כי מי אני אשר לא אשתחוה להמן אשר נשאו זמנו וגדלו המלך אחשורוש (ד"ק וכ"י ל"ג אשר וכו') והלא על תשועת ישראל אלחוך (כ"י וד"ק גור' הייתי לוחך) נעליו אשר ברגליו ועפר הארץ אשר ידרוך.

ועתה אלהינו הצילנו נא מידו ויפול הוא בשחת אשר טמן ובבור אשר כרה וילכד ברשת אשר טמן (גי' הכ"י וד"ק ויפול בשחת אשר כרה וילכד ברשת אשר טמן) לרגלי חסידיך.

וידעו כל העמים (נ"א הכל) כי לא שכחת את השבועה אשר נשבעת לאבותינו ולא הפרת אותה (כ"י וד"ק ל"ג) גם ידעו כי לא נתתנו בגלות מקוצר ידך כי לא יכלת להושיענו כי אם בעונות אבותינו (כ"י וד"ק בעונותינו) נמכרנו ובחטאינו נגלינו כי חטאנו לך.

והוה מבועא לנהרא רבא ופתי תחומין היך ימא רבא אזיל ושטיף בארעא.

ודנחת שמשא ונגהי נוגהא דנהורא על אנפי כל ארעא ורבא עמא זעירא ואתרומם לחדא ועממיא רמיא וגיוותניא מאכו ושדוכת כל ארעא ארום רבת הימנותא והויא שלמא ליתבי ארעא.

ומן יומא ההוא ולהלן נטר מרדכי ית חילמא בלביה ולא אישתעי לגברא אילהין לאסתר בלחודה.

והוה כד עק ליה המן ואעיקיה ואמר מרדכי לאסתר מלכתא בת אביחיל אח אבוהי למימר: הא אתי פיתגמא חילמא דאישתעיתי ליך ביומי טליותיך והא מעיקתא דאמרית ליך.

וכדון קומי כען וצליאי קדם ה׳ אלהא דאבהתנא ואקדימי יתיה בבעותא למיתן ליך לחיסדא ולרחמין בלבא דמלכא אחשורוש.

ובכן תעולי קדם אפוהי בשופריך למיקום מטול עמיך ומטול ייחוסיך.

וצלי מרדכי יהודאה קדם ה׳ אלהיה ואמר:

בבעו רבוניה דכל עלמיא ה׳ לא איתכסי לבי מן קדמך ולא מן גובהא דרוחי ורומא דלבבי

והמעין ההוא הקטן גדל עד מאד (גי׳ הכ״י ויתגדל המעין) ויהי לנהר שוטף כשטף ים גדול ורחב ידים ויהי הולך ושוטף בכל הארץ.

וירא והנה השמש זרחה על הארץ, ויהי אור על כל העולם ויתרומם ויתגדל הגוי הקטן ההוא והגבוהים השפלו ויהי שלום ואמת בכל העולם.

ויהי מהיום ההוא והלאה וישמור מרדכי בלבו את החלום אשר ראה (בכ״י חלם) ויהי אז כראות מרדכי את החלום ויספרהו לאסתר והנה נערה קטנה בחיקו (כ״י ל״ג כל זה).

ויהי כאשר הצר לו המן ויאמר לאסתר המלכה בת דודו (כ״י ל״ג בת דודו) לאמר בא החלום אשר ספרתי לך בימי נעוריך.

ועתה קומי ובקשי רחמים מאת אדון הרחמים (בכ״י לאדון על כל הארץ בעל הרחמים).

ובואי נא לפני המלך אחשורוש ובקשי לפניו על עמך ועל מולדתך.

ויתפלל מרדכי היהודי אל ה׳ אלהיו (כ״י אלהי ישראל) ויאמר:

גלוי וידוע לפני כסא כבודך אדון כל העולם כי לא מגובה לבי ולא מרום עיני עשיתי זאת

תפלת מרדכי ואסתר.

בשנת תרתין למלכות אחשורוש ומרדכי יהודי הלם חילמא והא זעייא רבא ואכליותא (נ"א: ואבליותא) וקל בהולתא על (נ"א מוספת: אנפי) כל ארעא ודהלא ורתיתא אחדו ית יתבהא ואיתבהילו כל דיירי עלמא (נ"א מוספ׳: לחדא).

באדין איתחזיו תרין תניניא רברביא ואתו דין כל קביל דין לקרבא ותמהו כל עממי ארעא לכל איתרגושיהון.

והוה בין תרין תניניא האינון עם חד זעיר וקמו כל עממיא דארעא עילויה לסלעמותיה ולהובדא דוכרניה מעילוי ארעא.

והוה עננא וחשוכא וקיבלא על אפי כל ארעא ועקת לעמא זעירא ההוא לחדא וקבילו וצלו קדם ה׳ בכל לבא.

ותניניא מגיחין באכזריותא ברוגזיהון ולית מפריש ביני תרויהון — ואיסתכל מרדכי והא מבועא דמיין חיין עביר ונגיד ביני תרין תניניא דמגיחין (ואפריש בין תרויהון) ופסקו מן קרבא.

בשנה השנית למלך אחשורוש (מרדכי) בחלומו ראה והנה רעש גדול ורעם חזק ועצום ותהי בהלה בכל הארץ ופחד ורעש ורעד וגעש על כל יושביה. (כ"י ל"ג ועצום ולא וגעש).

ויריעו אז שני תנינים גדולים זה לקראת זה למלחמה וירוצו לקולם כל גויי הארץ.

והנה (גי׳ הכ"י והיה) ביניהם גוי אחד קטן ויקומו כל הגוים (ההם גי׳ הכ"י) על הגוי הקטן הזה לאבד שמו ולמחות זכרו מעל כל הארץ (הכ"י ל"ג כל).

ויהי ביום ההוא חשך ואפלה לכל העולם וייצר לגוי הקטן מאד מאד והיו צועקים לה׳ (גי׳ הכ"י ויצעק לה׳ בבכי ובתחנונים ובמר נפש).

והתנינים נלחמים באכזריות ובהמה גדולה (כ"י חמה) ואין מפריש (כ"י מציל) ביניהם. וירא עוד (כ"י ל"ג) מרדכי שנית (כ"י ל"ג) והנה מעין קטן עובר בין שני התנינים האלה (מעין מים קטן נובע מבין שני גי׳ הכ"י) ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר היתה ביניהם.

מדרשים קטנים ואגדות שונות

מפתח

(Inhalts-Verzeichniss.)

Verzeichniss
der im Bet ha-Midrasch benutzten Handschriften.

(Fortsetzung von Bet ha-Midrasch IV, S. XV.)

35) תפלת מרדכי ואסתר | im Besitze des Herrn Ober-
36) הוספות למגלת אסתר | Rabbiners Marco Mortara.

37) מעשה הגמלה, cod. heb. des Herrn Coronel aus Jerusalem, jetzt Eigenthum der Universität in Cambridge.

38) מדרש ר' עקיבה בן יוסף על הזיינין, cod. heb. der Schlesinger'schen Buchhandlung in Wien.

39) מדרש דאברהם אבינו
40) סדר גן עדן
41) פרק גן החיים
42) פרק ר' יצחק בן פרנך מגיהנם
(39–42: codd. heb. des Herrn Halberstamm.)

43) מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם, cod. heb. Nr. 260 der königlichen Hof- und Staats-Bibliothek in München.

44) שבלי הלקט ח"א, cod. heb. des Hrn. Halberstamm.

45) אגדת עולם קטן, cod. heb. Nr. 222 in München.

46) מדרש ה' בחכמה יסד ארץ „ „ 117 „ „

47) הגהות כ"י ר' אברהם פרובינצאל בכמהר"ר דוד זצ"ל למדרש תהלים מתוך ששה טופסים ישנים נושנים, im Besitze des Herrn Raphael Kirchheim in Frankfurt a. M.

48) מדרש הלל והוא חלק מספר המעשים, cod. heb. Nr. 222 in München.

49) מדרש עשר גליות, cod. heb. Nr. 312 in München.

50) מדרש ילמדנו, cod. heb. Bodlej.

51) ס' חנוך, cod. heb. Nr. 40 in München.

52) לקח טוב על ס' בראשית, cod. heb. Halberstamm und Copie des Herrn S. Buber in Lemberg.

53) מגלת אנטיוכוס, aramäisch, in meinem Besitze.

könnte nun sein,, dass die Mechilta dieselbe Methode, die Verse in kleinere Theile zu zerlegen, befolgte, wodurch eine so grosse Anzahl von הלכות in jedem Abschnitte entstanden sind. Auch dürfte jede neue Auslegung einer und derselben Stelle (דבר אחר) einen besondern Absatz oder eine besondere „Halacha“ gebildet haben.

der Mechilta vom Jahre 1870 Bl. 23 b bezeichnete פתיחתא — eine schriftstellerische Form übrigens, die dem hebräischen Schriftthum aus der Abfassungszeit der Mechilta fremd ist — den 1. Abschnitt des Tractates ויהי בשלח bildet.

Unmittelbar nach dieser Masora folgt die Note: שירתא פרשיאתא קמיתא הלכות ל"ו und dann auf demselben Bl. d: הלכות ל"ד פרשת כי גאה גאה mit der Schlussbemerkung חסלת פרשתא.

Aus diesen Angaben zu den Tanchuma-Excerpten aus der Mechilta, die in allen späteren Editionen, mit Ausnahme der Glosse ממכילתא דר' ישמעאל am Anfange, fehlen, ist man zu dem Schlusse berechtigt, dass die ganze Mechilta in הלכות eingetheilt und jeder Tractat am Ende mit einer Masora versehen war. Für das Letztere bieten „die grossen Hechalot" auch eine Parallele, da sie gleichfalls mit der Eingangzformel: וסימן דהדא הילכתא eine Masora zur Unterstützung des Gedächtnisses haben. Vrgl. Betha-Midrasch III. S. 92-93. Die Mechilta hatte demnach eine dem Sifra analoge Form gehabt, da auch dieser die einzelnen Capitel פרקים in kleinere Absätze zerfallen lässt, welche in unseren Editionen durch die Buchstaben des Alfabets ersichtlich gemacht sind. Möglich dass die „Halachot" oder kleineren Absätze in der Mechilta mit folgendem Umstande zusammenhängen.

Rapaport hat in G. Polak's „Halichot-Kedem" (Amst. 1847) S. 9—19 über die Zahl der Verse im Pentateuch eine sehr scharfsinnige Untersuchung angestellt, in welcher er darauf hinweist, dass man in Folge des palästinischen Usus, die öffentliche Vorlesung der Thora in den Synagogen in einem dreijährigen Cyklus zu vollenden, genöthigt war, einen Vers (פסוק) in mehre, zumeist in drei Pausen oder Absätze zu zertheilen, und dass auch ausserhalb Palästina's dasselbe in den Jugendschulen geschah, damit die Kinder die vorgetragenen kleineren Verse dem Lehrer leichter nachsprächen. Siehe Talm. Jerusch. Megilla IV 5. Es

VII.
Die ursprüngliche Eintheilung der Mechilta.

Die Mechilta oder der älteste Midrasch über Exodus zerfiel ursprünglich in Tractate (מסכתות), Abschnitte (פרשיות) und kleinere Absätze oder Kolon's, die הלכות genannt wurden, d. h. nicht etwa halachische Regeln sondern Absätze, gleichwie die „grossen Hechalot", die doch nichts weniger als halachichen Inhalts sind, in vielen Handschriften in הלכות, d, i. in kleinere Unterabtheilungen zerfallen, so dass das ganze mystische Werk bald היכלות רבתי, bald הלכות רבתי heisst. Am Sclusse eines jeden Tractates der Mechilta stand eine kleine Masora in aramäischer Sprache, die für die Namen und Reihenfolge der einzelnen Abschnitte Merkwörter enthielt. Deutliche Spuren dieser Eintheilung haben sich in Midrasch Tanchuma ed. Ven. 1545 erhalten,

Dort finden sich nämlich zu den Abschnitten בא und בשלח lange Excerpte aus der Mechilta, unter ausdrücklicher Angabe der Quelle: ממכילתא דר' ישמעאל und mit folgenden Bemerkungen: Bl. 30 c d פרשתא י"ד הלכות כ"ו; פרשה ט"ו הלכות כ"ה; פרשה י"ו הלכות מ"ד; Bl. 31 a b פרשה י"ז הלכות מ"ג פרשתא קמיתא דויהי בשלח הלכות כ"ח. Alle diese Stellen sind in der That im 14., 15., 16. und 17 Abschnitt der מסכתא דפסחא und im ersten Abschnitt der מסכתא ויהי בשלח in der Mechilta zu lesen. Bl. 32 b heisst es: חסלת מסכת ויהי בשלח ופרשיאתא שבעה וסינן והוה ומלול נרדף ואמר חוטרא איתא בידך הלכאתא קצ"ב. Diese masoretischen Zeichen beziehen sich auf die Anfangswörter der sieben Abschnitte: 1. ויהי, 2. וידבר, 3. וירדפו, 4. ויאמר, 5. ואתה הרם את מטך, 6. ויבאו, 7. נטה את ידך und geht aus denselben hervor, dass die in der Wiener Ausgabe

daher mit jenem Tractate, der die Eheverbote erläutert.

Die Vorschriften, welche zur Wahrung der Gerechtigkeit im Staate und in der Gesellschaft dienen, machen den Inhalt der vierten Mischna-Ordnung aus, welche der im Heidenthum herrschenden Gewalthätigkeit entgegentritt.

Dann folgen noch zwei Ordnungen, die Opfer- und Reinheitsgesetze umfassend, deren Geltung, bis auf einige Ausnahmen, einen autonomen jüdischen Staat mit dem Bestand des Tempels in Jerusalem voraussetzten und die daher auf die Hoffnungen des jüdischen Volkes zur Zeit der Mischna hinweisen. Diese Sammlung brachte demnach die scharfen Gegensätze des Judenthums zum Heidenthum zum Bewusstsein und eröffnete dem jüdischen Leser eine hoffnungsvolle Perspective in die Zukunft.

Was aber die Reihenfolge der einzelnen Abschnitte und Tractate betrifft, so waren oft äusserliche und weithergeholte Motive massgebend. Die wissenschaftliche Architektonik oder die streng systematische Verarbeitung und Gliederung des Stoffes war nie die starke Seite des jüdischen Stammes. Zeuge dessen ist fast die ganze alte jüdische Literatur.

Der erste Theil beginnt daher mit den Vorschriften über das Sch'ma oder über das täglich zwei Mal abzulegende Bekenntniss des Monotheismus, denen sich Normen über die den einen Gott preisenden Benedictionen anschlieschen., Nun berichtet eine alte Boraita (Jebamot 47 a), dass man einen Heiden, der als Proselyt in die jüdische Gemeinschaft eintreten wollte, mit den Lev. 10, 9, 10; 24, 22; Deut. 24 19; 26, 12 behandelten Gesetzen oder mit לקט שכחה ופאה ומעשר עני bekannt machte. Daher folgen dem Tractate Berachot, der dem Bekenntniss des Monotheismus gewidmet ist, jene, welche mit den soeben erwähnten Gesetzen sich beschäftigen, wie מסכת פאה u. s. w.

Mit dem Menotheismus stehen die heiligen Zeiten oder die Festtage, die dem einem Gotte geweiht sind, in engster Verbindung; daher bildeten die Gesetze über die heiligen Zeiten des Judenthums den nächsten oder zweiten Haupttheil der Mischna. Hier ist noch hervorzuheben, dass während ein ganzer Tractat auf das Purim-Fest sich bezieht, das Makkabäer- oder Chanucafest mit allen gesetzlichen Normen, die dasselbe betreffen, von der Mischna mit Stillschweigen übergangen wird. Dies kann nicht zufällig sein sondern beruht auf politischen Motiven. Der Redacteur der Mischna vermied es eines Festes zu gedenken, das an den Kampf Judäa's gegen die Fremdherrschaft und an den Sieg der Makkabäer erinnert, um nicht den Argwohn Rom's wachzurufen. Ueberhaupt scheint es, dass die Feier des 9. Ab und der Chanukatage, wegen ihres politischen Hintergrundes, von den Römern zu gewissen Zeiten mit mistrauischem Auge betrachtet wurde. Vergl. die Erzählung über die beiden Erinnerungszeiten im Anfange des Midrasch z. B. Ester.

Der dritte Haupttheil oder die dritte Ordnung der Mischna umfasst die Gesetze, welche das eheliche Zusammenleben betreffen und den zweiten Fundamentalgegensatz des Judenthums zum Heidenthum zum Ausdrucke bringen. Diese Ordnung beginnt

VI.

Ueber das Redactionsprincip der Mischna.

Der unter dem Namen Mischna bekannten Sammlung liegt folgendes leitende Princip zu Grunde, nach welchem der Stoff verbunden und geordnet wurde.

Drei Hauptgegensätze trennten nach alter Anschauung das Heidenthum vom Judenthume. Sie heissen: עבודה זרה oder Götzendienst, גילוי עריות oder geschlechtliche Unsittlichkeit, שפיכות דמים oder Blutvergiessen. Dass das Heidenthum dem Götzendienst huldigte und der Sinnenlust in der ausschweifendsten Weise, besonders zur Zeit der römischen Kaiserherrschaft, fröhnte, braucht nicht erst bewiesen zu werden. Aber auch der dritte Gegensatz enthielt keine falsche Beschuldigung des heidnischen Wesens, wenn man blos an die Machtvollkommenheit der Herren über ihre Sclaven, an das Aussetzen der Kinder, an die Grausamkeit gegen Kriegsgefangene und an das Willkürregiment der Herrscher denkt. Dem jüdischen Monotheismus steht also der heidnische Polytheismus gegenüber; der jüdischen, im Familienleben ausgeprägten Sittlichkeit oder Keduscha die heidnische Unsittlichkeit in geschlechtlicher Beziehung; der jüdischen, in der Staats- und Gesellschaftsordnung realisirten Gerechtigkeit die heidnische Gewaltthätigkeit, deren höchster Ausdruck die Geringshätzung des Menschenlebens ist. Für diese jüdische Auffassung und Charakteristik des Heidenthums giebt es zahlreiche Belegstellen in den Talmuden und Midraschim.

Dieser drei Gegensätze, welche eine Scheidewand zwischen dem Heidenthum und dem Judenthum bilden, das erstere schänden und das letztere verherrlichen, sollten die Leser der Mischna vor Allem sich bewusst wenden.

gesagt (das.), dass er es verstanden habe, Senf und Feigenbohnen zu versüssen. Dies war eine sprichwörtliche Redensart, um auszudrücken, dass der Mensch durch die Macht seines Geistes die geschaffenen Dinge zu vervollkommnen und nutzbar zu machen versteht, dem Senf z. B. die Schärfe mildert, um ihn geniessen zu können. (Vrgl. Bereschit Rabba C. 11.) Es wird daher von König Salomo gerühmt, dass er durch seine tiefe Kenntniss der Natur das Geschaffene dem Dienste des Menschen unterwarf und die Benutzung desselben möglich machte. Ueberhaupt war Salomo nach der Hagada der Führer der Menschen im Reiche der Natur, was durch ein Gleichniss veranschaulicht wird (Midr. z. H. L. das.), welches, wie schon vom sel. Dr. Sachs bemerkt wurde, an das Labyrinth und den Ariadne-Faden erinnert: ein Beweis, dass man das, was zu verschiedenen Zeiten als Weisheit bewundert wurde, auf Salomo übertrug. Es ist aber interessant, dass dasselbe Gleichniss in demselben Sinne, unabhängig von König Salomo, am Anfange des 12. Cap. in Bereschit Rabba gebraucht wird, was zu der Annahme berechtigt, dass das in der Hagada eine so grosse Rolle spielende Maschal in einer und derselben Form bei verschiedenen Gelegenheiten benutzt wurde.

V.
Salomo's Weisheit in hagadischen Bildern.

Die Weisheit des Königs Salomo, welche in der Bibel blos in allgemeinen Umrissen angedeutet ist, bot den Hagadisten reichen Stoff für Detailschilderungen, aus denen der Geist der Zeit zu uns redet, so dass alles, was als die höchste Blüthe der Weisheit zu gewissen Zeiten galt, auf König Salomo übertragen wurde. Als durch den Einfluss der Essäer der Glaube Nahrung erhielt, dass man zu dem Geistreiche in Rapport treten und es durch Beschwörungsformeln sich dienstbar machen könne, wurde Salomo vermöge seiner Weisheit Herr der guten und bösen Geister, welche bei der Erbauung des Tempels mithelfen mussten. (Midr. z. H. L. Anf.) Der herrschende Glaube der Zeit, der König Salomo zum allmächtigen Gebieter im Geisterreiche machte, liess einen Hagadisten (das.) in den zwei Frauen, welche vor dem Richterstuhle Salomo's erschienen, nicht Menschen sondern Geister erblicken, welche die Weisheit des Königs gleichsam auf die Probe stellen wollten. In der That wäre ich geneigt, die biblische Erzählung von den beiden Frauen nicht für eine geschichtliche Thatsache, sondern für eine Allegorie gegen die Theilung des Reiches und die Spaltung der Stämme zu halten. Denn schon zur Zeit Salomo's regte sich der Secessionsgeist unter den Stämmen gar mächtig. Die Einen wollten, dass das Reich zusammen bleibe, die Anderen, dass es, wie es später geschah, getheilt werde, und die Letzteren sind es, welche in dem Urtheilsspruche Salomo's gebrandmarkt werden, indem man sie mit jenem herzlosen Weibe vergleicht, welches das Kind in zwei Stücke zerschneiden lassen wollte.

Die praktische Weisheit Salomo's wird durch ein Bild bezeichnet, das, soll es nicht an's Lächerliche streifen, erläutert werden muss. Es wird nämlich

vorausgegangenes Ringen zwischen Leben und Tod zu sich nahm. —

Hält man sich nun bei der Lectüre jener von uns angeführten Stellen, welche auf die Offenbarung sich beziehen, vor Augen, dass die Strahlen des Proselytenwesens hineinspielen, so erhalten sie sofort eine schöne Beleuchtung und fügen sich porträtartig in den Rahmen ihrer Zeit; wird dies aber ausser Acht gelassen, so werden sie dem Boden entrückt, aus dem sie hervorgewachsen sind, erscheinen sonderbar und wunderlich und werden der Tummelplatz willkürlicher und abgeschmackter Deutungen. Die Hagada ist bis jetzt wie herrenloses Gut behandelt worden, und jeder masste sich das Recht an, mit ihren grossen Schätzen nach eigenem Belieben und Gutdünken zu schalten; allein sie erschliesst sich nur demjenigen, der mit methodischer Zucht und wissenschaftlichem Ernste in ihren Schacht hinuntersteigt, die Gesetze ihres Entstehens, ihres Wachsthums und ihrer Bildung zu erforschen sich bemüht.

tung der göttlichen Vorschriften Strafen setze, dass es ihm aber frei stehe, einer Religion fern zu bleiben, die es so streng und ernst mit der Erfüllung ihrer Gebote nimmt. (Jebamot 47 a.) Die Hagada benutzt dieses Moment, das gegen die Sucht des Christenthums, Seelen zu gewinnen und durch Ueberredung Proselyten zu machen, so scharf absticht, um eine phantasiereiche Schilderung zu entwerfen. Als Gott seinem Volke sich offenbaren wollte, sagt sie, durchschritt ein Engel die Reihen der Israeliten, näherte sich jedem einzelnen derselben, fragte ihn, ob er die Worte, welche Gott offenbaren werde, mit all' den Gesetzen, welche aus denselben hervorgehen, und all' den Strafen, welche des Uebertreters derselben harren, auf sich nehmen wolle, und nachdem die Frage bejaht worden war, und jeder einzelne Israelit sich bereit erklärt hatte, den einen Gott und keinen ausser ihm zu bekennen, küsste der Engel dessen Mund. (Midr. z. H. L. I, 2.) Vielleicht war es zur Zeit jenes Hagadisten Sitte, dass dem Proselyten der Bruderkuss gegeben wurde in dem Momente, als man ihn als vollgiltigen Bekenner des Judenthums erklärte; und wenn dies nicht geschah, so ist das hagadische Bild des Engelkusses ein schönes Zeugniss für das Judenthum, das Niemanden zwingt in seinen Kreis einzutreten, und keine Ueberredungskünste anwendet, um eine Seele zu gewinnen, sondern der erwachenden Liebe zum Gotte Israels allein es überlässt, dass sie die Lippen des Nichtjuden sanft öffne, um Israel's Glaubenskenntniss gleichsam als ein Liebesgeständniss zu Adonai auszusprechen. Der Kuss war überhaupt in der Bildersprache der Hagada ein Symbol für die innigste Berührung und sanfte Verbindung zweier Wesen, auch des Menschen mit Gott; daher stellt sie dar, wie Moses' Seele ohne Todeskampf auf die lieblichste Weise durch einen Kuss gleichsam sich mit Gott verband (Baba Batra 17); und die ältere Hagada im Sifré sagt geradezu, dass Gott die Seele Moses' in der mildesten und schmerzlosesten Weise ohne

IV.
Proselyten-Bilder.

In der Halacha ist der Verstand thätig, der nach bestimmten logischen Gesetzen seine Denkoperationen vollzieht; auf dem Gebiete der Hagada machen sich Herz und Phantasie geltend, aber nichtsdestoweniger ist es ein Irrthum zu glauben, dass der Hagadist keine Regeln kennt und nach Belieben verfährt. Die Hagada hatte ihre allgemeinen Anschauungen, welche den einzelnen Redner beherrschten, knüpfte auch an gewisse Ueberlieferungen an und gebrauchte Bilder, welche im Laufe der Zeit Gemeingut des Volkes geworden waren. Diesen stereotyp gewordenen Bildern muss man nachspüren, um die Reden der Hagadisten zu verstehen, und hat man jene einmal gefunden, so gewinnen diese an Schönheit und Rundung. Ein Beispiel soll dies erläutern.

Als viele Männer und Frauen aus der Heidenwelt dem Judenthum sich anschlossen, lag es sehr nahe, die Formalitäten, welche bei der Aufnahme von Heiden in's Judenthum beobachtet wurden, und die Redewendungen, die das Proselytenwesen veranlasst hatte, auf jene Zeit zu übertragen, in welcher Israel selbst zum ersten Male in den Bund Gottes trat, auf die Zeit der Offenbarung. Der Proselyt wurde durch den Anschluss an das Judenthum als ein neugeborener Mensch betrachtet — ein Bild, welches durch die Bezeichnung „Wiedergeburt" auch vom Christenthum in Beziehung auf die Taufe adoptirt wurde; — daher die schöne Wendung der Hagada, dass der Sinai einem Mutterhause gleicht, in welchem ganz Israel das neue Leben eines neugebornen Kindes annahm. (Midr. z. H. L. VIII, 2.) Bevor die Aufnahme des Proselyten ins Judenthum stattfand, musste er aufmerksam gemacht werden, dass das Judenthum von seinen Bekennern viel fordere und auf die Uebertre-

Angst überfiel ihn, als die Welt zum ersten Male in Dunkel sich hüllte, und Furcht ergriff ihn, dass die Schlange sich ihm nähern und ihn verwunden könnte. Da zeigte ihm Gott selbst zwei Steine oder Holzstücke, er schlug sie an einander bis der schlummernde Funke hervorbrach, es ward hell um ihn und er pries den Schöpfer, dass er zum Nutzen und zur Beruhigung des Menschen Feuer und Licht auf Erden geschaffen hat! Daher stammt die Sitte, dass die Juden am Ausgange des Sabbat, sobald es dunkel geworden ist, ein Licht anzünden und die Benediction sprechen: „Gelobt seist du, Adonai, König der Welt, der Feuer und Licht geschaffen hat."

Entsprechend dem monotheistischen Glauben ist es nach dem umgedichteten hagadischen Mythos Gott selbst, der dem Menschen Feuer und Licht bringt, um dessen Erdendasein aufzuhellen.

Uebrigens ist Prometheus in der fortlaufenden Entwickelung des ursprünglichen Mythos kein Gott, sondern der Urtypus des Menschen. Vrgl. Bunsen, Gott in der Geschichte II, 251: „Bei dem Zurücktreten des kosmogonischen Gedanken trat der andere Pol der Dichtung mit gleicher Nothwendigkeit hervor, der menschliche. Da wird Prometheus Genius der Menschheit. Sein Geschick ist das ihrige. Er will dem Rathschluss der Gottheit entgegenhandeln ...... muss die grimme Pein des durch das wiederkehrende Leiden nur gesteigerten Leidens tragen, bis er sich dem höhern Willen fügt und die Symbole der schrankensetzenden Gesunkenheit und der Reue wählt, den eisernen Ring am Finger, und das Weidengeflecht um das Haupt".

Auch von Adam sagt die Hagada (Bereschit Rabba 21), dass Gott ihm die Pforte der Reue und der Busse nach dessen Ungehorsam geöffnet hat.

witzes", sondern finden sich auch bei anderen Völkern. So sagt Achilleus (Il. 23, 276—78):

„Denn ihr wisst, wie an Tugend hervor mein edles Gespann ragt.
Auch unsterblich ja ist es: Poseidon schenkte dem Peleus,
Meinem Vater, die Rosse, der mir darauf sie gewähret."

An einem andern Orte (Pesikta derab Kahana 15, Anfang, Bet ha-Midr. I, 74) lesen wir, dass die Kuh eines Juden, die einem Heiden verkauft wurde, dem Letztern die Arbeit am Sabbat versagte. Sie war nämlich seit einer Reihe von Jahren, so lange sie einen jüdischen Herrn hatte, am Sabbat von der Feldarbeit befreit, und es ward ihr daher zur Gewohnheit, am siebenden Tage zu ruhen. Dies mag unglaublich klingen und von Manchem in das Reich „rabbinischer Mährchen" versetzt werden — und doch berichtet der Verfasser der Schrift: „La Parole nouvelle", Paris 1866, p. 110 Folgendes: „J'ai connu un cheval appartenant à un juif. Pendant sept ans, ce cheval se reposait le samedi. Vendu à un paysan catholique, cet animal n'a jamais voulu travailler le samedi. Frappé inhumainement par son maître, il est mort un jour de sabbat sur le champ de labour."

III.

Adam-Prometheus.

Die Hervorbringung von Feuer und Licht durch Menschenhände bildet den Mittelpunkt des Mythos von Prometheus bei Indern und Griechen. Den Juden blieb er nicht unbekannt; doch konnten sie als Monotheisten ihn nicht unverändert annehmen, sondern mussten ihn umdichten. Dies geschah in folgender Weise (Bereschit Rabba Cap. 12):

Zum ersten Male sah Adam die Sonne sich neigen und ihr Licht allmälig hinschwinden. Namenlose

Küstenbewohner, jedes Jahr ein Proselyt dem Judenthum sich zuwende. Dies geschah aber nicht aus der Sucht, Proselyten zu machen, sondern im Interesse der Heiden, damit der eine Proselyt gleichsam seine heidnischen Stammgenossen vor Gott vertrete und schütze, indem er die Hoffnung erweckte, dass einst alle Heiden zum Monotheismus sich bekehren werden. Die Bitterkeit und die Heftigkeit der neutestamentlichen Polemik gegen die jüdischen Schriftgelehrten wird nun begreiflich. Denn während die pharisäischen Vertreter des Judenthums mit einem einzigen Proselyten als Repräsentanten des bekehrungsfähigen Heidenthums sich begnügten, bildet die Bekehrung der Heiden zum wahren Glauben den Mittelpunkt des N. T.

Ueber die verschiedenen jüdischen Ansichten über das Proselytenwesen, vergl. „eine alte Schutzrede für die Proselyten" im 2. Th. meiner „Zeitstimmen."

II.

Hagadische Aussagen über Thiere.

Vieles was in hagadischen Schriften absonderlich klingt, unwissenden und geschmacklosen Gegnern der Juden als Zielscheibe des Spottes diente, wird durch Parallelen aus nichtjüdischen Werken verstanden und in das rechte Licht gestellt.

So lesen wir (Pesikta I. Ende, Bamidbar Rabba 14, Schocher-Tob 111), dass die Thiere, welche von den zwölf israel. Stammfürsten dem heil. Dienste bei der Errichtung des Stiftzeltes in der Wüste geweiht wurden (Num. 7, 3), nach dem Einen von dem Richter Gideon und nach dem Anderen von König Salomo als Opfer dargebracht worden sind. Ein dritter Hagadist that sogar den Ausspruch, dass sie nie altern und immer fortleben. Solche Meinungen in Beziehung auf das lange Leben oder die Unsterblichkeit von Thieren sind nicht die Ausgeburt „rabbinischen Aber-

Anhang.

I.

Matthäus 23, 15.

Die Stelle Matth. 23, 15: „Wehe euch, Schriftgelehrte und Pharisäer, ihr Heuchler! die ihr Meer und Land durchziehet, Einen Judengenossen zu machen“ ist noch von keinem Exegeten des N. T. genügend erläutert worden, da das eifrige Proselytenmachen den Juden im Allgemeinen fremd war – ja, Vers 13, wo das erste „Wehe“ über die Pharisäer ausgerufen wird, denselben den Vorwurf macht, dass sie das Himmelreich vor den Menschen verschliessen — und da hier auf ein bestimmtes Factum angespielt wird. Ich glaube, dass dieser Vers in Matth. durch folgende Stelle in Midrasch Rabba zur Genesis c. 28 und zum H. L. 1, 4 aufgehellt wird. Sie lautet mit Beziehung auf Zefanja 2, 5, wo von Küstenbewohnern die Rede ist:

אמר ר׳ חנינא [בב"ר חנין] נאמר בכרכי הים מה שלא
נאמר [בב"ר נעשה והוא טעות] בדור המבול הוי יושבי
הים גוי כרתים (צפניה ב׳) גוי שחייב כרת ובזכות מי ניצל?
[בב"ר ובאי זו זכות הן עומדין] **בזכות גר אחד וירא**
שמים אחד לפי גירסת פי׳ רש"י לב"ר ובמדרש שה"ש
בזכות ירא שמים אחד ובב"ר בזכות גוי אחד בזכות ירא
שמים אחד] **שמעמידין בכל שנה ושנה** [בב"ר שהן
מעמידין בכל שנה].

Aus dieser Stelle geht hervor, dass die jüdischen Schriftgelehrten einen Werth darauf legten und es sich wahrscheinlich auch angelegen sein liessen, dass aus der Mitte der Heiden, besonders der heidnischen

seines Hochmuthes bestraft wurde (vrgl. Schorr in He-Chaluz VIII, S. 172, Anmerkung.)

Dieses Stück findet sich in meiner Salonicher Sammlung unter den מעשיות S. 24 — wahrscheinlich nach einem ältern Drucke —, in dem Cod. München Nr. 222 fol. 71 und im Jalkut zu den Prophetèn Nr. 367. Der Schluss in Paranthese fehlt in der Salonicher Sammlung und in der Münchner Handschrift, wo mit einer Legende über den Hochmuth Salomo's und Aschmedai fortgefahren wird, die auch unter den Erzählungen in der Salon. Ausgabe S. 9b zu lesen ist, und ist nach der Version des Jalkut hinzugefügt worden.

XVIII.

Exil - Midrasch.

(Hebräischer Text S. 113—116.)

Eine zweite Recension des im IV. Th. dieser Sammlung S. 133—136 veröffentlichten Midrasch, welcher zehn Exile des israel. Volkes aufzählt. Beide Recensionen weichen in vielen Punkten von einander ab. Die I. rechnet 4 Exile unter Sanherib, 4 unter Nebukadnezar, 1 unter Vespasian und 1 unter Hadrian, während die II. blos 3 unter Sanherib kennt und 1 unter Titus hinzufügt und allerdings gegen die chronologische Ordnung verstösst. Die Letztere kümmert sich überhaupt sehr wenig um die Zeitrechnung sondern mehr um die hagadische Ausschmückung des Stoffes und ist daher die jüngere Bearbeitung.

Sie ist dem Codex Nr. 312 fol. 7b der Münchner k. Hof- und Staatsbibliothek (Steinschneider'sche Copie) gntnommen. In derselben Handschrift stehen auch die אותות המשיח und anstatt; שהאומות קורין אותו אנטיקרי"שטו (Bet ha-Midrasch II, S. 60) liest man dort fol. 3b: וזהו שקורין אותו גוג ומגוג. In einem

hervorgebracht wurden. Da ward der Prophet Ezechiel zu ihm in die Luft emporgetragen, um ihn wegen seines Hochmuthes zurechtzuweisen. Allein keck und trotzig erwiederte ihm der Fürst, dass er wie Gott im Meere und in sieben Himmeln throne und bereits David, Salomo, 21 Könige in Israel und 20 Könige in Juda, 10 (20) Propheten und zehn Hohepriester überlebe [1]. Darauf sprach Gott: Wie, ein Sterblicher wagt es sich einen Gott zu dünken, weil er Cedern zum Aufbau meines Tempels gesandt hat: wohlan denn, so will ich mein Haus zerstören, damit ihn die verdiente Strafe treffen könne! Dies geschah auch, indem Nebukadnezar, der Zerstörer Jerusalem's, ihm täglich ein Stück vom Leibe herausschneiden und es denselben verzehren liess, bis er endlich eines qualvollen Todes starb! Der wunderbare Palast aber sank in die Erde, wo er für die Frommen zur Zeit der Welterneuerung aufbewahrt wird.

Der Fürst von Tyrus ist also jener König Hiram, der ein Freund Salomo's war und so lange lebte, dass Ezechiel ein Orakel gegen ihn richten konnte. Diese hagadische Meinung von der langen Lebensdauer [2] Hiram's, des Zeitsgenossen Salomo's, war auch den Kirchenvätern Ephräm und Hieronymus bekannt (vrgl. Grätz in Frankel's Monatsschrift III, S. 384), und hängt mit einer andern Hagada [3] zusammen, nach welcher König Hiram als Lohn für seine Förderung des Tempelbaues 400 Jahre im Paradiese lebte, bis er wegen

1) S. 112 Z. 3 v. o. muss וכן כ׳ מלכי יהודה gelesen werden, wie es in der Salonicher Ausgabe und in cod. München heisst, während Jalkut 21 Könige von Juda rechnet. Ferner zählt Jalkut 50, Cod. München 20 und die Salonicher Ed. 10 Propheten.

2) Vrgl. Bereschit Rabba c. 85.

3) In Bereschit Rabba c. 9 heisst es, dass der Tod in die Welt kam, weil Gott vorausgesehen hatte, dass Nebukadnezar und Hiram sich für Götter halten werden. Vielleicht ist dies ein versteckter Angriff auf die römischen Kaiser, die sich göttliche Ehren erweisen liessen und „divi“ nannten.

Geister 'Irin vor, die vor dem himmlischen Richter plaidiren und die gefällten Urtheile executiren.

Die vierte Abtheilung (S. 181—182) entwirft ein Bild vom himmlischen Gerichtsverfahren.

Die fünfte Abtheilung (S. 183—190) schildert die Engelschaaren, welche Gott preisen, ergeht sich in kosmogonischen Erörterungen, beschäftigt sich mit dem Lose der Frommen und der Bösen nach dem Tode und schliesst mit messianischen Tröstungen. Was dann folgt, ist, obwohl es mit Henoch zusammenhängt, ein späterer Zusatz aus einem Henochbüchlein, das dem Alfabet-Midrasch einverleibt wurde. Vrgl. das 16. Stück im II. Th. dieser Sammlung.

Unser Henoch-Buch ist dem Cod. München Nr. 40 fol. 94—132 (Steinschneider'sche Copie) entlehnt. Die Ueberschrift rührt von mir her.

XXV.

Lekach-Tob zum Segen Jakob's,

(Hebräischer Text S. 191—201.)

Tobia b. Elieser, der um die Zeit des ersten Kreuzzuges blühte, schrieb unter dem Namen „Lekach-Tob" einen Commentar zum Petanteuch, von dem blos der auf die letzten drei Bücher sich beziehende Ven. 1546 unter dem Titel פסיקתא זוטרתא gedruckt ist, und zu den fünf Megillot, der handschriftlich existirt und von dem ich Excerpte in den von mir edirten Commentaren zu den genannten Megillot (Leipzig, 1855) mitgetheilt habe. Der Verf. wird von Abraham Ibn Esra in der Einleitung zu seinem Petanteuch-Commentar scharf getadelt, weil er blos Midraschim reproducirt. Für uns aber, die Spätgeborenen, sind Tobia's Werke sehr werthvoll, weil sie den Text vorhandener Midraschim controliren und Fragmente von verloren gegangenen aufbewahren.

Hier folgt nun die hagadische Erklärung zum

schiedenen kleinern Werken[2]), welche auf Henoch zurückgeführt wurden, zusammengesetzt! Diese Vermuthung findet ihre Bestätigung durch das vorliegende Henoch-Buch, das von Recamati, Petanteuch-Commentar ed. Ven. 1545, S. 35a, Ziuni (zu den Belegen in den Noten zum hebräischen Texte muss noch Ziuni 9c hinzugefügt werden, wo die richtigere Lesart שמחזאי ועזא״ל für עוזא ועזאל sich findet), Moscato und Ruben Höschke nach älteren Quellen benutzt wird. Dasselbe reflectirt Theile des alten Henoch-Buches und zerfällt in fünf Abtheilungen: die erste (S. 170—176) enthält den Bericht R. Ismael's, des Sprechers im ganzen Buche, wie er in dem 7. himmlischen Tempel (S. 170 Z. 6 v. unten muss wohl להיכל השביעי gelesen werden) den in den Engel Matatron Sar ha-Panim verwandelten Henoch geschaut und dieser ihm die Veranlassung seiner Metamorphose mitgetheilt hat. Als nämlich das Menschengeschlecht verderbt und besonders durch die bösen Geister Schemchasai und Asaël zum Götzendienste verleitet ward, wurde Henoch in den Himmel entrückt, um dort als Zeuge zu dienen, dass Gott trotz der über alles Lebende auf Erden verhängten Sintfluth nicht grausam ist. Dort wurden ihm, nachdem er in den Engel Metatron verwandelt und mit allen Herrlichkeiten geschmückt war, alle Pforten der Weisheit erschlossen, alle Geheimnisse enthüllt und die Herrschaft über die Engelschaaren zuerkannt.

Die zweite Abtheilung (S. 176—180) schildert die Winde, welche aus den Fittigen der Cherubim hervorgeben, anlehnend an die Stellen in der Bibel, wo das Wort רוח vorkommt, zählt die göttlichen Thronwagen auf und beschreibt einige Engelfürsten wie Afafniël und Darwiël oder Dabriël.

Die dritte Abtheilung (S. 180—181) führt die

---

2) „Das Buch üder den Umlaut der Himmelslichter" im Buche Henoch c. 72—75 entspricht dem hebräischen סוד העיבור, in dessen Besitz Henoch war. Siehe Pirke derabbi Elieser c. 8.

Ziuni's Petanteuch-Commentar 93cd und 94a entlehnt.

XXIII.

Hechalot-Zusätze.

(Hebräischer Text S. 167—169.)

Das Thema von dem Martyrium einiger Mischna-Lehrer unter den Römern und von den Leiden, die des israel. Volkes harren, das am Ende des 4. und am Anfange des 5. Cap. der „Hechalot" (B. ha-M. III, S. 86 und 87) behandelt wird, liest man hier in einer correcten und ausführlichen Darstellung, die besonders auch sehr reich an Tröstungen ist.

Das Stück ist dem „Siddur des R. Amram Gaon" 3b, 12b und 13a und dem Werke „Jichus ha-Zadikim" ed. Mantua, 47b—49a entnommen. Das hohe Alter desselben wird durch die zuerst genannte Quelle bestätigt. Der die Herrlichkeit des Königs David betreffende Passus (S. 168) findet sich in „Or Sarua" ed. Sitomir II, S. 18d.

XXIV.

Henoch - Buch.[1]

(Hebräischer Text S. 170—190.)

In der Einleitung zu den „grossen Hechalot" (Bet ha-Midr. III, S. XXIII) hatte ich die Vermuthung ausgesprochen, dass mehre hebräische Bearbeitungen jener Themen, welche in die Weisheitsoffenbarungen Henoch's gehören, vorhanden sein müssen. Ist doch auch das uralte, durch Dillmann's deutsche Uebersetzung hinlänglich bekannte Henoch-Buch aus ver-

---

1) Vergl. Ewald, Abhandl. über d. Aethiop. B. Henokh Entstehung, Sinn und Zusammensetzung. Göttingen 1854; Dillmann's Einleitung zum Buche Henoch. Leipzig 1853; Betha-Midrasch II, Einleitung zum XIV. und III, Einleitung zum VIII Stücke; Zunz, Literaturgeschichte der synagogalen Poesie. S. 606

alexandr. Tragikers Ezekielos' Drama: „die Ausführung Israel's aus Aegypten" überzetzt und beweist, dass die Form des Traumes als poetisches Mittel in Alexandrien häufig gebraucht wurde und von dort aus den Weg nach Palästina fand. Vrgl. oben die Einleitung zum I. und II. Stücke. Nr. 23 berichtet, dass die Gemeinde an Hoschana Rabba ihre Umzüge mit Bachweiden um den Cantor in der Synagoge hielt, der mit der Thorarolle im Arme wie ein Engel Gottes dastand. Solche Cantoren gehören entweder in das Gebiet der Sage oder haben nur zur Zeit des Midrasch Schocher Tob existirt, da die jüdische Literatur von heftigen Klagen über die Gemeinheit jüdischer Vorbeter widerhallt! Nr. 25 sagt aus, dass die Juden nicht gern die Wahrheit eingestehen, worüber meine Schrift über den jüdischen Stamm S. 92 zu vergleichen ist.

In den hebr. Zusätzen S. 207—208 steht noch ein Fragment, das 33., aus der Salonicher Ausgabe des Jalkut über Bileam, das aus Censurrücksichten in den anderen Editionen fehlt.

XXII.

Schma - Hagada.

(Hebräischer Text S. 165—166.)

Bevor Moses das Bekenntniss der Gotteseinheit, das (Deut. 6, 4) mit dem Worte „Schma" beginnt, verkündet, erzählt er dem israel. Volke, wie er im Himmel das dreimal „Heilig" aus dem Munde der göttlichen Scharen vernommen, den vom Throne Gottes hervorbrechenden Feuerstrom, die obersten Engel Kemuel, Hadarniel, Sandalfon, Rasiel, Michael und Gabriel geschaut hat, und knüpft daran die Mahnung, den Glauben an den einen Gott rein zu erhalten.

Die Hagada ist mit dem V. Stücke im I. Th. und mit dem XV. im II. Th. dieser Sammlung verwandt, gehört in die Kategorie der „Hechalot" und ist

XXI.

Midrasch - Fragmente.

(Hebräischer Text S. 155—164.)

Diese 31 Midrasch-Fragmente, die theils aus seltenen Druckwerken gesammelt und theils Handschriften, besonders den bereits oben erwähnten Noten zum Psalm-Midrasch, entnommen sind, enthalten neue Hagada's, oder variiren von bereits bekannten, oder sind Zeugnisse für die Lücken in einzelnen hagadischen Schriften, vorzüglich in Pirke derabbi Elieser, Tanchuma und Midrasch Tadsche. An dieser Stelle sollen blos einige dieser Fragmente illustrirt werden.

Nr. 1 bringt die interessante Ansicht eines Hagadisten von der allmäligen Evolution der Schöpfungskeime. Nr. 4 enthält die bei Indiern, Arabern und Persern heimische Mythe (vrgl. „Schemchasai und Asaël" in IV. Th. dieser Sammlung, S. 127—128, und von Hammer, die Geisterlehre der Moslimen, S. 7—8 über die Engel Harut und Marut und die Lautenspielerin Anahid) von einer keuschen Jungfrau, welche den Engeln, die sie verführen wollten, die Flügel entlockte, gen Himmel fuhr und dort zum Lohne für ihre Tugend als Jungfrau unter die Sternbilder versetzt wurde, während ihre Verführer solange auf Erden weilen mussten bis sie die Leiter des Patriarchen Jakob fanden. (Bei den Indiern wird die keusche Jungfrau in den Planeten Merkur und bei den Arabern in den Planeten Venus versetzt.) Nr. 8 erzählt von dem Kleide, das seinen Träger unbezwingr bar machte, und das anfangs Adam gehörte, späte- in den Besitz des gewaltigen Jägers Nimrod gelangte, bis Esau ihm dasselbe entlockte — eine Sage, die arischen Ursprunges ist. Vrgl. Julius Braun, Naturgeschichte der Sage I, S. 281. Nr. 14 erwähnt einen Midrasch für das Chanuka-Fest. Nr. 15 ist aus des

nach dem Schlusse der Erzählung: „der Mann mit der Gloriole oder dem Lichtstrahl um das Haupt". Vrgl. צוציתא דנורא in Baba Batra, 73a. Liest man aber „de-Zizuta", so heisst es: „der Mann mit der Locke" (s. Raschi, Sabbat 56b) oder „mit dem härenen Büssergewande" (s. Aruch s. v. נתן 1). Der Text unserer Erzählung, der dieses Epitheton selbst erklärt, erfordert die erstere Lesart, die sich auch in der Amsterd. Ed. findet, während die Ven. die letztere hat.

Nr. 12. erzählt von einem Mortara-Kinde, dem Sohne des R. Simon ha-Gadol in Mainz, das Papst wurde und später zum Judenthum zurückkehrte. Der historische Hintergrund dieser Sage ist die geschichtliche Thatsache, dass Petrus aus der Familie der Pierleoni und Urenkel eines getauften Juden in Rom um 1130 zum Papste gewählt wurde und den Namen Anaclet II. annahm. Er sah wie ein Jude aus (s. Monum. Germ. XII, 711) und wurde von seinen Gegnern beschuldigt, die Kirche geplündert zu haben. Siehe Gregorovius, Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter IV, 391—417.

Diese Erzählung ist, wie in den hebr. Zusätzen S. 207 angegeben wurde, aus dem Jüdisch-deutschen übertragen, sie findet sich aber auch nach einer Mittheilung des Herrn Prof. Dr. Schiller-Szinessy in Cambridge in einer veränderten hebräischen Bearbeitung in einem Codex der Universitätsbibliothek zu Cambridge (MS. Add. 858 (Nr. 1), fol. 46a—47a).

Nach dieser handschrift. Relation erkennt R. Simon ha-Gadol seinen Sohn den Papst nicht an einem Schachzuge sondern an einem Mal am Rücken und an der Hand.

unserer Erzählung fand und deren Abfassung daher in das 12. Jahrh. versetzte, als ein christliches Reich in Palästina gegründet war. Ich glaube ferner, dass unter dem erwähnten Pseudo-Messias (S. 127) David Alrui gemeint ist, der um 1160 als Messias auftrat.

Unsere Apokalypse verarbeitet am Ende hagadische Elemente über die Ankunft und die Zeichen des Messias sowie über die Hölle und das Paradies, und braucht gerade nicht eine Uebersetzung aus einem aramäischen Originale zu sein. S. 126 Z. 2 v. o. steht im Original פסול für בליעל. Auch das Wort שכינה wird in der persischen Handschrift häufig gebraucht. Der S. 130 genannte Engel נגרסגאל ist nach dem „Alfabet-Midrasch des R. Akiba" S. 63 der Fürst der Hölle.

XX.

Erzählungen.[1]

(Hebräischer Text S. 131—154.)

Den Quellennachweis für die hier veröffentlichten dreizehn Erzählungen habe ich in den hebräischen Zusätzen S. 206—207 gegeben, das hohe Alter von Nr. 3—8 ist von Rapaport in der Biographie des R. Nissim S. 79 constatirt, die Verwandschaft von Nr. 2 mit der 18. Sure des Koran von Zunz GV. S. 130 hervorgehoben, und die von Nr. 8 (die Liebe des Natan-de Zuzita zur schönen Hanna) mit einer Erzählung in 1001 Nacht (IV, 89 nach der Weil'schen Uebersetzung) von Dr. Perles in Grätz Monatsschrift V, 81ff. erörtert worden. Ich beschränke mich daher auf nachstehende Bemerkungen und Erläuterungen.

Das Epithethon „de-Zuzita" in Nr. 8 bedeutet

---

1) Vrgl. Steinschneider, Oxf. Catal. Nr. 1363, 1364, 3752, 3873 und 3874.

Halberstamm'schen Codex fehlt der Passus vom „Antichrist“ gleichfalls.

XIX.

Erzählung Daniel's.

(Hebräischer Text S. 117—130.)

Der verewigte Prof. Munk theilte in den Zusätzen zu seiner „Notice sur R. Saadia Gaon“ S. 87 mit, dass in der Pariser Bibliothek ancien fonds Nr. 45 eine „Erzählung Daniels“ in persischer Sprache enthalten ist (vrgl. auch den Catal. d. hebr. Handschriften der kais. Bibl. in Paris Nr. 128). Diese wurde in Merx' „Archiv für wissensch. Erforschung d. A. T.“ I, S. 386 mit einer deutschen Uebersetzung von Herm. Zotenberg veröffentlicht und folgt hier in einer hebräischen Uebertragung. Sie ist apokalyptischen Charakters und im Geiste der „Mysterien des R. Simon b. Jochai“ (Bet ha-Midrasch III, 78—82 und IV, 117—126) gehalten.

Daniel, dem Heros der alten jüdischen Apokalyptik, werden die fernsten Zeiten enthüllt und die Geschicke des jüd. Volkes im Zusammenhange mit der Geschichte der asiatischen Länder bis zur Erscheinung des Messias geoffenbart. Das Alter dieser Apokalypse lässt sich nur ermitteln, wenn man die in derselben aufgezählten Herrscher kennt, deren Regierungsjahre aber nicht streng historisch berechnet werden dürften. Dass auf Muhamed[1]) angespielt wird, wurde schon von Munk hervorgehoben, der auch eine Hinweisung auf die Kreuzzüge in

1) S. 124. Was die rothe Farbe Muhamed's betrifft, so sind meine Beiträge z. Gesch. der Kabbala I, S. 57 zu vergleichen, und was die Kennzeichnung anlangt, dass er auf einem Kameel erscheinen wird, so ist die Erklärung dieser messianischen Andeutung in den „Mysterien“ (Bet ha-Midrasch III, 78 und IV, 119) zu finden.

seines Hochmuthes bestraft wurde (vrgl. Schorr in He-Chaluz VIII, S. 172, Anmerkung.)

Dieses Stück findet sich in meiner Salonicher Sammlung unter den מעשיות S. 24 — wahrscheinlich nach einem ältern Drucke —, in dem Cod. München Nr. 222 fol. 71 und im Jalkut zu den Prophetèn Nr. 367. Der Schluss in Paranthese fehlt in der Salonicher Sammlung und in der Münchner Handschrift, wo mit einer Legende über den Hochmuth Salomo's und Aschmedai fortgefahren wird, die auch unter den Erzählungen in der Salon. Ausgabe S. 9b zu lesen ist, und ist nach der Version des Jalkut hinzugefügt worden.

XVIII.

Exil - Midrasch.

(Hebräischer Text S. 113—116.)

Eine zweite Recension des im IV. Th. dieser Sammlung S. 133—136 veröffentlichten Midrasch, welcher zehn Exile des israel. Volkes aufzählt. Beide Recensionen weichen in vielen Punkten von einander ab. Die I. rechnet 4 Exile unter Sanherib, 4 unter Nebukadnezar, 1 unter Vespasian und 1 unter Hadrian, während die II. blos 3 unter Sanherib kennt und 1 unter Titus hinzufügt und allerdings gegen die chronologische Ordnung verstösst. Die Letztere kümmert sich überhaupt sehr wenig um die Zeitrechnung sondern mehr um die hagadische Ausschmückung des Stoffes und ist daher die jüngere Bearbeitung.

Sie ist dem Codex Nr. 312 fol. 7b der Münchner k. Hof- und Staatsbibliothek (Steinschneider'sche Copie) gntnommen. In derselben Handschrift stehen auch die אותות המשיח und anstatt; שהאומות קורין אותו אנטיקרי"שטו (Bet ha-Midrasch II, S. 60) liest man dort fol. 3b: וזהו שקורין אותו גוג ומגוג. In einem

hervorgebracht wurden. Da ward der Prophet Ezechiel zu ihm in die Luft emporgetragen, um ihn wegen seines Hochmuthes zurechtzuweisen. Allein keck und trotzig erwiederte ihm der Fürst, dass er wie Gott im Meere und in sieben Himmeln throne und bereits David, Salomo, 21 Könige in Israel und 20 Könige in Juda, 10 (20) Propheten und zehn Hohepriester überlebe [1]). Darauf sprach Gott: Wie, ein Sterblicher wagt es sich einen Gott zu dünken, weil er Cedern zum Aufbau meines Tempels gesandt hat: wohlan denn, so will ich mein Haus zerstören, damit ihn die verdiente Strafe treffen könne! Dies geschah auch, indem Nebukadnezar, der Zerstörer Jerusalem's, ihm täglich ein Stück vom Leibe herausschneiden und es denselben verzehren liess, bis er endlich eines qualvollen Todes starb! Der wunderbare Palast aber sank in die Erde, wo er für die Frommen zur Zeit der Welterneuerung aufbewahrt wird.

Der Fürst von Tyrus ist also jener König Hiram, der ein Freund Salomo's war und so lange lebte, dass Ezechiel ein Orakel gegen ihn richten konnte. Diese hagadische Meinung von der langen Lebensdauer [2]) Hiram's, des Zeitsgenossen Salomo's, war auch den Kirchenvätern Ephräm und Hieronymus bekannt (vrgl. Grätz in Frankel's Monatsschrift III, S. 384), und hängt mit einer andern Hagada [3]) zusammen, nach welcher König Hiram als Lohn für seine Förderung des Tempelbaues 400 Jahre im Paradiese lebte, bis er wegen

1) S. 112 Z. 3 v. o. muss וכן כ׳ מלכי יהודה gelesen werden, wie es in der Salonicher Ausgabe und in cod. München heisst, während Jalkut 21 Könige von Juda rechnet. Ferner zählt Jalkut 50, Cod. München 20 und die Salonicher Ed. 10 Propheten.

2) Vrgl. Bereschit Rabba c. 85.

3) In Bereschit Rabba c. 9 heisst es, dass der Tod in die Welt kam, weil Gott vorausgesehen hatte, dass Nebukadnezar und Hiram sich für Götter halten werden. Vielleicht ist dies ein versteckter Angriff auf die römischen Kaiser, die sich göttliche Ehren erweisen liessen und „divi“ nannten.

Beschreibungen, die in Henoch-Büchern vorkommen. Noch ist die Anspielung auf der genannten Seite 102 unten hervorzuheben, dass Juden Geld für christliche Zwecke spendeten. Auch darf ein eclatantes Beispiel, wie unter der Hand von Copisten der Text der Midraschim alterirt wird, hier nicht mit Stillschweigen übergangen werden.

S. 105 oben wird in einem Gleichniss erzählt, dass ein אסטרטיון - ein „Stratiotes" — dem Könige קילוסין giebt, während man in Midrasch Schocher Tob zu Ps. 116, 15 liest, dass einem Könige in der Wüste das אריסטון oder „ariston" mangelte und ihm Jemand eine גלוסקא oder „Kollix" zur Stillung des Hungers schenkte! Ebenso steht S. 108 oben לפרוש לפרוש דוגמניות על ראשו ויכנס לכל המדינות für כל המדינות in Schocher Tob zu Ps. 118, 11!

Unser Midrasch ist cod. München Nr. 222 fol. 1—23b entnommen. Die mir von Dr. Steinschneider brieflich mitgetheilte Vermuthung, dass die Ueberschrift: בשם האל עושה נסים אתחיל ספר המעשים sich nicht auf diesen Midrasch sondern auf den Inhalt des ganzen Codex bezieht, der 26 midraschartige Piecen enthält, ist sehr wahrscheinlich.

XVII.

König Hiram.

(Hebräischer Text S. 111—112.)

Der Prophet Ezechiel richtet eine seiner Strafreden (Cap. 28) gegen den ob seiner Weisheit und seiner Schätze hochmüthigen Fürsten von Tyrus, der sich Gott gleichstellte. Dieser vermessene Dünkel wird von unserer Hagada geschildert. Der Fürst von Tyrus liess vier eiserne Säulen in die Tiefen des Meeres einsenken und auf denselben sieben Himmel aus Glas und verschiedenen Metallen errichten, in denen auch Donner und Blitz durch mechanische Vorkehrungen

rühmlichst genannt von Asarja de' Rossi. Vrgl. Zunz, Kerem Chemed V, S. 157— 158.

XVI.
Hallel-Midrasch.

(Hebräischer Text S. 87—**110.**)

Der liturgische Gebrauch, der seit uralten Zeiten von den unter dem Namen „Hallel" bekannten Psalmen 113—118 an Neumonden und Festtagen in Israel gemacht wird, musste für die Hagada ein mächtiger Sporn sein, diese Psalmen ausführlich zu bearbeiten und zu erklären. Und gerade d i e s e Psalmen sind im Midrasch Schocher Tob verstümmelt und sehr verwahrlost! Die Unordnung, die hier in der Constant. Ausgabe herrscht, ist bereits oben bei Nr. XV angegeben worden. Psalm 113 erstreckt sich der Midrasch in allen Editionen bloss auf den 1. und 2. Vers; zu Psalm 115 fehlt er gänzlich, wahrscheinlich weil die Polemik gegen den Bilderdienst in christlichen Ländern Bedenken erregte; zu Psalm 116 und 118 ist er sehr lückenhaft. Diesem hagadischen Nothstande hilft der hier zum ersten Male veröffentlichte Midrasch ab. Er umfasst das g a n z e „Hallel", benutzt die vorhandenen Stücke des Schocher Tob und vermehrt sie durch andere Hagada's (vergl. die Amerkungen S. 205) und ganz neue Auslegungen. Für die Bestimmung seines Alters ist S. 97 massgebend, indem dort von R. Akiba ausgesagt wird, dass er die „M e r k a b a" gleich Ezechiel geschaut hat, was auf eine Zeit hinweist, da ähnliche Schriften, wie die „H e c h a l o t", welche die „Merkaba" zum Inhalte haben und in denen R. Akiba figurirt, verbreitet waren. In der That correspondirt auch S. 102 oben mit

---

יד ממקומות מתחלפות וגם מן המו״ב קבלתי מנהם עד מקום שידי מגעת לי.

gezogen wurden, stösst man auch auf Unordnung in der Zählug der Psalmen, wenn auch nicht mehr in derselben horrenden Weise wie in der Constant. Beide Ausgaben aber, denen alle späteren 1) folgen, sind an vielen Stellen lückenhaft oder durch Zusätze verunstaltet, an den meisten corrumpirt, und in der Vertheilung des hagadischen Stoffes auf die betreffenden Psalmen gedankenlos.

Dankbar habe ich daher das Anerbieten des Herrn Raphael Kirchheim in Frankfurt a. M., mir einen mit handschriftlichen Noten versehenen Midrasch Schocher Tob zur Verfügung zu stellen, angenommen und den letzteren in folgender Weise benutzt.

Den Midrasch zu den Ps. 68—71 und 96—99, der in allen Ausgaben corrumpirt, lückenhaft und verworren ist, liess ich in der neuen Textesrecension ganz, und zu Ps. 119 blos zum ersten Verse abrucken, dann machte ich ein Verzeichniss aller in den Editionen gedruckten Stellen, welche in den ältesten Codices sich nicht finden und daher spätere Zusätze sind. Ausserdem habe ich noch grössere und kleinere Stücke, die in unseren Ausgaben des Midrasch Schocher Tob vermisst werden, in Nr. IX, XI und XXI dieser Sammlung excerpirt,

Die handschriftlichen Noten stehen in einem Midrasch-Exemplar ed. Venedig am Rande oder über dem Texte, zwei Mal auf besondern Blättern, sind nach sechs alten Codices gemacht worden und rühren von Abraham Provenzali 2) in Ferrara her, Arzte, Philosophen und Lehrer des Abraham Portaleone und

1) Die Prager Edition vom Jahre 1613 beruft sich auf dem Titelblatte auf eine sehr alte Handschrift. Dort findet man die Zahlzeichen bei Ps. 71 und 99, die auch in der Venediger Ausgabe fehlen.

2) Auf der Rückseite des Titelblattes schrieb er: אני הקטן אברהם פרוינצאל בכמהר"ר דוד זצ"ל עשיתי הגהות למדרש תילים זה בפיראה מתוך ששה טופסים ישנים נושני' מכתיבת

„Schocher Tob“ wegen seines Anfanges —, der in seiner ersten Anlag eunvollständig und kurz war [1]), im Laufe der Zeit mit Zusätzen bereichert wurde, die in älteren Handschriften fehlen (vgl. S. 83—86); diesen Midrasch traf aber noch ein anderes Geschick! Die ersten Ausgaben, die von demselben gemacht wurden, sind corrupt und lückenhaft, wie kaum eine Edition eines andern Midrasch. Besonders herrscht in der Abtheilung und Zählung der Psalmen eine grosse Unordnung.

In der ersten Ausgabe, die zu Constantinopel 1512 erschienen ist und bis zu Ps. 118 reicht, bilden Ps. 42 und 43 einen einzigen und zwar 42, dann variirt die Zählung um Eins weniger als in unseren Psalmausgaben bis 46 — bei uns 47 —, 48 fehlt, worauf 49 gleich unserer Abtheilung folgt. Ps. 70 und 71 sind wieder zu einem einzigen zusammengezogen, wodurch unser 72. zum 71. wird und so fort bis unser Ps. 78 dort in zwei Theile zerfällt und mit dem 38. Vers ein neuer Psalm mit der Zahl 78 beginnt. Das Zahlzeichen 86 fehlt. Unter Ps. 96 stehen Erklärungen, die bis 99, 6 reichen, dann wird die falsche Zählung fortgesetzt, so dass unser 100. Psalm dort den 97. bildet, und dieser Irrthum geht bis zu Ende, bis zum 118. Psalm, der dort den 114. ausmacht, indem unser 118. Ps. in zwei getheilt wird, in 113 von Vers 1—4 und 114 von Vers 5—29.

In der Venediger Ausgabe vom Jahre 1546, bei welcher nach der Versicherung des Herausgebers Cornel. Adelkind, ausser der türkischen Edition und dem in Salonich 1515 erschienenen Supplement-Midrasch zu Ps. 119 bis Ende, auch Handschriften zu Rathe

---

[1]) Vgl. Zunz GV. S. 267 und Aron Moses Padua in der Einleitung zu seinem Midrasch-Commentar, Warschau 1865. — So ging es auch mit dem Midrasch zu dem populären Buche Ester. Der Grundstock desselben war der „Midrasch Abba Gorion“, welcher später erweitert nnd bereichert wnrde.

Hervorheben möchte ich noch die Bemerkung unseres Midrasch S. 67, dass der gute Wein vom Paradiese und der schlechte von der Hölle getränkt wird.

Diese Piece ist cod. München Nr. 117 fol. 209 b — 213 (Steinschneider'sche Copie) entnommen und die Aufschrift: מדרש ה' בחכמה יסד ארץ habe ich nach R. Eleasar aus Worms in Rasiël 12 b gemacht. Vgl. Bet ha-Midrasch II, S. XII der Einleitung. Die in cod. 12 der Leipziger Raths-Bibliothek sich findenden דרש לשבועות und דרש לסוכות enthalten Stücke aus unserem Midrasch. Vgl. Bet ha-Midrasch I, S. XXX. Nach Steinschneider Oxf. Catalog Nr 3527 enthält die von Isak Akrisch um 1570 in Const. veröffentlichte Sammlung ein Stück, dass mit denselben Worten, wie unser Midrasch beginnt, und die Angabe Carmoly's in Frankel's Monatsschrift III, S. 67, dass diese Worte den Anfang des Midrasch R. Jizchak b. Parnach bilden, beruht auf einem Irrthum.

XV.

Schocher Tob. zu Psalm 68—71, 96—99 und 119.

(Hebräischer Text S. 70—86.)

Ausser der Thora war kein biblisches Buch so populär wie das der Psalmen, das zu liturgischen Zwecken oft benutzt wurde. Kein Wunder, dass gerade der Psalm-Midrasch — bekannt unter dem Namen

---

griechischen Bezeichnungen des Logos, der auch „der ewige Nomos" genannt wird. Nur dem Einflusse Alexandriens ist es zuzuschreiben, dass in Palästina die Thora personificirt wurde.

Diese Legende habe ich dem von Wagenseil veröffentlichten „Sefer Toldot Jeschu“ S. 19—23 entnommen und blos einige Ausdrürücke gemildert, welche einen christlichen Leser verletzen könnten. Auch habe ich die Schreibung כיפא für קיפא gewählt. S. 60 Z. 10 v. u. muss der Druckfehler יהה in יהיה verbessert werden.

XIV.

Die göttliche Sophia.

(Hebräischer Text S. 63—69.)

Spr. 3, 19, wo die im Weltall sich manifestirende göttliche Weisheit gepriesen wird, bildet das Grundthema für hagadische Bearbeitungen. Eine solche findet man im II. Th. dieser Sammlung S. 23—39, und hier folgt eine andere, die mit der ersten blos in einigen Stellen (vgl. S. 64 unten bis S. 66 Mitte mit II, S. 37—38) übereinstimmt. Zuerst erscheint die göttliche Weisheit als Erbarmen und Liebe zu Israel, zur Menschheit überhaupt und zu den Thieren, die alle durch die weise Einrichtung des Kosmos erhalten werden; dann wird sie als das göttliche Gesetz geschildert, indem in der Thora die Weisheit Gottes sich noch herrlicher offenbart als im Weltall. In der ältern palästinischen Hagada vertritt die Thora als Ausdruck der göttlichen Chochma oder Sophia die Stelle des alexandrinischen Logos, und so werden z. B. gleich im Anfange von Bereschit Rabba der Thora oder Chochma dieselben Epitheta beigelegt, mit denen Philo den Legos charakterisirt[1]).

---

[1]) Für die Worte ראשית, פדגוג, מכוסה מוצנע, אומן, כלי אומנות של הקב"ה in Beziehung auf die Thora oder Chochma als Princip der Weltschöpfung; findet man bei Philo dieselben

Nazarener willigten ein, und forderten ihn auf bei ihnen zu bleiben. Simon Kaipha oder Petrus ging auf ihren Wunsch ein und stellte die Bedingung, dass sie ihm einen Thurm erbauen, in welchem er bei Wasser und Brod bis an das Ende seines Lebens weilen wolle. Dies geschah auch, Petrus blieb dort sechs Jahre bis zu seinem Tode, betete den Gott Abraham's, Isak's und Jakob's an, und verfasste hebräische Gebetstücke, die er seinen Lehrern und seinen Glaubensgenossen sandte, damit sie seinen Namen der Nachwelt aufbewahren.

Nach seinem Tode wurde er in dem Thurm begraben, auf welchem später ein Gebäude errichtet wurde. Dieser Thurm existirt heute noch in Rom und wird „Peter" genannt, d. h. Stein, weil Simon Kaipha auf demselben bis zu seinem Tode sass.

Das ist die jüdische Petrus-Legende[1]), welche den Apostel im Gegensatze zu Paulus zum Märtyrer für die Juden macht. Die Notiz, dass er hebräische Gebetstücke für die Juden verfasst habe, steht in dieser Legende nicht vereinzelt, da auch andere Schriftsteller (vrgl. die hebräische Note S. 61) ihm liturgische Poesien zuschreiben, z. B. ein Stück, welches heute noch an Sabbaten und Festtagen recitirt wird und unter dem Namen „Nischmat" bekannt ist.[2])

---

1) Nach dem Tode des Petrus, erzählt die Legende weiter, kam ein Weiser Namens Elijah nach Rom, beschuldigte Simon Kaipha der Täuschung und sprach im Namen Jesu, dass es Jedem überlassen bleibe, seine Kinder beschneiden oder taufen zu lassen, dass dessen Anhänger anstatt des Sabbats den Sonntag feiern sollen und traf noch andere Einrichtungen für die Nazarener. Die Zuhörer forderten von ihm ein Zeichen, dass Jesus ihn gesandt habe, und kaum hatte er den Mund zur Antwort geöffnet, da ward er von einem herabfallenden Steine zerschmettert. Dieser Schluss erinnert an Simon Magus, den Pseudoapostel und Gegner des Petrus. Vrgl. Lipsius, die Quellen der römischen Petrussage (Kiel, 1872) S. 1.

2) Vrgl. D. Oppenheim in Frankel's Monatsschrift X. S. 218.

XIII.
Petrus - Legende.

(Hebräischer Text S. 60—62,)

Die Nazarener waren zu Tausenden und Myriaden angewachsen, ihr Glaube breitete sich immer mehr aus, zwölf Männer aus ihrer Mitte, die sich die Gesandten Jesu nannten, verkündeten ihn in zwölf Königreichen und verleiteten auch viele Israeliten zu demselben. Sie, die Nazarener nämlich, waren den Juden sehr feindselig gesinnt und verhinderten sie nach Jerusalem zu wallfahren. Darüber waren die Weisen in Israel sehr betrübt, ohne der grossen Noth abhelfen zu können. Da erhob sich ein Greis Namens Simon Kaipha und versprach ihnen die Nazarener von den Juden zu trennen und die letzteren dadurch zu retten, unter der Bedingung, dass die Weisen in Israel die durch seinen Plan entstehende Sünde auf sich nehmen wollten. Nachdem er die Zustimmung erhalten hatte, ging er in den Tempel, schrieb dort den Namen Gottes auf, schnitt sich in's Fleisch, legte den geschriebenen Gottesnamen hinein und zog dann nach der Hauptstadt der Nazarener. Dort rief er aus; „Wer an Jesum glaubt, komme zu mir, denn ich bin sein Sendbote", beglaubigte seine Sendung durch die Heilung eines Aussätzigen und die Belebung eines Todten, und nachdem er sich Vertrauen in seine Sendung verschafft hatte, sprach er: „Wisset, dass Jesus die Juden hasste, und dass Gott sie darum nur fortbestehen lässt, damit sie als lebendige Zeugen für den Erlösungstod Jesu dienen. Darum gebietet euch der Meister, dass ihr den Juden nichts Böses zufügen und nicht gemeinschaftliche Feste mit ihnen feiern sollet. Anstatt des Mazzotfestes begehet seinen Todestag, anstatt des Wochenfestes seine Himmelfahrt und anstatt des Hüttenfestes seine Geburt und seine Beschneidung am achten Tage. Die

XII.
Mikrokosmos.

(Hebräischer Text S. 57—59.)

Bereits in „Abot derabbi Natan“ c. 31 wird der Mensch als Mikrokosmos dargestellt, und hier wird dieses Thema ausführlicher behandelt. Den Hauptgebilden am Himmel und auf Erden entsprechen auch der menschliche Körper und der menschliche Geist. Es werden daher am und im Menschen Parallelen nachgewiesen für Sonne, Mond, Sterne und Sternbilder; Luft, Stürme und Feuer; Wolken, Regenbogen, Blitz, Wetterleuchten, Schnee und Regen; Berge, Hügel, Felder, Wälder und Bäume; Thiere; Kälte, Wärme und Winde; Wüsten und bewohntes Land. Den Schluss bildet eine Schilderung der Thätigkeit des Herzens, die sich auch in Midr. Rabba zu Kohelet 1, 16 findet, und eine Vergleichung der Zunge mit dem Meere, die man auch in etwas verändeter Form in Bet ha-Midrasch III, S. 13 liest.

Dieses Stück ist cod. München Nr. 222 fol. 68b—71 entnommen und nach einer Abschrift Dr. Steinschneider's abgedruckt worden. Die Ueberschrift: אגדת עולם קטן rührt von mir her, und halte ich es nicht für überflüssig hier hervorzuheben, dass die Bezeichnung עולם קטן für Mikrokosmos der hagadischen Terminologie fremd ist und erst durch den Einfluss der arabischen Philosophie in den hebräischen Sprachschatz überging. Ueber die Bearbeitung der mikrokosmischen Symbolik vrgl. meine Einleitung zu Josef Ibn Zadik's Mikrokosmos (Leipzig, 1854) §. 4 und Beer in Frankel's Monatsschrift III. S. 159 ff.

entschieden, dass die Mutter mehr als der Vater die Kinder liebt. Die erstere verbraucht ihre Liebe in tausenderlei kleinen Diensten, während der letztere seine ganze männliche Thatkraft zusammenrafft, wenn es sich um das Wohl und das Leben seiner Kinder handelt. —

S. 52 Z. 4 v. u. muss דאינון für דאמנון gelesen werden.

XI.

Tefilla - Hagada.

(Hebräischer Text S. 54—56.)

Die Tefilla oder die achtzehn Benedictionen [1]), die den ältesten Bestandtheil der frei componirten hebräischen Liturgie bildet, und deren älteste Stücke, in ihrer Grundform der Epoche des „grossen Vereins" angehören, erlangte durch die dreimalige Recitation derselben an jedem Tage ein solches Ansehen im Laufe der Zeit, dass die Hagada sie mit der Urgeschichte Israels in Verbindung brachte und gleichsam wie Schriftexte behandelte. In Pirke derabbi Elieser (vrgl. die hebräischen Zusätze am Ende dieser Sammluog S. 203) wird einigen Benedictionen ein sehr hohes Alter vindicirt und deren Ursprung selbst auf die Patriarchen zurückgeführt, und hier wird die Entstehung der ganzen Tefilla in die Zeit von Abraham bis Salomo verlegt.

Unser Stück ist aus zwei Theilen zusammengesetzt. Der erste ist dem handschriftlichen „Schibole ha-Leket" von R. Zidkijahu dei Pietosi entnommen und findet sich auch in dem dieses Werk excerpinenden „Tanja Rabbata" c. 4, der zweite, welcher die Tefilla hagadisch erläutert, steht in dem bereits erwähnten handschriftlichen Midrasch Tehillim zu Ps. 29.

---

1) Vgl. Zunz, GV. S. 367 ff.

herauszugeben. Nach vielem Hin- und Herreden und nachdem der Vater Joab mit dem Tode gedroht hatte, übergab der Letztere dem armen Greise das Kind und rief aus: „Ja, David war im Rechte, die Liebe Gottes zu den Menschen mit der eines Vaters zu seinen Kindern zu vergleichen! Probatum est! Denn dieser arme Mann, der zwölf Kinder ernährt, wollte einen Kampf auf Tod und Leben um eines seiner Kinder willen eingehen, während die Mutter, die ruhig zu Hause sitzt, eines derselben verkaufte!“

Das ist der Inhalt dieses aramäisch geschriebenen Midrasch, der in dem Münchener Codex 260 fol. 166 sich findet und dort mit den Anfangsworten: מדרש רבותינו על הפסוק והוא עבר לפניהם an Genes. 33, 3 sich anlehnt, wo die muthige und aufopferende Liebe des Vaters Jakob zu seinen Kindern erzählt wird.[1])

Es liegt auf der Hand, dass Joab d. h. „Gott ist Vater“ hier nicht zufällig gewählt würde zum Vertreter der Ansicht, dass die väterliche Liebe mächtiger und preiswürdiger als die mütterliche ist, und was die Tendenz dieser Hagada betrifft, so will sie — worauf mein Freund Herr Prof. Lazarus mich im mündlichen Gespräche über diesen Midrasch aufmerksam machte — gegenüber der Kirche, welche die Mutter Gottes, oder Maria mit dem Jezuskinde verherrlichte, betonen, dass die Liebe des göttlichen Vaters zu seinem Volke energischer und kraftvoller ist. Ist diese Auffassung richtig, so gewinnen auch die Einzelheiten der Erzählung an Farbe und Bedeutung. Die kümmerliche Art und Weise, wie die Kinder ernährt werden, spiegelt die Noth der Juden ab, die trotz allem Elend die Ihrigen nicht um Geld hingeben, und selbst den Tod nicht scheuen, wenn es gilt ein Kind ihrem Hause d. h. ihrem Glauben zu erhalten. Psychologisch aber ist es in der That nicht

---

1) Vrgl. Midrasch Rabba zur Stelle: והוא עבר לפניהם הה"ד כרחם אב על בנים.

X.
Preis der Vaterliebe.[1]

(Hebräischer Text S. 52—53.)

Als der Feldherr Joab hörte, wie König David im 103. Psalm, Vers 13 ausrief: „Wie ein Vater seiner Kinder sich erbarmt, so erbarmt sich Gott derer, die ihn fürchten," wunderte er sich ob dieses Gleichnisses, da doch gewöhnlich angenommen wird, dass die Liebe der Mutter zu den Kindern stärker und aufopferender als die des Vaters ist! Er fasste daher den Entschluss, sich in der Welt umzusehen, um die Wahrheit des Davidischen Auspruches zu erproben. Da kam er auf seinen Reisen in die Wohnung eines armen Greises, der zwölf Kinder hatte, die er alle durch seine mühevolle Arbeit, wenn auch kümmerlich, ernährte. Joab machte ihm den Vorschlag, ihm eines der zwölf Kinder für Geld zu überlassen, um mit dem Kaufpreis sich und die Seinen besser erhalten zu können; allein der gute Vater wies ihn barsch ab. Da suchte der Feldherr die Mutter zu bewegen, dass sie ihm für hundert Golddenare eines der Kinder verkaufe. Anfangs sträubte sie sich, auf den Vorschlag Joab's einzugehen, doch endlich gab sie nach. Als der Vater Abends nach Hause kam, vermisste er bei der Vertheilung des Brodes, das er in vierzehn Stücke für sich, sein Weib und die Kinder schnitt, eines derselben, und nachdem er energisch darauf beharrt hatte, das Schicksal des fehlenden Kindes zu erfahren, gestand die Mutter, was während seiner Abwesenheit vorgefallen war. Er nahm weder Speise noch Trank zu sich, und am anderen Morgen ging er aus mit dem festen Vorsatze, Joab die hundert Denare zurückzugeben und ihn zu erschlagen, wenn er sich weigern sollte, das verkaufte Kind

1) Vrgl. Schocher Tob und Jalkut zu Ps. 103, 13.

Levi“ in aramäischer Sprache[1]) dem „Schaar ha-Gemul“ von Nachmanides, 11 b ed. Ferrara, die vierte: „Duma“ einem handschriftlichen Midrasch Tehillim zu Ps. 11 V. 7, die fünfte: „Sëudat gan éden, dem „Sidur R. Amram Gaon, S. 13 (vrgl. Tana debe Elijahu sutta c. 20), die sechste: „Perek gan ha-chjim, die siebente: „Perek R. Jizchak b. Parnach“ und die achte: „Kezad din ha-keber“ einem Halberstamm'schen Codex entnommen.

Ueber die letzteren zwei Piecen muss ich noch Folgendes bemerken. Sie enthalten die im I. Th. dieser Sammlung veröffentlichten „Masechet Gehinnom“ und „Masechet chibbut ha-Keber“ und auch die Stellen, welche hier in diesem V. Th. erscheinen. Was daher bereits früher gedruckt war, wurde hier weggelassen, und sind blos die Zusätze abgedruckt worden. Isak Akrisch hat aber bereits um 1570 in Const. eine Sammlung erscheinen lassen, die auch in Prag s. a. nachgedruckt wurde, in welcher diese beiden Piecen enthalten sind. Vrgl. Steinschneider, Oxf. Catal. Nr. 3527 und 3528. Doch standen mir diese höchst seltenen Ausgaben nicht zur Verfühgung.

Sammlung bis auf einige Varianten übereinstimmt. Sie zerfällt dort in 4 kleinere Perakim.

1) Vrgl. Bet ha-Midrasch II, S. 30—31; 35—36; 50—51, und Prof. Haug's Schrift: „Ueber das Ardâi Vîrâf nâmeh“ München 1870. Die Bilder, dass die Seelen wie die Sterne, der Mond und die Sonne glänzen (Haug, S. 17—18), und dass die Frommen mit Kronen auf dem Haupte geschmückt sind (das. S. 9), trifft man auch in der Hagada. Vrgl. Sifre zu Deut. Nr. 10: פניהם של צדיקים דומים לעתיד לבוא לחמה וללבנה לרקיע לכוכבים und Talmud Berachot 17b: צדיקים יושבים ועטרות הם בראשים. Diese Piece bildet den Schluss der „Geschichte — von R. Josua ben Levi“ in einem codex Halberstamm.

IX.

Paradies und Hölle.

(Hebräischer Text S. 42—51.)

Bevor noch der poetische Genius Dante's Paradies und Hölle mit seinen Gebilden bevölkerte, haben Juden und Muhamedaner ihre Phantasie frei walten lassen, um die Belohnung und Bestrafung der Sterblichen nach dem Tode zu veranschaulichen. Diese freien Producte der Einbildungskraft — die bei den Juden massvoller als bei den Muhamedanern gehalten sind — haben nicht blos einen dichterischen Werth sondern sind auch ein Beitrag zur Religions- und Sittengeschichte. Man braucht nämlich blos zu lesen, wer in das Paradies und wer in die Hölle verwiesen wird, um zu erfahren, was zu bestimmten Zeiten als preiswürdig oder als verwerflich galt. So werden fast in allen Schilderungen des Paradieses die pflichtgetreuen Jugendlehrer und Gemeindevorsteher ausgezeichnet, und die Menge von kostbaren seidenen Gewändern, welche für die Frommen bereitet sind, hervorgehoben, weil die Juden auf schöne Kleider stets einen grossen Werth legten (vrgl. der jüdische Stamm, S. 166 ff.). Würde Jemand z. B. in unserer Zeit eine Beschreibung des „Gehinnom" entwerfen, so könnte er, den ihre Miethparteien masslos steigernden Hausherren sowie den Gründern und Schwindlern den ersten Platz dort anweisen.

Die vorliegenden Schilderungen von „Paradies und Hölle" bestehen aus acht Piecen. Die erste: „Schaare gan éden" ist dem Anhange zu der in Salonich 1861 erschienenen „Borajta di-Samuel", die zweite: „Seder gan éden" einer Halberstamm'schen Handschrift,[1]) die dritte: „Agadat R. Josua b.

1) Diese Piece bildet den Schluss einer „Masechet gan éden", welche mit dem „Seder gan éden" im II. Theil dieser

Sonne und von Menschen angefertigte Bilder anbeten, war eines der beliebtesten und volksthümlichsten Themen der Hagada, weil es gegen den herrschenden Bilderdienst der Heiden und der spätern Christen verwerthet werden konnte; und wurde daher variirt, wie es mit allen Sagenstoffen der Fall ist, die der Volksphantasie besonders zusagen.

Im „Bet ha-Midrasch" I, S. 25 ff. und II, S. 118—119 sind bereits zwei Bearbeitungen dieser Abraham-Legende zu lesen, von denen die erstere und längere die jüngere, die letztere und sehr kurze die ältere ist. Die vorliegende wäre ich geneigt, als die mittlere von den drei Bearbeitungen zu halten, und hat sie einige Züge, die hervorgehoben zu werden verdienen.

Nimrod umgeben hier 365 Könige, eine Zahl, die den Tagen des Sonnenjahres[1]) entspricht, und da er als Anhänger des Sonnencultus erscheint, so ist diese Zahl nicht zufällig. Diese 365 Könige huldigen Abraham, nachdem er aus dem Gluthofen errettet worden war, errichten eine Lehrkanzel aus Cedernholz für den Patriarchen, führen ihm ihre Kinder zu, damit er sie im wahren Gottesglauben unterrichte, und erklären dann selbst ihren Uebertritt zu demselben,

Dieses kleine Stück ist einer Handschrift im Besitze des Herrn S. J. Halberstamm in Bielitz entnommen und von demselben eigenhändig copirt worden.

---

1) Vgl. Schwarz, Sonne, Mond und Sterne, ein Beitrag zur Mythologie und Culturgeschichte der Urzeit (Berlin, 1864), S. 6 Anmerkung: „Wenn Nimrod den Abraham in einen feurigen Ofen geworfen haben soll, aus dem er dann aber unversehrt hervorgegangen, so dürfte dies auch auf den Sonnenriesen gehen, welchen der grosse Jäger Nimrod d. h. der Sturmesjäger, im Gewitterfeuer so zu behandeln schien, aus dem jener aber dann doch unversehrt hervorkam.

findet man sie, wenn auch nicht so ausführlich und nicht ganz conform, in Bet ha-Midrasch II, S. 83—86 und im II. Ester-Targum; die Darstellung der Hippodrome aber ist ganz neu und war bisher ganz unbekannt. Die Letztere giebt zu der sehr wichtigen Frage Anregung, ob denn die Namen der dort genannten Autoren oder Hagadisten echt sind.

In der Bearbeitung des Textes habe ich einige verbessernde Conjecturen gemacht, die in Klammern [ ] eingeschlossen sind.

Von den werthvollen Worterklärungen und gelehrten Erläuterungen des Dr. Perles hebe ich folgende hervor; גרפית S. 34 ist der Vogel Greif; קנקלות ובמסטאות S. 36 sind gr. Gitter und Stufen; קמארא [1]) das. gr. Bogen oder Wölbung; דיקסומין S. 38 gr. Cisterne; חרדל S. 39 ist gr. Charadra, Giessbach: דימוטיות richtiger דימוסיות das. gr. Factionen oder demoi der Wagenlenker des Circus; über die am Ende der Hagada erwähnten Farben blau, weiss, roth und grün sind Cassiodorus, variæ epistolæ III, 51 — wo eine Symbolik des Circus sich findet —, Procopius, historа arcana c. 7 p. 333 ed. Orelli und Joannes Malalas Chronographie, S. 137—176 ed. Bonn zu vergleichen. — S. 37 Z. 6 v. u. ist wohl מרכבה צבועה für מרכה צבובה zu lesen.

VIII.

Abraham - Midrasch.

(Hebräischer Text S. 40—41.)

Die Erzählung, wie der Patriarch Abraham seinen götzendienerischen Zeitgenossen Widerstand bot und sie, besonders König Nimrod, verspottete, dass sie die

---

de throno Salomonis sive Aethiopicam fabulam in's Lateinische übertragen.

1) Im Midr. R. zu Num. c. 12 erscheint dieses Wort in den Formen קמורות und כמרוסא.

Weisheit, Ansehen, Prachtliebe und Reichthum bildeten allmälig die Ausgangspuncte ganzer Reihen von Legenden, die den berühmten König mit allen Schätzen der Einsicht, mit allen Mitteln unbeschränkter Machtvollkommenheit und mit den reichsten Abzeichen fürstlicher Würde schmückten und auf ihn übertrugen, was nur Grosses und Rühmeswerthes unter den Nationen sich vorfand. Sein Thron musste eines der grössten Weltwunder sein und auch an einem Circus durfte es diesem mächtigen Fürsten nicht fehlen. In unserem Stücke werden der Thron und die Hippodrome Salomo's beschrieben, beide Beschreibungen entlehnen ihre Farben fremden Völkern und statten den König in Israel mit dem aus, was den Ruhm persischer, römischer und byzantinischer Fürsten ausmachte (vrgl. die Parallelen bei S. Cassel, „der goldene Thron Salomo's" in den wissensch. Berichten der Erfurter Academie I, S. 35 ff. und Dr. Jos. Perles in Grätz's Monatsschrift, 1872; siehe auch weiter unten.)

Unsere Hagada steht in cod. 222 der kön. Hof- und Staatsbibliothek zu München und wurde von Dr. Perles zuerst in der genannten Monatsschrift und dann als besonderer Abdruck (Breslau, 1872) veröffentlicht. Sie beginnt dort mit einer aramäischen Schilderung des Salomonischen Thrones, die sich auch im II. Targum zu Ester findet, und mit einer Stelle, die auch im Midr. Rabba zu Num. C. 12 oder in der Pesikta Nr. 1 mit einigen Varianten zu lesen ist. Diese beiden Einleitungsfragmente schied ich aus, da die neue Hagada erst bei den Worten: אמרו חכמים anfängt, mit denen sie auch in dieser Sammlung eröffnet wird.

Was die Beschreibung des Thrones[1]) betrifft, so

1) Sie bildete einen Bestandtheil des „Midrasch Abba Gorion" und findet sich auch in einer Londoner Handschrift desselben. Vrgl. meinen Bericht in Frankel's Monatsschrift III, S. 243. — Nach Fabricius, cod. pseud. V. T. p. 1049 hat Gaulmin, der Uebers. des Midrasch vom Tode Moses, ein libellum

VII.

Salomo's Thron und Hippodrome.

(Hebräischer Text S. 34—39.)

Die fortgeschrittene wissenschaftliche Forschung unserer Tage hat den Werth der Hagada erkannt, und anstatt in derselben „rabbinischen Aberwitz" zu finden, holt sie aus deren Fundgruben Erläuterungen und Parallelen zu den Sagen und Legenden semitischer und arischer Völker. Durch die von verschiedenen Seiten unternommenen vergleichenden Untersuchungen kam man auch zur Ueberzeugung, dass das Alter mancher Hagada selbst in die biblische Zeit hinaufreicht. So wird die Scenerie des Buches Kohelet nur dann verständlich, wenn man es auf den Boden der Salomonischen Sage stellt, dass nämlich König Salomo gegen Ende seiner Regierung vom Throne gestossen wurde. In dieser Situation hat der Verf. des B. Kohelet sich ihn gedacht und in der düstern Stimmung eines entthronten Fürsten lässt er ihn die Nichtigkeit alles Irdischen ausrufen (vergl. Rapaport, Erech Millin S. 248 und meine Reden III, S. 33). Räumt man den sagenhaften Hintergrund des B. Kohelet ein, so begreift man auch, warum Salomo nicht unter seinem gewöhnlichen Namen in der genannten Schrift erscheint, weil nämlich nach biblischer und hagadischer Anschauung mit dem Wechsel des Geschickes einer Person auch deren Name sich ändern muss. Der seiner Krone beraubte Sohn David's heisst nicht mehr Salomo, d. h. „der Friedensfürst", sondern Kohelet d. h. „der Prediger", der über die Vergänglichkeit und Nichtigkeit aller Herrlichkeiten auf Erden trübe und ernste Betrachtungen anstellt.

An den Kern alter Sagen setzten sich aber im Laufe der Zeit immer neue Gebilde an, und so verhält es sich auch mit dem Salomonischen Sagenkreise. Salomo's

Thora halachisch auslegen werde; in der Entwickelung der Halacha ist er der Träger jener Methode, die aus einem einzelnen Textes-Buchstaben ein Gesetz eruirt: daher kam es, dass seinem Namen jene jüngeren Midraschin beigelegt wurden, welche mit dem hebräischen Alfabet sich beschäftigen. So der Alfabet-Midrasch im III. Th. unserer Sammlung S. 12—64 und der vorliegende, welcher die Striche oder kleinen Spiesse (זיינין) an der Spitze des hebräischen Alfabets symbolisch deutet.

Der Abdruck unseres Midrasch geschah nach einem sehr alten Codex[1]) im Besitze der Josef Schlesinger'schen Buchhandlung in Wien; er findet sich aber auch mit einzelnen unbedeutenden Varianten in Abr. Portaleone's Schilte ha - Gibborim[2]) 177 cd und 178 a — wo für זיינין überall ציונין gelesen wird, in Bartolocci's Bibliothek IV, p. 275 ff. nach einer Pergamenthandschrift im Hause des Herzogs von Parma in Rom, in Sefer ha - Pelia ed. Koretz S. 41 bcd und in dem von Bargès in Paris 1866 edirten Sefer Taggin nach einem Günzburg'schen Codex. Nach der Ueberschrift sollte dieser Midrasch sich auch auf die grossen und kleinen Buchstaben des hebr. Alfabets erstrecken; allein dieser Theil fehlt sowohl in meiner Handschrift wie in den angeführten Editionen mit Ausnahme der Pariser. Der Text ist aber dort so lückenhaft und unklar, dass ich ihn in dieser Gestalt nicht aufnehmen mochte. Auch geht er nach der Angabe von Senior Sachs (hebr. Einleitung S. 41) dem Midrasch v o r a n.

---

1) Das werthvolle Epigraph ist leider an einzelnen Stellen verbrannt; soviel ist jedoch zu entnehmen, dass dieser Pergament-Codex, der u. A. Recanati's Comment. z. Pentat. u. z. d. Gebeten enthält, Freitag am 14. Tamus 1398 in קמרינו vollendet wurde. Der Copist nennt sich Zidkijahu aus der Familie מגנים קונטי בלעז״.

2) Dort lautet der Schluss: כנגד הגמרא וכפר דברי הימים Natürlich blieben diese Worte dem Herausgeber unverständlich.

So entstanden מדרש טעמי חסירות ויתירות, der Midrasch über die Gründe der defectiven und vollen Schreibung biblischer Stellen (gedruckt in „Pletat Soferim“ von Dr. A. Berliner. Breslau, 1872), und der vorliegende über Keri und Ketib. In der grossen Masora zu Rut 3, wie in dem Werke „Ochlah we - Ochlah“ Nr. 97 und 98 sind nämlich zehn Wörter angegeben, die gelesen werden, ohne dass sie geschrieben, und acht, die nicht gelesen werden, obwohl sie geschrieben sind. Diese zwei masoretischen Angaben [1]) werden hier midraschisch behandelt.

Unser Midrasch ist einem alten grammatisch-masoretischen Sammelwerke entlehnt, das an der Spitze eines im Jahre 1390 geschriebenen Pentateuchs steht und von J. Derenburg unter dem Titel: „Manuel du Lecteur“, Paris 1871, veröffentlicht wurde. Norzi in „Minchat Schaj“ zu Richt. 20, 13 citirt die erste Stelle unseres Midrasch mit der Schlussbemerkung: כך מצאתי בפי׳ י׳ דברים נקרים ולא נכתבים. Die Ueberschrift מדרש rührt von mir her.

VI.

R. Akiba's Alfabet - Symbole.

(Hebräischer Text S. 31—33.)

Im Midrasch Rabba zur Genesis c. 1 wird berichtet, dass R. Akiba als Knabe bereits die Doppelformen der Buchstabengruppe מנצפך hagadisch erklärte — in der Parallelstelle Megilla Jerusch. c. 1 fehlt der Name Akiba's; — im babyl. Talm. Menachot 29 b, dass Gott Moses vorausgesagt habe, dass R. Akiba einst die Krönchen an den hebräischen Buchstaben der

1) In unserem Midrasch ist die Bemerkung zu Jer. 39, 12 ausgelassen und eine ganz andere zu Ez. 9, 11 gesetzt worden, Vrgl. Derenburg l. c. S. 234.

während der muhamedanische Geist mehr als der normal hebräische geneigt ist, die Freude am irdischen Sein und Schaffen durch die Hinweisung auf Tod und Verwesung zu verbittern.

Dieses Stück: „Salomo und die Ameise“ findet sich am Ende eines handschriftlichen Midrasch Wajoschà, der Hrn. N. Coronel aus Jerusalem gehörte und in den Besitz der Universitätsbibliothek zu Cambridge übergegangen ist, und wurde auch, wahrscheinlich nach demselben Codex, zusammen mit dem genannten Midrasch in Jerusalem s. a. und ohne Seitenzahl, theils in Quadrat- und theils in rabbinischer Schrift gedruckt.

V.

Keri- und Ketib - Midrasch.

(Hebräischer Text S. 27—30.)

Ein Theil der Masora, die Orthographie, Vocalisation und Accentuation der Bibel stehen im Dienste der Halacha und der Hagada, und so lange dies nicht allseitig erkannt und berücksichtigt werden wird, werden gewisse Partien der hebräischen Grammatik mangelhaft bleiben, da sie grammatische Regeln aufstellen oder Ausnahmen anführen, die nicht im Wesen der hebräischen Sprache, sondern in der halachischen oder hagadischen Deutung der betreffenden Schriftstellen ihren letzten Grund haben. So sind z. B. die Accentuationen von האלף (Ex. 38, 28) und וישחט (Lev. 8, 15. 19. 23.) hagadischen Ursprungs, und das Makkef in נשקו־בר (Ps. 2, 12) ein Protest gegen die christlich-messianische Uebersetzung des Wortes בר mit „Sohn“, indem es vielmehr als Adverbium in dem Sinne von „rein“, „lauter“, zu nehmen sei.

Andererseits wurden masoretische Midraschim im Laufe der Zeit verfasst, d. h. solche, welche kleinere Masora-Stücke im hagadischen Interesse ausdeuteten

Statue eine silberne Platte hervor, deren Schriftzüge er nicht entziffern konnte. Da kam ein Jüngling aus der Wüste her und sagte dem Könige: Diese Buchstaben sind griechisch und ihr Inhalt ist folgender: „Ich Schedâd ben Ad regierte über Tausende Provinzen, ritt auf Tausenden von Rossen, hatte unter mir Tausende Könige und erschlug Tausende Helden — und als der Engel des Todes mir nahte, war ich ohnmächtig!"

Das sind die Umrisse der vorliegenden Erzählung, die nicht dem massvollen hebräischen, sondern dem mehr phantastischen arab. Geiste entstammte, wenn sie auch nicht geradezu eine wörtliche Uebersetzung aus dem Arabischen ist. Denn bereits in der 17. Sure des Koran wird berichtet, dass König Salomo in „das Thal der Ameisen" (ואד אלנמל) kam, wo, geradeso wie in unserem Stücke, eine Ameise ausrief: Begebet Euch, Ihr Ameisen, in Eure Wohnungen, dass Euch nicht Salomo und sein Heer unter die Füsse treten. Die muhamedanische Legende weiss ferner davon, dass Salomo sich des Ostwindes auf seinen Fahrten bediente, in Jerusalem zu frühstücken, in Persepolis zu Mittag und in Palmyra zu Abend zu essen pflegte (H a m m e r, Rosenöl I, S. 147); dass der eine seiner Wesire Asaf und der andere der Vogel Simurg war (das. S. 151); und dass die Ameisenkönigin durch die Ueberreichung eines Fäserchens von einem Grashalm ihn belehrte, selbst die geringste Gabe in Berücksichtigung des Spenders huldvoll anzunehmen (das. S. 169). Auch zeugen die arabischen Namen in unserer Erzählung für den muhamedanischen Ursprung derselben. Blos die vereinzelte Bemerkung, dass Salomo durch die magische Kraft des Gottesnamens (Schem ha - meforasch) sich Gehorsam erzwang, hat ein jüdisches Gepräge. Die Hagada (zu Spr. 6, 6) verwerthet den Fleiss und die Vorsorge der Ameise blos zu dem Zwecke, um den trägen Sterblichen zu ermahnen, dass er die Busse und die Vorbereitung für das künftige Leben nicht aufschiebe,

siehe Steinschneider, Oxf. Catalog. Nr. 3443 — und ist, abgesehen von den Varianten, die sie enthält, sowohl im Wortgefüge als in der Anordnung des Stoffes, wegen des Datums, dass Eldad nämlich seinen Bericht im Jahre 43 nach Spanien gesandt hat, bemerkenswerth.

Die Bezeichnung משוגע S. 21 bezieht sich auf Muhamed, der in Recension I, S. 106 „der ismaelitische Prophet" genannt wird, was wahrscheinlich in Rücksicht auf den Druckort Constantinopel geschehen ist.

IV.

Salomo und die Ameise.

(Hebräischer Text S. 22—26.)

König Salomo — so wird hier erzählt — hatte eine sechzig Meilen lange und sechzig Meilen breite kostbare Decke, auf welcher er durch die Luft fuhr, so dass er in Damaskus frühstückte und in Medien zu Abend ass. Seine Befehle führten aus: aus der Classe der Menschen Asaf ben Berechja, unter den Dämonen Rahirât, von den Thieren der Löwe und von den Vögeln der Adler.

Einst kam er auf seinen Wanderungen in das Thal der Ameisen und wurde dort von der Königin derselben, Namens מחשמה, die er auf die Hand genommen hatte, beschämt, indem sie ihn an seinen irdischen Ursprung erinnerte und zur Demuth ermahnte. Später erblickte er auf seinen Luftreisen ein herrliches Gebäude, in welches er vergebens einzudringen suchte. Nachdem er den 700 Jahre alten Adler אלענאד, den 900jährigen אלאעוף und den 1300jährigen אלתעמר befragt hatte, gelangte er in die Gemächer desselben, deren Thüren mit Inschriften versehen waren, die auf die Nichtigkeit alles Irdischen hinwiesen, und zog endlich aus dem Schlund einer

lichen Mittheilung des Herrn Oberrabbiners Marco Mortara verdanke, von welchem auch die hebräischen Noten unter dem Texte herrühren. Das hohe Alter dieser Version rechtfertigt deren Veröffentlichung.

Die Correcturen, welche ich in dieser hebräischen Uebersetzung anbringen musste, sind in meinen hebräischen Zusätzen am Schlusse dieses Bandes begründet worden.

III.

Eldad ha - Dani [1].

(Hebräischer Text S. 17—21.)

Das Geschick der zehn Stämme, welche einst das Reich Israel bildeten, weckte bis auf den heutigen Tag die Neugierde der meisten Juden, gab Veranlassung zu allen möglichen Vermuthungen und Combinationen und machte die Phantasie dem Märchenspiel und den farbenreichen Schilderungen, sobald die letzteren die Wohnsitze und die Lebensverhältnisse der versprengten Stammgenossen betrafen, sehr geneigt. Kein Wunder, dass der fabelhafte Bericht des alten Touristen Eldad, der anfangs wahrscheinlich durch mündliche Relationen sich verbreitete oder mindestens kürzer abgefasst war, später in mannigfacher Weise, sowohl in Beziehung auf die Darstellung als auf die Eintheilung des Stoffes, bearbeitet wurde und daher verschiedene Recensionen hervorrief [2]).

Hier folgt nun eine dritte Recension des Reiseberichtes von Eldad ha - Dani, nachdem Th. II, S. 102 bis 113 und Th. III, S. 6—11 dieses Sammelwerkes zwei andere veröffentlicht wurden. Die vorliegende ist ein Abdruck der ed. Venedig vom Jahre 1544 —

---

1) Vrgl. Bet ha - Midrasch II, S. XXVIII ff. Th. III, S XIV und Grätz, Geschichte der Juden V, S. 522—529.

2) Vrgl. auch Eschkol ha - Cofer Nr. 60 : בספר הדני מגיד לשומעים וכו' שמו אלדד משבט דן תלמיד חכמים וכו'.

alexandrinischsen Geist zurückgeführt [1]) werden muss, so sind die „Zusätze zu Ester“ in der Phantasie eines alexandrinischen Juden entstanden und daher von Anfang an in griechischer Sprache geschrieben worden [2]).

Nr. 1 dieser Sammlung enthält das Gebet Mordechai's und Ester's — welchem der Traum des Erstern vorausgeht — aramäisch nach de Rossi (Specimen variarum lectionum s. textus et chald. Estheris additamenta. Rom 1782; Tübingen 1783), und hebräisch nach einer uralten Edition und einer Handschrift des Josippon, im Besitze des Herrn Obberrabbiners Marco Mortara. Dass der aramäische Text auch punctirt, accentuirt und am Schlusse mit der Summirung der enthaltenen Verse versehen in Handschriften erscheint, spricht durchaus nicht, wie Langen (d. deuterokanon. Stücke d. B. Ester, S. 13) behauptet, für die kanonische Geltung desselben. Eine aramäische Handschrift der Megillat Antiochos in meinem Besitze — geschrieben Mittwoch am Neumond Ab 1559 — ist gleichfalls punctirt und accentuirt, und die Londoner Handschrift, nach welcher Filipowski diese Megilla 1851 in London herausgegeben hat, gibt auch am Schlusse die Zahl der Verse an, ohne dass man dadurch berechtigt wäre, auf das kanonische Ansehen der Meg. Ant. zu schliessen.

Nr. 2 bringt eine von Missverständnissen nicht ganz freie hebräische Uebersetzung der „Zusäte zu Ester“ nach dem lateinischen Texte des Hieronymus von Jacob ben Machir, die ich ebenfalls der freund-

---

1) Geiger (Urschrift, S. 206 ff.) hält den Verfasser des ersten Makkabäerbuches für einen Zadducäer und den des zweiten für einen Pharisäer. Allein wenn auch die erstere Annahme einleuchtet, so fällt es doch, die letztere Hypothese betreffend, auf, dass gerade ein Pharisäer griechisch geschrieben haben soll. Man muss daher, nach Analogie der griechischen „Zusätze zu Ester“, zum Verständniss des 2. Makkabäerb. die Eigenthümlichkeit des alexandrinischen Wesens in Anschlag bringen.

2) Auch der jüdisch-alex. Tragiker Ezekiëlos lässt Moses in einem Traume, den ihm Jetro deutet, dessen künftige Grösse voraussehen (s. S. 159 dieser Sammlung): ein Beweis, dass in Alexandrien Traumdichtungen beliebt waren.

bare aus seiner Darstellung aus, um die Leser in dem Vertrauen und in der Zuversicht zu bestärken, dass die göttliche Vorsehung das israelitische Volk in den Tagen der Gefahr beschütze, auch ohne übernatürliches Eingreifen in das Rad der Geschichte, durch die gesetzmässige, causale Folge und Entwickelung der Begebenheiten [1]).

Allein der Stoff, den das Buch Ester behandelt, war für die Phantasie zu verlockend, als dass sie sich hätte enthalten können, ihn auszuschmücken und ihm ein poetisches Colorit zu geben. An dichterischen Mitteln konnte es nicht fehlen. Die Traumerscheinung, das Gebet, die Erweiterung und Ausführung dessen, was blos angedeutet oder hingeworfen ist, lagen dem dichtenden Genius eines Juden sehr nahe und boten sich gleichsam von selbst dar. Auf diese Weise sind in der griechischen Bearbeitung des B. Ester die sogenannten „Zusätze" oder „Stücke in Ester" entstanden, die später von den Targumim und Midraschim mit frei waltender Schaffungskraft erweitert wurden. So lassen das zweite Targum und Midrasch Rabba zu Ester dem schärfsten Sarcasmus und dem parodirenden Spotte die Zügel schiessen, indem sie die Anklagen, die Haman wider das jüdische Volk erhebt, mit spöttischem Behagen detailliren.

Die griechische Bearbeitung des Buches Ester mit den „Zusätzen" verhält sich zu dem hebräischen Texte dieses Buches wie das zweite in griechischer Sprache abgefasste Buch der Makkabäer zu dem ersten. Denn auch dieses hält sich innerhalb der Grenzen des Thatsächlichen, und gewährt den phantastischen Zierden und Zuthaten keinen Raum, während jenes voll ist von Wundern, Erscheinungen, gezierten Schilderungen und moralisirenden Betrachtungen; und wie der Unterschied zwischen den beiden Makkabäerbüchern auf den nüchtern-hebräischen und den überschwenglich-

---

1) Vrgl. meine Rede: „Megillat-Ester" in den Reden II, S. 282 ff.

Einleitung.

I.

Gebet Mordechai's und Ester's, aramäisch und hebräisch.

(Hebräischer Text S. 1—8.)

II.

Zusätze zum Buche Ester [1].

(Hebräischer Text S. 9—16.)

Das kleine Buch Ester weicht von den übrigen historischen Büchern der Schrift gänzlich ab, indem es den prophetischen Pragmatismus in der Verknüpfung der Thatsachen verschmäht und in den Geleisen eines nüchternen Rationalismus, der nur das Gesetz der Causalität in der Geschichte anerkennt, sich bewegt. Es muss zu einer Zeit redigirt worden sein, in welcher die Gemüther dem Glauben an Träume, Wunder und ausserordentliche Erscheinungen nicht sehr zugänglich waren, oder der Redacteur desselben schied absichtlich alles Ungewöhnliche und Wunder-

---

1) Vrgl. Zunz, GV. S. 121—122; O. F. Fritzsche, exeg. Handb. z. d. Apokryphen d. A. T. I, S. 69 ff.; Ewald, Jahrb. d. bibl. Wissenschaft XI, S. 222.

Kirchheim in Frankfurt a. M., Dr. Perles in München, Oberrabbiner Marco Mortara in Mantua und besonders meinem werthen Freunde Herrn Dr. M. Steinschneider in Berlin verpflichtet, denen allen ich den wärmsten Dank in meinem Namen und dem aller Freunde der ältern hebräischen Literatur öffentlich abstatte.

Zum Schlusse kann ich nicht umhin, mit Genugthuung zu constatiren, dass die frühern Theile des *„Bet ha-Midrasch“* von vielen Lehrern an deutschen Hochschulen — jüngsthin von Prof. Haug in München in seiner Schrift: „Ueber das *Ardâi Virâf nâmeh*“ (München 1870), S. 38 ff. und von Prof. Dillmann in Schenkel's Bibel-Lexikon, Art. *Noa* — zur Aufhellung und zum Verständniss des nichtjüdischen Schriftthums verwerthet worden sind, und dass besonders dieser fünfte Theil viele Berührungspunkte mit arabischen nud persischen Sagen, Anschauungen und Schriften enthält.

Gainfarn nächst Wien, 22. Juli 1872.

Dr. Ad. Jellinek.

Vorwort.

Nach einer Pause von funfzehn Jahren übergebe ich dem Publikum wieder einen neuen, den fünften Theil des *„Bet ha-Midrasch“*, der nicht blos dieses Sammelwerk mit fünfundzwanzig grösseren und kleineren hagadischen Stücken bereichert, sondern für sich allein ein wichtiger Beitrag zur genauern Kunde der Hagada ist, deren Bedeutung für die Geschichte des Judenthums und die Erkenntniss des jüdischen Stammes noch nicht in dem Grade gewürdigt wurde, wie sie es von einem freiern und höhern Gesichstpunkte aus verdient.

Mit diesem fünften Theile aber ist das Werk nicht abgeschlossen. Sowohl in Leipzig, wo die ersten vier Theile erschienen sind, als in Wien habe ich so viel hagadisches Material angesammelt, dass ich, sobald meine Amtsthätigkeit mir Musse gewährt, noch einen sechsten Theil veröffentlichen werde, in welchem besonders Tobia bar Elieser's handschriftlicher *„Lekach-Tob“* zu den fünf Megillot benutzt werden soll.

Für viele Beiträge zu dem vorliegenden Theile des *„Bet ha-Midrasch“* bin ich den Herren Dr. A. Berliner in Berlin, S. Buber in Lemberg, S. J. Halberstamm in Bielitz — einem ebenso gediegenen Kenner der hebräischen Literatur wie liberalen und gefälligen Besitzer einer sehr werthvollen Handschriften-Sammlung —, Raphael

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר חמישי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין ונכד להרב הגאון צבי הירש ברודא זצ"ל מחבר ס' ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן בעדת ווינא.

מהדורה שניה

הוצאת במברגר את וואהרמן

ירושלים תפרח"י

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Fünfter Theil

enthält:

Gebet Mordechai's und Ester's; Zusätze zum Buche Ester; Eldad ha-Dani, III. Recension; Salomo und die Ameise; Keri- und Ketib-Midrasch; R. Akiba's Alfabet-Symbole; Salomo's Thron und Hippodrome; Abraham-Midrasch; Paradies und Hölle; Preis der Vaterliebe; Tefilla-Hagada; Mikrokosmos; Petrus-Legende; die göttliche Sophia; Schocher-Tob; Hallel-Midrasch; König Hiram; Exil-Midrasch, II. Recension; Geschichte Daniel's; Erzählungen; Midrasch-Fragmente; Schma-Hagada; Hechalot-Zusätze; Henoch-Buch; Lekach-Tob zum Segen Jakob's.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Dr. Ad. Jellinek.

Zweite Auflage

Bamberger & Wahrmann

Jerusalem 1938

חבל א"ל יש לכם שמש או ירח אמר לו הן וגם אנו חורשין וקוצרים ובעלי צאן ובהמות אמר לו באי זה מקום מזרח השמש אמר לו ממערב ותשקע במזרח אמר לו תתפללו אמר לו הן ומה היא תפלתכם אמר לו מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית אמר לו אם תחפוץ נחזיר אותך למקומך אמר להם עשו טובתכם ותחזרוני למקומי מיד קרא המלך לאשמדאי ואמר לו לך ותחזור אותו למקומו אמר לו איני יכול להחזירו למקומו לעולם כיון שראה כך נשא אשה והוליד ממנה שבעה בנים ששה מהם בדמות האם ואחד בדמות האב שהיו לו שני ראשים והיה חורש וקוצר ונעשה עשיר גדול מעשירי עולם לאחר זמן מת האיש ההוא והניח ירושה לבניו הששה אומר' אנו שבעה לחלק ממון אבינו והאחד שיש לו הב' ראשים אומר אנו שמונה ועלי ליטול מן הירושה שני חלקים הלכו כלם אצל שלמה ואמרו לו אדונינו המלך אנו ז' ואחינו בעל הב' ראשים אומר שאנו שמנה ורוצה לחלק ממון אבינו לשמונה חלקים והוא רוצה ליטול שני חלקים כיון ששמע שלמה כך נעלם ממנו הדבר מיד קרא לסנהדרין ואמר להם מה אתם אומרים בדבר הזה אמרו אם אנו אומרים אחד הוא שמא שנים הם שתקו אמר להם שלמה לבקר אשפט. בחצי הלילה נכנס בהיכל ועמד בתפלה לפני המקום ואמר רבונו של עולם כשנגלית לי בגבעון ואמרת לי שאל מה אתן לך לא שאלתי ממך לא כסף ולא זהב אלא חכמה כדי לשפוט בצדק בני אדם אמר לו הקב"ה אני נותן לך חכמה בבקר ויהי בבקר שלח וקבץ כל הסנהדרין ואמר להם שלמה הביאו לפני האיש ההוא בעל שני הראשים מיד הביאוהו לפניו ואמר להם ראו שאם יודע זה הראש מה שאני עושה לזה אחד הוא ואם לאו הם שנים אמר שלמה הביאו מים חמים ויין ישן ובגדי שש והביאו מים חמים והניחו על פניו וזרק בו מים החמים ויין ישן אמר לו אדוני המלך אנו מתים אנו אחד ולא שנים ולא אמרתם לי שאנו שנים כיון שראו ישראל את משפט המלך תמהו ורעדו ופחדו כלם ממנו לכך נאמר ויחכם מכל האדם:

סליק

בתי אין לנו רשות לדון אלא על פי עדים כי אין אנו יכולין לדון דינין שבלב יצתה מפניהם בפחי נפש. התחילה לחזור לביתה פגע בדוד מלך ישראל והיה נער קטון רועה צאן והוא שוחק עם הנערים. מיד צעקה ואמרה בני קבלתי ולא דנו לי מן האיש שרימני שמעו דברי ודונו לי בחסדכם אמר לה לכי למלך שיתן לי רשות ואני אוציא את דינך לאור. חזרה למלך ואמרה אדוני מצאתי נער אחד שיודע לפי דבריו להוציא את דיני לאור אמר לה לכי והביאו לפני וקראה אותו למלך אמר לו שאול אמת הדבר שתוכל להוציא זה הדין לאור אמר אם יש לי רשות ממך בטחוני בקוני. אמר לה לכי עמו. אמר לה הוציאי הכלים שהפקדת לאיש ההוא הוציאה הכלים אמר לה תכיר שהם אלו הכלים שהפקדת לאיש ההוא. אמרה לו כן אדוני. שאל לאיש גם כן והודה שהם הכלים. אמר לה דוד לכי והביאי לי כלים אחרים רקים הלכה והביאה והריקה הדבש לאותם הכלים ותפש אותם הכלים ושברם לעיני הקהל. ופשפש ומצא בשברי הכלים במקום אחד שנים זהובים שהיו דבוקים בצלעות הכדים מיד ענה דוד ואמר לבעל הפקדון לך והחזר הפקדון אצל האשה. מיד כששמע שאול וכל ישראל כך תמהו על הדבר מאד. וידעו שרוח הקדש בו:

מעשה[1] אחד שהיה בימי שלמה מלך ישראל יום אחד נכנס אשמדאי מלכא דשידי ואמר לו אתה הוא שכתוב עליך ויחכם מכל האדם אמר לו שלמה כך הבטיחני הקב"ה אמר לו אשמדאי אם תרצה אני מראה לך דבר שלא ראית מימיך מעולם אמר לו הן מיד הושיט ידו בארץ תבל והוציא ממנה איש בעל שני ראשים וארבעה עינים מיד נזדעזע ונבהל שלמה ואמר הכניסוהו לחדרי. שלח וקרא לבניהו בן יהוידע אמר לו תאמר שיש תחתינו בני אדם אמר לו חי נפשיך אדוני המלך אם ידעתי אלא שמעתי מאחיתופל אלוף אביך שיש תחתנו בני אדם א"ל אם אני מראה לך א' מהם מה תאמר א"ל ואיך אתה יכול להראותו מעומקה של ארץ שהיא מהלך חמש מאות שנה ובין ארץ לארץ גם כן מהלך חמש מאות שנה מיד שלח והביאוהו אצלו כיון שראה נפל על פניו ואמר שהחיינו וקיימנו לזמן הזה אמר לו בן מי אתה אמר לו מבני אדם אני מתולדות קין אמר לו באיזה מקום מושבכם אמר לו בארץ

---

1) עיין תוספות מנחות דף ל"ז ע"א.

מיד כעס עליה והכהו מכה נמרצת. אמר מה לך לשאול זה עד שפיתהו פעם ופעמים עד שהגיד לה הכל. פעם אחד הקניט עם אשתו והתחילה לצעוק ואומרת לא די לך שהרגת שני אחיך אלא שתרצה להרוג אותי כששמעו נשי אחיו מיתת בעליהן מיד הלכו וקבלו עליו לפני המלך. מיד צוה המלך להביאו לפניו וצוה להורגו כשהוציאוהו להורגו אמר להם בבקשה הניחוני שאדבר דברי לפני המלך. מיד הוליכוהו למלך ונפל על פניו ואמר אדוני אני מג' אחים שעמדנו לפניך י"ג שנים ללמוד חכמה. ואני הוא הקטון שהחזרתי הזהובים ללמוד ממך חכמה והחכמה שלימדתני היא הגינני. מיד הכיר המלך האמת ואמר אל תירא הממון שלקחת מאחיך ומעבדי היה שלך שהחכמה שקנית הצילך ממות ומיד זאת האשה ולך ושמח עם אשתך ובאותה שעה אמר שלמה קנה חכמה מה טוב מחרוץ ומפז:

מעשה באדם אחד שהיה בימי שאול מלך ישראל שהיה אדם אחד שהיה לו אשה יפה ונאה מאד. והיה עשירה גדולה והאדם ההוא היה זקן ביותר והגיע זמנו ליפטר לבית עולמו. ובעבור שהאשה היה נאה נתן עיניו עליה השר של מדינה והיה רוצה ליקח אותה ביד רמה והיא לא רצתה בשום סבה ונכנס פחד בלבה עד אין תכלית. ולקחה כל הממון שלה ונתנה בכדים. ובפי הכדים שם דבש והפקידם לאדם אחד מכירו ואוהב בעלה בפני עדים וברחה מן המדינה. לאחר זמן מת אותו השר וחזרה האשה לביתה האיש שהיה הפקדון בידו עשה סעודת אירוסין מבנו ונצטרך אליו דבש הלך ומצא אותם הכדים עם דבש ולקח מן הדבש אותו מעט שמצא בפי הכדים סוף דבר מצא כל הכדים מלאים זהב מיד לקח הממון ומילא הכדים דבש. כשחזרה האשה לביתה הלכה אצל האיש ואמרה לו תן לי הפקדון שהנחתי בידיך אמר לה לכי והביאי לי העדים שנתת לי הדבש בפניהם וטול דבר שלך והלכה והביאה העדים והוא הוציא את כל הכלים והחזירם לה בפני העדים הנזכרים. כשהלכה לביתה מצאה כל הכלים מלאים דבש. התחילה לצעוק ולבכות. הלכה אצל שופט המדינה וקבלה עליו. אמר לה השופט יש לך עדים. אמרה לו לאו. אמר לה בתי מה אעשה לך. לכי לשאול המלך וידון לך. הלכה אצל שאול והוא שלחה לסנהדרין אמרו לה יש לך עדים שהפקדת לזה האיש הממון אמר להם אין לי עדים כי עשיתי הדבר בערמה מפני פחד של שר. אמרו לה

ונלמוד חכמה משלמה המלך. אמרו לו אחיו אם רצונך לחזור הזהובים ללמוד ג׳ דברי חכמה לך כי אנו לא נחזור לקנות דברים בממון. מיד חזר הקטן אצל שלמה ואמר לו אדוני לא באתי לכאן בשביל הזהובים. בבקשה ממך טול הזהובים ולמדני חכמה מיד התחיל ללמדו ואמר לו בני כשתלך בדרך הזהר כשיעלה עמוד השחר תהיה מתוקן לילך ובערב תחנה מבעוד יום הרי אחד. וכשתראה הנהר כשהוא מלא אל תכנס לשם אלא המתן עד שירד וישוב למקומו הרי שנים. ולעולם סוד אל תגלה לאשה. אפילו לאשתך הרי ג׳. מיד נטל רשות ורכב על סוסו ורץ והלך אחר אחיו כשהגיע אליהם אמרו לו מה למדת. אמר להם מה שלמדתי למדתי התחיל לילך ביחד עם אחיו עד ט׳ שעות פגעו במקום אחד שהיה יפה לחנייתם ענה הקטן הרי המקום טוב ללין שנמצא בכאן מים ועצים ועשב לרעות הסוסים. אם רצונכם נלין בכאן וכעלות השחר אם גוזר השם בחיים נלך בטוב. אמרו לו אחיו אי שוטה בשעה שנתת הממון וקנית הדברים הכרנו כי אין בך חכמה. אנו יכולין לילך עד הערב ח׳ מילין ואתה אומר שנלין בכאן אמר להם כרצונכם עשו כי אני לא אזוז מזה. הם הלכו לדרכם והוא נשאר שם והתחיל לכרות עצים והבעיר אש ועשה לו כמין צריף לו ולבהמתו והניח הסוס לרעות עד הערב ובערב נתן לו שעורים ואכל הוא ובהמתו ושכב בלילה לבטח. ואחיו הלכו עד הערב ולא יכלו למצוא מרעה לבהמתם ולא עצים ולא אש. וירד עליהם שלג גדול עד שמתו מרוב הקרירות ואותו הבחור לא הרע לו השלג מפני הצריף והאש והאכילה והשתיה. וכעלות השחר תיקן עצמו ורכב על סוסו ותפש הדרך והלך אחר אחיו ומצאם מתים כשראם נפל עליהם בבכיה ונטל ממונם וקברם והלך לו ויצא השמש ונמס השלג ונתמלאו הנהרים על כל גדותם ולא היה יכול לעבור הנהר. מיד ירד מעל הסוס והמתין עד שמיעט וכשהיה מהלך על שפת הנהר הביט לאותו הצד וראה שם עבדי שלמה שהיו מביאין ב׳ בהמות טעונות זהב ואמרו לו למה לא תעבורי אמר מפני שהוא מלא. והם התחילו לעבור כשבאו תוך הנהר שטפם ומתו והבחור המתין עד שירד הנהר ועבר ונטל הממון והלך לביתו לשלום. כשראוהו נשי אחיו שאלוהו על בעליהן. אמר להן הם עומדים ללמוד חכמה והוא התחיל לקנות שדות וכרמים ולבנות פלטרין ולקנות מקנה וקנין. והיה אשתו שואלתו אדוני אמור לי מאין היה לך זה הממון.

הבדיל. כשראתה אותו שהוא מבהיק. אמר בסייף זה הרגי אותו כי מיד שתתן אותו בצוארו הוא נחתך. חזרה האשה לביתה לבעלה עם הסייף בא בעלה ועמדה לפניו וחבקו ונשקו אמרה לבעלה שב אדוני עטרת ראשי כששמע כך שמח שמחה גדולה וישב בעלה ואין בלבו שום מחשבה רעה מיד הביאה השלחן ואכלו ושתו. אמר לה בעלה אשתי מה עסקיך זה הלילה. אמרה לו נבקש לשמוח עמך ולראותך שיכור זה הלילה. שחק לפניה בטוב לב ושתה ונשתכר עד שנשתקע בשינה. כיון שראתה כן עמדה ואזרה חלציה ושלפה הסייף שנתן לה המלך והתחילה לחתוך את העור. מיד בעלה הקיץ משנתו וראה והנה עומדת עליו אשתו להורגו. אמר לה הגידי לי הענין ומי נתן לך הסייף הזה ואיך היה המעשה ואם לא תגידי לי אעשה בשרך אברים אברים אמרה לו כך וכך הענין אמר לי שלמה המלך אמר לה אל תיראי כיון שהשכים בבקר והנה שלוחי המלך באו בשבילם. מיד הלך הוא עם אשתו אל המלך וסנהדרין יושבין לפניו כשראם המלך שחק. אמר להם המלך בבקשה מכם ספרו לי היאך היה המעשה אמרו כך וכך היה הקיצותי ומצאתי את אשתי שהיתה עומדת עלי להרגני אילולי שהיה מבדיל כבר הייתי מת מן העולם אני רחמתי עליה והיא לא ריחמה עלי. אמר שלמה אני הייתי יודע שאין רחמנות בנשים לפיכך נתתי לה סייף של בדיל וכששמעו הסנהדרין כך אמרו אמת מה שאמר המלך אדם אחד מאלף מצאתי. ואשה בכל אלה לא מצאתי:

מעשה בשלשה אחים שהלכו ללמוד תורה אצל שלמה המלך אמר להם שלמה המלך עמדו ושמשו לפני ואני אלמדכם חכמה ומינה אותם להיות שרי הפרגוד שלו עמדו לשם י״ג שנה. לסוף י״ג שנה אמר זה לזה מה עשינו עזבנו ביתינו וכל אשר לנו הרי י״ג שנה ובאנו ללמוד תורה ושימשנו אותו ולא למדנו כלום נקח רשות ונחזור לביתינו יום אחד באו אצל שלמה ואמ׳ לו אדונינו הרי י״ג שנה שהנחנו ביתינו תן לנו רשות לילך לראות אנשי ביתינו מיד קרא המלך לבעל האוצר להביא לפניו שלש מאות זהובים. אמר להם בחרו לכם אחד משתים או אלמד לכל אחד מכם ג׳ דברי חכמה או אתן לכל אחד ואחד מאה זהובים מיד נטלו עצה ביניהם ונטלו הממון ונטלו רשות והלכו להן כשנתרחקו מן העיר עד ד׳ מילין ענה הקטן ואמר לאחיו מה עשינו בשביל זהובים באנו לכאן או ללמוד תורה. אם תשמעו לעצתי בואו ונחזור הממון

הן. אמר להם בקשו אשה אחת מטובי העיר ואיש גם כן שיהיה טוב מכלם. בדקו ומצאו איש אחד שהיה לו אשה טובה ונאה. שלח המלך לקרוא אותו והביאו לפניו. אמר לו תדע שאני מבקש לך כבוד ולעשות לך שר פלטרין שלי השיב ואמר אני עבדך ואהי׳ לך כאחד מעבדיך. אמר לו המלך שלמה אם כן לך והרוג אשתך והבא לי את ראשה בלילה הזה ומחר אני אתן לך את בתי ואעשה אותך פקיד על רוב ישראל אמר האיש אעשה רצונך הלך לביתו והיתה אשתו נאה ומיופה והיו לה בנים קטנים ממנו. נכנס בלבו והיה בוכה ומתאונן. כשראה אשתו שהיו פניו נזעמים פגעה בו אשתו ואמרה לו מה לך אדוני שאני רואה פניך נזעפין אמר לה הניחני שיש לי דאגה בלבי מיד הביאה לפניו לאכול ולשתות ולא רצה לאכול. הרהר בלבו ואמר מה אעשה אהרוג את אשתי ויש לי בנים קטנים ממנה אמר לאשתו לכי ושכבי עם בניך כיון ששכבה ושקעה בשינה מיד שלף חרבו להורגה ומצא בנה קטן ישן בין שני דדיה והאחר היה עומד ראשו בין כתפיו. אותה שעה אמ׳ שלמה המלך שטן נכנס בלבו ואמר אוי לי מה אעשה אם אני הורגה ימותו אלו בנים קטנים. מיד השיב חרבו ואמר יגער ה׳ בך השטן חזר פעם שנית ואמר אהרגה ומחר יתן לי המלך את בתו ומעושרו. מיד שלף חרבו עליה וראה שערה פרוש על פני התינוקות. מיד נכנס בלבו רחמים ואמר אם יתן לי המלך כל ביתו וכל עושרו לא אהרוג את אשתי זו. מיד חזר חרבו אל נדנה ושכב עם אשתו עד הבקר. והנה שלוחי המלך באו בשבילו והוליכוהו לפניו אמר לו המלך מה עשית קיימת מה שאמרת אמר לו אם טוב בעיני המלך אל יכנס בי בדבר הזה בקשתי לעשות פעם ופעמים ולא מלאני לבי לעשותו. אמר שלמה הרי אדם א׳ מאלף מצאתי יצא מעליו והניחוהו עד שלשים יום. אחר שלשים יום שלח המלך בסתר לאשתו והביאה לפניו אמר לה המלך יש בעליך טוב. אמרה לו הן. אמר לה שמעתי על יופייך ועל זיו שבפניך ואהבתיך ליקחך לאשה ונמליך אותך על כל שרות המלכות ונלביש אותך זהב מראשך ועד רגליך אמרה לו הן כל אשר תחפוץ אעשה. אמר לה דבר אחד יזיק לנו שאיני יכול לעשות שום דבר שיש לך בעל. אמרה לו והיאך נעשה אמר לה הרגי את בעליך ואח״כ אשא אותך לאשה. אמרה לו כך נעשה. אמר שלמה בלבו אם כן הורגת זו את בעלה. נעשה איזה דבר תקנה שלא ימות מה עשה נתן לה סייף אחד מן

בנך נתן אותו ביד שלמה בנו שיתן לו דין אמר שלמה לבחור תדע באיזה מקום קבור אביך אמר לו לאו עוד קרא לאותו העבד אמר לו תכיר קבר אביך אמר לו הן אמר לו המלך לך והבא לי זרוע של אביך הלך וחתך זרועו של זקן והביא לו אמר להם הקיזו שניהם וכל אחד ואחד יקבל דמו בכלי שלו אמר לעבד טבול העצם בדם שלך וטבל ולא צבע אמר לבן הזקן טבול גם אתה בדם שלך וצבע העצם והראהו לכל העם. אמר להם ראו זה הדם מן זה העצם יצא מיד תמהו כל ישראל וחזר כל הממון לבחור והעבד רדה בו על כרחו. לכך נאמר ויחכם שלמה מכל האדם:

מעשה בימי שלמה המלך אדם אחד שהלך מטבריא לביתר ללמוד תורה והיה הבחור נאה ביותר. מיד ראהו נערה אחת ואמר לאביה בבקשה ממך זיווג לי הבחור הזה מיד רדף אחריו ואמ־ לו לבחור רצונך לישא אשה ואני אתן בתי לך א"ל הן. מיד קדשה בתו וחזר לביתו ושמח עם אשתו שנה אחת לסוף שנה א"ל אשתו בבקשה ממך תוליכני אצל אבותי ואראה אותם מיד נטל סוסים ומגדנות ומאכל ומשתה והלך עם אשתו לפקוד את אבותיה. כשהלכו בדרך יצא עליהם ליסטים אחד מזויין כשראת האשה את הליסטסי נכנס אהבתה בלבו ותפשו ביחד האשה והליסטים. והבחור אסרוהו בעבותים ושימש הליסטים את האשה בדברי תפלות ואחר כך שב הליסטים לאכול ולשתות יחד. והבחור היה אסור באילן אחד ורואה את הכל ואחר כך בא לישן עם הבחורה ונטל הליסטים את הקיתון ושם מראשותיו ויישן. בא הנחש ושתה מן היין והקיא סם המות בתוכו כיון שהקיץ הליסטים משנתו נטל הקיתון ושתה ומת. והבחור היה רואה את הנס שנעשה לו. אמר הבחור לאשתו בבקשה ממך תתירני והסר ממני העבותים. אמרה לו מתייראה אני ממך שמא תהרגני. א"ל בשבועה שלא אמיתך מיד פשפש אחר הליסטים והנה עץ יבש מיד נטל את בעלה והלכו שניהם לבית אביה של אשה כשראוה אבותיה שמחו מאד ותקנו לאכול ולשתות אמר להם לא אוכל ולא אשתה עד שאספר מה שאירע לי מיד סיפר כל המעשה מה עשה אביה הרג את בתה המרשעת ולכך אמר שלמה בחכמתו ואשה בכל אלה לא מצאתי:

מעשה בשלמה המלך ע"ה שאמר ברוח הקדש אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. כששמעו העם וסנהדרין דבר זה היו תמהים. אמר שלמה אם תרצו אראה לכם אמרו כלם

משלים של שלמה המלך

מעשה באדם אחד שהיה בימי דוד מלך ישראל והיה עשיר הרבה מאד והיו לו עבדים ושפחות ונכסים רבים והיה לו בן יחיד מה עשה אותו אדם קנה סחורה הרבה ונתנו ביד בנו. נכנס אותו הבן בספינה והלך באפריקה ועמד שם שנים הרבה ובתוך אלו השנים מת אביו והניח קניינו לעבד אחד בעל האוצר שלו וזה העבד התחיל לכבוש כל בני הבית ביסורים משונים עד שהניחוהו והלכו להם ונשאר יחידי עם כל אותו הממון שהניח לו אדונו והיה אוכל ושמח מתאוותו הממון. לאחר זמן חזר אותו הבחור מכרכי הים והלך לבית אביו ומצא לאביו שנפטר לבית עולמו. התחיל ליכנס לביתו יצא לקראתו העבד ודחפו ואמר לו מה לך בביתי בן בליעל. מה עשה הבחור נטל המקל והתחיל להכותו על ראשו ואמר לו עבד הפשת כל עמלי ועמל אבא מארי והשמח מאותו הממון. עשו מריבה גדולה ואין מציל ביניהם עד שברח בן הזקן והלך לקבול על העבד אל המלך ואמר: המלך לעולם יחיה! איש פלוני לקח כל הממון שהניח לי אבא מארי ואומר לי אין אתה בן הזקן אלא אני. אמר המלך יש לכם עדים אמרו לו לאו קרא לאותו העבד ואמר לו יש לך עדים אמר לו לאו. אמר לו המלך לעבד לך לשלום אין עליך להשיב דבר. כששמע בן הזקן כך התחיל לבכות ולצועק לפני המלך פעם שנית ושלישית צעק למלך עד שגער לו המלך ואמר לו אם תשנה יד אשלח בך אם יש לך עדים טוב ואם לאו מה אעשה לך. שמע שלמה המלך הדבר קרא אותו מצד ואמר לו צעוק עוד אל המלך ואם יכעום עליך אמור לו אדוני המלך אם לא תתן לי דין שים אותו ביד שלמה

ומה היא א"ל אדוני המלך סוחר גדול הייתי ורוב סחורותי נתתי לאנשים באמונ' ולא כתבתי עליהם שטר ואשתי ובני אינם יודעים מהם ואם אמות ולא אודיעם ולא אכתוב שְטרות על הלוקחים ישארו בני עניים מרודים ועתה אלכה נא ואעשה זאת ואשוב. א"ל המלך ומי יאמין שתשוב. א"ל אדוני המלך הנה חברי זה שהוא יושב בעירך יערבני. אמר המלך לחברו האתה תערבנו שאם לא יבא לזמן שאקבע לו תמות אתה. א"ל כן אדוני המלך אנכי אערבנו נפש תחת נפש. אמר המלך בחיי אני ארא' היהיה הדבר הגדול הזה. מיד נתן לו זמן ללכת ולשוב חדש ימים. וביום האחרון מההודש והמלך היה מיחל כל היום אם יבא האיש ויהי השמש לבא ועדיין האיש לא בָא ויצו המלך להביא את חבירו מבית הסהר להתיז את ראשו. מיד הוציאוהו ברחוב העיר וישימו החרב על צוארו והנה קול שאון בעיר לאמר הנה בא האיש. ויבא האיש וירא את חבירו מוכן ליהרג ויקימהו מהארץ ויקח החרב לשומה על צוארו וגם חבירו עשה כן ויהיו שניהם אוחזים בחרב זה אומר אני אמות וזה אומר אני אמות תחתיך. וכראות המלך כי הפליאו לעשות באחרונה מן הראשונה תמה מאד הוא ושריו. ויצו המלך ויסירו החרב מעל שניהם וימחול להם ויעשרם עושר גדול ויאמר להם בבקשה מכם אחרי היות חוזק אהבה כזה ביניכם עשו אותי שלישי לכם ויהיו חברים למלך מן היום ההוא והלאה ולכן אמרו רבותינו ז"ל וקנה לך חבר:

תם

לך מודלך דהכי אורחיה דכל דטליק גרמיה לגיהנם דביומא תליתאה הוא תב לביתיה ומפקיד על ביתיה. כד שמע מנהון הימין להון בגין דלא משקרן במלוליהו. ביומא תליתאה אתא חד שידא בדמו׳ דההוא סבא לביתיה ואפקיד לאתתיה ולבנוי מה יעבדון מנכסיה. אמר ליה ההוא יהודאי ומודלי דאפקידית גבך אן הוא אפקיה ויהביה ליה. תוב ההוא יודאי אמר ליה בקושטא מגיהנם קא אתית אמר ליה יציבא מילתא. וטלקת גרמך לגיהנם בחייך. א״ל הין. ומ״ט עבדת הכי. אמר ליה בגין דלא מיתדן בגויה כל מאן דטליק גרמיה לגיהנם בחיוי ולא מיתדן באשא וטובוי לגברא דרמא נפשיה לתמן דהוא מכפר על כל חובוי מיקידת אשא. כד שמע ההוא יהודאי דחך ולא הימין למלוי. אמר ליה איזיל בהדך ואחמי אי בקושטא טלקת גרמך בגיהנם. אמר ליה ואי תיזיל בהדאי תטלק גרמך לתמן. אמר ליה מאי דבעינא עבידנא. אמר ליה לא תיזיל בהדאי. כד חסיל למללא לאתתיה ולבנוי שרי למיזל אזל ההוא יהודאי בתריה. אפיק רישיה אבתריה וחמא דהוא אזיל בתריה אמר ליה לא תיזיל בתראי. אמר ליה איזיל בעל כרחך ואיחמי מה דתעביד. כיון דחמא דאזיל בתריה בעל כרחיה אמר ליה לאו יודאי את אמר ליה הין. א״ל תינדע דאנא לאו גברא אנא אלא שטנא דגהינ׳ אנא ומטעינא להני אינשי טיפשאי דשבקין לריבון עלמא דבר׳ עלמא ומקיים ליה ופלחין לאשא דגיהנם. וכד חד מנהון אזיל ורמי נפשיה לגיהנ׳ אנא אזידנא לביתיה לסוף תלת׳ יומין בחזותי׳ ובדמותי׳ ומפקידנא על ביתיה כרעותי׳ ואנא משבח להון דטובוי דמאן דרמי גרמיה לגיהנם וייזלון לאובדא דרשיעי אינון ועל כל פלחי אליליא אית לן רשו לאטעאה ולאובדא יתהון באורחיהון בישיא אבל על ישראל דאינון מהימנין באלהא חייא דהוא רבון עלמא וברא כולא וקבילו אוריתא לית לן רשו לאטעאה יתהון כל זמן דאזלין באורח קשוט. כד שמע ההוא יהודאי הכי סגיא טאיב עלוהי ואזל ליה לאורחיה ווש״ה לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וגו׳:

מעשה בשני אנשים שהיו אוהבים זה את זה אהבה נפלאה וכל אחד מהם היתה נפשו קשורה בנפש חבירו ומפני רוב המלחמות הוכרחו ויפרדו איש מעל אחיו וישבו בשני מלכיות. ויהי היום ויבא האחד בעיר חבירו ויוגד למלך ההוא ויחשבהו מרגל לפי שבא מעיר אויבו ויצו להורגו. וכשראה שכלתה אליו הרעה מאת המלך נפל לפני רגליו ויבך ויתחנן לו שיעשה עמו צדקה אחת אמר ליה המלך

מעשיות

עובדא הוה בחד יהודאה דאזל לארעא דקדר וגברי דיתבי בקדר פלחין לנורא דגהינם ואמרי הא אשא קדמאה מן כד אתברי עלמא ובה נידונין כל נפשתא ובסטר ארעהון חד פתחא דגיהנ׳ והני גברי רשיעי דקדר נסבין מאשא דגיהנ׳ ופלחין ליה כל יומיא ומאי פולחנא דעבדין ליה להדהוא אשא מדליקין ליה תרין גוירין דאעין בצפרא ותרין ברמשא והנהו דצפרא דלקין עד רמשא והנהו דרמשא דלקין עד צפרא וכן עבדין ליה כל יומיא וההוא אשא אי מוקדא כל אעין דעלמא לא עבדא קטמא ולכך טעיין להו וסברין דהוא אלהא. וסגיאין מנהון כד אינון סבין אזלין לפתחא דגיהנם וטלקין גרמיהון לתמן ומתקרבין קורבנא לגיהנם ואמרין דכל מאן דמקרב גרמיה לגיהנם אפי מלא חטאין שבקין ליה כל חובוי ולא מיתדן בגיהנם ומובילין יתיה לגנתא דעדן דקאים לקבליה. ואי לא מיקרב גרמיה לגיהנם כד הוא מית אזיל לגיהנם ומיתדן ביה עד דפרעין ליה חובוי ולסוף מתכפר ליה ומורתין ליה ג״ע. וההוא יהודאה כד אזל לארעהון אתאכסן גבי חד סבא. שמע תמן דההוא אורחא דהוא בעי למיזל לסטין קיימין ביה ומקפחין לכל מאן דעבר עליהון. דחיל ההוא יהודאה ואפקיד מודלא דיליה גבי ההוא סבא דגברי מהימנין אינון ולא נסיב בהדי אלא זוודא דאורחא ואזל לאתר דהוה בעי ותב ואזל לביתיה דההוא סבא למיסב מודליה מיניה ולא אשכחי׳ אמרו ליה מית הוא דיומא דא טלק גרמיה לגיהנ׳. אמר לון ואן הוא מודלי דאפקידי׳ גביה. אמרו ליה לית אנן ידעין. שארי ההוא יהודאה למבכי על מודליה אמרו ליה לא תסתפי אוחיר גבן תלת יומין דביומא תליתאה הוא יתוב לגבן ויהיב

ולקח דוד וזרקו כלפי מעלה וחניתו תחתיו. והקב"ה העמידו באויר בין כך ובין כך בא אבישי וראה כל המעשה. הלך אצל אחיו של גולית הפלשתי ואמ' לו תן לי חניתך ואהרגינו א"ל תקח אותו כיון שלקחו הלך אבישי והרג אותו רשע. אז מיד נפל דוד. וחזרו למקום. אז אמרו אי הגבורה שלא שלו אלא של הקב"ה והיינו דכתיב ויעזור אבישי את דוד ויך את הפלשתי:

סליק מדרש של גולית הפלשתי

מדרש גולית הפלשתי

כתיב אל יתהלל גבור בגבורתו זה נאמר על דוד המלך. אמרו כשהיה דוד נלחם היה זורק והורג שמונה מאות איש בזריקה אחת והוא שולף את חרבו על שלש מאות איש בפעם אחת. כיון שראה דוד כך היה מתגאה ואומר אין כמותי בעולם ואחרי לא יהיה כמוני. אמר לו הקב"ה אל תתגאה בגבור' אתה מנינא. ועכשיו תראה שלא מגבורתך היא. מה עשה לו הקב"ה זימן לו צבי אחד עורק לפניו. והיה יושב אבישי אצלו. הלך דוד ואבישי אחריו עד שהלכו יותר מדאי אחרי הצבי. והתעו בדרך ונפל שרוך נעלו של אבישי. בין כך ובין כך שהיה קושר אותו הלך דוד עד שראה מגדל יפה. הלך ונכנס בה וראה טפילה אחת אם גולית הפלשתי והיא יושבת וטווה בפלך. והיא הכרתו שזה הוא שהרג את בנה גולית הפלשתי והוא לא הכירה. הלכה ופסקה חוט שלה. אמרה בני תושיט לי פלך שלי אמ' לה לחייך מרתי. כשסמך ליקח אותו הפלך מיד טמנה אותו בכפה. וישם אותו תחת כרעי המטה שהיא יושבת עליה כדי לשבור לו כל איבריו. מיד הזמין לו הקב"ה לדוד שאין לפניו לא שכחה ולא משא פנים והזמין תחתיו פח אחד שנפל בה. וכשבא אחיו של גולית הפלשתי מיד הלכה אמו לקראתו ותאמר לו יודע אתה בני מה לקחתי אמר לה לא. אמרה הרי לקחתי דוד שהרג אחיך. אמר לה אמי מה עשית טאותו רשע תתן לי ואהרגנו. אמ' לך ותראהו תחת כרעי המטה ששברתי לו כל עצמותיו. והלך וראה אותו יושב בפח. כיון שראה כך אמר לאמו חי הוא הלך ולקח חנית שלו והלך בחוץ וישם אותו חנית בקרקע. וחרבו כנגד השמים כדי לקבלו בחניתו הלך

שתיהן שוות. א״ר לוי אמר הק״בה לישראל בני אותן הקרבנות שכתבתי לכם בתורה היו זהירין בהן שאין לכם פרקליט טוב לירידת גשמים יותר מן הקרבנות לפיכך הוצרך הכתוב ביום השמיני עצרת (ע׳ מדרש קהלת שם וילקוט רמז תתק״עו):

סליק

בפניו (משלי כ"א כ"ט) והלוה ואינו משלם שנ' לוה רשע ולא ישלם ומי שהוא בעל מחלוקת שנ' סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה (במדבר ט"ז כ"ו). ד"א לוה רשע אלו אומות העולם שהם אוכלים ולא מברכין וצדיק חונן ונותן אלו יש' שאוכלים ומברכים (ע' ילקוט ח"ב רמז תש"ל) ר' אליעזר אומר ג' דברים מבטלים גזרה קשה, ואלו הן תפלה ותשובה וצדקה ושלשתן בפסוק אחד ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו תפלה ויבקשו פני (זו צדקה שנ' אני בצדק אחזה פניך תלים י"ז ט"ו) וישבו מדרכיהם הרעים (זו תשובה) ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם (ד"ה ב' ז' י"ג י"ד). רב הונא אמר אף שנוי השם ושנוי מעשה (תנחומא פר' נח ומעשים טובי') שנוי השם מאברהם שנ' ולא יקרא עוד את שמך אברם (בראש' י"ז ה') שאינו מוליד אלא שמך אברהם שמוליד וכן שרה, שנוי מעשה מנינוה שנ' וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג' י') ויש אומרי' אף שנוי מקום מאברהם שנ' לך לך ר' אומר אף התענית שנ' יענך ה' ביום צרה. (עיין ר"ה י"ו ע"ב) — רבה בר מחסיא (תענית י"ב ע"ב אמר רב חמה בר גוריא אמר רב) אמר יפה תענית לחלום כאש לנעורת רב יוסי אמר אפי' חלום בן יומו ואפי' בשבת (בכ"י כתוב כאן ר' אומר וכו' וע' מדרש קהלת פ' ביום טובה שבת י"א ותענית שם גר' אמר רב חסדא ובו ביום וא"ר יוסף ואפי' בשבת) — גם את זה לעמת זה עשה האלקים עשה הקב"ה צדיקים ורשעים שנ' ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו. ר' פנחם אומר מפני מה ברא הקב"ה צדיקים ורשעים כדי שיהיו מכפרים אלו על אלו, על שם גם את זה לעמת זה וכו'. ד"א ביום טובה היה בטוב אמר ר' תנחום ביום טובה של חברך היה עמו לטובה וביום רעתו ראה האיך לעשות עמו חסד וכן היתה עושה אמו של ר' תנחום כשהיתה לוקחת ליטרא של בשר לוקחת אחת לה ואחת לעניים. מפני מה ברא הקב"ה עניים ועשירים כדי שיהיו מפרנסים אלו באלו ע"ש גם את זה וכו'. ד"א ביום טובה ביום טובתה של תורה היה עמה בטוב וביום רעה ראה לכשיגיע אותו היום שנ' פחדו בציון חטאים (ישעיה ל"ג י"ד) תהא מן הרואים ולא מן הנראים, תהא מאותן שנ' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, ולא מאותן שנא' כי תולעתם לא תמות. ומפני מה ברא הק"בה גהינם וגן עדן כדי שיהו מצילות זו מזו (גי' קהלת רבה מציצות) וכמה ריוח ביניהם טפח ורבנן אמרי

מדרש ביום השמיני

ביום השמיני. כתוב יספת לגוי ה׳ יספת לגוי נכבדת רחקת כל קצוי ארץ (ישעיה כ״ו ט״ו) נתת שלטנות לפרעה הרשע שמא קראך ה׳? ולא בחרופין וגדופין אמר מי ה׳ אשר אשמע בקולו! נתת שלוה לסנחריב שמא קראך ה׳? לא בחרופין וגדופין אמר מי בכל אלקי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה׳ את ירושלם מידי! ד״א יספת לגוי נתת שלוה לדוד וברכך ויברך דויד את ה׳ (ד״ה א׳ כ״ט י׳) נתת שלוה אל שלמה וברכך ברוך ה׳ אשר נתן מנוחה לעמו ישראל (מ״א ח׳ נ״ו) וכן לדניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא (ב׳ כ׳) (ע׳ ילקוט עה״ת סי׳ תש״פב ועל הנביאי׳ סי׳ רפ״ז ובמ״ר פר׳ כ״א). רחקת כל קצוי ארץ א״ר לוי בדקת כל קרוביך בדקת כל רחוקיך קרבת קרוביך קרוב ה׳ לכל קוראיו (שיר קמ״ה י״ח) ורחקת רחוקיך רחוק ה׳ מרשעים (משלי ט״ו כ״ט). ד״א יספת לגוי או״ה אתה נותן להם אידם הן אוכלין ושותין ופוחזין ונכנסין בתרסיאות (בילקוט תרטיות) ובבתי קרקסאות ומכעיסין אותך אבל ישראל אתה נותן להם ימים טובים ואוכלים ושותין ושמחין ונכנסין לבתי מדרשות ובתי כנסיות ומרבין תפלות ומוספין ומרבין בקרבנות ולפיכך צריך הכתוב לומר ביום השמיני (ילקוט עה״ת שם). לוה רשע ולא ישלם א״ר יצחק שלשה הן שקרואין רשעים אלו הן הפושט ידו על חברו והלוה ואינו משלם ומי שהוא בעל מחלוקת, הפושט ידו על חברו שנ׳ ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב׳ י״ג) ולא שהכהו בלבד אלא אפי׳ הגביה ידו שלא אמר למה הכית אלא תכה. אמר רבי שמואל אף מי שהוא מעיז פניו נקרא רשע שנ׳ העז איש רשע

עצמה לארץ ומתה והטמינה הורודוס שבע שנים בדבש וי"א שבא עליה לאחר מיתתה. הורודוס ואגריפס בנו ואגריפה (ד"ב גר׳ ומונבז כגי׳ ס"ע) בן בנו מלך על ישראל מאה ושלש שנים הרי ארבע מאות וששים שנה לבית (ד"ב הרי ת"ב שנה של בית שני ומסכים עם הפרטים הנ"ל ומנין ס"ע הוא תמ"ב וע׳ על חשבון ימי בית שני ראש החוקרים ר׳ עזריה מן האדומים מ"ע פ׳ ל"ו וכו׳ והחשבון האמתי לפי האחרונים הוא תר"ו שנה). ועלה אספסיינוס וטיטוס בן אשתו והחריבו בית שני והגלו יש׳ לרומי. זו גלות תשיעית. — ועמדה ביתר אחר חרבן הבית נ"ב שנה ועלה אדריינוס שחיק עצמות והגלה את יש׳ ממנה והחריבה (כ"י חסר ממלת אחר עד כאן) והגלה אותם לרומי (ד"ב לאספמיא) וזו גלות עשירית. ועליהם הכתוב אומר וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת (עובדיה כ׳) וכשם שגזר עלינו גלות כך הוא נשבע להחזירן שנ׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפנה ומכל הארצות אשר הדחתים שם. ומוצאי שביעית היתה ולויים אומרים שירה ועומדים על דוכנם ומה שירה היו אומרי׳ וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה׳ אלקינו עד שנכנסו אויבים להיכל ומצאו אותם עומדים על דוכנם וכנורותיהם בידיהם. וששים רבוא היו מזרעו של משה וכיון שעשו יש׳ את העגל כעס עליהם הקב"ה ובקש לאבדן ואמר למשה שתי פעמים ואעשך לגוי גדול ונתקיים הדבר וכיון שהגיעו לנהרות בבל אמרו להם הגוים שירו לנו משיר ציון שנ׳ כי שם שאלונו שובינו ומיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשיניהם ואמרו איך נשיר את שיר א׳ על אדמת נכר וראה הקב"ה שלא רצו לומר שירה וגנזן ונתנן לאחר נהר סבטיון (ד"ב ל"ג ומוצאי שביעית וכו׳ ומסיים: ומלכות בית דוד עתידה לחזור במהרה בימינו שעדיין לא ראינוה ולא שמענוה ועתידה היא לבא):

נשלם עשרת גליות

של זכריה (אמר מ"ם הוא זכריה בן יהוידע הכהן הנהרג בקשר תחת יואש ד"ה ב' כ"ד וגרסינן בגטין נ"ז ב' משום ריב"ק שסח לו זקן א' מאנשי ירושלם שבבקעה הרג נבוזראדן רי"א רבוא ובירושלם הרג צ"ד (כנסחת הכ"י) רבוא על אבן אחת וכו' ע"ש) (ד"ב מוסיף: והיו הלויים עומדי' על דוכנם ואומרי' שירה ולא הספיקו לאמור עד שנכנסו אויבים להיכל ומצאום עומדי' על דוכנם וכנורותיהם בידיהם) והגלה בגלות זו מזרעו של משה ששים רבוא שנאמ' בני משה גרשום ואליעזר . . . . . ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ובני רחביה רבו למעלה. (ד"ה א' כ"ג ט"ו וגרסי' בברכות ז' תני רב יוסף למעלה מס' רבוא) והגלה נפשות שמונה מאות ושלשים ושנים כל אלו חורי יהודה ובנימן שנאמ' ויגל את מסך יהודה (ישעיה כ"ב ח') ושייר מהם בירושלם שנא' ומדלת הארץ השאיר רב הטבחים (מ"ב כ"ה י"ב) והמליך את גדליהו בן אחיקם עליהם ואח"כ ישמעאל בן נתניה והרג את גדליה ואחר נתייראו והלכו למצרים. זו גלות שביעית. ובשנת כ"ז שנה למלכות נבוכדנצר לכד צור. ובשנת כ"ט למלכותו לכד מצרים ושטף ליהודים שהיו בעמון ומואב ובסביבות ארץ ישראל וירמיה וברוך הוליכן עמו למצרים ואח"כ לקח ירמיה וברוך והגלם לבבל וישראל שגלו למצרים הלכו לאלכסנדריא. זו גלות שמינית. (ד"ב מוסיף והיה בה עד שפרו ורבו והעמידו בה אלפים ורבבות וכל מי שלא ראה כבודם לא ראה כבוד מימיו והיה בה מקדש ומזבח ומפטמי הקטרת ומערכת לחם הפנים ובתי מדרשות לאין מספר ובעלי ממון ובעלי כח ועלה עליהם טרוגיאנוס הרשע והרג מהם רבים) ואח"כ בא אלכסנדרוס עליהם והרג כפלים כיוצאי מצרים (ד"ב והרג מהן רבים) אלו שמנה גלויות שהיו בבית ראשון (ומיד נגנז ירמיה ד"ב ל"ג ואולי צ"ל ומיד נגנז ארון ע"י ירמיה). לאחר חרבן הבית שבעים שנה ועמד כורש בן אסתר ושלח לנחמיה ולזרובבל ולברוך ולחברתו ובנו בית שני ובארבע שני' למלכות כורש אחר שנבנה הבית עלה עזרא ועלו עמו ד' רבוא והיו ישראל משועבדים לכורש ל"ד שנה ובא אלכסנדרוס והרג לכורש ועמד אלכסנדרוס על ישראל י"ב שנה ועמדו ד' ממזירים על ישראל מאה וששים ושמונה שנה ובאו בני חשמונאי והרגו לממזרים ונטלו מהן מלכותם מאה ושלש שנים ועמד הורודוס עבד בית חשמונאי והרג את אדוניו ואת כל בניו חוץ מנערה אחת שנתן עיניו בה ועלתה על הגג ואמרה מבית אבי לא נשארתי כי אם אני לבדי מיד הפילה

יהודה ושמעון והלך לעשות (ד"ב ועשה) מלחמה עמו וגנזן הקב"ה מפניו ונתנן לאחר הרי חשך. הרי ארבעה גלויות שגלו עשרת השבטים ע"י סנחריב:

ונשתייר מיהודה י"א רבוא ומבנימן י"ג רבוא בירושלם והיה חזקיה מלך על בנימין ועל מה שנשאר מיהודה ועוד עלה סנחריב מכוש על ירושלם פעם חמישית והעלה עמו מאתים ואחד עשרה רבוא (ד"ב ל"ג כ"א י"א) והפילו הקב"ה שם שנ' ויצא מלאך ה' (שם י"ט ל"ה) ולא נשתייר מהם כ"א חמשה סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבוזראדן והיתה מפלתו של סנחריב בשנת י"ד למלכות חזקיה ומשלמה ועד חזקיה מאתים ותשעים שנה (אמר מ"ם מתחלת מלכות שלמה לתחלת מלכות חזקיה שנים רפ"ט) ובשנים הללו מלכו על ישראל שלשים מלכים י"ד מבית דוד וי"ו מישראל (ד"ב ל"ג ומשלמה וכו') וממפלתו של סנחריב עד שעלה נבוכדנצר בימי יהויקים מאה ושבע שנים (זה המספר האמתי אם נניח שנבוכדנצר עלה על ירושלים בשנת ד' ליהויקים בשנה ראשונה של מלכותו וקרוב מאד לאמת). בשנת ארבע למלכו' יהויקים עלה נבוכדנצר פעם ראשונה (בימי יהויקים ד"ב ל"ג) והגלו משבט יהודה ואפרים (ד"ב ל"ג אפרים) ומבנימין שלשת אלפים ועשרים ושלשה ומשאר שבטים שבעת אלפים גבורים ומה היתה גבורתם והם אסורים בזקים אלא שהיו גבורי תורה ועליהם הוא אומר ברכו ה' כל מלאכיו גבורי כח עושי דברו (ד"ב ל"ג אלא וכו') זו גלות חמישית. ועשה (צ"ל ושהה) נבוכדנצר ג' שנים (בד"ב ז' שנים וע' סדר עולם רבה פכ"ה) ועלה פעם שניה (ד"ב מוסיף לדופנה של אנטוכיא) והגלה ד' אלפים ושש מאות משבט יהודה ומבנימין ומשאר שבטי' שבעת אלפים והחרש והמסגר החרש כשהיה אחד מהם מדבר נעשו הכל לפניו כחרשים מסגר כשהיו יושבין ולמדין כיון שהיה א' סוגר אין אחר פותח שנ' וסגר ואין פותח (ע' סנהדרין ל"ח א' וד"ב ל"ג והחרש וכו') גלות זה העלה לבבל יכניה (כ"י ויכניה וד"ב ל"ג) והיא גלות ששית. — בין גלות ששית לשביעית אחת עשרה שנה של מלכות צדקיהו ובשנת תשע עשרה שנה למלכות נבוכדנצר עלה הוא פעם שלישית לאנטוכיא ושלח נבוזראדן על ירושלם וכבש לצדקיהו ושרף את ההיכל ונטל את העמודים ואת ים הנחשת ואת המכונות שעשה שלמה ואת כל כלי בית ה' ואוצרות בית המלך אשר בירושלם וְשִׁלְּחָן לבבל והרג בירושלם צ' רבוא וד' (ד"ב וא') רבוא חוץ ממה שנהרג על דמו

מדרש עשר גליות

עשר גליות גלו ישראל ארבע ע״י מלך סנחריב וד׳ ע״י נבוכנצר וא׳ ע״י אספסיינוס וא׳ ע״י אדריינוס הרשע (ד״ב שחיק טמייא פי׳ הערוך עצמות). פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ולקח עגל הזהב אשר עשה ירבעם בן נבט בדן והוליכן לחלח ולחבור נהר גוזן וערי מדי. בגלות זה היה מלך פקח בן רמליהו. — בגלות שני עמד הושע בן אלה עבד לסנחריב שבע שנים ואח״כ עלה סנחריב פעם שניה ונטל עגל הזהב אשר בבית אל והגלה את ישראל שבנפתלי וזבולון ויששכר (ד״ב מוסיף ואשר) ולא נשתייר מהם אלא אחד משמונה שנא׳ כה אמר ה׳ כאשר יציל הרועה (עמוס ג׳ י״ב) ויהי בימי אחז מלך יהודה: זו גלות שני (אמר מ״ם אלו שני גליות היו ע״י תגלת פלאסר ושלמנאסר ע׳ מ״ב מ״ו ל׳ וכו׳). — ומת אחז ומלך חזקיה בנו תחתיו ארבע שנים ואחר ד׳ שנים למלכות חזקיהו עלה סנחריב והקיף על שומרון שלש שנים וילכדה בשנת שש למלכות חזקיהו (אמר מ״ם ג״ז הוא שלמנאסר מ״ב י״ח ט׳) והגלה ישראל שבשומרון שבט אפרים ומנשה — זו גלות שלישית. — ושהה שמונה שנים ועלה והגלה (צ״ל והעלה) עמו כותיים מבבל ומבוש (צ״ל ומכות מ״ב י״ז ל׳) ומחמת ומאיים (צ״ל ומעוים) ומספרויים (שנ׳ ויבא מלך אשור אל ירושלם (?) זה ט״ס וד״ב ל״ג) ועלה על יהודה והיה ביהודה ק״נ מדינות שהיו בהם שני שבטים יהודה ושמעון ולקחם עמו ובקש לילך (ד״ב להוליכם) לחלח ולחבור ומרד עליו מלך כוש (ל׳ מרד הנאמר כאן מורה שהמחבר היה סובר שכות וכוש אחד הוא ולפי זה אין להתקן למעלה ומכות) והניח שבט (ד״ב גורם ולקח עמו)

מלאה שלג במקום ההוא ועל השלג אבנים גדולות מאבני שלג. ויאמר איש אל רעהו לכו ונבקע את השלג הזה ונראה פן מתו האנשים אשר נשארו עם חנוך תחת אבני השלג ויבקשו את חנוך ולא מצאו כי עלה השמימה:

ויהי כל ימי חנוך אשר חי בארץ שלש מאות שנה וחמש וששים שנה. בשנת מאה ושלש עשרה שנה לחיי למך בן משותלח עלה חנוך השמימה. ויהי בעלות חנוך השמים ויקומו כל מלכי הארץ ויקחו את משותלח בנו וימשחו אותו וימליכוהו עליהם תחת אביו. ויעש משותלח הישר בעיני ה׳ ככל אשר הורהו חנוך אביו. וילמד גם הוא את בני אדם חכמ׳ ודעת ויורא׳ ה׳ כל ימיו ולא סר מן הדרך הטוב׳ ימין ושמאל:

תם

בארץ: בעת ההיא כשמוע חנוך את הדבר הזה ויצא ויקבוץ לו את כל יושבי הארץ וילמד אותם חכמה ודעת ומוסר ה׳. ויאמר אליהם נשאל נשאלתי לעלות אל השמים לא ידעתי יום לכתי. ועתה אלמד אתכם חכמה ודעת ומוסר לעשות בארץ אשר תחיו בה טרם אשר אלך מאתכם ויעש כן. וילמד אותם חכמה ודעת ומוסר ויוכיח אתהם. ויעש להם חוקים ומשפטים לעשותם בארץ וישם להם שלום ויורה אותם חיי העולם. וישב אתם ימים אחדים וילמד ויורה להם את כל הדברים האלה:

ויהי בעת ההיא ובני אד׳ יושבי׳ את חנוך וחנוך מדבר אליה׳. וישאו עיניה׳ ויראו והנה דמות סוס גדול. יורד מן השמים וילך הסוס ברוח לארץ. ויגידו לחנוך את אשר ראו ויאמר אליהם חנוך בעבורי הסוס ההוא יורד לארץ הגיע העת והיום אשר אלך לי מאתכם ולא אראה עוד אליכם. וירד הסוס ההוא בעת ההיא ויעמד לפני חנוך. וכל בני האדם אשר את חנוך רואים אותו. ויצו עוד חנוך בעת ההיא ויעבירו קול לאמר מי האיש אשר יחפוץ לדעת דרכי ה׳ אלהיו יבא ביום הזה אל חנוך טרם הלקחו ממנו. ויתקבצו כל בני האדם ויבואו אל חנוך ביום ההוא וגם כל מלכי הארץ ושריהם ורוזניהם לא סרו מאתו ביום ההוא. וילמד חנוך את כל בני האדם חכמה ודעת ומוסר ה׳ ביום ההוא ויצום מאוד לעבוד את ה׳ וללכת בדרכיו כל ימי חייהם וישם שלום עוד בין כלם. ויהי אחרי כן ויקם וירכב על הסוס ויצא וילך ויצאו וילכו אחריו כל בני האד׳ כשמונה מאות אלף איש. וילכו אתו מהלך יום אחד. ויהי ביום השני ויאמר אליהם שובו לכם לאהליכם למה תלכו פן תמותו. וישובו מקצת מהם מעליו וילכו אתו הנשארים מהם מהלך ששת ימי׳ והנוך הובר אליהם בכל יום שובו לאהליכ׳ פן תמותו ולא אבו לשוב וילכו אתו. ויהי ביום הששי ויותירו עוד אנשים וידבקו עמו. ויאמרו אליו עמך נלך אל המקום אשר תלך חי ה׳ כי המות יפריד בינינו ובינך. ויהי כי מתאמצים הם ללכת אתו ויחדל לדבר אליה׳ וילכו אחריו ולא שבו להם. והמלכים האלה בשובם ויפקדו כולם לדעת את מספר האנשים הנשארים אשר הלכו אחר חנוך. ויהי ביום השביעי ויעל חנוך בסערה השמימה בסוסי אש ורכבי אש: וישלחו כל המלכים אשר היו עם חנוך ביום השמיני לקחת את מספר האנשים אשר נשארו עם חנוך במקו׳ אשר עלה משם השמימה. וילכו כל המלכים אל המקום ההוא וימצאו כל הארץ

שלום בין כולם ויהי שלום בכל הארץ בימי חנוך. וימלוך חנוך על כל בני האד׳ מאתים וארבעים שנה ושלש שנים ויהי עושה משפט וצדקה לכל עמו וידריכם בדרכי ה׳: ואלה תולדות חנוך מתושלח ואלישוע ואלימלך בנים שלשה ואחיותיהם מלכה ונעמה. ויחי מתושלח שבע ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך. ויהי בשנת חמשים ושש שנה לחיי למך וימת אדם בן תשע מאות ושלשים שנה היה במותו ויקברו אותו שני בניו וחנוך ומתושלח בנו בכבוד גדול כקבור את המלכים במערה אשר דבר להם ה׳. ויעשו כל בני האדם במקום ההוא מספר ובכי גדול על אדם על כן היתה לחוק בבני האדם עד היום: וימת אדם על אשר אכל מעץ הדעת. הוא ובניו כאשר דבר ה׳ אלהים:

ויהי בשנת מות אדם היא שנת מאתים וארבעים שנה ושלש שנים למלכות חנוך. ויהי בעת ההיא וישם חנוך על לבו להפרד ולהבדל מבני האדם ולהסתר מהם כבראשונה לעבוד את ה׳ ויעש חנוך את הדבר הזה אך לא הסתיר את נפשו מהם כל הימים. ויסתר מבני האדם שלשה ימים ונגלה להם יום אחד. ובכל שלשת ימים אשר הוא בחדר התפלל ושבח את ה׳ אלהיו וביום אשר יצא אל עבדיו להראות להם למד להם דרך ה׳ וכל אשר ישאלו ממנו דיבר אליהם. ויעשו כמעשה הזה ימים רבים ושנים וישב אחרי כן ויסתר את נפשו ששת ימים ויגלה לעמו יום אחד לשבעה ימים ואח״כ יום אחד בחדש ויום א׳ בשנה עד אשר בקשו פניו כל המלכי׳ וכל השרים וכל בני האדם ויתאוו כלם לראות את פני חנוך ולשמוע את דבריו ולא יכלו כי יראו כל בני האדם מחנוך יראה גדולה וייראו מגשת אליו מאימת אלהים אשר על פניו על כן לא יוכל איש לראות את פניו יותר וימת. ויתיעצו כל המלכים וכל השרים לאסוף את כל בני האדם יחד ולבא אל חנוך מלכם לדבר כולם עמו בעת אשר יצא אליהם ויעשו כן. ויהי היום ויצא חנוך ויתקבצו כלם ויבאו יחד אליו וידבר להם חנוך את כל דברי ה׳ וילמד להם חכמה ודעת ויורם את יראת ה׳ ויתבהלו מאד כל בני האדם ויתמהו על חכמתו וישתחוו כלם לפניו ארצה ויאמרו יחי המלך יחי המלך. ויהי מימים בהיות כל המלכים וכל השרים וכל בני האדם מדברים עם חנוך וחנוך מלמד אותם את דרכי ה׳. ויקרא מלאך ה׳ אל חנוך מן השמים בעת ההיא ויאמר להעלותו השמים להמליכו על בני האלהים בשמים כאשר מלך על בני האדם

חיי חנוך

ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלך ויעבד את ה׳ וימאס בדרכי בני האדם הרעים ותדבק נפש חנוך במוסר ה׳ ובדעת ובבינה וידע את דרכי ה׳. ויפרד בחכמתו את נפשו מבני האדם ויסתר את נפשו מהם ימים רבים. ויהי מקץ ימים רבים ושני׳ בהיותו עובד לפני ה׳ ויהי הוא מתפלל לפני ה׳ בבית ובחדר ויקרא אליו מלאך ה׳ מן השמים ויאמר הנני. ויאמר אליו קום צא מביתך וממקומך אשר נחבאת שמה. והלכת על כל בני האדם למען אשר תלמדם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו ללכת בדרכי ה׳. ויקם חנוך ויצא מביתו וממקומו ומן החדר אשר היה שם כדבר ה׳ וילך אל בני האדם וילמדם דרך ה׳ ויאסף את בני האדם בעת ההיא ויודיעם את מוסר ה׳ ויצו ויעברו קול בכל מקומות בני האדם לאמר מי האיש אשר יחפוץ לדעת את דרכי ה׳ ואת המעשה הטוב יבא אל חנוך. ויתאספו אליו כל בני האדם בעת ההיא ויהי כל אשר יחפוץ את הדבר הזה וילך אל חנוך. וימלך חנוך על בני האדם כדבר ה׳ ויבאו וישתחוו ארצה וישמעו כלם יחד את דבריו. ותהי רוח אלהים על חנוך וילמד את כל אנשיו חכמת אלהים ודרכיו ויעבדו בני האדם את ה׳ כל ימי חנוך ויבאו בני האדם לשמוע את חכמתו. וגם כל מלכי בני האדם הראשונים והאחרונים ושריהם ושופטיהם באו אל חנוך כשמעם את חכמתו וישתחוו לו אפים ארצה. ויבקשו גם הם מאת חנוך אשר ימלך עליהם ויאבה להם לדבר הזה: ויתקבצו כלם כשלשים ומאת מלכים ושרים והמליכו את חנוך עליהם ויהי כלם תחת ידו ותחת דבריו וילמד אותם חנוך חכמה ודעת ודרך ה׳ וישם

סכין והיה גורר ומוחק כל אותן השיטות ולא היה משייר בה אלא ארבע תיבות. והאחר ראה פרדס גדול נטוע משובח מכל מיני אילנות והיו בהן מלאכים ובידן קרדומות והיו מקצצין כל האלנות ולא שיירו בו אלא אילן אחד של ג׳ ענפים. כיון שננערו עמדו בבהלה ובאו אצל אביהם א״ל עתיד הקב״ה להביא מבול ולא ישייר אלא נח ובניו כיון ששמעו כך היו צועקין ובוכין א״ל אל תצטערו ששמותיכם לא יכלו מן הבריות שכל זמן שגוזר גוירות או מעלין אבנים או ספינות שמותיכם הם מזכירים היווא והייא. מיד נתקררו דעתן. שמחזאי חזר בתשובה ותלה עצמו בין השמים ראשו למטה ורגליו למעלה ועדין הוא תלוי בתשובה בין ארץ לשמים[1]. עזאל לא חזר בתשובה ועדין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונין של נשים. ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביוה״כ איל א׳ לה׳ שיכפר על בני ישראל ואיל א׳ לעזאזל שיסבול עונותיהם של ישראל והוא עזאזל שבתורה:

1) עיין דברים רבה סוף פ׳ וזאת הברכה: אמרה (נשמה של מרע״ה) לפניו רבש״ע מאצל שבינתך ממרום ירדו שני מלאכים עזא ועזאל וחמדו בנות ארצות והשחיתו דרכם על הארץ עד שתליה אותן בין הארץ לרקיע.

תם

שמחזאי ועזאל

שאלו תלמידיו את רב יוסף מהו עזאזל א"ל כיון שעמדו דור המבול ועבדו ע"ז היה הקב"ה מתעצב. מיד עמדו שני המלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רבונו של עולם הלא אמרנו לפניך כשבראת עולמך מה אנוש כי תזכרנו א"ל ועולם מה יהא עליו א"ל רבש"ע היינו מסתפקין בו. א"ל גלוי וידוע לפני אם אתם שרוין בארץ היה שולט בכם יצר הרע והייתם קשים מבני אדם א"ל תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך א"ל רדו ותדורו עמהן. מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרן. מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ושמה איסטהר נתן עיניו בה אמר השמעי לי א"ל איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרהו. למדה אותו שם והזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה. אמר הקב"ה הואיל ופרשה עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין שבעה כוכבי' הללו כדי שתזכור בהן לעולם ונקבעה בכימה. כיון שראו שמחזאי ועזאל כך עמדו ונשאו נשים והולידו בנים היווא והייא. ועזאל היה על מיני צבעונין ועל מיני תכשיטים של נשים שמפתים את בני האדם להרהור עבירה. מיד שגר מטטרו"ן שליח לשמחזאי וא"ל עתיד הקב"ה להחריב עולמו ולהביא מבול לעולם. מיד עמד בבכי והיה מצטער על העולם ועל בניו. מה יעשו בניו ממה יאכלו אם העולם חרב. שכל אחד ואחד היה אוכל בכל יום אלף גמלים ואלף סוסים ואלף שורים. בלילה ראו היווא והייא שניהם חלומות א' מהן ראה אבן גדולה פרוסה על הארץ כשלחן והיתה הארץ חרותה וכתובה שיטות שיטות והיה מלאך יורד מהרקיע ובידיו כמין

וראו את ישועת ה׳ ומיד הקב״ה יוצא ונלחם בם שנ׳ ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם (זכריה י״ד ג׳) וכתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ אמן יקרב אותו העת ואותו הזמן:

תם תפלת ר׳ שמעון בן יוחאי

לפניכם ואומר להם אני הו׳ אלקיכם ואני משיחכם ואלקיכם ובאותה שעה משגר לנחמיה וכל ישראל ואומר להם הביאו לי תורתכם והעידו לי שאני אל ומיד כל יש׳ תומהין ומתפחדים ובאותה שעה יעמוד נחמיה ושלשה אנשים עמו מבני אפרים והולכים עמו וס״ת עמם וקוראים לפניו אנכי ולא יהיה לך והוא אומר אין בתורתכם כלום מזה ואיני מניח אתכם עד שתאמינו שאני אלוק כדרך שהאמינו בי או״ה ומיד עומד כנגדו נחמיה ואומר לו אין אתה אלוק אלא שטן ואומר להם מדוע כזבתם בי אצוה להרוג אתכם ואומר לעבדיו תפשוהו לנחמיה ומיד יקום ושלשים אלף גבורים מישראל ועושה עמו מלחמה והורג ממחנה ארמילוס מאתים אלף ויחרה אף ארמילוס ויקבץ כל חיילי או״ה ועושה מלחמה עם בני ישראל והורג מישראל אלף אלפים ועוד הורג נחמיה בעת צהרים ועל אותו העת נאמר והיה ביום ההוא נאם ה׳ אלקים והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור (עמוס ח׳ ט׳) והנשאר מישראל יברחו אל מדבר העמים וישבו שם ארבעים יום וחמשה בלא לחם ולא מים כי אם עשב השדה יהיה מאכלם ולאחר חמשה וארבעים יום יבא ארמילוס וילחם במצרים וילכדה שנ׳ וארץ מצרים לא תהיה לפליטה (דניאל י״א מ״ב) וחוזר ומשים פניו אל ירושלם להחריבה פעם שניה שנ׳ ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא עד קצו ואין עוזר לו (שם מ״ה). ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול ותוקע בשופר שלשה פעמים שנ׳ והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כ״ז י״ג) ואותו שופר הוא קרן ימיני של איל יצחק והקב״ה מאריך אותו עד אלף אמה ותוקע תקיעה ומתגלה משיח בן דוד ואליהו והולכים שניהם אצל ישראל שהם במדבר העמים ואומר להם אליהו זה הוא המשיח ומשיב את לבם ומחזק את ידם שנ׳ חזקו ידים רפות וברכים כשלות אמצו אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו (ישעיה ל״ה ג׳ ד׳) וישמעו כל בני ישראל קול השופר וישמעו כי פדה את ישראל שנ׳ כי פדה ה׳ את יעקב (שם   ) ובאו האובדים בארץ אשור ומיד נופל פחד ה׳ בעמים ועל כל הגוים וישראל חוזרים עם המשיח עד שיבאו למדבר יהודה ומתועדים עם כל בני ישראל ויבאו אל ירושלם ויעלו במעלות בית דוד הנשארות מן ההרס וישב שם המשיח וישמע ארמילוס כי עמד ליש׳ מלך ומקבץ חיילות כל או״ה ויבאו למלך המשיח ולישראל והקב״ה ילחם בעד ישראל ואומר למשיח שב לימיני והמשיח אומר לישראל התקבצו והתיצבו

לישראל מאד ובאותו זמן יעיר ה׳ שבטי ישראל ויבאו לירושלם עיר הקדש וימצאו בתורה כתוב וה׳ הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ועוד כתוב כי הולך לפניכם ה׳ ומאספכם אלקי ישראל (ישעיה נ״ב י״ב) והם מהלכים בעב וערפל ויעשו מלחמה עם האדומיים ויהרגו מהם הרג רב ויצא שמם בעולם שבאו השבטים ובעת ההיא יתקיים בישראל הפסוק והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י״ב א׳) ויעמדו האומות על ישראל והורגים מהם הרג רב ופושעים מעמ׳ הארץ הרבה ומענים בכבלים הרבה מן החסידים כדי לעזוב תורת ה׳, ועוד שהם בזו הצרה ימים מעטים יביא ה׳ רוח גדול וחזק ורעם גדול ועב שחור שלא נראה בעולם כמוהו ומתוך אותו הרוח יפזר הקב״ה השבטים בכל עיר ועיר ועליהם נאמר מי אלה כעב תעפינה (ישעיה ס׳) ויתקבצו מישראל אל ירושלם מעט אנשים ולא ימצאו לחם ויחזיר הקב״ה ליש׳ החול סולת ועל העת ההיא נאמר יהי פסת בר בארץ בראש הרים (ע׳ מדרש קהלת פס׳ מה שהיה) ויעמוד נחמיה בן חושיאל ועושה אותיות בדבר ה׳ ויעמוד מלך וכופר בדין ומראה עצמו כעובד ה׳ ולבו לא נכון עמו. ויצא רעם גדול בעולם ויפהדו ממנו כל העולם ויתקבצו ישראל אל נחמיה בן חושיאל ומלך מצרים ישלים עמו ויהרוג כל המדינות אשר סביבות ירושלם כגון טבריה ודמשק ואשקלון וישמעו או״ה ותפול עליהם אימה ופחד — והאות אשר יהיה באותו העת כי הכוכבים ייראו בדם ועל אותו העת נאמר השמש יהפך לחשך והירח לדם (יואל ג׳ ד׳) ומשלח הקב״ה באו״ה מכות עשר כמו ששלח במצרים לקיים מה שנ׳ והיה ביום ההוא יוסיף ה׳ שנית ידו לקנות את שאר עמו (ישעיה י״א י״א). אמרו שיש ברומי אבן של שיש והיא דמות נערה יפה ברואה מששת ימי בראשית ובאין בני בליעל מאו״ה ושוכבין אתה ומתעברת ולקץ תשעה חדשים מתבקעת ויוצא בן זכר דמות אדם ארכו י״ב אמה ורחבו ב׳ אמות ועיניו אדומות עקומות שער ראשו אדום כזהב ופעמי רגליו ירוקים. ויש לו שני קדקדים וקוראים אותו ארמילוס ויבא אצל אדום ויאמר להם משיחכם אני אני הוא אלקיכם ומטעה אותם ומיד הם מאמינים בו והם ממליכים אותו ומתחברין כל בני עשו ובאין אצלו והולך ומבשר לכל המדינות ואומר לבני עשו הביאו לי תורתי שנתתי לכם ועוד באין או״ה והם מביאים ספר . . . . (המלה נמחקת בכ״י) ואומר להם הוא שנתתי

עושים הם שלום ואליהו ז״ל יוצא ומבשר להם שלום שנ׳ והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו (מיכה ה׳ ד׳) ובני איט״ליא מבקשים להלחם עמם ובני ישמעאל תחזור להם המלכות כמעט ואין מספיקים להוציא את נשיהם עד שאשור שובים אותם ומיד בת קול יוצאת ומכרזות בכל המקומות שבוי (אול׳ שבני) ישראל צאו ונקמו נקמת ה׳ באדום שנ׳ ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ״ה י״ד) ומיד בחורי בני ישראל נקבצים ונשמעים וחם ממליכים עליהם מלך מזרע דוד ותפול מחלוקת בין אלו לאלו ובני ארץ ישראל פושעים בזרע דוד לקיים מה שנא׳ ויפשעו ישראל בבית דוד עד היום הזה (ד״ה ב׳ י׳ י״ט) עד היום הזה הוא יום שיבא מלך המשיח. ואלו ואלו באים ונאחזים ובת קול יוצאת ומצפצפת מה שהיה הוא שיהיה (קהלת א׳ ט׳) הוא הק״בה שהיה קודם בריאת העולם והוא שעתיד להיות אחר איבוד העולם, ומה שנעשה הוא שיעשה (שם) — והיא משיבה ואומרת כאשר עשה יהושע ליריחו ולמלכה כן עשו באו״ה והם אומרים אין עמנו ארון הברית כאשר היה עם יהושע והיא משיבה להם לא היה בארון אלא שני לוחות האבנים וחותמן שמע ישראל מיד הן מתריעין בתרועה גדולה ואומרים שמע יש׳ ה׳ אלקינו ה׳ אחד והן סובבין את יריחו ומיד החומה נופלת תחתיה ונכנסין לתוכה ומוצאים הבחורים מתים ברחובותיה לקיים מה שנא׳ לכן יפלו בחוריה ברחובותיה וכל אנשי מלחמתה ידמו (ירמיה נ׳ ל׳) והם הורגין בתוכה שלשה ימים ושלשה לילות ואח״כ קובצין את כל שללה אל תוך רחובה ושמועה באה עליהם מא״י ופוחדין פחד גדול:

ועוד שבתי לתפלה לפני ה׳ בצום ושק ואפר עד שראיתי והנה יד נגעה בי והעמידני על רגלי ויאמר אלי שאל לך איש צדיק מה תשאל ואשאלהו אמרתי לו ובאחרית האלה כיצד יתקבצו כל ישראל מארבע כנפו׳ הארץ ואיך תהיה יציאתם מתחת יד המלכיות ואם יוצאים לאנה הם יוצאים וכיצד תהיה הליכתם ומה יוכלו לעשות? ארצה שתגיד לי הדברים הללו וכיוצא בהם עד סוף כל הדבר ויענני מדלתות השמים ויאמר לי: באחרית מלכות בני ישמעאל יצאו הרומיים על ירושלם ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והארץ תיכבש לפניהם והם באים בתוכה והורגים בה הרבה מבני ישמעאל ומפילים בה חללים הרבה ושובים מבנות ישמעאל שביה גדולה ומוציאין מוחות מהתינוקות ושוחטין בכל יום תינוקות ליש״ו ובאותו העת יצר

וכל מי שמזכיר שמע ישראל ה' אלקינו, הורגו, וכל האומר אלקי אברהם יהרג ואומרים נחזור כלנו אומה אחת ונבטל את השבתות והמועדים וראשי חדשים מישראל שנ' ויסבר להשניה זמנין ודת (דניאל ז' כ"ה) זמנין הם המועדים ודת היא התורה שנ' אש דת למו (דברים ל"ג ב') ובימיו צרה גדולה תהיה על ישראל וכל מי שהו' גולה לגליל העליון ימלט שנאמר כי בהר ציון ובירושלם תהיה פלטה (יואל ג' ה') עד דמטי מרון והורג מישראל עד שמגיע (לדמשק) וכשהוא מגיע לדמשק נותן הקב"ה עזרה והצלחה לישראל ובימיו תהיה קטטה ומלחמה בעולם ועיר נלחמה עם חברתה ומדינה עם מדינה ועם בעם וגוי בגוי ואין שלום ליוצא ובא שנ' והצרותי לאדם והלכו כעורים (צפניה א' י"ז) ועם ה' מטולטלין וצרה תהיה עליהם שלש שנים וינתנו בידו עד סוף השלש השנים שנ' ויתהבון בידה עד עדן ועדנין ופלג עדן (דניאל ז' כ"ה) עדן (צ"ל שנה) עדנין ב' שנים פלג עדן חצי שנה נמצא שלש שנים מבטל הגזרה והתפלה שנ' ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים ותשעים (שם י"ב י"א) והם שלש שנים ומחצה ויעמוד מלך שהוא משיב אותם לכפור שנ' ונתנו השקוץ משומם (שם י"א ל"א) והוא מולך ג' חדשים ואח"כ עושים בני ישמעאל מלחמה עם אדומיים בבקעת עכו ומיד אשורים באים עליהם ושבים אותם שנ' עד מה אשור תשבך (במדבר כ"ד כ"ב) וצים מיד כתים (שם כ"ד) אלו אדומיים שהם עתידים לעמוד באחרית הימים וכשהם יוצאים כגנבים הם יוצאים שנ' אם גנבים באו לך (עובדיה א') ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים מהם הרבה ומתכנש למשריית דעכו ומהדק פרזלא לחספא (פי' והברזל ישבר ההרס) ושקיה תברין (אולי צריך להוסיף עד) לאצבעתא, וערקין (תרגום נס ערק) ערטלאין (תרגום אחשתרנים ערטליין או פי' ערומים) בלא סוסואן, ויצטרפו לגיונות עמם מאדום ויבאו ויעשו מלחמה בבקעת עכו עד שישקע הסוס עד ירכו בדם ויברחו בני ישראל עד שיבאו אל בקעת יריחו. ושם יעמדו ויאמרו אחד לחברו אנה אנחנו בורחים ונשים (אולי צ"ל ונניח) טפנו נשינו וחוזרים ועושים מלחמה אחרת בבקעת מגדו ויברחו אדומיים ועולים לספינות ותצא רוח ותביאם לאשור והן מענים אשורים ועבר הנהר ולקץ תשעה חדשים יצאו בני אשור ויאבדו בני ישראל ואת בני רומה שנ' עד מה אשור תשבך — וכשאתה רואה שוורים (צ"ל אשורים) יוצאים ודורכים בארץ ישראל

מטבעות של נחשת וטומן אותם וגונז אותם תחת פרת עם כסף וזהב והם נגנזים למלך המשיח שנ׳ ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים (ישעיה מ״ה ג׳). ובימיו תפשע קרן מערביים וישלח שני גייסים והם הורגים מבני מזרח ומשלח עוד אחרים — ובתחלת השבוע האחד אין בו מטר ובשניה חצי רעב ובשלישי׳ יהיה רעב גדול ולא יהיה מטר וברביעית בינונית ובחמישית יהיה שובע גדול ובששית יצמח כוכב אחד ממזרח ובראשו שבט של אש כמו רומח ואומרי׳ או״ה כוכב זה לנו הוא ואינו כן אלא משל ישראל שנ׳ דרך כוכב מיעקב ועת זריחתו באשמורת הראשונה של לילה עד ב׳ שעות ויאסף ט״ו יום במזרח ,וסובב למערב ועושה ט״ו ימים ואם יתר הוא טוב לישראל:

ועוד שבתי לתפלתי וגם לתעניתי מ׳ יום עד שנגלה עלי זה המלאך ואמר לי שאל אמרתי לו אדוני מה יהיה אחרית אלה. א״ל המלאך אחר כל אלה מתגברים בני מערב בחיילים גדולים והם באים מעורבים ועורכים מלחמה עם בני מזרח שבארצם והורגים אותם והנשארי׳ בורחים מלפניהם ובאים לאכסנדריא וירדפו אחריהם מבני מערב ויבאו ושם תהיה מלחמה גדולה ויברחו משם בני מזרח ויבאו עד מצרים וישבו אותה ויקחו מלקוח ויעשו אותה שממה לקיים מה שנאמר מצרים לשממה תהיה (יואל ד׳ י״ט) ויעברו בארץ הצבי וכלה בידם וכל מי שהוא נשבה לא יחזור עד שיבא משיח, וכששמעתי הדבר הזה בכיתי עד מאד — א״ל המלאך שמעון מפני מה אתה בוכה? אמרתי לו בני אברהם יצחק ויעקב לא תהיה להם פלטה בימיו. אמר לי הדבר קשה עד מאד, אם תניח בשר על האש לא תוכל להנצל מריחו כך ישראל אינן ניצולין וכל מי שהוא בא בחדר ויברח ויחבא וינצל שנ׳ לך עמי בא בחדריך (ישעיה כ״ו כ׳) כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב (שם י״ג ט״ו) והם עוברים בארץ הצבי ושוסים שנ׳ ובא בארצות ושטף ועבר (דניאל י״א מ׳) ובאים בנחלי הבתות והם באמצעיתא ושם תהיה מלחמה גדולה שנתנבאו עליה כל הנביאים ויהפכו נחלים וממי פרת לדם ולא יוכלו הנשארים לשתות ממנו ומשם תישבר מלכות מורח. ואחר כל אלה יעמוד מלך עז פנים ויעשה שלש שנים ומחצה ובתחלת מלכותו כשהוא עומד לוקח העשירים ומפנה (ל׳ הסרה צפניה ג׳ ט״ו) ממונם והורג אותם ולא ימלט כסף את בעליו שנ׳ כספם וזהבם לא יוכל להצילם (יחזקאל ז׳ י״ט) ולא תעמוד עליו עצתו ומחשבתו

והמלך השני שיעמוד מבני ישמעאל הוא אוהב את ישראל והוא גודר את פרצות ההיכל ועושה מלחמה עם בני עשו והורג את חיילותיהם ויעמוד מלך אשר שמו מרון ויהיה רועה אתונות ויקחו אותו מאחרי האתונות וימליכו אותו ויעמדו עליו בני אדום ויהרגו אותו ויעמד אחר תחתיו ויהיה לו שלום מכל עבריו ויהיה אוהב צאן וימות בשלום. ויעמוד מלך אחר תחתיו ויחזיק את הממלכה בחרבו ובקשתו וקטטה תהיה בימיו פעם במזרח ופעם במערב פעם בצפון ופעם בדרום ועושה מלחמה עם הכל ובעת שיפול הגירדון שבמערב על בני ישמעאל בדמשק תפול מלכות ישמעאל ועל אותו העת אמר שבר ה׳ מטה רשעים ועדיין אצלו גבורי בני קדר תפשע עליו רוח מזרחית צפונית ויפלו ממנו חללים רבים הראשון על חידקל והשני על פרת והשלישי בינתים והוא בורח מלפניהם וילכדו בניו ויהרגו ויתלו על העצים. ביום ההוא ישרוק ה׳ לזבוב ועתיד הקב״ה לשרוק לדבורים אשר בארץ אשור ועושים מלחמה עם האשכנזים ומלך ראשון מנהיג אותם ומוצא שמרד על אדוניהם שנ׳ כה אמר ה׳ לבוה נפש למתעב גוי לעבד מושלים (ישעיה מ״ט ז׳) ועבד מושלים מי הוא הוי אמר זה בני כנען שהם מתועבים מכל האומות — לעבד מושלים שיהיה עבד מושלים והוא מורד על אדוניו והם מתקבצים אליו ומתקבצים עמהם אנשים שמרדו על אדוניהם ועושי׳ מלחמה עם בני ישמעאל והורגים את גבוריהם ויורשים את ממונם ורכושם והם אנשים כעורים ביותר ולובשים שחורים ויוצאים ממזרח והם טרים ונמהרים שנ׳ הנני מקים על הכשדים הגוי המר והנמהר (חבקוק א׳ ו׳) וכולם פרשים שנ׳ פרש מעלה (נחום ג׳ ג׳) ובאים מארץ רחוקה לרשת משכנות לא לו ועולים על מרום הרים והוא הר מרום יש׳ ופורצים ההיכל ומכבים הנרות וקורעים הדלתות — ועוד יעמדו ד׳ מלכים אחרים שנים מהם נגלים ושנים אחרים יעמדו עליהם ובימיהם יצמח בן דוד שנ׳ ובימיהון די מלכיא אנון (דניאל ב׳ מ״ד). ודמות המלך הראשון איש ישיש ואינו זקן הרבה והמלך שפל ברך עיניו יפות ושערו נאה שחור והן מתכשלין בו. ואחריו יעמוד אחר במחלוקות ויעמיד חיילות הרבה על נהר פרת וביום אחד יפלו חיילותיו שבצפון ושבדרום ויברח וילכד ויאסר וכל הימים שיהיה במאסר יהיה שלום בארץ — והמלך הרביעי אוהב כסף וזהב והוא זקן וגבה קומה ויש לו שומה (צ״ל שומא פי׳ כתם) על גודלו של רגל הימנית ועושה

מראות אלקים ואפול על פני והנה קול מדבר אלי שמעון ואען ואדבר אל המדבר אלי מה אתה אומר אדוני אמר אלי עמוד על עמדך ובדברו עמי עמדתי מרעיד ואמרתי לו מה שמך אמר לי למה זה תשאל לשמי והוא פלאי ואמרתי לו מתי יבא גואל ישראל אמר אלי וירא את בני יש׳ וידע אלהים מיד העביר לפני את הקיני שאלתי אותו מה אלו א״ל אלו הם הקיני עוד הראני מלכות ישמעאל שיהיה אחר הקיני מיד בכיתי בכיה גדולה ואמרתי לו אדוני וכי יש לו קרנים וטלפים כדי שידוש בהם את יש׳ א״ל הן עודני מדבר עמו והנה מלאך אחד ששמו מטטרון נגע בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו ובראותי אותו עמדתי מרעיד ונהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח ואחזוני צירים כצירי יולדה ויאמר לי שמעון ואומר הנני ויאמר לי דע כי הקב״ה שלחני אליך כדי להודיעך שאלתך ששאלת מלפניו עכשו כשראית את הקיני ומלכות ישמעאל בכית ולא היה לך לבכות אלא על מלכות ישמעאל לבד שבאחרית מלכותה תהרוג מישראל הרג רב אין לו שיעור ותגזור על ישראל גזירות קשות ואומרת כל הקורא בתורה ידקר בחרב ותחזיר מקצת מישראל לדיניהם ומלכות הקיני יבאו בעת ההיא לירושלם וכובשין אותה והורגין בה יותר משלשת רבוא ומפני הלחץ שלוחצין את ישראל הקב״ה שולח בם ישמעאלים ועושים עמהם מלחמה כדי להושיע את ישראל מידם ועומד איש שוטה ובעל הרוח ומדבר על הקב״ה כזבים והוא מכבש את הארץ ויהיה ביניהם ובין בני עשו איבה. השבתי למטטרון ואמרתי לו אדוני וכי בני ישמעאל ישועה לישראל? א״ל: ולא כך אמר ישעיה הנביא וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל (כ״א ז׳) רכב זו מלכות מדי ופרס צמד זו מלכות יון פרשי׳ זו מלכות אדום רכב חמור זה משיח שנא׳ עני ורוכב על חמור (זכריה ט׳ ט׳) רכב גמל זו מלכות ישמעאל שבימיו תצמח מלכות משיח לכך הקדים רכב חמור על רכב גמל וישמח רכב גמל בביא׳ משיח והחכמים ימותו ויד בני בליעל תחזקנה — ועוד וירא את הקיני וכי מה משל ראה בלעם הרשע אלא כיון שראה בלעם שבט קיני עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל אמר איתן מושבך רואה אני שאין אתם אוכלים אלא מִמְּצַלַּת (כן כתוב בכ״י שלי ופר׳ כלי של נגון, ולא ממצוות כנדפס בבית המדרש חדר ג׳ דף 79) איתן המזרחי (וענין הדבר מליצת היתול שאמר בלעם על ישראל):

את השבת ושלא ישמרו נשותיהן את הנדות ומנהג מלכותנו שכשגוזרין גזרה אין חוזרין לעולם ואם חוזר בה מעבירין אותו ממלכותו כדת מדי ופרס עמד אחד מיועציו ואמר לו אדוני המלך אומר לך דבר תתרפא בו בתך ותעביר כל גזרותיך כי גזירה זאת על היהודים רעה היא לנו ולך אמר לו אמור אמר לו מי שיש לו שונא מה ירצה ממנו יהיה עני או עשיר? אמר לו המלך עני אמר לו היועץ היהודים כל מנהגם להתעסק כל השבוע ומכנסין ממון יום הששי מוציאי׳ הכל בשביל כבוד השבת ועתה כשתפסוק להם השבת ישאר להם הוצאת שבת ויקבצו ממון וימרדו עליך ואם תחזיר להם השבת יוציאו בו הוצאות רבות ויהיו עניים — אמר להם המלך החזירו להם השבת — עוד אמר לו אותו היועץ אם יהיה לאדם שונאים מה ירצה מהם? יהיו מרובים או מועטים? א״ל המלך מועטים א״ל אדוני המלך היהודים עושין לבניהם המילה והם בני ח׳ ימים כשיחיה אחד ימותו מאה אמר המלך גם תחזירו להם המילה — עוד א״ל אדוני המלך כך היא הנדות אם תניח נשי ישראל בנידות לא יהיה להן זרע מרובה כי הן ישמרו ז׳ ימים ימֵי הדם וז׳ ימים נקיים אמר המלך הניחו דתם בנידות כאשר היו. אמר המלך לר״ש קיימתי שאלתכם לך אמור לשד שיצא מבתי גזר ר״ש על אשמדאי ויצא מבת המלך והחזיר המלך לר״ש הדורון שהביא לו ונתן לו עוד מתנה מרובה וכתב לו איגרות לאשר׳ לסרדיוט שהיה לו בירושלם והלך ר״ש לירושל׳ שמח וטוב לב ונתבטלו הגזרות וזה הוא ר״ש שהיה חבוש במערה קודם לכן מפני הקיסר ונתענה ארבעים יום ולילה והתפלל לפני ה׳ וכך וכך אמר בתפלתו: ברוך אתה ה׳ אלקינו וא״א אלקי אברהם ואלקי יצחק ואלקי יעקב האל הגדול הגבור והנורא קונה ברחמיו שמים וארץ חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחים תתהדר תתקלס תתעטר תתפאר תתייחד שאתה מלך המלכים ואדוני אדונים אחד ששמך בך ובך שמך נעלם אתה מעיני כל חי ונעלם שמך פלא אתה ופלא שמך יחיד אתה ויחיד שמך אתה הוא שבחרת באברם והוצאתו מאור כשדים והודעתו צער משעבוד מלכיות שישתעבדו בניו ועכשו אבקש ממך ה׳ אלקים אשר תפתח לי שערי תפלה ותשלח לי מלאך להודיעני אימתי יבא משיח בן דוד ואיך יקבץ גליות ישראל מכל המקומות אשר נתפזרו שם וכמה מלחמות יעברו עליהם לאחר קבוצם ויבאר אלי הדבר בטוב ה׳ אלקים ועד מתי קץ הפלאות — א״ר שמעון מיד נפתחו לי שערי שמים ואראה

תפלת ר' שמעון בן יוחאי

אלו הנסתרות והנגלות אשר נגלו לר' שמעון וזה הוא שמעון בן יוחאי ששגרו אותו מירושלם לרומי אל הקיסר וכיון שהיה בספינה נתראה לו חלום אשמדאי שר השידים ואמר לו שאל מה אעשה לך אמר לו ר"ש ומי אתה ואמר לו אני הוא אשמדאי (ע' מעילה י"ז ב') ששגרני הקב"ה לעשות לך נס — אמר רבונו של עולם להגר שפחת שרי זימנת לה מלאך ולי שיגרת שר השידים אמר לו אשמדאי מכל מקום יבא הנס בין אני או מלאך יתקנו חפציך ואמר לו אשמדאי הריני הולך לעת עתה ואכנס לבתו של קיסר וארפה אותה ואצעק בשמך ר' שמעון ר' שמעון עד שתבא אתה ויבקשו ממך אשר תפייסני שאצא מזה הבית ואומר לא אצא ממנו עד שעושין חפציו של ר' שמעון ורצונו והלך אשמדאי והלך אל בית הקיסר ועשה כל מה שאמר לר"ש ועמדה בתו של קיסר ונכנס בתוכה כיון שנכנס בה שיברה כל הכלים אשר בפלטור של אביה והיתה צועקת ר' שמעון שמעון בן יוחאי לימים מועטים באתה ספינה והיה בתוכה ר' שמעון הלכו ובשרו לקיסר שיגר הקיסר אחריו ואמר לו מה אתה רוצה אמר לו היהודים שבירושלם שיגרו לך דורון אמר לו איני מקבל ממך דבר ואיני רוצה ממך אלא שאתה תוציא זה השיד מבתי כי אין לי מי ימלוך אחרי בלתי היא כי אין זרע אחר הלך ר' שמעון ואמר לו אשמדאי צא מזאת הנערה אמר לא אצא עד שעושים לך כל רצונך וכן אמר לו כמה פעמים לא אצא עד שעושים רצונך — הלך המלך ושיגר לכל זקניו שריו ועבדיו ואמר להם מה תאמרו לעשות מבתי שכבר נכנס בה זה השיד ואנו גזרנו על היהודים שלא ימולו את בניהם ושלא ישמרו

הקב"ה א"ה משניאין אותי על בני ובני מאהבין אותי על כל האומות אלו אני נותן להם מאה עולמות מלאין באהבה שאהבתי את בני שנאמר אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו:

סליק מדרש אגדת בראשית

ולאלמנה ואנו יתומים רחם עלינו דכתיב (הושע י"ד) אשר בך ירוחם יתום עובדיה נתברך ביתו כשנעשו בניו יתומים יצחק אימתי נתברך משהניחו אביו שנאמר (בראשית כ"ה) ויהי אחרי מות וגו'. ויברך אלהים וגו'. השבטים כך (שם נ') וימת יוסף וגו'. (שמות א') ובני ישראל פרו וגו'. עיניך על היתומי' אשר בך ירוחם יתום אמר להן עשו תשובה ואני מרפא משובותיכם אמר הקב"ה עד שלא עשו תשובה פסקתי עמם שאני מרפא את משובותיכם שנאמר (הושע י"ד) שובו בנים שובבים ארפא וגו' וכתיב (שם) ארפא משובתם אוהבם נדבה אהבה שאינה פוסקת אני אוהב אתכם יצחק היה קורא לעשו בכורו ואני קורא ליעקב בני בכורי ובטלה בכורתו של יצחק ונתקיימה בכורתו של יעקב יצחק היה אוהב את עשו שנאמר (בראשית כ"ה) ויאהב יצחק את עשו ואני אוהב את יעקב בטלה אהבתו של יצחק ונתקיימה אהבתו של יעקב כמה נתקעו א"ה להטיל שנאה בינו לבינינו ואין יכולין לבטל שנאמר (ש"ה ח') מים רבים לא יוכלו וגו'. אלו האומות שנמשלו כמים שנאמר (ישעי' י"ז) הוי המון עמים רבי' וגו'. ולא עוד אלא כמה א"ה הורגין בהן בישראל בשביל להחזירם מאחר הב"ה וכנסת ישראל אומרת להן אין אני יכולה לכפור בו שנאמר (ש"ה ה') ומעי המו עליו נפשי יצאה בדברו משרבר בסיני שמע נפשי והרי לבי חולה עליו שנאמר (שם) כי חולת אהבה אני אמרו לו א"ה (שם) מה דודך מדוד וגו'. אמרה להן הרי אני מונה לכם שבחו ופורטת לפניכם מעשיו ואתם יודעי' שלא לחנם חוזרני אחריו (שם) דודי צח ואדום צח לישראל ואדום לעשו שנאמר (ישעי' ס"ג) מדוע אדום ללבושך רגול מרבבה שאין ברבבות של מעלה כמותו ראשו כתם פז זו תורה דכתיב (תלי' י"מ) הנחמדים וגו' קווצותיו תלתלים אלו פרשיות של תורה שהן עשויות פסוקות שחורות כעורב זה הכתב: ד"א שחורות זו כנסת ישראל שנאמר (ש"ה א') שחורה אני עיניו כיונים זו חמה ולבנה ידיו גלילי זהב זה הקשת מעיו עשת שן זה האויר שוקיו עמודי שש אלו ההרים מיוסדים על אדני פז אלו יסודי ההיכל מראיהו כלבנון זה בית המקדש בחור כארזים שהוא מהלך עם הצדיקי' שנאמר (ויקרא כ"ו) והתהלכתי בתוככם חכו ממתקים בשעת מתן תורה וכולו מחמדי' כשהוא מקבל את השבים אמרו להן אומות העולם הואיל שמקבל את השבים (ש"ה ו') אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך אמר

ומי הוא זה זה משה שנאמר (דברי׳ ל״ג) וזאת הברכה אשר ברך משה:

פרק פ״ג כתובים (ישעי׳ מ״ח) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי וגו׳ וש״ה (שמות י״ט) אתם ראיתם אשר עשיתי וגו׳ ועתה אם שמוע וגו׳. לא באתם אלי אלא שתשמעו בקולי הוי שמע אלי יעקב א״ר אבוהו לעתיד לבוא עתידין הכל להיות תמיהין כנגד מי ששמעו להקב״ה ואומר מה הוא כך פלוני שישב ולא שנה מימיו ולא קרא והרי הוא יושב עם האבות ומסיח עמהן והקב״ה אומר להן מה לכם תמיהין לא זכו אלו אלא מפני ששמעו לי בחייהן שנאמר (משלי ט״ו) אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמי׳ תלין הוי שמע אלי יעקב: ד״א שמע אלי יעקב וש״ה (ישעי׳ מ״ג) ולא אותי קראת יעקב משל למלך שהיה לו אוהב עני ועשה לאותו עני משתה וקרא לבניו הלך המלך מעצמו ועמד לו באמצע הבית ואמר לעני לכל בניך קראת ולי לא קראת איני אוהבך אמר לו בבקשה ממך עני אני ולא עשיתי לפי כבודך והייתי מתבייש לקרות אותך אמר לו המלך חייך לא תתבייש חביב לי שלך יותר ממה שמתקנין לי בפלטין שלי כך בשעה שבא יעקב אבינו ליפטור מן העולם קרא לבניו ואמר להן צואתו וברכן והשרה אותן בכל הארץ מיד נגלה עליו הקב״ה ואמר לו יעקב לי אין את קורא ולא אותי קראת יעקב אמר לפניו רבש״ע מתבייש הייתי לקרותך שאני עני אמר לי אין את יודע שאם יקרא אותי עני לו אני שומע שנאמר (תלים ל״ד) זה עני קרא וה׳ שמע היה לך לקרות אותי עם בניך אמר לו מתבייש הייתי אמר לו ח״ו לך מבושה שנאמר (ישעי׳ כ״ט) לא עתה יבוש יעקב וגו׳. כיון שראו אותו בניו התחילו משבחין להקב״ה ולענותנותו שאינו מבזה ליראיו ומה כתיב אחריו (שם) כי בראות ילדיו וגו׳. ואם כן שמע אלי יעקב: ד״א שמע אלי יעקב אותן שנהרגין וקוראין בשמו שנאמר (תלי׳ מ״ד) כי עליך הורגנו וגו׳. וכן איוב אומר (איוב י״ג) הן יקטלוני וגו׳. אותן שבכל שנה ושנה קוראין אותי שנאמר (תלים קט״ז) כוס ישועות אשא וגו׳ וש״ה ויגון אמצא וגו׳. אמרו לו הדורות הללו רבש״ע הראשונים היו להן האבות וזכותן עומדת להן אנו (איכה ד׳) יתומים היינו ואין אב וגו׳. אלא כתבת ואמרת (הושע י״ד) אשר בך ירוחם יתום אתה היית עוזר (תלים י״א) פקדת על היתומי׳ בתורה בהרבה מקומות כי תבצור כרמיך כי תקצור כי תחבוט למה לגר ליתום

בתחומו של יהודה בירושלים. לא יסור שבט מיהודה זה מלכות ומחוקק זה נשיא עד מתי עד כי יבוא שילה עד כי יבוא נשיא ויחזור המלכות לדוד שנאמר (יחזקאל ל"ז) ועבדי דוד נשיא וגו' וכן כתיב (הושע ג') אחר ישובו בני ישראל וגו' וכן הוא אומר (רות ג') ותאכל ותשבע וגו'. ותאכל זה הנגיד שנאמר (ד"ה א' ה') ולנגיד ממנו ותשבע זו המלכות ותותר זו נשיאות: זבולון לחוף וגו'. שעושה ספינות ופורש והולך ובא ומספיק לשבטו של יששכר שהן עוסקין בתורה שנאמר יששכר חמור גרם וגו'. וירא מנוחה כי טוב וגו'. שיגע בתורה שנאמר (שם י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים מלמד שעמדו מאתים סנהדרין משבטו של יששכר כל אלו בכחו של זבולן שיוצא במים ומביא להן שנאמר שמח זבולון וגו': דן ידין עמו זה מנות יהי דן נחש זה שמשון כשם שהנחש יוצא לעצמו [פי' יחידי] כך שמשון יוצא לעצמו והורג. יהי דן וגו'. ד"א כשם שהנחש אם ילקה בזנבו או במעיו אינו מת כיון שהוא לוקה בראשו מת שנאמר (בראשית ג') הוא ישופך ראש כך היה שמשון אסרו אותו בידיו וברגליו ולא נודע כחו כיון שגזזו ראשו מיד [שופטים ט"ז] ויסר כחו מעליו ואעפ"כ הנושך עקבי סוס שהוא אחז בשני העמודים והפיל את הבית שנאמר (שם) וילפת שמשון וגו'. ויפול הבית על הסרנים וגו'. כיון שראה אותו יעקב התחיל אומר לישועתך קויתי ה': גד גדוד יגודנו זה אליהו שמגדד שרשן של מ"ה. מאשר שמינה לחמו שארצו מקדמת בפירות ושמן טוב עושה והוא מקריב שמן זית שנאמר והוא יתן מעדני מלך: נפתלי אילה שלוחה שכולם עסוקין בתורה וחביבין לפני הקב"ה כאילות שנאמר (משלי ה') אילת אהבים ויעלת חן: בן פורת יוסף בן פותר יוסף כשראה פרעה את החלום שאמרת לו את הכל שמא שם היית שנאמר (בראשית מ"א) אין נבון וחכם כמוך עלי עין בן שפרה ורבה ואין עין הרע נוגעת בהן וכך בני יוסף אומר' ליהושע (שם י"ז) ואני עם רב עד וגו'. אמר להן יהושע וכך אתם אומרים ואין אתם מתיראין מן העין אמרו לו כבר התפלל עלינו יעקב אבינו שלא תשלוט בנו עין הרע שנאמר עלי עין: בנימין זאב יטרף שבתחומו בית המקדש נבנה ומקריבין שם את הכבש אחד וגו'. כיון שברך כל אחד ואחד לפי צרכו עשה אותן שבטים שנא' (בראשית מ"ט) כל אלה שבטי ישראל וגו'. אמר להן הרי ברכתי אתכם שנאמר (שם) וזאת אשר דבר להם וגו'. יבוא אדם נאמן ויחתום ברכתי

הדין אלא הרי אני אומר לכם כשתאספו ותקבצו אותה שעה אתם נגאלין שנאמר אסוף אאסוף יעקב כלך מיד (שם) ויעבור מלכם לפניהם וה׳ בראשם. ראובן בכורי אתה שלא ראיתי קרי מימי אלא בך כחי וראשית אוני שמיום שנולדת הייתי אומר שמא עולה ראובן לגג וימת שמא ירד למטה ויפול את הייתי ראשית אוני יתר שאת ויתר עז ומפני שעשית אותו מעשה נטלו ממך שלשה כתרי׳ ונתנו לאחיך בכורה ליוסף כהונה ללוי מלוכה ליהודה אלולי כך. בכורי אתה זה בכורה יתר שאת זה כהונה שנאמר ונשא אהרן את עון הקדשים יתר שאת ראוי היית להיות מטהר אותן שהיה להן שאת דכתיב (ויקרא י״ד) לשאת ולספחת ויתר עז זה מלכות שנאמר (ש״א ב׳) ויתן עוז למלכו. פחז כמים שנו רבותינו שלשה משקין אסורים משו׳ גילוי המים והיין והחלב מצא חלב גלוי וכן המים וכן היין ישפכו כך את פחז כמים. ד״א פחז ״פחזת ״פרצת ״חרפת ״זרית כשם שהכלי׳ שבהן משקין שופכן או מערן והן משיירין אבל המים אינן משיירין כך אף אתה כיון שחטאת אל תותר בך. ד״א פחז כמים כשם שהמים מטהרים לכל כך תטהר מעונותיך כשיבוא אותו שניצול מן המים הוא נותן לך דימוס ומי הוא זה משה דכתיב (שמות ל״ב) ותקרא שמו משה ואימתי הוא נותן לך דימוס (בראשית מ״ט) אז חללת יצועי עלה כשיבוא לעלות אל הר העברים ומה כתיב שם (דברי׳ ל״ג) יחי ראובן ואל ימות וגו׳. שמעון ולוי אחים וכי כולם לא הי׳ אחים אלא שניהם נעשו אחים לעשות דינה של דינה שנאמר (בראשית ל״ד) ויקחו שני בני יעקב וגו׳. כלי חמס מכרותיהם לשון יונית הוא חרבותיהם אמר יעקב אם יושבין שני שבטי׳ הללו כאחת מחריבין את כל העולם אלא הריני מפזרן אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל. יהודה אתה יודוך אחיך ידך וגו׳. שהוא הרג לעשו וכן משה אמר ידיו רב לו וגו׳. גור ארי׳ אתה כשמך שהודית כך אמך אמרה הפעם אודה את ה׳ והודי׳ במעשה תמר וכל השבטי׳ יודוך. מטרף בני עלית מטרפה של תמר נתעלית שכבר היתה טרופה היא ושני בניה שנאמר (בראשית ל״ח) הוציאוה ותשרף אלא שהודית והצלת אותה ושני בניה אף שלשה בניך חנניה מישאל ועזריה כשיושלכו לכבשן האש הן עולין שלמים. כרע שכב כארי זה דוד המעומד ממך שנאמר (ש״ב י״ז) אשר לבו כלב האריה. אוסרי לגפן עירו זה משיח שעתיד לעמוד ממך שנאמר (זכרי׳ ט׳) עני ורוכב וגו׳. ולשורקה וגו׳. היכן נאסרין ישראל ומסרקין עונותיהם

שנאמר (בראשית י״ג) כי את כל הארץ אשר אתה רואה וגו׳. ליצחק (שם כ״ו) גור בארץ הזאת. ליעקב הראה לו מה שבפניו ומה שלא בפניו שנא׳ (שם כ״ח) והיה זרעך כעפר הארץ וגו׳ הרי הראה לו ארבע רוחות העול׳ כיון שבא לפטור מן העולם בא להודיע הכל לבניו אמר לו הקב״ה ומה יעקב כבוד אלהים הסתר דבר כך את מודיע לבניך מסטי״רין [פי׳ סודות] שלי אין המידות אלו שלך וכן שלמה אמר (משלי י״א) הולך רכיל מגלה סוד אין זו שלך בלעם הרשע הוא אומר (במדבר כ״ג) אראנו ולא עתה זה הולך רכיל אבל את נאמן רוח מכסה דבר. ד״א ויקרא יעקב וש״ה (תלים ע״ז) אחזת שמורות עיני זה יעקב שהראה לו הקב״ה כל מה שעתיד לעשות האיך הנביאי׳ עומדי׳ האיך בית המקדש נבנה וחרב והאיך גוג ומגוג עתידין לעלות על ה׳ ועל משיחו והאיך יוצא הקב״ה ונלחם עמהם בא להראות לבניו את הכל שנאמר (בראשית מ״ט) האספו וגו׳ באחרית הימי׳ אימתי גוג ומגוג עולה שנאמר (יחזקאל ל״ח) באחרית הימי׳ תהי׳ והביאותיך אל ארצי אימתי בונה הקב״ה את ביתו דכתי׳ (ישעי׳ ב׳) והיה באחרית הימי׳ נכון וגו׳ עד אימתי המלכיות עומדות שנאמר (דניאל י״ב) ואומרה אדוני מה אחרית האלה כיון שבא להודיע הכל לבניו נגלה עליו הקב״ה ונטמטם לבו שנאמר (תלי׳ ע״ז) אחזת שמורות עיני וגו׳. משל למלך שעשה לאוהבו קטולי״קוס [פי׳ נאמן] שלו האמינו על האוצרות של מלך כיון שבא למות קרא לבניו שיאמר להן היכן האוצרות של מלך וידע המלך ונגלה עליו כיון שראה את המלך נתבהל ולא אמר מה שהיה מבקש לומר אלא אמר הוי מכבדין את המלך כשם שכבדתיו אני כך יעקב בקש להראות לבניו מה שעתיד להיות מיד נתראה לו הקב״ה ולא מצא מה לומר אלא אמר להן התיראו מן הקב״ה ושמעו לו שנאמר (בראשית מ״ט) ושמעו אל ישראל אביכם לכן נאמר אחזת שמורות עיני וגו׳. ד״א ויקרא יעקב וש״ה (תלי׳ ל״ד) לכו בנים שמעו לי וגו׳. בשעה שהצדיקי׳ נפטרין מן העולם אינן מצוין לבניהם לא על ידי ממון ולא על ידי נכסי׳ אלא בשביל יראתו של הקב״ה וכן את מוצא בדוד מה כתיב (מ״א ב׳) ויקרבו ימי דוד וגו׳ ושמרת וגו׳ אף יעקב צוה לבניו בשביל יראתו של הב״ה שנאמר (תלי׳ ל״ד) יראת ה׳ אלמדכם:

פרק פ״ב נביאים. (מיכה ב׳) אסוף אאסוף יעקב כלך וש״ה (בראשית מ״ט) התקבצו ושמעו וגו׳. אע״פי שאינו ידוע אימתי יום

המגדל הזה זה אברהם שכל תפילתן תלויה בו משה אמר (שמות ל"ב) זכור לאברהם. דוד אמר (ד"ה א' כ"ט) ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעול' וכן אמר אליהו (מ"א י"ח) ויגש אליהו וגו' לפיכך אלף המגן תלוי עליו:

פרק פ' כתובים. (תלי' צ"ו) למנצח בנגינות מזמור לאסף שיר נודע ביהודה אלהי' וש"ה (איוב ל"ו) אשא דעי למרחוק אמר הקב"ה אשא את אברהם למרחוק (ישעי' מ"ו) קורא ממזרח עיט מי שמודיע אותי בעולמי ולפועלי אתן צדק למי שנעשה פועלי כשם שהפועל יגע במלאכתו כך אברהם פועל בנסיונות שנסהו הב"ה אימתי (בראשית ט"ו) והאמין בה'. ד"א אשא דעי זה יעקב כשירד למצרים הודיע כוחו של הקב"ה שנאמר (שם מ"ח) ויברך את יוסף וגו'. אמר להן יהי רצון שתלכו כשם שהלכו אברהם ויצחק בדרכי המקום (שם מ"ט) הקבצו ושמעו ולמה קרא אותן אלא אמר אברהם זקני שני בני' היו לו יצחק וישמעאל ישמעאל רשע יצחק צדיק וכן יצחק שני בני' היו לו עשו ואני עשו שנא דרכי המקו' ואני אהבתי דרכיו ואני נתן לי י"ב בני' תאמר חציין צדיקי' וחציין רשעים אמרו לו יודעין אנו מה בלבך (דברי' ו') שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כיון ששמע יעקב מיד השתחוה שנאמר (בראשית מ"ח) וישתחו ישראל התחיל אומר ברוך שם כבוד וגו'. א"ר חנינא למה השתחוה אלא השתחוה שלא יצא ממיטתו פסולת אותה שעה נתקיים (תלי' ע"ו) נודע ביהודה אלהי' בישראל גדול שמו:

פרק פ"א תורה. ויקרא יעקב אל בניו. וש"ה (ישעי' ל"ח) כי לא שאול תודך לא היה לך לומר ויקרא עשו אל בניו שהוא היה גדול ולמה לא עשה הוא דייתקי [פי' צוואה] אלא יעקב ויקרא יעקב אלא בנוהג שבעול' אין לוד"ר [פי' רוצח] עושה דיית"יקי למה שאינו יודע אימתי הוא נהרג ומי עושה דייתקי בני אבות מי שהוא מת על מיטתו כך חס לעשו לעשות דיי"תקי למה שהוא לוד"ר שנאמר (בראשית כ"ה) הלעיטני נא וגו'. ואין עיף אלא הורג שנאמר (ירמי' ד') אוי נא לי כי עיפה וגו'. לפיכך אינו קורא לבניו (תלי' פ"ב) שנאמר לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו לכך (ישעי' ל"ח) כי לא שאול תודך וגו' חי חי וגו' אב לבני' יודיע וגו'. הוי ויקרא יעקב. ד"א ויקרא יעקב וש"ה (משלי כ"ה) כבוד אלהי' הסתר דבר את מוצא שהראה לו הקב"ה ליעקב אבינו מה שלא הראה לאברהם וליצחק לא הראה לאברהם אלא מה שלפניו

אפוד ומדברך זה החושן שהיו אבנים טובות קבועות בו סדרין ושמות שבטים כתובות עליהן א"ר אחא ולמה נקרא שמותן של שבטים על האבנים אלא מפני שכולן נקראו כהנים בסיני שנאמר (שמות י"ט) ואתם תהיו לי וגו' אמר הקב"ה אפשר שיהי' כולן מקריבין על גבי המזבח אלא יהיו כולם כתובים שמותם על לבו של כהן גדול כשיהא כהן גדול נכנס להקריב לפני כל אחד ואחד מהן כאילו כהן גדול לפני לבוש בגדי כהונה כפלח הרימון זה הציץ מבעד לצמתך זה הנזר שהוא קשור מאחריו. ד"א כפלח הרימון רקתך הרקים שבישראל מלאים מצות כרמון מבעד לצמתך שהן מצטמתין (פי' מתקבצין) ועומדין צפופין בבתי כנסיות ושותין דברי תורה בצמא כמגדל דוד צוארך זה בית המקדש שנמשל כצואר ולמה כשם שצואר יותר חביב מכל הגוף שאם ינטל אחד מאיבריו של אדם יש לו חיים נטל הצואר אין לו חיים כך אין לישראל חיים משחרב בית המקדש. ד"א כמגדל דוד כשם שצוארו של אדם גבוה מכל איבריו כך בית המקדש גבוה מכל העול' שנאמר (יחזקאל מ"ם) ויניחני על הר גבוה מאוד וכתיב (ישעי' מ"ם) על הר גבוה עלי לך. ד"א כמגדל דוד צוארך זה אברהם כשם שכל איבריו של גוף תלוין בצואר כך כל ישראל תלוין באברהם שנאמר מגן אברהם אלף המגן תלוי עליו (שמות כ') עושה חסד לאלפים (תלים ק"ה) דבר צוה לאלף דור בזכות אברהם נתלה עליו עד אלף דור בזכות ג' האבות על אחת כמה וכמה כל שלטי הגיבורים יכול בגיבורים ממש הכתוב מדבר לאו אינו מדבר אלא בצדיקי' שנאמר (שם ק"ו) גיבורי כח עושי דברו. ד"א כחוט השני זה אליהו בשעה שאמר לישראל (מ"א י"ח) עד מתי אתם פוסחים וגו'. ומדברך נאוה בשעה שאמר (שם) והיה האלהים אשר יענה באש וגו'. מיד (שם) ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר ומדברך נאוה שעשית לישראל לומר ה' הוא האלהים ה' הוא האלהי' כפלח הרימון רקתך זה דורו שהיו רקים מן המצות ואע"פ כן נעשו חביבין כרימון בזכות מה על ידי שנצטמתו [פי' שנתקבצו] בהר הכרמל שנא' (שם) ועתה שלח קבוץ אלי את כל ישראל אל הר הכרמל כמגדל דוד צוארך זה מזבח שבנה שנאמר (שם) וירפא את מזבח ה' ההרוס שהיה אותו המזבח רפואה לישראל אלף המגן זכותן של שבטים שנאמר (שם) ויקח אליהו שתים עשרה וגו'. כל שלטי הגבורי' זכות האבות שהזכיר ולא הוא לעצמו אלא כל שלטי הגבורי' אינן תלוים אלא במגדל זה ואיזה

פרק ע"ט נביאים. (מ"א י"ח) ויהי בעלות המנחה. וש"ה (ש"ה ד') כחוט השני וגו'. כפלח הרימון וגו'. כמגדל וגו' כחוט השוי שפתותיך הייתם אומרי' נעשה ונשמע כחוט של פרוכת שהיה מבדיל בין קודש לחול כך הבדלתי אתכם מכל האומות למה נמשלו ישראל בפרוכת א"ר ברכיה שלא היה בכל כלי בית המקדש משובח מן הפרוכת (כך שנינו בפרק אחרון משקלים) ארבעים אמה היה ארכה ועשרים רחבה' ארוגה על שבעים ושניים נימים והחוט כפול לעשרים וארבעה והכל מתאוין לראותה והרואה אותה לא היה שבע הימנה שלא היה צורה בעולם משובחת כמותה ולא היתה צורה בעולם שלא הי' עליה שנאמר (שמות כ"ו) מעשה חושב עשה אותם כרובי' סדרין סדרין של צורות כך הייתם לפני כחוט השני שפתותיך ומדברך נאוה כשאמרתם למשה (דברים ה') אם יוספים אנחנו וגו'. לפיכך אמרתי למשה (שם) הטיבו כל אשר דברו ומה שכר קבלו מיד זכו שיעמדו מהם נביאים שנאמר (שם י"ח) נביא אקים להם ומדברך נאוה כשאתם מדברים בדברי תורה. ד"א ומדברך נאוה המדבר שבכם נאה לפני על אחת כמה וכמה מיושב שבכם ואיזה הוא המדבר אלו עם הארץ שאינן יודעין לא לקרות ולא לשנות ולא לדרוש כמדבר שאינו מגדל פירות והן נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומברכין ברוך יוצר המאורות ומחיה מתים שהוא ברא ומחיה מתים והן עונים אחריו אמן ואומרים מאמינן אנו שהוא מחיה מתים והוא שברא את העולם אפילו אין בידן אלא שכר אמן זה דים לכך ישעיה נותן שבח לפני הקב"ה [ישעי' כ"ה] ה' אלהי אתה ארוממך אלו אין בידינו אלא הודייה שאנו מודים לך דיינו כי עשית פלא פלאים מעשה ידך גדלת (צ"ע) ואת מדקדק עמם כל כך למה כדי לתן להן שכר. הייתי אומר שיטלו שכר על התרומה ועל המעשרות ועל חלה ועל מילה ותפילין ושבת ומועדות ועל המזוזה ועל הציצית. אבל על האמן הזה שהן אומרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות את נותן שכר (שם) עשית פלאים עצות מרחוק אמונה אומן לכך נאה לשבח לרומם שאין את מאבד שכר מצוה בין קטנה ובין גדולה. ד"א ומדברך נאוה ואין מדברך אלא מנהג בנוהג נאה ברכותיהם כיצד מברכין על המאורות וקורין קרית שמע ומתפללין וקורין בתורה קורא כהן בראש לוי שני ישראל שלישי ומפטירין בנביא ועומדין ומתפללין ועוברין לפני התיבה כהנים פורשים כפיהם ומברכין את ישראל הרי מנהג נאה כחוט השני זה

ז׳) מכל הבהמה הטהורה וגו׳. גם מעוף השמים וגו׳ ואדם לא זכר אמר הב״ה אדם לא זכר אני נזכר לו (שם ח׳) ויזכור אלהים את נח. ד״א עיר קטנה זה דור המדבר ואנשים בה מעט אלו ישראל דכתיב (דברים ז׳) כי אתם המעט ובא אליה מלך גדול זה מלכו של עולם ובנה עליה מצודים גדולים (שם מ׳) הרף ממנה ואשמידם ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה דכתיב (משלי כ״א) עיר גבורים עלה חכם ומלט הוא (תהלים ק״ו) לולי משה בחירו וגו׳. ואדם לא זכר אמר הקב״ה ואדם לא זכר אלא אני נזכר שנאמר (ישעי׳ ס״ג) ויזכור מעולם משה עמו. ד״א עיר קטנה זה בית יוסף ואנשים בה מעט אלו השבטים שנאמר (בראשית ל״ד) ואני מתי מספר ובא אליה מלך גדול זה יוסף שנאמר (שם מ״ה) שמני אלהים לאדון ובנה עליו מצודים גדולים (שם מ״ב) ויאמר אליהם מרגלים אתם ומצא בה איש מסכן וחכם זה יהודה ומלט הוא (שם מ״ג) אנכי אערבנו ויגש אליו ולא יכול יוסף להתאפק ואדם לא זכר אמרו לא דיין שלא זכרו אותו אלא עשה אותו שליח עליהן שנאמר (שם מ״ו) ואת יהודה שלח. ד״א ואת יהודה וש״ה (ישעי׳ ס״ה) זאב וטלה ירעו כאחד וגו׳ בעולם הזה הזאב רודף אחר הטלה ארי אחר השור לעתיד לבוא הכל מתרפאין ונחש אינו מתרפא אלא (שם) ונחש עפר לחמו ולמה מפני שהחזיר את הכל לעפר שנאמר (בראשית ג׳) כי עפר אתה וגו׳. לפיכך אין לו רפואה לעולם אלא ועפר תאכל ואף לעתיד לבוא ונחש עפר לחמו וכשם שהנחש אין לו רפואה לעולם כך האומר לשון הרע על חבירו אין לו רפואה לעתיד לבוא שנאמר (קהלת י׳) אם ישוך הנחש וגו׳ כך אין יתרון לבעל הלשון וכן דוד אומר (תהלים ק״א) מלשני בסתר וגו׳. (בזוהר פ׳ שלח עש״ה אמר ר״ש על כלא מחיל הקב״ה בר מן לישנא בישא) ד״א זאב וטלה משעה שנמכר יוסף לא יצא בנימין שנמשל כזאב עם השבטים שנמשלו כטלה שנאמר (ירמי׳ נ׳) שה פזורה ישראל שנאמר (בראשית מ״ב) לא ירד בני עמכם וגו׳. וכיון שנתודע יוסף ירד עמהם שנאמר (שם מ״ג) וישא עיניו וירא את בנימין וגו׳. וארי׳ כבקר יאכל תבן (דברים ל״ג) בכור שור הדר לו ונשתלח אריה אצל הבקר שנאמר (בראשית מ״ו) ואת יהודה שלח וגו׳. ואריה כבקר יאכל תבן למה שאין עוד קנאה ביניהם שנאמר (ישעי׳ י״א) וסרה קנאת אפרים אף לעתיד לבוא כשיעמוד משוח המלחמה מן יוסף ומשיח בן דוד מן יהודה (שם) אפרים לא יקנא את יהודה וגו׳:

שמך אלא בבקשה ממך אל תביישני מהר ענני (שם) ענני ה׳ ענני ענני באש ענני במים ענני בעול׳ הזה ענני לעתיד לבוא ענני בנביאי הבעל ענני בנביאי האשרה ואם תעשה כך שירה אנו אומרים לפניך וכן דוד אומר (תלים קל״ח) אודך כי עניתני ותהי לי לישועה:

פרק ע״ז כתובים. (שם ע״ז) למנצח בנגינות מזמור לאסף שיר נודע ביהודה וגו׳. וש״ה (שם ט׳) נודע ה׳ משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשע וגו׳. אין הקב״ה נתודע בעולמו אלא על ידי שהביא יסורין על הבריות שנאמר (שם) נודע ה׳ משפט עשה ואע״פ שהוא מביא את היסורין מווג את עולמו משפט עם רחמים שנאמר נודע ה׳ (שמות ל״ד) ה׳ ה׳ אל רחום וחנון וכן הוא אומר (ישעי׳ כ״ו) כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל ואף הדורות הראשונים מפני שלא הי׳ יסורין נוגעין בהם מרדו בהקב״ה וכן את מוצא בדור המבול (איוב כ״א) בתיהם שלום מפחד וגו׳. ומה אמרו (שם) ויאמרו לאל סור ממנו וגו׳. מה שדי כי וגו׳ לפיכך כילה אותן שנאמר[1]) ואלה המשפטים וגו׳. (צ״ע וצ״ל שחסר כאן) כיון שעשה משפט נתודע נודע ה׳ משפט עשה אבל ישראל מתקדש שמו עליהן שנאמר (תהלים עו) בישראל גדול שמו:

פרק ע״ח תורה. ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף וש״ה (קהלת ט׳) עיר קטנה זו גן עדן ואנשים בה מעט זה אדם וחוה ובא אליה מלך זה נחש ובנה עליה מצודים גדולים (בראשית ג׳) כי יודע אלהים וגו׳. ומצא בה איש מסכן וחכם זה אדם שנא׳ (בראשית ג׳) ויקרא האדם שמות וגו׳. ואילו היה בגן עדן כשהטעה נחש את חוה לא היו אוכלין מן האילן ומלט הוא (שם) האשה אשר נתת עמדי וגו׳. ואוכל שאילו לא הודה שאכל היה הקב״ה מחריב גן עדן בשבילם אלא על ידי שהודה נתגרש מגן עדן שנאמר ומלט וגו׳. ואדם לא זכר אמר הקב״ה אדם לא זכר אלא אני נזכר שנא׳ (שם) ויקרא ה׳ אלהים אל האדם וגו׳. ד״א עיר קטנה זה דור המבול ואנשים בה מעט המה הגבורים וגו׳. ובא אליה מלך גדול זה מלכו של עולם ובנה עליה מצודים גדולים [שם ו׳] אמחה את האדם וגו׳. ומצא בה איש מסכן וחכם זה נח ומלט הוא (שם

1) ואלה המשפטים נראה שצ״ל ואלה תולדות נח שפסל את הראשונים ועשה בהם משפטים וכלה אותן מן העולם ונאמר ואלה המשפטים דרש ג״ש שעשה בהם משפטים וצ״ל שנאמר ואלה תולדת נח ונאמר ואלה המשפטים:

(ש"ב י"ב) ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה ובסוף מת הילד למה שעה היא לכל שנאמר (ישעי' כ"ט) בעת רצון עניתיך אמר לו דוד רבון כל העולמים כל שעה שאני מתפלל עשה אותה כעת רצון שתהא עונה• שנאמר (תהלים ס"ט)• ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון זו תפלת מנחה לכך נאמר (מ"א י"ח) ויהי בעלות המנחה: ד"א ויהי בעלות המנחה אימתי בנה את המזבח ואימתי תיקן את העצים ואת האבנים ואת המים אשר בתעלה ואימתי שחט השור ואימתי התפלל ויהי בעלות המנחה אלא מלמד שהעמיד אליהו את השמש באותו היום ואמר לו תדע כל זאת בשביל אדניך בימי יהושע כשעמדת בשביל ישראל שינצחו את שונאיהן עמדת שנאמר (יהושע י') וידום השמש וגו'. ועכשיו עמוד לא בשבילם ולא בשביל ישראל אלא בשביל קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא כיון שאמר לו כך מיד עמד שנאמר כי כהר פרצים יקום ה' (ישעיה כ"ח). כשהיו בהר הכרמל כמו שעשה (שם) שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון כעמק בגעון ירגז למה בשביל לעשות מעשיהו זר מעשיהו ולעבוד עבודתו לכך נאמר ויהי בעלות המנחה. ד"א ויהי בעלות המנחה ולמה לא אמר אלהי אברהם אלהי יצחק אלהי יעקב אלא אמר אלהי אברהם יצחק וישראל אלא אמר אליהו עכשיו אני יודע שנשתקעו ישראל אחר הבעל ואין יודעין עוד מהו האלהי' ואם אתפלל ואומר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב עכשיו הן אומרי' שלשה אלוהות הן שהרי אף אליה כך ביקש לפיכך לא הזכיר אלא אחד בלבד ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אם אין אתה עושה בזכות האבות עשה בזכות השבטי' שנאמר (ישעי' ס"ג) שוב למען עבדיך שבטי נחלתך וכן הוא אומר (מ"א י"ח) ויקח אליהו י"ב אבנים למספר שבטי בני ישראל ואמר היום יודע הנח לי מה שעשית למצרים הכתיב (שמות י"ד) וידעו מצרים כי אני ה' והנח לי מה שעשית לאבותינו שנא' (יחזקאל ל"ו) וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם והנח לי מה שאתה עתיד לעשות שנאמר (שם ל"ח) והתגדלתי וגו'. אותה שעה כי אתה אלהי' בישראל ואני עבדך אם אין אתה עושה בשביל אברהם ויצחק ויעקב עשה להודיע כי עבדך אני כבר אמרתי להם (מלאכי ג') הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא אם תעשה עכשיו הן מאמינין מה שאתה עתיד לעשות עמדי (מ"א י"ח) ובדבריך עשיתי על שמך עשיתי. כל אלו האוכלוסין עשו בשביל הבעל ואני לעצמך בשביל

מבקשין שיטול אתכם לעבדי׳ והוא אינו רוצה. שנא׳ (בראשית מ״ד) ויאמר חלילה מעשות זאת וגו׳. מי שחק למו הוי משחקת בתבל ארצו: ד״א ויגש אליו יהודה וש״ה (איוב מ״א) אחד באחד יגשו וגו׳. לא כשם שעתיד לעשות בהמות ללויתן. בהמות מנגח ללויתן בקרניו ולויתן מוציא אש ונוצח לבהמות שנאמר (שם) מנחיריו יצא עשן. כך היה יוסף הנקרא בכור שורו מקיש בקרניו זה לזה נוטל לאחיו וחובשן שנא׳ (בראשית מ״ב) ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימי׳ כיון שיצא יהודה ולא יכול יוסף להתאפק לכך נאמר (משלי ל׳) ליש גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל:

פרק ע״ו נביאים. (מ״א י״ח) ויהי בעלות המנחה וש״ה (תהלים קמ״א) תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב. אין לך חביבה יותר מתפלת מנחה. וכן את מוצא ב״ניאל שעשה אחד ועשרי׳ יום מתפלל. ולא נענה אלא בתפילו מנחה שכן הוא אומר (דניאל ט׳) ועוד אני מדבר בתפילה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחילה מועף ביעף נוגע אלי בעת מנחת ערב ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך בינה. כיון שראה יצחק שכך חביבה היא תפלת מנחה לא יצא אלא בה. שנאמר (בראשית כ״ד) ויצא יצחק וגו׳. אף דוד כן ביקש שנאמר תכון תפלתי וגו׳. לפיכך כשראה אליהו שכך היא חביבה תפלת מנחה. לא התפלל אלא בה שנאמר (מ״א י״ח) ויהי בעלות המנחה: ד״א ויהי בעלות המנחה אמר דוד (תהלים ס״ט) ואני תפלתי לך ה׳ וגו׳. לכל דבר נתן הקב״ה זמן ועת. חוץ מן תפלה אימתי שיתפלל נענה שנאמר (קהלת ט׳) כי לכל חפץ יש עת ומשפט. למה שאלו היה אדם יודע אימתי הוא מתפלל ונענה הי׳ מניח כל הימים ולא היה מתפלל אלא באותו יום. אמר הקב״ה לפיכך איני מודיע לך אימתי את נענה כדי שתהא מתפלל בכל שעה שנאמר (תהלים ס״ב) בטחו בו בכל עת וגו׳. שאפילו אבות העולם את מוצא שפעמים נענו ופעמים לא נענו. משה גדול העולם התפלל ונענה שנאמר ויעש ה׳ כדבר משה. וכן בכל מקום (במדבר י״ד) סלחתי כדבריך ובא לו שעה ולא נענה. שנאמר (דברים ג׳) ויתעבר ה׳ בי וגו׳ דוד בכל שעה נענה שנאמר (תהלים ל״ד) דרשתי את ה׳ ועני וכן (ד״ה א׳ כ״א) ויענהו באש מן השמים ובאה שעה ולא נענה. אימתי כשצם שיהיה הנער שנאמר

עבודת עבד לכך מדוע נבגד וגו׳: ד״א ויגש אליו יהודה. וש״ה (משלי ח׳) ואהיה אצלו וגו׳. משחקת בתבל וגו׳. כך גדל הקב״ה את התורה כל מי שמבקש לשחק בתורה היא משחקת עליו. שנא׳ (שם) משחקת בתבל וגו׳. אין לך חכם גדול משלמה ועל שבקש לבטל יו״ד מן התורה. ראה מה אירע לו. אימתי אלא כיון שמלך וישב על כסאו ונטל משנה תורה והסתכל. דכתיב (דברי׳ י״ז) והיה כשבתו. כיון שראה לא ירבה לו נשים וגו׳. אמר הריני מרבה נשים וזהב וסוסים. נשים מנין שנאמר (מ״א י״א) ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות. סוסים מנין שנאמר (שם) ויהי לשלמה ארבעי׳ אלף אורוות סוסים וגו׳. וכסף וזהב מנין. שנאמר (שם) ויתן המלך הכסף והזהב בירושלי׳ כאבני׳ וגו׳. מיד עלתה תורה אצל הקב״ה. ואמרה לפניו רבש״ע למה אני עוד ממתנת בארץ אם שלמה חכם שבחכמים ביטלני מי מקיימני עוד אמר לה הקב״ה חייך אלף אלפי׳ כשלמה בטלין ויו״ד מן התורה אינו בטל. מה ביטל לא יו״ד ביטל מעלה אני עליו כאילו ביטל את כלה. שנאמר (שם) ויאמר ה׳ לשלמה יען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי וחקותי התורה שנקרא זאת שנאמר (דברי׳ ד׳) וזאת התורה עמך היתה שנאמר (שם י״ז) והיתה עמו וגו׳. וכך עשית (מ״א י״א) קרוע אקרע את הממלכה מעליך למה. משחקת בתבל ארצו: ד״א משחקת בתבל ארצו אלו השבטי׳ שבקשו לבטל דבר מן התורה אימתי כשראה יוסף החלום ואומר והנה השמש והירח אמרו לו הבוא נבוא וגו׳. כיון שיצא אמרו זה לזה ועתה לכו ונהרגיהו וגו׳. אמר להן הקב״ה אתם מבקשין לבטל דבר מן התורה ואמרתם לכו ונהרגיהו וגו׳. נראה מי מקיים דבריו לא עשה אלא כיון שנמכר יוסף לעבד ונעשה שליט שנאמר ויוסף הוא השליט וגו׳. ויבאו אחי יוסף וגו׳ התחיל אומר להן מרגלי׳ אתם אמרו לו לא אדוני ועבדיך באו וגו׳. שנים עשר וגו׳ אמר להם לאו. אלא ילדים אתם גונבי׳ ומוכרי׳ לעבדים אלא שלחו מכם אחד וגו׳. ובסוף כשנמצא הגביע ביד בנימין התחיל אומר מי הגנב בנימין בנה של גנבת. אמך רחל גנבה שנאמר ותגנב רחל וגו׳. הרי את גונב התחילו אומרי׳ לו. מה נאמר לאדוני על יוסף. ומה נדבר על שמעון. ומה נצטדק על הגביע אלא האלהי׳ מצא את עון עבדיך וגו׳. אמר להן הקב״ה מה יכלתם לבטל דבר אחד שאמרתם לכו ונהרגיהו. הרי אתם

הריני יוצא מכאן שנאמר (שם ח׳) היי׳ אין בציון וגו׳. והן משוטטין בימים ובנהרות ובמדברות ומבקשין דבר שנאמר (עמוס ח׳) ונעו מים ועד ים וגו׳ ורוח הקודש צווחת ואומרת (משלי א׳) יען קראתי וגו׳ גם אני וגו׳. שמעו דבר ה׳ אבל אם תשמעו תשבו בשלום ותחיו שנאמר (ישעיה נ״ה) שמעו ותחי נפשכם:

פרק ע״ד כתובים. (תהלים ע״ו) למנצח בנגינות מזמור לאסף אלהים בישראל גדול שמו. וש״ה (דברים ד׳) אתה הראית לדעת וגו׳. אמר להם משה עד שלא בחר אתכם נתודע שמו על ידכם אתה הראית לדעת. וכן הקב״ה לא היה אדם יודע שהוא אלוה בכל העולם. שנאמר (ירמיה י׳) שפוך חמתך וגו׳. משעה שבחר אתכם נתודע שמו על ידכם. אתה הראית לדעת. וכן את מוצא בפרעה שאמר לו משה (שמות ה׳) כה אמר ה׳ אלהי ישראל וגו׳. ויאמר פרעה מי ה׳. אמר לו הקב״ה אתה אמרת לא ידעתי את ה׳. כיון שבאו בים היו השבטים מתיראין לירד מיד נתן נפשו שבטו של יהודה וירד לים שנאמר (תהלים קי״ד) היתה יהודה לקדשו וגו׳. מאותה שעה נתודע שמו של הקב״ה בכל העולם. שנאמר (ישעיה י״א) כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים כשכסה הים את המצרים. אתה הראית לדעת ע״י מי ע״י יהודה. הוי (תהלים ע״ו) נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו:

פרק ע״ה תורה. ויגש אליו יהודה. וש״ה (מלאכי ב׳) הלא אב אחד לכלנו וגו׳. שנים עשר עבדיך וגו׳. לא כא״ה מ״ה ולא כמצריים שהן משתחוים לכל מין ומין של ע״א. שנאמר (יחזקאל כ׳) ובגלולי מצרים אל תטמאו אבל אנו חס לנו אלא אל אחד בראנו. ואם כן (מלאכי ב׳) מדוע נבגד איש באחיו למה אתה תבגד בנו מתחילה שמצאנו כסף בפי אמתחותינו ולא החזרנו אותו. שנאמר (בראשית מ״ד) הן כסף אשר מצאנו ואת בוגד בנו. ואומר (שם) האיש אשר נמצא הגביע וגו׳. הברית שכרת הקב״ה עם האבות אנו מחללין ולא עוד אלא תנאין שהתנינו בינינו לא כך אמרת אם כנים אתם וגו׳. ואת אחיכם הקטן וגו׳. ואבינו לא ביקש ועשינו אף עמו תנאין. שנאמר אם לא הביאותיו אליך וגו׳. ואת אומר האיש אשר נמצא וגו׳. אם כן היכן הוא הברית שהיתנה הקב״ה בתורתו ואמר לנו (ויקרא כ״ה) ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך וכתיב לא תעבוד בו

אנכי (ירמיה ה׳) כחשו בה׳. לא יהיה לך אלהים אחרים. (שם ב׳) כי מספר עריך היה אלהיך ישראל וגו׳. לא תשא (שם ה׳) ואם חי ה׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו. זכור (יחזקאל כ׳) ואת שבתותי חיללו. כבד. (שם כ״ב) אב ואם הקלו בך לא תרצח לא תנאף לא תגנוב. ואתם (הושע ד׳) רצוח וגנוב ונאוף. לא תענה (תהלים כ״ז) כי קמו בי עדי שקר לא תחמוד (מיכה ב׳) חמדו שדות וגזלו בטלתן כל הדברות. קיימו דבר אחד ואני אסלח לכם. ואיזה זה שבת. שכן אמר ירמיהו לישראל (ירמיה י״ז) לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשו וגו׳. וישבה העיר הזאת לעולם ואם לא תשמעו אלי וגו׳ בי נשבעתי נאום ה׳ כי לחרבה יהיה הבית הזה. לכך נאמר שמעו דבר ה׳. ואין שמעו דבר ה׳ אלא שבת. שנאמר (ישעיה נ״ח) ממצוא חפציך ודבר דבר. וכן הקב״ה אמר למשה דבר אל בני ישראל לאמר דבר: ד״א שמעו דבר ה׳ כפרתם בעשיה קיימו את השמיעה. משל למלך שארש אשה בת אבות ואמר לשושבינה מה היא מכנסת לי אמר לו שתי מרגליות מעולות שאין להם דמים וראה אותן משנטלה הלכה למרחץ ואיבדה אחת והיתה מתביישת לבא אצל בעלה שמע המלך ואמר לה אבדת אחת שמרי את השניה ואין כלום רע. כך כשעמדו ישראל על הר סיני לקבל את התורה הכניסו להקדוש ברוך הוא עשייה ושמיעה. שנאמר (שמות כ״ד) כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. אמר הקב״ה איבדתן נעשה קיימו נשמע שמעו דבר ה׳: ד״א שמעו דבר ה׳ עד שלא תהיו משוטטין ומבקשין דבר ולא מוצאין שנאמר (עמוס ח׳) ונעו מים ועד ים וגו׳. ולא עוד אלא שאני רואה האיך אתם מחזירין אחרי ולא מוצאין ואני משחק בכם. לומר לא שמעתם כשהייתי דר אצלכם הרי אתם מחזירין בכל העולם. וכן שלמה אומר (משלי א׳) יען קראתי ותמאנו וגו׳. גם אני באידכם וגו׳. בבוא כשואה וגו׳. משל למלך שקרא למטרונה שלו ולא ענתה אותו כעס ויצא לו למדינת הים התחילה פורשת בספינות בימים ובנהרות ובמדברות חוזרת לראות דמותו ולא מוצאה והמלך שומע ומשחק עליה ואומר כשהייתי אצלה בקיטון וקראתי אותה ולא השגיחה עלי ועכשיו היא מחזרת בכל העולם אף אני איני משגיח בה. כך אמר הקב״ה כשהייתי בביתי עמהם אמרתי להן שמעו דבר ה׳ ולא הטיתם את אזנכם. שנאמר (ירמיה ז׳) ולא שמעו אלי ולא הטו.

(שם) רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו. ומי הם מים רבים אלו האומות שנאמר (ישעי׳ י״ז) הוי המון עמים רבים וגו׳. למה אע״פי שנצטערת קימעא אלא לא לעולם שנאמר (שם נ״ד) ברגע קטן עזבתיך וגו׳: ד״א ואל שדי לא היה צריך לומר אלא יתן לכם רחמים לפני המלך או לפני השליט כשם שכתוב (בראשית מ״ב) ויוסף הוא השליט וגו׳. ולמה אומר לפני האיש אלא בא וראה אמו קראה שמו יוסף שנאמר (שם ל׳) ותקרא את שמו יוסף פרעה קרא אותו (שם מ״א) צפנת פענח מצריים קראו אותו אברך. והניח יעקב כל השמות הללו ולא אמר לבניו אלא ואל שדי וגו׳. לפני האיש. ולמה בשעה ששלחו אביו אצל אחיו. כיון שהלך תעה ומצאו המלאך שנמסר מן הקב״ה לשמרו שנאמר (שם ל״ז) וימצאהו איש וגו׳. אמר לו מה אתה מבקש. אמר לו את אחי אנכי מבקש. כיון שהלך אצל אחיו. מיד השליכו אותו לבור. ואח״כ פשטו את כתנתו. ואח״כ מכרו אותו ארבעה פעמים שנאמר (עמוס ב׳) כה אמר ה׳ על שלשה פשעי ישראל וגו׳. וכיון שירדו שבטים למצרים. כיון שראה אותם ריחם עליהם שנאמר (בראשית מ״ב) ויכר יוסף וגו׳. ויסוב מעליהם וגו׳. מיד ירד המלאך ונראה ליוסף בדמות איש והיה אומר לו על אלו אתה מרחם אין אתה יודע כמה צרות עשו בך שהשליכו אותך לבור ומכרו אותך ארבעה פעמים. התחיל מקטרג ואומר לפני יוסף מיד (שם) ויתנכר אליהם וגו׳. אמר להם אין אתם יודעין שאני קוסם שהיה נוטל את הגביע ומריח ועושה עצמו קוסם. אמר להם יודע אני שאתם מרגלין אלא אם כנים אתם וגו׳. כיון שבאו אצל יעקב ואמרו לו מה אתם סבור שהמלך שבמצרים אמר לנו כלום אין רחמן הימנו אלא איש אחד אין אנו יודעין מהיכן שילחו הקב״ה הוא עומד ומקטרג עלינו בפניו שנאמר (שם) דבר האיש וגו׳. (שם מ״ג) כי האיש אמר וגו׳. אמר להן איש הוא שמקטרג אתכם תהיו נושאין חסד לפניו שנאמר (שם) ואל שדי וגו׳. ולא בפני זה בלבד אלא בפני כל האומות שנאמר (מ״א ח׳) ונתתם אותם לרחמים לפני שוביהם:

פרק ע״ג נביאים. שמעו דבר ה׳ בית יעקב. זש״ה (ישעי׳ ס״ו) כי כאשר השמים החדשים וגו׳. אמר הקב״ה השמים אמרתי להם דבר וקיימו שנאמר (תהלים ל״ג) בדבר ה׳ שמים עשו ואתם אין אתם שומעין שמעו דבר ה׳ בטלתן כל הדברות.

יולדת שנאמר (שם) ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו׳. (שם כ״א) כי ביצחק יקרא לך זרע הוא שאמרתי לך כה יהיה זרעך. וכיון שעמד יצחק ונטל לרבקה ונמצאת עקרה התחיל אומר. האיך אתה מקיים מה שאמרת לאברהם כה יהיה זרעך. והרי היא עקרה שנאמר (שם כ״ה) ויעתר יצחק ויתרוצצו וגו׳. התחילה מצטערת אמרה אם כך אני מצטערת בכרם אחד והלך לדרוש את ה׳ הלכה לבית מדרשו של שם ויאמר לה שני וגו׳. למה אמרה למה זה. ז״ה בגימט״ריא י״ב. ויאמר ה׳ לה לא מה שאת סבורה אינן עומדין ממך אלא שני גוים בבטנך. כיון שעמד יעקב לצאת אצל לבן קרא אותו יצחק ואמר לו תהא יודע שממך הקב״ה מעמיד שנים עשר שבטים שנאמר (שם כ״ח) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו וגו׳ ואל שדי וגו׳ ויתן לך את ברכת וגו׳. ברכה שברך את אברהם ואמר לו הבט נא וגו׳. כך הוא מקיימה וכיון שהלך ונטל לנשיו והוליד שנים עשר שבטים שנאמר (שם ל״ה) ויהיו בני יעקב שנים עשר. התחיל רואה יוסף ברמז בחלומו (שם ל״ז) הנה חלמתי חלום וגו׳. התחיל יעקב משמר בדבר אביו (שם) ואביו שמר את הדבר. וכיון שנמכר יוסף ונחבש שמעון ובא ליטול אף לבנימין. התחיל יעקב צווח או לי. מה אמר איני יודע כך איני עומד על הדבר הזה. כמה שחשבתי מן אבותי להעמיד אני שנים עשר שבטים. הריני פוחת והולך שנאמר (שם מ״ב) יוסף איננו וגו׳ נתקיימו כל מה שהבטיח לזקן. והריני מחסר והולך. מה כך (תהלים קל״ט) פליאה דעת ממני וגו׳. איני יודע מה אומר לכם. אלא דבר אחד נשתייר בידי. ברכה שברכני אבא ואמר לי ואל שדי יברך וגו׳: ד״א ואל שדי יתן לכם רחמים. וש״ה (שם ל״ב) על זאת יתפלל כל חסיד וגו׳. על זאת יתפלל כל השבטים שנאמר (בראשית מ״ט) וזאת אשר דבר להם אביהם וגו׳. לעת מצוא כשיצאו כל השבטים מיעקב אמר להן ואל שדי וגו׳. אותו הפה שאמר יוסף איננו ושמעון איננו נמצאת לו רוח הקודש קימעא קימעא התחיל מתנבא בתפילתו שכל בניו קיימין לעת מצוא שנמצאו לו אבדתו שנאמר (בראשית מ״ב) ושלח לכם את אחיכם זה יוסף אחר זה שמעון ואת בנימין כמשמעו. לכך נאמר (תהלים ל״ב) על זאת יתפלל כיון שירדו כל השבטים למצרים והפך פניו ולא ראה אחד מהם. התחיל אומר או לי שמא הם משתתפין אל האומות ונעשין אחת. אמר לו הקב״ה

רעות הרבה עשית ואיני נוכר הרעות שעשית אלא הטובות (ישעיה מ"ט) גם אלה תשכחנה ואנכי ה' אלהיך לא אשכחך למה (ש"ה ח') מים רבים לא יוכלו וגו'. איזה אהבה (תלים פ"ז) אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב:

פרק ע"א כתובים. (שם קכ"ט) שיר המעלות רבת צררוני וגו'. וש"ה (ישעיה ס"ג) בכל צרתם לא צר לו קרי כשישראל עושין רצונו של הקב"ה בכל צרתם לו צר וכשאינן עושין רצונו של מקום בכל צרתם לא צר. וכן את מוצא במצרים שעשו תבן וקש ונגלה למשה בסנה הן עושין לבינים ונראה למשה כביכול (שמות כ"ד) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. למה שכתיב (תהלים צ"א) אנכי עמו בצרה (ישעיה ס"ג) ומלאך פניו הושיעם מלאך שרואה את הפנים בכל יום הוא מושיען. וכן יעקב אומר (בראשיה מ"ח) המלאך הגואל אותי וגו'. באהבתו בזכות אברהם אוהבי שעשרים דור היו שונאין אותי ואני אותם וכשעמד אברהם נעשה אוהבי. ובחמלתו בזכות יצחק כשנעקד שנאמר (שם כ"ב) אל תשלח ידך אל הנער. הוא גאלם בזכות יעקב שנאמר (ישעי' מ"ח) גאל ה' עבדו יעקב. וינטלם בים וינשאם במדבר כל ימי עולם בארץ ישראל: ד"א וינטלם במן וינשאם במדבר כל ימי עולם בשילה: ד"א וינטלם בבנין ראשון וינשאם בבנין שני כל ימי עולם לעתיד לבוא שנאמר (תהלים כ"ז) שבתי בבית ה' כל ימי חיי. ד"א וינטלם במלכות בית דוד וינשאם במלכות משיח כל ימי עולם זה הקב"ה שנאמר (שמות ט"ו) ה' ימלוך לעולם ועד:

פרק ע"ב תורה. (בראשית מ"ג) ואל שדי יתן לכם רחמים. וש"ה (תהלים קל"ט) פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה. מהו פליאה דעת ממני דבר שאדם מתקשה בו כענין שנאמר (דברים י"ז) כי יפלא ממך דבר וגו'. פליאה דעת ממני אמר יעקב איני עומד על הדבר הזה הבטיח הקב"ה את אברהם וקני שמעמיד הימנו שנים עשר שבטים שנאמר (בראשית ט"ו) הבט נא השמימה וגו'. כשם שבשמים שנים עשר מזלות הללו שהעולם מתנהג בהם. כך אני מעמיד ממך שנים עשר שבטים שיהא העולם מתנהג בהן. שנאמר כה יהיה זרעך כיון שעמד ישמעאל והוליד שנים עשר נשיאים שנאמר (שם י"ז) שנים עשר נשיאים יוליד. היה אברהם סבור שמא הן שנים עשר שבטים שנאמר לו ישמעאל וגו'. אמר לו הקב"ה לא מה שאתה סבור הרי שרה

עזבו בריתך אי לזאת אסלח לך ויתרתי על הכל לי עזבתן שנאמר (ירמיה ה׳) בניך עזבוני וישבעו בלא אלהים השבעתי אתכם בסיני (עמוס ח׳) ואתם הנשבעי׳ באשמת שומרון ואחר כל שעזבתן אותי ואת התורה ואת השבת ואת המילה אלא אומרת עזבני ה׳ וה׳ שכחני: ד״א ותאמר ציון עזבני. אמר דוד (תלי׳ ע״ז) חשבתי ימים מקדם שנות עולמים הלעולם תאנף בנו וגו׳. מה ראתה לומר עזבני ה׳ אלא אמרה חשבתי כל ימי׳ שבראת ולא נגאלתי. חשבתי ימי נדה שכך אמר הנביא (יחזקאל ל״ו) כטומאת הנדה היתה דרכם לפני חשבתי ולא נגאלתי חישבתי ימי לידה שאמר הנביא (מיכה ב׳) לכן יתנם עד עת יולדה ילדה. חשבתי ימי הדורות דכתיב (תלי׳ ס״א) שנותיו כמו דור ודור. חשבתי עשרים שנה אלו שנתרצה ליצחק אחר עשרים שנה שנאמר (בראשית כ״ה) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וגו׳ ובן ששים הוליד שנאמר (שם) ויהי יצחק בן ששים שנה וגו׳. חשבתי ולא נגאלתי. חשבתי עשרים ושתים שנה ליעקב כנגד עשרים ושתים שנה שעשה יוסף חוץ ואחר עשרים ושתים שנה נתוודע לו שנאמר (שם מ״ה) רב עוד יוסף בני חי. חשבתי ולא נגאלתי. חשבתי המלכיות ע׳ שנה לבבל שנאמר (ירמיה כ״ט) כפי מלאת לבבל שבעים שנה. וחשבתי של מדי ושל יון ולא נגאלתי והרי כמה שנים משעבדת אותי ולא נגאלתי שמא (תלי׳ ע״ז) השכח חנות אל או שמא האפס לנצח חסדו וגו׳. לפיכך אני אומרת עזבני ה׳: ד״א למה אמרה עזבני ה׳ אלא אמרה ציון שבני (פי׳ השבאים שלי) הזכירוני שנאמר (שם קל״ז) כי שם שאלונו שובינו והוא לא הזכירני שנאמר (שם) על נהרות בבל וגו׳. אבל את אומרת (שם) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני ולא אמרת אם אשכחך ציון הוי עזבני ה׳: ד״א ותאמר ציון עזבני ה׳ מה ראתה לומר כך אלא אמרה לא שרה שכינתו במקום ונסתלק וחזר שם עוד האיך שרה במדבר סיני. שמא משסילק שכינתו משם חזר שם עוד. שרה בנוב ושילה ובגבעון משסילק שכינתו משם חזר שם עוד. אף אצלי שרה ואמר (תלי׳ קל״ב) זאת מנוחתי עדי עד וסילק שכינתו ולא חזר ואני אומרת כשם שעשה בכל המקומות אף לי כך עושה הוי עזבני ה׳ וה׳ שכחני. אמר לה הקב״ה התשכח אשה וגו׳ שמא אשכח האישים והעולות שקיבל ממך גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך. א״ר ברכיה חייך שאע״פי שעשית לי טובות הרבה אף

אמר לו הרי מה שהנשים יודעות אין אתה יודע שנאמר (שם) כן בנות צלפחד וגו׳ הנשים דנו דין יפה ממך. אף שמואל שהיה שקול כמשה על שאמר לשאול (ש״א ט׳) אנכי הרואה אמר לו הקב״ה מחר אני מראה אם אתה הרואה שנאמר (שם ט״ן) מלא קרנך שמן וגו׳ כיון שהלך מיד (שם) וירא את אליאב וגו׳. אמר לו הקב״ה אתה הוא שאמרת אנכי הרואה הרי לא ראית שנאמר (שם) אל תביט אל מראהו וגו׳ למה (איוב י״א) האומר לחרס וגו׳. אף אלישע אדם גדול היה את מוצא שכל הניסים שעשה אליהו אלישע עשה כפלים שנאמר (מ״ב ב׳) ויהי נא פי שנים ברוחך וגו׳. ובא לו שעה ולא ידע כלום. אימתי כשראה השונמית באת אצלו אמר לגחזי (שם ד׳) רוץ נא לקראתה וגו׳. ולא ידע שמת הילד בסוף הרגיש ואמר לגחזי (שם) הרפה לה כי נפשה וגו׳. הרי למדת שהכל מן הקב״ה אם ביקש ראו בני אדם ואם ביקש שמעו. דכתיב (משלי ה׳) אוזן שומעת וגו׳ לכך נאמר האומר לחרס וגו׳: ד״א וירא יעקב אמר דוד (תהלים קמ״ו) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו׳. ידע יעקב שסברו במצרים היה זה יוסף שהיה סבר (פי׳ תקוה שהיה מייחל לראותו שוב) שלו. וירא יעקב כי יש שבר. אמר איוב (איוב ל״ו) לא יגרע מצדיק עיניו זה יעקב שאע״פי שנסתלקה ממנו רוח הקודש ולא ידע שבנו קיים אלא חזר והודיע לו הב״ה שנאמר וירא יעקב. לכך נאמר לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא (בראשית מ״א) רק הכסא אגדל ממך. ואף משוח המלחמה שעתיד לעמוד מיוסף הראה לו שנאמר (איוב ל״ו) ויגבהו:

פרק ע׳ נביאים. (ישעי׳ מ״ט) ותאמר ציון עזבני ה׳ וש״ה (תהלים קל״ז) אם אשכחך ירושלים וגו׳. אמר הקב״ה לציון את אומרת עזבני ה׳ אם אשכחך אותך אשכח את התורה שנתתי בימין דכתיב (דברים ל״ב) מימינו אש דת למו. ד״א אם אשכחך אשכח כל הניסים שעשיתי לישראל על הים. מה שאמרו לי בני (שמות ט״ו) ימינך ה׳ נאדרי בכח ואת אומרת וה׳ שכחני. ד״א ותאמר ציון וש״ה (ירמיה ה׳) אי לזאת אסלח לך וגו׳. על התורה שביטלתן שנקרא זאת שנאמר (דברי׳ ד׳) וזאת התורה ועזבתם אותה שנאמר (ירמיה ט׳) ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי. ד״א אי לזאת שחיללתם את המילה שנקראת זאת שנאמר זאת בריתי אשר תשמרו וגו׳ המול לכם כל זכר ואתם עזבתם אותה שנא׳ (מ״א י״ט) כי

שומע. אבל הידים אם אינו רוצה אינו גונב ואינו שורף ואינו חונק וכך רגלים. לכך נאמר אוזן שומעת ועין רואה בא וראה כל אותו הזמן שמכרו את יוסף לא ידעו יעקב ובניו שיוסף קיים כיון שהגיע הזמן נתן הקדוש ברוך הוא לעינים ולאזנים רשות שידעו שנאמר (בראשית מ"ב) וירא יעקב וגו' ויאמר הנה שמעתי וגו'. ד"א אוזן שומעת ועין רואה. א"ר אשיין בשם ר' חלקיה לפי שבעולם הזה גרמו עונות ונעשו ישראל חרשים מן התורה ועורים מלראות השכינה שנאמר (ירמי' ו') הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב וגו' לפיכך נתחרשו מללמוד תורה ונסתמו עיניהם מלראות השכינה. וכן ישעיה צווח (ישעיה מ"ב) החרשים שמעו וגו'. והן אומרים לו אין אנו רואין שנאמר (שם נ"ט) נגששה כעורים קיר. ולא שומעים שנאמר (תהלים ל"ח) ואני כחרש לא אשמע וגו'. ומה הקדוש ברוך הוא עושה לעתיד לבוא הוא מחיה אותן תחילה ואח"כ הוא פותח עיניהם ואזניהם. שנאמר (שם ל"ה) אז תפקחנה וגו' והן שומעין דבריו של הקב"ה. שנאמר (שם ל') ואזניך תשמענה דבר וגו' ורואין אותו האיך מלמדין. שנאמר ולא יכנף עוד מוריך. וגו'. אותה שעה יתקיים הפסוק אוזן שומעת ועין וגו' גם לא מלאך גם לא שרף עושה כך אלא ה' עשה גם שניהם: ד"א וירא יעקב זש"ה (איוב ט') האומר לחרס ולא יזרח וגו'. הרי כל חכמתו של איוב וכי אינו יודע שאם יאמר הב"ה לחרס ולירח ולכוכבים שלא יזרחו שאין זורחין אלא על יעקב ובניו אמר שנמשלו בחרס ובכוכבים שנאמר (בראשית ל"ז) והנה השמש וגו'. עשרים ושתים שנה עשה יוסף חוץ מאביו ונסתלקה רוח הקודש מיעקב ובניו ולא היה רחוק מהם אלא שלשת ימים ולא היו יודעין שבמצרים היה. וקודם כך נביאים גדולים היו יעקב ובניו. רצונך לידע. כיון שאמר להם יוסף את החלומות מה אמרו לו (שם) הבא נבא וגו' וכשנמכר לא היה יודעין היכן הוא. האומר לחרס וגו'. ולמה כך אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתגאין מתשש להן הקב"ה כחן ומראה להן שאינן כלום. וכן את מוצא משה גדול הנביאים על שאמר (שמות י"ח) והדבר אשר יקשה מכם וגו'. אמר לו הקב"ה אתה יכול ליפתור דבר קשה חייך אני מראה לך כיון שהגיע לפניו עסקן של בנות צלפחד התחיל מקשה לפניו ולא היה יודע מה לומר אלא (במדבר כ"ז) ויקרב משה וגו'. אמר לו הקב"ה משה לא היית אומר והדבר אשר יקשה מכם וגו'.

לרוץ לרע ואני (שם כ"ו) רגלי עמדה במשור. יפיח כזבים עד שקר (שם כז) אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עידי שקר. ויפח חמס ומשלח מדינים בין אחים. ואני (ד"ה א' כ"ח) שמעוני אחי ועמי כנגד אלו בשש צרות יצילך ובשבע וגו' שהציל הקדוש ברוך הוא לדוד מן הדברים הללו על ידי שקיים אותו הדברים. ד"א לפי שיעקב אבינו הי' מרנן ואומר (תהלים קכ"ט) רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל. אמר לו הקדוש ברוך הוא וכי בכל צרה שנכנסת לא הייתי אצלך ומצילך (איוב ה') ברעב פדך ממות אימתי (בראשית מ"ב) וירא יעקב כי יש שבר במצרים וגו' ובמלחמה מידי חרב בשעה שבאו עם עשיו ארבע מאות איש בשוט לשון תחבא אימתי (בראשית ל"א) וישמע את דברי בני לבן וגו' ולא תירא משוד כי יבא אימתי באנשי שכם (שם ל"ה) ויסעו ויהי חתת אלהים וגו' לשוד ולכפן תשחק אימתי בשעה שיצא מבית אביו שנתן (נראה דפליג אדלעיל ריש פ' ויצא) לו יציאות וקדמו עשו ונטלן ממנו אעפ"כ לא הניחו הקדוש ברוך הוא שנאמר (בראשית ל"ב) כי במקלי עברתי את וגו' (איוב ה') ומחית הארץ אל תירא שכל זמן שהיה רועה אחד מן החיות לא נגע בצאן שנא' (בראשית ל"א) טריפה לא וגו' כי עם אבני השדה בריתך אימתי (שם כ"ח) ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וחית השדה השלמה לך (שם ל"ג) וירץ עשו לקראתו שנקרא חיה שנאמר (תהלים ס"ח) גער חית קנה. וידעת כי שלום אהלך אימתי (בראשית ל"ה) ויהי בשכון ישראל ומה כתיב אחריו ויהיו בני יעקב שנים עשר (איוב י"א) ורבצתי ואין מחריד (דברים ל"ב) וישכון ישראל בטח בדד וגו' וחלו פניך רבים (ישעי' ב') והלכו עמים רבים וגו' אמר הקב"ה ליעקב אחר כל אלו הדברים שעשיתי לך את קורא תגר ואומר (תהלים קכ"ט) רבת צררוני מנעורי התחיל יעקב אומר (שם) גם לא יכלו לי אמר לו דוד על כל אלו אני נותן לך שבח שנאמר (שם ל"ד) רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה':

פרק ס"ט תורה. (בראשית מ"ב) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. זש"ה (משלי כ') אוזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם מה ראה שלמה לומר כך וכי כל הגוף לא הקדוש ברוך הוא עשאו שאמר על האוזן ועל העין ה' עשה גם שניהם אלא כל איבריו של אדם עתידין ליתן דין חוץ מן האוזן ומן העין למה אלא העין שלא בטובתו אדם רואה. וכן האוזן שלא בטובתו אדם

ישעי׳ מ״ט) אפים ארץ ישתחוו לך. יוסף ויקנאו בו אחיו. וציון (זכרי׳ א׳) קנאתי לירושלים ולציון קנאה גדולה. יוסף לך נא ראה את שלום אחיך. וציון (ירמי׳ כ״ט) ודרשו את שלום העיר. יוסף ויראו אותו מרחוק. וציון (שם ל״א) מרחוק ה׳ נראה לי. יוסף ובטרם יקרב אליהם וגו׳. וציון (תלי׳ פ״ג) על עמך יערימו סוד וגו׳. יוסף ויפשיטו את יוסף. וציון (יחזקאל כ״ג) והפשיטוך את בגדיך. יוסף וישליכו אותו הבורה. וציון (איכה ג׳) צמתי בבור חיי. יוסף והבור רק אין בו מים. וציון נתנו לירמיה בבור שנאמר (ירמי׳ ל״ח) ובבור אין מים כי אם טיט וגו׳. יוסף וישבו לאכל לחם. וציון (איכה ד׳) אשור לשבוע לחם. יוסף וימשכו ויעלו את יוסף. וציון (ירמי׳ שם) וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור. יוסף ויקרע יעקב שמלותיו. וציון (איכה א׳) עשה ה׳ אשר זמם וגו׳. יוסף וישם שק במתניו. וציון (ישעי׳ כ״ב) ולקרחה ולחגור שק. יוסף וימאן להתנחם. וציון (שם) אל תאיצו לנחמני. יוסף והמדינים מכרו אותו. וציון (יואל ד׳) ובני יהודה ובני ירושלים מכרתם לבני היונים הרי מה שאירע ליוסף אירע לציון. הטובות מנין ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה. וציון (איכה ב׳) הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי. יוסף איננו גדול בבית הזה ממני. וציון (תהלים צ״ט) ה׳ בציון גדול. יוסף ויהי ה׳ את יוסף. וציון (מ״א ט׳) והיו עיני ולבי שם כל הימים. יוסף ויט אליו חסד. וציון (ירמיה ל״א) על כן משכתיך חסד. יוסף ויריצוהו מן הבור. וציון (ישעיה ד׳) אם רחץ ה׳ את צואת וגו׳. יוסף וילבש אותו בגדי שש. וציון (שם נ״ב) עורי עורי לבשי עוזך ציון. יוסף נפדה לשתי שנים מיום שפתר חלום לשר המשקים ויהי מקץ שנתים ימים. וציון נפדה לשתי שנים (חגי א׳) בשנת שתים לדריוש המלך לפיכך דוד אומר (תהלים ע״ז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה:

פרק ס״ח כתובים. שיר המעלות רבת צררוני מנעורי. וש״ה (איוב ה׳) בשש צרות יצילך וגו׳ ושלמה מפרש (משלי ו׳) שש הנה שנא ה׳ וגו׳. אמר דוד אני קיימתי אותן. עינים רמות (תהלים קל״א) ואני לא גבה לבי ולא רמו עיני. לשון שקר (שם ק״כ) הצילה נפשי משפת שקר וגו׳. וידים שופכות דם נקי ואני (ש״ב ג׳) נקי אנכי וממלכתי מעם ה׳ וגו׳. לב חורש מחשבות און ואני (תהלים נ״ז) נכון לבי אלהים נכון לבי וגו׳. רגלים ממהרות

כז) רכב חמור רכב גמל. רכב חמור זה משיח רכב גמל זה נבוכדנצר. שביום שהחריב נבוכדנצר את הבית נולד משיח שנאמר (שם י׳) והלבנון באדיר יפול (שם י״א) ויצא חוטר וגו׳. לכך (שם מ״ם) פנו דרך ה׳ ישרו בערבה ישרו עצמכם כאותה שישרתי למי שהיו בארץ ערבה ושוחה. ישרו בערבה למי מסילה לאלהינו (שם) כל גיא ינשא שאין אתם מתיראין עוד מן העונות שנאמר (ירמי׳ ב׳) ראי דרכך בגיא: ד״א כל גיא ינשא. מנשא אני את משה אותו שנקבר בגיא שנאמר (דברים ל״ד) ויקבור אותו בגיא. משל לחכם שמסר בנו לסופר ללמוד תורה הלכות ומדרשות. באו למנותו חכם. אמר נשבע אני שאין בני נתמנה חכם עד שיבוא רבו ויקדש לו. כך מסר הקב״ה ישראל למשה ולמד אותן הכל. שנאמר (דברי׳ ד׳) ראה למדתי אתכם וגו׳. והמשיח בא לגאול אותן. והקב״ה אומר לו נשבע אני שאין בני נגאלין עד שיבוא משה רבן. שנאמר (שם ל״ג) וירא ראשית לו וגו׳ למה שאני מנשאו כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו. אלו המלכיות שנאמר (זכרי׳ ו׳) ואשא עיני וארא והנה ארבע מרכבות מבין שני ההרי׳ וגו׳. (ישעי׳ מ״ם) והיה העקוב למישור זה יצר הרע. שנאמר (ירמי׳ י״ז) עקוב הלב וגו׳. והרכסים לבקעה אלו בני אדם הרשעים שכן דוד אומר (תלי׳ ל״א) תסתירם בסתר פניך מרוכסי איש וגו׳. ואח״כ ונגלה כבוד ה׳ וגו׳. לפי שבעולם הזה הנביאי׳ מתנבאים זה אומר ראיתי את השם במזבח שנא׳ (עמוס ט׳) ראיתי ה׳ נצב על המזבח. יחזקאל אומר היו היה דבר ה׳ וגו׳ על נהר כבר. עמוס אומר בחומה. שנאמר (שם ז׳) הנה ה׳ נצב על חומת אנך וגו׳. והתנבא חגי נבייא וגו׳ אבל לעתיד לבוא רואין אותו שנאמר (ישעי׳ מ״ם) ונגלה כבוד ה׳ וגו׳: ד״א בשנת שתים לדריוש. מה ראה הקב״ה להזכיר לציון בשנת שתים אלא את מוצא שכל מה שאירע ליוסף אירע לציון. יוסף (בראשית ל״ז) וישראל אהב את יוסף וציון (תלים פ״ז) אוהב ה׳ שערי ציון. יוסף (בראשית ל״ז) ויוסיפו עוד שנוא אותו. וציון (ירמי׳ י״ב) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. יוסף והנה אנחנו מאלמי׳ אלומים. וציון (תלים קכ״ו) בוא יבוא ברינה נושא אלומותיו. יוסף ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו. וציון (ישעי׳ נ״ב) אומר לציון מלך אלהיך. יוסף ויחלו׳ עוד חלום. וציון (תלי׳ קכ״ו) בשוב ה׳ את שיבת ציון היינו כחולמים. יוסף הבא נבוא אני ואמך וגו׳. וציון

המושל וגו'. ד"א ויהי מקץ וש"ה (ירמי' ל') כי אעלה ארוכה לך וגו'. אין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם. ב"ו מכה בחרב. ומרפא ברטייה. אבל אינו יכול להכות בחרב ולרפאות בחרב אבל הקב"ה אינו כן מרפא בחרב ומכה בחרב. את מוצא במה שלקו ישראל בו בדבר מרפא אותן. חטאו בענן דכתיב (איכה ג') סכותה בענן ולקו בענן דכתיב (ירמי' ד') הנה כעננים יעלה וגו' ומתרפאין בענן דכתי' (ישעי' ס') מי אלה כעב תעופינה וגו'. וכן (שם ד') וברא ה' על מכון וגו'. חטאו בעב דכתיב (חבק' ב')[1] ומכביד עליו עב טיט ולקו בעב (איכה ב') איכה יעיב באפו וגו' ומתרפאין בעב. (ישעי' ס') מי אלה כעב תעופינה. חטאו במשפט (ירמי' ה') ומשפט אביונים לא שפטו. ולקו במשפט (שם ל"ט) וידבר אתו משפטים ומתרפאין במשפט (ישעי' א') ציון במשפט תפדה. לקו בחלומות (תלים ע"ג) כחלום מהקיץ. ומתרפאין בחלומות (יואל ג') זקניכם חלומות יחלומון. כך אף יוסף לא נמכר אלא בשביל חלומות שנאמר (בראשית ל"ז) ועתה לכו ונהרגהו וגו'. ונתרפא בחלום ויהי מקץ הה"ד (ירמי' ל') כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך:

פרק ס"ז נביאים. (חגי א') בשנת שתים לדריוש וגו'. היה דבר ה' ביד חגי הנביא. וש"ה (ישעי' מ"ם) קול קורא במדבר וגו' כל גיא ינשא וגו' ונגלה כבוד וגו' קול קורא. א"ר למה במדבר אלא בנוהג שבעולם. מי שהיה בידו מרגלית ואיבדה. היכן הוא מבקשה לא במקום שאיבדה. כך הקב"ה איבד את ישראל במדבר שנאמר (במדבר י"ד) במדבר הזה יתמו וגו' ולשם הוא הולך ומבקש קול קורא במדבר. ומה יש לנו לפנות. אמר להן פנו עכו"ם מבתיכם שכן לבן אומר לאליעזר. מתירא את ליכנס לכאן מפני ע"א כבר עקרתי אותה מכאן בשבילך שנאמר (בראשית כ"ד) ואנכי פניתי הבית. ומהו ומקום לגמלים אמר לו לבן. אין רבקה גונבת ע"א. ואנכי פניתי הבית. ומי גונבת במקום הגמלים. רחל העתידה לעמוד גונבת ונותנת אותן במקו' הגמלי' שנאמר (שם ל"א) ורחל וגו' ד"א ואנכי פניתי הבית מצלמו של מנשה. ואימתי כשיצא נבוכדנצר להחריבה שנמשל בגמל שנאמר (ישעי'

---

1) ומכביד עליו עב טיט. אע"ג דהאי קרא על נבוכדנצר כתיב. דרישא דקרא הוי המרבה לא לו עד מתי. שהיו משיגין גבול רעים ונתנה הארץ ביד זרים וזהו המרבה לא לו:

(ירמי׳ י״ג) כי כאשר ידבק האזור וגו׳ אימתי בשעה שתקיימו מה שאמר משה (דברי׳ ל׳) לאהבה את ה׳ אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו. לפיכך דוד אומר (תלים כ״ג) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי:

פרק ס״ו תורה. ויהי מקץ שנתים ימי׳. וש״ה (שם ע״ג) כחלום מהקיץ ה׳ בעיר צלמם תבזה. אין הקדוש ברוך הוא נגלה לרשעים ביום ולמה בשביל לבזותן. כחלום מהקיץ ולמה בלילה לפי שמעשיהן חשך ואפילה שנאמר (ישעי׳ כ״ט) והיה במחשך מעשיהם לפיכך נגלה להן בחושך כחלו׳ מהקיץ. ואף לא בלילה היו ראוין שיגלה להן הקדוש ברוך הוא. אלא שהוא עושה עצמו שליח לרשעים. כדי לעשות רצונן של צדיקי׳ וכן את מוצא בפרעה הראשון כשנטל שרה לא שלח הקב״ה עליו לא מלאך ולא שרף אלא הוא כביכול הלך (בראשית י״ב) וינגע ה׳ את פרעה וגו׳. יכול בזכותה ת״ל (שם) על דבר שרי אשת אברם. טובים השנים מן האחד. וכן כשנטלה אבימלך כביכול הוא הלך ונראה לו בלילה שנאמר (שם כ׳) ויבוא אלקים אל אבימלך וגו׳ וכן בלבן (שם ל״א) ויבוא אלהי׳ אל לבן וגו׳ אף כך פרעה הראה לו בחלום מה שעתיד לעשות ויהי מקץ. וכן נבוכדנצר חלם חלומות ולמה נגלה להן בחלומות. בשביל לבזותן. כחלום מהקיץ. ד״א ויהי מקץ וש״ה (קהלת ד׳) כי מבית הסורים וגו׳ זה אברהם שיצא מכבשן האש ונתגדל בעולם שנאמר (בראשית ט״ו) אני ה׳ אשר הוצאתיך וגו׳. ד״א כי מבית הסורים. זה יצחק שהצילו הקב״ה מחרבו של אביו. שנאמר (שם כ״ב) ויאמר אל תשלח ידך אל וגו׳. יצא ונתגדל בעולם. שנאמר (שם כ״ד) ויצא יצחק לשוח וגו׳. ד״א כי מבית הסורים. זה יעקב שיצא מבית אביו כשברח מן עשו שנאמר (שם כ״ח) ויצא יעקב ומה כתיב בו (שם ל׳) ויפרוץ האיש מאוד אלא (קהלת ד׳) כי גם במלכותו נולד רש. בשעה שבא עשו ונטל שלו (בראשית ל״ב) עזים מאתים וגו׳. ד״א כי מבית הסורים. זה יוסף. שיצא מבית האסורי׳ ומלך שנאמר (תלים ק״ה) שלח מלך ויתירהו וגו׳. שמו אדון לביתו וגו׳ אלא כי גם במלכותו נולד רש. שמלך ולא הגביה את עצמו אלא כשם שהיה לבו כשהיה חבוש בבית האסורים. שנאמר (בראשית מ״ב) ויוסף הוא השליט וגו׳ והוא המשביר. וכי איני יודע שהוא השליט והוא המשביר. אלא ללמדך שהוא היה בנערותו והוא היה כשמלך לפיכך שלמה אומר (קהלת י׳) אם רוח

שאת בכבודי אני מעביר את הדין. למה תאמר יעקב: ד"א למה תאמר יעקב אמר לו יעקב לא היה לי חביב מיוסף והורדתו למצרים. אמר לו שכבר נגזרה גזירה שנאמר (בראשית ט"ו) ידוע תדע כי גר וגו' ושמא נהגתי עמו כדרך העבדים. אלא (שם מ"ב) ויוסף הוא השליט וגו' ואף בניך כשהיו במצרים. שמא נהגתי עמהם כדרך העבדים אלא (תלים ס"ח) כנפי יונה נחפה וגו'. (שם ק"ה) ויוציאם בכסף ובזהב. ואין בשבטיו כושל ואחר כל אלו למה תאמר יעקב: ד"א למה תאמר יעקב. א"ר שמואל בר נחמן אמר לו הקב"ה. את קורא תגר אברהם היה לו לקרות תגר. שבשעה שנפל לכבשן האש. אמרתי לו אילמלי יעקב שהיה עתיד לעמוד ממך. לא היית יוצא מכאן אלא בשביל יעקב אתה יוצא. שנאמר (ישעי' כ"ט) לכן כה וגו' אשר פדה את אברהם. מהיכן פדאו מכבשן האש והיה לו לאברהם לקרות תגר. לומר לא היה לי מעשים לפניך. שאצא בזכותי אלא בזכות אחר ואברהם לא קרא תגר ואת קורא תגר למה תאמר יעקב: ד"א למה תאמר יעקב אמר רשב"ל אמר לו הקב"ה. הקדמתי שמך מאביך שנאמר (ויקרא כ"ו) וזכרתי את בריתי יעקב וגו' ואת קורא תגר: ד"א למה תאמר יעקב. א"ר נחמיה אמר הקדוש ברוך הוא כיבדתי שמך מאבותיך שנאמר (שם) וזכרתי את בריתי יעקב וגו' באברהם הזכרתי בו אף בשביל ישמעאל ובני קטורה ואף את בריתי יצחק הזכרתי בו אף בשביל עשו ואליפז אבל אתה שהעמדת לי אותה עדה קדושה כולך יפה רעיתי ולא הזכרתי בך אף אלא בבריתך ואת קורא תגר. למה תאמר יעקב. הלא ידעת אם לא שמעת וגו':

פרק ס"ה כתובים. שיר המעלות רבת צררוני מנעורי וגו' וש"ה (איכה א') ראה ה' כי צר לי וגו' אמרה כנסת ישראל. רבש"ע ראה אם יפה לך שנהיה בצרה. את שכתבת (תלים צ"א) עמו אנכי בצרה והריני בצרה יפה לך. ועד עכשיו ישראל אומ' על עצמן בא וראה שלא עמד אדם שונא את ישראל כבלעם הרשע. ואמרו רבותינו בשם ר' יהודה בן פזי בשעה ששלח בלק אחר בלעם לקלל את ישראל אמר לו בלעם. מה אתה עושה אתה רוצה ליגע בהקב"ה שהוא עמהם. שני אנשים שהם מדובקים זה בזה אם יבוא אחד ויכה את אחד מהם לא כאילו שניהם הכה. כביכול הקב"ה מרובק עם ישראל אם מקלל אני אותן. כביכול בו אני נוגע שנאמר (במדבר כ"ו) מה אקוב וגו' וכן ירמיהו אומר

ירדו. והאומות עלו שנאמר (מ"א נ"ד) ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה ששק מלך מצרים על ירושלים. בימי הושע בן אלה כשחטאו ירדו. והאומות עלו. שנאמר (מ"ב כ"ד) ויהי בימיו עלה נבוכדנצר מלך בבל ויהי לו וגו'. בימי יהויקי' וצדקיהו כשחטאו ירדו. והאומות עלו. שנאמר (שם כ"ה) ויהי בשנה החמישית למלכותו וגו'. בא נבוכדנצר מלך בבל הוא וכל חילו וגו'. אבל לעתיד לבא מ"ה יורדין שנאמר (יחזקאל ל"ב) בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו. וכן (שם כ"ו) והורדתיך אל יורדי בור וישראל מתעלין. שנאמר (הושע ב') ועלו מן הארץ. ואף הקב"ה עמהם שנאמר (תלי' צ"ז) מאד נעלית על כל אלהי'. ד"א וירד יהודה וגו' וירא שם יהודה. כיון שנטלה. אמר הקב"ה המשיח עתיד לעמוד מיהודה. והלך ונטל אשת כנענית. אלא מה אני עושה מביא עלילות. ומשיא לבנו את תמר. ותמר הית' בתו של שם הגדול אמר הקב"ה תמות כנעני' שנאמר (בראשית ל"ח) וירבו הימי' וגו' וימותו בניה. שנאמר (שם מ"ו) וימת ער ואונן. כדי שידבק יהודה בתמר. שהיא כהנת בתו של שם בן נח. שנאמר (שם י"ד) ומלכי צדק מלך וגו'. (שם ל"ח) ויהי בעת לדתה וגו' ויהי בלדתה ויתן יד. בקש זרח לצאת תחילה אמר הקב"ה משיח עומד מפרץ ויוצא זרח ראשון. יחזור למעי אמו ויצא פרץ ראשון שהמשיח יוצא ממנו. שנאמר (שם) ויהי כמשיב ידו וגו'. פרץ זהמשיח. שנאמר (מיכה ב') עלה הפורץ לפניהם וגו':

פרק ס"ד נביאים. למה תאמר יעקב. וש"ה (קלת ה') אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהי'. למה. ראה מה כתיב (משלי כ"ט) חזית איש אץ בדבריו תקוה לכסיל ממנו. (קהלת ה') על כן יהיו דבריך מעטי'. ראה מה איוב אומר (איוב ט') אם יחפוץ לריב עמו לא יעננו אחת מני אלף. אמר הקב"ה ליעקב א"כ למה תאמר יעקב. ד"א למה תאמר יעקב. א"ר יצחק נפחא כתיב למעלה ממנו. (ישעי' מ"ם) שאו מרום עיניכם וגו'. משל למי שאמר דופי על שולחני. אמר השולחני כמה אני מחשב ולא טעיתי. ובסלעך הייתי טועה. כך אמר הב"ה שאו מרום עיניכם וראו וגו'. כמה כוכבים יש ברקיע השמים. שמא טעיתי שמו של אחד מהן. לכולם בשם יקרא. או שמא בטלה אורה של חמה או של לבנה. איש לא נעדר. וכל אלו נבראו למענך ולא עברתי עליהן את הדין. ועליך

להם [1] משבטו של יהודה כך נעשה להם כשהגיעו עד עדולם. ד״א ויהי בעת ההיא וירד יהודה. וש״ה (הושע י״ב) סבבוני בכחש אפרים. על מה שכתי׳ (ירמי׳ ה׳) כחשו בה׳ ויאמרו לא הוא (הושע שם) ובמרמה בית ישראל. אמר הקב״ה אף במרמה היו קוראין אותו שנאמר (ירמי׳ ט,) שבתך בתוך מרמה וגו׳. לפיכך הן נתונין בירידה (הושע שם) ויהודה עוד רד עם אל. בא וראה האיך אני מחבב אתכם. שאפילו חוטאין ונתונין בירידה. עמהם אני שנאמר (שם) ויהודה עוד רד עם אל. וכך אמרתי ליעקב (בראשית מ״ו) אנכי ארד עמך מצרימה וגו׳. וכך בבל (ישעי׳ מ״ג) למענכם שולחתי בבלה. וכשהן מתעלין. אף אני מתעלה שנאמר (ש״א ג׳) ויגדל שמואל וה׳ הי׳ עמו. וכך שלמה (ד״ה א׳ כ״ט) ויגדל ה׳ את שלמה למעלה וכך דוד (שם י״ג) וילך דוד הולך וגדול וה׳ צבאות עמו. וכשאתם בירידה עמכם אני. שנאמר (הושע י״ב) ויהודה עוד רד עם אל. בכל מקום את מוצא שני השבטי׳ הללו שונאין זה לזה. ואנטידי״קין (פי׳ מנגדים) זה לזה. יהודה ויוסף כך את מוצא(שופטי׳ א׳) וישאלו באלהי׳ ויאמרו בני ישראל מי יעלה לנו בתחלה ויאמר ה׳ יהודה יעלה. ומה כתיב (שם) ויעלו בית יוסף גם הם בית אל וגו׳ וכן כתיב (הושע י׳) ואפרים עגלה מלומדה וגו׳. ארכיב אפרי׳ יחרוש יהודה וגו׳. תאמר שאף משוח מלחמה העומד מיוסף. ומשיח העומד מיהודה. אף הן אנטדי״קין (פי׳ מתנגדין) זה לזה. חס ושלו׳ אין ביניהן קנאה. שנאמר (ישעי׳ י״א) וסרה קנאת אפרי׳ וגו׳. אבל בעולם הזה מפני שאין מתחברי׳ זה עם זה. מקנאין זה בזה. וכל זמן שהן כך נתונין בירידה. אבל לעתיד לבא כשיתחברו זה עם זה. מתעלין. שנא׳ (הושע ב׳) ונקבצו בני יהודה וגו׳. אותה שעה (שם) ועלו מן הארץ. אמר הב״ה עכשיו שנתחברתם עליתם. אף אני עמכם מתעלה. וכן דוד אומר (תלי׳ מ״ז) נדיבי עמי׳ נאספו וגו׳ לכך נאמר (הושע י״ב) ויהודה עוד רד עם אל. את מוצא כשהאומות עולי׳. ישראל יורדין. וכשישראל עולי׳. האומות יורדין. בימי רחבעם כשחטאו

---

1) משבטו של יהודה כך רמז להם. פי׳ שנאמר בראשית ל״ח ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדולמי ושמו חירה וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה. הוא הטה את לבבו לקחת בת איש כנעני ורואה בשתו. ולא מיחה בידו. ואח״כ בסוף עד עדולם יבוא כבוד ישראל:

את חייהם. אלא בין שדי ילין. בין שני בני עמרם. בין משה ואהרן. שנאמר (ש"ה ז') שני שדיך וגו'. וכך בים (תהלים ק"ו) וימרו על ים בים סוף. אלא בין שדי ילין (שמות ט"ו) ימינך ה' נאדרי וגו'. במדבר הימר לי והיצר לי שנאמר (שם ל"ב) ויגוף ה' את העם. אלא אע"פי כן. בין שדי ילין. בין מנין ראשון למנין אחרון. ד"א צרור המור יעקב אומר רבת צררוני מנעורי. אלא גם לא יכלו לי. בין שדי ילין. הראה לו הקב"ה לשני בניו. שנאמר (בראשית מ"ח) ראה פניך לא פיללתי וגו'. התחיל אומר רבת צררוני מנעורי אלא גם לא יכלו לי:

פרק ס"ג תורה. ויהי בעת ההיא וירד יהודה. וש"ה (מיכה א') עוד היורש אבוא לך יושבת מרשה וגו'. אמר הקב"ה לישראל. אע"פי שהתניתי עם אברהם אביכם ואמרתי לו (בראשית י"ג) קום התהלך בארץ. עשיתי מה שאמרתי לו ונתתי לו את כל הארץ. שנאמר (נחמי' ט') ויבוא הבנים וירשו את הארץ. וכן (ירמי' ב') ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. ארץ שהיא רכה ומלאה אבל אתם הכעסתם אותי (שם) ותבואו ותטמאו את ארצי וגו'. ומה אני עושה לכם. הרי אני מביא את האומות. ומוציאין אתכם ממנה. (מיכה א') עוד היורש אבוא לך יושבת מורשה. מפני שלא שמעתם דבריו של מיכה המורשתי. מה שהיה אומר שנאמר (ירמי' כ"ו) מיכה המורשתי היה ניבא בימי חזקיהו מלך יהודה וגו' לפיכך נעשה להם כך. עוד היורש וגו' עד עדולם יבוא כבוד ישראל. כיון שיצאו ישראל בגלות. היו שלולין בקולרין ולבושים בגדיהם. עד שהגיעו לעדולם. ויצאו שונאיהן והפשיטו בגדיהם. והניחום ערומים. שנאמר (מיכה א') עד עדולם יבוא כבוד ישראל. שכבודו של אדם כסותו. ואם אין את מאמין מכאן ראה מה כתיב (יחזקאל כ"ג) והעמידו אותן ערומים. היו מתביישין. שהיה רואה זה בושתו של זה. וכן ירמיה אומר (איכה א') ויצא מן בת ציון וגו'. שיצאו בלא לבושים. ואין הדר אלא לבוש שנאמר (ישעי' ס"ג) זה הדור בלבושו. (איכה א') היו שריה כאילי'. כשם שהאילים הללו הולכי' זה אחר זה. וראש כל אחד ואחד באחוריו של חבירו. ורואה בושתו. כך היו ישראל רואין בושה של כל אחד ואחד. ושל עצמם אינן רואים. שהיו שלולים בקולרין. הוי (מיכה א') עד עדולם יבוא כבוד ישראל. מתחילה כך רמז

עשר מלכים. והחזרתי לו את השביה. והי׳ סבור שמא שכרו הוא. ואמרתי לו (שם ט״ו) שכרך הרבה מאוד. לא היה צריך להודות אלא אמר (שם) ה׳ אלהים מה תתן לי וגו׳. וכך יעקב (שם ל״ב) כי במקלי וגו׳ ועשיתי עמו כל אותה הטובה. והוא אומר לפרעה (שם מ״ז) מעט ורעים היו וגו׳ הרעתי לך מימיך יעקב. שאתה אומר כן. וכן דור המדבר. כמה טובות עשיתי עמהם. שנאמר (דברים א׳) ובמדבר אשר ראית וגו׳ והם אמרו (במדבר כ״א) ונפשינו קצה וגו׳ כך הוא אומנתכם תורעמנים ואת מתרעם הוי למה תאמר יעקב. (איוב ג׳) לגבר אשר דרכו נסתרה ויסך אלוה בעדו. אמר לו הקב״ה עד שלא יצאת לעולם. נסתרה דרכך (הושע י״ב) בבטן עקב וגו׳. ד״א למה תאמר. אמר רב. אל תקרא למה תאמר יעקב. אלא למה תימר יעקב. משל לאדם שהשיא את בתו התחיל קובל על חתנו. ואומר אינו מעלה לה מזונות. אמר חתנו. לא מה שאתה אומר אלא מה שאומר השליש שבינותינו. כך יהי שמו של הקדוש ברוך הוא מבורך. בתו של יעקב זו כנסת ישראל. שנאמר (שמות י״ט) כה תאמר לבית יעקב. והקב״ה חתנו. שנאמר (שם כ׳) ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור וגו׳. התחיל יעקב קובל. אמר לו הקב״ה לא מה שאתה אומר. אלא הרי השמים יוכיחו. שהורידו לבניך מן. שנאמר (שם ט״ז) הנני ממטיר לכם וגו׳. והארץ תוכיח שהעלה להם את הבאר שנאמר (במדבר כ״א) עלי באר ענו לה. וכל אלו בשביל אהבה שאהבתיך שנאמר (מלאכי א׳) ואוהב את יעקב. וכן (הושע י״א) כי נער ישראל ואוהבהו וגו׳. אפשר למלך שישבח את אדם. אלא אם כן ראה אותו. ואני הייתי משתבח בך. עד שלא נוצרת. שנאמר (תהלים מ״א) ברוך ה׳ אלהי ישראל. עשיתי לך כל הטובה הזו ואת קורא תגר. למה תאמר יעקב. אמר לו הקב״ה חוזר לתומך. כשם שהיית חוזר לקווייך. כשהיית מברך את השבטים לא כך אמרת (בראשית מ״ט) לישועתך קויתי ה׳. אף עכשיו חוזר בך. מנין שכן הוא אומר בסוף הפרשה וקווי ה׳ יחליפו כח:

פרק ס״ב כתובים. (תהלים קכ״ט) שיר למעלות רבת צררוני מנעורי. ושה״ש (ש״ה א׳) צרור המור דודי לי. כנסת ישראל אומרת אע״פ שהיצר והימר לי. שנא מר (שמות א׳) **וימררו**

ארגמן שלו מגיע עד פיסת ידו. ד"א פסים ד' אוניאות (פי' שטרות) שכתבו עליו. פ' פוטיפר. ס' סרים פרעה. י' ישמעאלים. מ' מדינים. ד"א פסים שהיו אחיו מפייסין (ענין גורל) בו. באיזה מיתה יהרגו אותו. זה אומר של שריפה. וזה אומר של הריגה. שנאמר (שם) ויראו אותו מרחוק וגו'. ד"א פסים. אחר שמכרו אותו הפשיטו את כתנתו שנאמר (שם) ויפשיטו את יוסף וגו'. היו מפייסין זה עם זה. מי יטול אותו. ויוליכו אל יעקב אביהם. וכיון שהפיסו בא ליהודה ושילחו אותה בידו. שנאמר (שם) וישלחו את כתונת הפסים וגו'. הלך יהודה ואמר לו הכר נא ויכירה ויאמר וגו'. אמר לו הקב"ה ליהודה אתה פסקת מיעיו של אביך. ואמרת לו הכר נא וגו'. חייך אף אתה יש לך לשמוע כך. שנאמר היא מוצאת וגו'. ויכר יהודה וגו'. אמר לו יעקב. יודע אני מי שעשה לבני כך. חיה רעה אכלתהו. יודע אני שאת נתת העצה. שנאמר (שם) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' שאין חיה רעה מן האריה. ומי הוא זה יהודה שנאמר (שם מ"ט) גור אריה וגו'. טרוף טרף יוסף אתה אומר שטרפת אותו ועלית למלכות שנא' (שם) מטרף בני עלית. אמר הקב"ה ליהודה. אין לך בנים ואין את יודע צערן אל בנים. את טיגנת מעיו של אביך. והטעית אותו ואמרת לו חיה רעה אכלתהו עכשיו תדע מהו צער של בנים ומה כתיב אחריו (שם ל"ח) ויהי בעת ההוא וירד יהודה וגו'. אף לעתיד לבא (יחזקאל י"א) בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן:

פרק ס"א נביאים. (ישעי' מ"ב) למה תאמר יעקב ותדבר ישראל. וש"ה (איכה ג') מה יתאונן וגו'. א"ר שמואל מה יתאונן אדם על חי עולמים. יסתכל בעונות ידיו שגבר על חטאיו. ור' שמעון אומר מה יתאונן אדם. אלו לא די שהוא חי והוא רואה את השמש הזה. וכן שלמה אומר (קהלת א') מה יתרון לאדם אלו לא די שהוא רואה את השמש לפיכך אמר הקב"ה ליעקב למה את קורא תגר למה תאמר יעקב. ד"א למה תאמר יעקב. וש"ה (משלי י"ט) אולת אדם תסלף דרכו וגו'. ר' אומר שלש עשרה פלטריות בגן עדן ועשר חופות שנאמר (יחזקאל כ"ח) בגן עדן וגו'. ואמרתי (בראשית ב') לא טוב היות האדם וגו' לא היה צריך לשבחני אלא התחיל מתרעם ואומר (שם ג') האשה אשר נתת עמדי וגו'. וכך אברהם ירד למלחמה ועשיתיו מלך על ששה

אלא אין בה קלה. וכלה אין בה עמידה שנאמר (שם ט') ארץ עיפתה וגו'. שהרשעים בה כעוף. מפני שאין בה אויר ואין בה ארצות. לכך רחב לא מוצק תחתיה. ולא דייך שייסורין שבאו עליך. הצילוך מגיהנם. אלא אתה נח בגן עדן שנאמר ונחת שולחנך מלא דשן (שם ל"ו). לכך טוב לגבר וגו'. וכן את מוצא כל הצדיקים נצטערו בנערותן ובסופן נחו. אברהם כמה נצטער מנערותו. הושלך לכבשן האש. וגלה מבית אביו. באו עליו ששה עשר מלכים. ונלקחה אשתו הימנו מן פרעה ומן אבימלך. נתנסה בבנו יחידו. ובסופו נח וישב בשלוה. שנאמר ואברהם זקן וגו'. יצחק כמה נצטער מנערותו נטל ישמעאל חץ ובקש להרגו שנאמר (בראשית כ"א) ותרא שרה וגו'. ואין מצחק אלא שנטל חץ ובקש להרגו. וכן שלמה אומר (משלי כ"ו) כמתלהלה היורה וגו' כן איש וגו' הלא משחק אני. ולא עוד אלא שנטלו אביו לשוחטו. ואח"כ בא רעב שנאמר (בראשית כ"ו) ויהי רעב בארץ מלבד וגו'. הלך לו אצל אבימלך. והתחילו מקנאין בו שנאמר (שם) ויקנאו אותו פלשתים. אמרו לו לך מעמנו וגו' יצא לו משם וישב לו בגרר אף שם (שם) ויריבו רועי וגו'. ובסוף נח. שנאמר ויקרא שמה רחובות. וכן יעקב כמה נצטער. רדפו עשו. ונשתעבד בנשיו. רדפו לבן ונענש בבתו. נמכר בנו. ובסוף ישב. ויחי יעקב וגו'. יוסף כמה נצטער שנאוהו אחיו נתנוהו בבור. מכרו אותו. נחבש בבית האסורין. ראה מה כתיב בו (תהלים ק"ה) ענו בכבל וגו' באה נפשו עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתהו. ויוסף שתק. פושטין כליו ויוסף שתק שנאמר (איכה ג') ישב בדד וגו' ובסוף נח. כי לא יזנח וגו' כי אם הוגה מה כתיב בסוף (בראשית מ"ה) מהרו וגו': ד"א ויוסף הורד מצרימה. זש"ה (הושע י"א) בחבלי אדם אמשכם וגו'. זה יוסף שנאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם. ואילמלא ירדו ישראל בעלילתו של יוסף ראוין הי' לירד למצרים שלולין בקולרין. כשם שירדו לבבל. למה. שכך התנה עם אברהם (בראשית ט') ידוע תדע וגו' אלא מפני שחיבב אותן והורידו בבור והביא עלילה שימכר יוסף כדי שירדו מעצמן. אמרו רבותינו משום ר' יהושע בן קרחה בשביל לשון של ארגמן שהוסיף יעקב על לבושו של יוסף. קנאו בו אחיו ומכרו אותו למצרים וירדו אף הם אחריו. שנאמר (שם ל"ז) וישראל אהב את יוסף וגו'. פסים שהיה

ואצילן מהן. אותה שעה יאמרו לי שירה שנאמר וענתה השירה הזאת וגו'. וכן את מוצא במצרים היו משועבדין. וכיון שהצילן היו יושבין ואוכלין ומיד אמרו שירה. שנאמר (ישעי' ל') השיר יהיה לכם וגו'. כאותה הלילה שנאמר (שמות י"ב) ליל שמורים וגו'. וכן בים כשהיו בצרה גדולה. שנאמר (זכרי' י') ועבר בים צרה. וכיון שעשה להן נסים והצילם. מיד אמרו שירה שנאמר (שמות י"ד) וירא ישראל וגו'. מיד (שם) אז ישיר וגו' באו למדבר והיו צמאים שנאמר (תהלים ק"ז) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף. ויצעקו אל ה' וגו'. כיון שראו באר המים מיד אמרו שירה שנאמר (במדבר כ"א) אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר וגו'. לפיכך והיה כי תמצאן אותו וגו'. וכן דבורה וברק כשציערן סיסרא. שנאמר (שופטים ד') ויזעק סיסרא את כל רכבו וכיון שהצילן הקב"ה הימנו מיד (שם ה') ותשר דבורה וגו'. וכן כשבא סנחריב אמר חזקיה (ישעי' ל"ח) ונגינותי ננגן וגו'. וכן דוד נתכנסו עליו צרות שנאמר (תהלים מ"ב) כי אפפו עלי רעות עד אין מספר. וכשהצילו הקב"ה מכולן. מיד אמר שירה שנאמר (ש"ב כ"א) את ארבעת אלה יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו. מיד (שם) וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת וגו'. לפיכך והיה כי תמצאן אותו וגו' וענתה השירה הזאת לפניו לעד וגו' לכך נאמר (תהלים קכ"ט) רבת צררוני וגו':

פרק ס' תורה. ויוסף הורד מצרימה. זהו שכתב על ידי ירמיהו (איכה ג') טוב לגבר וגו' ישב בדד וגו' יתן למכהו לחי וגו' כי לא יזנח וגו'. כי אם הוגה וגו' טוב לגבר. אשרי מי שמקבל יסורין מנעוריו. למה שסופו נח. וכן חביריו של איוב אומר' לו מה אתה מצר על הייסורין שבאו עליך וקורא תגר אלא סופך נח. שנאמר (איוב ח') והיה ראשיתך מצער וגו'. למה שיסורין שעליך עכשיו. הן מצילין אותך מן גיהנם. ונחין אותך בג"ע. שנאמר (שם ל"ו) ואף הסיתך מפי צר וגו'. להצילך מפי צר מגיהנם שפיה צר מלמעלה. ומלמטה רחב. לא מוצק תחתיה. ומה הוא כך אלא אין בגיהנם ארץ שיעמדו הרשעים [1] ולא עוד

1) ולא עוד אלא שאין בה קלה. פי' כ"ש (מנחות דף צ"ט) ושמא תאמר למלך לא הוכנת. ת"ל ישעי' ל'. גם הוא למלך הוכן וזהו שאין בה קלה שאין מקילין דין של מלך בגיהגם. וכלה אין בה עמידה מפני שנאמר העמיק הרחיב עיין שם במנחות:

והיא מתרצה לו. ולא עוד אלא מפורת את ישראל מן עסקה של תורה ומכניסתן במה שיצר הרע חפץ. שנאמר (שם) בזר עמים קרבות יחפצו. אמר הקב"ה אני עוקרה מן העולם אלא אני ואתם ומשיח נעמוד עליה. שנאמר (ישעי' כ"ו) תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים. רגל זה הקב"ה כביכול שנאמר (תהלים ס') על אדום אשליך נעלי. רגלי עני זה משיח שנאמר (זכריה ט') עני ורכב על חחמור. פעמי דלים אלו ישראל שנאמר (ש"ה ז') מה יפו פעמיך וגו'. לכך אמר לעובדי' שיעמיד לכל המלכיות עליה מפני שהיא קשה שנאמר (עובדי ד') חזון וגו' קומו ונקומה עליה למלחמה: ד"א חזון עובדיה. מה ראה עובדיה שיתנבא על אדום. אלא אמר הקב"ה. עובדיה גדל בין שני רשעים. בין אחאב לאיזבל ולא למד דרכיהן. אלא עובדיהו היה ירא את ה' מאד. ועשו גדל בין שני הצדיקים ולא למד דרכיהם. בין יצחק לרבקה. אמר הקב"ה. יבוא עובדיה שגדל בין שני רשעים. ולא למד דרכיהן. ויפרע מן עשו שגדל בין שני צדיקים ולא למד דרכיהם. לפיכך נאמר חזון עובדיה: ד"א חזון עובדיה מה ראה עובדיה להפרע מן אדום אלא אמר הקב"ה. אברהם היה מאכיל העוברים והשבים ועשו עמד והורגן. והיה ממלא את המערות מתים. ואיזבל היתה הורגת את הנביאים. עובדיה הטמינם במערות וכלכלם שנאמר (מ"א י"ח) ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' וגו'. אמר הקב"ה יבוא עובדיה שהאכיל את הנביאים במערות ויפרע מן עשו שהרג את ב"א במערות לפיכך נאמר חזון עובדיה. ד"א עשו מלו אותו אבותיו. ומאס במילה ובחר בערלה. ועובדיה היה ערל ומאס בה. ובחר במילה. אמר הקב"ה יבוא עובדיה שהיה ערל ומאס בה ומל עצמו. ויפרע מן עשו שמלו אותו ועשה עצמו ערל. לפיכך חזון עובדיה: ד"א עשו ביקש אבלו של אביו שנאמר (בראשית כ"ז) ויאמר עשו בלבו וגו' ועובדיה כיבד למי שלא היה אביו שנאמר (מ" י"א) ויהי עובדיהו בדרך וגו' אמר הקב"ה. יבוא עובדיה שכיבד למי שלא היה אביו. ויפרע מן עשו שבקש מיתתו של אביו. חזון עובדיה אבל ישראל (ירמי' כ"ט) כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו':

פרק נ"ט כתובים. (תהלים קכ"ט) שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל. וש"ה (דברים ל"א) והיה כי תמצאן אותו וגו'. אמר הקב"ה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות

כולם ישא רוח זה עשו ואליפז. וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (שם) החופה כי ינחל ארץ זה יעקב ובניו וישב יעקב. ד"א וישב יעקב וש"ה (ד"ה א' כ"ט) כי גרים אנחנו וגו' ותושבים ככל אבותינו. כך הן הצדיקים עיקר הן בעולם. ועושין עצמם טפילה. וכך את מוצא באברהם עיקרו של עולם היה. ועשה עצמו טפילה שנאמר (בראשית כ"ג) גר ותושב אנכי וגו'. וכך יעקב אומר לעשו (שם ל"ב) עם לבן גרתי. כך ישראל כתיב גרים ותושבים וגו' לפיכך דוד אומר (תלים ל"ט) שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה למה כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי:

פרק נ"ח נביאים. חזון עובדיה. וש"ה (במדבר כ"ד) והיה אדום ירשה וגו' וירד מיעקב וגו'. כיון שראה יעקב אבינו את אלופי עשו נתירא התחיל אומר מי יכול לעמוד כנגד כל אלו. כמה מלכים ואלופים. ואני מתי מספר. האיך אני יכול לעמוד כנגד כל אלו. אמר לו הקב"ה מתירא את. ראה מה אחריך אלה תולדות יעקב יוסף מי יכול לעמוד כנגד כל אלו. הקטן שבבניך (עובדי' א') והיה בית יעקב אש וגו'. משל לזהבי שהיה יושב ועושה מלאכתו. ותלמידו עמו תלה עיניו התלמיד. וראה גחלים הרבה טעונין קש. התחיל תמיה ואומר לרבו מי יכול לעמוד כנגד כל אלו אמר לו רבו חייך ניצוץ אחד מן הכור שורף את כל אלו. כך אמר הקב"ה ליעקב מתירא אתה מאלו חייך ניצוץ אחד משלך. שורף כולן. שנאמר (ישעי' מ"ז) הנה היו כקש אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה. זה יוסף שנאמר (עובדי' א') ובית יוסף להבה לפיכך וירד מיעקב וגו' הירוד (פי' היותר גרוע) שביעקב מאבד את כולם. והירוד שבבניך מזדווג כנגד עשו. אף עובדיה הירוד שבכל הנביאים נפרע ממנו. שנאמר חזון עובדיה למה וירד מיעקב. ד"א חזון עובדיה וש"ה (תהלים ס"ח) גער חית קנה וגו' א"ר פנחם אמר לו דוד רבש"ע גער לחיה שכולה מן הקנה מלך שלהם כותב בקנה. וחותם ונוטל ככרי זהב וכן איפרכוסין. וכן השילטונין. וכן איסקריטורין (סופרים) שלה. כמה זהב נוטלין בכל יום (שם). עדת אבירים בעגלי עמים. שהיא אוכלת שמנן של עמים ובאה בכחן של אבירים. בכחן של אברהם ויצחק. ואומרת מהן אני. עשו בן יצחק. ויצחק בן אברהם. מתרפס ברצי כסף. שאע"פ שהיא כועסת על אדם שחטא. מתרת את הפס ונוטלת כסף הימנו.

אלו ישראל. שנאמר (ישעי׳ ס׳) ועמך כולם צדיקי׳ וגו׳. אותה שעה אשא עיני וגו׳ עזרי מעם ה׳ וגו׳:

פרק נ״ז תורה. וישב יעקב בארץ. זש״ה (דברים ל״ג) מעונה אלהי קדם וגו׳. אותה שעה (שם) וישכון ישראל בטח בדד וגו׳. אין אתה יודע מי קדם אם מעונה אם אלהי קדם ובא דוד ופרש על ידי משה (תהלים צ׳) תפלה למשה איש האלהים וגו׳ שלא הקדים להק״בה דבר שנאמר (איוב מ״א) מי הקדימני ואשלם. (דברים ל״ג) ומתחת זרועות עולם. א״ר ברכיה אמר הקב״ה אע״פי שבראתי את העולם ואני טוענו. אלא בשעה שיש צדיקים למטה. כאילו הן טוענין את העולם. כך ומתחת זרועות עולם. (שם) ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד. זה עשו ואליפז שכתיב למעלה ויקח עשו וגו׳. ויגרש וגו׳ אותה שעה וישכון וגו׳. ד״א מעונה א״ר אחא אמר הק״בה לא בראתי מעונה אלא כדי שתהיו עושין רצוני ומתיראין ממני בתנאין הללו וכן הוא אומר (צפני ג׳) אמרתי אך תראי אותי תקחי מוסר ולא יכרת מעונה. ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד. אותה שעה וישכון ישראל בטח בדד. כל זמן שמ״ה בשלוה אין ישראל בשלוה. משל לקורא דגר שהיה מזמר בביתו של אדניו היה יושב וסועד וקורא מזמר אחר זמן הביא אדוניו לבן הנץ. כיון שראה אותו הקורא ברח תחת המטה. והטמין עצמו. ולא פתח עוד את פיו. נכנס המלך לסעוד לבן ביתו. א״ל למה אינו מזמר הקורא. אמר לו מפני שהכנסת עליו בן נץ. והוא רואה אותו ומתירא ואינו מזמר. אלא הוציא את הנץ והוא מזמר. כך ישראל בעולם הזה נתונין בחוצה לארץ ישראל ומ״ה יושבות בארצם. שנאמר (יחזקאל י״א) אשר אמרו להן יושבי ירושלים רחקו מעל ה׳ לנו היא נתנה הארץ למורשה. והקב״ה אומר לישראל למה אין אתם מקלסין אותי שנאמר (ש״ה ב׳) יונתי וגו׳. אמר לו משה רבש״ע כל זמן שמ״ה בארצך אין ישראל נראין בעולם. אלא העבר אותן. והן נראין. שנאמר (דברים ל״ג) ויגרש וגו׳ ואחריו וישכון וגו׳. אף הקב״ה כביכול אינו נראה בעולם עד שעה שיעקור מלכות אדום. שנאמר (תהלים מ״ז) מלך אלהים על גוים אותה שעה (שם) אלהים ישב על כסא קדשו. ד״א וישב יעקב. מה כתיב למעלה ויקח עשו וגו׳ זש״ה (ישעי׳ נ״ז) בזעקך יצילוך קיבוציך וגו׳ אלו המלאכים. שנאמר (בראשית ל״ב) ויאמר יעקב כאשר ראם וגו׳ (ישעי׳ נ״ז)

ישראל לחטוא לפני הקב"ה שנקרא אריה. שנאמר (עמוס ג') אריה שאג וגו' והוא מעלה עליהם לנבוכדנצר שנקרא אריה. שנאמר (ירמי' ד') עלה אריה מסובכו. בחודש תמוז שמולו אריה ומחריב בית המקדש שנקרא אריה. שנא' הוי אריאל אריאל ומושל ביהודה שנקרא אריה. שנא' (בראשית מ"ט) גור אריה יהודה. הוא מפרש כאן חמשה שמות וכולן שם אריה. שאגת אריה וקול שחל וגו'. ליש אובד וגו' אמר לו אליפז מעצמי לא אמרתי. אלא רוח הקודש גנבה לי דבר (איוב ד') ואלי דבר יגונב וגו'. ובמה הוכיחו כל אלו. בחזון שנאמר (שם) בסעיפים בחזיונות לילה. אמר לו הקב"ה אתה הוכחת לעבדי איוב[1]) בחזון. אף אני משלח לנביא שיוכיח ויפרע מבית אביך בחזון. שנאמר (עובדי' א') חזון עובדיה כה אמר ה' אלהים וגו'. למה שהרבה שיעבדה אותנו אף אני משנן חרבי ויורד עליו שנאמר (שם) כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד וגו':

פרק נ"ן כתובים. (תלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני. וש"ה (ד"ה א' י"ב) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים וגו' אמר ר' ברכיה קשה הוא שרה של אדום שכן זכריה רואה אותו שנאמר (זכרי' א') ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום וגו' שהיה מבקש להדמות לאותן שנקראו כוכבים. שנאמר (בראשית ט"ו) הבט נא השמימה וגו'. לישראל שהן נתונין במצולה. וכן הוא אומר (עובדיה א') אם תגביה כנשר וגו' שבקש אדום להדמות לאותן שנקראו כוכבים שנאמר הבט נא השמימה וגו' (זכרי' א') ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים. אלו המלכים שעמדו הימנו. שהן אוהבין את הזהב. שרוקים שהן מסרקי' גופן של ישראל ונוטלין ממונן. לבנים כדי להלבין עונותיהם של ישראל. חזר וראה קרנות שנאמר ואשא את עיני וארא והנה ארבע קרנות. אלו ארבע מלכיות אמר לו כל זמן שהקרנות האילו נראין. אין קרנם של ישראל מתרומם. שנאמר (זכרי' ב') אלה הקרנות אשר זרו את יהודה כפי איש לא נשא ראשו. אימתי ישראל נושאין ראש. כשאגדע קרנם. שנאמר (תלים ע"ח) וכל קרני רשעים וגו' צדיק

---

1) כי עשרה שמות נקרא נבואה והקשה שבכולן הוא חזון כ"ש בריש הספר ובבראשית רבה. כ"ש חזות קשות הוגד לי ישעי' כ"א ולפי שדברת קשות על איוב כן יפרע עובדיה מבית אביך בנבואה של החזן:

ואומר לך כבר[1] היה הקב"ה יודע מה שאני עתיד לעשות שממעי אמי עשה סומא אותי. ואת אומר לו אל תאמר כך. ואת אומר לו בני אם בנית לך בית. ולא רצית לעשות לך חלונות. מי היה אונסך אם אתה חשוב עצמך שאתה סריק"לונו (פי' טרקלין) של הקב"ה ולא משנאה עשה לך כך. אלא שישתבח בך לעתיד לבא. שנאמר (שם ל"ה) אז תפקחנה עיני עורים. וכן הפסח את אומר אל תאמר כך אילו היית אומן ובנית לך חצר ולא רצית להעמיד בה עמודים מי היה יכול למחות בידך. כך הקב"ה משתבח בך לעתיד לבא שנאמר (שם) אז ידלג כאיל פסח. וכן חרש את אומר לו אילו היית יוצר ולא רצית לעשות[2] לחברתך אזניים. מי היה מכריחך. כך הקב"ה מתשבח בך לעולם הבא שנאמר (שם) ואזני חרשי' תפקחנה. אתה היית מנחם כל בעלי יסורין. (איוב ד') כושל יקימון מליך. ועכשיו שנגעו בך יסורין נבהלת שנאמר (שם) כי עתה תבא אליך ותלא וגו'. הלא יראתך וגו'. על שאמרת אני תם וישר אילולי עשה לך כאנוש והביא את המבול אלא שעמד צדקך בפניך זכר נא מי הוא נקי אבד אמר לו אליפז למה קראת תגר ואמרת כן הוא עוש' לצדיקים. למה הדבר דומ' לאדם שעלה לבימ' התחיל בוכה. אמרו לו מפני מה אתה בוכ' אמר להן שאני אדם טוב ולא עשיתי רע מימי. אמרו לו אם כן נותן לך דימוס. למה שלא איבד אדם טוב מימיו. כך אמר איוב אדם טוב אני (שם כ"ט) עינים הייתי לעור וגו' (שם ל"א) בחוץ לא ילין גר וכך הביא את היסורין עלי. אמר לו אליפז אע"פי שהי' אברהם צדיק לא נאבד שנאמר (בראשית (ט"ו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדי'. אם צדיק אתה הוא חוזר עליך ברחמי'. שאינו מאבד צדיק שנאמר (איוב ד') זכר נא מי הוא נקי אבד וגו'. כאשר ראיתי חורשי און. מקנא את ברשעים שהן נתונין בשלוה. שהן זורעי' און. וקוצרים עמל. הרי היום בא. ואת רואה כי מנשמת אלוה יאבדו וגו'. שאגת אריה וקול שחל. אמר לו סוף

---

1) כבר הי' הקב"ה יודע מה שאני כו'. פי' לשון בתמיהא. וכי הי' הקב"ה יודע שאקלקל בעולם בעיני שעשה אותי סומא ממעי אמי והלא צדיק ורשע לא קאמר כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

2) לחברתך. פי' על דרך אם חבר היוצר מתחלה (שבת דל"א) כי דרך היוצר לחבר אל הכלי אזנים אחר גמר מלאכתו:

דבר אליך וגו׳. משל לאחד שהיו לו שתי נשי׳. אחת כתובת׳ בעשר ריבוא. ואחת כתובת׳ בד׳ ריבוא. אמר׳ לו אות׳ של ארבע ריבוא. למה אין אתה נוהג בי כבוד כחברתי. אמר לה את כתובתך בארבע ריבוא ושל חברתך בשל עשר כך אמר איוב למה אין אתה נוהג בי כבוד כאברהם. אמר לו וכי נתנסית כאברהם הנסה דבר אליך וגו׳. ואין נסה אלא אברהם שנאמר (בראשית כ״ב) והאלהי׳ נסה את אברהם. אמר להם ואני לא הכנסתי ארבע עטרות. איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע. אמרו לו אברהם נתנסה בעשרה. והי׳ לו עשרה עטרות. נקרא איתן שנאמר (תלים פ״ט) משכיל לאיתן האזרחי. וכן (מיכה ו׳) האיתנים מוסדי ארץ. ולמה נקרא איתן שחיזק עצמו לעשות רצון יוצרו. נקרא הימן שהאמין בהקב״ה שנאמר (בראשית ט״ו) והאמין בי״י. נקרא אברם מתחילה וניתוסף לו ה׳ ונקרא אברהם. ולמה ה׳ נתוסף לו שקיים ה׳ חומשי תורה עד שלא ניתנו שנאמר (שם כ״ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו׳. לפיכך נקרא אברהם. נקרא עיט שנאמר (ישעי׳ מ״ז) קורא ממזרח עיט. היא התרנגולת. כשם שהתרנגולת הזו כשהיא עושה אפרוחים משמרתן מן כבשות ומן העורבים. ונותנת נפשה עליהן. כך היה אברהם נותן נפשו לישרף. וירד לכבשן האש. נקרא צור שנאמר (שם נ״א) הביטו אל צור חוצבתם. כשם שהצור הזה אין לו מעיים. כך היה אברהם בלא מעיים. כשאמר לו קח את בנך וגו׳. ונקרא נשיא למי שנקרא רם ונשא שנאמר (שם נ״ז) כי כה אמר רם ונשא. ונקרא אדני שנאמר (בראשית כ״ד) ויאמר ברוך ה׳ אלהי אדני אברהם ואם תאמר מפני שהי׳ עבדו קראו אדון לאו. אף אחרים כך היו קוראין אותו שנאמר (שם כ״ג) שמענו אדני וגו׳. שהוא עשה להקב״ה אדון על כל בריותיו. ונקרא אלהי׳ שנאמר (שם) נשיא אלהים. שהוא הודיע יראתו של הקב״ה בעולמו שנאמר (שם כ״ב) ירא אלהים אתה. נקרא נביא שהוא הודיע תחילה מה הוא כחה של רוח הקודש שנא׳ (שם כ׳) ואתה השב אשת האיש וגו׳. ונקרא ירא אלהים. שנא׳ (שם כ״ב) כי עתה ידעתי וגו׳ שהי׳ ירא מן הקב״ה. ונקרא אוהב שנאמר (ישעי׳ מ״א) זרע אברהם אוהבי. הרי עשרה כנגד עשרה נסיונות. אמר לו אליפז שמא יש לך המידות הללו. הנסה דבר אליך תלאה. הנה יסרת רבים. בעלי יסורין היו באין אצלך ואת מנחמן. הסומא היה בא

ומסר לו אביו לגיו"נות הרב' שישמשו אותו אחר זמן כיון שבא לחזור מן ברב"רייא אמר המלך לסנ"קליטין שלו אין אנו יוצאין לאפנטי של בני. הרי הוא בא. והי' הבן מתירא לבא. כיון שתל' עיניו וראה לאביו וכל סנ"קליטין שלו שיצאו לקראתו התחיל שמח. כך יעקב כשבא לחזור אצל אביו אמר הקב"ה למלאכי' הראשוני'. נרד ונלך לאפנט"י של יעקב. יעקב שומע שעשו בא. התחיל מתירא אמר לו הקב"ה תלה עינך ורא' מי בא לאפנטי שלך. כד"א (ישעי' ס') שאי סביב עיניך וראי. מיד ויאמר יעקב כאשר ראם מחנ' אלהים זה כמד"א (שם ו') וקרא זה אל זה. ואמר להן הואיל שבאתם לקראתי לכו בשליחותי. וישלח יעקב מלאכי'. ודוד צווח ואומר (שם ל"ד) חונ' מלאך ה' סביב וגו': ד"א וישלח יעקב מלאכי'. וש"ה (תלים מ"ג) שלח אורך ואמתך וגו'. א"ר ברכיה כשהצדיקים בעולם האורה עמהם שנ' (שם נ"ז) אור זרוע לצדיק וגו'. וכן ירמיהו אומר (י"ג) תנו לה' אלהיכ' כבוד וגו' עשו תשוב' לפניו שאין כבוד אלא תשוב'. שכן יהושע אומר לעכן (יהושע ז') בני שים כבוד וגו'. בטרם יחשיך וגו'. עד שלא יסלק את האורה מכם ויסלק את הצדיקי' והנה נמצאין בחושך. (ירמי' י"ג) בטרם יחשיך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף. עד שלא יסתלקו אותן שמתפללין וקודמין את הנשף שנאמר (תלי' קי"ט) קדמתי בנשף ואשוע. ללמדך שכל זמן שהצדיקי' קיימין. האור בעול'. כך כל זמן שהי' יעקב בא"י. היה האור עמו וכשיצא נסתלק האור. שנא' (בראשית כ"ח) ויפגע במקו' וגו'. וכיון שבא לחזור. חזר' התורה למקומה בזכותו שנא' (שם) ויזרח לו השמש לפיכך הוא אומר איני חוזר לא"י עד שתשלח אותו האור שהי' עמי. שנאמ' (תלי' מ"ג) שלח אורך וגו' שנא' (מיכה ז') תתן אמת ליעקב. וישלח יעקב מלאכי'. אף לעתיד לבא כך הקב"ה עוש' שנא' (ישעי' ס') כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומי' וגו':

פרק נ"ה נביאים. חזון עובדיהו. וש"ה (איוב ד') ויען אליפז התימני ויאמר א"ר ברכיה למה בחזון נפרע הקב"ה מן עשו אלא את מוצא האיך הקב"ה משלם גמול לשונא ולאוהב. לזה לפי מעשיו ולזה לפי מעשיו. כשנתיסר איוב היה אליפז בכור עשו אוהבו. וצדיק היה אליפז ולא הוכיח את איוב אלא בחזון. הכתוב אומר ויען אליפז וגו'. על שאמרת למה איני כאברהם וכי נתנסית כאברהם. אברה' נתנסה ולא בעט ואת בועט (שם) הנסה

נשתכלל העולם. שנאמר (שם נ׳) מציון מכלל יופי אלהים הופיע אימתי (זכרי׳ י״ד) ועמדו רגליו ביום ההוא וגו׳. וישראל אומרים אשא עיני וגו׳ (שם) ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם וגו׳. לכך נאמר ישלח עזרך מקדש לפיכך רוח הקודש צווחת ואומרת (תהלים י״ד) מי יתן מציון ישועת ישראל. ד״א שיר למעלות אשא עיני בשעה שברח יעקב מן לבן. והלך לו ויושב בהר ושמע לבן והשיגו שנאמר (בראשית ל״א) וישג לבן וגו׳. והיה לבן מבקש לילך ולהרוג ליעקב שכן משה אומר (דברים כ״ו) ארמי אובד אבי וגו׳. ומה הוא כן אלא מן לבן הארמי אבד יעקב אבינו. התחיל יעקב אומר אשא עיני וגו׳. והקב״ה הלך כביכול ונגלה לרשע ועשה עצמו שלוחו בשביל לעשות צרכו של יעקב. שנאמר (בראשית ל״א) ויבא אלהים אל לבן וגו׳ ולא עשה אלא הלך לו לבן ולא הזיקו כלום ובא לו עשו. שנאמר (שם ל״ג) וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא וגו׳ התחיל מתירא שנאמר (שם ל״ג) ויירא יעקב מאוד אמר לו מי שהצילך מן לבן הוא יצילך הימנו. שנאמר (דברים ל״ג) אשריך ישראל מי כמוך וגו׳:

פרק נ״ד תורה. וישלח יעקב מלאכים. חיילי מלאכים שלח אלא ראה מה כתיב למעלה (בראשית ל״ב) ויפגעו בו מלאכי אלהים. ויאמר יעקב כאשר ראם וגו׳ וישלח יעקב. זש״ה (ישעי׳ ס׳) שאי סביב עיניך. את מוצא מיום שיצא יעקב ממעי אמו. צפה הקב״ה שהיה מבקש עשו להרגו. ומסר הקב״ה ליעקב מלאכי השרת שהיו משמרין אותו. וכן דוד אומר (תלים צ״א) יושב בסתר עליון וגו׳ כי מלאכיו יצוה לך. והיו מלאכי השרת משמרין אותו כל הימים שהי׳ בארץ ישראל כיון שבא לצאת אצל לבן נסתלקו הימנו אותן מלאכי השרת ונמסרו לו אחרים. למה שהמלאכים המשמשין בא״י אינן משמשין ח״ל. וכן יעקב ראה אותן כשיצא חוץ מן אביו. שנאמר (בראשית כ״ח) ויחלום והנה סולם וגו׳ לא הי׳ צריך לומר אלא יורדין ואח״כ עולין. שאין דרכן אלא לירד מלמעל׳ ואח״כ לעלות: ומה הוא עולי׳ ויורדי׳. אותן המלאכי׳ שהיו משמשין אותו בא״י על שבא לצאת ח״ל ראה אותן מסתלקין הימנו. וירדו מלאכי׳ אחרי׳ ושימשו אותו בח״ל. כיון שבא לחזור אצל אביו. אמר הקב״ה למלאכי׳ הראשוני׳ שהיו משמרין אותו בא״י אין אתם יוצאין לאפנ״טי (פי לקראת) של בני. משל לבן מלכי׳ שהניח רומי וסנ״קליטין שלה ויצא לו אצל הברב״ריין

מצבא של מטה אני תן לי בנים כשם שאמרת (דברי׳ ז׳) ברוך תהי׳ מכל וגו׳. ואם מצבא של מעל׳ אני. עשה אות שאהי׳ קיימת כשם שלמעלה חיים וקיימין. לכך נאמר ה׳ צבאות. ד״א ותדר נדר ותאמר אם ראה תרא׳ אני עקרה וציון עקרה שנאמר (ישעי׳ נ״ד) רני עקרה אם ראה לי. תרא׳ אף לציון וזכרתני לי. ולא תשכח את אמתך לציון: שבע עקרות הן כנגד שבעת ימי בראשית הראשונ׳ שרה (בראשית י״א) דכתיב ותהי שרה עקרה וגו׳. כנגד יום ראשון ומה נברא ביו׳ ראשון שמים וארץ בעלה של זו הקנהו להקב״ה שנאמר (שם י״ד) ברוך אברם וגו׳. השנייה רבקה שנאמר (שם כ״ה) ויעתר יצחק לה׳ וגו׳. כנגד יום שני ומה נברא ביום שני יהי רקיע בתוך המים. אף רבקה הוליד שנים יעקב ועשו שנאמר (ויקרא כ׳) ואבדיל אתכם מן העמי׳. השלישית לאה שנאמר (בראשית כ״ט) וירא ה׳ כי שנוא׳ לאה כנגד יום שלישי. וכתיב בו תדשא הארץ דשא. וראובן בנה של לאה היה שנאמר (שם ל׳) וילך ראובן בימי וגו׳. הרביעית זו רחל כנגד יום רביעי ומה נברא בו שמש וירח וכוכבים ומזלות שנאמר ויאמר אלהי׳ יהי מאורות ועמד יוסף בנה של רחל והן השתחוו לו שנאמר (שם ל״ז) והנה השמש והירח וגו׳. החמישית זו חנה כנגד יום חמישי ומה נברא ביום חמישי ועוף יעופף על הארץ. וכן היה שמואל בנה של חנה כעוף הזה הפורח ממקו׳ למקום וממדינ׳ למדינה וסופו חוזר לקנו. וכך היה שמואל עוסק בעסקיהם של ישראל. והולך בכל המקומות שנא׳ (ש״א ז׳) והלך מדי שנה בשנ׳ וגו׳. ותשובתו הרמתה כי שם ביתו. הששית זו הצללפונית אמו של שמשון שנאמר (ד״ה א׳ ד׳) ושם אחותם הצללפונית כנגד יום ששי ומה נברא ביו׳ ששי אדם. ומה היה לאדם מת ביד אשתו שנא׳ (בראשית ג׳) ולאדם אמר וגו׳ ושמשון בנה מת על ידי אשתו שנאמר (שופטי׳ ט״ז) ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה. (שם) ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו. השביעית זו ציון כנגד יום השביעי ומה כתיב בו (שמות כ׳) וינח ביום השביעי. וציון (תלים קל״ב) זאת מנוחתי עדי עד. לכך אמר ישעיה (נ״ד) רני עקרה לא ילדה וגו׳:

פרק נ״ג כתובים. (תהלים קכ״א) שיר למעלות אשא עיני. וש״ה (שם כ׳) ישלח עזרך מקדש. בשעה שיבוא הקב״ה לגאול את ישראל. אינו גואלן אלא מציון. למה שמתחילה משם

ויאמר יעקב אל לבן שלחני וגו׳. לפיכך נאמר ותאות צדיקי׳ יתן. ד״א ווזכור אלהי׳ את רחל וש״ה (נחום ב׳) יזכור אדיריו יכשלו בהליכתם. אדיריו זה יעקב ורחל שזכרן הקב״ה ושילם מהן החשבון שאמר לאברהם. (בראשית ט״ו) כה יהי׳ זרעך אלא יכשלו בהליכתם. שיעקב אמר (שם ל״א) עם אשר תמצא את אלהיך וגו׳. והלך אל רחל ולא ידע יעקב. ומי גרם לה שמתה בדרך. שנאמר (שם מ״ח) ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל. הה״ד יכשלו בהליכתם למה הדבר דומ׳ לרועה שראה את הזאב שנכנס לחטוף כבש נטל אבן לזרוק בזאב והלך בכבשה וכך יעקב קילל והיה סבור שהוא מקלל ללבן. ולא היה יודע שקללתו הולכת על כבשתו שנאמר ולא ידע יעקב. לפיכך מתה בדרך. ולמה מתה בדרך אפרת. אלא אמר הקב״ה בניי צריכין לה. בשע׳ שהם חוטאין וגוזלין. והיא מזכרת אותי כשם שזכרתיה אני שנאמר (ירמי׳ ל״א) כה אמר ה׳ קול ברמה נשמע וגו׳. אמר לה (שם) מנעי קולך מבכי ומה שכר יש לה על שנקצרו ימיה ומתה בדרך. כדי שתזכור אותי על בני שנאמר (שם) כי יש שכר לפעולתך נאם ה׳ ושבו בנים לגבולם:

פרק נ״ב נביאים. (ש״א א׳) ותדר נדר ותאמר וגו׳. וש״ה (תלים ס׳) לי גלעד וגו׳. א״ר ברכיה ארבע כיתות הן. אחת אומרת אין תחית המתי׳. אמר הקב״ה הרי אליהו שהחיה המת שהיה מגלעד שנאמר (מ״א י״ז) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד. יבוא ויעיד לי. הוי לי גלעד. ואחת אומרת אין הקב״ה מקבל בעלי תשובה. אמר הקב״ה הרי מנשה כמה הכעים. כמה הרשיע. וקבלתיו כשעשה תשובה יבוא ויעיד לי. ואחת אומרת אין הקב״ה מציל מן האש אומר הקב״ה הרי חנניה והביריו הצלתים מן הכבשן שהי׳ מיהודה שנא׳ (דניאל א׳) ויהי בהם מבני יהוד׳ וגו׳. הוי הודה מחוקקי. ואחת אומרת אין עקרה יולדת. אמר הקב״ה יבוא אלקנה מהר אפרים ויעיד על אשתו שהית׳ עקרה וילדה שנאמר (ש״א א׳) ויהי איש אחד וגו׳ מהר אפרים. הוי אפרים מעוז ראשי: ד״א ותדר נדר ותאמר. וש״ה (הושע) וה׳ אלהי הצבאות ה׳ זכרו. ה׳ אלהי צבאות. שהוא עוש׳ צביונו בצבאות של מעלה ובצבאות של מטה. והאיך כשבקש עשה צביונו בצבאות של מטה. שנאמר (עמוס ט׳) הקורא למי הים וגו׳. וכשבקש עשה צביונו בצבאות של מעל׳ שנאמר (שופטים ה׳) הכוכבים ממסילותם וגו׳. אמר׳ לו חנה רבש״ע יש לך צבא למעל׳ וצבא למט׳. אם

ואם אין מתה אנכי. ד"א הבה לי בנים אמרה לו אם מבקש את אני יולדת כשבקשת עשית צאן שילדו. שנאמר (בראשית ל׳) ויחמו הצאן: ד"א הבא לי בני׳. אם תבקש את אני יולדת. עשה כשם שעשה יצחק אביך שהיתה אשתו עקרה והתפלל עליה שנאמר (שם כ"ה) ויעתר יצחק. אמר לה יעקב יצחק אבא לא היה לו אלא אשה אחת. לפיכך התפלל עליה. אבל אני יש לי ארבעה נשי׳. כבר ילדה לאה. אם לא תלד את יולדת זו. אמרה לו ואם אין אתה מבקש לעשות כיצהק אביך. עשה כשם שעשה אברהם זקניך. ששמע לשרה כשאמרה לו (שם ט"ז) הנה נא עצרני ה׳ וגו׳. אף אתה (שם ל׳) הנה אמתי בלהה וגו׳. ואבנה אנכי אין אומר כך. אלא גם אנכי כשם שעשתה שרה: ד"א מה ראתה לומר הבה לי בני׳. אלא שנתנבאת שהיא מתה במהר׳ שנאמר (שם מ"ח) ואני בבאי מפדן וגו׳. אמרה לו תן לי בני׳ עד שלא אמות. הה"ד הבה לי בני׳ מיד ויחר אף יעקב וגו׳ וכי יש אלהי׳ שני שעוש׳ כלו׳ חוץ מרשותו (שם ל׳) התחת אלהי׳ אנכי אשר מנע ממך פרי בטן ממך מנע אבל ממני לא מנע. אלא כבר נתן לי בני׳ מלאה. אמר לו הקב"ה. כך אתה מחסד אותה ואומר לה התחת אלהי׳. חייך שאני מעמיד ממנה בן שיאמר לאחיו (שם נ׳) כי התחת אלהי אני. הן מסיחין הדברי׳ הללו. כביכול הקב"ה מטה אזנו ושומע. וכותב דבריהם. שנאמר (מלאכי א׳) אז נדברו וגו׳ כיון שהרגיש הזמן הוציא את ספר הזכרון וזכרה הוי (בראשית ל׳) ויזכור אלהים את רחל: ד"א ויזכור אלהי׳ וש"ה (משלי י׳) מגורת רשע היא תבואנו זה עשו. שהי׳ מתירא מן הברכות שנטל יעקב. שאמר עכשיו זה מתברך ומוליד בני הרב׳ ואיני יכול לו עוד. וכך נעש׳ שנאמר (בראשית ל"ו) ולא יכלה ארץ מגוריה׳ וגו׳. ויקח עשו את נשיו. למה מגורת רשע היא תבואנ׳ ותאות צדיקי׳ יתן. זו רחל שהית׳ מתאוה לילד מן יעקב שנא׳ (שם ל׳) ותרא רחל וגו׳ אף יעקב היה מתאוה לילד מן רחל. שכל מה שנשתעבד בשביל׳ נשתעבד שנא׳ (שם כ"ט) אעבדך שבע וגו׳ ויהיו בעיניו כימי׳ אחדי׳ באהבתו אותה. וכל זמן שלא ילדה. לא היה מבקש יעקב לבוא לבית אביו. עד שתלד רחל. למה. שאמר בלבו אם אבא לילך אצל אבא עכשיו יאמר לי לבן. הואיל ולא ילד׳ רחל ממך כל השני׳ האלו. הניח׳ כאן וראה היאך היה מתאוה שילד ממנה. כיון שילד׳ מיד (שם

אשא עיניי וגו׳ כבר אמרתי עליך ביד משה (דברי ל״ג) וזאת ליהודה וגו׳. וזאת לדוד שעומד מיהודה שנא׳ (שם) שמע ה׳ קול יהודה. שמע ה׳ קולו של דוד כשיתפלל לפניך כשירד על גלית ואל עמו תביאנו (ש״א י״ז) וכשוב דוד מהכות את הפלשתי. ידיו רב לו וגו׳. אימתי (שם) ופלשתים עומדי׳ אל ההר מזה וגו׳ ופלשתי׳ עומדים בזכות אבימלך שכיבד לאברהם. שנאמר (בראשית כ׳) ויאמר אבימלך הנה ארצי וגו׳. וישראל עומדי׳ אל ההר מזה. בזכות אברהם. ד״א ופלשתים בטוחי׳ על גליות שנקרא זה. שנאמר (ש״א י״ז) הראיתם האיש העולה הזה. וישראל עומדין אל ההר מזה. בטוחין על דוד שנקרא זה. שנא׳ (שם ט״ז) קום משחהו כי זה הוא: ד״א ופלשתי׳ עומדי׳ על ההר מזה מלאך השטן מסייען. שנאמר (איוב א׳) ויאמר ה׳ אל השטן אי מזה תבא. וישראל עומדי׳ מלאכי השרת לסייען שנקראו זה שנאמר (ישעי׳ ו׳) וקרא זה אל זה. ד״א ופלשתים עומדים על ההר מזה מלאך השטן מקטרג על ישראל ואומר לא כך אמרו ישראל במדבר (שמות ל״ב) ויאמרו זה אלהיך ישראל ומלאכי השרת מלמדין עליהם זכות ואומרי׳ לא כך אמרו לך בים (שם ט״ו) זה אלי ואנוהו. כיון שתלה דוד עיניו. וראה פלשתי׳ עומדי׳ אל ההר מזה וגו׳. התחיל מתיירא ואומר שיר המעלות אשא עיני אל וגו׳. אמר לו הקב״ה מתירא את. ואומר מאין יבוא עזרי. ראה מה אצלך (ש״א י״ז) והגיא ביניהם זה משה. שנאמר (דברי׳ ל״ד) ויקבור אותו בגי. כבר זה כתבתי (שם ל״ג) ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה. עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ:

פרק נ״א תורה. ויזכור אלהי׳ את רחל. וש״ה (מלאכי ג׳) אז נדברו וגו׳. זה יעקב. שכך כתיב למעלה מן הפרשה ותרא רחל וגו׳ מה ראתה לקנאות עכשיו. כשראתה אחותה נכנסת לחופתה לא קנאתה ועכשיו קנאתה. למה קינאת אלא במעשי׳ הטובים קנאת. אמרה אלולי שהיא צדקת ממני לא היה הקב״ה נותן לה בני קוד׳ הימני. לפיכך קנאת במעשיה. שכן כתיב (משלי כ״ג) אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה׳ כל היום. לפיכך ותקנא רחל. ותאמר אל יעקב הבה וגו׳. אשה שהיא עקרה ואינה יולדת היא מתה. אלה אמרה רחל אם איני יולדת מן הצדיק הזה. אבא משיא אותי לאחר רשע. ואני מתה עמו לעול׳ הבא. שנאמר (תלים ל״ד) תמותת רשע רעה לכך אמרה

הוא. ואלקנה נקרא נביא. שנאמר (ש"א ב') ויבוא איש אלהים אל עלי. זה אלקנה. אברהם הקנה להקב"ה שמים וארץ דכתיב ברוך אברם וגו'. ואלקנה הקנה להקב"ה שמים וארץ. שנאמר ושמו אלקנה שהקנה להקב"ה שמים וארץ. אברהם נקרא אחד דכתיב (יחזקאל ל"ג) אחד היה אברהם ואלקנה נקרא אחד דכתיב ויהי איש אחד: ד"א ויהי איש אחד. וש"ה (ישעי' נ"ה) כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו'. אין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם. מלך בשר ודם. אין אחר משתמש בשרביטו. ולא רוכב בסוסו. ולא נקרא אגוס"טוס כמוהו. אבל הקב"ה אינו כן אין עינו רעה על בריותיו. אמר הב"ה יש לי שרביט אימתי יבוא משה וישתמש בו. שנאמר (שמות ד') ויקח משה את מטה האלהים בידו. סוסו סערה דכתיב (נחום א') ה' בסופה ובסערה דרכו. יבוא אליהו וירכב בו שנאמר (מ"ב ב') ויהי בהעלות ה' את אליהו וגו'. כסאי. יבוא שלמה וישב עליו שנאמר (ד"ה א' כ"ט) וישב שלמה על כסא ה' למלך. שמי שנאמר שמע ישראל וגו'. יבוא אלקנה הצדיק ויקרא בו ויהי איש אחד. וכן הוא צווח (ישעי' נ"ה) כי לא מחשבותי וגו': ד"א ויהי איש אחד וש"ה (משלי י"ב) לפי שכלו יהולל איש וגו'. למה נשתבח שהיה לו שתי נשים שונאות זו לזו. ויכול לעמוד. משל לחבר שצד נחש ונשכו והרגו. ועמד תלמידו וצד שנים ולא ניזק. למי לשבח. לא לתלמיד. כן אדם הראשון לא יכול לעמוד באשה אחת. אלא (בראשית ב') ותתן גם לאישה וגו'. ואלקנה היו לו שתים ויכול לעמוד בהן. ולו שתי נשים. הוי לפי שכלו יהולל איש. (משלי י') זכר צדיק לברכה. זה אלקנה. ושם רשעים ירקב. זה מיכה. למה אלא זה נקרא מהר אפרים דכתיב (ש"א א') צופים מהר אפרים. וזה נקרא מהר אפרים דכתיב (שופטים י"ז) ויהי איש מהר אפרים ושמו מיכיהו. אלא לא דומין זה לזה. זה מחייב את ישראל בצלמו. וזה מכפר על ישראל שנאמר (ש"א א') ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. מפסח לפסח שנאמר (שמות י"ג) ושמרת את החוקה הזאת וגו'. ונוטל שעיר עזים ומקריב חטאת על כל ישראל. לקיים מה שאמר משה (דברים ל"ג) יורו משפטיך ליעקב לכך נאמר (משלי י') זכר צדיק לברכה וגו'.

פרק נ' כתובים. (תלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני אל ההרי' וגו'. אמר לו הקב"ה לדוד. עד עכשיו אתה אומר

ויאהב יעקב. ויאמר יעקב אל לבן הבה וגו׳ ויהי בערב וגו׳ כל הלילה היה משמש עמה סבור שהיא רחל כיון שעמד בבוקר והנה היא לאה. אמר לה ברתיה דרמאה למה רמית אותי אמרה לו ואת לא רמית באביך כשהיה אומר לך (שם) האתה זה בני עשו והיית אומר אנכי עשו בכורך ואת אומר למה רימיתני. אביך לא אמר (שם) בא אחיך במרמה ויקח ברכתך. ומתוך הדברים הללו שהוכיחה אותו התחיל שונאה. אמר הקב״ה אין רפואתה של זו אלא אם יהיה לה בנים. הריני נותן לה בנים. ובעלה נכפף לה לפיכך וירא ה׳ כי שנואה לאה. ודוד מקלס ואומר (תהלים קמ״ו) עושה משפט לעשוקים וגו׳ ה׳ מתיר אסורים:

פרק מ״ט נביאים. (ש״א א׳) ויהי איש אחד מן הרמתים. וש״ה (קהלת ז׳) אשר עוד בקשה נפשי וגו׳. מהו כך. אלא כשהקב״ה רואה לדור שירשע הוא חוזר ומבקש אפילו צדיק אחד שיתלה בשבילו. וכן את מוצא בירושלים שהיו רשעים. ובקש מהן אפילו צדיק אחד שיתלה להם בשבילו שנאמר (ירמי׳ ה׳) שוטטו בחוצות ירושלים וגו׳. אם תמצאו איש. למה שצדיק אחד מעמיד את העולם על יסודו וכן שלמה אומר (משלי י׳) כעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם שהצדיק מעמיד את העולם על יסודו כיון שחטאו בימי מיכה היו מקטרין לצלמו של מיכה והיה העשן של שילה עולה מן זבחים של הקב״ה. ועשן צלמו של מיכה עולה מהר אפרים מבית מיכה. ומתערבין כאחת. שנאמר (תהלים י״ח) עלה עשן באפו וגו׳. כביכול חוזר ומבקש אפילו צדיק אחד. כדי שלא יהפוך את העולם שנאמר (קהלת ז׳) אשר עוד וגו׳. ואחר כך. מצא לאלקנה אדם אחד. ויהי איש אחד. ד״א (שם) אדם אחד מאלף מצאתי זה אברהם. והיאך. אלא צפוי היה עד שלא יעמוד אברהם שיעמדו אלף דור. ואח״כ אברהם. וכן דוד אומר (תהלים ק״ה) דבר צוה לאלף דור אשר כרת וגו׳. וכיון שראה שאין מהם הנייה. אלא כולם רשעים. קפל אותן והעבירן מהם עשרים דור. ואח״כ ברא לאברהם. לכך נאמר אדם אחד מאלף מצאתי. מצא (יהושע י״ד) את האדם הגדול בענקים הוא. כך אף אלקנה נמצא צדיק יחידי בכל דורו. וכל מעשיו של אלקנה דומים לאברהם. האיך אלא אברהם נקרא איש דכתיב (בראשית כ׳) ועתה השב את אשת איש וגו׳ ואלקנה כתיב בו ויהי איש. אברהם נקרא נביא שנאמר (שם) כי נביא

ליוסף. למה כי את הבכור וגו׳ אע״פ שאמרתי גנותו (שם) פחז כמים וגו׳. מהו עלה כשיבוא משה אותו שכתב בו (שמות י״ט) עלה וגו׳. הוא פודה אותך. כיון שעמד משה בקש רחמים עליו שנאמר (דברים ל״ג) יחי ראובן אמר לו הקב״ה ואל ימות. נמצא נוטל דימוס מפי שנים כי את הבכור בן השנואה יכיר וגו׳. יחי ראובן בעולם הזה. ואל ימות לעולם הבא. כי הוא ראשית אונו וגו׳. כחי וראשית אוני. לכך וירא ה׳ כי שנואה לאה. ד״א וירא ה׳ כי שנואה לאה וש״ה (ירמי׳ י״ב) היתה לי נחלתי כאריה ביער וגו׳. מהו וירא ה׳ כי שנואה שראה הקב״ה שהיא עתידה להוציא בנים רשעים. וקרא אותה שנואה. ואילו הן. יהורם אחז יואש מנשה אמון יהויקים צדקיהו. יהורם כתיב בו (מ״ב א׳) וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב. השני אחז מה כתיב בו. (שם י״ו) ולא עשה הישר בעיני ה׳ אלהיו כדוד אביו. אמר לו ישעיה (ז) העמק שאלה או הגבה למעלה. אמר לו מבקש אתה שיחיו המתים. או שיעלה קרח. או שירד אליהו. אמר לו אחז יודע אני שיש בך כח לעשות. אלא איני מבקש שתתכבד בשבילי שנאמר [שם] ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את ה׳. השלישי יואש אע״פ שכתיב בו (מ״ב י״ב) ויעש יואש הישר בעיני ה׳ כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן כיון שמת יהוידע הכהן (ד״ה ב׳ כ״ד) באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם ויעזבו את בית ה׳ אלהי אבותיהם ויעבדו את אשרים ואת העצבים. הרביעי מנשה שנאמר (מ״ב כ״א) וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה׳ וגו׳: החמישי אמון מה כתיב בו (ד״ה ב׳ י״ג) ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו זבח אמון ויעבדם ולא נכנע מלפני ה׳ כהכנע מנשה אביו. הששי יהויקים. מה כתיב שם (שם ל״ו) ויתר דברי יהויקים ותעבותיו אשר עשה ולא דיו אלא שמאס במילה ומשך לו ערלה. השביעי צדקיה ומה כתיב בו (שם) ויעש הרע בעיני ה׳ ולא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי ה׳. הרי שבעה מלכים רשעים. לפיכך הנביא צווח (ירמי׳ ט״ו) אומללה יולדת השבעה. לכך נאמר וירא ה׳ כי שנואה לאה. ראה מה עתיד לצאת מבני לאה וקרא אותה שנואה. וירא ה׳ כי שנואה לאה. ד״א וירא ה׳ בפני מי היתה שנואה. בפני בעלה למה שהוכיחה אותו. אימתי שנאמר (בראשית כ״ט) ויעבד יעקב ברחל וגו׳ כימים אחדים. מה שאמרה לו רבקה אמו (שם כ״ו) וישבת עמו ימים אחדים

הימים נכון יהי׳ וגו׳. והלכו עמים רבים וגו׳. אותה שעה עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ:

פרק מ״ח תורה. (בראשית כ״ט) וירא ה׳ כי שנואה לאה. וש״ה (תלים קמ״ה) סומך ה׳ לכל וגו׳. אין מידותיו של הקב״ה כמדת בשר ודם. כשיש אוהב עשיר הוא מדבק עמו ונכפף לו. וכשרואה שמטה ידו והעני. אינו סופנו (פי׳ מחשיבו עוד) אלא נותן עליו אבן. אבל הקב״ה כשהוא רואה לאדם שנכפף ומטה ידו נותן לו יד ווקפו. שנאמר (שם) זוקף ה׳ לכל הכפופים העומדים אינו אומר כאן אלא סומך ה׳ לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים. לכל הנצבים לא נאמר. אלא לכל הכפופים. אם כן אף הרשעים אם יפלו סומך הוא ,אותן שנאמר (שם) סומך ה׳ וגו׳. חס ושלום. שאם נפלו אין להם תקומה שנא׳ (שם ל״ו) שם נפלו פעלי און דחו ולא יכלו קום. ולמה (שם א׳) יהיו כמוץ לפני רוח וגו׳ אבל הצדיקים (שם ל״ז) כי יפול לא יוטל כי ה׳ סומך ידו. הוי סומך ה׳ לכל הנופלים. ד״א וירא ה׳ כי שנואה לאה. כיון שראה ללאה ששנואה אמר האיך אני מחבבה בפני בעלה. אלה הרי אני זוקפה ונותן לה בנים תחילה. כדי שתהא אהובה בהן בפני בעלה. לפיכך ויפתח את רחמה. וכן עזרא אומר (ד״ה א׳ ב׳) וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות אמר ר׳ ברכיה אשתו היתה. ולמה נקראת עזובה שהיתה עזובה וכעורה. לפיכך אמר הקב״ה הרי אני נותן לה בנים כדי שתהיה נאה בהן. שנאמר (שם) ואלה בניה ישר ושובב וארדון. לכך נאמר סומך ה׳ לכל הנופלים. ד״א וירא ה׳ כי שנואה לאה וש״ה (דברים כ״א) כי תהיין לאיש. א״ר ברכיה איש זה יעקב. שנאמר (בראשית כ״ה) ויעקב איש תם. שתי נשים רחל ולאה האחת אהובה זו רחל. דכתיב (שם כ״ט) ויאהב גם את רחל והאחת שנואה זו לאה (שם) וירא ה׳ כי שנואה לאה. וילדו לו בנים האהובה והשנואה. שתיהן ילדו לו. מה שהעמידה לאה. העמידה רחל. לאה העמידה מלכים. ורחל העמידה מלכים. לאה העמידה נביאים. ורחל העמידה נביאים. לאה העמידה שופטים. ורחל העמידה שופטים. והיה הבן הבכור לשנואה. זה ראובן שנאמר (שם) ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן. והיה ביום הנחילו וגו׳ בשעה שבקש יעקב ליפטר מן העולם (שם מ״ט) ויקרא יעקב אל בניו וגו׳. לא יוכל לבכר וגו׳.

לכך נאמר לך עמי בא בחדריך וגו׳. ד״א ויברח יעקב. וש״ה (משלי כ״ב) ערום ראה רעה ונסתר וגו׳. זה יעקב ומה ראה וברח אלא כיון שנטל את הברכות. התחיל עשו מבקש להרגו. שנאמר (בראשית כ״ז) וישטום וגו׳. הלך לו אצל ישמעאל. שנא׳ (שם כ״ח) וילך עשו אל ישמעאל. אמר לו יצחק אחיך אבי הוא. ואיני יכול להורגו. אלא בא לך עמי והורגו (עיין לעיל בראש הספר) את שאחיך הוא. שבשבילו גרשך אברהם מביתו. שכך אמרה שרה (שם כ״א) גרש האמה הזאת וגו׳. אתה הורג לאחיך ואני הורג ליעקב אחי. ואנו נוטלין כל העולם כולו לעצמינו. ועוד חושב בלבבו לאמור משהוא הורג לאבא. ואני ליעקב אחי. אני בא בדין על ישמעאל לומר למה הרגת את אבא. ואני הורגו ונוטל כל העולם כולו לעצמי. אמר לו הקב״ה אין ברייה יודעת מה שחשבת בלבבך. שנאמר (יחזקאל ל״ה) יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה וה׳ שם היה. חייך שם הייתי הריני מפרסמך ומודיע לכל. מה שבקשת לעשות. שנאמר (ירמיה מ״ט) כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ואין חשפתי אלא פרהסיי׳ שנאמר (ישעיה נ״ה) חשף ה׳ את זרוע קדשו וגו׳ וגליתי את מסתריו למה שבקש לשדד את (ירמיה מ״ט) זרעו ואחיו ושכיניו ולפיכך ואיננו. כשראה יעקב המעשים הללו. אמר מה אני יושב כאן לחבול בנפשי ובנפשו של ישמעאל. לכך נאמר (משלי כ״ב) ערום ראה רעה ונסתר (הושע י״ב) ויברח יעקב שדה ארם. ורוח הקדש צווח ואומרת (איוב כ״ז) וישלך עליו ולא יחמול מידו ברח יברח:

פרק מ״ז כתובים. (תלים קכ״א) שיר למעלות אשא עיני וגו׳. וש״ה (מלאכי א׳) ועינכם תראנה וגו׳. ומה לכם לראות מפלתו של שר אדום. מה כתוב למעל׳ הימנו. (שם) כי תאמר אדום רששנו וגו׳. הרי מפלתו. איני מבקש מכם. אלא שבח וקילוס שנאמר (שם) ואתם תאמרו יגדל ה׳. קשה היא שר של אדום וכן זכריה אומר (זכרי ו׳) ואשוב ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות יוצאות וגו׳ אמרו ישראל. מאין יבוא עזרי מן איזה מלכות את נראה. ומן איזה מלכות את יוצא ומחזיר מלכותך. ואמר (ישעי׳ ב׳) והיה באחרית הימים נכון יהיה וגו׳. וכן דניאל אומר (דניאל י״ב) ואני שמעתי ולא אבין ואומרה אדוני מה אחרית אלה. אמר לו הקב״ה כבר הנביא קידמך ואמר (ישעי׳ ב׳) והיה באחרית

לו הקב"ה נסים. ונתן מקלו במים. ונקרע הירדן ועבר. שנאמר (בראשית ל"ב) כי במקלו וגו'. המתין עשו בדרך. ולא עבר משם יעקב. והרגיש שעבר הירדן. מה עשה רדף אחריו. שוב קדמו למערה מקום במרחץ. אמר יעקב לא פת ולא דבר יש בידי. נכנס אני ומחמם את גופי במרחץ הזה. בא עשו והקיף את המרחץ הזה. בשביל שלא יצא יעקב משם אלא אמר שהוא מת. אמר לו הקב"ה רשע כנגדי את מודווג. אני אמרתי לו (שם) הנה אנכי עמך וגו'. אמר לו יעקב באותה שעה כך עשית לי על שמך אני בטוח. ויצא יעקב וגו'. ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפילה. שנאמר (ירמי' ז') ואתה אל תתפלל וגו'. אמר דוד (תהלים קכ"א) הנה לא ינום וגו' ה' ישמור צאתך ובואך וגו':

פרק מ"ו נביאים. (הושע י"ב) ויברח יעקב שדה ארם. זש"ה (ישעיה כ"ו) לך עמי בא בחדריך וגו'. לך הסתכל בחדרי לבך. וראה שלא לפי עונותיך הבאתי עליך יסורין. שנאמר חדריך ואין חדריך אלא כליות שנאמר (משלי כ') נר ה' נשמת אדם וגו'. ואם באו עליך יסורים אל תפתח את פיך. ותקרא תגר אחר מידת הדין. אלא (ישעיה כ"ו) וסגור דלתיך בעדך למה חבי כמעט רגע. שאין הייסורין מתעכבין בעולם. עוברין הן שנאמר (שם) עד יעבור זעם. ד"א לך עמי בשעה שאתה רואה שעה חצופה. אל תעמוד כנגדה. אלא תן לה מקום. לך עמי וגו' הסתכלו לי כביכול. בשעה שראיתי שעה חצופה בעונותיכם. נתתי לה מקום שנאמ' (איכה ב' ב') השיב אחור ימינו וגו'. אף אתם לך עמי וגו'. שכל מי שעמד נגד השעה נפל בידה. וכל מי שנתן מקום לשעה. נפלה בידו. נבות עמד כנגד השעה. ומה נעשה לו (מ"א כ"א) ויעידוהו וגו' לאמור ברך נבות אלהים ומלך ווציאוהו מחוץ לעיר ויסקלוהו באבנים וימות ומי גרם לו לפי שעמד כנגד השעה. אבל אברהם נתן מקום לשעה וברח מנמרוד מלך הכשדים. שנאמר (בראשית י"ב) לך לך וגו'. וילך אברם וגו'. וחזרה השעה ונפלה בידו. שנאמר (שם כ"ו) ואבימלך הלך אליו מגרר ויאמרו ראה ראינו וגו'. יוסף נתן מקום לשעה. בשעה שהיו מוכרין אותו לישמעאלים. ולא היה יכול לומר אחיכם אני. אלא שתק ונתן מקום לשעה. וחזרה השעה ונפלה בידו. שנא' (שם נ') וילכו גם אחיו ויפלו לפניו וגו'. יעקב נתן מקום לשעה וברח מפני עשו. שנאמר (יהושע י"ב) ויברח יעקב וגו'. וחזרה ונפלה השעה בידו. שנאמר (בראשית ל"ו) ויקח עשו את נשיו וגו'

והיתה היא משמרתו. והקיצות היא תשיחך. אימתי וייקץ יעקב משנתו. ד"א ויצא יעקב וש"ה (ש"א ב') רגלי חסידיו וגו' זה אברה' שרדף אחר המלכים (ישעיה מ"א) מי העיר ממזרח וגו'. ורשעים בחשך ידמו. אלו ששה עשר מלכים שהרג שנאמר (בראשית י"ד) ויחלק עליהם לילה וגו'. ד"א רגלי חסידיו ישמור. זה יעקב כשיצא לילך לחרן שכן הב"ה אומר לו (שם כ"ח) והנה אנכי עמך וגו' ורשעים בחושך ידמו זה עשו דכתיב (איוב כ') כל חשך טמון לצפוניו וגו' (עובדיה א') והיה בית יעקב אש וגו' ורשעים בחשך ידמו. שיצא לרדוף אחר יעקב בעשר שעות והכניס הב"ה את השמש. ועשה את היום עשר שעות. שנאמר ויפגע וגו' והיה עשו עומד בחשך ודומם. ואינו יודע להיכן לילך. למה (ש"א ב') כי לא בכח יגבר איש. אמר לו הקב"ה. שמא גבור את. אף לעתיד לבוא כך הוא עושה לישראל שנאמר (משלי ד') ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום דרך רשעים כאפילה לא ידעו במה יכשלו. ואם אתה תמיה על הדבר הרי בעולם הזה היה כבר. שנאמר (שמות י') לא ראו איש וגו'. ד"א רגלי חסידיו ישמר. כיון שיצא יעקב מבית אביו לא הוציא בידו אלא מקלו. שנא' (בראשי' ל"ב) כי במקלי וגו'. אמר הב"ה ליצחק כך עשה לך אברהם אביך. לא נתן לך כל מה שהיה לו. שנאמר (שם כ"ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק וכן (שם כ"ד) ויאמר אברהם אל עבדו וגו'. מהו המושל. אמר רב שמואל בר רב יצחק שהשליטו על כל מה שיש לו. ואמר לו אפילו אתה מאבד מה שיש לי וקח לבני משם אשה. מיד (שם) ויקח העבד עשרה וגו' וכל טוב אדניו בידו זה דייתקי שהלכה בידו. ויתן אברהם את כל אשר לו וגו'. ולא עוד אלא התחיל העבד מחלק. לזו קטלאות. ולזו טבעות. ושלמה צווח (משלי י"א) יש מפזר ונוסף עוד. שברכו הקב"ה שנא' (בראשי' כ"ה) ויהי אחרי מות אברהם וגו'. ראה כמה עשה אברהם ליצחק. ויצחק לא עשה כן ליעקב. אלא הוציאו ריקן אמר לו הקב"ה חשכת מן המסכן הזה למחסור לך. שנאמר (משלי י"א) וחשך מיושר אך למחסור. ומה היה לו נסתלקה הימנו שכינה. ואין את מוצא שנדבר עמו אלא בשעה שמת. וראה מה עשה עשו ליעקב. ראה אותו ריקם. ולא נתרחם עליו אלא אמר הריני קודמו לדרך. ואינו יכול לעבור בדרך ושם אני הורגו שנאמר (עמוס א') כה אמר ה' על שלשה וגו'. על רדפו בחרב אחיו וגו' ידע יעקב ותלה עיניו להקב"ה. ועשה

הגדול וזרובבל ממי הוא מדוד שנאמר (ד"ה א' ג') ובן שלמה רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יהורם בנו וגו' אמון בנו יאשיהו בנו ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים וגו' ובני יהוקם יכניה וגו' ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו ומלכירם ופדיה וגו' ובני פדייה זרובבל ושמעי ובן זרובבל משולם וחנניה ושלמית וגו' ובן חנניה פלטיה וישעיה ובני סכניה שמעיה וגו' ובן נעריה אליועיני הודויהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה וענני שבעה. מהו שבעה מה שכתוב במשיח (זכריה ד') כי מי בז ליום קטנות וגו' (שם) שבעה אלה עיני ה' לכך מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור. אותו שכתוב בו (ישעיה י"א) ושפט בצדק דלים והוכיח במישור. והוציא את האבן הראשה של אבינו יעקב שנא' (בראשי' כ"ח) וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן וכן דניאל אומר (דניאל ב') חזה הוית עד די מטורא איתגזירת אבן די לא בידין וגו'. ומהיכן הוא בא דרך ההרים שנאמר (ישעיה נ"ב) מה נאוו וגו'. אותה שעה ישראל מסתכלין ואומרים אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ:

פרק מ"ה תורה. ויצא יעקב מבאר שבע זש"ה (משלי י"ב) דרך אויל ישר בעיניו. זה עשו שכתוב בו (בראשית כ"ח) וירא עשו כי רעות וגו' וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת וגו'. הוסיף צרה על צרה. דרך אויל ישר בעיניו. (משלי שם) ושומע לעצה חכם זה יעקב. שנאמר ויגד לרבקה את דברי עשו בנה וגו'. ועד מתי הוא מתנחם כשיהרוג אותך. ועתה בני שמע בקולי. אמרה לו כבר שמעת לי ונטלת את הברכות. אף עכשיו שמע לי שתחיה. אמר לה יעקב וכך היא הדרך שאצא חוץ מדעת אבא ויאמר לי אף הוא מיד (בראשית כ"ח) ויקרא יצחק אל יעקב וגו' קום לך וגו'. כיון ששמע יעקב אמר לו תן אכסיטורין (פי' ברכה עיין בס' כתר כהונה ארך אגיסטריון) אמר לו ואל שדי יברך אותך וגו'. מיד וישמע יעקב וגו' ויצא יעקב ויפגע במקום. לכך נאמ' ושומע לעצה חכם. ד"א ויצא יעקב. זש"ה (משלי ו') בהתהלכך וגו' בהתהלכך תנחה אותך. בשעה שאדם יגע בתורה בחייו. בשכבך תשמור עליך שהיא משמרת אותו מן רימה ותולעה. והקיצות היא תשיחך כשיעמדו הכל לדין. היא סניגור שלו ומלמדת עליו זכות. ד"א בהתהלכך זה יעקב. שהיה עוסק בתורה כשיצא מבית אביו. בשכבך תשמור עליך אימתי ויקח מאבני וגו'. היה הוא שוכב

ויתן לך. לפיכך שרשי פתוח וגו' בשביל כך וטל ילין בקצירי וגו'. והיה שארית יעקב וגו'. ד"א והיה שארית יעקב אמרו לו ישראל כטל אתה עוש' אותנו. אמר להם כשאתם זוכין. וכן הוא אומר (דברים ל"ג) וישכן ישראל בטח בדד וגו'. ולמה כטל. אלא את מוצא אפילו צדיק שבצדיקים אינו שולט בטל. אלא הקב"ה לעצמו. רצונך לידע בשעה שעמד אליהו ונשבע ואמר (מ"א י"ז) חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי וגו'. ולא שמע הקב"ה אלא הטל היה יורד. מנין שכן הוא אומר לאליהו (שם י"ח) לך הרא' לאחאב ואתנה טל לא נאמר. אלא ואתנה מטר. מכאן שהי' הטל יורד כל אותן הימים. שאין אדם שולט בטל אלא הקב"ה. כך אמר הקב"ה לישראל כשאתם עושין רצוני כשם שהטל אין בריה שולטת בו. כך אף אתם אין בריה שולטת בכם. שנא' (מיכה ה') והיה שארית יעקב. ד"א והיה שארית יעקב. גדול הטל מן הגשם שבעת ימים מזכירין אותו ביום הראשון של פסח. אבל הגשם מזכירין אותו ביום טוב האחרון של חג. גדול הטל שאם אמר אדם בימות החמה מוריד הגשם מחזירין אותו. אבל אם אמר מוריד הטל בימות הגשמים אין מחזירין אותו. גדול הטל שגזר ר' תענית שירדו גשמים ועמדה זקנה אחת ועשתה לה כירים. והעלתה אותו לראש גג ליבשה. והיו הכל מתריעין ומתפללין שירדו גשמים. ואותה הזקנה מתפללת שיהא חורב. ואומרת אל תשמע להן עד שתייבש הכיריים שלי ושמע לה הקב"ה. מפני שהפילה בקשה. שנאמר אהיה כטל. ד"א כטל מאת ה'. שני דברים שאלו ישראל שלא כהוגן. אמרו שימני כחותם וגו' (ככר נכתב בפסיקתא עד אהיה כטל לישראל) למה שהטל סימן יפה לתחיית המתים. שנא' (ישעי' כ"ו) יחיו מתיך וגו'. א"ר ברכיה ישעיה צווח לפני הקב"ה נבלתי יקומון. אותן שמתנבלין בשבילו. זה נצלב. למה שמל את בנו. זה נשרף למה. ששומר שבת. זה נהרג. למה שעסק בתורה. לכך נאמר (שם) כי טל אורות טליך:

פרק מ"ד כתובים. (תהלים קכ"א) שיר למעלות אשא עיני. וש"ה (זכריה ד') מי אתה הר הגדול וגו'. זה משיח שהוא גדול מן האבות. שנאמר (ישעיה נ"ב) הנה ישכיל עבדי וגו'. ירום מן אברהם דכתיב (בראשית י"ד) הרמותי ידי וגו' ונשא מן משה דכתיב (במדבר י"א) כי תאמר אלי שאהו בחיקך. וגבוה ממלאכי השרת. דכתיב (יחזקאל א') וגביהן וגבה להן. לכך מי אתה הר

אצל רבקה. כיון שעמד יעקב ונטל את הבכורה מן עשו. אמרה רבקה הואיל ולקח יעקב הבכורה. כדין הוא שילבש הבגדים הללו. שנאמר (שם כ"ז) ותקח רבקה את בגדי עשו וגו'. נכנס אצל אביו והריח. שנאמר (שם) וירח את ריח בגדיו. שהריח יצחק באותו הריח שנעקד על גבי המזבח. ד"א וירח את ריח בגדיו. בוגדיו. אותן הרשעים שבוגדין בהקב"ה כשהן עושין תשובה. כך הן עונותיהם (תהלים מ"ה) כמור ואהלות. לכך נאמר וירח וגו' כריח השדה. כריח הקרבנות שבציון שנאמר (ירמיה כ"ו) ציון שדה תחרש. אמר לו טול הברכות שנתנו לך. ויתן לך האלהים. בדין אם יש לך מעשים נותן לך. ואם לאו אינו נותן לך. אבל בעשו לא אמר לו ויתן לך. אלא הנה משמני הארץ וגו'. לא הזכיר הקב"ה אלא הנה משמני הארץ. אבל ליעקב ויתן לך האלהים מטל השמים. משל לסוחר שמכרו לו כלים שני בני אדם. אחד מכרו לו כלים בעשרה זהובים. ואחד במאתי' זהובים. הלכו עמו ליטול הימנו. מיד נתן לאותו עשרה זהובים והלך לו. והשני היה משהה. אמר לו לאותו נתת מיד ואני יושב ממתין. אמר לו אותו הי' לו ליטול קימעה בעשר' זהובים. והיה בידי ונתתי לו. אבל אתה מאתים יש לך ליטול ואני עומד מן השלחן שתטול. כך לעשו נתן מיד. הנה משמני הארץ וגו'. למה שאין לו אלא העולם הזה. אבל ליעקב (תהלים ל"א) מה רב טובך וגו'. ד"א ויתן לך האלהים מטל השמים. זה המן. שנאמר (במדבר י"א) וברדת הטל זה המן. ומשמני הארץ. זה הבאר. שהיתה מעל' להן דגים. ורוב דגן ותירוש. אלו שלוים. יעבדוך עמים אלו בני נח. וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל. הוה גביר לאחיך אלו בני קטורה. וישתחוו לך בני אמך. זה עשו ואלופיו. אורריך ארור. זה בלעם. ומברכיך ברוך. זה משה שנאמר וזאת הברכה שנאמר וגו':

פרק מ"ג נביאים. (מיכה ה') והיה שארית יעקב כטל. וש"ה (איוב כ"ט) שרשי פתוח עלי מים וגו' אמרו ישראל מפני שבנינו עוסקין בתורה שנמשלה כמים דכתיב (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא וגו'. לפיכך הברכות באות עלינו שנאמר (איוב שם) שרשי פתוח וגו'. אימתי בשע' שחזור הקב"ה על כל העולם ליתן להם תורה שנאמר (דברים ל"ג) ויאמר ה' מסיני בא וגו'. ולא בקשו לקבל. וכיון שבא אצל ישראל מיד קבלו עליהן שנאמר (שמות י"ט) ויענו כל העם יחדיו וגו'. אמר להן אם כן טלו הברכות לעצמכם. שנא'

אף עלי הוקין מפני צרת בניו. ועלי זקן מאוד. מפני מה ושמע את אשר יעשון בניו. אף שמואל הזקין מפני צרת בניו שנאמר (ש"א ח') ויהי כאשר זקן שמואל. והלא כל ימיו היו נ"ב שנים אלא מפני צרת בניו קפצה עליו זקנה שנאמר (שם) ולא הלכו בניו בדרכיו. א"ר סימון נקיים היו בני עלי מן הדבר הזה דכתיב (ש"א ב') את אשר ישכבון את הנשים. אלא כך היו עושים לא היו מקריבין את הקרבנות בשעתן. והיו בנות ישראל מביאות תור או בני יונה אצלן בשביל טהרתן. כשם שכתיב (ויקרא י"ב) ובמלאת ימי טהרה וגו'. ותמן כתיב (ש"א ב') הצובאות אל פתח אהל מועד. והיו נוטלין ומעבירין השעות ולא היו מקריבין בשעתן. והיו בנות ישראל סבורות שנטהרו. והולכות ומשמשות לבתיהן שנאמר ואת אשר ישכבון את העם לא נאמר. אלא את הנשים משכיבין את הנשים עם בעליהן טמאות מי גרם להן שהיו מניחין את הקרבנות ולא היו מקריבין אותן בשעתן. שנאמר מחטיאים עם ה' אין כתיב כאן אלא מעבירים[1]. מעבירים השעות התחיל אומר להן אל בני אמר לו הקב"ה אתה מתרשל בבניך ואומר להם אל בני ושלמה צווח (משלי כ"ג) אל תמנע מנער מוסר וגו' אתה בשבט וגו' משיבין ואומרים לו ישראל אם כן (מיכה ז') רעה עמך בשבטך:

פרק מ"ב תורה. (בראשית כ"ז) ויתן לך האלהים מטל השמים. וש"ה (תהלים קל"ג) כטל חרמון וגו'. וירח את ריח בגדיו וגו' מה אלו הן בגדיו. אלא כך שנו רבותינו. עד שלא הוקם המשכן היו הבהמות כשרות. והעבודה תלויה בבכורות. אדם הראשון שהיה בכור לעולם. לבש תחילה בגדי כהונה. שנא' (שם ג') ויעש אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. וכתיב (ויקרא י"ז) כתנת בד קדש ילבש. אדם הראשון מסר את הבגדים לשם. שהיה בכורו של נח שנאמר (בראשית י"ד) ומלכי צדק וגו'. שם מסרן לאברהם. ואברהם ליצחק. ויצחק לעשו. שהיה בכור. כיון שראה יצחק שנשיו עובדות ע"א. נטלן מן עשו והפקידן

---

1) מעבירים השעות. שבת דף נ"ה ב' א"ר בונא ברי' דר"י מעבירם כתיב. וכתב רש"י ז"ל. קשה בעיני שם החכם הנזכר כאן. כי אומר אני שטעות גדול הוא וכו' והאי מעבירים לשון רבים הוא ואעם ה' קאי ולאו אבני עלי שהרי הם עוברים ולא היו מעבירים את אחרים עכ"ל ובחנם מחק בגמרא. מפורש כאן שהיו מעבירים השעות. כי מחטיאים אין כתיב כאן ולא כמו שכתב. שהם היו עוברים.

ה׳ לא צוה. א״ל הקב״ה מה לכם לצוות בביתי אני עשיתיהו קטן. ואתם קוראין אותו גדול. ואינו אלא קטן שנאמר הנה קטן נתתיך בגוים וגו׳:

פרק מ״א נביאים. ועלי זקן מאוד. וש״ה אשרי אדם שומע לי וגו׳ כי מוצאי וגו׳. וחוטאי חומס נפשו וגו׳. מי גרם לעלי שיאריך ימים ויזקין הרבה שהי׳ עוסק בתורה. שנאמר ועלי הכהן יושב על הכסא וגו׳. היינו דכתיב אשרי אדם וגו׳. למה כי מוצאי וגו׳ וחוטאי וגו׳. כל משנאי אהבו מות אלו בני עלי בני בליעל לא ידעו את ה׳ הרי צדיק גמור שנקרא רשע בעד בניו. שנאמר בני בליעל כאילו אמר בנים של בליעל. ובליעל בכל התור׳ רשע הוא וכל ישראל היה שונאים אותו על בניו. שנאמר ומשפט הכהנים וגו׳. גם בטרם וגו׳ ותהי חטאת הנערים וגו׳. והיו ישראל רואין אותן ואומרים זה לזה ראה אלו כהניו של הקב״ה איך הם משתמשין ובת קול משיבן לעצמן הם עושין שנאמר (משלי ח׳) וחוטאי חומס נפשו כל משנאי אהבו מות וכתיב ביום אחד ימותו שניהם. שנאו החיים ואהבו את המות ומתוך הצרה הזאת קפצה זקנה על עלי. ועלי זקן מאוד. ד״א (ש״א ב׳) ועלי זקן מאוד. אתה מוצא בכל מי שכתוב זקנה. אין שם מאוד אלא כאן. ועלי זקן מאוד. והוא בן תשעים ושמונה שנה היה. וש״ה (איוב ל״ד) אשר לא נשא פני שרים וגו׳. משל לבריון (פי׳ פריץ) שנטל אבן וזרק באקונין של מלך. אמר המלך טלו את האבן ושברו בה את צווארו. כך עשו בני עלי. הכעיסו להקב״ה יותר מדאי שנאמר (ש״א ב׳) ותהי חטאת נערים גדולה מאוד. אמר הקב״ה אף עלי יזקין מאוד שנאמר ועלי זקן מאוד. ד״א ועלי זקן מאוד שלשה כתרים היו בידו כהן גדול מלך ואב בית דין. כהן גדול. שנאמר (שם א׳) ועלי הכהן. שהיה כהן גדול. יושב על הכסא. שהיה מלך. על מזוזות היכל ה׳. שהיה אב בית דין. ובעונות בניו ירד משלשתן. שנאמר (שם ב׳) ועלי שוכב סתם. שלא היה כהן גדול. במקומו שלא היה מלך. ועיניו החלו כהות. שלא היה אב בית דין שנאמר (ש״ה ז׳) עיניך ברכות בחשבון. ראה מה הבנים גורמים לאביהם. ועלי זקן מאוד. ד״א ועלי זקן מאוד. שלשה הזקינו במהרה מפני רעת בניהם. יצחק תחילה מפני צרותיו של עשו בנו שהיה משתחוה לע״א והיה מקטיר לה. והעשן עולה ומתוך כך כהו עיניו של יצחק. לכן כתיב ויהי כי זקן יצחק

הרי אני מוסיף לך חמש שנים משל אביך לכך נאמר (תהלים צ׳) יראה אל עבדיך וגו׳. כל מי שיש לו זכות זוכה בחמשה דברים אלו. וכל מי שאין לו זכות חמשה פורעניות באות לו כנגדו ומי היה זה יואב שנאמר (ש״ב ג׳) יחלו על ראש יואב וגו׳. זב כנגד הכח מי שהוא זב אין לו כח. ומצורע כנגד הנוי מי שהוא מצורע אפי׳ הוא בחור והצרעת עליו אין כעור ממנו. מחזיק בפלך כנגד העושר שיהא כאשה עניה. וחסר לחם כנגד החכמה שנאמר (משלי ט׳) לכו לחמי בלחמי וגו׳ מפני מי שאין לו לחם אין לו פנאי לעסוק בתורה ונופל בחרב כנגד השנים אלו חמשה פורעניות כנגד חמשה דברים של שבח. מי שאינו זוכה בשבח. יורש אלו חמשה מיני פורעניות כיואב. אבל מי שזוכה בשבח נוטל כיצחק שנא׳ ויהי כי זקן יצחק ודוד צווח ואומר (תהלים מ״ה) תחת אבותיך יהיו בניך הוי אומר ויהי כי זקן יצחק. ד״א ויהי כי זקן יצחק וש״ה (שם מ״ם) רבות עשית אתה ה׳ אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. אמרו לו ישראל רבות עשית וגו׳ למה כל נפלאות שאתה עושה בשבילנו כל מחשבות שאתה מחשב בשבילנו. שנאמר נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. בשבילנו אתה מיסר את הרשעים ומיסר את הצדיקים. האיך. יודע הקב״ה שיצחק מחבב את עשו. ועתיד היה לברכו אמר הקב״ה הריני מכהה את עיניו כדי שלא יהא רואה למי שהוא מברך. כדי שיטול יעקב את הברכות לפיכך ויהי כי זקן יצחק. ד״א ויהי כי זקן יצחק. מה כתיב למעלה ויהי עשו בן ארבעים שנה וגו׳ ותהיין מורת רוח וגו׳. ויהי כי זקן יצחק וש״ה (משלי י״ז) כעס לאביו בן כסיל וגו׳. ותהיין מורת רוח ויקרא את עשו בנו הגדול בכל זאת אביו קרא אותו גדול. (בראשית כ״ז) ויקרא את עשו בנו הגדול ואמו קראה אותו גדול שנאמר (שם) ותקח רבקה וגו׳. אמר הקב״ה הנה זקן וזקנה שאין בהם דעת אני קראתיו קטן. שנאמר (עובדי׳ א׳) הנה קטן נתתיך וש״ה (איכה ג׳) מי זה אמר ותהי וגו׳ משל למי שהיה מכתיב טירו״ניא (פי׳ גיבורים) בא אחד להכתיב לו את בנו. אמר לו ראה לבני. מה בחור מה גבור ובעל קומה. אף אמו אמר׳ ראה מה בנינו בעל קומה. אמר להם בפניכם הוא גבור ובעל קומה איני יודע הרי העין (פי׳ מאזנים ומדידה) אם יהא בו קומ׳ מדדו ונמצא קטן ונפסל. כך רבקה קראה אותו גדול. ויצחק קרא אותו גדול. אמר להם הב״ה ומי בעולמי שליט ומושל בלעדי שנאמר (שם) מי זה אמר ותהי

כעפר הארץ. אם ככוכבים למה כעפר הארץ. אלא אמר לו בשעה שבניך עושין רצוני. כשם שהכוכבים עליונים על כל העולם. כך בניך עליונים על הכל. וכשאינן עושין רצוני. כשם שהעפר למטה. והכל מדיישין אותו. כן הן. שנאמר (מ"ב י"ג) כי איבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש. אמר לו וכך אתה מניחן. אמר לו לאו מעמידן אני. שנאמר (ישעיה נ"ב) התנערי מעפר וגו' אמרו לו הדורות הללו רבון כל העולמים הרי הגיע סקו"סים (פי' קץ וזמן). לפיכך אמר דוד (תהלים קכ"א) שיר למעלות אשא. שאתה מעליני שנאמר (שם) עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ:

פרק מ' תורה. ויהי כי זקן יצחק. עשרים דור עד אברהם אין כתיב בהן זקנה אלא בו שנאמר (בראשית כ"ד) ואברהם זקן ועמד יצחק אף הוא (שם כ"ז) ויהי כי זקן יצחק עמד יעקב אף הוא שנאמר (שם מ"ח) ועיני ישראל כבדו מזוקן וש"ה (תהלים צ') יראה אל עבדיך פעליך והדרך על בניהם. ואין הדרך אלא זקנה שנאמר (משלי כ') תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה. אברהם זכה את בנו בחמשה דברים ששנו רבותינו האב זוכה לבן בחמשה דברים בנוי [בתואר. בעושר. ובגבורה. ובחכמה. וכן ליצחק. וכן ליעקב. וכן יעקב ליוסף. (בנוי בתואר) שנאמר (בראשית ל"ט) ויהי יוסף יפה תואר. בחכמה. שנאמר (שם ל"ז) הנה בעל החלומות הלזה בא. הרי נוי ותואר וחכמה. וביצחק כתיב (שם כ"ד) מי איש הלזה. מה הלזה האמור ביוסף בנוי בחכמה. אף הלזה האמור ביצחק בנוי בחכמה. ומה יוסף עמד בגבורתו נגד כל אחיו. אף יצחק עמד בגבורה נגד כל בני גרר. מה יוסף בעושר אף יצחק בעושר שנאמר (שם כ"ז) ויגדל כו'. כן הגי' בראשית חכמה פ' גידול בנים] מנין שהיה נאה יצחק כיוסף. כתיב ביוסף ויהי יוסף יפה תואר וגו'. וכשהלך אצל אחיו מה אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ונאמר ביצחק מי האיש הלזה וגו' מה הלזה האמור ביוסף שהיה נאה אף הלזה האמור ביצחק שהיה נאה. בכח מנין שהיה יצחק גבור בכח ראה כמה בורות חפר שנאמר וישב יצחק ויחפור וגו' ויחפרו עבדי יצחק וגו' ויחפרו באר אחרת וגו' ראה גבורה שהיתה בידו. עושר מנין שנאמר ויגדל האיש וגו' ויהי לו מקנ' צאן וגו'. ובשנים מנין (שם ל"ה) ויהיו ימי יצחק מאה שנה ושמונים שנה ואברהם בן קע"ה וזה בן ק"פ. למה. אלא אמר לו הב"ה אתה זכית בחמש' דברים אלו

תחת וגו׳ אתמול (ש״א י״ז) וימהר דוד וירץ המערכה וגו׳. ועכשיו יורד ועיף שנאמר (ש״ב כ״א) ויעף דוד. אתמול מלבישין אותו. והוא אמר (ש״א י״ז) לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ממה שהיה זריז וגופו חם עליו. ועכשיו (מ״א א׳) ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו. שנצטנן גופו מפחדו של מלאך. כשהטעה אותו מלאך השטן. ומנה את ישראל. באותה שעה (ד״ה א׳ כ״א) וישלח האלהים מלאך לירושלים להשחיתה וכשהשחית וגו׳. מה עשה המלאך אמר יודע אני שהקב״ה נתמלא עליהם חימה אם הולך אני והורגן קימעה עכשיו הוא מכלם בידי אלא הרי אני הורג כאחת מהן הרבה. כדי שיראה וירחם עליהן. כיון שהלך והרג מהן שבעים אלף איש מיד וכהשחית ראה ה׳ (ד״ה א׳ כ״א) וינחם על הרעה וגו׳ דברי ר׳ יהודה ור׳ נחמיה אומר מה הוא ראה ה׳. (שמות ל״ב) וינחם ה׳ על הרעה. אלא הלך לו המלאך וישב לו בהר המוריה. ואמר לפניו רבש״ע כן התנית ברית עם אברהם אביהם. שכבש רחמיו לעשות רצונך בעולם הזה. לא כך אמר לפניך (בראשית כ״ב) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה. כשם שהיה לי להשיב לפניך ולומר. אתמול אמרתי לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר קח נא וגו׳. היה לי זכות להשיב לפניך ולא אמרתי כלום. אלא עשיתי עצמי כאלם ועשיתי רצונך. כך כל זמן שיהיו בני חוטאין לפניך ויש לך זכות על שחטאו לך. שתהא מכבש את חמתך. ולא תפרע מהם אלא שתהא זוכר עקדתו של יצחק ומרחם עליהם. אמר לו המלאך ולא כך התנית עמו ועכשיו אתה מכלה אותן. שנאמר (ד״ה א׳ כ״א) ראה ה׳ וינחם על הרעה מה ראה עקדתו של יצחק ראה ונתרחם עליהם לפיכך אמר שלמה (משלי י״ט) נהם ככפיר וגו׳:

פרק ל״ט כתובים. (תהל׳ קכ״א) שיר למעלות אשא עיני וש״ה (דברים כ״ח) ונתנך ה׳ לראש וגו׳. אשריהן ישראל בזמן שהן עושין רצונו של הקב״ה הוא מעלה אותן כמלאכי השרת שנאמר (דברים י״א) והיה אם שמוע תשמע וגו׳. והיית למעלה אין כתיב כאן אלא (שם כ״ח) רק למעלה. מהו רק מיעוט. פעמים שאתם למעלה. אימתי כי תשמע בקול ה׳ וגו׳. ואם לאו פעמים שאתם למטה. כשאין אתם עושין רצונו שנאמר (שם) הגר אשר בקרבך וגו׳. וכך הבטיח הקב״ה לאברהם מתחילה (בראשית ט״ו) הבט נא השמימה וגו׳ ובמקום אחר הוא אומר (שם כ״ח) והיה זרעך

פעמים הרבה. אצל פרעה. אצל אבימלך. כך התחילו אומר לא עיברה אלא מפרעה. ואלו אומר׳ לא עיברה אלא מאבימלך. אמר להן הקב״ה (תהלים ס״ג) יסכרו פי דוברי שקר המתינו עד שתלד. ואתם רואין למי הוא דומה. מיד צוה הקב״ה למלאך הממונה על צורת הולד. אמר לו אל תצור אותו דומה לאמו אלא לאביו. שידעו הכל שאינו אלא מן אביו. מיד יצא דומה לאביו לכך נאמר אלה תולדות יצחק בן אברהם:

פרק ל״ח נביאים. (מ״א א׳) והמלך דוד זקן בא בימים וש״ה (ישעי׳ מ״ם) וקוי ה׳ יחליפו כח אמרו רבותינו שלש עשרה שנים עשה דוד חולה ומוטל במטה ושבעה כרים היו מחליפים מתחתיו בכל יום. ממה שהיו ממסין שנאמר (תהלים ו׳) יגעתי באנחתי וגו׳ אלו שלש עשרה שנים שהיה מתיסר. בשביל שעשה אותו מעשה וכל שונאיו היו אומרים אימתי הוא מת זה שנאמר (שם מ״א) אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו עד שביקש רחמים מלפני הקב״ה ואמר לפניו רבונו של עולם העמידני בשביל בית המקדש שמסר לי שמואל הנביא. אלא בבקשה ממך תן לי קימ״יאטון. שאעמוד מן המטה הזה ואשלים להם מגילת בנין בית המקדש שנאמר (שם) ואתה ה׳ חנני והקימני ואשלמה להם. הקימני מן המטה ואשלים להם מגילת בנין בית המקדש מיד שמע הקב״ה את תפילתו ועמד מן המטה שנאמר (ד״ה כ״ח) ויקם דוד המלך על רגליו והיכן אדם עומד לא על רגליו. ומהו על רגליו אלא שנרפא ונעשה בריא ועמד ברגליו מאחר כל אותן השנים. ומסר להן מגילת הבית הכל בכתב מיד ה׳ עלי השכיל (ד״ה א׳ כ״ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וגו׳ ותבנית כל אשר היה ברוח עמו. לפיכך נאמר (ישעיה מ״ם) וקוי ה׳ יחליפו כח. ד״א והמלך דוד זקן. וש״ה (דברים י״א) למען ירבו ימיכם וגו׳ ואברהם זקן בא בימים אלו ימי עולם הבא (תהלים כ״ז) שנאמר שבתי בבית ה׳ כל ימי חיי. לעולם הבא שאין בהם טעם מות שנאמר (ישעיה כ״ה) בלע המות לנצח וגו׳. ללמדך שבעולם הזה אף מלאכי השרת בוכין על הצדיקים למעלה. כשם שבוכין בני אדם למטה. ולעתיד לבא אין עוד בכיה (שם) שנאמר ומחה ה׳ דמעה מעל כל פנים. ואין פנים אלא מלאכי השרת שנאמר (יחזקאל א׳) ודמות פניהם פני אדם וגו׳. לפיכך והמלך דוד זקן ויכסוהו בבגדים וגו׳. עליו אמר שלמה (קהלת ט׳) שבתי וראה

נותנין עטרה לאבותם. ויש בנים רעים נוטלין עטרה מאביהם שנאמר (בראשית ט׳) וירא חם וגו׳ אבל שם ויפת ויכסו את ערות אביהם. ישמעאל עובד ע״א אבל יצחק שה עולתו של הקב״ה נתן עטרה לאביו. אלה תולדות יצחק. (שם מ״ט) ראובן פחז כמים וגו׳. ויוסף (שם מ״ה) מהרו ועלו אל אבי וגו׳. אבשלום (ש״ב י״ז) והכיתי את המלך לבדו. ושלמה (מ״א א׳) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו׳. עמד יחזקיה והוסיף על העבודה שנאמר (מ״ב י״ח) ויעש הישר בעיני ה׳ ככל אשר עשה דוד אביו. הוי עטרת זקנים בני בנים. אלה תולדות יצחק. ד״א אלה תולדות יצחק. וש״ה (ישעיה ס״ה) לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה למה כי זרע ברוכי ה׳ המה וגו׳. לא יגעו לריק זה אברהם ושרה שהרבה יגעו עד שנתן להם יצחק. ולא ילדו לבהלה שאילו הניחוהו אצל ישמעאל היה הורגו שנאמר (בראשית כ״א) ותרא שרה וגו׳ ואין מצחק אלא שהיה מבקש להורגו. שכן שלמה מפרש (משלי כ״ו) כמתלהלה היורה זקים וגו׳ כן איש רמה את רעהו וגו׳. אמר הקב״ה אם הורגו מנין עולמי עומד. התחילה שרה אומרת גרש האמה וגו׳. אלה תולדות יצחק. ד״א אלה תולדות יצחק והרי כבר נאמר אלה תולדות ישמעאל. וכאן אלה תולדות יצחק בן אברהם יכול שניהם דומים חס ושלום. וש״ה (תהלים א׳) כי יודע ה׳ דרך צדיקים וגו׳ משל לתרבא (פי׳ תרגום חלב תרבא) של חמור שנפל לשמן ורד. אעפ״י שנעשה ריחו יפה משמן הורד. אלא סופו חוזר לסרחותו כמות שהיה. כך תרבא של חמור זה הגר המצרית. שנאמר בהן (יחזקאל כ״ג) אשר בשר חמורים בשרם וגו׳. נדבקה עם אברהם וילדה לישמעאל. אלה תולדות ישמעאל. אלא סופה חזרה לסריותה שנאמר (בראשית כ״א) ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים. שהיתה הגר מצרית. אבל ראה מה אברהם מצווה בשבילו לאליעזר (שם כ״ד) אם לא אל בית אבי וגו׳. לפיכך אלה תולדות יצחק וגו׳ אבל ישמעאל אשר ילדה הגר המצרית וגו׳. אברהם הוליד את יצחק. וכי איני יודע שאברהם הוליד את יצחק א״ר חנניה רבה. משל ליונה שהיו הנצים והעורבים רודפים אחריה. ברחה מהן ונכנסה וישבה על קינה. והי׳ בני אדם אומרים ביצים הללו מן הנץ הן. וזה אומר מן העורב הן. א״ל אחד כל זמן שהן ביצים אינן ידועות אם של עורב הן. אם של נץ הן. אלא הניחן עד שתלד ויעשו אפרוחין ואתם יודעין ממי הן כך נטלטלה שרה

שנאמר (שם נ"ב) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה ושמחת וגו'. הרי שנים. ונסו יגון ואנחה הרי שנים. לפיכך הוא אומר עד שיפוח היום ונסו הצללים. בזכות מי. בזכות שאמר אלך לי אל הר המור זה אברהם. מה המור ראש לבשמים כך אברהם ראש לצדיקים. ואל גבעת הלבונה זה יצחק שקרב במזבח כלבונה שנאמר (בראשית כ"ב) וישם אותו על המזבח וגו'. אמר לו אל תשלח ידך אל הנער. התחיל יצחק צווח. אשא עיני אל ההרי' וגו'. לא עשה. אלא וירא והנה איל וגו' אותה שעה עזרי מעם ה' וגו':

פרק ל"ז תורה. אלה תולדות יצחק. וש"ה (יהושע כ"ד) כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר וגו'. בוא וראה מה הבנים כשרים מתנה גדולה הן. את מוצא כמה גדולה נתן הקב"ה לאברהם שנאמר ואעשך לגוי גדול וגו' ואברכה מברכך וגו'. ומפני שלא היה לו בן התחיל אומר להב"ה במה אדע כי אירשנה. מה הנייה שנתת לי כל טובה שבעולם ובנים לא נתתי לי שנאמר ה' אלהים מה תתן לי וגו'. אמר לו הקב"ה אני נותן לך שנאמר (משלי ח') להנחיל אוהבי יש (שם י"ג) טוב ינחיל בני בנים. לפיכך נתן לו מתנה גדולה זאת יצחק (יהושע כ"ד) שנאמר ואתן לו את יצחק. ומה ראה לומר ה' אלהים מה תתן לי אלא מתחילה היה אברהם אסתרולוגין והיה רואה במזלות שאינו מוליד לא הוא ולא שרה. אף כל האסתרולוגין היו רואין כך. התחיל אומר להקב"ה רבש"ע איפשר לי שאני מוליד. שאף הכל אומרים כך ולא האמנתי עד שראיתי אף אני במזל. אמר לו הקב"ה אל תסתכל עוד בדברים הללו. צא לך מן המידה הזו שנאמר ויוצא אותו החוצה וגו'. ומה אמרו לך הכל אברם אינו מוליד ושרי אינה יולדת שנאמר ושרי אשת אברם וגו' אימתי אתם מולידין. ולא יקרא עוד את שמך אברם וגו' אף שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי וגו'. הוי אברם אינן מוליד. אבל אברהם מוליד. שרי אינה יולדת אבל שרה יולדת. שנאמר ותהר ותלד שרה וגו' לכך נאמר[1] אלה תולדות יצחק וגו'. ד"א ואלה תולדות יצחק וש"ה (משלי י"ז) עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם. יש בנים טובים

---

1) אלה תולדות יצחק. פי' דרש סיפא דקרא אברהם הוליד את יצחק לפי שנתוסף לו אות ה'. זהו תולדות יצחק שזהו גרם לו.

כך ואין משלחת במלחמה ולא ימלט רשע את בעליו איש בעונו וגו׳. ואם תאמר הרי הצדיקים עושין כמה צדקות ומתים. אלא לא דומה (משלי י״א) לא יועיל הון וגו׳. ואינו מת מי שהוא עושה צדקה. אלא חי לעולם. אינו אומר כן אלא (שם) וצדקה תציל ממות. אע״פ שהצדיקים מתים בעולם הזה. אלא לעתיד לבוא הם חיים לעולם ולעולמי עולמים. אבל הרשעים בעולם הזה ובעולם הבא הן מתים שנאמר לא ימלט רשע וגו׳ ומשהוא דנן מחזירן לשאול שנאמר (תהלים ט׳) ישובו רשעים לשאולה וגו׳. אבל הצדיקי׳ עליהם נאמר והיה לי אמר ה׳ צבאות וגו׳ אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע (שם ע״א) אל תשליכני לעת זקנה וגו׳. כשהייתי נער הייתי יוצא למלחמה ונותן נפשי על בניך. ועכשיו שהזקנתי אין בי עוד כח והן אומרים עד מתי הזקן זה חי. שנאמר (שם מ״א) אויבי יאמרו רע וגו׳ בבקשה ממך גם עד זקנה ושיבה וגו׳ אמר לו הקב״ה וכך אני עושה (ישעיה מ״ו) עד זקנה אני הוא ועד שיבה וגו׳. ד״א והמלך דוד זקן. וש״ה (משלי כ׳) מלך יושב על כסא דין מורה בעיניו כל רע. בוא וראה כשהרשעים מתגדלין בעולם חיה רעה באה לעולם וכשהצדיקים מתגדלין בעולם הכל ששין ושמחין כשהומלך דוד היו הכל אומר׳ והמל״ך (פי׳ וה לשון שמחה הוא ומלת והמלך דריש כשתי תיבות וה מלך דוד) כשהומלך צדקיהו היו הכל אומר׳ וי וימלו״ך צדקיהו בן יאשיהו עליהם הכתוב אומר (מלאכי ג׳) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו׳:

פרק ל״ן כתובים. (תהלים קכ״א) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו׳ וש״ה (שיר ב׳) עד שיפוח היום וגו׳ לפי שישראל משתעבדים במלכיות הם אומרים רבון כל העולמים עד מתי משתעבדי׳ בנו שנאמר (תהלים י״ג) עד אנה אשית עצות בנפשי וגו׳. והקב״ה אומר להן. עד שיפוח היום יפוח יומא ואינון ערקין. שנאמר ונסו הצללים אלו המלכיות. שנאמר (ירמיה ו׳) אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב וכן משה אומר (במדבר י״ד) סר צלם מעליהם וגו׳. באותה שעה ישראל יושבין בשלוה ואומרים (ישעיה ל״ג) לבך יהגה אימה וגו׳ אימה זו מלכות בבל שנאמר (דניאל ז׳) וארו חיוא רביעאה דחילא אימתני ותקיפא. (ישעיה שם) איה סופר איה הן המקין שלה. איה שוקל. היכן הן גולגליאות שהיו שוקלין להן המס. והקב״ה אומר להן אל תתירא (שם) את עם נועז לא תראה. ונסו הצללים. חסרין שני דברים. וחוזרין שני דברים.

שנאמר (ד"ה ב' כ') זרע אברהם אוהבי. אמר לו הקב"ה מה אתן לך זהב יש לך. שנאמר (בראשית י"ג) ואברהם כבד מאד. אלא ראה מה כתיב בי (דניאל ז') ושער ראשיה כעמר נקי כך אני עושה אותך שתהא עטרת תפארת. הה"ד (משלי ט"ז) עטרת תפארת שיבה והיכן היא נמצאת (שם) בדרך צדקה תמצא:

פרק ל"ה נביאים. והמלך דוד זקן. וש"ה (קהלת ח') אין אדם שליט ברוח וגו'. אין אדם בעולם שבא למות ואומר הריני סותם פי ואין הרוח יוצא. או אזנו או נחירו. אינו יכול. שאינו יודע מהיכן הוא יוצא. אלא כשבא קיצו פורח ויוצא לו. לכך נאמר אין אדם שליט ברוח אלא וישוב העפר וגו'. אמר ר' סימון אל תאמר כן. אלא והרוח תשוב אל האלהים כאשר נתנה אם כשם שנתנה היא זכה וטהורה וקדושה לכך והרוח תשוב. וכן אביגיל אומרת לדוד (ש"א כ"ה) והיתה נפש אדוני וגו' מפני שהיה דוד צדיק נאמר עליו כך. איזה הוא הצרור הזה של חיים. כביכול (ירמיה י') וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם. (ש"א כ"ה) ואת נפש אויביך יקלענה וגו'. מפוזרה בארבע רוחות העולם. ושוב באה בכף הקלע. והמלאכים מפורין אותה. ושוב חוזרת. ואלו הן נפשות של רשעים. לכך נאמר ואת נפש אויביך וגו'. אין אדם שליט וגו'. ואין שלטון ביום המות. שאפילו אדם גדול או מלך או שר גדול. כשהוא מת אינו מת וכבודו עמו. שנאמר (תהלים נ"ט) כי לא במותו יקח הכל וגו'. וכל זמן שהיה דוד הצדיק קיים. היה נקרא מלך (מ"א א') והמלך דוד זקן. והיו קורין לו אדני המלך. וחכם ומלאך. שכן האשה התקועית אומרת לו (ש"ב י"ד) ואדני חכם כחכמת מלאך האלהים. וכן יונתן בן אביתר הכהן אומר לאדוניהו (מ"א א') אבל אדונינו המלך דוד המליך את שלמה וכן בת שבע אומרת (שם) יחי אדני המלך דוד לעולם. וכן נתן הנביא אומר לו (שם) אדני המלך אתה אמרת אדוניהו וגו' הרי כמה כבוד וגדולה והדר היה לדוד. וכשהגיע זמנו למות אין כתיב שם לא מלך ולא אדוני ולא חכם ולא מלאך אלא שמו בלבד שנאמר (ד"ה א' כ"ג) ודוד זקן ושבע ימים (מ"א ב') וישכב דוד (שם) ויקרבו ימי דוד למות. לכך אמר שלמה אין שלטון וגו'. ואין משלחת במלחמה לא כמלכי בשר ודם. א"ר אחא בשם ר' סימון כשהמלך מבקש לגיון שר הצבא באי ליטול את הלגיון. והן נותנן לו כסף וזהב הרבה. והוא נוטל מהן ואינו משלחן אלא משלח אחרים תחתיהם. אין במות

כחי. כך אברהם גבור באו עליו פירט״ין ועמד והרג כולן. שנאמר (בראשית י״ד) ויחלק עליהם וגו׳. ומל לעצמו ולישמעאל ולילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וכל מקנת כספו ביום אחד. ראה גבורה שהיתה בידו. שנאמר (שם י״ז) בעצם היום הזה נמול וגו׳. אמרו לו אתמול היית שולט בכל העולם. דכתיב (שם י״ד) ברוך אברם לאל עליון וגו׳. ועכשיו את אומר גר ותושב וגו׳. אמר להם ומה אעשה שמתה אשתי. שנאמר (שם כ״ג) ואקברה מתי וגו׳ מיד ואברהם זקן. אשת חיל מי ימצא. זו שרה (שם י״ב) כי אשת יפת מראה את. בטח בה לב בעלה (שם) אמרי נא אחותי את. ושלל לא יחסר. ואברם כבד מאד. גמלתהו טוב ולא רע. ולאברם היטיב בעבורה. דרשה צמר ופשתים שאף היא הייתה מקיימת את המצות כאברהם כל אשר תאמר אליך שרה וגו׳. היתה כאניות סוחר. שהיתה בעבר הנהר ובאת לה לארץ כנען. ותקם בעוד לילה וישכם אברהם בבוקר וגו׳. וזממה שדה ותקחהו זה שרה המכפלה שנאמר ויקם השדה והמערה וגו׳. מפרי כפיה נטעה כרם (ישעיה ה׳) כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל. חגרה בעוז מתניה. בשעה שבאו המלאכים לאכול אצל אברהם. מהרי שלש סאים וגו׳. טעמה כי טוב סחרה. ולשרה אמר וגו׳. ידה שלחה בכישור וגו׳. גרש האמה הזאת. לא תירא לביתה משלג. שהתנה הקב״ה עמו שבזכות מילה ושבת אין בניו יורדין לגיהנם. כי כל ביתה לבוש שנים. שנים שבת ומילה. מרבדים עשתה לה. אימתי כשאמרו לו (בראשית י״ח) ויאמרו אליו איה וגו׳. אמרו לה הרי את מבושרת שבניך עתידין לעשות כהנים. להיות לובשים בגדי כהונה. ומשמשין באהל מועד שנאמר (שמות כ״ח) ועשו את האפוד וגו׳. כיון שמתה שרה קפצה עליו זקנה והזקין. מיד נודע בשערים בעלה וגו׳. ד״א ואברהם זקן וש״ה (משלי כ׳) תפארת בחורים כחם וגו׳. את מוצא עשרים דור מאדם עד אברהם ואין כתיב באחד מהן זקנה. אלא האב והבן ובן בנו עד ארבעה דורות עומדים כאחד. ולא היה אדם יודע איזה הוא הזקן. ואומר זה הוא הבן ואיזה הוא בנו. אלא היו דומין זה לזה. ולא מכבד הבן לאב. מפני שלא היו יודעין. שנאמר (תהלים ע״ח) ויכל בהבל ימיהם וגו׳. וכיון שעמד אברהם כבדו הב״ה בעטרה זו. משל למלך שהיה לו אוהב. אמר לו אם אתן לך כסף וזהב ועבדים ושפחות יש לך. אלא הריני נוטל עטרה מראשי ונותן בראשך. כך אברהם אוהבו של הקב״ה

אימתי א"ה שולטין עלינו. עד אימתי משעבדין אותנו. וכן דוד אומר (תהלים י"ג) עד אנה ירום אויבי עלי. אמר להם הב"ה הדבר תלוי בכם. עשו תשובה ואני מכלה אותם. שנא' (שם פ"א) לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי. אמרו לו ישראל וכשתעשה אנו מקלסין אותך. שנאמר (שם ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ וגו':

פרק ל"ג כתובים. (תהלים קי"ב) אשרי איש ירא את ה'. וש"ה (קהלת י"ג) סוף דבר הכל נשמע וגו'. כיצד סוף כל האדם. אין דבר חביב ממי שהוא מתירא מן הקב"ה. שנאמר סוף דבר וגו'. בנוהג שבעולם אדם אומר לחבירו עשיר אני ויש לי חיטים הרבה ושמן ויין הרבה. אמרו לו חביריו הרי הכל יש בידך יש לך אוצר היכן ליתנם. אם אין לך אוצר אין בידך כלום כך מי שהוא עשיר וחכם בן דעת. ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום מנין שנאמר סוף דבר וגו'. למה כי זה כל האדם לפיכך אמר דוד אשרי איש וגו' זה אברהם. שנאמר (בראשית כ"ב) כי עתה ידעתי וגו'. במצותיו חפץ מאד זה אברהם שנאמר עקב אשר שמע אברהם וגו'. גבור בארץ יהיה זרעו (שם כ"א) כי ביצחק יקרא לך זרע. ומה כתי' (שם כ"ו) ויגדל האיש וילך הלוך וגו'. דור ישרים יבורך (שם כ"ד) ואברהם זקן אף לבניו ויהי אחרי מות אברהם וגו'. דור ישרים יבורך:

פרק ל"ד תורה. ואברהם זקן בא בימים. וש"ה (משלי ל"א) אשת חיל מי ימצא וגו'. כל הפסוק הזה נדרש בשרה. למה שכתיב למעלה ואחרי כן קבר אברהם וגו'. כיון שמתה שרה מיד קפצה עליו זקנה. ואברהם זקן. ורוח הקדש צווחת ואומרת אשת חיל וגו'. משל לחובל גבור (פי' מנהיג הספינה) שהיה לו ספינה כבש את המים ואת הרוחות. בא עליו פירטין (פי' שוללים ושודדים בלע"ז קור"סאר) ועטר והרג כולן. לאחר זמן הגיע לפתח הלימין (כמו שאמרו פעם אחת לא נכנסו ללימין ובא עליו רוח קשה. ונשברה. עד שחשיכה (עירובין מ"א) פי' בלשון יוני חוף הים ומושב הספינות) ובא עליו רוח קשה ונשברה ספינתו. התחיל מבקש רחמים מבני אדם. בבקשה מכם הצילו אותי. אמרו לו אתמול היית מכבש את המים והורג את הפיר"טין. ועכשיו אתה מבקש מן אחרים שיצילו אותך. אמר להם כל זמן שהיתה ספינתי קיימת הייתי גבור ולא הוצרכתי שיסייעוני. ועכשיו נשברה ספינתי נשבר

למשה. לא נראה לו אלא ביד מלאך שנאמר (שמות ג׳) וירא מלאך ה׳ אליו בלבת אש וגו׳. זה מיכאל. באותה שעה היה משמר את משה וישראל בים. שנאמר (שם י״ד) ויסע מלאך האלהים. במצרים (במדבר כ׳) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים. וכיון שבאו במדבר ועשו אותו מעשה פיסל משה את המלאך ולא בקשו. ולא עוד אלא שאמר לו הקב״ה (שמות כ״ג) השמר מפניו ושמע בקולו וגו׳. כיון ששמע משה (שם) כי לא ישא לפשעכם. התחיל אומר ולמה לנו להניח מי שכתוב בו (מיכה ז׳) מי אל כמוך נושא עון וגו׳. וליטול מי שכתוב בו כי לא ישא לפשעכם. אמר לו אם אין פניך הולכים וגו׳. אמר לו כך אני עושה. פני ילכו והניחותי לך. וכל זמן שהיה משה קיים לא היה לו רשות למלאך ליראות. עד שעמד יהושע ביריחו ונגלה. שנאמר (יהושע ה׳) ויהי בהיות יהושע וגו׳ אמר לו המלאך בבקשה ממך שלא תפסול אותי. כשם שפיסל אותי משה שיש לי כמה שנים חבוש. ועכשיו באתי לשמר אתכם. שנאמר (שם) ויאמר לא כי אני שר צבא וגו׳ ומאותה שעה צוה הקב״ה למלאך שיניח בני אדם מן האומות. שמא יעשו תשובה. כגון רחב הזונה. ועוד שילמדו ישראל בהן לעשות מלחמה. לכך נאמר (תהלי׳ נ״ט) אל תהרגם פן ישכחו עמי שלא ישכחו ישראל לעשות מלחמה. ועוד שיתנסו בהן. שאם אינן מניחן את הקב״ה. ולא ידבקו עם א״ה. ואף אני מכלה שונאיהם. הניעמו בחילך והורידמו מגיננו ה׳. בזכות מי. בזכות אברהם. אל תירא אברם אנכי מגן לך. וכן משה אומר (דברים ל״ג) אשריך ישראל וגו׳ מגן עזרך וגו׳ וכך אמר ליהושע (יהושע י״ג) אתה זקנת וגו׳ והארץ נשארה הרבה מאוד לרשתה. אף על פי כן אנכי אורישם מפני בני ישראל לכך נאמר ואלה הגוים ד״א ואלה הגוים וש״ה (תהלים ס׳) נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה. בוא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים. אברהם נסה אותו הב״ה שנאמר (בראשי׳ כ״ב) והאלהים נסה את אברהם. דור המדבר נסה אותם הקב״ה שנאמ׳ (שמות ט״ז) הנני ממטיר לכם לחם וגו׳ ואילו מתנסין באומות שנאמר אלה הגוים וגו׳. משל לעשיר שהיה לו כרמים. כשראה אותו יין טוב היה שותה. וכשראה את היין רע היה נותנו לעבדו לשתותו. כך אברהם שהיה צדיק הקב״ה ניכה אותו. אבל אלו ביד האומות ואלה הגוים. ד״א ואלה הגוים. וש״ה (ד״ה א׳ ט״ז) אמרו הושיענו אלהי ישענו וגו׳ אמרו לו ישראל רבון כל העולמים. עד

ד"א והאלהים נסה את אברהם וש"ה (תהלים קכ"ו) הלך ילך ובכה וגו' הלך ילך זה אברהם. כאשר אמר לו לך לך אל ארץ המוריה. ובכה. למה בוכה. בלבו היה בוכה אתמול אמר לי הקב"ה כי ביצחק יקרא לך זרע וגו'. ועכשיו אמר לי לך שוחטו נאמן הוא עלי (נחמי' ט') ומצאת את לבבו נאמן לפניך. והי' מהלך לעשות רצון הקב"ה ומושך ביצחק נושא משך הזרע. כיון שאמר לו אל תשלח ידך. חזרו בשלום לבתיהם. וישב אברהם אל נעריו וגו'. התחילו אומ' בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו. חשב עצמו כאלם וחרש ושתק ולא אמר דבר. שנאמר (תהלים ל"ח) ואני כחרש לא אשמע וגו'. לכך נאמר בא יבוא ברנה נושא אלומותיו. ד"א והאלהים נסה וש"ה (שם קי"ט) חשתי ולא התמהמתי לשמור מצותיך זה אברהם שהיה הולך במהרה. לא כשם שהיה לוט בן אחיו ויתמהמה וגו'. אבל אברהם חשתי ולא התמהמתי וגו' כיון שאמ' לו קח נא. מיד השכים אברהם בבוקר והיה מהלך. ולא ראה כלום יום א' והלך וישב לו שוב השכים יום ב' ולא ראה כלום משאמר לו (בראש' כ"ב) על אחד ההרים האלה אשר וגו' בשלישי ראה לשכינה עומדת בהר שנ' ביום השלישי וגו' נאמר כאן מרחוק ונאמר להלן (ירמיה ל"א) מרחוק ה' נראה לי וגו'. ולמה ביום השלישי ולא מיד. אלא אמר הקב"ת כדי שלא יאמרו אומות העולם מפני יראה הקריב אברהם את בנו כשנגלה הקב"ה לו. מיראתו נטל דעתו הימנו והלך והקריב את בנו. שאילו איחר שעה אחת היה חוזר בו. לפיכך אמר הקב"ה יעשה שלשה ימים מצטער ומבקש את המקום כדי שידעו הכל שבדעתו ובאהבה הקריבו ולא חזר בו. הה"ד ביום השלישי וגו' כיון שבא לשוחטו מיד נכמרו רחמיו של הקב"ה וצווח אל תשלח ידך וגו'. א"ר אבון בשם רבי חלקיה. טפש לבם של שקרנין. שהן אומרים יש לו בן להב"ה. ומה אם בנו של אברהם כשראה שבא לשוחטו ולא יכול לראותו בצער אלא מיד צווח אל תשלח ידך אל הנער וגו'. ואילו היה לו בן היה מניחו ולא היה הוא הופך את העולם ועושה אותו תהו ובהו. לפיכך שלמה אומר (קהלת ד') יש אחד ואין שני וגו' ומפני חיבתן של ישראל קרא אותן בנים שנאמר בני בכורי ישראל:

פרק ל"ב נביאים. (שופטים ב') ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל וש"ה (תהלים נ"ט) אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו מגיננו ה'. מיום שנגלה הקב"ה

לאברהם ה׳ יראה. וינחם ה׳ על הרעה וכן דוד אומר (תהלים ק״ה) כי זכר את דבר קדשו וגו׳ ויוצא עמו בששון ברנה את בחיריו:

פרק ל״א תורה. ויהי אחר הדברים האלה. והאלהים נסה וגו׳. וש״ה (שם פ״ט) לא אחלל בריתי וגו׳. איזה ברית ביום ההוא כרת ה׳ את אברהם וגו׳. והאיך לא אחלל בריתי. אם שוחטו הוא ליצחק אף המלאכים נתכנסו והי׳ בוכים שנאמר (ישעיה ל״ג) הן אראלם צעקו חוצה וגו׳ התחילו אומ׳ רבש״ע נשמו מסילות שבת עובר אורח וגו׳. אם שוחטו הוא היכן עולי רגלים. היכן שכתוב בהן (במדבר כ׳) ויאמרו אליו בני ישראל במסילה נעלה. נשמו מסילות. הלא הפר ברית היכן הוא הברית שהתנית עמו אמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע. אמר להן הקב״ה חייכם. לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה. שאמרתי לו קח נא את בנך וגו׳ והאיך אני מקיים שתיהן. משל למלך שאמר לאוהבו מתאוה אני לראות טווס על שולחני. הלך אוהבו מיד והביא את הטווס והעמידו על השלחן. רץ להביא את המאכלת לשוחטו. צווח המלך ואמר לו מה אתה עושה. וכי כך אמרתי לך מתאוה אני לראות טוים (פא״ו בלע״ז) על שולחני שחוט אלא עומד. ועל שהבאת את הסכין הרי פאסין (פאז״אן בלע״ז) לפניך. שחוט אותו תחת הטווס. כך אמר הקב״ה לאברהם התאויתי ליצחק יחידך לראותו על הר המוריה והעלהו שם לעולה כיון שהעלה אותו שם. וישם אותו על המזבח וגו׳. א״ר חנינא מהו ממעל. שעשה את המזבח מכוון כנגד כסא הכבוד שנאמר (ישעי׳ ו׳) שרפים עומדים ממעל לו. למעלה מן המזבח. שלח ידיו ונטל את הסכין לשוחטו שנאמר וישלח אברהם את ידו וגו׳ צווח הקב״ה ויקרא מלאך ה׳ מן השמים וגו׳ ומפני שהבאת את המאכלת לשחוט אותו הרי לפניך את הבהמה שחוט אותה תחת בנך. מיד וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל וגו׳ אמר לו כשם שעשית כך קרבן ראשית שאני מצוה את בנך כך אני מצוה. שנאמר ויקרא אל משה וגו׳ דבר אל בני ישראל וגו׳. הרי הבהמה לפניו מן הבהמה מן הבקר וכך שנו רבותינו (ירמיה ז׳) אשר לא צויתי. ליפתח להקריב את בתו. ולא דברתי למלך מואב שיעלה את בנו על החומה. שנא׳ (מ״ב ג׳) ויקח את בנו הבכור וגו׳. ולא עלתה על לבי שישחט אברהם את בנו אע״פ שצויתי אותי בפי ואמרתי לו קח נא וגו׳. אלא בלבי לא עלתה שישחוט אותו. לפיכך לא אחלל בריתי וגו׳.

בישועתיך. ועשה שנאמר כי פקד ה׳ את חנה. ד״א כי פקד ה׳. וש״ה (יחזקאל י״ז) וידעו כל עצי השדה כי אני ה׳ השפלתי עץ גבוה זה פרעה הראשון. שנאמר (בראשית י״ב) וינגע ה׳ את פרעה וגו׳. והגבהתי עץ שפל זה אברהם שנתגדל. שנאמר (שם כ״ג) שמעני אדוני וגו׳. הובשתי עץ לח זה אבימלך כי עצר עצר. הפרחתי עץ יבש זו שרה. אני ה׳ דברתי ועשיתי. וה׳ פקד את שרה. ד״א וידעו כל עצי השדה. זה שמואל שנאמר (ש״א ג׳) וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע. השפלתי עץ גבוה אלו בני עלי שנאמר (שם ב׳) ביום אחד ימותו שניהם. הגבהתי עץ שפל זה שמואל שנאמר (שם) והנער שמואל משרת את ה׳ וגו׳. וכן והנער שמואל הולך וגדל וטוב. עליו נאמר (משלי ג׳) ומצא חן ושׂבל טוב. ד״א הגבהתי עץ שפל זו חנה. הובשתי עץ לח זו פנינה דכתיב (ש״א ב׳) ורבת בנים אומללה. הפרחתי עץ יבש זו חנה. כי פקד ה׳ את חנה וגו׳. ויגדל הנער שמואל עם ה׳. אמר דוד (תהלים ל״ד) גדלו לי״י אתי ונרוממה שמו יחדיו:

פרק ל׳ כתובים. (שם ק״י) לדוד מזמור נאום ה׳ לאדוני שב לימיני. וש״ה (שם ק״מ) אך צדיקים יודו לשמך וגו׳. יתברך שמו של הקב״ה. האיך הוא מחבב את ישראל שאינו דן אותן עד שמושיב את אבותם אצלם שנאמר (שם) ישבו ישרים את פניך שאין מידותיו כמדת בשר ודם. ב״ו שמוליך את בנו לבית הספר והסופר עומד ומבקש להכות את בנו מפני שברח. וכל זמן שאביו עומד שם. אינו מכה אותו בפניו. כדי שלא יבקש עליו. אבל משילך לו בא ומכה אותו. אבל הקב״ה אינו כן. אלא כשיבקש לדון את ישראל על מה שחטאו. הוא מושיב את אבותם אצלן. כדי שבשבילם יתמלא עליהם רחמים. שנאמר (מ״ב י״ג) ויחן ה׳ אותם וגו׳. בזכות מי. למען בריתו וגו׳ וכן משה אומר (דברים ד׳) לא ירפך ולא ישחיתך. לא ירד לבור שחת. בזכות מי. ולא ישכח את ברית אבותיך. לכך נאמר שב לימיני. וכן את מוצא בימי דוד כשמנה את ישראל הלך המלאך להשחיתן. שנאמר (ד״ה א׳ כ״א) וישלח האלהים מלאך לירושלים להשחיתה וגו׳. מיד הלך לו המלאך וישב לו בהר המוריה ואמר לפניו רבש״ע זכור מה שהתנית ברית עם מי שהעלה את בנו על ההר הזה. שנא׳ (בראשית כ״ב) ויקרא אברהם שם המקום וגו׳. הה״ד (ד״ה א׳ כ״א) ובהשחית ראה ה׳ וינחם על הרעה. מה ראה. ראה מה שאמר

וש"ה וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם וגו' אותה שאמרה אחרי בלותי וג'. בניתי הנהרסות אותה שכתיב בה חדל להיות לשרה אורח כנשים. נטעתי הנשמה למועד הזה כעת חיה וגו' וה' פקד את שרה. ד"א וה' פקד את שרה. וש"ה (ש"א ט"ו) וגם נצח ישראל לא ישקר וגו'. אמר הקב"ה לא אהיה כבשר ודם. אלישע בשר ודם מפני שהאכילה אותו השונמית שנאמר (מ"ב ד') ותחזק בו לאכל לחם אמר לה למועד הזה כעת חיה את חובקת בן. וקיים. שנאמר ותהר האשה ותלד בן למועד הזה וגו'. על אחת כמה וכמה אני שאמרתי לאברהם למועד הזה כעת חיה והנה בן לשרה אשתך. שאני מקיים לפיכך אמר בלעם (במדבר כ"ג) לא איש אל ויכזב וגו' אלא מה כתיב ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו אמר דוד (תהלים ל"ג) כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד:

פרק כ"ט נביאים. כי פקד ה' את חנה וש"ה (ישעיה ס"ו) האני אשביר ולא אוליד זו חנה. שנאמר (ש"א ב') עד עקרה ילדה שבעה. אם אני המוליד לשרה ועצרתי לבית אבימלך. כי עצר עצר. ד"א אם אני המוליד לישראל שנאמר (ישעיה מ"ו) העמוסים מני בטן וגו' ועצרתי לא"ה שנאמר (שם מ"ב) כל הגוים כאין נגדו וגו'. שכך כתיב (שם י"ד) והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאום ה'. שם זה מטבע שלה. שאר (עובדי' א') ולא יהיה שריד וגו' ונין זה מלכות. ונכד זה אלוף. ד"א אם אני המוליד לציון שנאמר (ישעי' ס"ו) כי חלה גם ילדה ציון את בניה. ועצרתי זה סדום (שם נ"א) ויושביה כמו כן ימותון. זו סדום שנאמר (בראשית ל"ו) אלה בני שעיר החורי אבל לישראל וישועתו לעולם תהיה. ד"א כי פקד ה' את חנה וש"ה (תהלים ק"ו) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתיך. אשרי אדם שנמצא לו שעה של רצון. כך דוד אומר (שם ס"ט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון. א"ל דוד רבש"ע כל שעה שאני מתפלל לפניך עשה אותו עת רצון. כך חנה כיון שעלתה לרגלים עם כל ישראל שנאמר (ש"א א') ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. זו הפסח. שנא' (שמות י"ג) ושמרת את החקה הזאת וגו'. כיון שראתה חנה את כל ישראל אמרה לפני הקב"ה. רבון כל העולמים הרי שעה שתתרצה לי. זכרני ה' ברצון עמך. ושני דברים שאמרה עשה הקב"ה שתיהן. היא אמרה זכרני ה' ועשה שנאמר ויזכרה ה'. היא אמרה פקדני

הן אל לא וגו׳. ולא יהזיק ביד מרעים זה ביתו של אבימלך שהיזקן ועצרן ׳ שנאמר כי עצר עצר וגו׳. א״ר אבהו עצר הקב״ה כל מה שהיה לאבימלך לו ולאשתו ולעבדיו ולשפחותיו ולבהמתו ולצאנו ולבקרו. היאך עצר אלא סתם פיהם שלא לדבר דבר. נחירן שלא יריחו בה. עיניהם שלא יסתכלו בה. אזניהם שלא ישמעו תפלתה. תשמישן שלא ידבקו עמה. מנין שנאמר כי עצר וגו׳ ותאמר בזכותה בלבד ת״ל אשת אברהם וכיון שהתפלל אברהם עליהם מיד ריפאן הקדוש ברוך הוא שנא׳ ויתפלל אברהם וגו׳ אמר הקב״ה לאברהם את מתפלל על אחרים שילדו ושרה אשתך אינה יולדת מיד וה׳ פקד וגו׳ לפיכך אמר הכתו׳ הן אל לא ימאס תם. ד״א וה׳ פקד את שרה וש״ה ולא ידבק בידך וגו׳ ונתן לך רחמים וריחמך אמר להן משה זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה מרחם על חבירך אף הב״ה מרחם עליך אם אין לך רחמים על חבירך אין הקב״ה מרחם עליך. וכן את מוצא כל זמן שהיה איוב אומ׳ כנגד חביריו וחביריו כנגדו היתה מדת הדין מתוחה שנאמר ועתה שחקו עלי וגו׳ והן אומרי׳ לו גם שב גם ישיש בנו וגו׳ וכיון שנתפלל על חביריו מיד נתרצה לו הקב״ה שנאמר וה׳ שב את שבות איוב אימתי בהתפללו בעד רעהו. כך אבימלך כל זמן שהיה לו קטטה עם אברהם היה מצטער שנאמר כי עצר וגו׳ וכיון שהתפלל עליו אברהם מיד נתרצה על שניהם שנאמר ויתפלל אברהם וגו׳ ומה כתיב אחריו וה׳ פקד את שרה. ד״א וה׳ פקד את שרה וש״ה ה׳ צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וה׳ פקד את שרה כאשר אמר. מה אמר אלא ראה מה כתיב ויוצא אותו ההוצה וגו׳ העלה אברהם לשמים שאין חוצה אלא שמים שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות כיון שהעלה אותו לשמים אמר לו הכתכל מה יש למטה שנאמר הבט נא השמימה הרי שהיה למעלה מן הכוכבים שאין הבט אלא מלמעלה למטה שכך ישראל אומרי׳ להקב״ה הבט משמים וראי׳ אף אברהם העלה אותו למעלה מן הכוכבים ואמר לו הבט נא השמימה אמר לו אברהם רבונו של עולם את מתפלל עלי ואומ׳ לי הבט נא השמימה ואני מסתכל לפיכך כביכול שמסתכל למטה ותקיים מה שאמרת לשרה שוב אשוב אליך וגו׳ שנאמר אלהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקד גפן זאת ואין גפן אלא שרה שנאמר אשתך כגפן פוריה וגו׳ אמר לו הקב״ה ואני פוקד ומקיים מה שאמרתי וה׳ פקד את שרה. ד״א וה׳ פקד את שרה

לבניך מלכות שנאמר וישר וגו׳ שלש שנים לכך נאמר ולפני כבוד ענוה ואלו זכה אבימלך היה מאריך ימים שנא׳ (משלי כ״ח) שונא בצע יאריך ימים והוא לא עשה כן אלא נטל בצע מן ישראל מבית בעל ברית שנאמר (שופטים ט׳) ויתנו לו שבעים כסף מבית בעל ברית. לפיכך לא האריך ימים אבל לעתיד לבא כשיעקור הקב״ה יצר הרע מישראל. הן מאריכן ימים שנאמר (ישעי׳ ס״ח) כימי העץ ימי עמי:

פרק כ״ז כתובים. (תהלים ק״י) לדוד נאום ה׳ לאדוני שב לימיני. זש״ה (זכריה י״ג) והיה בכל הארץ נאום ה׳ פי שנים בה יכרתו יגועו. אמר ר׳ ברכי׳ אמר הקב״ה הפה שאומר שהן שנים יכרתו יגועו. והשלישית יותר בה. אלו ישראל שנאמר (ישעיה י״ט) והיה ישראל שלישיה וגו׳. והרשעים הבבליים אומרים שיש לו בן. שנאמר (דניאל ג׳) ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין. אמר הב״ה רשעים שזמא כתיב בו דמה לבר אלהא אלו הי׳ כתיב כן היה לכם פתחון פה. לא כתיב אלא דמה לבר אלהין אלו המלאכים שנקראו בני אלהים. אם לא מהן הי׳ אומ׳ חוץ מזו ומזו. מי שאמ׳ הדבר הזה לא מכם היה. נבוכדנאצר לא מכם היה בבלי היה. כשלקה לא אמר את האמת שנאמר (שם) בריך אלההון וגו׳. חס ושלום לא אמר די שלח בריה אלא די שלח מלאכיה וגו׳. הוי פי שנים בה יכרתו יגועו. שב לימיני מטה עוזך ישלח ה׳ מציון. איזה המטה מה שנטלה תמר מיהודה שנאמר (בראשית ל״ח) חותמך ופתילך וגו׳ כיון שעיברה הימנו. ויהי כמשלש חדשים וגו׳. היא מוצאת וגו׳. נתן לה דימוס ולא נשרפה. אמר לו הקב״ה ואתה הודיתה ופדית שלשה מן השרפה. תמר ושני בניה. חייך אף אני מציל שלשה מן בני בניך מן השרפה. חנניה מישאל ועזרי׳. שנאמר (דניאל ג׳) באדין נפקין שדרך וגו׳ באותה שעה נטל יהודה שלשה כתרים. חותמך זה זרובבל שנאמר (חגי ב׳) ביום ההוא נאום ה׳ צבאות אקחך זרובבל וגו׳ ושמתיך כחותם. ופתילך זה בית המקדש דכתיב (יחזקאל מ״ב) ופתיל פשתים בידו וקנה המדה. ומטך זה משיח העומד מבני בניו שנ׳ מטה עוזך ישלח ה׳ מציון:

פרק כ״ח תורה. וה׳ פקד את שרה. וש״ה הן אל לא ימאס תם ולא יחזיק ביד מרעים. הן אל לא ימאס תם זה אברה׳ שעשה כמה שנים מצטער עד שלא תלד שרה אעפ״כ לא הניחו

ממך אבימלך בעל שמך שכנו של אברהם והיה מכבדו יותר מדאי שנאמר (בראשית כ׳) ויאמר אבימלך הנה ארצי וגו׳ ולא עוד אלא ולשרה אמר וגו׳ זה דורון ומה עשה לשרה. עשאה מטרונה והלבישה בגדי מלכות שנאמר (שם) הנה הוא לך כסות עינים וגו׳ למה שלא יתבע בה עוד ברייה אלא יהי שומע שהיא מלכה והוא מתירא לומר מי יכול לתבוע מלכה לפיכך הוא אומר הנה הוא לך כסות עינים. אמר הקב״ה לבנו של גדעון ראה לבעל שמך שכנו של אברהם כמה כיבדו ואת עמדת והרגת לאחיך. שנאמ׳ (שופטים ט׳) ויהרוג את אחיו בני ירובעל שבעים איש על אבן אחת לפיכך אני ממעט ימיך הה״ד וישר אבימלך על ישראל שלש שנים. למה (משלי י׳) יראת ה׳ תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה. ד״א וישר אבימלך. זש״ה (שם כ״ו) כורה שחת בה יפול וגולל אבן אליו תשוב. כל מי שהרג לאחיו בו בדבר לקה. הוא יהורם עמד והרג בני מעיו של אביו שנאמר (ד״ה ב׳ כ״א) וגם את אחיך בית אביך הטובים ממך הרגת. ולפי שהרג את בני מעיו של אביו לפיכך יצאו מעיו מן החולי שנאמר (שם) ויהיו לימים מימים וכעת צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו עם חליו. למה כורה שחת בה יפול וגולל אבן אליו תשוב. קין הרג את הבל אחיו באבן שנאמר ויקם קין וגו׳ והאיך הרגו אלא שנטל אבן והיה מכה בו בכל איבריו פצעים פצעים עד שמת. מנין שכך אמר למך לנשיו כי איש הרגתי לפצעי וגו׳. ואף קין נהרג באבן שנאמר ויצא קין וגו׳ שמה נפל עליו אבן ומת למה וגולל אבן וגו׳ כך אבימלך זה הרג לאחיו באבן שנאמר ויהרג וגו׳ על אבן אחת. ונהרג גם הוא באבן שנאמר (שופטים ט׳) ותשלך אשה אחת פלח רכב על ראש אבימלך ותרץ את גולגלתו. הוי וגולל אבן אליו תשוב. ד״א וישר אבימלך זש״ה (משלי י״ח) לפני שבר יגבה לב איש. זה אבימלך שגבה לבו שנאמר (שופטים ט׳) ויקבצו אליו אנשים ריקי׳ ופוחזים והיו עמו. ולפני כבוד ענוה זה גדעון אביו שאמרו לו ישראל (שם) משול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין ומה אמר להם לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם ה׳ ימשול בכם. אמר לו הקב״ה אמרת כך. חייך שאני מעמיד ממך מלך שנאמר (שם) וישר אבימלך ומנין שהיה מלך שנאמר וילכו וימליכו את אבימלך למלך. אתה אמרת שלשה דברים. שנאמר לא אמשול אני וגו׳. הרי שלשה שנים אני נותן

היו בנות לוט ראויות לישרף באש. אלא אין הקב"ה דן אלא לפי מחשבות שחשבו ואמרו. אבינו זקן ואיש וגו' משל לכהן שהי' לו שדה. ורעה ארים ולא עשתה השדה. כיון שבקש בעל השדה זרעו ולא מצא מה עשה הארים הלך וזרע תרומה ועשתה השדה בא להכניס לאוצר א"ל הכהן זרע לא הי' לנו ואלו מניין. א"ל ראיתי שאין זרע לזרוע ונטלתי תרומה וזרעתי וקצרתי א"ל הכהן מה עשית מפני שראית שאין זרע עשית הדבר הזה אלא לא תכניסם לאוצר. כך ראו בנות לוט שאין אדם באותן המקומות. ולא עוד אלא שהי' סבורות שאין בריה בעולם. שאמרו נהפך העולם כשם שנהפכה סדום וחברותי' שנאמר ואיש אין בארץ וגו' לכה נשקה וגו' זרעו זרע תרומה אמר הקב"ה אלו כמעשיכן הייתי דן הייתם חייבין שריפה. אלא שנתכוונתם לבנין העולם. אלא לא תכניסם לאוצר לא יבוא עמוני וגו'[1] (תימה הא כתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם) מיד אמר אברהם ועם נעלמים לא אבוא. אין לי עסק עמהם. עם מי שכתוב בהם לא יבוא עמוני ומואבי. סליק:

פרק כ"ו נביאים. (שופטים נ"ו) וישר אבימלך על ישראל שלש שנים. וש"ה (משלי כ"ז) ריעך וריע אביך אל תעזוב וגו'. ריעך וריע אביך זה חנון בן נחש מלך בני עמון. אמר דוד (ש"ב י') אעשה חסד עם חנון בן נחש וגו'. מה עשה חנון (שם) ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח את חצי זקנם וגו' אמר חנון עם אלהיו לא קיים ועמי קיים. הקב"ה אמר להם בשבילני (דברים כ"ג) לא תדרוש שלומם וטובתם. וזה משלח ואומר אעשה חסד עם חנון בן נחש וגו'. מיד ויכרות את מדויהם וגו'. זהו ריעך וריע אביך. (משלי כ"ז) ובית אחיך אל תבוא ביום אידך. זה יהורם מלך יהודה שכיון שמלך עמד והרג את כל אחיו שנאמר (דה"ב כ"א) ויקם יהורם על ממלכת אביו ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב וגם משרי ישראל. (משלי כ"ז) טוב שכן קרוב מאח רחוק. זה אבימלך בן גדעון. שהרג לאחיו אמר לו הב"ה רשע שבעולם טוב היה

---

1) זאת היא קושיית הגאון ר' מנחם די לונזאנו. ויותר קשה לפי זה איך התירו ב"ד של דוד עמוני ולא עמונית מואבי וכו' כיון שהם תרומה ונראה שסיבה ראשונה הוא מטעם תרומה ואח"כ נוסף עליהם על דבר אשר לא קדמו ומפני שלא נמצא מפורש רק על דבר אשר לא קדמו לכן התירו מואבית מפני שאין דרכה של אשה וכו'.

רעים זה לזה. וחטאים בגילוי עריות. לה׳ בע״א. מאד בשפיכות דמים. לפיכך ישב אברהם כנגדה שיהא מקבל את העוברים ואת השבים. כיון שהפכן הקב״ה בעונותיהם אמר אברהם ומה אהי׳ יושב כאן אין עוד לזכות כאן אלא הריני הולך למקום אחר. שנא׳ (איוב י״ד) ואולם הר נופל יובל ואין הר אלא סדום שנא׳ (שם ט׳) המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו. וצור יעתק ממקומו זה אברהם שנאמר (ישעיה נ״א) הביטו אל צור חצבתם לכך נאמר ויסע משם אברהם. ד״א ויסע משם אברהם. וש״ה (תהלי׳ כ״ו) לא ישבתי עם מתי שוא ועם נעלמים לא אבוא. עם מתי שוא. אלו אנשי סדום וחברותיה. ועם נעלמים לא אבוא זה לוט ובנותיו. מה כתיב למעלה (בראשית י״ט) אל תביט אחריך. לא כשם שאתה תולה עיניך בזונות שנאמר (משלי ו׳) כי בעד אשה זונה וגו׳. אמר להן מה אעשה אמרו לו. לך אצל אברהם שנאמ׳ ההרה המלט וגו׳ זה אברהם שנקרא הר שנאמר (מיכה ב׳) שמעו הרים. אמר לו אברהם צדיק גמור הוא ואיני יכול לילך אצלו שנאמר ואנכי לא אוכל וגו׳ למה. שכל זמן שהיתה סדום ועמורה. הייתי יושב בתוכה ונראה ביניהן צדיק. והיה הקב״ה מסתכל במעשי ובמעשיהם והייתי נראה צדיק מהן. אבל עכשיו אם אלך אצל אברהם הוא צדיק שלם ואם יסתכל הקב״ה במעשיו ובמעשי. אם נמצאתי רשע בעיניו הוא עוקרני. לפיכך ואנכי לא אוכל וגו׳. אלא הנה העיר הזאת וגו׳. כל הדברים הללו היה עושה כדי שילך למערה לעסוק בעריות. שנאמר ויעל לוט וגו׳ ותאמר הבכירה וגו׳. ומתחילה כשהיה עם אברהם היה מתאוה לזנות כשאמר לו אברהם אל נא תהי מריבה ביני וגו׳ הפרד נא וגו׳. מיד וישא לוט את עיניו וגו׳ אין וישא אלא שנתאוה לזנות שנאמ׳ (בראשית ל״ט) וישא אשא אדוניו וגו׳. וירא את כל ככר וגו׳ (משלי ו׳) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. כי כלה משקה. ותשקין וגו׳ שמתחילה היה מתאוה לזנות לפיכך אמר אברהם הפרד נא מעלי וגו׳. והיה לוט סבר שחוטא ואין אדם יודע. אמר ר׳ ברכי׳ אמר הקב״ה ללוט מה את סבור שאת חוטא ואין אדם יודע. חייך יהו קורין בכל שנה ושנה ותהרין שתי וגו׳ וכן שלמה אמר (משלי י״ח) לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע. כיון שראה אברהם אמר מה אני מבקש מאלו. מיד ויסע אברהם לכך נאמ׳ (תהלים כ״ו) ועם נעלמים לא אבוא. ואלו הי׳ הקב״ה דן כמעשיהם

נכנסים בשער אחד. אלא משנכנסין הפריש ביניהן. כיצד המלך בפלטין שלו ודוכסין בפלטריות. ושרי צבאות בבתיהם. וקוסטריא בפילקי (פי׳ בית האסורים). כך העולם חזה. כולם נכנסין בשער אחד. הצדיקים והרשעים כאחת. (שם) מקרה אחד לצדיק ולרשע. אבל לעתיד לבוא הצדיקים בגן עדן שנאמר (תהלי׳ קי״ח) זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו וכן דוד אומר (שם קט״ז) אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים זו גן עדן. כביכול הקב״ה מטייל עמכם שנאמר (ויקרא כ״ו) והתהלכתי בתוככם אבל הרשעים ניתנין בגיהנם שנא׳ (איוב כ׳) כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח. אותה שעה (מלאכי ג׳) וראיתם בין צדיק לרשע:

פרק ב״ד כתובים. (תהלים ק״י) לדוד מזמור נאם ה׳ לאדוני שב לימיני וש״ה (שמות ט״ו) ימינך ה׳ נאדרי בכח כל מקום שאתה מוצא ימינו של הקב״ה הוא סניגור על ישראל. משל לבן מלך שהי׳ לו סניגור כשהיה לו עסק היה מדבר על ידיו. אחר זמן חבש המלך אותו הסניגור והיה עסק לבנו אמר לו אביו עשה עסקך אמר לו הבן בבקשה ממך סניגור שהיה מדבר על ידי חבשת ואיני יכול לעשות כלום אלא הוציא אותו ואחר כך אתה עושה עסקי כך סניגור של ישראל שהוא ימינו של הקב״ה כשהכעיסו אותו כביכול הפך לאחוריו שנאמר (איכה ב׳) השיב אחור ימינו אמרו ל ישראל מבקש אתה שנזכה בדין (תהלים ס׳) הושיעה ימינך ועננו החזיר את הימין למקומה אמר להם ואני עושה שנאמר נאם ה׳ לאדוני שב לימיני וגו׳ אמר הקב״ה מתחילה התורה היתה יושבת בימיני שנאמר מימינו אש דת למו ואברהם עשה אותה עקב שנאמר (בראשית כ״ו) עקב אשר שמע וגו׳ ישבה התורה במקומה שנאמר שב לימיני. ד״א הצדקה יושבת בימיני שנאמר (תהלים מ״ח) צדק מלאה ימינך ואברהם עשה אותה עקב שנאמר (בראשית י״ח) כי ידעתיו וגו׳ אם כן שב במקום הצדקה שנאמר שב לימיני מטה עוזך ישלח ה׳ מציון:

פרק ב״ה תורה. ויסע משם אברהם. וש״ה (איוב י״ד) ואולם הר נופל יבול וצור יעתק ממקומו מה כתיב למעלה (בראשי׳ י״ט) השמש יצא על הארץ וגו׳ וה׳ המטיר וגו׳ ויהפך וגו׳. אמר אברהם לא ישבתי נגד סדום וחברותיה אלא שאהא מקבל העוברים ושבים. מפני שסדום ועמורה לא היו זוכין לעניים שנא׳ (יחזקאל י״ז) ויד עני ואביון לא החזיקה. וכתיב ואנשי סדום וגו׳

ולשמוח. אלא לפי שבעולם הזה בעונותינו אין לנו לא נביא ולא רוח הקודש שנאמר (תהלים ע"ד) אותותינו לא ראינו אין עוד נביא וגו'. ולא עוד אלא אף השכינה שנאמר (ישעי' נ"ט) כי אם עונותיכם היו מבדילים וגו' אבל לעתיד לבא נגלה להם שנאמר (שם מ"ב) ונגלה כבוד ה וראו כל בשר יחדיו. והן רואין אותו שנאמר (שם נ"ב) כי עין בעין יראו וגו' לכך נאמר וראיתם. ד"א וראיתם ושש לבכם לא היה צריך לומר אלא לבבכם. א"ר אחא לפי שלב אחד משתייר. והקב"ה עוקר לב יצר הרע. שנאמר (יחזקאל י"א) והסירותי את לב האבן וגו' ומניח להם יצר הטוב שנאמר ונתתי לכם לב בשר והוא שמח. יצר טוב שאין לו אנטידיקוס (פי' בר פלוגתיה) לכך נאמר וראיתם ושש לבכם. ד"א וראיתם כיון שרואין את השכינה הן ששין ושמחין וגופן מתגדל ופרין ורבין שנאמר (ישעי' ס"ו) ועצמותיכם כדשא תפרחנה. ד"א ועצמותיכם כדשא תפרחנה. וש"ה (שם מ"ב) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע וגו' אין לפני הקב"ה יגיעה אלא בדיבור ברא הב"ה את העולם הזה. ובדיבור הוא עתיד לחדש אותו לעולם הבא כתיב (בראשית א') ויאמר אלהים תדשא הארץ וגו' מיד תוצא הארץ אף לעתיד לבא הקב"ה אומר דבר ומיד הכל נעשין לכך נאמר (ישעי' ס"ו) ועצמותיכם כדשא תפרחנה (שם) ונודעה יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו. משל לזונין שאמרו לחיטים. אנו יפין מכם. שעליכם ועלינו המטר יורד. והשמש זורח על שנינו. אמר להן החיטים לא מה שאתם אומר' ולא מה שאנו אומר' אלא המזרה בא ומפריש אותנו לאוצר ולכם לעופות לאכילה. כך א"ה וישראל מעורבין כאחת בעולם. שנאמר (תהלים ק"ו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וגו'. וא"ה אומרים לישראל אנו יפין מכם שעלינו ועליכם השמש זורח. אמרו להם ישראל לא מה שאתם אומרים ולא מה שאנו אומרים. אלא הרי יום בא ואתם יודעין שמכנים את הצדיקים בג"ע ורשעים בגיהנם שנאמר (דניאל י"ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם לכך נאמר (ישעיה ט"ו) ונודעה יד ה' וגו'. אותה שעה ושבתם וראיתם. ד"א ושבתם וראיתם וש"ה (קהל' ט') הכל כאשר לכל וגו' אבל לעתיד לבא מפריש בין אלו לאלו משל למלך שנכנס למדינה ונכנסו עמו דוכסין ואפרכין. כולם נכנסין עמו. וקוסטריא (פי' שר בית הסוהר) נכנסת אחריו אע"פ שכלם

שנאמר ושם בת אשר סרח. אלא עמוד במקומך ואני עושה שלום. שנאמר (ש״ב כ׳) הנה ראשו מושלך אליך בעד החומה[1]) וכך היתה סבורה בעצמה שהיא נותנת ראשו ליואב. אלא ראה מה עשתה (שם) ותבא האשה אל כל העם בחכמתה. מהו בחכמתה. אמרה להן תהיו יודעין שיואב וכל ישראל בחוץ מבקשים להרגנו ולבנינו ולבנותינו. אמרו לה למה אמרה להן מאה בני אדם מן העיר מבקש. אמרו לה יטול. אמרה להן אינו מבקש אלא חמשים. הרי יפה ויטול חמשים. בסוף אמרה להן לא מאה ולא חמשים ולא עשרים אף לא חמשה אלא אם נותנין אתם את שבע בן בכרי. מיד (ש״ב כ׳) ויכרתו את ראש שבע בן בכרי וגו׳. ראה החכמה של אשה זו כשם שבא אברה׳ בחכמה על הקב״ה וירד מן חמשים לארבעים. ולמטה עד עשרה. ואף זו כן. עליה שלמה מקלס (קהלת ט׳) טובה חכמה מכלי קרב וגו׳. שהיה ביד יואב וביד אנשיו. ואשה שבאתה בחכמה נצחה את הכל. כיון שנטל יואב ראשו של שבע בן בכרי חזר בו ולא נגע בעיר. אמר אברהם ומה אם יואב כשנטל את החייב. הניח את כל העיר בשלום. את שאת רחמן. את מאבד את הכל. חלילה לך מעשות וגו׳:

פרק ב״ג נביאים. (מלאכי ג׳) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע. וש״ה (ישעיה ס״ו) וראיתם ושש לבכם וגו׳[2]). מה יש לו ללב לראות ולשמוח. רואין הטוב שמתוקן להם לצדיקים ושמחים. שנאמר (שם ס״ו) וראיתם וגו׳ מה שכתיב (ישעיה ס״ד) עין לא ראתה וגו׳ אותה שעה וראיתם ושש לבכם. ד״א וראיתם רואין לרשעים נידונין בגיהנם ושמחים שאינן עמהם שנאמר (שם ס״ו) ויצאו וראו בפגרי וגו׳ אותה שעה וראיתם ושש לבכם. ד״א רואין את המשיח נצמח משערי רומי. והן שמחין שכך דניאל אומר (דניאל ז׳) וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוה. אותה שעה וראיתם ושש לבכם. ד״א וראיתם מה יש לנו לראות

---

1) וכך היתה סבורה בעצמה. פי׳ לשון בתמיה וכי היתה סבורה ששבע בן בכרי יתן מעצמו את ראשו ליואב. אלא בחכמה עשתה כמו שמפרש והולך.

2) מה יש לו ללב לראות ולשמוח. פי׳ הלא כתיב ולא תשבע עין מלראות קהלת א׳ וכאן נאמר וראיתם ושש לבכם הלא אין אדם מת וחצי תאותו בידו איך ישמח הלב בראיה העין רואה והלב חומד יותר ולכן אמר וראיתם מה שכתוב עין לא ראתה היא ראיה רוחנית ונצחית שאי אפשר להמוד יותר כי אין לו גבול.

ורבי נחמי' אומר אין ויגש אלא לשון בקשה שנאמר (בראשי' מ"ד) ויגש אליו יהודה. וחכמים אומרים אין ויגש אלא לשון תפילה. שנאמר (מ"א י"ח) ויהי בעלות המנחה ויגש וגו'. אמר לו חלילה לך וגו'. שלא יהו אומרים כך הוא אומנתו של הקב"ה לחייב את הבריות במדת אכזריות. דורו של אנוש. דור המבול. ודור הפלגה. אינו מניח אומנתו. חלילה לך. אמר לו הקב"ה ומה את גוזר בוא ואני מעביר לפניך כל הדורות שאבדתי. ומראה לך שלא לפי עונותיהם גביתי מהם אלא פחות מיכן. ואם תראה דעתך שלא עשיתי כהוגן למדני ואני עושה מיכן ואילך שנאמר (איוב ל"ד) בלעדי אחזה אתה הוריני אם עול פעלתי לא אוסיף. בלעדי אחזה מה שעשיתי בלעדך[1]) שנגליתי לך במחזה. בלעדי אחזה. אמר הן. מיכן ואילך אם עול פעלתי לא אוסיף עוד. אמר לו אברהם. חס ושלום אין אתה מעביר דין על בריה. שנאמר (שם) לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע וגו' כי פועל אדם ישלם לו לכך נאמר חלילה לך. ד"א חלילה לך אמר אברהם לפני הב"ה רבש"ע. צופה אני ברוח הקודש שהאשה פולטת עיר שלימה ואני איני כדי לפלט חמשת כרכים הללו. ואיזה אשה זו שהצילה את העיר. זו סרח בת אשר. בשעה שמרד שבע בן בכרי וברח מן דוד באבלה שנאמר (ש"ב כ') וכל העם אשר את יואב משחיתים להפיל החומה. כיון שהרגישה סרח בת אשר. התחילה צועקת. קראו ליואב. כיון שבא יואב אמרה לו אתה הוא שהכתוב מקלסך (שם כ"ג) יושב בשבת תחכמוני וגו'. לא קרית בתורה (דברים כ') כי תקרב אל עיר וגו'. ולא היה לך לעשות כן שנאמר (ש"ב כ') דבר ידברו בראשונה וגו'. וכן התמו חכמים בעיר של ישראל. התמו דברי תורה. למה תבלע נחלת ה'. כיון ששמע יואב כך נתירא אמר ויש כאן צדיקים אוי לי שנאמר (שם) ויען יואב ויאמר חלילה חלילה וגו' אמר לה יואב (שם) לא כן הדבר. כי אם איש וגו'. אמר לה מי את אמרה לו אנכי שלומי אמוני ישראל. אני היא ששילמתי מנין של שבעים נפש. שנאמר (דברים י') בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו' שנתייחסו ששים ותשעים ואני השלמתי את המנין

---

1) שנגליתי לך במחזה. ראית מדת טיבי והנהגתי הוא במחזה המדמה צורה ליוצרה ואינו רואה רק לפי השגתך ולכן בקש מרע"ה הראני נא את כבודך באספקלריא המאירה.

נוטל עצה מאברהם עכשיו אומר חזר בו במתנה שנתן לי אלא הריני נוטל עצה הימנו שנאמר (שם י״ח) וה׳ אמר המכסה אני מאברהם וגו׳ לפיכך הושיבו לימינו שיהא נוטל בו עצה שנאמר (תהלים ק״י) נאם ה׳ לאדוני:

פרק כ״ב תורה. (בראשית י״ח) חלילה לך מעשות וגו׳. בשר ודם אומר להקב״ה חלילה וגו׳. וש״ה (ש״ב כ״ג) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל וגו׳ מהו כך. אלא אמר דוד. בואו ושמעו מה אמר הקב״ה שנאמר ה׳ אלהי ישראל. אמרו לו ישראל מה אמר לך. אמר להן צור ישראל מושל באדם. צדיק מושל ביראת אלהים. למה שהקב״ה גוזר דבר ביראתו והצדיקי׳[1]) מושלים ביראתו. והאיך הקב״ה עומד ביראתו להפוך ה׳ הכרכים ואברהם הצדיק מושל ביראתו והתחיל אומר למה אתה עושה כך שנאמר חלילה לך. צדיק מושל ביראת אלהים. א״ר אחא רצונך לידע כחן של צדיקים האיך שולטים ביראתו של הקב״ה. שכביכול גדלן ועשה אותן שריו שנאמר (דברי הימים א׳ כ״ד) ויחלקו׳ בגורלות אלה עם אלה כי היו שרי קודש ושרי אלהי׳ וגו׳. יתברך שמו של הקב״ה שכך מחבב את הצדיקים במדת ענותנותו. שקרא אותם שריו שיהיו שולטין ביראתו שנאמר חלילה לך. ד״א חלילה לך וש״ה (איוב מ״א) לא אחריש בדיו ודבר גבורות וחין ערכו. אמר הקב״ה שלא יאמרו בני אדם אף אנחנו מדברים בהקב״ה כשם שדבר אברהם. אמר הקב״ה לו (פי׳ לו קרי) אחריש בדיו לאברהם בלבד אני שותק למה שהוא שתק לי ואף אני שותק לו. ואימתי שתק אברהם. אלא אמרתי לו (בראשי׳ כ״א) כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו (שם כ״ב) והעלהו שם לעולה ושתק שנאמר (תהלים ל״ח) ואני כחרש לא אשמע וגו׳ אף אני מחריש לו. לו אחריש בדיו. ואע״פ שאמר לי דברים קשים. ודבר גבורות וחין ערכו. ערב עלי. ומה גבורות דבר (בראשית י״ח) ויגש אברהם וגו׳. רבי יהודה אומר אין ויגש אלא לשון מלחמה שנאמר (ש״ב י׳) ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה.

---

1) והצדיקים מושלים ביראתו. פי׳ כ״ש והאלהים עשה שיראו מלפניו קהלת ג׳ וארז״ל כדי לפשט עקמימות שבלב וכיון שלב האדם נשבר ונדכא מיד ינחם ה׳ אשר דבר לעשות כ״ש דהע״ה ונפשי נבהלה מאוד ועתה ה׳ עד מתי כיון שנשבר לבי הסר שבטך מעלי וזהו שמושלי׳ ביראתו.

שלהם וישראל אומרים גיהנם של א"ה וג"ע שלנו. משל לשני׳ שהיו מוכרין אחד מהן מוכר פשתן. ואחד מהן אמינא"טון (פי׳ קנבוס) זה שהיה מוכר פשתן אמר אמינא"טון שלי וזה אומר שלי הוא אמר להן בעל הסחורה את אומר אמינא"טון שלי וזה אומר אמינא"טון שלי הרי אש לפניכם הוא בודק איזה פשתן ואיזה אמינא"טון כך אמרו א"ה גן עדן שלנו וגיהנם של ישראל וישראל אומר׳ לאו. אמר הקב"ה הרי אש לפניכם (ישעיה כ׳) לכו באור אשכם. והאש בידך. וכן ישעיה אומר (שם א׳) והיה החסון לנעורת וגו׳. זה סנחריב. ופועלו לניצוץ זה חזקיהו. ובערו שניהם יחדו נדבקו הפשתן נשרף שנאמר (שם ל"ג) והיו עמי׳ משרפות סיד[1]). אמינטון לא נשרף. שנאמר (שם מ"ג) כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך:

פרק כ"א כתובים. (תהלים ב׳) לדוד מזמור נאום ה׳ לאדוני. וש"ה (ישעי׳ מ"ו) קורא ממזרח עיט וגו׳ יתברך שמו של הקב"ה האיך הוא מחבב את הצדיקים ומגדלם האיך גדל אברהם שעשאו סנקלטיקוס (פי׳ יועץ) שלו שיהא נוטל בו עצה שנאמר (שם) קורא ממזרח וגו׳ אמר לו בוא ושב לימיני שתהא בעל עצתי. למה שאת נאמן. שכתבתי (תהלים ק"א) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי ושב לימיני. ואפשר שהקב"ה נוטל עצה מבשר ודם. כתיב (שם ל"ג) כי עצת ה׳ לעולם תעמוד וגו׳ וכן (ירמיה ל"ב) גדול העצה וגו׳. כל העולם כולו ברא ולא נטל עצה שנאמר (ישעי׳ מ"ם) מי מדד בשעלו וגו׳ ומה כתיב מי תכן את רוח ה׳ וגו׳ כל העולם כולו בראתי (שם) ואת מי נועץ ואבינהו וגו׳ ממי נטלתי עצה אבל אברהם אני קורא אותו איש עצתי למה. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם שנתן מתנה לאוהביו. אם יחזור בו המלך וישרוף אותה שדה חוץ מדעתו של אוהבו. אינו אומר אין המלך נאמן אלא מכזב שנתן לי מתנה וחזר בו ושרפה ולא הייתי יודע כך אמר הקב"ה אני נתתי את הארץ מתנה לאברהם. שנאמר (בראשית י"ג) קום התהלך בארץ וגו׳ ואם מבקש אני להפוך חמשת הכרכים ואיני

1) אמינטון לא נשרף. הגאון ר"מ די לוזאנו פי׳ שהוא קנבוס גם שהי׳ בקי בלשונות ארץ הקדם. ויותר נראה שהוא אמינ"טון הנזכר במדרש רבה מה אמינטון הללו אינו מתגהץ אלא באש והוא הנקרא אמי"טיסט הנטווה כמו פשתן מאבן והוטיו לבגים ואינו נשרף באש.

שנאמר כי הנה היום בא וגו'. ד"א כי הנה היום בא וש"ה (דברי' ל"ב) לי נקם ושלם וישראל אומר לי נקם ושלם. אמר הקב"ה כשיגיע הזמן אימתי תמוט רגלם כשיתקיים מה שראה דניאל (דניאל ב') חזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי וגו'. כי קרוב יום אידם. בלעם שהיה רואה שיום הדין מאבד את הרשעים עשאו רחוק שנאמר (במדבר כ"ד) אראנו ולא עתה וגו' אבל משה שהיה רואה שאותו היום הוא מתן שכרם של צדיקים. אמר (דברי' ל"ב) כי קרוב יום אידם וגו' וכן אסף אומר (תהלים ע"ג) כי הנה רחקיך יאבדו ואני קרבת אלהים לי טוב (דברים ל"ב) וחש עתידות למו. מחיש אני ומרעיש את העולם לפרוע מהן. שנאמר (חבקוק א') יעופו כנשר חש לאכול. וחש עתידות למו ועל שאמרתם (ישעיה ה') ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה הרי היום .הבא ואתם יודעין כי הנה היום בא וגו'. ד"א כי הנה היום בא. וש"ה (תהלים נ"ו) יום אירא אני אליך אבטח. אילו הן א"ה שאין להם תקוה. וכן איוב אומר (איוב י"ד) ועיני רשעים תכלנה. שאין להם תקוה. ומנוס אבד מהם אלא גיהנם פתוחה בכל מקום והם מבקשין לברוח וגיהנם נפתחת עליהם שנאמר (ישעיה ה') לכן[1]) הרחיבה שאול נפשה וגו' א"ר אחא משו' ר' אבהו. שש עשרה פיות יש לגיהנם. ארבע לכל רוח. ומנין שכן יחזקאל רואה שנאמר (יחזקאל כ"א) ואתה בן אדם הנבא והך כף אל כף ותכפל חרב שלישיתה חרב חללים היא חרב חלל הגדול החודרת להם למען למוג לב והרבה המכשולים על כל שעריה' נתתי אבחת חרב אח עשויה לברק הרי ארבעה חרב על כל שער ושער. ועל כל רוח ורוח שנאמר (שם) התאחדי הימיני השימי השמילי. התאחדי במזרח. הימיני במערב. השימי בדרו'. השמילי בצפון. והמלאכים אומרים היכן הן הפנים. אנה פניך מועדות. מפני ששש עשרה פיות מקיפין אותה ארבע לכל רוח והרשעים בורחין מיכן ונמצאים כאן ואינן מוצאין היכן לנוס. ואיוב צווח ואמר (איוב י"ד) ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש. ד"א כי הנה היום בא בוער כתנור א"ה אומרי' גיהנם של ישראל וג"ע

1) הרחיבה שאול נפשה וסופי' דקרא ופערה פיה לבלי הוק מפרש מהו לבלי הוק שאין לגיהנם חוק וגבול לפתחיה. אלא בכל מקומות מושבותיהן של הרשעים באשר כרעו ונפלו שמה תקבל אותן ור"א חשב ט"ז ד' לכל רוח והם גבולי אלכסונים.

מום הוא מבקש לעשותך. עם אדם יציר כפיו לא שמר אמונה. ועמך הוא משמר אמונה. הניחו והלך לו אצל אשכול. ואמר לו כך אף הוא. אין אתה יודע. מסורס הוא מבקש לעשותך בעולם. שיהיו קרוביהן של מלכים שהרגת באין עליך ומסרסין אותך. ואין את יכול לברוח מהן. הניחו והלך אצל ממרא. א"ל אוהבי אמר לי למול אמר לו ממרא ועדיין אתה עומד ותוהא[1]) לא עשו אותך חתיכות חתיכות רמ"ח אברים שעליך הציל מן האש. ומקצת מן אבר אחד אתה עומד ומתקשה ליתן לו. אמר לו הקב"ה אתה נתת לו עצה טובה שימול. חייך שאני נראה לו בתחומך. שנאמר וירא אליו ה' באלוני ממרא. ומנין שנטל מהם עצה לימול שנאמ' (בראשית י"ד) והם בעלי ברית אברהם. וישא עיניו וירא אמרו המלאכים. רבש"ע עד מתי את מכבדו. עד מתי אתה עומד והוא יושב. אמר להן הב"ה אלו לא די אלא בזכות שאני רואה ג' צדיקים שעתידין לעמוד ממנו שכל העולם נופלים ומשתחוים לצלם והן עומדים כתמרה ולא משתחוים שנא' (ש"ה ז') זאת קומתך דמתה לתמר. לכך והנה שלשה אנשים וגו' אמר לו הב"ה אתה השתחוית למלאכיי חייך שמלכים עתידין להשתחות לבניך שנאמר (ישעי' מ"ט) והיו מלכים אומניך וגו':

פרק ב' נביאים. (מלאכי ג') כי הנה היום בא בוער כתנור וש"ה (ישעי' ל"ד) לילה ויומם לא תכבה לעולם יעלה עשנה וגו'. לפי שאמר מלאכי כי הנה היום בא וגו'. אמרו לו ישראל יום אחד לוהטן בלבד הרי כמה שנים שעבדו אותנו. כמה שפטים. כמה פורעניות. ואת אומר להם ולהט אותם היום הבא אמר להם ישעיה ואני עושה אותה יומם ולילה שנאמר (שם) לילה[1]) ויומם לא תכבה. ולא עוד אלא לעולם יעלה עשנה וגו'. שבעה שמות נקראת גיהנם שאול ואבדון צלמות באר שחת בור שאון טיט היון וגיהנם א"ר ינאי וודאי כל השמות יש לגיהנם אמר הקב"ה איני צריך לאחד מהם אלא היום אני מרתיח. ופורע מן הרשעים.

---

1) לא עשו אותך חתיכות. פי' לולא הי' ה' בעוזרך לא הי' חמשה המלכים עושין אותך חתיכות חתיכות.

2) לילה ויומם. פי' תמיד לנצח יומם ולילה לא תכבה. מ"ס שבסוף יומם מורה על תמידית ונצחית־ומ"ש כי הנה היום בא קרא אותו יום א' כיון שאינו נפסק לעולם ולעולמי עולמים נקרא יום א' בלא הפסק.

מילתו. ומל בעצמו לאנשי ביתו. ולילידי ביתו. וראה כמה ילידי ביתו. שמונה עשר ושלש מאות. ואם ילידי ביתו היו כל אלו. על אחת כמה וכמה מקנת כספו. וכולן מל ביום אחד. שנאמר (בראשית י״ז) ולישמעאל בנו וכל אנשי ביתו מן הזקנים ומן הקטנים. ומקנת כספו (שם) מאת בן נכר נמולו אתו העמיד אברהם גבעה של ערלות בביתו ונהר של דם יוצא מביתו. קרא הקב״ה למלאכי השרת ואמר להם בוא ונבקר את החולה אמרו לו המלאכים (תהלים קמ״ד) ה׳ מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו אדם להבל דמה וגו׳. אתה מהלך במקום הטינופת במקום. של דם ושל שקץ. אמר להן הקב״ה כך אמרתם חייכם ערב עלי ריח של אותו דם של ערלות ממור ולבונה. ואם אין אתם מבקשין לבא הריני הולך בעצמי. וכן שלמה אמר (ש״ה ב׳) עד שיפוח היום וגו׳ אלו העוברים והשבים שהי׳ אברהם מכלכלן. שהיו כצללין הולכין ובאין שנאמר ונסו הצללים שלא יצטער מן המילה משמשו. אלך לי אל הר המור זה אברהם שנקרא מור שנאמר (תהלים מ״ה) מור ואהלות וקציעות לכך וירא אליו ה׳. כיון שראו מלאכי השרת הלכו אף הן עם הקב״ה שנאמר וירא והנה שלשה וגו׳. ודוד משבח ואומר (שם כ״ה) כל ארחות ה׳ חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדותיו. זה אברהם שנצר ברית מילה כיון שנגלה לו הקב״ה היה יושב. שנאמר והוא יושב פתח האוהל. בא אברהם לעמוד כשראה את השכינה. אמר לו הקב״ה אל תצטער שנאמר נאום ה׳ שב אדוני לימיני. אמר לו אברהם רבש״ע. כן היא דרך ארץ שאהי׳ אני יושב ואתה עומד אמר לו הקב״ה. לא איכפת. עכשיו אתה זקן. את בן מאה שנים. ואת תמה שאני עומד ואתה יושב. עתידין בניך בני שלש שנים. בני ד׳ שנים. יושבין בבית הכנסת. ואני עומד שנאמר (שם פ״ב) אלהים נצב בעדת אל. התחיל אברהם לקלס ואומר (שם י״ח) ותתן לי מגן ישעך. כשרדפתי את המלכים שנאמר (בראשית ט״ו) אל תירא אברם וגו׳. וימינך תסעדני כשאחזת בימיני והייתי חותך את הערלה. ענותך תרבני שאני יושב ואתה עומד. ד״א וירא אליו ה׳. וש״ה (דברים ז׳) וידעת כי ה׳ אלהיך הוא האלהים וגו׳. ומה ראה להגלות לו באלוני ממרא. אלא יתברך שמו של הקב״ה שאינו מקפח שכר כל בריה. שלשה אוהבים היה לו ענר אשכל וממרא. וכיון שאמר הקב״ה לאברהם. מול את עצמך. נטל מהם עצה. אמר ענר בעל

והכל שלו. כתב שאברהם יושב לימינו. שנאמר נאום ה' שב לימיני ולמה הוא מושיבו אצלו. שהוא מוכיח את ישראל. ומראה לאברהם אביהם כל טובה שעושה עמהם שנאמר (תהלים ע"ח) נגד אבותם עשה פלא לפיכך הוא מושיבו אצלו וכן חנה אומרת (ש"א ב') מקים מעפר דל אותו שעשה עצמו עפר ואפר דכתיב (בראשית י"ח) אנכי עפר ואפר ואפילו מקים מעפר דל מה עושה לו מושיבו בכסא הכבוד שנאמר (שם) וכסא כבוד ינחילם:

פרק י"ט תורה. וירא אליו ה' באלוני ממרא וש"ה (ישעיה ס"ו) כה אמר ה' השמים כסאי וגו' ואת כל אלה ידי עשתה ראה כבוד. ראה גבורה. וכביכול ועם מי הוא עוסק (שם) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי מי הוא זה שחרד על דברו של הקב"ה זה אברהם שנאמר (בראשית י"ז) בעצם היום הזה נימול אברהם וגו' מיד וירא אליו ה' ומנין שעל אברהם הכתוב מדבר שכך כתיב אחריו (ישעי' ס"ו) שוחט השור מכה איש וכתיב ואל הבקר רץ אברהם. מכה איש שהרג את נמרוד. זובח השה אימתי משהקריב ליצחק שנאמר (בראשית כ"ב) אלהים יראה לו השה לעולה בני. ד"א השמים כסאי אמרו רבותינו את מוצא בשבעה מקומות השווה הקב"ה עצמו עם הבריות הנמוכים: (א) (דברים י') כי ה' הוא אלהיכם הוא אלהי אלהים ראה גבורה ועם מי הוא עוסק (שם) עושה משפט יתום ואלמנה וגו'. (ב) (תהלים קל"ח) כי רם ה' ושפל יראה וגו'. (ג) (ישעיה נ"ז) כי כה אמר רם ונשא וגו' ואת דכא ושפל רוח וגו'. (ד) (תהלים ס"ח) סולו לרוכב בערבות וגו' וכתיב אבי יתומים וגו'. (ה) (שם ל"ד) קרוב ה' לנשברי לב וגו'. (ו) (ישעיה ס"ו) כה אמר ה' השמים כסאי וגו' ואל זה אביט וגו'[1]). ד"א וירא אליו ה' וש"ה (שמות כ') מזבח אדמה תעשו לי א"ר יצחק נפחא אמר הקב"ה מה מי שזובח ושופך מעט דם. או דם שה. או דם שור הייתי בא ומברכו שנאמר (שם) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו'. על אחת כמה וכמה אברהם שנהר של דם יוצא מביתו. שמל עצמו וכל בני ביתו. איני הולך ומברכו. לכך כתיב וירא אליו ה'. בא וראה כח שנתן לו הקב"ה. שביום אחד מל עצמו. ומל ישמעאל בנו. והיה הדם מנטף מן

---

1) בכללן חשב שבעה ובפרטן אי אתה מוציא אלא ששה. ונראה שחשב עוד להחיות רוח שפלים וגו'.

גדול הנביאים וחכמים וצדיקים על שעכב שעה אחת את המילה, בקש הקב"ה להרגו שנאמר (שמות ד') ויהי בדרך במלון וגו' ישראל אם יבטלו את המילה אין העולם חרב מיד לכך נאמר אם לא בריתי יומם ולילה. ד"א אם לא בריתי שאל אגריפס המלך את ר' אליעזר הגדול אמר לו ואם חביבה מילה לפני הקב"ה למה לא כתובה במתן תורה עם עשרת הדברות הרי הזהיר על ע"א ועל שבועת השם ועל השבת ועל כיבוד אב ואם ועל הרוצח ועל ניאוף ועל גנבה ועל עדות שקר ועל חימוד על כל אלו מזהיר אבל על המילה לא הזהיר אמר לו ר' אליעזר אתה אמרת לי שאתה יודע לקרות את התורה והרי אין אתה יודע אמרו לו טול והסתכל שעד שלא נתן הקב"ה את התורה נתן להם את המילה ומניין שנאמר (שם י"ט) בחדש השלישי וגו' ויסעו וגו' ומשה עלה וגו' אתם ראיתם וגו' ועתה אם שמוע וגו' ושמרתם את בריתי זו ברית מילה וכן שנה ר' אליעזר ושמרתם את בריתי זו ברית מילה ורבי עקיבא אומר זו שבת לכך נאמר אם לא בריתי יומם ולילה:

פרק י"ח כתובים. (תהלים ק"י) לדוד מזמור נאום ה' לאדוני שב לימיני. וש"ה (ירמיה ל') והיה אדירו ממנו וגו'. ראה האיך הקב"ה מחבב ומגדל את ישראל. שתלה אבותידן בהן. שנאמר והיה אדירו ממנו ואין אדירים אלא אבות שנא' (תהלי' ט"ז) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם לכך והיה אדירו ממנו האבות מהן והכל מהן ועד עכשיו באבות אתה אומר ומנין שאף הקב"ה מפני חיבתן אמר להם[1] מכם אני שנאמר (ירמי' ל') ומושלו מקרבו יצא. זה הקב"ה שנאמר במקהלות ברכו אלהים ממקור ישראל. והקרבתיו ונגש אלי זה אברהם שנאמר (בראשית י"ח) ויגש אברהם וגו' (ירמיה ל') כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאום ה'. נאום ה' לאדוני זה אברהם שנאמר (שם י"ד) ויאמר ברוך ה' אלהי אדוני אברהם. אין מידותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם. שלטון כשהוא נכנס הוא יושב בימין וסונקנדרים (סיקריי"טיר בלעז) שלו בשמאלו. והב"ה שהוא שולט מסוף העולם ועד סופו

---

1) מכם אני. פי' בכל מקום שנאמר אני פירושו. השגחתו יתברך כ"ש אני ה' אלהיכם אני נאמן לשלם שכר. וכן אני אני הוא פי' השגחתי בעצמי מי אתי. והשגחתו י"ת מיוחדת על ישראל יותר כ"ש אני ה' אלהיכם. ומישראל נודע השגחתו בעולם וז"ש מכם אני.

יומם ולילה. וש"ה (תהלים ע"ד) הבט לברית כי מלאו מחשכי ארץ נאות חמס. הבט לברית אעפ"י שאין לישראל מעשים טובים הקב"ה גואלן בזכות המילה. הבט לברית כשהיו ישראל במצרים היו משתחווים לע"ז שנאמר (יחזקאל כ') ואומר אל אבותיכם בארץ מצרים איש שקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו ולא גאלן אלא בזכות מילה שנאמר (שמות ו') וגם אני שמעתי את נאקת וגו' וכתיב (שם ב') וישמע אלהים את נאקתם. יצאו ממצרים ובאו לים והיו ממרים שנאמר (תהלים ע"ח) וימרו על ים בים סוף וגו' וביקש הים לחונקן שנאמר (שמות י"ד) והמים להם חומה שנתמלא עליהם חימה ובקשו לחונקן כיון שהגיעו המים לבגדיהם תלו בגדיהם מן המים כיון שראה המים את המילה ברח שנאמר (תהלים קי"ד) הים ראה וינס וגו' ומה ראה הים מילה וברח ולא נקרע אלא בזכות מילה שנאמר (שם קל"ו) לגוזר ים סוף לגזרים. באו למדבר ובטלו את המילה ארבעים שנה שנאמר (יהושע ה') כי מולים היו כל העם היוצאים וגו' כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר וגו' ואת בניהם הקים וגו' כל ישראל בטלו את המילה ארבעים שנה חוץ משבטו של לוי שהן היו מלים את בניהם שנאמר (דברים ל"ג) ובריתך ינצורו זה ברית מילה באו ישראל לעבור בירדן והיו ערלים ושבטו של לוי מהולין והיו סובלין את הארון ובקשו מי הירדן לחנוק את ישראל מפני שהיו ערלים מיד עשה להן הקב"ה נסים באותה שעה כינס הקב"ה ששים ריבוא בין שני בדי ארון אצל הלוים כדי שיראו מי הירדן מילה ויברחו שנאמר הירדן יסב לאחור אמר להן יהושע (שם) הנה הארון הברית אדון כל וגו' והיו ששים ריבוא עומדים בין שני בדי ארון כביכול היו מעקצין את הארון בערלותם והיכן פירושו של דבר בירמיה שנא' (ירמיה י"ג) הלוך וקנית לך אזור פשתים שלא נינער פשתן שלו אלא עם הקוצים שלו. ושמתו על מתניך והיה מעקץ לירמיהו אמר לפניו רבונו של עולם קוצים יש בו והן מעקצין אותי ואני מצטער. אמר לו הקב"ה ולא כך עשו בני בירדן כשהכנסתי אותם בין שני בדי ארון והיו מעקצין את הארון בערלתם כקוצים שנאמר (ירמיה י"ג) כי כאשר ידבק האזור וגו' ומנין שערלה נקראת קוצים שנאמר (שם ד') כה אמר ה' לאיש יהודה ולירושלים נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים וכתיב (שם) המולו לה' והסירו ערלת לבבכם וגו' הרי שהוא כקוצים ראה מה ערלה שנואה לפני הקב"ה משה

(במדבר י"א) אספה לי שבעים איש וגו' ומעמיד לבניך את משה שהוא הוגה את התורה בשבעים לשון שנאמר (דברי' א') בעבר הירדן בארץ מואב וגו' בזכות מה בזכות מילה שנאמר (שם) ה' אלהינו כרת עמנו ברית. ברית זו מילה לכך נאמר סוד ה' ליראיו אמר לו הקב"ה לאברהם[1]) דיו לעבד ששוה לקונו, ובריתו להודיעם משל למלך שהיה לו אוהב והיה עשיר יותר מדאי אמר מה אעשה לאוהבי זה מה אתן לו. זהב וכסף יש לו. עבדים ושפחות יש לו אלא הריני חוגרו זונין (פי' חגורה) שלי כך אמר הקב"ה לאברהם מה אתן לך זהב וכסף יש לך שנאמר (בראשית י"ג) ואברהם כבד מאד אלא מה אני נותן לך הרי אני חוגרך[2]) זונין שלי ואתנה בריתי ביני ובינך וגו' ויפול אברם על פניו וגו' הנה בריתי אתך סוד ה' ליראיו. ד"א ויהי אברם אמר לו הקב"ה משעה שעמד אברהם ועד אותה שעה היה העולם אפל בע"א אבל משעמדת והודעתני בעולמי הארת בעולם שנאמר (ישעיה מ"א) מי העיר ממזרח וגו' אלא בוא ומול לפני שתהא מאיר כביכול שנאמר ויאמר אליו אני אל וגו' ויפול אברם וגו' אני הנה בריתי אתך אמר לו ומי מל אותי אמר לו הב"ה את לעצמך נטל אברהם חרב והיה אוחז בערלו ובא לחתוך והיה מתיירא שהי' זקן והי' מרתית. מה עשה הקב"ה כביכול שלח ידו ואחז עמו והיה אברהם חותך ומניין שכן עזרא משבח (נחמיה ט') אתה הוא ה' אלהים אשר בחרת באברם וגו' ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית. וכרות לו הברית אינו אומר כן אלא וכרות עמו מלמד שהי' הקב"ה אוחז עם יד אברהם ואברהם חותך הוי וכרות עמו הברית ותקם את דבריך כי צדיק אתה:

פרק י"ז נביאים. (ירמיה ל"ג) כה אמר ה' אם לא בריתי

---

1) פי' שטען אברהם ואמר עד שלא מלתי היו באים המלכים ומזדווגים לי תאמר משמלתי הן באים ומזדווגים לי כ"ש בב"ר פ' מ"ו. א"ל הקב"ה אברהם דייך שאני אלהיך וכו' ע"ש וזהו סוד ה' ליראיו שלא נבחר לסגולתו אלא בניו וזהו דיו לעבד ששוה לקונו.

2) זונין שלי. פי' שהמילה היא משמרת את האדם מן תאוות העבירות ומצרפו לשמור מדות טובות כמו החגורה מחזקת כל הבגדים על האדם כ"ש אם ראית ת"ח שנוקם ונוטר כנחש חגריהו על מתניך כשם שהנחש נוקם במי שפורץ גדר כן ת"ח זה ישמור וינצור אותך בכל מיני גדרים.

במים וגו׳ לכך ה׳[1]) אורי וישעי וגו׳ אף האומות מבקשין לבא תחת כנפי השכינה בשעה שישראל עושים רצונו של הקב״ה וכן את מוצא בדוד (ש״ב ט״ו) וכל הגיתים שש מאות איש אשר באו ברגליו מגת וכן בשלמה (ד״ה ב׳) ויספר שלמה לכל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל וכן בימי מרדכי (אסתר ח׳) ורבים מעמי הארץ מתיהדים וכן ישעיה אומר (ישעי׳ נ״ד) הן גור יגור אפס וגו׳ מה הוא הן. לשון יונית הן אחד אמר הקב״ה הן גור יגור אפס מאותי באחריותי מכאן ואילך כל מי שנתגייר באחריותך מי גר אתך עליך יפול ומי היה שגר באחריותי אברהם שנאמר (יחזקאל ל״ג) אחד היה אברהם ויירש את הארץ:

פרק י״ן תורה. ויהי אברהם בן תשעים שנה וש״ה (תהלים מ״ה) יפיפית מבני אדם וגו׳ חגור חרבך וגו׳ אמרו בני קרח המזמור הזה על אברהם מהו יפיפית מבני אדם מבניו של אדם הראשון משת ומאנוש ומקין. ומבניו של נח שנאמר (בראשי׳ י״א) וירד ה׳ לראות וגו׳ בני האדם. הוצק חן בשפתותיך. בשעה שנשבעת למלך סדום שנאמר (שם י״ד) הרימותי וגו׳ כשם שהיית משיח כך הוצק חן בשפתותיך. ומה שכר נתנו לך על כן ברכך אלהים לעולם. וכל מה שנשתבחת הנית לי. ירדת לכבשן האש נתנסת נסיונות הרבה ועמדת ורדפת אחר חמשה עשר מלכים ונשתבחת בעולם. מה שעשית עשית. מכאן ואילך מבקש את להודיע גבורתי חגור חרבך על ירך גבור. אותה שעה הודך והדרך הוא בעולם ואימתי כך ויהי אברהם בן צ׳ שנה וגו׳ ואתנה בריתי וגו׳. ד״א ואתנה בריתי וש״ה (תהלים כ״ה) סוד ה׳ ליראיו ובריתו להודיעם איזה הוא סודו של הקב״ה זו מילה שלא גילה הב״ה מיסטירין (פי׳ סוד) זו של מילה מאדם עד עשרים דור. עד שעמד אברהם ונתנה לו שנאמר סוד ה׳ ליראיו זה אברהם שנאמר בו (בראשית כ״ו) כי ירא אלהים אתה. אמר לו הקב״ה אם תתן מילה את נוטל סוד. סוד ה׳ ליראיו סו״ד בגימטריא שבעים. שבעים נפש אני מעמיד ממך בזכות מילה שאתה נותן. (דברי׳ י׳) בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו׳ ומעמיד מהן שבעים סנהדרין שנאמר

1) אורי וישעי. מפרש אורי שהוא י״ת אש מתירא אוכלה אש ודוחה כל אשית במו באור כשדים ובכבשן אש נביכדנאצר. וישעי בים סוף ובירדן ונקרא ג״כ אורי שא״ה עתידין לילך ג״כ באור ה׳ בית יעקב לכו ונלכה וגו׳.

אל תירא אברם וגו׳ ד״א חזון ישעיהו שני נביאים נתנבאו בלשון זה ישעיה ועובדיה ישעיה גדול שבנביאים ועובדיה קטן שבנביאים ויש אומרים גר היה. ומנין אלא כל נביא שאינו מזכיר אבותיו מזכיר מקומו. וכן את מוצא (הושע א׳) הושע בן בארי. הרי אביו שהוא נביא. עמוס הזכיר מקומו (עמוס א׳) דברי עמוס אשר היה בנוקדים מתקוע. וכן (מיכה ג׳) מיכה המורשתי שהיה נביא. עדו בן זכריה נביא בן נביא. צפניה נביא בן נביא. עובדי׳ לא הזכיר לא אביו ולא מקומו. אלא סתם (עובדי׳ א׳) חזון עובדיהו שהיה גר שהיה הירוד שבנביאים. אבל ישעיה חזון ישעיהו בן אמוץ חזון עובדיה שניהם שווין כאחד והאיך עובדיה לא נתנבא אלא בפני זקנים גדולים שנאמר חזון עובדי׳ כה אמר ה׳ הרי מפי הקב״ה. מפי סנהדרין מנין שנאמר (שם) שמועה שמענו אף ישעיה נתנבא מפי סנהדרין (ישעיה ו׳) ואשמע את קול ה׳ אומר את מי אשלח מפי הקב״ה. ומי ילך לנו מפי סנהדרין. שאעפ״י שהיה מתנבאים מן הקב״ה אלו היתה סנהדרין וזה הימנו לא היה לו רשות להתנבאות לכך אתה מוצא את מי אשלח מפי הקב״ה ומי ילך לנו מפי סנהדרין. ולכך נתנבאו שניהם בחזון שחזון גימטריא שבעים ואחד. שנתנבאו שניהם בשבעים ואחד סנהדרין. ר׳ בנייה אומר חזון שנתנבאו שניהם בשבעים ואחד לשון. זה גדול שבנביאים זה ירוד שבנביאים ולמה (ש״א י״ד) כי אין לה׳ מעצור להושיע ברב או במעט:

פרק ט״ו כתובים. לדוד ה׳ אורי וישעי ממי אירא. וש״ה לא תיראום שבשעה שישראל יראים מן המקום. אף האומות יראים מהן. וכן דוד אומר (תהלים קי״ח) ה׳ לי לא אירא. כשהוא שלי לא אירא. וכשאנו מניחין את יראתו. אף האומות פושעין בהן שנאמר (הושע ט׳) זנח ישראל טוב אויב ירדפו. ומהו טוב. טוב ה׳ לכל. כשהן יראין ממנו הכל יראין מישראל. ואף החיות מתיראין מהן. ממי את למד מדניאל בשעה שהשליכו אותו לגוב אריות לא הזיקוהו שנאמר (דניאל ו׳) אלהי שלח מלאכיה. ועדיין אתה אומר בדבר שיש בו נשמה ומנין שאף מי שאין בו נשמה נתירא שנאמר באברהם (בראשית ט״ו) אני ה׳ אשר הוצאתיך וגו׳ אף האש נתירא מן אברהם וכן חנניה מישאל ועזריה נתירא האש מהם ואף המים נתיראו מישראל שנאמר (שמות ט״ו) ובני ישראל הלכו ביבשה וגו׳ ואף לעתיד לבוא כן שנא׳ (ישעי׳ מ״ג) כי תעבור

אחר זמן הלך הבן ונפל לרגלי אביו ובקש הימנו וקבלו. ואחר כך עבר אביו אצל אותו הלבלר ואמר לו הלבלר מה לך הנחת אגרת שכתבת לכפור בבנך ואמרת לי להביא עדים וכתוב שאני כופר בבני. אמר לו שמא אמרתי לך בכעסי אכפור בו. חס לי וכי יש לי אחר בעולם אלא הוא. אין אני כופר בבני שמא מדמה (פי׳ איש אחר אמר לך ואתה חושב שאני הוא) את אותי כך הכעיסו ישראל להקב״ה וקרא לישעיה ואמר לו כתוב שאני כופר בבני התחיל כותב (ישעיה א׳)[1] שמעו שמים וגו׳. למה כופר אני בהן? שהן הכעיסו אותי בנים גדלתי ורוממתי וגו׳ ידע שור קונהו וגו׳ אחר זמן בקשו ישראל מן הקב״ה וקבלן. אותו הפה שאמר והם פשעו בי חזר ואמר (שם מ״ד) מחיתי כעב פשעיך וגו׳ וקבלן שנאמר שובה אלי כי גאלתיך אמר לו ישעיה רבש״ע אין אתה חותם על מה שכתבת לכפור בבניך אמר לו הקב״ה איני כופר בבניי שמא דמיתה אותי שנאמר (הושע י״ב) וביד הנביאים אדמה. ד״א חזון ישעיהו. וש״ה (משלי י׳) יראת ה׳ תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה יראת ה׳ תוסיף ימים זה ישעיה שחיה שנים הרבה טליתו של ישעיה כמה מלכים קפל שנאמר חזון ישעיהו וגו׳ אמרו רבותינו מאה ועשרים שנה חיה ישעי׳ כנגד ק״כ שנה של ארבעה מלכים הללו עוזיהו יותם אחז יחזקיהו למה יראת ה׳ תוסיף ימים. ד״א חזון ישעי׳ בעשרה לשונות דברה הנבואה. אמירה דיבור הגדה חידה משל מליצה נבואה משא הטפה וחזון ואין את מוצא קשה מכולן אלא חזון שכך אמר ישעיהו (ישעי׳ כ״א) חזות קשות הוגד לי וכשנגלה הקב״ה על אברהם בחזון נגלה עליו היה מתירא לומר שנגלה עליו בדבר קשה שנאמר אחר הדברים האלה וגו׳ במחזה לאמור אמר לו הקב״ה מתירא את שנראיתי לך בחזון חייך שאיני מראה לבניך[2] אלא בחזון. האיך אני פורע משונאיהם שכך ראה דניאל שנאמר (דניאל ז׳) חוזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר נש אתי הוה ועד עתיק יומיא מטא וקדמוהי הקרבוהי. אל תתירא שנגלתי לך בחזון

---

1) שמעו שמים וגו׳ כי ה׳ דבר. מה ת״ל כי ה׳ דבר. למה כי אני כופר בבני ורוצה לגרשם מארצי כי פשעו בי ולכן קרא לשמים וארץ. שהיתה א״י מסורה תחת השגחת הקב״ה לבדו ובפשעיהם מסרה תחת ממשלת ותקות השמים ורוזני ארץ.

2) אלא בחזון. פי׳ מה שנאמר אצל א״א במחזה לשון קשות שהראה לאברהם פורעניות שעתיד להנקם מארבע מלכויות כשמ״ו האיך אני פורע משונאיהם שנ׳ חזה הוית בחזוי ליליא עיין שם בדניאל.

ואין הרימותי אלא שבועה שנאמר (דניאל י"ב) וירם ימינו ושמאלו אל השמים וגו' אם מחוט וגו' למה שהקב"ה הבטיחני שהוא מעשרני שנאמר (בראשית י"ב) ואברכה מברכך וגו' ואני אטול משלך שתאמ' אני העשרתיך אם מחוט וגו' אמר לו הקב"ה אתה אמרת אם מחוט. אני נותן לבניך חוט של צדקה שיהא מקיפן כשם ששנו חכמים[1]) ד"א אני נותן לבניך מצות ציצית שהיא של חוט שנאמר (במדבר ט"ו) ועשו להם ציצית. אתה אמרת עד שרוך נעל אני נותן לבניך מצות חליצה שנאמר (דברים כ"ה) וחלצה נעלו ד"א אני נותן לבניך בזכות כך מצות הפסח שנאמר (שמות י"ב) וככה תאכלו אותו וגו' נעליכם ברגליכם. ד"א אתה אמרת אם מחוט אני משבח לבניך בחוט שנאמר (ש"ה ד') כחוט השני וגו' ד"א בזכות כך אני פורע משונאיהם שנאמר (תהלים ס') על אדום אשליך נעלי ד"א אתה אמרת עד שרוך נעל אני משבח לבניך במנעליהם שנא' (ש"ה ז') מה יפו פעמיך בנעלים אתה מאסת שכרו של בשר ודם ראה שכר שמתוקן לך לפני שנאמר (בראשי' ט"ו) שכרך הרבה מאד:

פרק י"ד נביאים. (ישעיה א') חזון ישעיהו בן אמוץ. וש"ה (הושע י"ב) ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וגו'. אמר הקב"ה[2]) וודאי ודברתי על הנביאים אלא אנכי חזון הרביתי שכולם אין נבואתו של זה דומה לזה והאיך עמוס ראה אותי עומד שנאמר (עמוס ט') ראיתי את ה' נצב על המזבח וגו' ישעיה ראה אותי יושב שנאמר (ישעיה ו') ראיתי את ה' יושב על כסא וגו' משה ראה אותי כגבור שנאמר (שמות ט"ו) ה' איש מלחמה. דניאל ראה אותי כזקן שנאמר (דניאל ז') ושער ראשיה כעמר נקי לכך נאמר (הושע י"ב) וביד הנביאים אדמה ואף ישעיה כשנתנבא אמר תחילה התוכחות. למה היה דומה לבעל הבית שהיה לו בן והכעיסו הבן עבר אביו וראה את הלבלר יושב. קרא אותו ואמר לו לך כתוב שאני[3]) כופר בבני והלך וכתב ולא היה שם עדים ולא חתם.

---

1) נראה כההיא דתנן וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בן דמים עליונים לדמים התחתונים. ומ"ש חוט של צדקה הוא כמו וחטאת את המזבח שמטהר ומצדיק אותנו.

2) וודאי. פי' באמת דברתי על הנביאים. רק לכל נביא נראתי לו בסיגנון אחר.

3) כופר בבני. פי' שמעביר נחלה מברא בישא לאחרים וכן רצה הקב"ה ליתן את א"י חבל נחלת ישראל לזרים שנא' ארציכם לנגדיכם זרים אוכלים אותה,

אל תירא אברם וגו׳. רשע עושה פעולת שקר. זה נמרוד הרשע שהי׳ עושה צלמים ומטעה את הבריות. שנמשלה ע״ז בשקר שנאמר (ירמיה י׳) כי שקר נסכו ולא רוח בם לכך נאמר רשע עושה פעולת שקר. אבל אברהם זורע צדקה שכר אמת. ד״א אחר הדברים האלה מה כתיב למעלה מן הענין (בראשית י״ד) וישמע אברהם וגו׳ וכי אחיו היה לוט אלא שבחו של אברהם אחר כל אותה המריבה שעשו שנא׳ (שם י״ג) ויהי ריב וגו׳ ולא נזכר אברהם ואח״כ קוראו אחי שנא׳ כי אנשים אחים אנחנו. וירק את חניכיו. מלאן אתה למד שנטל אברהם כסף וזהב וחיפה אותן. ואמר להם. למלחמה אנו יוצאין להציל לוט אנו הולכין. לא תתנו עיניכם בממון. אם בשביל כסף וזהב אתם יוצאים. הרי כמה לפניכם שנאמר וירק את חניכיו ואין וירק אלא שחיפה אותן כסף וזהב שנאמר (תהלים ס״ח) כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ. ד״א וירק שהריקן בדברים שכתוב בתורה (דברים כ׳) מי האיש הירא ורך הלבב וגו׳ וכן עשה אברהם. א״ל למלחמה אתם יוצאים. מי שיש בידו עבירות ומתירא מן מעשיו לא יצא עמנו. כיון ששמעו כך כל אותן האנשים מי שידע בלבו שחטא לא יצא וחזרו להן כולן ולא נשתייר עם אברהם אלא אליעזר בלבד שהיה כשר אמר הב״ה לאברהם הוא ילך עמך שאני נותן בו כח של שלש מאות ושמונה עשר וכאילו שאף הן יוצאין עמך וכן את מוצא אליעזר בגימט׳ שלש מאות ושמונה עשר. וירדוף עד דן מה ראה לרדוף עד דן מיכאן אמרו רבותינו שני דברים מכין לפניהם ולאחריה׳ ע״א ושביעית הנוטע ערב שביעית חייב ומוצאי שביעית חייב. כך ע״א מכה לפניה ולאחריה. והאיך לפניה. עד עכשיו שעתיד ירבעם בן נבט שמעמיד ע״א בדן שנאמר (מ״א י״ב) וישם את האחד בבית אל וגו׳ וכבר הגיע אברהם עד אותו מקום ולא רדף עוד שנאמר וירדוף עד דן וירדפם עד חובה. שדנן וחייבן. ויחלק עליהם לילה. הקב״ה. בשביל אברהם שנא׳ (שמות י״ב) ויהי בחצי הלילה וה׳ הכה וגו׳ וישב את כל הרכוש וגו׳ מיד ויצא מלך סדום וגו׳. כיון שראה את אברהם יוצא לרדוף היה משחק עליו שנאמר (תהלים כ״ב) כל רואי ילעיגו לי וגו׳ והיה זה יצא לרדוף ששה עשר מלכים ולגיונותיהן כיון שחזר בשלום (ישעיה מ״א) ירדפם יעבור שלום. ויצא מלך סדום לקראתו וגו׳ אמר לו בבקשה ממך תן לי הנפש וגו׳ מיד נשבע לו אברהם שנאמר הרימותי ידי וגו׳

קרא אותנו קרוביו שנאמר (תהלים קמ"ח) וירם קרן לעמו וגו׳ לבני ישראל עם קרובו לכך נאמר[1]) אורי וישעי ממי אירא וגו׳ איני מתיירא מכל בריה. למה ששמו של הקב"ה שהוא עושה מלחמתי שנאמר (שמות ט"ו) ה׳ איש מלחמה וגו׳ ובמה הוא עושה מלחמה? בשמו שנאמר ה׳ שמו. ואף האומות מתייראין ממנו בשעה שאנו עוסקין בתורה שנאמר (דברים כ"ח) וראו כל עמי הארץ וגו׳ וכן דוד אמר לגלית (ש"א י"ז) אתה בא אלי בחרב וגו׳ שבשמו של הקב"ה היו ישראל מנצחין וכך עשה אסא שנאמר (ד"ה ב׳ י"ד) ויקרא אסא אל ה׳ אלהיו ויאמר ה׳ אין עמך לעזור בין רב לאין כח עזרנו ה׳ אלהינו כי עליך נשעננו ה׳ ובשמך באנו על ההמון הזה לכך נאמר וראו כל עמי הארץ וגו׳:

פרק י"ג תורה. (בראשית ט"ו) אחר הדברים האלה היה דבר ה׳ אל אברם במחזה לאמור. וש"ה (משלי ב׳) יצפון לישרים תושיה. ער שלא נברא העולם צפן הקב"ה את התורה עד שיעמוד אברהם ויטול אותה שנאמר (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע וגו׳ מלמד שקיים אברהם אבינו את כל המצות ואת כל התורות שנא׳ ותורותי. ארשב"נ משום ר׳ יונתן אף עירובי תבשילין קיים אברהם שנא׳ עקב אשר וגו׳ לכך אמר שלמה יצפון לישרים תושיה. א"ל הקב"ה אברהם אתה עסקת בתורה חייך שאני מגן לך כשם שאדם אוחז את המגן זה ואפי׳ זורקין בו חצים או אבנים המגן מקבל כך אני נעשה לך מגן ולא לעצמך אלא אף בניך אם יהיו עוסקין בתורה כשם[2]) שאתה עסקת כך אני נעשה להם כמגן שנאמר (ש"ב כ"ב) אמרת ה׳ צרופה מגן הוא וגו׳ לכך נאמר יצפון לישרים תושיה. ד"א אחר הדברים האלה. וש"ה (משלי י"א) רשע עושה פעולת שקר וזורע צדקה שכר אמת. אברהם שזרע צדקה והי׳ מאכיל את העוברים ואת השבים שנאמ׳ (בראשית כ"א) ויטע אשל וגו׳ א"ל הקב"ה חייך שכר אמת יש לך

---

1) אורי וישעי. כמו נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי כי בשעה שאנו עוסקין בתורה היא מגני ומצלי וא"ה מתייראין ממנו כמו באור היום ניצולים מלסטים ומחיות רעות ואינו קרוב לנו אלא בתורתו

2) כשם שאתה עסקת. פי׳ כי ברכת לעסוק בר"ת הוא העיון בה בעסק ועמל וחידשה ולהוציא העלומות אורה. וכן אברהם ארז"ל שנעשו לו ב׳ כליותיו כשני רבנים ולמדן אותו תורה שהוציא חידושין מלבו וגלה כלליה ופרטי׳ כ"ש גמירי מס׳ ע"ז דא"א ח׳ פרקי הוי.

אלהים וגו׳ ואת אמרת אדבר ולא איראנו אמר להם יפה אמרתם אמר להן מפני ששמע לאשתו נעשה לו כך התחיל אומר האשה אשר וגו׳ אבל אני כשרצה אשתי לומר לי (איוב ב׳) ברך אלהים ומות אמרתי לה כדבר אחת הנבלות תדברי לכן אדבר ולא איראנו למה (שם ט׳) כי לא כן אנכי עמדי איני כאדם שאמר האשה אשר נתת עמדי וגו׳ אמרו לו הרי אברהם שמע דבריו ולא יכול לעמוד שנאמר (בראשית י״ז) ויפול אברהם על פניו וגו׳ וכן בלעם נופל וגלוי עינים אף אנו שומעין דבריו ונופלין ואת מדבר כנגדו ולא מתירא. אין אנו שוין לך. אמר להם (איוב י״ב) גם לי לבב כמוכם ולא נופל אנכי מכם וגו׳. זה לקה ובעט. יש לקה וביקש מאביו זה חזקיהו בשעת שחלה והסב פניו אל הקיר שנאמר (ישעיה ל״ח) ויסב חזקיהו פניו וגו׳ זכור נא את וגו׳ ומהו זכור נא. אלא כשחטאו ישראל שלח עליהם נחשים שרפים כשצעקו אל משה אמר לו הקב״ה עשה לך שרף וגו׳ ויעש משה נחש וגו׳ וכך היה עומד נחש הנחשת כל זמן שאדם נישך היה מסתכל בו ומתרפא עד שעמד חזקיה וראה את ישראל זונים אחריו אמר עכשיו כל מי שהוא צריך להתרפאות יהא הולך אצל זה ומניח את הקב״ה. העבירו שנאמר (מ״ב י״ח) וכתת נחש נחשת וגו׳. התחילו לומר מה אתה עושה. מה שהתקין משה את סותר אמר להן כל מי שצריך להתרפאות יסתכל בה״בה ויתרפא שנאמר (תהלים ל״ד) הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו וכן הוא אומר (מ״ב י״ח) בה׳ אלהי ישראל בטח ואחריו לא קם כמוהו וגו׳ זה שלקה ובקש מאביו. ומי הוא שאמר לאביו הרצועה זו תלויה הכני בה. אלו ישראל שאמרו להקב״ה (מיכה ז׳) רעה עמך בשבטך וגו׳ וכן אמרו לו (שם) זעף ה׳ אשא וגו׳ אראה בצדקתו:

פרק י״ב כתובים. (תהלים כ״ז) לדוד ה׳ אורי וישעי ממי אירא וגו׳ וש״ה (ישעי׳ נ׳) קרוב מצדיקי וגו׳ א״ר אחא משום ר׳ שמעיה לפי שאומות העולם מבקשין לבא על ישראל לומר שונא אותם הקב״ה נלך עליהם והם אומרים להם שוטים שבעולם מי הוא זה שונא לקרובו של דיין ויעמוד בו לפני הדיין אינו יכול. ואנו הקב״ה קרובינו ואתם יכולין לנו דכתיב קרוב מצדיקי וגו׳ בוא וראה אין שבחו של אדם כשאומר: הדיין קרובי הוא ואימתי שבחו של אדם בשעה שהדיין אומר בפיו פלוני קרובי היא וקורא לו קרובי. כך אמרו ישראל אעפ״י שאמרנו קרוב מצדיקי אלא הוא תחלה

(בראשית ט׳) ומאלה נפצה כל הארץ. והתענגו על רוב שלום ומה רוב שלום היה להם שהיו עמהם האריות והדובים והנמרים והזאבים והתנינים והשרפים והעקרבים וכל חיות ושרצים נתונין עמהם בתיבה ולא הזיקו זה לזה יש שלום גדול מזה לכך נאמר והתענגו על רוב שלום:

פרק י״א נביאים. (מיכה ז׳) זעף ה׳ אשא וש״ה (תהלים ל״ב) חטאתי אודיעך וגו׳ אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם בראשונה אמרתי לא חטאתי והבאת עלי יסורים שנאמר (ירמיה ב׳) הנני נשפט אותך על וגו׳ ועכשיו אני אומרה חטאתי רחם עלי. דכתיב זעף ה׳ אשא כי חטאתי לו וגו׳ וכיון שיצאתי לגולה אמרו לי (ישעיה מ״ב) מי נתן למשיסה יעקב וגו׳ אמרתי הלא ה׳ זו חטאנו לו וגו׳ אף עכשיו אני אומרת כי חטאתי לו וגו׳ שהודייה יפה לי שנאמר (משלי כ״ח) מכס׳ פשעיו לא יצליח דוד כשעשה אותו המעש׳ ובא נתן הנביא והוכיחו ובשביל שא״ל דוד (ד״ה א׳ כ״א) חטאתי מאד אשר עשיתי את הדבר הזה מה אמר לו נתן גם ה׳ העביר חטאתך לא תמות ומה את מבקשת אמרה לו בשם שהוצאת לנח מחשך לאור כך עשה לי והוציאני לאור אראה בצדקתו אמר לה וכך אני עושה כיון ששמע כך התחיל אומר (מיכה ז׳) אל תשמחי אויבתי וגו׳ ד״א זעף ה׳ אשא יש שלקה ובעט ויש שלקה ובקש מאביו ויש שאמר לאביו למה הרצועה זו תלויה הכני בה. יש לקה ובעט זה איוב כיון שנגע בו השטן התחיל צווח (איוב מ׳) יסר מעלי שבטו ואימתו אל תבעתני ואני מדבר ואיני מתירא שנאמר (שם) אדבר ולא איראנו וגו׳ משל לאיסרטיוטוס (סולדאט בלעז) שנעשה לסטים. אמר הב״ה[1] בדקתי וזה וזה והליסטים נטו כלם מן איסרטיא כך אמרו לו חביריו לאיוב איבדת הלפים (פי׳ בלשון יון תוחלת ותקוה) שלך אמרת אדבר ולא איראנו אמרו אפשר אתה מדבר ולא מתירא אדם הראשון יציר כפיו של הקב״ה נוצר בצלם ובדמות כיון ששמע קולו לא יכול לעמוד בו שנאמר (בראשית ג׳) וישמעו את קול ה׳

1) פי׳ משל לחבורת אנשים שהי׳ בהם צדיקים ובינונים ונעשו כלם חברה של לסטים אמר המלך בדקתי את כלם ויצאו כלם מן דרך הישר וכן אמרו חבריו לאיוב שבדק הקב״ה את עולמו ומצא שגם אתה נטה מן הדרך הישר שאבדת תקותך מהקב״ה שאתה חפץ לדבר בפניו בלי יראת שמים.

(תהלים ל"ז) טוב מעט לצדיק וגו' טובים ישראל לצדיקו של עולם דכתיב (דברים ז') לא מרובכם וגו' מהמון רשעים רבים משבעים אומות מ"ה שנקראו המון שנאמר (ישעי' י"ז) הוי המון עמים רבים וגו'. ד"א טוב מעט לצדיקים טובים היו לנח שלשת בניו מכל אותן ההמונים שהי' בדור המבול מהמון רשעים רבים שהרבה המונים היו בדור המבול שכל אשה ואשה מהם הי' יולדות ד' וחמשה בכרס אחד בכל שנה ושנה. והיתה יולדת שני פעמים בשנה כצאן. והי' מהלכים בן יומן ויוצאים אצל אבותיהם שנאמר (איוב כ"א) ישלחו כצאן עוילהם וגו' ראה כמה המונים היו ומתוך כך הכעיסו להקב"ה אבל נח מה כתיב בו ויהי נח בן חמש מאות שנה וגו' לא כשם שכתיב בכולהן ויולד בנים ובנות. אלה תולדות נח שלשה אלה בני נח טובים היו לנח שלשת בניו מכל אותן האוכלסין טוב מעט לצדיק אלה תולדות בני נח. ד"א ויהיו בני נח וש"ה (משלי כ') מתהלך בתומו צדיק וגו' אשריהם הבני' שיש זכות לאבותם שזכותם עומדת להן אשריהן ישראל שזכות אברהם יצחק ויעקב עומד' להם בזכותן היה הקב"ה מצילן כשהיו במצרים מה כתיב (שמות ב') וישמע אלהים את נאקתם וגו' וכשיצאו בזכותן יצאו שנאמר (תהלים ק"ה) כי זכר את דבר קדשו וגו' ויוצא עמו בששון וגו' כשעשו את העגל מה כתיב (שמות ל"ב) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו' בימי אליהו מה כתיב (מ"א י"ח) אלהי אברהם יצחק וישראל וגו' כך בכל דור ודור זכות אבות עומדת להן עד חזאל מלך ארם שנאמר (מ"ב י"ג) וחזאל מלך ארם וגו' ויחן ה' אותם וירחמם וגו' אמר להן הקב"ה עד עתה היה לכם זכות אבות מכאן ואילך כל אחד ואחד יהי' תלוי במעשיו. לכך הוא אומר מתהלך בתומו וגו' שבזכות נח זכו בניו שיהיו עמו במבול וזכו שיצאו מן התיבה שנאמר ויהיו בני נח וגו' אמר הקב"ה מכאן ואילך איני עושה כשם שעשיתי לנח אלא אין אבות מצילין בניהם שנאמר (יחזקאל י"ד) נח דניאל ואיוב בתוכה וגו'. ומניין אף בעונות כן הוא אומר (שם י"ח) בן לא ישא בעון האב וגו'. ד"א ויהיו בני נח וש"ה (תהלים ל"ז) כי מרעים יכרתון וגו' וקוי ד' המה יירשו ארץ וגו' כי מרעים יכרתון אלו אנשי דור המבול וקוי ה' המה ירשו ארץ זה נח ובניו שנמלטו מן המבול ויצאו מן התיבה והיו מסתכלין לפניהם ולאחריהם לראות בריה או איש או אשה ולא היו מוצאין שנאמר (שם) ועוד מעט וגו' וענוים יירשו ארץ זה נח ובניו שלשה אלה בני נח שנאמר

אמר ה׳ בוראך יעקב וגו׳ לפיכך אמרו ישראל בדבר זה אנו רואין ומתנחמין שבורא אותנו מיד זה הוא שאמר ירמיה (איכה ג׳) זאת אשוב אל לבי וגו׳ ולמה חדשים לבקרים שהוא מחדשנו מיד שנאמר ועתה כה אמר ה׳ בוראיך יעקב:

פרק ט׳ כתובים. (תהלים י״ז) תפלה לדוד שמעה ה׳ צדק וגו׳ מלפניך משפטי יצא וגו׳ וש״ה (מ״א ח׳) ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו ה׳ אלהי וגו׳ אמר לפניו רבונו של עולם הנח את הכל והפנה לתפלתי ולתחינתי. אמר לפניו רשב״ע מפני שאני בשר ודם אם אתפלל לפניך קימעא יהי לפניך הרבה שנאמר ופנית אל תפלת עבדך. ואין פנית אלא הרבה שנאמר (ויקרא כ״ו) ופניתי אליכם וגו׳ ופנית אל תפלת עבדך למה לשמוע אל הרינה ואל התפילה. ד״א תפילה לדוד שמעה ה׳. ואם לאו צדק. עשה עמי צדקה. מלפניך משפטי יצא בבקשה ממך. אתה דון אותי ואל תמסרני לא בידי מלאך ולא בידי שרף ולא גדוד ולא אופן מפני שהן כולן אכורים אבל אתה דון אותי מלפניך משפטי יצא. וכן הוא אומר (תהלים ע״ב) כלו תפילות דוד בן ישי א״ר אחא כלו תפילות דוד כלו כל התפילות[1]) לפני דוד בן ישי. ד״א תפלה לדוד שמעה ה׳ צדק בשביל אסא בן בנו כשיבואו הכושים שנאמר (ד״ה ב׳ י״ד) ויקרא אסא אל ה׳ ויאמר באותה שעה שמעה ה׳ צדק הקשיבה רינתי כשיעמוד יהושפט שנאמר (שם כ׳) ובעת החלו ברנה נתן ה׳ מארבים על בני עמון. האזינה תפילתי. כשיעמוד חזקיה ויתפלל לפניך שנאמר (ישעי׳ ל״ז) ויסב חזקיהו פניו וגו׳. בלא שפתי מרמה. כשיעמוד מנשה ויעשה תשובה[2]) ואפילו במרמה קבלו למה שאין הקב״ה מבקש לסלק בריה מן העולם ריקם אלא יושב וממתין לו עד שיעשה תשובה אפילו שיהיה בידו מצות אחת[3]) מניחן תחת ראשו שנא׳ (ישעי׳ נ״ה) יעזוב רשע דרכו וגו׳:

פרק י׳ תורה. ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה. וש״ה

---

1) פי׳ על עצמו התפלל.

2) ואפילו במרמה. פי׳ מה שאמר בלא שפתי מרמה ע״ד באשר הוא שם. בשעת מעשה חזר באמת מדרכיו ואח״כ שב לסורו והוא כמו קשת רמיה החוזרת לאחור.

3) ע״ד שמאלו תחת ראשי כי לא יאחר לשנאו לשלם מצוה אחת שעשה בחייו. והוא יד שמאל יד כהה כי ידי יסדה ארץ וימינו טפחה שמים מה שמשלם לצדיק בעה״ב נקרא ימין ולרשעים בעה״ז נקרא שמאל יד כהה שטובותיו חלשים ומהומים.

לשלוחו כך אף זעפו נצח שנא׳ (במדבר כ״ה) פנחס בן אלעזר וגו׳ לכך נאמר זעף ה׳ אשא. ולמה אנו יכולים לעמוד בזעפו מפני שבא עלינו ברחמים שנאמר[1]) זעף ה׳ אשא וכתיב ה׳ אל רחום וחנון וגו׳. הים לא עמד מגערתו שנאמר (נחום א׳) גוער בים ויבשהו וכן בימי יונה זעף בו ועמד בו שנאמר (יונה א׳) ויעמוד הים מזעפו ואני מפני שבא עלי ברחמים יכולה אני לקבל כעסו לכך נאמר זעף ה׳ אשא. ד״א זעף ה׳ אשא. משל לגבור שהוא נוגע באדם מן סטירה (כמו סטרו נותן לו ד׳ מאות זוז והוא הכאה ביד על הלחי) אחת ומן מרתיק (פוים״ט תרגו׳ ירושלמי באבן או באגרוף מרתק) א׳ מיד הורגו. ונכנס לביתו ומכה לאשתו מסטירא אחת והיא עומדת. אמרו לה שכינותיה קשה כוחך כל האתליטין (חיילות) וכל הגבורין מתים מן מרתיק אחד ומן סטירא אחת. כמה את לוקה ממנו. ואנת יכולה לעמוד. אמרה להן אותן שמכה אותן. בחמתו ובכל כוחו הוא מכה אותן. אבל לי כשמכה אותי לפי כוחי הוא מכה אותי. לפיכך אני יכולה לעמוד. כך אמר הקב״ה (מלאכי ג׳) כי אני ה׳ לא שניתי וגו׳ לא הכיתי לאומה ושניתי לה כמו דורו של אנוש דכתיב (עמוס ה׳) הקורא למי הים וגו׳. דור המבול וימח את כל היקום וגו׳. דור הפלגה ויפץ ה׳ אותם וגו׳. סדומיים דכתיב (איוב כ״ח) בחלמיש שלח ידו וגו׳. המצרים דכתיב (שמות י״ד) וישובו המים ויכסו וגו׳. סיסרא כן יאבדו וגו׳. הופך ומתהפך דכתיב (ישעיה ל״ג) מקול המון נדדו עמים וגו׳ אבל אתם. ואתם בני יעקב לא כליתם שנאמר (איכה ג׳) אך בי ישוב וגו׳ הופך ומתהפך בהן בכל שעה ושעה שנאמר (עמוס ג׳) רק אתכם ידעתי וגו׳ אמר הקב״ה קשה כה של ישראל שחיצי כלין ואתם לא כליתם דכתיב (דברים ל״ב) אספה עלימו רעות וגו׳ חיצי כלו ואתם לא כליתים לפיכך הוא אומר זעף ה׳ אשא. ד״א זעף ה׳ אשא א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן איש הבירה אמרו ישראל לא״ה אומר אני לכם במה אנו מתנחמין ולמה אנו יכולין לעמוד בזעפו מפני שמכה אותנו וחוזר מיד ובורא אותנו בריה חדשה וכן ישעיה אומר (ישעי׳ מ״ב) מי נתן למשיסה יעקב וגו׳ הרי כלו הרי נבוזו אלא חוזר מיד ובוראם בריה חדשה ומה כתיב אחריו (שם) ועתה כה

---

1) זעף ה׳ אשא פי׳ שזעף ה׳ עלי שאוכל לשאת ולקבל כעסו וכמה פעמים גער בי ואני חי וקיים. והים גער עליו פעם אחת ויבשהו.

(שמות ל"ג) ושלחתי לפניך מלאך אמר לפניו רבונו של עולם מלאך אתה משלח לכל אומות הללו (שם) אם אין פניך הולכים. אמר לו הקב"ה חייך אם לא מלאך אימתי אני משלח ואני מבלה אותן שנאמר (שם כ"ג) את אימתי וגו' ד"א נהם ככפיר על א"ה מ"ה אבל על ישראל (משלי י"ט) וכטל על עשב רצונו. וכשם שהטל חיים לעולם כך הקב"ה בא כטל לישראל שנאמר אהיה כטל לישראל אפילו כשהוא כועס עליהם. וכטל על עשב רצונו אמרו לו ישראל לכך אנו יכולין[1] לעמוד שאת נעשה לנו כטל שנאמר (מיכה ה') והיה שארית יעקב וגו' ד"א זעף ה' אשא ז"ש (עזרא ח') כי בושתי לשאול מן המלך חיל ופרשים וגו' אמרו אומות העולם לישראל אתם אומרים זעף ה' אשא והא כתיב (נחום א') לפני זעמו מי יעמד וגו' מי יוכל לעמוד בזעפו. בשלוחיו אין אדם יכול לעמוד ובזעפו אתם יכולין לעמוד: הים שלוחו שמא עמדו כנגדו דורו של אנוש דכתיב (עמוס ה') הקורא למי הים וישפכם וגו'. המבול שלוחו לא נצח לדור המבול וימח את כל היקום וגו'. אש וגפרית שלוחיו לא נצחו לסדומיים שנא' וה' המטיר על סדום וגו'. הארבה שלוחו שמא יכול פרעה לעמוד בו שנאמר ויעל הארבה וגו'. הכוכבים שלוחיו שמא יכול סיסרא לעמוד כנגדן שנאמר (שופטים ה') מן השמים נלחמו וגו'. מלאך שלוחו שמא יכול סנחריב לעמוד כנגדו שנאמר (מ"ב י"ט) ויצא מלאך ה' וגו'. ומה אם בשלוחיו אין אדם יכול לעמוד ובזעפו אדם יכול לעמוד ואתם אומרי' זעף ה' אשא אמרו להם ישראל ולמה אין אנו יכולים לעמוד בזעפו ושלוהינו נצחו לשלוחו והאיך אלא הים שלוחו של הקב"ה לא בקעו משה ועברו ישראל ביבשה שנאמר (שמות י"ד) ובני ישראל הלכו ביבשה וגו' וכן (תהלים קי"ד) הים ראה וינס. הירדן שלוחו לא נעשה יבשה ליהושע דכתיב (שם) הירדן יסוב לאחור וכן הוא אומר (יהושע ד') ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה וגו'. המלאך שלוחו לא נצחו יעקב שנאמר (הושע י"ב) וישר אל מלאך וגו'. חמה ולבנה שלוחיו לא שיתקן יהושע דכתיב (יהושע י') וידום השמש וירח עמד. מלאך שלוחו לא עצרו אהרן שנאמר (במדבר כ"ה) ויעמוד בין המתים וגו' כשם ששלוחינו נצח

---

1) שאת בגלות. שדרש וכטל על עשב רצונו כמו ברוגז רחם תזכור גם שניהם ככפיר זעף מלך עלינו בגלות מ"מ וכטל על עשב רצונו שלאט לנו שנוכל לסבול.

כך מיד (שם) וידבר אלהים אל נח צא מן התיבה לכך נאמר אני פי מלך שמור וגו׳ ד״א צא מן התיבה וש״ה (משלי י״ב) בפשע שפתים מוקש רע ויצא מצרה צדיק. בפשע שפתים מוקש רע אלו אנשי דור המבול שלא חטאו[1] אלא בפיהם שנאמר (איוב כ״א) ויאמרו לאל סור ממנו וגו׳ מה שדי וגו׳ מה מועיל לנו שנתפלל אליו (שם) ומה נועיל כי נפגע בו ומה היה להם מוקש רע וימח את כל היקום וגו׳ ויצא מצרה צדיק זה נח שנאמר נח איש צדיק צא מן התיבה. ד״א צא מן התיבה אמר דוד (תהלים קמ״ב) הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך וגו׳ כשהיה נח בתיבה בפנים היה מתפלל שנאמר (שם ל״ב) על זאת יתפלל כל חסיד וגו׳ אמר לו הקב״ה פרוזדימיא (פי׳ גזרה) היא שישתלמו שנים עשר חודש ואם אינן משלימין אינך יוצא שנא׳ (ישעי׳ מ״ט) כה אמר ה׳ בעת רצון עניתיך וגו׳ לאמר לאסורים צאו וגו׳ שהיו אסורים בתשמיש המטה למה שבשעה שהעולם בצער צריך אדם למנוע את עצמו מפריה ורביה וכך עשה יוסף כשראה ששני הרעב עתידין לבא נזקק לפריה ורביה עד שלא יבואו שנאמר (בראשית מ״א) וליוסף יולד וגו׳. וכך אף נח ובניו והחיה והבהמה לא נזקקו לפריה ורביה שכן אמר לו הב״ה כשנכנס ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו. הזכרים לעצמן והנקבות לעצמן. משל למלך שיצא לעשות מלחמה עם הברבריין גזר ואמר מרחצאות לא יפתחו. ומוניטא (פי׳ מטבע) לא תטבע עד שאבוא מן המלחמה. וכיון שבא מן המלחמה בשלום גזר ואמר יפתחו המרחצאות ותטבע מוניטא. כל שאני מחריב אני בונה. כך כשבא מבול לא נזקקו לפריה ורביה שנאמר (ישעי׳ מ״ט) לאמור לאסורים צאו וגו׳ לפיכך כשיבשה הארץ אמר צא מן התיבה לכך נאמר (תהלים קמ״ב) הוציאה ממסגר נפשי. סליק:

פרק ח׳ נביאים. (מיכה ז׳) זעף ה׳ אשא כי חטאתי לו וש״ה (משלי י״ט) נהם ככפיר זעף מלך וגו׳ כשם שהארי נוהם אז החיות מרתתין. כך הקב״ה ארי׳ שנאמר (עמוס ג׳) אריה שאג וגו׳ בוא וראה מה האימה הזו קשה בשעה שאמר לו הקב״ה למשה

---

1) אלא בפיהם. פי׳ פיהם גרם להם להחטיא את בשרם בג״ע והמס וזהו מוקש רע והביאו צרה גם על הצדיק זה נח שהיה כלוא בתיבה י״ב חודש ואח״כ ויצא מצרה צדיק.

חנניה מישאל ועזריה בשעה שהעמיד נבוכדנצר את הצלם אמרו לו מה אתה אומר שאתה משליך אותנו לכבשן האש ואין הקב"ה מצילנו בין מציל ובין שאין מציל אותנו אין אנו משתחוים לצלם שנאמר (דניאל ג') והן לא ידיע להוי לך וגו' אמר להון קושטא אתון אמרין (שם) הצדא שדרך וגו' (ומפורש מלת הצדה אם אמת הוא שדרך וכו') אמרו לו נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנא וגו' אמרו לו כל מה שתגזור עלינו אנו עושין ואנו שומעין לך ולא נמרוד בך חוץ מלכפור באלהינו אני פי מלך שמור אל תבהל מפניו תלך. כיון ששמע כך התחיל כועס שנאמר (שם) באדין נבוכדנצר התמלי חמה וגו' והשליכו אותן אסורים שנאמר (דניאל ג') וגובריא אליך תלתיהון וגו' כיון שירדו תלו עיניהם ואמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא בטחנו אלא בשמך הגדול שנאמר (תהלים קט"ו) לא לנו ה' וגו' הרי כינס כל הלשונות שנאמר (דניאל ג') באדין מתכנשין וגו' למה יאמרו הגוים וגו' מיד בקשו המלאכים לירד ולהתיר אותן אמר להם הב"ה וכי על שם אחד מכם ירדו אלו. אלא על שמי ירדו. אני יורד ומצילן שנאמר (תהלים קמ"ו) עושה משפט לעשוקים וגו' משהתירן צינן את הכבשן והסיר הקב"ה את הכבשן והעלה אותה והשוה אותה לארץ שהיתה ירידה ועמוקה כיון שירד המלאך אמר להן צאו לכם מכאן. הרי התיר הקב"ה אתכם ועשה לכם את הנסים והשוה את כבשן לארץ צאו לכם. אמרו לו אין אנו יוצאין שלא ברשותו של נבוכדנצר. שלא יאמרו ברהו אלו מן הכבשן. למה (קהלת ה') אני פי מלך שמור ברשותו הושלכנו לכאן וברשותו אנו יוצאין. כיון שבא נבוכדנצר וראה אותן תמה התחיל צווח אמר להם צאו לכם שנאמר (דניאל ג') שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי די אלהא עילאה פוקו ואתו וגו' כיון שנעשית הכבשן שוה לארץ[1]) פוקו ואתו. אמרו למלאך עכשיו אנו יוצאין שנאמר (שם) באדין נפקין וגו'. ממי למדו מנח כשנכנס לתיבה ברשותו של הב"ה נכנסו שנאמר (בראשית ז') ויאמר ה' לנח בא אתה וגו' כיון שיבשה הארץ ונחה התיבה שנאמר (שם ח') ותנח התיבה וגו' אמרו לו בניו נצא מכאן. אמר להם חס ושלום. ברשותו של הב"ה נכנסנו וברשותו אנו יוצאין. כיון ששמע הקב"ה

---

1) פוקו ואתו. פי' מפני דכתיב פוקו ואתו ולא צוה להעלותן מן הכבשן למדו רז"ל מזה ודרשו שנעשה נס והושוה הכבשן לארץ ולא היו חסרין אלא לצאת.

בדוד כתיב תפלה לדוד. במשיח כתיב (שם ק״ב) תפלה לעני כי יעטוף וגו׳. ותפלת ישרים רצונו אעפ״י ששלשתן מתפללים. אלא דוד מתפלל באומנות. האיך תפלה לדוד שמעה ה׳ צדק אמר הקב״ה עד מתי אתה מתפלל אמור צרכיך מה שאתה צריך. הרי אמרת שמעה ה׳ צדק א״ל חייך[1]) כל אלו שאמרתי בשביל דבר אחד (שם י״ז) מלפניך משפטי יצא וגו׳. למה שאמרת (ויקרא ד׳) אשר נשיא יחטא. נשיא שאין על גביו מושל אלא ה׳. הואיל שאין על גבי מושל אלא אתה דן אותי מלפניך משפטי יצא. אומן גדול הי׳ דוד כשהי׳ מבקש דבר מן הב״ה מגגנו (פי׳ אינגיניו בלע״ז פי׳ הי׳ מעמיק מחשבתו כמו הנהו נגאני דארעא מיקרו (ב״ק דף ק״ג. ב״ב דף ס״א. בורות עמוקות) היה שואל תחילה את הקלות ואח״כ את החמורות. למה הי׳ דוד דומה לאדם שהיה מבקש ללוות כור חיטים מצא את הדניסטי׳ (פי׳ את המלוה) וא״ל בבקשה ממך מפני שאני בדוחק השאילני כור של חרובין א״ל בא וטול הולכין ליטול א״ל השאילני כור של שעורים והנח כור של חרובים א״ל בוא וטול הולכין ליטול א״ל בבקשה ממך הואיל שבפנים טובים אתה נותן עשה אותו כור של חיטים והשאילני תחתם חרובין ושעורים א״ל טול. מה גרם לו ששאל תחילה הקלות ואח״כ החמורות הה״ד תפלה לדוד הרי הקלות ואח״כ החמורות[2]) מלפניך משפטי יצא אמר לו הקב״ה ואני עושה שנאמר (ירמיה נ״א) הנני רב את ריבך וגו׳ (ישעיה מ״ט) ואת יריבך אנכי אריב. סליק:

פרק ז׳ תורה. צא מן התיבה. וש״ה (קהלת ח׳) אני פי מלך שמור וגו׳ אמרה רוח הקודש לישראל משביע אני אתכם שאם תגזור עליכם מלכות אל תמרדו בה בכל דבר שגוזרה עליכם אבל אם תגזור עליכם לבטל את התורה ואת המצות ואת השבת אל תשמעו להם הה״ד אני פי מלך שמור בכל דבר שהיא צריכה אבל על דברת שבועת אלהים אל תבהל מפניו תלך. כשם שעשו

1) כל אלו שאמרתי. פי׳ הנהו ג׳ לשונות מתחלפים שאמרתי שמעה ה׳ צדק. הקשיבה רנתי. האזינה תפלתי. לא נתכוונתי אלא בשביל דבר א׳ והוא מלפניך משפטי יצא. והוא מצד הצדק בשמ״ו וזהו רנתי ותפלתי. רנה שזהו שבחך שאתה מושל בלבדך על המלאכים. ותפלתי מה שאני מתפלל וטוען לפניך.

2) ואח״כ החמורות מלפניך משפטי יצא. שקשה לפני הקב״ה לשדד מערכת השמים ולהעביר משפטם הכללית בעבור מזל יחידי אם לא בשביל אומה שלימה כמו באברהם שיצא ממנו אומה ישראלית וכן הכה את מזל מצרים בשביל כלל ישראל.

למטה אפרים הושע וגו׳ שהוא מעמיד את החמה וכל אומות העולם מסתכלין ורואין לפיכך וזרעו יהיה מלא הגוים. אמר הקב״ה ראה טובות שעשיתי לאפרים קחם על זרועותיו בשעה שאמר קחם נא אלי אני תרתי וגליתי זה מיסטירין (פי׳ סוד) ליעקב על אפרים על ירבעם אעפ״כ ולא ידעו כי רפאתים הבן יקיר לי אפרים. ד״א הבן יקיר לי כל ישראל נקראו על שמו של אפרים שנאמר (ירמי׳ ל״א) כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא וכן בהרבה מקומות אמר הקב״ה הבן יקיר לי אפרים ביוקר הן עומדין לפני. אמרו רבותינו אפילו בקש פרעה מאה ככר כסף על כל נפש ונפש מישראל היה הקב״ה נותן לו ושלא נתן לו ראה בכמה דמים לקחם שנאמר (דברים ד׳) או הנסה וגו׳ וכיון שיצאו ועשו את העגל בקש הקב״ה לעשות להם מה שעשה לדור המבול שנאמר הרף ממני וגו׳ (שם ט׳) ובדור המבול כתיב אמחה את האדם וגו׳ והיה מדבר עם משה האיך מאבדן. וכיון שאמר לו משה (שמות ל״ב) זכור לאברהם וגו׳ זכר הקב״ה ואמר א״כ חוזר אני בי. מיד וינחם ה׳ וגו׳. מיד קרבו שרי אומות העולם ואמרו להקב״ה ועל פניך אם אכזב אתה אמרת למחות את שמם מתחת השמים כדור המבול ששחתו את דרכם שנא׳ וירא אלהים את הארץ וגו׳ ואלו כך עשו. שכך אמרת (שם) לך רד כי שחת עמך וגו׳ ואין אתה עושה מה שאתה אומר א״ל הקב״ה לאו. וכן משה אומר (דברים ט׳) וישמע ה׳ אלי גם בפעם ההיא וגו׳[1]) שאפילו אמרתי חוזר אני בי ממי אני מתירא ומי ממחה על ידי שנאמר לא אעשה חרון וגו׳ ולמה שהוא בני יחידי שנאמר הבן יקיר לי אפרים. אמרתי למשה הרף ממני אלא זכור אזכרנו עוד נזכרתי זכות אבות וסלחתי בשבילם לכך אמר חבקוק (חבקוק ג׳) ה׳ שמעתי שמעך יראתי וגו׳ כשאמרת ואמחה את שמם אלא מיד ברוגז רחם תזכור לכך נאמר זכור אזכרנו עוד. סליק:

פרק ו׳ כתובים. (תהלים י״ז) תפלה לדוד שמעה ה׳ צדק. וש״ה (משלי ט״ו) זבח רשעים תועבת ה׳ ותפילת ישרים רצונו. מי הוא זה משה דוד ומשיח. משה דכתיב (שם צ׳) תפלה למשה.

---

1) שאפילו אמרתי חוזר אני בי. פי׳ באמת אינה שמה חזרה כ״ש (בשמות רבה סוף פרשה מ״ד) ור׳ תנחומא אמר כיון שאמר ואעשה אותך לגוי גדול זהו לא דבר ה׳ למחות את שם ישראל (מ״ב י״ד) למה שמשה מישראל הוא.

ששרצו יותר מן הדגים. וירבו שרבו מברכת נח ובניו. ויעצמו שעצמו מן האבות. במאד מאד שהיתה אשה יולדת ששים רבוא כשם שהדגים יולדים ששים רבוא כך אף הן. וכך ברכן אביהם (בראשית מ"ח) וידגו לרוב וגו' כשם שהדגים נתברכו כך אף הן וכן יחזקאל אומר (יחזקאל ט"ז) רבבה כצמח השדה וגו' הרי כל אלו ולא הי' לפניו אלא כאחד יחידי שנאמר בני בכורי ישראל וכתיב שלח את בני ויעבדני. לפיכך הוא אומר כי בן הייתי לאבי כשם שבנו של אדם כשהוא תינוק קטן אם יחטא אין אביו מסלק עליו מפני שהוא תינוק קטן אבל אם יגדל ויעמוד על אקמי (פי' דעת) שלו אם יחטא הוא מסלק עליו כך ישראל אפילו חוטאין בשגגה מעלה עליהן שהן כתינוק קטן שנאמר (ירמיה ל"א) כי נער ישראל ואוהבהו וגו' הבן יקיר לי. ד"א הבן יקיר לי וש"ה (הושע י"א) ואנכי תרגלתי לאפרים וגו' אמר הקב"ה אני תרתי להגיל לאפרי' אימתי קחם על זרועותי בשעה שנטלו יעקב בין זרועותיו שנאמר (בראשית מ"ח) ויקח יוסף את שניהם ומה כתיב וירא ישראל את בני יוסף וגו' מה ראה יעקב לומר מי אלה והרי כבר היה מכירן שנאמר (שם) ועתה שני בניך וגו' אלא צפה יעקב אבינו שירבעם עומד מאפרים שנאמר (מ"א י"א) וירבעם בן נבט אפרתי וגו' והיא עומד ועושה שני עגלים שנאמר (שם י"ב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב וגו' לפיכך אמר (בראשית מ"ח) מי אלה אמר לו יוסף בני הם וגו' מה עשה יוסף השליך עטרה מראשו והתיר זוני (פי' חגורה) שלו לפניו שנא' (שם מ"ט) ויוצא יוסף אותם וגו' אמר לו מה שעתידין לחטאות אתה אומר מי אלה ומה שעתידין לומר (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו אין אתה רואה כיון ששמע כך אמר לו קחם נא אלי ואברכם מיד ויקח יוסף את שניהם וגו' וישלח ישראל את יד ימינו וגו' כיון שראה יוסף כך נתרעם שנאמר וירא יוסף כי ישית אביו וגו' לא כן אבי וגו' אמר לו יעקב סבור אתה שמזקנותי אין בי עוד כח חייך מאה כיוצא בך אינן יכולין לזוז ידי אם אבקש וימאן אביו וגו'. (ד"ה א' י"ב) וממנשה נפלו[1] אל דוד וגו' ואולם אחיו וגו' זה יהושע העומד מאפרים שנאמר

1) פי' מה שאמר גם הוא יגדל. אימתי בזמן וממנשה נפלו אל דוד בבאו עם פלשתים על שאול למלחמה וגו' והמה עזרו עם דוד על הגדוד כי גיבורי חיל כלם וידיו שרים בצבא כי לעת יום ביום יבאו על דוד לעזרו עד למחנה גדול כמחנה אלהים וז"ש גם הוא יהי' לעם. פי' לאנשי חיל וגם הוא יגדל כמחנה אלהים.

זכר צדיק לברכה זה נח דכתיב נח איש צדיק ומהו זכרונו שזכרו הקב"ה לברכה שנאמר ויברך אלהים את נח וגו'. ושם רשעים ירקב אלו דור המבול שנרקבו מן המים שנאמר וימח וגו' הכד"א כי מחה אמחה. ד"א ויזכור אלהים את נח זש"ה (שם י"ב) יודע צדיק נפש בהמתו וגו' יודע צדיקו של עולם נפש אפילו בחמתו אפילו כשהוא כועס אין מידתו של הקב"ה כמידת בשר ודם. בשר ודם בשעה שמדינה סורחת עליו שולח עליה לגיונות להחריבה והוא עושה בה אנדרולומוסיא (פי' הריגת אנשים) והורג טובים ורעים ואין שם לומר פלוני כשר הניחו אותו אלא הורגין את הכל אבל הקב"ה אינו כן אלא הדור מכעיסין והוא מרחם עליהם ואין שם אלא צדיק אחד יודע הוא בו ומצילו שנאמר יודע צדיק נפש בהמתו וכן הוא אומר טוב ה' למעוז ביום צרה וגו'. ורחמי רשעים אכזרי אלו אנשי דור המבול שהיו אכזרים יותר מדאי: אמרו רבותינו בשעה שעלה עליהן כל התהום דכתיב נבקעו כל מעיינות וגו' והי' רואין את המעיינות עולות עליהן מה היו עושים הי' להם בנים מרובין והי' כל א' וא' מהם נוטל את בנו ונותנו על התהום וכובש עליו טלאין ועלו עליהם את המים. ושוב היו המים מתגברין והי' נוטלין בניהם אחרים ונותנים על התהום. ראה ורחמי רשעים אכזרי. ומניין שהי' עושין כך שכן איוב אומר (איוב כ"ד) ישכחהו רחם וגו' לא נזכר הרחם שלו שהי' בניו ומה עשה להן הקב"ה הוריד עליהן מבול מלמעלה ושברן דכתיב (שם) ותשבר כעץ עולה. א"ר ברכיה קשים הי' יותר מדאי ובעלי קומה הי' ואילולי שפרע מהן מלמעלה לא היה יכול להן שנאמר (שם כ"ב) אם לא נכחד קימנו וגו' מהו כך אלא כשראה הקב"ה שלא מתו בתהומות שלמטה הוריד עליהן אש מלמעלה ושרפן דכתיב (איוב כ"ב) ויתרם אכל אש. כיון שהיו רואין את עצמם אבודין היו מבקשין להפוך את התיבה. מה עשה להן הקב"ה הקיף את האריות והי' הורגין אותם ואוכלין אותם שנאמר ויסגור ה' בעדו ואין סגירה אלא אריות שנאמר (דניאל ו') אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא. סליק:

פרק ה' נביאים. (ירמיה ל"א) הבן יקיר לי אפרים. וש"ה (משלי ד') כי בן הייתי לאבי וגו' בא וראה אפילו הן ישראל אלף אלפים וריבו ריבוון אינם חשובים לפני המקום אלא כבן יחיד דכתיב (דברים א') ה' אלהיכם הרבה אתכם וגו' וכשהיו במצרים מה כתיב (שמות א') ובני ישראל פרו וישרצו וגו' פרו מן אדם וחוה. וישרצו

מונע ידו ואינו הורג. אבל מי שהוא מבקש להרוג את חבירו בחץ אינו יכול לחזור בו שכבר יצא החץ מידו. והאומר לשון הרע על חבירו אפילו הוא מבקש לחזור בו אינו יכול. למה משהוא הולך אינו יכול לחזור בו עוד. לכך הוא משול ל״ה בחץ שנאמר (ירמיה ט׳) חץ שחוט וגו׳. וכן שלמה אומר (קהלת ו׳) כל עמל האדם לפיהו וגו׳ אפילו הוא מת אין מכפרין לו. בא ולמד מדואג אעפ״י שמת כך שנו רבותינו שאין לו חלק עה״ב הה״ד (קהלת ו׳) וגם את הנפש לא תמלא לכך אמר איוב בשוט לשון תחבא. ר׳ יהושע בן לוי אמר ביעקב היא אמורה ור׳ שמואל בר נחמני אמר בדוד היא אמורה. (איוב ה׳) ברעב פדך ממות בשעה שברח והלך אצל אחימלך והי׳ רעב והאכילו לחם הקדש שנא׳ (ש״א כ״א) ויתן לו הכהן קודש וגו׳ ובמלחמה מידי חרב בשעה שירד על גלית והרגו שנאמר (שם י״ז) ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא וגו׳. בשוט לשון תחבא. בשעה שבא דואג ואמר עליו לשון הרע שנאמר (תהלים נ״ב) בבא דואג האדומי ויגד וגו׳. לשוד ולכפן תשחק. אדואג ואחיתופל. ומחית הארץ אל תירא. משאול שבא מבנימין שנמשל לחיה שנאמר (בראשית מ״ח) בנימין זאב יטרף:

פרק ד׳ תורה. ויזכור אלהים את נח וש״ה (תהלים ל״ו) צדקתך כהררי אל בשעה שאדם זוכה אתה עושה לו צדקה ואת מגביהו יותר מן ההרים דכתיב כהררי אל. ובשעה שאדם חוטא אתה פורע ממנו ומשפילו עד תהום התחתון דכתיב משפטיך תהום רבה. ד״א צדקתך כהררי אל שמעון בן יוחי אומר סרס המקרא צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה. האיך? אלא מדד הקב״ה את מי תהום רבה. ותהום שהיה רואה שמימיו מתגברין היה נוטל הר גבוה ונותן על תהום רבה. וכך כל תהום ותהום כבש למעלה מהן הרים. כדי שלא יעלו וישטפו את כל העולם. וכשם שקבע הרים למעלה מהם כדי שלא ישטפו את העולם כך כבש את הצדקה על הדין שלא יאבד בדין את העולם. לפיכך א״ר שמעון בן יוחי צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה. ד״א צדקתך שעשית לנח היא גרמה לו שנחה תיבתו על ההרים שנאמר ותנח התיבה. משפטיך תהום רבה משפטים שעשית לדור המבול שנאמ׳ ביום ההוא נבקעו וגו׳ ואחר כל הפורענות הזה אדם ובהמה תושיע ה׳ אימתי (בראש׳ ח׳) ויזכור אלהי׳ את נח. ד״א ויזכור אלהי׳ את נח וש״ה (משלי י׳)

בלבך מה שחשבת שנאמר וי״י שם היה. כך אף גוג ומגוג מחשב בלבו שנאמר (שם ל״ח) ביום ההוא יעלו וגומר והקב״ה מפרסם מהו חושב שנאמר (שם) ואמרת אעלה על ארץ פרזות וגומר ומהו חושב אלא כך הוא אומר פרעה שבא על ישראל שוטה היה. הניח פטרונן והלך לו עליהם וכן עמלק וסיסרא וכל מי שעמד עליהן הניחו להקב״ה. שוטין היו. אלא מה אני עושה אני הולך תחילה אצל פטרונן של ישראל ואם הורג אני את המשיח תחילה הוא מעמיד משיחין אחרים אלא על הקב״ה שנאמר (תהלים ב׳) למה רגשו גוים. יתיצבו מלכי ארץ וגומר. מתיעצים ומתמלכין בעצות רעות על ישראל כולהן כאחד לבא על הקב״ה שנאמר (שם פ״ג) כי נועצו לב יחדיו עליך וגו׳ אהלי אדום וישמעאלים וגומר גבל ועמון וגומר גם אשור וגו׳. ומה עושין. עומדין על רגליהם ומסתכלין למעלה כנגד הקב״ה ואומ׳ לכו ונכחידם מגוי וגומ׳ מהו שם ישראל אלא אומרי׳ נעקור אותו שכתב (שם מ״א) ברוך ה׳ אלהי ישראל. ומה הקב״ה עושה להן ממרו׳ עומדין על רגליהם ופורע מהן שנאמר (זכריה י״ד) וזאת תהיה המגפה וגומ׳ המק בשרו והוא עומד על רגליו. אותן הרגלים שרצו לעמוד כנגדי המק בשרו והוא עומד על רגליו. ואותן העינים שהן מסתכלות למעלה ועיניו תימקנה בחוריהן. ואותו הלשון שאמר על ה׳ ולשונם תימק בפיהם. אמר להן הקב״ה מתחילה לא היה לכם שלום זה עם זה (ישעיה מ״ח) אין שלום אמר ה׳ לרשעים ועכשיו עשיתם שלום זה עם זה לבא אלי דכתיב כי נועצו לב יחדיו וגומר אהלי אדום וגומר גבל ועמון וגומר כולכם עשיתם שלום לבא עלי אף אני עושה כן (יחזקאל ל״ט) ואתה בן אדם וגומר אמור לצפור וגומר בשר גיבורים וגומ׳. כשם שאתם לא הי׳ לכם שלום זה עם זה ועשיתם שלום לבוא עלי אף אני קורא את העופות ואת החיות שלא הי׳ להם שלום זה עם זה ואני עושה להם שלום זה עם זה לבוא עליך ומפני שאמרת (תהלי׳ פ״ג) ולא יזכר שם ישראל עוד חייך שאתה מת והן קוברין אותך ונוטלין שם בעולם שנאמר (יחזקאל ל״ט) וקברו כל עם הארץ והי׳ להם לשם וגומר:

פרק ג׳ כתובים. (תהלים נ״ב) למנצח משכיל לדוד בבוא דואג האדומי. וש״ה (איוב ה׳) בשוט לשון תחבא וגו׳. קשה לשון הרע מן הסייף ומן החרב. והאיך? מי שיש בידו חרב ומבקש להרוג את חבירו ומבקש לחזור בו יחזור. למה? שהחרב בידו והוא

שנאמר (יונה ג׳) ויגע הדבר אל מלך נינוה. יען התרגזך אלי וגו׳ א״ר חייא בר כהנא מי גרם לך להתרגז אלי מפני שנתתי לך שלוה והשקט שאילו היית לנט״ין (פי׳ בלשון רומי מטפחת והוא מושאל על האדם המקנח את הביבין) וסל בידך ומגרפה בכתפיך וגורף ביבין (פי׳ מפנה בתי כסאות) לא היית מכעיסני. לכך נאמר יען התרגזך מפני מה ושאננך עלה באזני וגו׳. ומה אני עושה ושמתי חחי באפך כדרך שנותנין לחמור. אף לגוג כך עשיתי שנא׳ (יחזקאל ל״ט) הנני אליך גוג וגו׳ ושובבתיך וששאתיך וגו׳. אמר לו הקב״ה אל תאמר שאיני יודע מה שהיית עתיד לעשות ראה קודם כמה דורות אמרתי אליך שנאמ׳ (שם ל״ח) כה אמר ה׳ אלהים האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם. אל תאמר שנים אלא שנים כמה דורות קודם אמרתי לאלדד ומידד שיתנבאו עליך שנאמ׳ (במדבר י״א) וישארו שני אנשים וגומר מהו ויתנבאו ולא יספו. היו מתנבאים ואומרים שאחר גוג ומגוג אין גלות ולא שעבור ראה קודם כמה דורות נתנבאו עליך ולא עוד אלא יחזקאל נתנבא עליך מה שאתה עתיד לחשב בלבך שנא׳ (יחזקאל ל״ח) כה אמר ה׳ וגו׳. יעלו דברים על לבבך וגומ׳ לכך נאמר (ירמיה י״ז) עקוב הלב וגו׳ אני ה׳ בוחן. ד״א יעלו דברים על לבבך הכל חשבו בלבם תחילה: עשו. שנאמר (בראשית כ״ז) ויאמר עשו בלבו. נבוכדנאצר. (ישעיה י״ד) ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה וגומר. המן. ויאמר המן בלבו וגומר. ומלכות סדום. שנאמר (שם מ״ז) ועתה שמעי נא זאת עדינה וגומ׳ ואף גוג כן שנאמר יעלו דברים על לבבך וגומר וכל מה שחשב בלבו פרסמו הקב״ה. ומה חשב עשו (עיין לקמן סוף פרק מ״ב) הלך לו אצל ישמעאל שנאמר (בראשית כ״ח) וילך עשו אל ישמעאל וגומר אמר אין זו דרך ארץ שאהרוג אני את אבא יצחק אלא את הורגו מפני שהוא אחיך ואני אהרוג את יעקב. אח״כ אני ואתה נירש את כל העולם כולו. כך היה אומר בפיו אבל בלבו היה אומר משישמעאל הורג לאבא ואני ליעקב. אני בא לישמעאל והורגו לומר למה הרגת את אבא. ואני יורש את כל העולם כולו לעצמי. הוא מחשב בלבו והקב״ה מפרסמו שנאמר (ירמיה מ״ט) כי אני חשפתי את עשו וגו׳ אמר הקב״ה חייך יודע אני מה שחשבת בלבך שנאמר (יחזקאל ל״ה) יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה. שם הייתי מסתכל

כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתבונן אף הדבר הזה עשיתי בשבילכם שנאמר וירא ה׳ כי רבה רעת האדם בארץ. ד״א וירא ה׳ כי רבה רעת האדם זש״ה (קהלת ו׳) יש רעה ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם. אמר הקב״ה ראו מה רשעים הללו עושין כשבראתי אותם נתתי לכל אחד מהם ב׳ שמשים אחד טוב ואחד רע והם מניחים השמש הטוב ומתדבקים ומתחברים עם הרע ומניין שכן מצינו שאמר שלמה (קהלת ט׳) עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים. עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים שבו. ובא אליה מלך גדול זה יצה״ר ובנה עליה מצודים גדולים מפני שיצה״ר מחשב על האדם לצוד אותו במצודים גדולים. ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו שיצר טוב מדריך את האדם לחיים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא. אמר הקב״ה הרשעים הללו לא די להם שלא עשו מיצר הרע יצר טוב. אלא עשו מיצר טוב יצר רע שנאמר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום: סליק פרשת חורה:

פרק ב׳ פרשת נביאים. (יחזקאל ל״ח) כה אמר ה׳ אלהים ביום ההוא יעלו דברים על לבביך וחשבת מחשבת רעה אמר הקב״ה לגוג אל תאמר מה שאתה חושב בלבך שאיני יודע בא ירמיהו ואמר (ירמיה י״ז) עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אמרתי לו רמ״ח אברים בראתי באדם זה וכולם עומדים במידתם כמו שבראתי חוץ מן הלב. אמר ירמיה לב זה מתחלף משעה לשעה והוא משנה את עצמו ומעקם את עצמו. עקוב הלב מכל האברים ואנוש הוא מי ידענו. אני ד׳ חוקר לב אני שבראתיו יודע אני מה הוא. אני ה׳ חוקר לב. ולא תאמר שמשבראתי אותך איני יודע לבבך אלא עד שלא בראתי אותך אני יודע מה שאתה עתיד לחשב. ומניין שכך דוד מצוה לשלמה בנו ואומר לו (דה״א כ״ח) ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה. ולמה כי כל לבבות דורש ה׳ וכל יצר מחשבות מבין. א״ר אחא מהו וכל יצר מחשבות הוא מבין. אלא עד שלא יצר הוא יודע מה שהוא עתיד לחשב בלבו משיברא וכך אמר לסנחריב מפני שאתה מתגאה ומרבה דברים חייך עד שלא בראתיך יודע הייתי מה היית עתיד לעשות שנאמ׳ (יחזקאל ל״ח) ושבתך וצאתך ובואך ידעתי. בשעה שעשית עצמך עומד מכסאך ועושה תשובה

הקב״ה תדע לך שיש לי כח במידה זו לדון אותך. כ״ש וניער פרעה וחילו בים סוף. וכשבא סיסרא על ישראל לא שפטו אלא באש ובמים שנא׳ (שופטי׳ ה׳) מן השמים נלחמו הכוכבים וגו׳ וכתי׳ נחל קישון וגו׳. וכן סנחריב כשבא על ירושלים לא שפטו הקב״ה אלא במבול של אש שנא׳ (מ״ב י״ט) ויבוא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף. ואף כל הדורות אם אדם יחטא ידין אותו מעין חטאו. אם דינו בסקילה נופל מן הגג או מן החומה או מן האילן או מן הבהמה או נופל עליו מפולת. ואם דינו בשריפה נופל באש או נופלין עליו מים רותחין. ואם דינו בהריגה יקדים לו הקב״ה מי שיהרוג אותו או יפול עליו סכין או סייף או יפול הוא עליו. ואם דינו בחנק יפול בים או בנהר או בבור לכך אמר שלמה כי לכל חפץ יש עת ומשפט. מי גרם לכל אלו כי רעת האדם רבה עליו. ד״א וירא ה׳ כי רבה. וש״ה (משלי כ״ח) אנשי רע לא יבינו משפט אנשי רע אלו אנשי דור המבול שהיו חוטאין ולא היו מסתכלין שפורענות באה עליהם. ומבקשי ה׳ יבינו כל זה נח ובניו ששמעו שהקב״ה מביא מבול לעולם ונתיראו. ולמה אמר הקב״ה לנח שיעשה תיבה כדי שיראו אותו ויעשו תשובה. וכי לא היה יכול הקב״ה להציל את נח באמונתו ובדברו או להעלותו לשמים עד שאמר לו עשה לך תיבת עצי גופר. אלא כך אמר הקב״ה מתוך שהוא עושה תיבה וכורת ארזים. מתכנשין אצלו ואומרים לו מה אתה עושה והוא אומר להם הקב״ה אמר לי עשה לך תיבת וגו׳ שאני מביא מבול לעולם מפני שמכעיסין אותי והם שומעין ועושין תשובה שנאמר אנשי רע לא יבינו משפט. ד״א וירא ה׳ לפי שהרשעים אומרים אין הקב״ה רואה כשאנו חוטאין. כי רחוק הוא ושבעה רקיעים בינינו וביניו. שנאמר (איוב כ״ב) עבים סתר לו ולא יראה וכן דוד אמר עליהם ((תהלים צ״ד) ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב. והקב״ה אומר להם רשעים שבעולם הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר וגו׳ הלא הוא מביט לכל דבר שנאמר (איוב י״ג) הן כל אלה ראתה עיני. שמעי אזני ותבן לה. ומנין שהקב״ה נטע אוזן ויצר עין שנאמר הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט ואע״פ[1]) שהדת אומרת כן עלי (שם י״א)

1) פי׳ אעפ״י שהתורה והנבואה מעידות עלי שאני מעלים עין מסוררים אבל בשבילכם שכפרתם בעיקר הוכרחתי לעבור על מדתי ולעשות נקמה בכם.

אגדת בראשית

פרק א׳ פרשת תורה. וירא ה׳ כי רבה רעת האדם בארץ. זש״ה (קהלת ח׳) כי לכל חפץ יש עת ומשפט כי רעת האדם רבה עליו. לפי שהרשעים מכעיסים את הקב״ה ואומרים נשבע הקב״ה שלא יביא מבול לעולם אנו עושין כל מה שאנו מבקשים. ומניין שנשבע הקב״ה שלא יביא מבול לעולם שנאמר (ישעיה נ״ד). כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח וגו׳ וכביכול רואה את הרשעים שמכעיסים אותו והוא תוהה שנשבע ואומר מה עשיתי שנשבעתי שאיני מביא מבול לעולם. וכן ישעיה אומר (ישעי׳ נ״ט) ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל. וירא ה׳ כי אין צדיק בעולם שמתפלל לפניו לפיים ממנו להם. וירע בעיניו כי אין משפט לעשות למעשיהם[1]) דין. אמר להם הקב״ה לרשעים כן אתם אומרים שנשבעתי שאיני מביא מבול לעול׳ עוד. חייכם (משלי י״ט) נכונו ללצים שפטים ומהלומות לגו כסילים מהלומות מהולמות. אם נשבעתי שאיני מביא מבול של מים אני מביא מבול של אש וגפרית ואבנים שנאמר וה׳ המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש וכשבאו האמוריים על יהושע הביא עליהם מבול של אבנים. שנא׳ הם במורד בית חורון וה׳ המטיר עליהם אבנים גדולות מן השמים עד עזקה וימותו (יהושע י׳). ואף פרעה הרשע נתיעץ עם יועציו ואמר לא מצינו דבר שנשבע הקב״ה בו אלא מבול של מים ובה אנו מטביעים אותם וימותו שנא׳ כל הבן הילוד וגומ׳. אמר לו

---

1) פי׳ לשלם להם מדה כנגד מדה ממש כמו בדור המבול וזהו לשון משפט. כמו כמשפטו. וז״ש נכונו ללצים שפטים. פי׳ שמכוון להם משפטים כמעשיהם, הרבה שלוחים למקום כי יש מבול של אש וגפרית ואבנים.

מפתח

(Inhalts-Verzeichniss.)

Diese Geschichten befinden sich in der oft citirten Const. Sammlung, sowie in meiner Salonicher. In der letzteren mir vorliegenden liest man ferner noch eine Erzählung, die sich Bet ha-Midrasch I, p. 86. befindet, und eine andere, die daselbst II, p. 86 steht.

Verzeichniss

der im „Bet ha-Midrasch" benutzten Handschriften.

(Fortsetzung.)

30)	תפלת ר׳ שמעון בן יוחאי	im Besitze des Oberrabbiners Marco Mortara in Mantua.
31)	מדרש עשר גליות	
32)	מדרש ביום השמיני	
33)	מדרש גולית הפלשתי	Handschriften der Bodlejana in Oxford.
34)	פסיקתא	

VIII.
Erzählungen.

(Hebräischer Text S. 142—144.)

Die erste Erzählung, in aramäischer Sprache abgefasst, berichtet von einem Dämon, der die Feueranbeter verleitet, sich in's Feuer zu stürzen, und der sich einem Juden in seiner wahren Gestalt entdeckt.

Die zweite, im jüngeren Hebraismus geschrieben, behandelt ein ähnliches Thema wie die „Bürgschaft" von Schiller, worüber Wiener in Frankel's Monatschrift 1854 zu vergleichen ist.

Beide Erzählungen fand Menachem de Lonzano am Ende eines handschriftlichen Midrasch Rabba zu Kohelet und hat sie dem Anhang zu seinem Wörterbuche „Ma'arich" (S. 126 meiner Edition) einverleibt.

IX.
Gleichnisse des Königs Salomo.

(Hebräischer Text S. 145—152.)

König Salomo gilt im Morgenlande als der Typus menschlicher Weisheit, und nicht blos Juden, sondern auch Araber legten ihm Weisheitssprüche in den Mund. Besonders wurde er als scharfsinniger Richter verherrlicht, und noch in später Zeit wurde die Schlichtung schwieriger Processe anf diesen weisen König zurückgeführt. Auch unsere „Gleichnisse" liefern einen Beitrag zur Verherrlichung Salomo's durch ihm zugeschriebene frappante Urtheilsprüche. Die Feststellung der Blutsverwandtschaft in der ersten Erzählung wird im „Buch der Frommen" (Sefer Chasidim) auch vom Gaon Saadja referirt und die letzte kennen auch die Tosafot zu Menachot 36a.

einige Stücke des Buches Kohelet, das an jenem Feste gelesen wird.

Obwohl dieses Stück dem alten Pesikta-Cyklus angehört, so scheint es doch auch besonders copirt und benutzt worden zu sein.

VII.

Goliath-Midrasch.

(Hebräischer Text S. 140—141.)

Die Hagada hat nicht blos die hervorragendsten biblischen Heroen verherrlicht, sondern auch im religiösen Interesse Situationen geschaffen, in denen die Helden dahin gebracht werden, dass sie ihre Grösse als einen Ausfluss und im Dienste der göttlichen Waltung betrachten müssen.

Damit David ob seiner Stärke sich nicht überhebe, lässt ihn unser Midrasch der Gefahr ausgesetzt sein, bald von der Mutter und bald vom Bruder Goliath's getödet zu werden, und mit einem gewissen Behagen werden die Todesgefahren David's geschildert.

In etwas veränderter Einkleidung findet sich diese Sage in aramäischer Sprache Synhedrin 95a, welcher eine hebräische Bearbeitung in meiner S a l o n i c h e r Sammlung ziemlich entspricht. Unser Abdruck geschah nach einer Abschrift, die Steinschneider in Oxford (cod. Canonicianus 70) machte.

---

nach der Zeit, als das erstarkende Christenthum dieser Sage eine dogmatische Vorliebe zugewandt, vernachlässigt worden.

V.

Exil-Midrasch.

(Hebr. Text S. 133—136.)

Zehn Exile, welche Israel von Sanherib an bis auf den römischen Kaiser Hadrian[1]) trafen, werden hier, mit chronologischen und hagadischen Elementen versetzt, aufgezählt und behandelt.

Dieser Midrasch ist einer Mortara'schen Handschrift (vgl. Nr. II. dieser Sammlung) entlehnt, und die Varianten, welche von Herrn Mortara durch ד"ב d. h. דפוס באזׄיל bezeichnet sind, beziehen sich auf den Abdruck, den Sebastian Münster seinem hebräischen Josefus[2]) (Basel 1519, 8.) als Anhang beifügte.

VI.

Midrasch bajom ha-schemini.

(Hebräischer Text S. 137—139.)

Dieser Midrasch, den ich gleichfalls dem Mortara'schen Codex verdanke, ist für das Schemini-Azeret-Fest eingerichtet, und knüpft an Jes. 26, 15 an. Er schildert den Gegensatz zwischen heidnischen und israelitischen Herrschern, zwischen der Art wie Heiden und Israeliten ihre Feste feiern, empfiehlt das Almosengeben und deutet

---

[1]) Die Schreibung טרוגׄאנוס für Trajan S. 135 hebe ich besonders hervor.

[2]) Dieselbe Ausgabe befindet sich auch in meinem Besitze.

mittags- und Nachmittags-Perikope. Nachdem man nämlich von Asasel gelesen hatte, der die Menschen zur Unzucht verleitet, fand man es für angemessen, am Nachmittage des Versöhnungstages an die strengen Gesetze gegen Unzucht — das Element Asasel's — zu erinnern. Ist diese Erklärung richtig, dann würde sie beweisen, wie alt und verbreitet die Anschauungen unseres Midrasch waren.

Derselbe ist ein Fragment des Midrasch Abchir, das uns vom Jalkut fol. 12bc aufbewahrt wurde und in meiner Salonicher Sammlung noch besonders abgedruckt ist.

IV.

Das Leben Henoch's.

(Hebr. Text S. 129—132.)

Henoch, dessen die jüdische und christliche Sage sich bemächtigte, wird hier sublimirt. In stiller Abgeschiedenheit lebt sein Geist in Gott, er tritt dann auf das Geheiss eines Engels lehrend unter die Menschen, Alles huldigt ihm und seiner Weisheit, 130 Könige erkennen ihn als ihren Herrn und Meister, nach dem Tode Adams zieht er sich von den Sterblichen zurück, erscheint nur selten unter ihnen, bis ihm endlich die himmlische Kunde wird, dass er der Erde entrückt und in die himmlischen Regionen versetzt werden soll, um auch dort zu herrschen. Noch zum letzten Male unterweiset er die Menschen in den Wegen Gottes, und fährt dann auf feurigem Gespann gen Himmel.

Diese Sage ist dem Buche ha-Jaschar entlehnt, das ältere Quellen benutzte, und so hätten wir von Neuem eine Bestätigung, dass die ganze Henochsage und die Henoch-Bücher den Juden bekannt waren, und dass sie erst

nicht der weiblichen Schönheit Widerstand zu leisten. Schemchasai wird von der Schönheit einer Istahar (d. h. pers. sitâreh, Stern) gefesselt, die sich aber durch die wunderthätige Kraft des dem Schemch. entlockten Gottesnamens (Schem ha-meforasch) in den Himmel schwingt und als Belohnung ihrer Tugend in die Plejaden versetzt wird, während der Dämon vor dem Einbruch der Sintfluth Busse thut und zur Sühne dafür, dass er die irdischen Töchter verführt, mit aufwärts hangenden Füssen zwischen Himmel und Erde schwebt. Asaël aber wandelt heute noch ungebessert unter den Sterblichen, und sucht durch den Putz und den Schmuck der Frauen die Unkeuschheit zu fördern.

Auch im Buche Henoch Cap. 8. wird von Asasel ausgesagt, dass er es war, der den Gebrauch von Putz- und Schmucksachen bei den Menschenkindern heimisch machte. — Der Schluss unseres Midrasch, nach welchem der Asasel, welchem am Versöhnungstage ein Bock[1]) geopfert wurde, mit unserem, die Sünde der Unkeuschheit veranlassenden Asaël in Verbindung gebracht wird, erklärt am besten die Zusammenstellung zweier Festperikopen an jenem Tage. Man liest nämlich Vormittags 3 M. Cap. 16, worin die Vorschriften über die beiden Böcke enthalten sind, die dem Ewigen und dem Asasel dargebracht wurden, und Nachmittags 3 M. Cap. 18, das Gebote gegen Unzucht enthält. Für die Wahl der letzteren Perikope, warum diese gerade am Versöhnungstage gelesen wird, werden zwar von Raschi und Tosafot (b. Megilla 31), den Geonim, Ibn Jarchi in seinem Werke ha-Manhig verschiedene Gründe angegeben, die aber durchaus nicht befriedigen. Nach der Combination unseres Midrasch aber besteht ein innerer und inniger Zusammenhang zwischen der Vor-

[1]) Es ist sonderbar, dass unser Midrasch von einem Widder spricht.

Pseudomessiasse hervorriefen und zur schriftstellerischen Form von Visionen Anstoss gaben.

Andererseits sehen wir hier die Macht der von religiösen Elementen genährten Phantasie. Trotz Plünderung und Mord, denen die Juden in den Zeiten der Kreuzzüge preisgegeben waren, trotz der von fanatischen Kreuzzüglern getödteten Kinder, auf die auch unsere Vision hinweist, erhob sich die gläubige Phantasie der Juden auf den Schwingen unerschütterter Verheissungen und unverwüstlicher Hoffnungen, und blickte vertrauensvoll in eine schönere Zukunft. Ja, alle Leiden, von denen sie so schwer betroffen wurden, waren für sie nur die trübe und düstere Nacht, welche dem Morgenroth der Erlösung vorangeht, die Geburtswehen (חבלי משיח) einer fröhlichen und glücklichen Zeit.

Die Mittheilung dieses für die Geschichte so interessanten Stückes verdanke ich der Güte des Herrn Oberrabbiners Marco Mortara in Mantua, der es einer Handschrift seiner Bibliothek entnommen.

III.

Schemchasai und Asaël.

(Hebräischer Text S. 127—128.)

An Genes. 6, 2 lehnt sich ein grosser Theil der alten jüdischen Dämonologie, in welcher Schemchasai — Schemjâzâ im äthiopischen Henochbuche und Σεμιαζᾶς in den griechischen Fragmenten desselben — und Asaël — oder Asasel, auch 'Εξαήλ und 'Αζαλζήλ — in erster Linie figuriren. Nach unserer Relation stiegen sie auf die Erde, um den Namen Gottes inmitten des entarteten Menschengeschlechts zu heiligen, vermochten aber

R. Abraham, Sohn des Gaon Elia aus Wilna, verbessert, mit Anmerkungen und der Ortsangabe der allegirten Bibelstellen bereichert, in seiner Vaterstadt bekannt gemacht, von welcher Edition ein schlechter und fehlerhafter Abdruck, Lemberg 1850, 8., veranstaltet wurde. In beiden letzten Editionen ist das 28. Cap. ausgefallen, auch sind einige messianische Stellen abgeschwächt.

Ich bin der *editio princeps* und der Wilnaer Ausgabe combinirt gefolgt.

II.

Gebet des R. Simon ben Jochai.

(Hebräischer Text S. 117—126.

Dieses Gebet ist eine ausführlichere und mehr in's Detail gehende Recension der „Mysterien", die ich im 3. Theile dieses Werkes veröffentlicht habe, und deren historischer Hintergrund hier ganz durchsichtig ist.

R. Simon ben Jochai, der Heros der spätern Kabbala, erhält durch ein Gebet vom Engel Metatron Aufschlüsse und Vorherverkündigungen über die Zukunft Israels, über das Loos muhamedanischer und christlicher Herrscher, über deren Kriege und Siege und über die endliche Erlösung durch den Messias.

Dieses apokalyptische Stück hat sowohl einen historischen wie einen religiösen Charakter.

Wir haben hier nämlich einerseits klare und deutliche Anspielungen auf die Kreuzzüge, in deren Folge Jammer und Elend die Juden in der schauderhaftesten Weise trafen, deren Drangsale, wie ich schon an einem andern Orte bemerkt habe, Veranlassung wurden, dass Viele mystischen Grübeleien sich überliessen, die ferner

I.

Hagada zur Genesis.

(Hebräischer Text S. 1—116.)

In drei und achtzig Abschnitten, deren Reihenfolge so geordnet ist, das je der erste Abschnitt an eine Stelle aus der Genesis, der nächstfolgende an eine aus den Propheten und der dritte immer an eine aus den Hagiographen anknüpft, erstreckt sich dieser Midrasch über das erste Buch Mose. Der Charakter desselben ist ein specifisch nationaler und confessioneller (vgl. Cap. 31), er gehört ganz in das Gebiet der Auslegungs-Hagada und benutzt ältere Midraschim mit freier schriftstellerischer Umbildung. Er scheint für die Wintersabbate verfasst worden zu sein, an denen Vormittags das erste Buch Mose und Nachmittags Psalmen gelesen werden, und fand die Berechtigung seiner Existenz neben dem Midrasch Rabba zur Genesis darin, dass er kürzer und populär redigirt ist.

Unser Midrasch, der in die Periode eines regen und streng confessionellen Lebens gehört, wurde zunächst von Menachem de Lonzano am Ende seiner Sammlung Schté Jadot (Venedig 1618, 4.), ohne Nachweis der angeführten biblischen Stellen, veröffentlicht, dann auch Zolkiew 1800 in 8. gedruckt. Im Jahre 1802 hat ihn

Einleitung.

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר רביעי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע״פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

מדרש אגדת בראשית; תפלת ר׳ שמעון בן יוחאי; שמחזאי ועזאל; חיי חנוך; מדרש עשר גליות; מדרש ביום השמיני; מדרש גולית הפלשתי; מעשיות; משלים של שלמה המלך:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין ונכד להרב הגאון צבי הירש ברודא זצ״ל מחבר ס׳ ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן בקהל לפסיא:

מהדורה שניה

הוצאת במברגר את וואהרמן

ירושלים תפרח״י

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Vierter Theil

enthält:

Hagada zur Genesis; Gebet des R. Simon ben Jochai; Schemchasai und Asaël; das Leben Henoch's; Exil-Midrasch; Midrasch bajom ha-schemini; Goliath-Midrasch; Erzählungen; Gleichnisse des Königs Salomo.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Zweite Auflage

Bamberger & Wahrmann

Jerusalem 1938